

13592

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

1878-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.



Harmadik évfolyam. 1878.

Január — Február.

MAGYAR
KÖNYV-SZEMLE.

15

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM

KÖNYVTÁRA.

4671

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

1878.

AZ ELSŐ FÜZET TARTALMA:

Fraknoi Vilmos: Vitéz János könyvtára	1—21
Vincze G. A pálosok irodalmi munkássága a XIV.—XVIII. században	21—44
Csontos János: A pozsonyi sz. Ferencziek tartományi könyv- tárának codexei	44—54
Vegyes közlemények	54—58
A magyar irodalom 1878-ban	I—XIII
Hazai nem magyar irodalom	XIV—XVII
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XVIII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyó-
iratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyv-
tárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tar-
tozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket.
Ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, neve-
zetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállít-
tandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a
hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos
jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűj-
tők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak
szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalko-
zásuk ezen tέρre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelm-
ben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

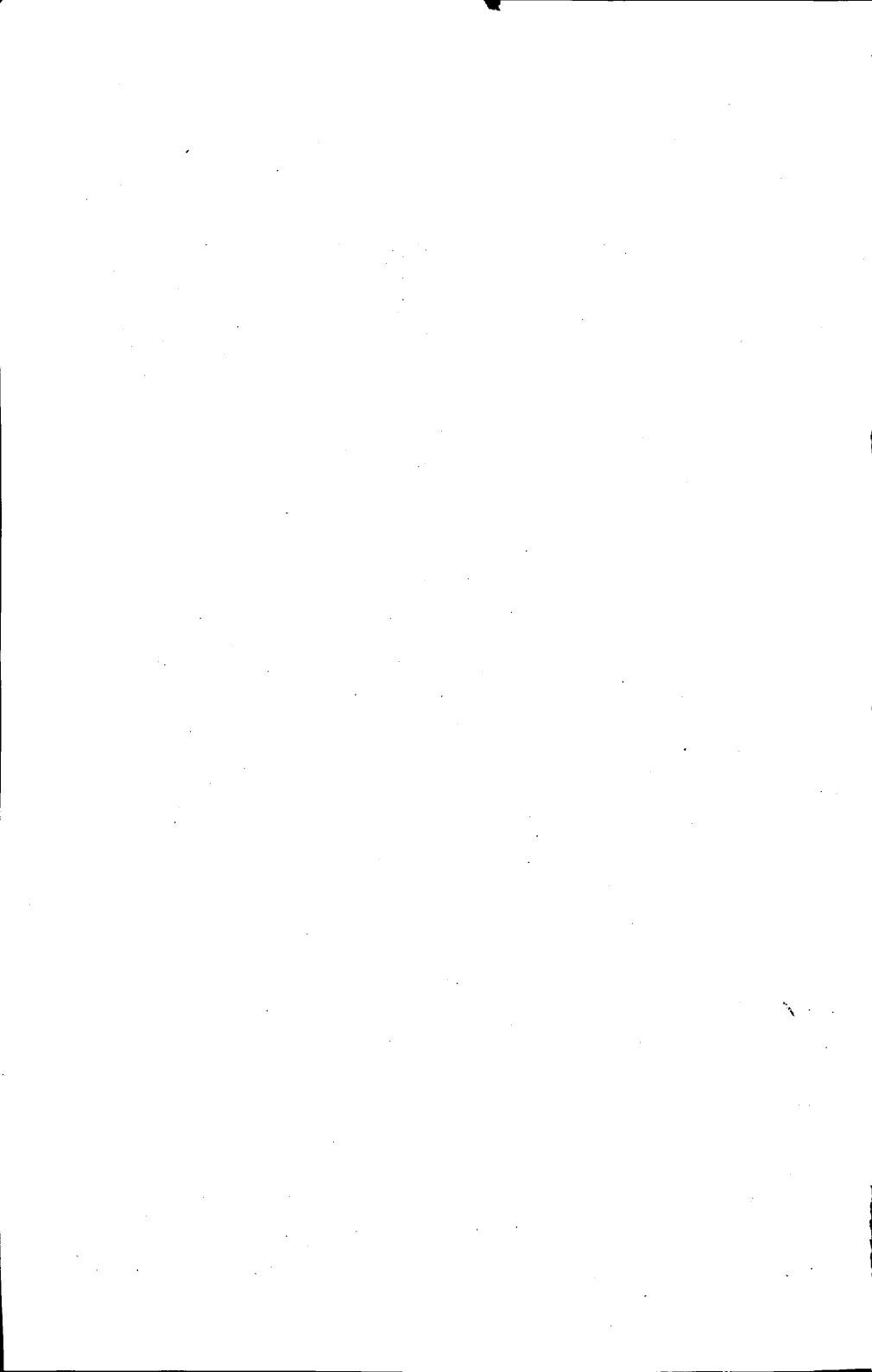
Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt
2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt
40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Aka-
démia könyvkiadó hivatalába, vagy a Történelmi társulat pénz-
tárához, vagy végre a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb kül-
demények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárába küldendők.

T A R T A L O M:

	Lap.
Boynychich Iván: Két ó-szláv kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában	224—228
Csontos János: A pozsonyi sz. Ferencziek tartományi könyvtárának codexei	44—54
— XV. századi könyvtári viszonyok s egy ismeretlen Corvin-Incunabulum	59—79
— Külföldi mozgalmak a Corvina-irodalom terén	201—234
— A Pármai Corvin-Codex	319—328
Fraknoi Vilmos: Vitéz János könyvtára	1—21
— Vitéz János könyvtára. Második közlemény. A Vitéz által javított Codexek	79—91
— Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban 1878. májusban	121—153
— Vitéz János könyvtára	190—201
— Könyvészeti mozzanatok hazánkban	238—243
— Könyvtáblákban fölfedezett XVI. és XVII. századbeli magyar ősnymtatványok	251—302
— Szabó Károly régi magyar könyvtára	303—313
Mátyás király könyvtára maradványainak felfedezése 1862. Ipolyi Arnold gróf Prokesch-Osten Antal felett a M. Tud. Akadémia 1878. február 25-én tartott emlékbeszédéből	103—120
Dr. Kresmarik János: Egy csagatáj kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában	328—331
Kunze Leó: A pannonhalmi sz. Benedekrend könyvtárai	167—190
Szabó Károly: XVII. és XVIII. századbeli magyar nyomtatványok, melyeknek jelenleg egy példánya sem ismeretes	230—237
— Régi magyar könyvészeti adalékok	313—319
Dr. Sz. J.: Finn bibliographia	228—230
Vinceze G.: A pálosok irodalmi munkássága a XIV—XVIII. században	21—44
A konstantinápolyi Eszki Szerail könyvtárában őrzött nyugoti Codexek	92—98
A magyar korona területén levő kö- és könyvnyomdák jegyzéke	153—160
Vegyes közlemények 54—58, 99—102, 160—167, 243—250, 332—338.	243—250
Magyarországi Könyvészet 1878. Összeállította Tipray Tivadar, múzeumi könyvtári segédőr. (Melléklet a »Magyar Könyv-Szemlé«-hez.)	I—LXXXVI
— Kimutatás a Magyar «Könyv-Szemle» 1878. évi folyamában felsorolt könyvekről	LXXXVII





VITÉZ JÁNOS KÖNYVTÁRA.

Fraknói Vilmostól.

— Olvastatott a M. T. Akadémia 1878. január 28-iki ülésén. —

Tisztelt Akadémia!

E helyen már több alkalommal szólottak Corvin Mátyás könyvtáráról. Kegyelettel szemléltük csak nem rég is a távol keletről visszaérkezett maradványait. Dicsőítettük alkotójának tudomány-pártoló szellemét és nemes izlését.

De elfeledtük T. Akadémia megemlékezni arról, ki a nagyra hivatott gyermek lelkében fölkelte a tudomány és művészet iránti érzeket; ki a trónralépő ifjút buzdításaival az ország kultúrai érdekeinek felkarolására ösztönte; ki példájával, külföldi tudósokat gyűjtve maga köré és tanodákat alapítva, fényes palotákat emelve és dús könyvtárt létesítve: e példának követésére készítet, s mindezen téreken vele nemes versenyre kelni mintegy kényszeríte. E férfiú:

Zrednai Vitéz János előbb Nagyvárad püspöke, majd utóbb az ország primása.

Nem lehet szándékom T. Akadémia, élettörténetének elbeszélésébe bocsátkozni, bármennyire méltó volna, hogy tüzetesen foglalkozzunk vele. Mert kevés magyar főpapnak és államférfiúnak jutott osztályrészül oly dicső hivatás, mint az vala, melyet ő töltött be. Cancellárja volt Hunyady Jánosnak, és jelentékeny tényező ennek hadi és politikai tevékenységében, mely az országot a legváltóságosabb helyzet veszélyei közül biztos révpartra vezeté, és a magyarnak nevét egész Európa előtt tisztelet tárgyává tev. És ő e nagy férfiú barátságával dicsekedett, ki fiainak nevelését bizta rá, és halálos ágyán az ő gondjaiba ajánlotta őket. És e szent megbízatásnak hiven felelt meg. Mert Vitéz kiváló

helyet foglal el azok között, kik Mátyást az ország trónjára emelik; hosszú évek során át legbefolyásosabb tanácsosaihoz tartozik, és megadatott néki az országot a hatalom és jólét oly magaslatán látni, melyet el nem ért, sem az előtt sem azután.

És az érdeklődést ezen fényesen megkezdett, szerencsésen folytatott életpálya iránt még fokozza annak gyászos, mondhatnók tragikus vége. Mikor ő, a Hunyadyoknak három évtizeden át leghívebb barátja, élte alkonyán a nagy király ellen — ekkor még fel nem derített körülmények hatása alatt — összeesküvést szervez; és midőn ez felfedeztetik ugyanazon esztergomi palotában, a hol a Hunyadykhoz való ragaszkodása miatt szerencsés volt fogságot szenvedhetni, Mátyás által őrizet alatt tartatott, míg rövid idő múlva az önmagával és multjával meghasonlott lélek küzdelmei sírba viszik.

De — ismétlem — nem ezen eseményekben és viszontagságokban gazdag életpályáról fogok ma szólni. Vitéz János kulturái hatásának a főbb vonásokban megismertetésére és könyvtára maradványainak bemutatására kell szorítkoznom.

I.

Ifjú koráról semmit sem tudunk. Ismeretlen maradt előttünk, melyik főiskolán nyerte magasabb kiképeztetését, és mily befolyások adtak irányt szellemi fejlődésének. Következtetésekre és kombinációkra vagyunk utalva. Az iránt alig lehet kétség, hogy valamelyik olasz egyetemen, Páduában vagy Bolognában tanult. Olaszországi hatásokat tükröz vissza iratainak és műízlésének iránya; arra utalnak építkezései és összeköttetései.

A szegény nemes családból származott ifjúnak, ki a zágrábi egyházmegye pappjai közé lépett, tehetségei és tudományos képzettsége mellett, kétségkívül főpapja János zágrábi püspök és királyi cancellár kegyeinek köszönhető, hogy Zsigmond uralkodásának végszakában a királyi cancelláriában alkalmazást nyert, és uralkodóját olaszországi s németországi utazásaiban kísérhette.

Itt a világesemények, melyeknek tanúja, sőt némileg tényezője vala; a politika és irodalom nagy alakjai, melyekkel érintkeznie kellett, széles látkört nyitottak lelke előtt, és ugyanakkor a humanistai irányhoz vezérelték, mely ekkor már olasz földön teljes kifejltségében diszlott, és Zsigmond udvarában is otthonos vala.

Ezen irányának kitüntetésére és fejlesztésére hivatalos állása bő alkalmat nyújtott. Mert ez időben az irodai foglalkozás mintegy irodalmi munkásságá nemesült. Ismeretes, mert a renaissance egyik sajátos jellemvonása, az a fordulat, mely a cancelláriai formákban beállott. Piero de Salutati, a XIV. század végén, a flórenczi köztársaság hírneves államtitkára, volt az úttörő. Ő kezdé a politikai élet mindennapi szükségleteinek hatása alatt készülő ügyiratokat a cicerói ékesszólás örök szépségeivel felruházni. És így azok, különösen a diplomatai levelezések, melyek előbb a hivatalos ügykezelés korlátain kívül nem keltettek figyelmet, az udvari és politikai, az egyházi és tudományos körök keresett olvasmányává lőnek.

Ugyanakkor mikor Olaszországban Poggio és Filelfo, a császári irodában pedig Aeneas Sylvius, uralkodóvá tették a divatot: Magyarországra is átlántálta azt Zrednai János. Az általa fogalmazott levelek — melyeknek, sajnos csak csekély része maradt reánk, ¹⁾ — akár a styl szépségeit, akár a classicai idézetek bőségét és alkalomszerűségét tekintjük, a legkiválóbb humanisták hasonnemű termékeinek színvonalán állanak. Nem nélkülözik ugyan azoknak hiányait sem: a mesterkéltséget, erőltetett compositiót, a szétáradozó bőbeszédűséget. De viszont némely állam-iratainak nyelve oly erő- és méltóságteljes, melyhez hasonlóval kortársai közül kevesen dicsekednek.

Ilyetén irodalmi qualificációja Albertnél és I. Ulászlónál nem nagy elismerésre talált. Lassan emelkedik a hierarchiai rangfokozatokban; 1444-ben, több mint tíz évi szolgálat után, csak váradi prépost volt. Jobban tudta őt és tulajdonait méltányolni Hunyady János, ki midőn a várnai csata után az erdélyi és tiszai részek kormányát átvette, egyik első teendőjének ismerte Zrednait a nagyváradi püspökségre emelni, majd cancellárjául megnyerni.

És a kormányzó hírének elterjedésére s európai súlyának meg-

¹⁾ Az 1445—1451-ik években részint a saját, részint Hunyady János és az országrendei nevében írt 77 levelét egyik papja Ivanich Pál gyűjtötte össze. Az eredeti codex a bécsi udvari könyvtárban. Kiadta Sch w a n d t. n e r. *Scriptores Rerum. Hung.* (Bécs. 1747) II. kötetében. A későbbi évekből szintén több levele van kiadva az »Epistolae Mathiae Regis« című gyűjteményben, és más leveles tárukban.

állapítására, fényes diadalai és politikai sikerei mellett, bizonyára jelentékeny előnyül szolgáltak a Zrednai tollából kikerült ékes levelek, melyekben a római curia és a florenzei köztársaság államtitkárai sem találhattak kifogást. És csakugyan Hunyady Jánosnak nem csak az volt ambíciója, hogy nagy hadvezérnek tartsák; a humanista írók és az irodalom pártfogójának dicsőségére is vágyódott. Igaz, ifjú korában nem volt alkalma magát kiképezni, majd később a tábori élet kötelességei egészen igénybe vették szellemét. De mint az ország kormányzója, kötelességének ismeré megszerezni azt a műveltséget, melyet e század az uralkodóktól megkövetelt, és melylyel ezen kor fejedelmei úgy szólván kivétel nélkül dicsekedtek is. Oly szokatlan tehetség, a milyennel ő bírt, szükségképen gyorsan rendkívüli eredményeket mutathatott fel. 1448-ban már egészen benne él a humanismus élénk mozgalmiban. Tanulmányozza a classicusokat, olvassa a napi irodalom szellemes és malitiosus röpiratait, összeköttetésben áll a humanistákkal, hízeleg hiúságuknak, míg viszont ezek dicsőítő leveleikkel és munkáikkal keresik fel, ép úgy mint a Medicieket vagy Estéket. Tanúskodik minderről Poggio Bracciolini-nek, a római curia nagyhírű titkáranak, Hunyady Jánoshoz intézett — és Mai bíbornok által már 33 év előtt kiadott¹⁾, de eddig nem értékesített — két levele. Az egyikben magasztalja hősi tetteit, és felkéri tudósítsa őt rendesen hadjáratai felől, minthogy ezeknek történetírója szeretne lenni. A másikban Hunyadyt a tudomány iránti érdeklődéseért magasztalja, örömét fejezi ki a felett, hogy az ő munkáit is olvassa, és felszólítására megküldi neki újabb kiadványait.

Engedje meg a T. Akadémia hogy ez utóbbi levelet eredeti nyelvén egész terjedelmében felolvashassam.

Poggius insigni et illustri principi Joanni Voivodae regni Hungariae gubernatori plurimum salutem dicit.

Licet stulti et temerarii hominis esse videatur, Serenitatem tuam a multarum rerum agendarum et cogitationum varietate, prout tanti regni ratio postulat, litteris meis haud magni extimandis avocare, tamen quia sapientiam et humanitatem tuam multis

¹⁾ Spicilegium Romanum. (Róma. 1844) X. 248—50. ll.

in rebus perspectam iam dudum intellexi, tum etiam, quia verbis paucis sum usus, cepi fiduciam ad te scribendi, de rebus praesertim quas tibi gratas fore existimavi. Narravit mihi venerabilis vir, mihi que amicissimus Nicolaus Vinch, qui ad tuam Serenitatem veniens hac iter fecit, te res meas summo cum desiderio legere, eisque plurimum delectari; quod ex tua humanitate accidere sentio, cum nil in meis sit opusculis, quod mereatur tanti Principis lectionem. Tamen vel ut desiderio tuo satis faciam, quod ille me rogavit, vel ut sim paulum importunior, quod hac una in re licere videtur, dedi Nicolao duo opuscula ex meis ad te deferenda, alterum contra hypocritas, alterum in quo tres continentur disputatiunculae, quas spero futuras tibi non iniucundas. Mitterem alia opera magis egregia et te digniora, si tempus pateretur. Sed alias, si novero opera mea tibi grata esse, cumulabo te ampliori munere, neque inutili ad boni principis officium. Est enim liber Xenophontis de vita Cyri Persarum regis, in quo optimus describitur princeps, non qualis quisquam unquam fuit, sed qualem deceat esse cum qui velit iuste imperare. Vale, serenissime Princeps; et quoniam coepisti, sequere studia litterarum, quae tibi maiorem laudem et gloriam, quam ulla imperia praestabunt. Illa enim et eorum ministri perpetua oblivione defuncti in obscuro essent, nisi litterarum beneficio nomen illorum foret ab interitu vindicatum. Florentiae.

Hogy Hunyady Jánosnak ezen humanistícai tanulmányaiban mestere és vezetője nem volt más mint Zrednai János, úgy hiszem több mint valószínű.

Ő is ekkor már szoros kapcsolatban állott az olasz humanistákkal; miben közvetítő lehetett unokaöcscse Cesinge János, kit a világ mint Janus Pannoniust ismer. Ezt 1447-ben Ferrarába küldötte, a tudós Guarino iskolájába, hol Galeotti Martius is tanítóihoz tartozott, ugyanaz kit később Zrednai János udvarába hívt meg, és végre Mátyás fogadott szolgálatába. Ugyanakkor benső viszonyban állott III. Fridrik császár titkárával Aeneas Sylviussal is, ki 1458-ban II. Pius név alatt a pápai székre emelkedett. Az V. László kiszolgáltatása tárgyában folytatott alkudozásoknál gyakran kellett hivatalosan érintkezniök. Levelezésben is állottak egymással, és barátságukat kölcsönösen tett lényeges szolgálatok szilárdították meg. Aeneas Sylvius a nagy-

váradai püspök közbenjárásának nagy befolyást tulajdonított arra, hogy a római bíbort elnyernie sikerült. Mikor pedig Zrednai, Hunyady László kivégeztetése után, fogságba jutott, a sienai bibornok egész erélyével működött kiszabadulása érdekében. És történeti munkáiban is több helyen az őszinte tisztelet hangján szól felőle; mint »rarae virtutis et facundiae« főpapról, ki »tam morum elegantia quam literarum scientia regnicolarum nulli secundus.«¹⁾

Mikor Zrednait a politikai ügyek Bécsbe vezették, Aeneas Sylvius mellett az egyetemnek egyik tanárát kereste fel legszívesebben: Peuerbach Györgyöt a csillagászat tanárát, ki a bolygók elméletéről és a napfogyatkozásokról írt munkái által korszakot alkotott tudományában.

Zrednai János nagy kedvelője volt a csillagászatnak; és miként korának számos nagy férfiai hitt az égi testeknek befolyásában az emberek sorsára. Galeotti beszéli róla, hogy »a csillagjósolatban igen jártas vala, az erre vonatkozó naptári jegyzeteket szünet nélkül magánál viselte, és a csillagok megkérdezése nélkül soha semmit sem tesz vala.«²⁾ Azonban a tudós főpapot nemcsak astrologiai hajlamai vezették a bécsi csillagdába. Melegen érdeklődött azon észleletek iránt is, melyek az égi testek természetét és törvényeit igyekeztek felderíteni. Peuerbach írásban is közlé vele felfedezéseit, és megküldé neki az általa szerkesztett vagy tökélesbített műszereket. Így például a napóra használatáról szóló értekezése nem egyéb mint a váradai püspök részére írt, és ennek czíme alatt közrebocsátott, utasítás.³⁾ A nap-sötétedésekről összeállított táblázatai pedig a XVI. században »Váradai táblák« (Tabulae Varadinenses) czím alatt láttak, számos kiadásban, napvilágot.⁴⁾ Zrednai oly tanulságosnak és kellemes-

¹⁾ Aeneae Sylvii Opera. Bazel 15—140 és 486. II. 1457 aug. 10-én kelt levelében pedig úgy ír róla mint »de veteri et fideli amico.«

²⁾ De Mathiae Regis sapienter et jocosè dictis et factis.

³⁾ Canones pro compositione et usu gnomonis. (Számos kiadásban jelent meg.)

⁴⁾ Tabulae Eclipsium Magistri Georgii Peuerbachii. — Tannstetter az 1514-iki bécsi kiadás előszavában írja ezekről, hogy »Joannes de Monte regio auctoris discipulus . . . Waradiensi Episcopo dicaverat, et Waradienses tabulas appellavit.«

nek találta a Peuerbachchal való közvetlen társalgást, oly fontosságot helyezett tudományos munkásságára, hogy egészen magához kapcsolni óhajtá. Fényes ajánlatokkal csábította őt Nagyváradra. Azonban a tudós tanár vonakodott elhagyni szülőföldjét és tanszékét.¹⁾ Bécsben 1461-ben halt meg.

Sikeresebbek voltak Zrednai Jánosnak igyekezetei Peuerbach még nagyobb hírné tanítványánál, Regiomontanus Jánosnál, ki csakugyan elhatározá magát, arra, hogy udvarában telepedjék meg, hol több jelentékeny munkát dolgozott ki, melyek Zrednai Jánosnak ajánlva jelentek meg.²⁾

Zrednai ekkor már esztergomi érsek volt. Midőn 1465-ben magas állását és dús javadalmát elfoglalta, egyik legelső gondolatja volt: azt a hazai tudományos művelődés előmozdítására értékesíteni. Ugyanakkor, a mikor a király a pápai megerősítés kieszközlése végett lépéseket tesz, az új érsek szintén folyamodik a pápához. Felhatalmazást kér, hogy Magyarorszában egyetemet alapíthasson. Elődje Széchi Dénes február 1-én múlt ki, és már május 19-én ki van állítva II. Pál bullája, mely az esztergomi érseknek megengedi, hogy »Magyarország bármely városában vagy mezővárosában, melyet a király mint alkalmasat ki fog jelölni, főiskolát alapíthasson... a bolognainak mintájára.«³⁾ A primás Európa minden részeiből a legkitünőbb tanárokat igyekezett megnyerni; s e célból, miként saját leveléből tudjuk, követeket küldött Olaszország és Franciaország főiskoláiba.⁴⁾ De nem várta be ezen tárgyalások végét, és 1467 nyarán az Academia Istropolitana megkezdé működését, a mely

¹⁾ Gassen di Péter Peuebach űetirója mondja: »Cupiebat virum hunc eruditissimum ad aulam suam pertrahere Vitesius, tñm adhuc Episcopus Varadiensis amicus Peuerbachii cordatissimus, sancte pollicitus, fore sibi penitus omnia cum eo communia; is tamen seu Academiae Viennensis amore, seu alia de causa non se dimoveri Vienna passus est.« (Opera V. 521. l.)

²⁾ A »Tabulae Directionum« című nagy munkája előtt terjedelmes ajánlólevél áll, Vitézhez intézve. Egyik értekezésének pedig ez a címe: »Joannis de Monteregio super Torqueto Astronomico Instrumento ad Reverendum Dominum Joannem Archiepiscopum Strigoniensem Protlemata XXI.« (Mindezen munkák a XV. és XVI. században számos kiadást értek.)

³⁾ Az oklevelet kiadta Schier, Török János és mások.

⁴⁾ 1467. július 18-án Pozsony városához intézett levelének eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.

azonban nem lehetett tartós; mert az intézet alapítójának halála után hanyatlásnak indult és csakhamar végképen feloszlott.

De habár a legjelesebb idegen tudósokat, kiket fényes ajánlatai Magyarországra vonzottak, a pozsonyi egyetemnek engedé át: egész tudós kört alakított esztergomi palotájában is, melyet mint Bonfinnál olvassuk, a festészet és szobrászat műveivel ékesített; fürdőekkel, téli és függő kertekkel látott el. Itt találjuk Regiomontanust és tanítványát Ilkus Márton csillagászt, Galeotti Martius és Brandolini Aurél humanistákat, és Gattit a szellemdús de elbizakodott olasz hittudóst, kit Mátyás királynak egy ízben sikerült megszégyeníteni. Mert a nagy király szívesen jött ide üdülést, szórakozást keresni. És ilyenkor a tudományos társalgás nem egyszer heves vitává fejlődött.

Nem a hízelgés szól tehát Galeotti munkájából, mikor Vitéz Jánosról írja, hogy »a szétszórva élő tudósok, mint a tudományok atyjához tömegesen gyültek hozzá, és hogy ő Magyarországot az újkor múzsáinak lakhelyévé varázsolá.«¹⁾

És tudomány-pártoló bőkezűségét nem merítették ki a Magyarországra édesgetett tudósok és művészek. Érezte az a külföldön élő leghírveesebb humanistákkal is.

Ilyen volt Georgius Trapezuntius, ki szent Basiliusnak Krisztus istenségéről írt munkáját görögből latinra fordítva, ezen fordítását János érseknek ajánlotta. Az ajánló-levelben hosszasan magasztalja tulajdonait és érdemeit. Mire így szól: »Ezen dicsőségednek ünneplésére, őszintén bevalljuk, nemcsak a kereszténység érdekében tett szolgálataid, hanem reánk halmozott jótéteményeid is készítenek.«²⁾

Egy másik, még jelentékenyebb görög humanista, úgy látszik, még csak várta a magyar primás nagylelkűségének nyilatkozatait. Ez Argyropylos János, ki először nyújtotta a nyugotnak az igazi Aristotelest, vagyis az eredeti szöveg után készült fordítását; mert tudva levő, hogy a scholasticusok az Averroes-féle arab fordításokból merítették a nagy görög bölcsész

¹⁾ »De homine libri duo« című munkájában, melyet Vitéz Jánosnak ajánlott. (Bázeli kiadás. 1517.) 87. l.

²⁾ A codex a bécsi udvari könyvtárban. Az ajánló-levelt kiadta Denis. Codices Theologici Bibliothecae Palatinae. Tom. II. Vol. I. p. 291

ismeretét. Argyropulos, a florenczi udvar kegyeltje, az általa lefordított hat munkából ötöt Medici Cosimo és Péter hercegeknek ajánlott; a hatodik, mely a »De coelo« írt négy könyvet tartalmazza, az esztergomi érsek neve alatt jelent meg.

»Ha kitünő dolgokat — írja ajánló-levelében — kitünő férfiaknak illik felajánlani, e munkát kinek ajánlhatnám inkább, mint néked . . . Hogy te atyám a legkitünőbb és tökéletes vagy, annak híre eljutott hozzánk is . . . A hír mértékletesnek és állhatatosnak, igazságosnak és bölcsnek magasztal. Dicsőíti bőkezűségedet és fényűzésedet, nagy szellemedet és ritka szeretetreméltóságodat. Egy szóval az összes erényeket és az emberiség minden jelességeit feltalálja benned. A szerencse is kedvez néked, mint egy hódol erényeidnek. A földi javakat nem nélkülözöd, hogy erényednek ne kelljen akadályokba ütközni, és mindened meglegyen, a mi boldoggá tehet . . . Elhallgatom mikép gyakorlod vallásunk erényeit. De elmondom a mit tudományod felől hallunk; mikép áldott meg a természet jeles tehetségekkel, mily szorgalmat fejtesz ki, és mennyire kedveled az elmélkedést; mily nagy az ékesszólásod és jártasságod úgy a hittani mint a természeti tudományokban. Ezek után kiki be fogja látni, hogy e munkát nem ajánlhattam másnak, mint néked . . . Fogadd tehát legbölcsébi atyám szívesen e könyveket, melyeket a te kedvedért és a te részedre fordítottam görögből latinra . . . Éljd boldogul, és légy meggyőződve, hogy kitünő erényeid miatt senki sem kedvebb előttem náladnál.«¹⁾

II.

Vitéz János kortársai, kik irataikban életéről és tevékenységéről szólnak, soha sem mulasztják el megemlékezni jelentékeny könyvtáráról, — melyet saját és egyházának használatára egybegyűjtött. Regiomontanus, Galeotti és Bonfin, kik látták és használták e tudományos kincseket, magasztalva emelik ki ezeket és birtokosuknak összeszerzésük körül kifejtett áldozatkészségét és műértelmét.

Janus Pannóniusnak pedig egyik leveléből megtudjuk, mily szeretettel, sőt szenvedélylyel gyűjté e könyveket. Galeotti

¹⁾ A velencei 1507-iki kiadás »q« levelén van az ajánló írat.

Martius, mikor még Vitéz János udvarában élt, ennek meg-hagyásából, több ízben könyveket kért a tudós pécsi püspöktől, ki mivel a kölcsön adott codexeket hiába várta vissza, végre vonakodott megfelelni nagybátyja kívánatainak.

»Azt kívánod — írja egy alkalommal — hogy könyveket küldjek. De vajjon nem eleget küldöttem-e már is? Csak görög könyveim maradtak meg, a latinokat mind elvittétek. Istennek hála, hogy járatlanok vagytok a görög nyelvben. Különben a görög könyveket sem hagytátok volna meg. De ha megtanúltok görögül, én azonnal a héber nyelvet sajátítom el, és héber co-dexekből állítok össze könyvtárt. Kérem tőletek, mint van az, hogy ily telhetetlenek vagytok a könyvek szerzésében? Vajjon azt hiszitek, hogy ezzel nem követtek el bűnös cselekedetet? Az én nézetem szerint közönyös az, hogy mily tárgyra irányul szenvedélyünk. A lélek nyugalmanak felzavarása, mihelyt a kor-látokon túllép, mindig bűnössé válik.

»Ha tehát annyira vágytok könyveket bírni, ne foszszatok meg azoktól másokat, főleg olyanokat, kiknek kevesebb van mint néktek. Hisz Olaszország el van árasztva könyvekkel. Hozzatok onnan a mennyit tetszik. Küldjetek pénzt Flórenczbe. Az egyet-len Vespasián képes kielégíteni titeket.«¹⁾

És Vitéz követte e jó tanácsot. A flórenczi Vespasiánhoz fordult. Ez, Vespasiano Bisticci, e korban a flórenczi könyvke-reskedők leghíresebbike volt, kinek műhelyében számos leíró és miniator foglalkozott codexek leírásával és fényes kiállításával. Üzlete nagy kiterjedést nyert, a város tekintélyesebb polgárai-hoz tartozott, és a legkiválóbb írók barátságukkal tisztelék meg őt. Janus Pannonius midőn a Medicik fényes székvárosába jött, őt kereste fel legelőbb, általa vezettette be magát Cosimo herczeg udvarába és a tudósok körébe. Vespasiano e mellett író is volt. Többi között megírta mindazon nevezetes férfiaknak életrajzait, (103) kikkel üzleti összeköttetésben állott.

E sorozatban Európa legtöbb nemzete képviselve van. Leg-nagyobb része természetesen olasz. Van néhány angol és fran-czia, spanyol és portugál. Német csak egy fordul elő: Cusai Mik-lós. Magyart hármát találunk: Vitéz Jánost, unokaöcsését Janus

¹⁾ E levél (év nélkül) ki van adva.

Panoniust és György kalocsai érseket, kiknek érdekes életiratait e helyen tisztelt tagtársunk Pul sz ky Fer enc z ismerteté.

Vitéz Jánosról kiemeli többi között, hogy »egyik legfőbb gondja vala szép könyvtárt állítani össze, melyben a tudomány minden ága képviselve volt. Olaszországban és egyéb országokban összekerestette a könyveket; a mit pedig nem talált készen, azt Flórenczben leíratta, nem tekintve az árra, csakhogy szépek és hibátlanok legyenek. Kevés latin könyv vala, mi nem lett volna meg néki.«¹⁾

Ekkép tehát általánosan ismert tény volt, hogy Vitéz dús könyvtárral bírt.

De hová lettek az általa megvásárolt fényes codexek?

Mintegy 30 esztendő előtt, a tudós Mai bíbornok — Vespasiano életiratainak kiadója, — épen ez életíratok alapján, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy úgy Vitéz János mind Janus Pannonius könyveit, haláluk után, Mátyás király szerzé meg, és könyvtárába kebelezte.

Nálunk azonban e nézet nem merült fel. Még csak két-három évtized előtt is, lépten nyomon azzal a stereotyp phrasisal találkoztunk, hogy a múlt századok összes művészeti és tudományos emlékei áldozatul estek az »idők vas fogának« vagy a »tatárok és törökök pusztító dühének«.

A komolyan és szakértelemmel megindított tudományos tevékenység mindinkább és minden téren kimutatja, hogy bár sok veszett el, de még többet engedett ismeretlenül lappangani saját indolentiánk. Például az Árpád-korszakból kiadott oklevelek száma, mely Fejér Codexében még nem éri el a 4000-et, most már meghaladja a 8000-et. Hála régészeink buzgalmának, a középkori műemlékek hosszú sorozata van megismertetve, sőt új műirányokat és műiskolákat fedeznek fel azokban. A régi magyar nyelvemlékek és a régi magyar irodalom termékeinek kutatói úgy szólván naponként oly eredményeket mutatnak fel, melyek a szakférfiakat is meglepik. Jelen előadásom szintén tanúskodni fog arról, hogy a komoly igyekvés részére biztosítva van a siker.

¹⁾ Vite di uomini illustri del secolo XV. scritte da Vespasiano da Bisticci. (Kiadta Mai bíbornok 1839. a Spicilegium Romanum II. kötetében, és újra lenyomatta A. Bartoli Flórenczben. 1859.) Vitéz Jánosról a 217—222. lapokon szól.

Mert Vitéz János könyvtáráról is hirdették, hogy teljesen elpusztult, és nyom nélkül eltűnt. Paur Iván érdemes régiségbúvárunk, néhány év előtt, ismertetve Vitéz Jánosnak az esztergomi főegyházban őrzött sirkövét, könyvtáráról megjegyzé: »Ezen híres könyvtár festészeti műkincseiből, úgy tarthatjuk, alig menekült meg egy hártyalap is.« És úgy hitte, hogy e könyvtár egyetlen fennmaradt emléke egy könyvkapocs töredék, mely az esztergomi tár omladékai között találtatott.¹⁾

És ezt hitték mindnyájan; hittük mi is. Csak két lelkes könyvgyűjtőnk Jankovics Miklós és Farkas Lajos dicsekedett azzal, hogy oly codexek vannak kezeik között, melyek Vitéz János könyvtárából származnak.

Jankovics Miklós egy Virgilius és egy Julius Caesar munkáit tartalmazó XV-ik századbéli florenczi műhelyekben készült hártya-codexeket származtatott Vitéz János könyvtárából. Horváth István is elfogadta e feltevést.

Farkas Lajos gyűjteményében pedig egy VI. századbéli író, Joannes Scholasticus értekezéseit tartalmazó hártya-codex volt, mely az egyszerűbb Corvin-codexekhez hasonlóan van kiállítva, több helyén egykorú javító jegyzeteit tünteti fel, a végén pedig a következő szavakat: »Finivi legendo et signando die 26 Septembris 1470. Jo.« A kézirat tudós birtokosa határozottan állította, hogy ezen Jo. nem lehet más mint vagy Vitéz János esztergomi érsek, vagy Janus Pannonius; ő az utóbbi felé hajolt, mert nézete szerint az írás ifjabb kézre mutat.

Mi azonban, olvasva ezeket, kétkedve ráztuk fejünket. A mai régészek és könyvészek épen az ellenkező álláspontot foglalják el mint elődeik. Ezek csudálatos hiszékenységgel mindent a lehető legrégibb korra szerettek visszavezetni és a lehangzatosabb nevekkal hozni összeköttetésbe. Ma ellenben az alaposág és szakértelem jellemvonása a skepsis, mely csak azt hiszi, a mi be van bizonyítva. Vajjon lelkiismeretes kritikánk nem vezet-e minket ép oly gyakran tévedésbe, mint elődcinket irigylendő optimismusuk? nem akarom feszegetni.

Magam is így kételkedtem, és tévedtem, mikor gúnymo-

¹⁾ Török J. Magyarország Prímása : II. 259. l.

solylyal ajkaimon tértem napirendre Jankovich és Farkas jegyzetei felett.

De jöttek az elmúlt év tavaszán a szultán által ajándékolva küldött Corvin-codexek. Nem csekély vala meglepetésünk, mikor két codex lapjain ugyanazon kéz jegyzeteire ismertünk, mely a Farkas-codexet javította ki. Az egyiknek (Tertullian) végén ezt olvashatni: »Finivi transcurrendo Nitrie die 2 Junii 1468. Emdare non potui propter inemendatum exemplar.« A másiknak (Tacitus) utolsó lapján pedig: »Jo. Ar. Legi transcurrendo 1467. Sed mansit inemendatus.«

Érdekes kérdés gyanánt merült fel előttünk: ki lappang a Farkas-féle codex »Jo.«, a konstantinápolyi Tacitus-codex »Jo. Ar.« signaturája alatt? Mindent felkutattunk, hogy e kérdésre biztos választ adhassunk; mert természetesen semmi kedvünk nem volt visszatérni Farkas Lajos régi elavult, hypothesiséhez. Tanulmányoztuk a XV. század irodalmát. Nyomoztuk humanistáit és scriptorait. Különféle combinációk merültek fel. Pulszky Ferencz nagyérdemű tagtársunk e helyen ismertette a konstantinápolyi ajándékokat, Joannes Aretinus nevű írórt vélte felfedezni a javítóban. Csontosy János, a vezetésem alatt álló könyvtár egyik buzgó segédjére, ugyanazon codexek alapos bibliographiai ismertetésében Joannes Argyropuloszt hozta combinációba.

A mi engem illet, igaz, kételkedve fogadtam e hypothesiseket, és ott áll mintegy szerény óvás gyanánt a Könyv-Szemle hasábjain, szerkesztői jegyzetben ígéretem, hogy ezen érdekes kérdést külön tanulmány tárgyává fogom tenni; de, őszintén bevallom, nem kecsegtetém magam azzal a reménységgel, hogy biztos eredményre fogok jutni.

De csakhamar jött a Történelmi-Társulat pozsonymegyei kirándulása, mely történettudományunkra nem kevésbé vala gyümölcsöző, mint elődei. A társulat csallóközi bizottságának a szent-antali Ferencz-rendű zárda könyvtárában bemutatottak egy szent Leo pápa homiliáit tartalmazó codexet, mint állítólag Corvin Mátyás könyvtárából származót. Ennek utolsó lapján a fennebbi három codex jegyzeteivel azonos kézírással a következő két sor olvasható:

Visa et emendata aliquo aliter Strigonii 1457. Jo. E. W.

In certa autem parte Waradini completus et signatus 1458.

És most egy pillanatig sem habozhattunk kimondani: hogy az a Jo. E. W. ki a codexet 1457-ben Esztergomban kezdi javítani és e műveletet 1458-ban Váradon fejezi be, nem lehet más mint: Joannes Episcopus Waradiensis, Zrednai Vitéz János nagyváradai püspök.

Ekképen kétségszövegbevonhatlan tény gyanánt állott előttünk az, hogy úgy a Jankovics- és Farkas-féle, mint a Konstantinápolyból érkezett és a Szent-Antalon őrzött codexek Vitéz János könyvtárához tartoztak. Abból pedig, hogy Vitéz-codexek Konstantinápolyból kerültek vissza, természetesen azt a következtetést kellett levonni, hogy Máai bíbornok feltevése alapos, hogy tehát Vitéz könyveit a Corvin-codexek között kell tovább kutatni.

Nyomozásaink legelsőben a bécsi császári könyvtára irányultak, mely köztudomás szerint a budai könyvtár maradványait legnagyobb számban bírja. A Kollár, Denis és Endlicher által kiadott kézirati-catalogusokban csakhamar egész sorozatára akadunk oly codexeknek, melyek részint az ismeretes emendatori jegyzetekhez hasonlókat tüntetnek fel, részint az esztergomi sír-émlék által fenntartott Vitéz-féle címert viselik címleplajaikon.

Siettem fel Bécsbe, hol elragadtatással szemléltem a Vitéz-codexek pazar fényét, mely a hártában és a miniatürekben, a kötésben és csattjaiban előttem feltárult. Kegyelettel vizsgáltam azon kéz javításait és jegyzeteit, melyet gyakran barátilag szorított a két nagy Hunyadynak jobbja.

Itt azonban egy újabb kérdéssel állottam szemben. A bécsi codexek közül négy, mely Vitéz-címert viseli, csak e század elején került Bécsbe, előbb a salzburgi érsekség könyvtárának birtokában volt. Mikép kerültek tehát e codexek Salzburgba?

E kérdésre könnyű volt megadni a választ. Köztudomású, hogy Vitéznek utóda a sziléziai származású Beckensloer János volt, ki Mátyás királynak páratlan nagylelkűségét páratlan háladatlansággal viszonozta. Mert négy esztendővel Vitéz halála után (1476), az esztergomi főegyháznak több százezer forint értékű kincseivel megszökött, és Mátyás ellenségéhez Fridrik császárhoz pártolt, ki jutalmúl ez árulásért Magyarország primását Németország primási székére, a salzburgi érsekségre emelte. Tehát az

esztergomi főegyháznak Beckensloer által elrabolt kincsei között az érseki könyvtár legfényesebb codexei is voltak, a melyeket méltán kincseknek tarthattak akkor is, miként ilyeneknek tartunk ma.

Ezzel azonban a meglepetések sorozata nem vala még ki-merítve. A bécsi udvari könyvtár igazgatója, Dr. Birk udvari tanácsos Akadémiánk tagja arra figyelmeztetett, hogy a salzburgi érsekség könyvtárának számos fényes codexeit, Napoleon mint első consul, az 1802-iki párisi békekötés egyik pontja értelmében, Párisba szállíttatá, honnan miután XVIII. Lajos kormánya kiszolgáltató, nem Bécsbe, hanem Münchenbe kerültek, azon jogalapon, hogy a salzburgi hercegség területének egy része a bajor királyságnak jutott.¹⁾

Ennek következtében a müncheni kir. könyvtárnál kérdést tettem: vajjon a salzburgi kéziratok között nem találtnak-e olyanok, melyek a Vitéz-féle czímerrel vannak ellátva? A válasz úgy hangzott, hogy e czímert három Livius-codexen feltalálták, s hogy azok fényes kiállításuk miatt a ritkaságok között foglalnak helyet. Mindamellett — a magyar királyi közoktatási- és a közös külügyi miniszteriumok kegyes közbenjárására — a bajor kormány, miként a cs. k. főudvarmesteri hivatal lekötelező liberalitással felhatalmazta a könyvtári igazgatóságokat, hogy az általam kért három müncheni és négy bécsi codexet Budapestre küldjék le.

III.

Ekként tehát 15 codex áll rendelkezésünkre, melyekről kétségtelen, hogy Vitéz János könyvtarából származnak.

Ezen codexek kettős tekintetben érdemlik meg a figyelmet; részint kiállításuknak pazar fénye, részint birtokosuknak jegyzései által. Amazok Vitézt mint fényűző könyvgyűjtőt és műbarátot, ezek mint tudóst és humanistát állítják elénk.

A müncheni codexek mind, és a bécsiek közül az egyik, melyeket szerencsém lesz bemutatni, Vespasiano Bisticci műhelyének legszebb termékeihez tartoznak, melyeknél a Corvinák

¹⁾ A salzburgi érseki könyvtár történetét legújabbán közrebocsajtottá F o l e z Gesch. der Salzburger Bibliotheken. Bécs. 1877.

közül is csak az Attavante műveivel díszlő öt vagy hat codex fényesebb.

A codexek a legnagyobbakhoz tartoznak, melyeket ismerünk. Magasságuk 38, szélességük 25 centimeter. A hártya kifogástalan tisztaságú. Az írás szabályos, mindvégig egyforma. A fejezetek címei ragyogó arany betűkkel vannak írva. Számos dúsán kiállított kezdőbetűk fordulnak elő a szövegben, melyeknek némelyike hősök alakjait tünteti fel. Gazdag színpompában díszlő lapszélek sem ritkák. De a legnagyobb fényt a czímlapon fejtik ki.

Igy vegyük például a müncheni könyvtár egyik Liviuscodexét.

Az első levél második oldalán nagy mennyezet alatt, — melynek belső része bíborszínű szövet granátalma díszítményekkel — két korintheta oszlopon classicaizlésű architektonikus emlék áll. Ennek felső részében (tympanon) kék alapon szent Ágoston van festve, kezében könyvet tartva. Az emlék tábláján, szintén kék alapon szent Ágoston magasztaló ítélete olvasható Livius felől. Alul pajzs, melyen Vitéz címere látszik, úgy állítva elő, mintha ércdombormű volna. X

Ezzel szemben a második levél első lapja, a czímlapot képezi. Gazdagon festett keret fogja körül minden oldalát. A baloldali lapszélen három medaillonban fiatal férfi, öreg férfi és nő arca látható; valószínűleg ideális alakok. Köztök oroszlán és szarvasokon lovagoló génuszok és egy medve, mely őzt támad meg. A jobboldali lapszélen két medaillon; az egyikben Cacust látjuk, a mint Hercules nyáját hátrafelé barlangjába húzza; a másikban Hereulest, a mint Cacust leüti. Ezek közt ismét génuszok, továbbá egy oroszlán, mely centaurt támad meg, egy róka, mely kakast ül, egy sas, mely özre veti magát. A felső keretszél közepén ásító farkas fő, és két oldalt nyilazó lovas alakja.

Az alsó keretszél szélesebb és gazdagabb mint a többi. Két oldalán medaillonok; az egyikben egy Triton és egy Nereid, a másikban Romulus és Remus látható, a mint őket a nőstényfarkas táplálja. — E két medaillon között díszes koszorúban négy génusz pajzst tart, mely Vitéz János czímerét viseli: két mezőre osztva, a felső arany mezőn veres oroszlán lépedez, az alsó kék mezőn lilium és két csillag. A czímerpajzst

körülveszi négy zenélő és doboló génusz, sphinxek, majmok, madarak, mely utóbbiak közül két pávának díszes hosszú farka a címernek mintegy harmadik keretét képezi.

A bécsi codexek egyikének kiállítása elüt azoktól, melyeket imént ismertettem; sőt az ekkorig látott Corvin-codexektől is különbözik. Kétségtelen, hogy nem a florenzi műhelyekben készült. A címlap miniature díszítményeinek sajátzerű jelleme és az arany alakra festett arabeszkekben az összeolvadó színeknek bizonyos varázsa van. De nevezetes ezen címlap a rajta feltűnő címerek és mellképek által, melyek közül kettő határozottan arczképnek mutatkozik; míg a többi codexek címlapjain ily arczképeknek semmi nyoma sincs, mert a művészek mythologiai és classica vonatkozású előállításokra szorítkoznak.

A keret-díszítmény alsó szélén, Vitéz címerétől, jobb és balfelől foglal helyet a két mellkép. Az egyik ősz hajú borotvált arcz, szigorú, nem kellemes vonásokkal. Violettfőveget, s ugyanoly színű köntöst visel. A másik szakálltalan, fiatal, nemes fő, hosszú leomló hajfürtökkel. Kezében könyvet tart, mintegy átnyújtva a szemben levő öregebb alaknak; minélfogva alig kételkedhetünk az iránt, hogy ezen ifjú a Platus-codexet, melyre e miniaturek festve vannak, mutatja be ajándéknak az öregebb férfinak. Minden arra látszik utalni, hogy ez utóbbi nem más mint Vitéz János. De ki a másik, az ifjú? Lehetne Janus Pannonius, a ki nagybátyját kétségkívül gyakran lepte meg Olaszországban készített codexekkel. De e codex 1460 táján készült, és Janus ekkor már 26 éves volt; a miniature arczképről pedig alig 16 esztendő olvashatunk le. Nem valószínűtlen az sem, hogy az Vitéz Jánosnak másik, hasonnevű unokaöccse, ki szintén Olaszországban tanult, és a pécsi püspöknél jóval fiatalabb volt. Egyébkint e kérdés nem megoldhatatlan. A választ megkapjuk, mihelyt sikerül kiderítenünk, kié a másik címer, mely az ifjú arczképe felett látható: kék mezőben jobbkar, mely kardot tart.

A harmadik címer mely e lapon előfordúl: az ország címere.

Az ország címere előfordúl az egyik bécsi codex táblájának csattján is. A négy csattból csak háromnak egyik fele maradt fenn. Ezek közül a könyv hosszában levő két csatt az érseknek, a könyv szélességében elhelyezett egyik csatt az országnak

ezímerét tüntetik fel. Mind három finom filigrán-ezüst munka, izléssel zománczozva.

Figyelemreméltónak tartom azt a körülményt, hogy Vitéz János codexein a maga címere mellé az országot helyezte. A hazafiúi érzés és a nemzeti öntudat nyilatkozata ez. Kivánta, hogy e műemkek fenntartsák az ő emlékét. De súlyt helyezett arra is, hogy az utókor tudja, hogy a bőkezűség és műizlés által kitűnő főpap magyar volt, ez országnak szülötte. Jól tudom nem rendkívüli érdem ez, melyet magasztalni kellene. Csak egyszerű kötelesség. De a kor, melyben Vitéz élt, nem állott e kötelesség uralma alatt. A humanismus bizonyos tekintetben cosmopolita irányt honosított meg. Argyropulos vagy Theodorus Gaza Florenzből és Rómából ép oly kevéssé vágytak vissza letiprott hazájuk földére, a mint Galeotti vagy Bonfin Esztergomban és Budán nem érzék a honvágy kínjait. Ellenben a magyar főpap, bármennyire elmerült az ókor emlékeinek bámulatában és műveinek tanulmányozásában, egy percze sem tudta feledni hogy magyar. És ezt akarta kifejezni, s hirdetni az utókornak az ország címere által, melylyel codexeinek lapjait és csattjait ékesíté.

III.

Míg e fényes kiállítás azt bizonyítja, hogy mily becsben állott Vitéz előtt a tudomány és irodalom: sajátkezü jegyzései, melyekkel a legtöbb codex lapjain találkozunk, Vitézt mint tudóst és szakképzett humanistát mutatják be.

Nem csak azért vásárolta e drága kéziratokat, hogy palotájának dísz kölcsönözzenek; élvezni is tudta, és értékesíteni is kivánta tartalmakat. A codexek, melyek az olaszországi könyvtárak műhelyeiben, a napról napra emelkedő kereslet igényeinek kielégítésére, gyári sietséggel készültek, és gyakran csak technikai képzetű scriptoroknak művei: rendszerint hemzsegnak hibáktól, és többször az érthetlenségig eltorzított szöveget tüntetnek fel. Számos ily eset fordul elő a Corvinák között, melyeknek irodalmi becséről e miatt az újabb philologusok igen előnytelenül szoktak nyilatkozni.

Vitéz Jánost ily codexek nem elégíthette ki. Vespasiano is kiemeli, mily súlyt helyezett arra, hogy hibátlanok legyenek

a codexek. És maga akart meggyőződni arról, vajjon csakugyan hibátlanok. E miatt gondosan átvizsgálta, és más codexekkel összehasonlította azokat. E fárasztó, de érdekes munkára mindig talált időt, a legmozgalmasabb napokban is. Ekkorig hét codexet ismerünk, a melyeknek végére sajátkezűleg jegyzé fel mikor és mikép végezte ezen szövegkritikai műveletet. Ezen hét codex közül hármát a bécsi udvari könyvtár szolgáltatott, kettő Konstantinápolyból került vissza, egy-egy a szent-antali zárda és N. Múzeum tulajdona.

Időrendben véve, első helyen áll a szent Leo homiliáit tartalmazó codex, melyet 1457-ben Esztergomban kezdett emendálni, tehát mikor itt mint V. László foglya őriztetett; míg a következő évben a Mátyás megválasztását követő mozgalmas időben Nagyváradon fejezte be a javítást.

Egy másik könyvet, Plinius leveleit, 1464-ben Budán javított ki, mikor Mátyás király koronázása a fővárosba hívta.

Egy harmadikkal 1468-ban Nyitrán foglalkozott, hová a püspökség ügyei vezették.

Egy negyediken, mely szent Jeromos leveleit tartalmazza, 1470-ben július 11-től szeptember 1-ig fáradtott; és megjegyzi, hogy a javítás nem tökéletes, minthogy több példányt hasonlított össze, s mindegyikben eltérésekkel találkozott; de saját példányáról állítja, hogy az correctebb mint bármelyik azok közül a melyeket látott.

És valóban miként mai philologusaink elismeréssel nyilatkoznak javítói lelkiismeretessége és jártassága felől; a mult század legnagyobb bibliographiai tekintélye sem vonja meg azt tőle. Denis a bécsi udvari könyvtár hírneves őre, az ezen könyvtárban őrzött egyik Vitéz-codexet ismertetvén, nem is sejtve ki volt annak birtokosa és javítója, így zárja be ismertetését: »Satis vero pro aevo suo praestitisse videtur, quisquis sub illo Jo. latere voluit.«¹⁾

Azonban Vitéz Jánost nem elégedett azzal, hogy codexeinek szövege teljesen hibátlan legyen; azt is elakarta érni, hogy lehetőleg könnyen és gyorsan feltalálja azt, a mit keresni kíván. E

¹⁾ Codices Theologici Bibl. Palatinae. Vno. III. köt. I. rész. 618. l.

korban a betűrendes név- és tárgymutatókat, a lapok élére és széleire helyezett tartalommutató jegyzések pótolnak, melyeket rendszerint a scriptorok másoltak le az előttük álló codexből. Azonban gyakran a könyv megrendelői maguknak tartották fenn e munkát, mert legjobban tudták mily helyekre kell súlyt fektetni, és miképen támogathatják legjobban emlékéző tehetségüket.

Az érintett hét codex telve van Vitéz kezéből származó tartalommutató feljegyzésekkel. Ezen rövid szavak nem jelentőség nélküliek. Feltüntetik szellemének és foglalkozásának irányát. Megtudjuk azokból, mi ragadta meg leginkább figyelmét és mily czélra szokta olvasmányait felhasználni.

Így, hogy csak egy példát hozták fel, a Tacitus néhány könyvét tartalmazó codex lapjain előforduló tartalommutató jegyzetek, kétségtelenül mutatják, hogy leginkább oly helyekre fordított figyelmet, melyek a főpapot, a csillagászt és a magyart érdekelhették. Mert megjelöli mindazon helyeket, hol Krisztusról, a zsidókról, csodákról stb. szó van. Továbbá mindazon helyeket, hol csillagokról, csillagászokról történik említés. Végre nyolcz helyen olvassuk a lapszéleken e szót »Pannonia«.

Nemesak ez, hanem a javított codexek tartalma is bizonyítja Vitéz szellemének sokoldalúságát. A szent atyák: Leo, Jeromos és Tertullian mellett ott találjuk Tacitust és Pliniust; sőt nem hiányoznak a középkori scholasticusok sem.

De t. Akadémia, nem akarom tovább igénybe venni szíves figyelmöket. Lesz alkalmam mindazt, mit itt röviden érintettem, tüzetesen előadni egy nagyobb munkában, melyhez a codexek legérdekesebb és legfényesebb lapjainak hasonmásait mellékelni fogom.

Most pedig szabadjon bemutatnom Vitéz János könyvtárának maradványait, melyet négy évszázad óta Európa minden részeiben szétszórva valának, Páristól Konstantinápolyig vándoroltak, és most ismét néhány napra összekerültek.

Nem tagadom, élénk fájdalommal fogom látni, miként vándorolni vissza majd egy félrecső kolostor szerény könyvgyűjteményébe, majd a bécsi császári várak és a bajor kir. könyvtár fényes csarnokaiba. Azonban vigasztalni fog az a tudat, hogy a nagy magyar főpap tudománypártoló szellemének és műízlésének

ezen emlékei ezentúl hírnökei leendnek multunk dicsőségének; hirdetni fogják, hogy volt idő, a mikor hazánk nyugoti Európa leghatalmasabb országainak műveltségi színvonalát részint elérte, részint túlszárnyalta.

(A codexek ismertetése a következő füzetben.)

A PÁLOSOK IRODALMI MUNKÁSSÁGA A XIV—XVIII. SZÁZADBAN.

— Egy XVIII. századbéli könyvészeti kimutatás nyomán —
közli: **Vincze Gábor.**

A pálosoknak a magyar országos levéltár kincstári osztályában őrzött rendezetlen iratait átkutatván, azok között egy kéziratot találtam, mely irodalomtörténeti, könyvészeti szempontból figyelmet érdemel.

E kézirat egy könyvjegyzéket tartalmaz, melyet a Pálosrend egyik, tagja a saját rendjéhez tartozó írókról és műveikről a XVIII. század közepén, úgy látszik, 1755-ben készített. Többi eddig ismeretlen íróval, és ismert íróinknak több ismeretlen munkájával gyarapítja ez irodalomtörténetünket.

A könyvjegyzék három részből áll. Az első rész »*Authores et scriptores ex ordine s. Pauli primi eremitaie, qui aliqua doctrinae aut pietatis monumenta scriptis ediderunt iam impressa, ordine alphabetico positi*« felíráttal 163 folyó szám alatt a pálosoknak nyomtatott munkáit sorolja elő. — A második rész »*Ex congregatione Paulino-portugallica*« czímmel a 164—171. f. szám alatt nyolcz munkát tartalmaz, melyek, úgy látszik, a XVIII-dik század közepéből valók, de, mint a felírat is mutatja, reánk érdekkel nem bírnak. Ellenben a lengyel származású pálos-írókat nem mellőztük. Végre a harmadik résznek »*Sequuntur scriptores et libri, qui nondum lucem publicam conspexerunt ob defectum benefactorum, dignissimi tamen sunt, ut velocius producerentur*« czíme van s ez a kéziratokat sorolja fel.

A könyvjegyzék készítője az írókat keresztnevük betűrendje szerint közli. Én e sorrendet csak a használhatóság és érdekesség

rovására tarthattam volna meg; miért is az írókat évszázadok szerint, időrendben csoportosítottam, s ekként, a második részben felsorolt nyolcz munkának mellőzésével, az egész jegyzéket közlöm, előre bocsátván egy kimutatást, mely szerint ezen könyvjegyzék tartalmazza ¹⁾:

a XIV.	századból	1 írónak	1 munkáját	
» XV.	»	9 »	14 »	
» XVI.	»	11 »	24 »	
» XVII.	»	35 »	73 »	
» XVIII. ²⁾	»	57 »	110 »	

összesen 113 írónak 222 munkáját,
melyből 59 kézirat és 163 nyomtatvány.

XIV. század.

1. Petrus Chanadinus. Prior generalis. Conscriptit ad annum 1383. librum asceticum sub titulo: Dieta salutis, qui servatur in bibliotheca Remetensi. (Kézirat.)

XV. század.

2. Briccius. Juris canonum magister. Plura conscripsit opera. Vide Annalium 1. ad annum 1444. et p. Orosz. (Kézirat.)

3. Ladislaus Báthory. Hungarus. Floruit anno 1457. Sacram Bibliam et plures sanctorum historias in hungaricum idioma transtulit. Ex Annalibus pag. 220. et Gyöngyessino ³⁾ ad annum 1457. (Kézirat.)

4. Michael Pannonius. Academicus Parisiensis et doctor theologiae. Floruit 1459. Edidit plura opuscula erudita:

a) De immaculata conceptione Beatae Mariae Virginis. (Kézirat.)

b) De Spiritu sancto. (Kézirat)

c) De operibus eremitarum. (Kézirat.)

¹⁾ Megjegyzvén, hogy a könyvjegyzék készítőjének azon adatait, melyek szerint az némely írónak »több« meg nem nevezett munkát tulajdonít, figyelembe nem vehettem.

²⁾ 1755-ig.

³⁾ Ezen Gyöngyösiről, kinek kézirati munkáját a jegyzék készítője felhasználta és gyakran idézi, lásd a 16. számot.

d) Varios sermones, praecipue ad capitula generalia spectantes. (Kézirat.)

Ex Gyöngyessino ad annum 1459; et Annal. pag. 210.

5. C l e m e n s F a c u n d u s. Praedicator, postea prior Romanus. Floruit circa annum 1470. Plures sermones suo labore comportavit, et subinde Romam abstulit. Ex Gyöngyessino ad annum 1471. et p. Orosz. (Kézirat.)

6. A n t o n i u s d e T a t a. Praedicator ad S. Laurentium. Floruit circa annum 1474. Compillavit Vetus Missale ac Breviarium proprium ordinis s. Pauli primi cremitae, — ut refertur in Annalibus vol. 1. pag. 241. — Breviarium impressum est anno 1540. typis Venetis Petri Liechtenstein Coloniensis. Habetur Lepoglavae.

7. S t a n i s l a u s. Polonus, prior coenobii de Gvozd in Illyrico, qui Floruit ad annum 1476. Ex Annalibus. — Exposuit Regulam, Constitutiones et Sermones s. p. Augustini ad fratres dictos, suis religiosis in eorum lingua illyrica. Ex Gyöngyessino ad annum 1475. (Kézirat.)

8. T h o m a s d e S a b a r i a. Bis electus prior generalis. Obiit anno 1486. Conscriptit :

a) Plura opuscula ex dictis sanctorum Patrum. (Kézirat.)

b) Sermones per plures: Expositionem regulae; Tractatum de recognitione professionis; et Exhortationes pro visitoribus. (Kézirat.)

Secundum Gyöngyessinum ad annum 1476. Item vide Orosz.

9. J a c o b u s d e S z e g e t o. Vicarius provincialis ultra Danubium. Floruit ad annum 1479. Conscriptit :

a) Sermones in dominicas et festa. Ex Annalibus, pag. 244. (Kézirat.)

b) Expositionem Psalterii. Ex Gyöngyessino. cap. 63. (Kézirat.)

10. J o a n n e s P o s o n i e n s i s. Hungarus, concionator laudatus. Floruit ad annum 1488. — Ex R. Patre Laurentio Chrysogono S. Jes. in Mundo Mariano tom. 1. discursu. 20. Nr. 43., et Eggeter in Annalibus pag. 172.

Composuit Sermones de immaculata conceptione Beatae Mariae Virginis. Eiusdem libellum manuscriptum in bibliotheca monasterii Thallensis repertum testatur P. Pongrácz in Triumpho Pauli cap. 12. pag. 52. (Kézirat.)

XVI. század.

11. **V a l e n t i n u s.** In coenobio S. Laurentii olim praedicator. Floruit ad annum 1500. Conscripsit sub nomine Catalogi librorum de miraculis copiosis, intercessione s. p. Pauli primi eremitaе, ad eius sacrum corpus in coenobio Laurentiano penes Budam repositum patris; — qui typis editus est Cracoviae anno Christi 1507., ut narrant Annales ordinis vol. 1. lib. 2. cap. 15. pag. 163.

12. **M a r c u s D o m b r e n s i s.** Slavus. Floruit anno 1507. Obiit circa 1510.

a) Primus scripsit Chronicon ordinis. Ex Annalibus pag. 266.

b) Collegit Privilegia et gesta monasteriorum.

13. **S t e p h a n u s d e L o r a n d h a z a.** Prior generalis. Obiit anno 1512. Scripsit Continuationem miraculorum s. patris Pauli primi eremitaе. Ex Gyöngyessino cap. 75. (Kézirat.)

14. **A l b e r t u s C h a n a d i n u s.** Hungarus. Floruit ad annum 1515. Concinnavit

a) Plures sermones in laudem s. Pauli primi eremitaе. (Kézirat.)

b) Eiusdem s. Patris vitam carmine heroico; unde eiusdem videntur esse versus illi heroici de vita s. p. Pauli, qui in veteri ordinis breviario ad 14. Novembris distributi sunt intra officium matutinale. (Kézirat.)

c) Seriem passionis Dominicæ stylo rythmico et idiomate hungarico. (Kézirat.)

Ex Gyöngyessino ad annum 1515.

15. **S t e p h a n u s B a t t i s.** Polonus Cracoviensis. Floruit ad annum 1523. Edidit:

a) Elegiaco et saphico carmine Vitam s. patris Pauli.

b) De Beata Virgine Maria, De s. Rege Stephano, De primitivis sanctis patribus ac de quolibet sancto in speciali per annum opuscula.

c) Tractatum devotum de Beata Maria Virgine sub titulo: Rosarium coeleste.

d) Totum Psalterium in laudem eiusdem Gloriosae Virginis coaptavit.

Ex Gyöngyessino ad annum 1516.

16. Gregorius Gyöngyessinus. Hungarus, et ordinis prior generalis. Floruit ad annum 1528. Scripsit:

a) Commentaria in antiquas ordinis constitutiones, impressa Romae per Antonium de Bladis. Ita Annalium libro 2. cap. 37. pag. 295. Idem insinuatur Rubrica 45., et quamvis non ponatur annus, videntur tamen eae Deliberationes seu Commentaria impressa circa annum 1520. vel sequent., non vero ante, nam in iis reperitur ultimum capitulum anni 1516. citatum Rubrica 3. Unde probabiliter, dum Romae fuit Gyöngyessinus anno 1520. impressa sunt. Habentur Lepoglavae.

b) Chronicon ordinis typo quidem non editum, sed pluries transcriptum. Eius duo exemplaria habentur Lepoglavae, et unum in M. Thall. Conscripsit illud Gyöngyessinus anno 1525., ut fateatur ipse cap. 62. de incidente. (Kézirat.)

c) Brevilogia de profectibus et defectibus religiosorum, dedicata P. Stephano generali, pro tunc concionator existens. Annus nescitur.

d) Directorium fratrum officialium ordinis, dum erat prior Romae in Monte Coelio, dedicatum Bernardo episcopo Sabinensi et Cardinali s. Crucis.

e) Sermones de s. patre nostro Paulo. Ex Annalibus pag. 295.

17. Casparus Pesthiensis. Hungarus. Floruit ad annum 1530. Edidit:

a) Sermones exhortatorios ad viros religiosos, impressos Cracoviae 1531. Ubi quidem non adiungitur author, sed adscriptum est compositos esse per fratrem Casparum de Pesth, ordinis s. Pauli primi cremitae professum.

b) Opusculum sub titulo: Compendium Directorii in visitatione fratrum impressum Cracoviae anno 1532. Hoc in opusculo

Directorii sub finem etiam typo adiectum est, quod concinnatum sit per manus fratris Caspari de Pesth. Habetur Lepoglavae.

Fuit vicarius generalis anno 1522. ut habetur Gyöngyessinus in archivo ordinis asservatus pag. 152.

18. Blasius. Collega patris Gregorii Syrmiensis, visitatoris fratrum Polonorum. Edidit Salutare Paraeneses de epistolis et evangeliis per annum occurrentibus typis Cracoviensibus anno 1536. quas dedicavit Reverendissimo Patri Casparo Pesthiensi, vicario fratrum ordinis s. Pauli primi eremitae in Transsylvania. Habetur Lepoglavae.

19. Joannes de Zalonkemen. Ordinis prior generalis. Edidit librum complectentem Rubricas de officio divino iuxta veterem ordinis usum per totum annum ordinando, impressum Cracoviae 1536. Ubi idem pater scribitur fuisse generalis, et in Praefatione ad lectorem nominatur: Sanctissimus quondam senex; adeoque iam tunc fuit mortuus. Habetur Lepoglavae.

20. Gregorius Coelius Pannonius. Prior coenobii Romane ad s. Stephanum in Monte Coelio. Floruit ad annum 1546. Conscripsit:

a) Explanationem regulae s. patris Augustini saepius editam. Habetur Lepoglavae.

b) Commentarios eximios in Cantica Cantorum. Habetur Lepoglavae.

c) Collectanea in Apocalypsim, impressa primo Venetiis anno 1547. per caliographum Petrum Lichtenstein. Habetur Lepoglavae. Dein Tyrnaviae anno 1682. Etiam habetur Lepoglavae.

21. Martinus Briglevich. Floruit circa annum 1559. ut notatur in libello Gyöngyessini, asservato in M. Thall. Composuit artificiosum poema, quo vitam s. patris Pauli versibus heroicis, quorum singulae voces a littera P. incipiunt, decantat Typis illud excusum non videtur, sed descriptum habetur Lepoglavae in quodam libro Instrumentorum litteralium, et in libro sub littera K. N^o CCXXXIII. (Kézirat.)

XVII. és XVIII. század.

22. *Joannes Vilkoviecko*. Polonus. Obiit anno 1601. Vielunii. Ex Notatis patris Borkovichii. Edidit Flores sermonum, id est Homilias in evangelia dominicalia, praeter minora alia opuscula. Ex Annalibus pag. 324., ex et Notatis p. Borkovich.

23. *Andreas Zimicius*. Polonus. Floruit ad annum 1618. et Historiam Beatae Mariae Virginis Claromontanae succinctam contexuit anno 1618., ut refert P. Niesporkovich in Analectis, eorumque Proëmio §. 15.

24. *Casparus Bidrzikovski*. Polonus. S. Th. D. Obiit Glagoviae anno 1630. 10. Maii. Edidit:

a) Mariologiam, sive pias conclusiones de Beata Maria Virgine ex eius Angelica Salutatione depromptas et theologice propugnatas anno 1626. typisque Cracoviensibus impressas.

b) Libellum sub titulo: Officia Angelorum erga homines et hominum erga angelos; impressum Cracoviae 1628.

24. *Nicolaus Wilkoviecko*. Polonus. Floruit circa annum 1630.

a) Historiam Beatae Mariae Virginis Czestochoviensis polonico idiomate summarie scripsit, ut refert P. Niesporkovich in Analectis, Proëmii § 15. parte 1. N.º 12.

b) Aliqua de vita s. Stanislai episcopi et martyris scripsit, ut illum citat P. Bartholomaeus Jolarevius in eiusdem sancti vita pag. 16.

26. *Paulinus Klodavski*. Polonus. S. Th. D. et Poloniae aliquando provincialis. Obiit 1651. Cracoviae, die 26. Augusti. Concinnavit Epitomen historiae ordinis s. patris Pauli primi eremitaе anno 1635., quae dein Romae impressa est 1639.

27. *Andreas Goldonovski*. Polonus, et eiusdem provinciae aliquando provincialis. Obiit anno 1660. die 27. Septembris in Claro Monte Czestochoviensi. Edidit:

a) Historiam Beatae Virginis Mariae Czestochoviensis, sub titulo: Diva Claromontana, seu imaginis eius origo, translatio, miracula, — impressam Cracoviae anno Domini 1642. Habetur Lepoglavae.

- b) *Miraculorum Divae Brdoviensis synopsis.*¹⁾
- c) *Vitas sanctorum Philippi Nerii et Isidori Agricolae.*¹⁾
- d) *Instructionem vitae christianae traducendae.*¹⁾
- e) *Librum de Angelis.*¹⁾

28. *Gregorius Teretius*. Polonus et eius provinciae aliquando definitor. Obiit 1660. 30. Maii in Claromonte Czest. Edidit:

a) *Arma lucis contra opera tenebrarum, excusa typis Var-saviensibus anno 1647.*

b) *Directorium vitae spiritualis, impressum in Claromonte 1649. Habetur Lepoglavae.*

c) *Instructionem idiotae in foro poenitentiae, impressam Cracoviae anno 1655. et dein Zagrabiae. Habetur Lepoglavae.*

29. *Joannes Jaskai*. Floruit ad annum 1650. Obiit 24. Februarii anno 1662. in M. Thall. Edidit typis Vienensibus anno 1653. libellum sub titulo: *Cygnea in vita et in morte gementium peccatorum. Ode ad s. Paulum primum eremitam, cum aliis piis ad Deum orationibus.*

30. *Dionysius Lobzinski*. Polonus, et provinciae definitor. Obiit anno 1654. 22. Novembris in Claro Monte Czest. Conscripsit.

a) *Opusculum sub titulo: Triumphus Mariae, ubi agit de translatione s. iconis Czestochoviensis. Eiusque meminit. P. Niespor-kovich in Analectis partis 3. N^o 10.*

b) *Bachanal cruditum, seu amoena epigrammata de insolentiis Bacchantium, editum Viennae 1654.*

c) *Domicilium aeternaturae gloriae. Apud citatum Niespor-kovich in Proëmio N^o 16.*

d) *Decadem Lytaniarum Beatae Mariae Virginis, Psalterium Deiperæ per ferias distinctum, sertum flosculis 50 mysticis gratiosum monile ex rosis mysticis, velut aureum virtutum gemmis ornatum, aliaque plura Devotæ mentis in sanctissima Virgine obsequia uno in opusculo impressa Cracoviae et reimpressa in Claro Monte Czest. anno 1693.*

¹⁾ De his memorat 2. volumen Annalium.

e) Areolam epigrammatum elogiis coelestium geniorum distinctam.

f) Epitomes varias de bello a Polonis contra Cozaccos gesto in anno 1648. et 1649.

31. Augustinus Kordecki. Ter provincialis Poloniae. Obiit anno 1673. 5. Marcii Vieruszovii. Conscripsit Novam Gigantomachiam, seu Descriptionem obsidionis et oppugnationis coenobii Beatae Mariae Virginis Claromontanae per 12 Svecorum millia factae; quae typis Cracoviensibus primo edita est anno 1637. Habetur Lepoglavae.

32. Ferdinandus Grieskircher. Austriacus Vienen-
sis. Obiit in monasterio Thallensi anno 1661. 28. Martii. Composuit.

a) Librum de origine et prodigiosis gratiis Thaumaturgae Thallensis, typis Viennensibus edita 1661. Habetur Lepoglavae.

b) Librum, quo vir religiosus sub schemate amoris a Platone descripti adumbratur. (Kézirat.)

c) Opuscula duo de aeternitate et De inferno. (Kézirat.)

Ex Annuis Lepoglavensibus ad annum 1696. vel 1676.

33. Andreas Eggerer. Styrus Graccensis. Obiit anno 1672., ut prior Ulimiensis die 24. Aprilis in arce Wizell. Edidit:

a) Primum volumen Annalium ordinis s. Pauli primi eremitaе, sub titulo: Fragmen panis, impressum Viennae 1663. Habetur Lepoglavae.

b) Historiam Beatae Virginis Mariae Remetensis sub titulo: Thermacopaea Coelestis, impressum Graecii anno 1672. Habetur Lepoglavae.

c) Orationem funebrem, habitam in exequiis Illustrissimi Domini Joannis Petheö Liberi Baronis de Gerse etc. editam typis Graccensibus anno 1672. Habetur Lepoglavae.

d) Anathema Marianum, complectens sermones bis novem de Beata Maria Virgine, quod opus posthumum impressum est Graecii 1673. Habetur Lepoglavae.

34. Joannes Beloszteneecz. Croatus et quondam ter provincialis Istriae. Obiit Lepoglavae anno 1675. 10. Februarii. Conscripsit

a) Varia poemata idiomate croatico de s. Paulo primo eremita, impressa Graecii anno 1665. Inter quae prima melodia sub

titulo: *Boghumila concinnata* 113. versibus quadrimetris iuxta numerum vitae s. patris Pauli, eiusdem pangit gloriosum vitae cursum; alii autem hymni sunt 12. de eodem s. Patre. Habetur *Lepoglavae*.

b) *Conciones* 10. de Sanctissimo Corpore Christi, idiomate illyrico, typo excusas (tacito suo nomine); de quibus meminit *Album Lepoglavense* anno 1672.

c) *Gazophylacium linguae illyricae, sive Dictionarium illyries-latinum, et latino-illyricum, impressum typis Zagrabiensibus* anno 1740. Habetur *Lepoglavae*.

35. *Anonymus* quidam concinnavit egregium poëma de s. Paulo primo eremita, in quo heroicis 518. versibus canit vitam eiusdem s. Patriarchae; editum vero est typis Vienensibus anno 1666; dedicatum Reverendissimo patri Paulo Ivanovich generali.

36. *Albinus Konchicki*. Polonus. Continuationem *Annalium ecclesiasticorum Abrahami Bzovy* in plures annos conscripsit. Obiit 1667. 20. Aprilis in Claro Monte Czest. Vide vol. 2. *Annalium*. (Kézírat.)

37. *Franciscus Mlinetius*. Moraviis et prior *Crumloviensis* ad annum 1669. Edidit libellum mole parvum, sed pietate copiosum sub titulo: *Duplex clavis aurea, frequenter variis in locis impressum*.

38. *Carolus Traffarovius*. Polonus. Canonum doctor. Obiit 1669. Conscripsit:

a) *Polyantheam*. (Kézírat.)

b) *Concionum elaboratarum volumen, de quibus testatur P. Chelst. ad annum 1669., sed nondum edita sunt. De iisdem vide vol. 2. Annalium ad annum citatum, et Patrem Orosz Kézírat.*

39. *Sebastianus Stavicki*. Polonus et provinciae vicarius. Obiit 1670. Varsoviae, 25. Decembris. Praelo dedit plures conciones funebres in exequiis personarum illustrium habitas; de quibus ex patre *Chelstokovska* memoratur in 2. volumine *Annalium* ad annum 1670.

40. *Joannes Vanoviczy*. Hungarus. Ordinis secretarius et procurator generalis.

a) Conscriptit Brevem relationem de Diva Czestochoviensi cum vita s. patris Pauli et origine residentiae Romanae, idiomate italico, impressam Romae 1671.

b) Edi curavit Annum meditationum cordis in tres partes divisum, uti et Annum Marianum etc. alio auctore scriptum, ut fatetur ipsemet in Praefatione, auctore haud invito.

41. Kery Joannes. Hungarus. S. Th. D. Generalis ordinis, deinde episcopus. Obiit 1685. 3 Martii. Edidit

a) Historiam sub titulo: Martis Turcici ferrocia anno 1663. et 1664. in Hungariae viscera irruens, binis libris comprehensa. In lucem data Posonii, 1672.

b) Universam Philosophiam:

aa) Logicam.

bb) Physicam.

cc) Metaphysicam tribus tomis Posonii impressam anno 1673., ubi etiam mortuus, et in Thall sepultus. Dedicata sunt opera Illustrissimo et Reverendissimo Praesuli Zagrabiensi Martino Borckovich, Habetur Lepoglavae in tribus tomis.

c) Panegyres et Orationes varias, ut sunt: 1. Regentis Imago, quae oratio habita fuit in capitulo electivo generali anno 1669. — 2. Virtus port fata superstes. Oratio funebris in exequiis comitis Georgii Erdódi. — 3. Aristoteles Magnus orbis Philosophus. Oratio habita in promotione Doctorum Philosophiae. — 4. Theatrum Sapientiae. Oratio habita mi graduatione Doctorum Theologiae anno 1674. in Thall. 5. Oratio funebris ad exequias comitis Nicolai a Zrinio. 6. Lugubris Panegyricus in exequiis Petri Keglevich. 7. Piis manibus Evae Lippajanae adornata laudatia. — Hae Panegyres editae typis Vienensibus 1675. Habentur Lepoglavae.

d) Decreta Pontificia apud regulares legenda cum eruditis dubitationibus et resolutionibus, impressa Viennae, et iterum in Claro Monte Czeſt, anno 1694.

42. Stanislaus Wesolovski. Polonus. Obiit Glogoviae anno 1673. 14. Junii. Compilavit Beneficia et gratias Beatissimae Virginis Glogoviensis, ut refert pater Niesporkovich in Analectis partis 4. cap. 1. No. 1.

43. **Benedictus Leopoldt**. Germanus. Floruit ad annum 1680. Conscripsit idiomate germanico Synopticam ordinis s. Pauli primi eremitae historiam sub titulo: Epitome originis et progressus sacri ordinis divi Pauli primi eremitae, Viennae approbatam et impressum anno 1680. Meminit in eodem se eam scripsisse cap. 12. §. 9.

44. **Ambrosius Niesporkovich**. Polonus. S. Th. D. Obiit anno 1703. Edidit.

a) Historiam et miracula Divae Claromontanae sub titulo: Analecta mensae Reginalis, typis Cracoviensibus anno 1681. Habetur Lepoglavae.

b) Triumphales coronas sanctorum Honorati et Candidae, dum eorum sacra Lypsana in Clarum Montem inducerentur, impressas Cracoviae 1682.

c) Officinam emblematum Marianorum, quae complectitur aliquas centurias, impressam anno 1691. Typis Cracoviensibus. Habetur Lepoglavae.

d) Fragmen cogitationum, seu decem centurias anagrammatum ex initialibus verbis Salutationis Angelicae; quod opus editum est anno 1701.

e) Panegyricon in nuptialibus solemnibus regis Michaelis. Ex Annalibus ad annum 1670.

f) Panegyricon in solemnibus ingressu ad episcopatum Cracoviensem Alberti Donhoff. 1701.

45. **Ferdinandus Meislseder**. Austriacus Passaviensis. Obiit anno 1721. 25. Februarii Kimpergae. Concinnavit Desertum asceticum, seu librum decem dierum exercitiorum, impressum Viennae 1683. Habetur Lepoglavae.

46. **Joannes Portenperger**. Croatus. Pium libellum Manualis fratrum laicorum e latino in germanicum idioma translulit, adiectis variis devotis precibus. Obiit Romae 1684.

47. **Martinus Borkovich**. Croatus. Episcopus Zagrabiensis et archiepiscopus Colochensis. Obiit 1687. 31. Octobris, Zagrabiæ. Edidit: Acta synodorum Zagrabiensium, sui proesulatus tempore celebratarum, quae exstant apud P. Carolum Péterfi tom. 2. Conciliorum Hungariae; et habentur Lepoglavae.

48. *Emericus Nagy*. Hungarus. S. Th. D. Aliquando vicarius generalis. Obiit 1688. 22. Augusti, Papae. Hic libellum de sacris decem dierum spiritualibus exercitiis concinnavit, nondum typis vulgatum. (Kézirat.)

49. *Adamus Kollecsani*. Hungarus. S. Th. D., et aliquando defnitor generalis, qui obiit anno Christi 1699. in coenobio M. Thallensi. Composuit:

a) *Panegyrim de s. Wenceslao*, idiomate bohémico, impressam Pragae, 1688, et dicatam comiti a Sternberg.

b) *Manuale asceticum pro instructione fratrum laicorum*; quod in germanicum idioma convertit P. Joannes Portenperger, et impressum est Labaci, anno 1698. Habetur Lepoglavae.

c) *Parnassi sacratoris affectus, seu varia poemata et epigrammata sacra de Christo, Beatissima Virgine et sanctis*, edita 1698. Zagrabiae. Habetur Lepoglavae.

50. *Ladislavus Landor*. Hungarus. S. Th. D., et defnitor generalis. Obiit anno 1704. Martyrium v. p. Georgii Csepelley sub titulo: *Ovis in medio luporum etc.* descripsit et typis Vienensibus edidit 1691. Habetur Lepoglavae.

51. *Leopoldus Feiczinger*. Austriacus Neostadiensis. Obiit Lepoglavae anno 1692. 15. Junii. Conscripsit:

a) *Myropolaeum Spirituale, seu librum exquisitas sacras benedictiones atque exorcismos continentem.* (Kézirat.)

b) *Sacram Phylomelam, quae complectitur Selectas sacras cantiones ad usum chori.* (Kézirat.)

52. *Bartholomaeus Sotarevius*. S. Th. D. Polonus, et eius provinciae saepius defnitor. Obiit 1713. Edidit:

a) *Vitam et martyrium s. Stanislai episcopi et martyris* sub titulo: *Byssus et purpura, typis Claromontanis Czest.* editam 1693. Habetur Lepoglavae.

b) *Sermones Claustrales* anno 1694. typis Claromontanis Czest. Habetur Lepoglavae.

53. *Casparus Malechich*. Croatus Varasdiensis S. Th. D., et ordinis generalis. Obiit 1702. die 17. Septembris Varasdini, sepultus Lepoglavae. Composuit:

a) Samaritanum, seu methodum procedendi in iudiciis regularium, impressum Viennae anno 1693. Habetur Lepoglavae.

b) Quadripartitum Regularium, complectens varia ordinis privilegia cum eruditis expositionibus, quod posthume editum est Viennae, anno 1708. Habetur Lepoglavae.

c) Libellum asceticum pro sacris decemdiatribus exercitiis, qui tamen ad typum non venit. Testatur de eo P. Kristolovecz in Historia separationis provinciarum per eundem continuata. (Kézirat.)

54. Arnolphus Sternievicz. Polonus, qui obiit anno 1710. Edidit Panegyrim de s. Casimiro sub titulo: Casus miri etc. dicatam Carolo Cardinali Barberinio, et impressam Romae 1696.

55. Ferdinandus Kienczl. Hungaro-germanus Né-kensis. S. Th. D. Obiit 1708. 8. Junii in conventu Neostadiensi. Edidit Epitome quaestionum selectiorum de iuribus ordinarii et exemptorum, typis Neostadiensibus anno 1699. et dicavit episcopo Neostadiensi suo nomine.

56. Petrus Bolla. Hungarus Jauriensis. Ordinis procurator generalis. Obiit 1700. Romae. Manuductionem ad coelum Cardinalis Joannis Bona, stylo elegiacó concinnavit et edidit typis Romanis. Item varia Epigrammata de s. p. Paulo primo eremita.

57. Emericus Ezerhazy. Hungarus. Subinde ordinis generalis, tandem archiepiscopus Strigoniensis. Obiit 1745. 6. Decembris Posonii, ibidem sepultus in sacello s. Joannis Eleemosinarii ecclesiae s. Martini.

a) Eximiam orationem concinnavit in laudem monasterii Lepoglavensis, dum eiusdem foundationis tertium saeculum celebraretur anno Domini 1700., quae ibidem manuscripta servatur, inserta albo. (Kézirat.)

b) Orationem habuit ad Electores tempore primi Capituli electivi provincialis provinciae Croaticae anno 1701. Item exhortationes multas et praeclaras in functionibus officii sui conscripsit. (Kézirat.)

c) Edidit Vitam s. Joannis Eleemosinarii a Leontio episcopo dudum scriptam, novo typo et quadruplici idiomate, scilicet la-

tino, germanico, hungarico et slavonico. Habetur Lepoglavae. Praefixa his luculenta de sanctorum cultu paraenesi. Impressum Posonii 1732.

a) Confraternitatem eiusdem s. Joannis Eleemosinarii instituit et regulas pro eadem edidit anno 1732.

58. Joannes Kristolovecz. Croatus Varasdiensis. Ordinis generalis. S. Th. D. Obiit 1730. Edidit:

a) Panegyricon Historiale Domus Austriacae, typis vulgatum Zagrabiensibus anno 1703. Habetur Lepoglavae.

b) Brevem relationem translationis corporis s. Pauli primi eremitaе, et de origine ordinis, idiomate italico, impressam Romae, anno 1702. Habetur Lepoglavae.

c) Vitam sanctarum Marthae et Magdalenae, idiomate croatico, tacito nomine auctoris, impressam Viennae 1718. Habetur Lepoglavae.

d) In idioma croaticum vertit et edidit Thomae Kempensis piissimos De imitatione Christi libellos, typis Vienensibus anno Christi 1710. Habetur Lepoglavae.

59. Michael Kristoffich. Illyricus. S. Th. D. Obiit Lepoglavae anno 1704. Conscripsit:

a) Conciones in Dominicas per annum. (Kézirat.)

b) Conciones in festa Beatae Mariae Virginis et Sanctorum. (Kézirat.)

60. Chrysostomus Adamovich. Polonus; provinciae definitor. Obiit 1652. 2. octobris Pinczoviae. Composuit:

a) Meditationes in singulos dies per annum sub titulo: Pabulum animae, impressas in Claro Monte Czest. 1706. Habetur Lepoglavae.

b) Abcedarium religiosae perfectionis, editum typis Claramontanis Czest. anno 1720. Habetur Lepoglavae.

61. Josephus Mayr. Ordinis s. Pauli primi eremitaе professor: postea abbas s. Andreae de Saar et parochus Rabenspurgi. Floruit ad annum 1709. Edidit typis Vienensibus:

a) Librum sub titulo: Simplex duplicitas et duplex simplicitas, chronographice deducta etc., Josepho Romanorum Imperatori dedicata anno 1707.

b) Anno 1709. in folio, librum sub titulo: Vortrefflich hochadeliches Contrafée etc., id est Historia genealogica familiae principum et comitum de Lamberg.

c) Panegyrim funebrem in exequiis Principis Maximiliani a Lichtenstein anno 1709. sub titulo: In tenebris lux ardens. Germanice.

62. Petrus Tallian. Hungarus. S. Th. D. Celebris suo tempore concionator. Obiit ad annum 1709. Reliquit opus Concionum typis edendum, ut scribit P. Kristolovecz in Notationibus de vitis fratrum. (Kézirat.)

63. Dionysius Chelstovski. Polonus. S. Th. D., et vicarius provinciae. Obiit 1719. Concinnavit:

a) Scrutinium vitae intaminatae Beatae Virginis Mariae, complectens 23. elogia in varia festa Beatissimae Virginis et aliquot de Diva Claromontana, editum 1710.

b) Epitaphia Divi martyris Stanislai episcopi Cracoviensis N^o 14. cum aliis quibusdam adiunctis, impressa typis Claromontanis Czest. 1713.

c) Panegyricum neocoronatae Divae Czestochoviensis sub titulo: Maiestas Divae Claromontanae, impressum in Claro Monte Czest. 1717.

64. Anonymus quidam concinnavit Panegyricon sub titulo: Nidus aquilarum metropolis Gnesna. Celsissimo Stanislao Szembek Archiepiscopo Gnesnensi dicatum a Claro Monte Czest. anno 1711.

65. Ladislaus Simandi. Croatus. Obiit Lepoglavae anno 1715. 24. Maii. Opus poeticum de laudibus s. p. Pauli primi eremite sub titulo: Corvus albus, nova Musa, concinnavit, in quo raris et iucundis figuris eiusdem s. Patris encomia celebrat, impressum typis Claromontanis Czest. 1712. Habetur Lepoglavae.

66. Rudolphus Pollacz. Polonus. Obiit Czestochoviae 1717. Edidit pium libellum, cui titulus: Manuale pietatis, saepius reimpressum typis Claromontanis Czest.

67. Wolfgangus Wolff S. Th. D. Austriacus Passaviensis. Obiit 1717 in Maria Trost. 7. Maii.

a) Edidit, qua concionator monasterii Crumloviensis libellum De confraternitate sanctorum Sebastiani, Rochi et Rosaliae contra pestem patronorum.

b) Composuit eruditum libellum Atpologeticum pro domicilio Mariae Trostensis, advertus quosdam impugnatores. (Kézirat.)

68. Angelus Ignatius Gorzinski. Polonus. Obiit 1730. 25. Februarii in Zduni. Edidit Conciones in festa Sanctorum per annum, idiomate polonico, sub titulo: Novi Oglos, typis Claromontanis Czest. anno 1717. Habetur Lepoglavae.

69. Remigius Scislovski. Polonus. S. Th. D. Obiit anno 1729. 24. Augusti Cracoviae. Concinnavit Panegyricon sub titulo: Homagium Augustissimae Coelorum Reginae, impressum typis Claromontanis Czest. 1717.

70. Blasius Koller. Ter electus provincialis Sveviae. Obiit anno 1718. Rothaldiae. Conscripsit Beati Cunonis miracula et beneficia N^o 565. in duos libros digesta, ut refertur in Actis generalibus tom. 8. pag. 118. (Kézirat.)

71. Nicolaus Junievich. Polonus. S. Th. D. et ius provinciae subinde definitor. Composuit Panegyricon de Beata Virgine Claromontana sub titulo: Augurium sortis Beatae ab archithaumaturga etc. impressum typis Claromontanis Czest. 1718.

72. Anselmus Klampsl. Austriae quondam provincialis. Obiit anno 1731. 21. Octobris in M. Trost. Edidit:

a) Synopsim de origine et gratiis Beatae Mariae Virginis Thallensis, idiomate germanico.

b) Panegyrim funebrem in exequiis episcopi Neostadiensis Francisci a Bucheim anno 1718. habitam, idiomate germanico.

73 Alexander Macsaly. Hungaro-slavus. Obiit in Thall, anno 1722. 31. Januarii. Edidit Conciones in Dominicas per annum idiomate slavonico, sub titulo: Panes Primitiarum, impressas anno 1718. Tyrnaviae, dicatas comiti Adamo a Kollonich. Habetur Lepoglavae.

74. Anonymus quidam ex patribus Claromontanis composuit Panegyrum sub titulo: Thronus agno Szanieviano, dicatum Celsissimo Principi Constantino Szaniavszki episcopo Cracoviensi,

et elogiali stylo concinnatum, editumque typis Claromontanis Czest. anno 1721.

65. *Andreas Kollenich*. Hungarus. S. Th. D., et aliquando vicarius generalis. Obiit anno 1734. 22. Augusti in M. Thall, aetatis 69. Edidit:

a) Libellum sub titulo: *Augusta porta et acta via*, impressum Tyrnaviae 1721. Habetur Lepoglavae.

b) *Brevem historiam originis s. statuae Thallensis*, sub titulo: *Thesaurus absconditus*.

c) *Sermones festivos*, sub titulo: *Stella triplex*, editas typis Tyrnaviensibus, dedicatas Eminentissimo Principi et Primati Hungariae, Cardinali Christiano Augusto de Saxonia. Habetur Lepoglavae.

d) *Sermones 28. indifferentes*, typis Tyrnaviensibus anno 1722. Habetur Lepoglavae.

e) *Libellum de regimine Praelatorum* sub titulo: *Columba intra et extra arcam, seu Superior religiosus* editum Posonii 1724. Habetur Lepoglavae.

f) *Opusculum* sub titulo: *Vita moriens*, editum typis Posoniensibus anno 1729. Habetur Lepoglavae.

76. *Bruno Janicki*. Polonus. Provincialis. Plures insignes Panegyres luce donavit. Obiit anno 1722. 17. Aprilis in Claro Monte Czest.

77. *Anonymus* quidam edidit Panegyricum sub titulo: *Honor et gloria Potoccianae Crucis*, nomine coenobii Claromontani dicatum Primati Poloniarum Theodoro Potocki archiepiscopo, Gnesnensibus typis editum anno 1724.

78. *Anonymus* quidam pater in germanicum idioma transtulit Epitomen patris Goldonovski De origine, translationibus et miraculis Beatae Mariae Virginis Czestochoviensis, impressum Neostadii Austriae, anno 1724. Habetur Lepoglavae.

79. *Csusy Sigismundus*. Hungarus. Obiit anno 1729. 2. Julii in Laad. Composuit idiomate hungarico Conciones in Dominicas et festa per annum, 4. voluminibus comprehensas, et typis Posoniensibus editas 1724 et 1725. Habetur Lepoglavae in omnibus tomis.

80. Carolus Donner. Austriacus Vienensis. Obiit 1733. Compilavit:

a) idiomate germanico Originem et miracula Beatae Mariae Virginis in Trost, sub titulo: Fama Mariana, edita; quo ad primam partem et septennium impressum anno 1725. typis Neostadiensibus.

b) Hanc Famam Marianam prosecutus est alter Anonymus et edidit tomulum secundum.

c) Hanc eandem Famam prosecutus est tertius Anonymus et edidit tomum tertium typis Graecensibus anno 1743.

81. Thadaeus Dytrinski. Silesius, in Polonia professor et S. Th. D. Edidit aliquot Quaestiones Theologicas cum resolutionibus et argumentorum oppositorum solutionibus anno 1728. typis Claromontanis Czest.

82. Ludovicus Barilovich. Bis ordinis generalis; natione hungarus. Obiit anno 1712. 19. Decembris in M. Thall. Composuit XV. Discursus praedicabiles de s. Josepho ab Arimathea, posthumis typis editos Posenii 1730. Habetur Lepoglavae.

83. Damasus Perelski. Polonus, Floruit ad annum 1740. Edidit typis Claromontanis Czest. Panegyricum de s. Thoma Aquinate anno 1730., quem eiusdem discipulus frater Joannes Boguslavski peroravit.

84. Innocentius Pokorski, Polonus, et subinde definator generalis. Obiit 1734. die 19. Junii in Claro Monte Czest. aetatis 78. Edidit Compendium Annalium sub titulo: Series vitae ss. Patrum, impressum Varsoviae 1730.

85. Nicolaus Benger. Croatus Crisiensis. S. Th. D. et subinde definator generalis, ac postea provincialis Croatiae bis. Conscript:

a) Historiam Beatae Mariae Virginis Dolorosae in loco, dicto Corusca, sub titulo: Regina martyrum, typis Claromontanis Czest. anno 1730, impressam. Habetur Bepoglavae.

b) Secundum volumen Annalium ordinis cum catalogo patrum generalium ordinis, editum typis Poseniensibus anno 1743. Habetur Lepoglavae.

c) Promptuarium privilegiorum, typis Tyrnaviensibus excusum 1750. Habetur Lepoglavae.

d) Inchoavit volumen 3. Annalium, et produxit ad annum 1639. (Kézirat.)

e) Chronotaxim monasteriorum ordinis s. Pauli primi eremitaee. (Kézirat.)

f) Flores Paulinae solitudinis. (Kézirat.)

g) Vindicias Terebessienses. (Kézirat.)

h) Monologium Illyricanum, sive Syllabum Divorum ad Illyrium spectantium cum brevibus elogiis martyrii etc. (Kézirat.)

86. Bruno Choynecki. S. Th. D. Orationem Panegyricam de s. Thoma Aquinate edidit, typis Claromontánis Czeſt. anno 1731. — Obiit anno 1753.

87. Petrus Budetich. Croatus, nobilis Ozaliensis. Obiit 1732. 26. Decembris, Remetae. Composuit unum volumen Catecheseon, seu Sermones Catechisticos. Fuit zelosus concionator, et prior Kamenskensis. (Kézirat.)

88. Mathias Fuhrmann. Germanus. Provinciae Austriae professus. Edidit:

a) Vitam s. Pauli primi Eremitae, sub titulo: Decus solitudinis etc. Iconismis illustratam et Viennae idiomate latino et germanico impressam, 1732. Habetur Lepoglavae.

b) Historiam veteris et novae Austriae in 4. tomulis, idiomate germanico impressam Viennae 1734—1737.

c) Duas partes seu tomulos Historiae Vienensis idiomate germanico impressas anno 1739. Viennae Austriae.

d) Historiam sacram de baptismo Constantini Magni et quidem duplici volumine, primo typis Romanis excuso. anno 1742. Habetur Lepoglavae.

e) Alteram partem eiusdem Historiae typis Vienensibus anno 1746. Habetur Lepoglavae.

f) Libellum sub titulo: Dux viae angelicus ad urbem Romanam, excusum Viennae Austriae 1749. Habetur Lepoglavae.

g) Vitam s. Severini Abbatis, idiomate germanico.

89. Josephus Miller. Provinciae Austriae alumnus. Styrius Graecensis. Floruit ad annum 1733. In germanicum ver-

tit et spiritualibus lectionibus auxit, ediditque Librum exercitiorum decemdiarum Patris Meislseder, typis Neostandiensibus anno 1733. impressum. Habetur Lepoglavae.

90. **Ladislau s Kummer.** Provinciae hungaricae professor. Obiit 1747; Conscripsit Historiam Beatae Virginis Thallensis, idiomate germanico, sub titulo: Puteus aquarum viventium, quae edita est anno 1734. typis Poseniensibus. Habetur Lepoglavae.

91. **Bruno Ossiecki.** Polonus. S. Th. D., et praedicator celebratus, qui obiit anno 1734. 7. Februarii in conventu Vielunensi. Composuit Conciones in festa Beatae Mariae Virginis, ad typum approbatas anno 1736.

92. **Franciscus Wizigmann.** Svevus. S. Th. D. et provincialis Rhen. Obiit 1748. Edidit Pium libellum dupplicis confraternitatis de angelica tutela, et angelica sequela, sive confraternitatis ss. Angelorum custodum et s. Pauli primi eremite in monasterio Langnoviensi erectae, typis Constantiensibus, idiomate germanico, anno 1736.

93. **Chrysostomus Kozbialovich.** Emeritus generalis. Concinnavit Directorium ordinis, impressum 1737. typis Claromontanis Czest. Obiit 1753. 22. Aprilis in Claro Monte Czest. Habetur Lepoglavae.

94. **Anonymus** quidam pater vertit et edidit croatico idiomate Regulam s. P. Augustini pro fratribus laicis cum variis asceticis eorundem instructionibus, typis Zagradiensibus anno 1737. De hoc scriptore omnes scimus, est enim R. P. Chrysostomus Kris, de quo inferius intra libros pure scriptis. (L. 108. sz. a.) Habetur Lepoglavae.

95. **Franciscus Bosli.** Germanus. S. Th. D. et subinde provincialis Austriae. Compilavit:

a) idiomate germanico Manuale congregationis, sub titulo: Beatae Mariae Virginis Consolatricis pro obtinenda felici morte in Mariae Trost erectae. Impressum est Neostadii 1738. Habetur Lepoglavae.

b) Librum sub titulo: S. Paulus primus eremita exemplar perfectionis id est Commentarius in vitam s. Pauli primi eremite, impressum Viennae 1746. Habetur Lepoglavae.

c) *Librum alterum De primatu s. Pauli primi ermitae. Habetur Lepoglavae.*

96. *Placidus Ostrovski. Polonus. Vixit in praesenti 1740. Scripsit et finivit stylo elogiali Vitam b. Stanislai Opororii; ut notificavit R. P. Secretorius Poloniae. (Kézirat.)*

97. *Ludovicus Paxi. Hungarus Poseniensis et S. Th. D. Obiit 1751. Composuit Decisiones canonico-morales de sponsalibus sub titulo: Florilegium sponsalium, typis editas Comaromii 1740. Habetur Lepoglavae.*

98. *Anonymus quidam concinnavit variis poëticis artefactis libellum: Festiva aggratulatio die nominis, Illustrissimo et Reverendissimo Domino Georgio Branyugh Episcopo Zagrabiensi a coenobio Remetensi oblata anno 1741. typis Zagrabiensibus editum. Et hunc fecit R. P. Chrysostomus Kris, definator provinciae Croatiae. (L. 108. sz. a.)*

99. *Stanislaus Kielsevski. Polonus. Conscripsit anno 1742. Historiam Beatae Mariae Virginis Lesnensis. (Kézirat.)*

100. *Josephus Nunkovich. Provinciae Hungaricae. Miracula Beatae Virginis Thallensis cum origine s. statuae, sub titulo: Puteus aquarum viventium a s. p. Ladislao Kummer germanice conscripta in latinum idioma convertit et Tyrnaviae impressit anno 1742. Obiit anno Domini 1755. 21. Februarii. Habetur Lepoglavae.*

101. *Franciscus Orosz. Hungarus. Conscripsit:*

a) *Anno 1742. idiomate hungarico Historiam Beatae Virginis Thallensis.*

b) *Synopsis Annalium ordinis s. Pauli primi eremitae, typis Soproniensibus excusam anno 1747.*

102. *Ignatius Martinchevich. Croatus. Obiit 1743. Remetae, 22. Januarii. Composuit ad typum paratas Conciones quadagesimales et plures alias per festa ac dominicas anni. (Kézirat.)*

103. *Gerardus Dongi. Hungarus. S. Th. D. Edidit:*

a) *Typis Tyrnaviensibus anno 1743. pium libellum precatorium (tacito suo nomine) sub titulo: Pietas quotidiana.*

b) *Typis Poseniensibus anno 1747. libellum, titulum: Funiculus triplex ex diversis ss. Patrum sententiis, piis affectibus,*

ex quibusdam selectis S. C. R. decretis ad ritus missae et officii divini spectantem.

104. **J o s e p h u s B e d e k o v i c h.** Illyricus, provinciae Croatiae alumnus et definator, subinde generalis.

a) Manuale, vulgari illyrico Ruchna Knisicza patris Kollechani pro usu fratrum laicorum in croaticum convertit, et typis Graecensibus edidit 1744., cum annexa Vita s. P. Pauli et variis devotionibus. Habetur Lepoglavae.

b) Edidit Vitam et natales s. Hieronymi, ecclesiae doctoris, sub titulo: Natale solum s. Hieronymi, ubi multa historico-chronologica de Illyrico., typis Neostadiensibus impressum 1752.

c) Proprium festorum ordinis nostri quoad officium et missas conscripsit 1740. Habetur Lepoglavae. (Kézirat).

105. **G e r a r d u s J a n k o v i c h.** Hungarus. S. Th. D. Edidit (celato nomine) Historiam originis et miraculorum Beatae Mariae Virginis Sassiniensis, sub titulo: Novum sidus Hungariae, typis Tyrnaviensibus 1746. excusam. — Eandem R. P. Martinus Sztreska S. Th. D. et Prior Bondorfensis in idioma slavonicum transtulit Tyrnaviae impressam.

106. **V i n c e n t i u s N a g y.** Hungarus. Eximius praedicator. Obiit anno 1749. Edidit idiomate hungarico aliquot Panegyres funebrales in exequiis virorum illustrium declamatas.

107. **X a v e r i u s R o t t e r.** Provinciae Poloniae professor, s. Theologiae dein professor. Conscripsit, ut novitiorum magister idiomate germanico praeclarum opus. De origine, translationibus ac miraculis Beatae Mariae Virginis Czestochoviensis, quod anno 1750. typis Wratislaviensibus editum est. Habetur Lepoglavae.

108. **C h r y s o s t o m u s K r i s.** Croatus. Definator provinciae S. Th. D. Obiit 1752. in castello Lobar, 20. Aprilis. Composuit:

a) Cereemoniale, seu Rituale Paulinum. (Kézirat.)

b) Philosophiam peripateticam, Logicam quidem integram; Physicam perficere morte praeventus, non potuit. (Kézirat).

L. 94. és 98. sz. a.

109. **I g n a t i u s P o n g r a c z.** Varanoviensis. Edidit typis Posoniensibus anno 1752. Triumphum Pauli, seu Commentarium historicum de vita s. Pauli primi eremitaee et filiorum eius. Habetur Lepoglavae.

110. *Hilari*o*n Gasparotti*. Croatus, concionator monasterii Lepoglavensis anno 1752. Composuit:

a) *Vitas sanctorum*, idiomate croatico, quarum prima pars impressa est Graecii 1752. Habetur Lepoglavae.

b) *Secundam partem Vitae Sanctorum*, hoc anno 1755. imprimendam Deo favente. Habetur Lepoglavae.

c) *Crisii*, librum impressione dignum *De suprema grammaticae classe*, una cum *Orthographia*, *Prosodia* et modo conscribendarum *epistolarum*. (Kézirat).

d) *Ex eodem libro Synopsim pro iuventute* extraxit. (Kézirat).

e) *Sufficientia exercitia scholastica pro media suprema grammaticae classe per integrum annum in 120 argumentis*. (Kézirat).

f) *Opus simile pro secundo anno*. (Kézirat).

g) *Opus tertium simile pro tertio anno*. (Kézirat).

h) *Regulam scholasticis ab adm. rev. P. Provinciali Nicolao Bengier et Reverendissimo Patre Generali Andrea Musar approbatam*. Kézirat).

i) *Actus comicos in unum concinnavit plures; quae omnia opera distinctis libris, compacta in gallica compactura Crisii reliquit*. (Kézirat).

j) *Originem statuae, translationem et miracula Beatae Mariae Virginis Veternicensis*. (Kézirat).

k) *Sacram Scripturam in croaticum vertere caepit*. (Kézirat).

111. *Sigismundus Pinny*. Vicarius provinciae Istriacae et modo provincialis. Edidit typis Labacensibus anno 1753. *Syntagma Theologico-canonicum de Sponsalibus*.

112. *Thomas Aquinas Sztooz*. Croatus Crisiensis; praedicator laudatus. Obiit Szveticae 1755. 14. Januarii. Composuit:

a) *Discursus praedicabiles super Dominicas per annum*. (Kézirat).

b) *Discursus festivos per annum sub titulo: Columba simplex illuminans et docens viam salutis*. (Kézirat).

c) *Discursus 58. catecheticos, quibus exponitur oratio Dominica, Salutatio Angelica et Symbolum apostolicum, sub titulo: Doctrina christiana, discursibus catecheticis exposita*. (Kézirat)

113. *Anonymus*. Croatus, idiomate illyrico vertit pium libellum, cui titulus: *Stimulus compunctionis*. Servatur Lepoglavae (Kézirat.)

A POZSONYI SZ. FERENCZIEK TARTOMÁNYI KÖNYVTÁRÁNAK CODEXELI.

Közli: **Csontos János.**

A középkori codexek ismertetése igen szerény helyet foglal el irodalmunkban. Húsz év óta, hogy I p o l y i és K n a u z ismertetései¹⁾ a pozsonyi káptalan codexeiről, szerzőikhez méltó bibliographiai apparatussal, megjelentek, a hazai irodalom e nemében valóságos stagnatio állott be s tudományos folyóiratainkban azóta alig találkozunk egy két codex ismertetésével. Pedig a középkori kéziratok ismerete hazai tudományosságunk érdekében nagy mértékben kívánatos, mert ez képesít leginkább azon hézagok kiegészítésére, melyeket történetírásunkban épen úgy mint az irodalom és mivelődéstörténetben oly sokszor tapasztalunk. Azon meggyőződésben vagyok tehát, hogy a hazai irodalomnak jó szolgálatot tenne az, ki az ország különböző könyvtáraiban nagyobbára ismeretlenül lappangó codexeket a tudományos világgal megismertetné. — Egy ismeretlen történeti adat napfényre hozása, vagy egy új hazai író, scriptor vagy miniátor felfedezése, bőven kárpótolja a búvárt fáradozásaiért, s azon erős hit, hogy a sok ismeretlen között, okvetlenül magyar nyelvemléknek is kell lenni, sarkalja lankadni kezdő buzgalmát.

Örömmel fogadtam tehát a M. Történelmi Társulat mult évi kirándulása alkalmából a pozsonyi előkészítő bizottság jelentését: hogy az ottani ferencziek tartományi könyvtára XIV—XV. századi codexekkel bir.

Ezeknek rövid ismertetését alább veszi a t. olvasó; itt csak röviden megjegyzem, hogy a könyvtár 4—5 ezer kötetből áll, van rendes catalogusa s részletesebb ismertetése megérdemelné a fáradságot.

¹⁾ Ipolyi: A pozsonyi káptalan XIV. századi könyvtára. Új Magyar Múzeum VI. köt. 167 l.

Knauz: A pozsonyi kápt. kéziratai, a Magyar Sion 1865-iki évfolyamában. És külön lenyomatban is.

A codexek, egy Terentius kivételével, nagyobbára a theologia köréből valók, s hittani fejtegetéseket, prédikációkat, mise-mondó és imádságos könyveket foglalnak magukban.

Reánk nézve érdekesek annyiban, a mennyiben a 8-ik számú codex Jánossi Miklós a deesi vár castellanusának, a 13-ik számú bizonyos Pesthy Antalnak és a 19-ik számú bizonyos Bártfay Jakabnak tulajdonához tartozott, a mint ezt az első codexen lévő XVI-ik s a két utóbbin XV. századi jegyzetek bizonyítják. S a mit első helyen kellett volna említenünk van közöttük olyan is,¹⁾ melyet egy 1631-ből eredő jegyzet Mátyás király könyvtárának vindikál s egy másik olyan²⁾ mely egészen a Corvin-codexek izlésében van kiállítva.

Végre megjegyezzük hogy kéziratok mind latin nyelvűek, s mint adalékot középkori könyvtáraink történetéhez, betűrendes sorozatban közöljük őket a mint következik:

1. Antiphonale. — XV. századi hártycodex, ívrétben, 57 levél, év nélkül.

A székesegyházak és kolostorok zsolozsmáinál használt egyházi könyv, mely énekeket, antiphonákat és zoltárokat Gergely-féle hangjegyekkel tartalmaz.

Az egykorú bőrkötésből csak a fatáblák maradtak meg. (No. 94).

2. Biblia Sacra Veteris Testamenti. — XV. századi papircodex, ívrét, 314 levél; góth betűkkel, két hasábban kiállítva, vörös és kék színű kezdőkkel, a végén csonka. — Tartalmazza a szentírás ó-szövetségi könyveit sz. Jeromos előszavával együtt, s terjed Jób könyvének 42-ik fejezetéig hol a szöveg a 9-ik verssel megszakad.

Szarvasbőrkötés, köldökök és rézsarkok nyomaival. (No. 98).

3. Breviarium. — Papircodex a XV. századból, 4-edrét, 218 levél, elején közepén és végén csonka.

Góth betűkkel van írva s a zsolozsmákhoz szükséges zoltárokat, imádságokat és szent leczkéket tartalmazza. A calendariumban a magyar szentek a maguk helyén soroltatnak elő, s mindeniknek van külön officiuma. Tehát magyarországi zárdák számára iratott.

¹⁾ A 8. sz. alatti.

²⁾ A 11. számú codex.

Egykorú kötését nélkülözi s csak egy hártylevélbe van fűzve. (No. 59).

4. *Commune Sanctorum*. — XV-ik századi papircodex ívrétben, 120 levél, a végén csonka.

Két hasábon góth betűkkel van írva s ismeretlen szerzőnek prédikációit foglalja magában.

Egykorú bőrkötés. (No. 85).

5. *Conciones Anni*. — 1472-ben, ívrétű papiron két hasábon góth betűkkel írt predikációs könyv, mely 420 levélből áll s a szövegben négy féle írást tüntet fel.

Colophonja: »*Laus Deo pax vivis requies eterna defunctis anno domini 1472 die 6-a mensis septembris.*«

Egykorú bőrkötés köldökökkel és egy rézkapocscsal. (No. 83.)

6. *Conciones*. — M. *Johannis Nyder Tractatus de lepra morali*. — Ívrétű, 1457-ben készült papirkézirat, 396 levéllel. Szent beszédek tartalmaz. Az utolsó levél 2-ik lapján a leíró megnevezi magát: »*Joannes Fabry de pergbach Anno domini 1457 Deo gratias.*« Ezzel a codexnek vége.

Egykorú barna bőrkötés köldökökkel. (No. 95).

7. *Conciones M. H. de Hassia*. — *Vocabularium latino-germanicum*. — *De beata virgine*. — Két hasábon góth cursiv betűkkel írt, XV. századi ívrétű papirkézirat, mely 336 levélből áll s Hasselbach Henrik latin beszédeit, továbbá latin-német szótárt és »*de beata virgine*« című munkát foglal magában. Az első rész majdnem egészen teljes, a vocabularium csak L betűig terjed, a következő betűk levelei, valamint a harmadik munkának vége ki van tépve.

Egykorú kötés rézsarkokkal, kapocsokkal s köldökökkel. (Nr. 97.)

8. *Cyrrillus Alexandrinus: Expositio in Cantica Canticorum*. — Hártycodex a XIV. század végéről vagy a XV. elejéről, kis ívrét, 106 levél, elején csonka; egy 1631-ből fönmaradt jegyzet szerint Mátyás király könyvtárából való.

Fehér hárt्यान, szép góth betűkkel egy hasábon van írva, s csinos színes kezdőbetűi valamint egész kiállításja tanúsítja, hogy az ékesebb codexek közül származik. Elejéről az első quaternio ki van tépve, azt tehát hogy a címlapon milyen festése esetleg

czimere lehetett, s ki volt egykori tulajdonosa positivitással nem tudhatjuk. Van azonban borítéka belső lapján egy latin jegyzet, mely a codexet Mátyás király könyvtárának vindikálja s nekünk kötelességünkké teszi, hogy származásával tüzetesen foglalkozunk.

Az első könyvtábla belső oldalán u. i. ezeket olvassuk: »Hunc libellum quidam captivus hungarus liberatus e turcica captivitate (de) Buda, ibidem dum semel debuisset Bibliothecam Regiam purgasse hunc clam etulit, et R. Comareni Magnifico Ernesto a Kolonicz supremo Capitanco obtulit, ille autem parochio ibidem germanicae et hungaricae Ecclesiae Michaeli Ladislao Lony ddto 1631. 18 die Novembris. . .« Eszerint tehát a codex, egy török fogságban volt magyar fogoly közvetítésével került a királyi könyvtárból Kolonicz Ernő komáromi várkapitány birtokába, ki azt 1631. nov. 18-án Lony Mihály László ottani lelkésznek ajándékozta.

Mennyi értéket tulajdonítsunk ezen jegyzetnek, melynek írása egykorúsága mellett tanuskodik? S általában mi a bibliographia álláspontja az ilyen jegyzetekkel szemben? Erre nézve megjegyezzük a következőket.

Köztudomásu dolog, hogy a könyvkereskedés legelső acrajától kezdve napjainkig, élelmes gyűjtők és kereskedők könyveik értékének emelésére, azok tábláit leleményesebbnél leleményesebb jegyzetekkel szokták ellátni; melyeket aztán igazi értékökre leszállítani, a szakszerűen úzótt bibliographia feladata. De tudva van az is, hogy a bibliographusok mindenkor kiváló súlyt fektettek a könyvtáblák belső oldalait borító olyan jegyzetekre, melyeknek valódiságában alaposan kételkedni okuk nem volt. Ily jegyzetek igen tanulságosak, a könyv származásához és viszonytagságaihoz lényeges adalékokat szolgáltatnak s igen gyakran a bűvárt az igazi nyomra vezetik.

Különösen a nevezetesebb európai könyvtárakból kikerült codexekkel történt meg, hogy az új birtokos jegyzettel látta el őket, melyben nationaléjüket röviden adta elő.

Igy találunk a bécsi cs. udvari, a müncheni királyi, a drezdai királyi a wolfenbütteli hercegi stb. a nürnbergi városi könyvtárakban könyveket, melyek a miénkhez hasonló jegyzettel bírnak, s fogoly.katonák közvetítésével a budai könyvtárból jutottak az illető gyűjteményekbe. S így akadunk európaszerű minden nevezet-

tesebb könyvtárban könyvekre, melyeknek táblajegyzetei más gyűjtemények eredetére vallanak s azt bizonyítják, hogy valamint a népeknek úgy a könyveknek is a középkorban meg volt a maga migratiója, s nagy feladatot oldana meg az, ki ezen migratióknak történetét írná meg.

De hogy a fönntemlített codexre visszatérjünk, meg kell jegeznünk, hogy tudomásunk szerint hazánkban még két codex létezik, melyet két különböző ugyan, de XVII. századi és szintén komáromi kéz olyanoknak jelölt meg, melyeknek eredete Mátyás király könyvtárára vezethető vissza. Az egyik a szentantali ferencziek, a másik a Nemzeti Múzeum könyvtárának tulajdona.

Az első: »Sermones S. Leonis Papae« című, XV. századból való, s kétségbe nem vonható bizonyítékoknál fogva Zrednai Vitéz Jánosnak képezte tulajdonát, s ennek könyvtárával került a világhírű Corvinába. E kézirat első lapján a következő XVII. századi jegyzetet találjuk: »Hic liber ex Bibliotheca Mathiae Corvini Regis Ungariae quae modo Budae captiva detinetur eliberatus ad me devenit. Em. R. Péczeli m. p.« Kiténik tehát, hogy e codex Mátyás király könyvtárából került Királyi-Péczeli Imre birtokába, ki a XVII. század első tizedeiben a komáromi ref. iskola professora, s később érsekujvári prédikátor volt. — Vannak még más jegyzetek is rajta, melyek a könyv további vándorlására vetnek érdekes világot, de azokat mint tárgyunkra szorososan nem vonatkozókat mellőzve, áttérünk a másik codexre.

Ez egy XV. századi palimpsest, melyet Jankovich nyomán igen sokan Corvincodexnek tartanak s Cicerónak de finibus Bonorum et malorum« című munkáját tartalmazza: Származását a következő egykorú jegyzet örökölte meg: »Anno Domini 1686. 17-a 7-bris. Occasione recuperatione arcis Budensis hic liber manu scriptus Ciceronis, ex famigeratissima beatae olim reminiscientiae Regis Hungariae Mathiae Corvini bibliotheca, per me Martinum Hajnal Inelyti Cottus Comaromiensis iurassorem et generalem dicti Cottus Perceptorem in memoriam eiusdem foelicis recordationis Regis est translatus«; miből megtudjuk, hogy a codexet Budavár visszafoglalása alkalmával, Mátyás király könyvtárából

Hajnal Márton komárommegyei főpénztárnok mentette meg 1686. sept. 17-én.

Ime tehát három codex, melyet három különböző időszakban, három különböző komáromi egyén olyanoknak jelölt meg, melyek részöket a Corvina dicsőségéből kéri!

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a XVII. században Mátyás király könyvtárának egy része — mint Péczeli is megjegyzi — még Budán volt, s a sok külföldi tudós önzőerdeklődése felkellette a figyelmet iránta a hazai tudósokban épen úgy, mint a vár katonáinál, kik ha szerét tehették egy-egy példányt eltulajdonítottak belőle.

Ily közvetítéssel került a mi példányunk is Komáromba, bár mint egy rajta levő XVI. századi jegyzet tanúsítja, már azelőtt Jánosi Miklós deési Castellanus s utána a ffileki (így) zárda tulajdonához tartozott. S ha kiállításának minden sajátságait egybevetjük, azon könyvekhez kell azt soroznunk, melyeket Mátyás király vagy már a királyi könyvtárban talált, vagy pedig a könyvpiacon készleteiből vásároltatott össze s a világhírű Corvinába kebeleztetett be.

A codex, Alexandriai Cyrill magyarázatát tartalmazza az énekek énekéről, s »prelibatus ad ipsam litteram accedamus cuius accessus talis est« etc. kezdettel indul meg; vörös inscriptiókban és gyakori javításokban gazdag, s egész 104. levél: »compositorum et expositorum utriusque operis gratias agamus Amen.« szókig egy befejezett egésznet képez; 105. levélen, XV. századi ugyan, de az előbbitől eltérő irással »Incipiunt capitula primi libri« felirattal más munka kezdődik, két levelet vesz igénybe s a codex tartalmát berekeszti.

Egykorú barna bőrkötés, igen jól conservált rézsarkokkal. (Nr. 53.)

9. Diurnale. — XIV. századi zsolozsmás könyv, 8-adrétben finom hártván goth betűkkel kiállítva, a végén csonka.

A flamand könyvfestészeti iskola termékeihez tartozik s igen szép arabeszk kezdőket mutat fel.

Kötése préselt disznóbőr két rézkapocscsal és 1561. évi felirattal. (Nr. 3.)

10. *Expositio Psalmorum.* — 1435-ben két hasábon készült goth jellemű papír-codex, mely 254 ívrétű levélből áll. A

boríték-tábla belső részén egykorú írással olvassuk: »In isto libro continentur sermones per quadragesimam Nicolai de Miklspacher Et prima pars hiemalis narrationis.« Colophonja 251, levél 2. lapon: »Explicit prima pars hyemalis huius (narracionis) Et est finita sabbato per manus cuiusdam Jacobi Greymmel de znoyma sub anno domini M. CCCC.^c XXXV. — XV. Kalendas septembris sabbato ante Mathie apostoli et evangelistae« etc. A még hátralevő három levelet register foglalja el.

Egykorú vörös bőrkötés köldökökkel. (Nr. 90.)

11. Coelii Lactantii Firmiani: Divinarum Institutionum adversus gentes Libri IX. — De ira Dei ad Donatum. — Basili Magni Libellus De institutione iuvenum per Leonardum Aretinum ductus. — XV. századi 4-edrétű papir-codex, 196 levél, év nélkül; valószínűleg Mátyás király könyvtárából való.

Szép papiron, olasz cursiv betűkkel egy hasábon, a Corvin-codexek ízlésében van kiállítva, s kezdő betűi 9 aranszegélyű miniatúrt képeznek. Ezekon kívül sok csinos kivitelű színes initialéval is ékeskedik.

Az első levél első lapján rubrummal írt tartalom-jegyzék nyitja meg a codex kezdetét, s a tulajdonképeni címlap ugyanezen levél második lapján van, hol a lapszélek szép arabeszk festést tüntetnek fel. Az alsó margóban egykor a tulajdonos címere volt, de ennek helyét kivágva s más papirossal pótolva találjuk. Valószínűleg ez is a budai könyvtárból került ide, bár kiállítási jellegén kívül semmi indiciumunk ninesen, melynek alapján a Corvinák közé sorozhatnók. Ujabb kötése megfosztotta azt egykorú borítékától és vágásától, s most csak egyszerű kemény papirtáblával bir.

A szöveg szakaszai vörös felíratokkal vannak ellátva, s a sorok között úgy, mint a margókon gyakori emendatiókkal találkozunk.

A codex első levél második lapján, uncialis inscriptióval és következő szöveggel kezdődik: »L. Coelii Lactantii firmiani diuinarum institutionum adversus gentes Liber primus de falsa religione ad Constantinum Imperatorem feliciter incipit. Magno et excellenti ingenio« etc. s sz. Vazul munkájával 196. levél máso-

dik lapján a következő szavakkal végződik: »minime recta consilia aspernantes. Deo gracias.« — A 192, 193. és 194. levél üres. (Nr. 87.)

12. *Logica*. — A kézirat-jegyzékben ezen cím alatt van bevezetve; voltaképen azonban theologiai tractatusokat tartalmaz. XV. században, góth cursiv betűkkel íratott s 4-edrétben 189 levélből áll. Eleje és vége csonka. A tractatusok között előfordulnak: »De celebratione misse; de confirmatione; de bigamia« és hasonlók.

Egykorú kötés. (Nr. 46.)

13. *Manipulus Florum*. — *Tractatus de Sacramentis*. — *Beati Isidori de summo bono*. — Ívrétű, 132 levélből álló, theologiai tartalmú papir-codex, 1380 és 1382-ben két hasábon góth betűkkel írva.

Három külön munkát foglal magában. Az elsőnek colophonja: »Explicit manipulus florum et cetera sub anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo, die precedenti octavarum Assumpcionis beate marie virginis et cetera amen. per omnia« . . . mely után »Maria matko ma« stb. cseh imádság következik s a második munka veszi kezdetét. A harmadik rész 132 levélen a következő colophonnal végződik: »Explicit liber quartus beati hysidori de summo bono finitus sub anno domini millesimo ccc.lxxx secundo. — Ugyanitt XV. századi cursiv írással a következő jegyzetet találjuk: »Iste liber est decessus fratri Antonio de Pesth ethabet pater generalis potestatem auferendi et tribuendi alicui fratri, relictusque in Schak(tuma)¹⁾

Egykorú szarvasbörkötés köldökökkel. (Nr. 84.)

14. *Missale*. — Misemondó könyv 4-rétben, mely 1459-ben góth betűkkel hártván és papiron íratott s 175 levélből áll.

Boritéka egykorú barna bőr, melyen a köldökök még egészen meg vannak. (Nr 49.)

15. *Missale cum missis votivis*. — Misemondó könyv kézi használatra, a XIV. századból, kis 8-adrét, IX és 135 levél, év nélkül.

¹⁾ Talán Csáktornya, hol a sz Ferenczieknek még máig van zárdájok.

Jól készített hártyan, góth betűkkel van írva, melyek öt különböző kézre vallanak. Az iniálék vörösek és kékek, az in-scriptiók vörösek.

Börkötés. (Nr. 2.)

16. *Postilla de Sanctis. — Tractatus fratris Johannis de Hasselbach lectoris friburgensis de instructione confessoris. — Guillelmi Durandi Episcopi numatensis (?) nonnulla opera. —* A kézirat 1435-ben góth betűkkel két hasábon készült, s ívrétben 233 levélből áll. A végéről vagy 25 levél ki van tépve.

A leíró a végén megnevezi magát: »Scriptum per manus Gebhardi Scholasti(ci) tunc temporis in Hamburg 1435.«

Egykorú vörös börkötés. (Nr. 92.)

17. *Postillae in libros Evangeliorum S. Mathei. —* XIV. századi papir-codex, ívrétben, 204 levél, igen jó állapotban.

Két hasábon góth betűkkel van írva s Máté evangéliumának magyarázatát foglalja magában.

Szarvasbörkötés, melyről a köldökök hiányzanak. (Nr. 96.)

18. *Sanctorum Vitae. —* XV. századi papir-codex, ívrét, 202 levél, év nélkül, a végén csonka.

Két hasábon góth betűkkel készült, s szent beszédeket tartalmaz.

Egykorú börkötés. (Nr. 86.)

19. *Sermones Sacri. —* Ívrétű papirkézirat a XV. századból, 197 levél, a végén csonka.

Latin és német szent beszédeket tartalmaz, s két hasábon góth betűkkel készült. Kezdetén XV. századi írással az egykori birtokos nevét olvassuk: »Liber Jacobi de Bartpha decretorum baccalaureus orate pro est.« — Ki legyen ezen Bártfai Jakab, ezt inkább kérdezhajjuk, mint mondhatjuk.

Kötése egykorú. (Nr. 93.)

20. *Sermones Sacri. —* Isidori libellus ad quemdam juvenem. — Ívrétű, 214 levélre terjedő, jól conservált papirkézirat, mely két hasábon, góth cursiv betűkkel 1477-ben íratott. — Szent beszédeket és erkölcsi tanításokat foglal magában.

Egykorú kötés. (Nr. 88.)

21. P. Terentii Afri Comoediae. — Ívrétben egy hasábon, góth betűkkel írt papirkézirat, 110 levél, igen sok rubrummal.

Íratott 1462. okt. 7-én s a Calliopius-féle Terentiusokhoz tartozik. Colophonja: »Finis 1462 7-a Oktobris Terencii Publici Afri Comici liber explicit feliciter.« Ezután egy sor rasura következik, mely a scriptorról vagy a tulajdonosról adhatott volna felvi ágosítást.

E codex belértékéről, Abel Jenő derék fiatal philologusunk az Egyet. Philol. Közlöny f. é. első füzetében emlékezett meg. Bőrkötés. (Nr. 91.)

22. S. Thomae De Aquino: Tractatus de Virtutibus et Viciis. — Johannis Presbyteri: De essentia divinitatis et membris corporolibus. De Deo transumptivo. — Egidii Romani Archiepiscopi: Tractatus de tribus malis mundi. — Vegyestartalmú papir-codex a XV. századból, ívrét 230 levél, közben-közben több levél ki van szakítva. Góth jellemű, két hasábos írás, sok initialevél, melyek tollrajzokat képviselnek.

Egykorú barna bőrkötés rézkapcsokkal. (Nr. 101.)

Ezek azon codexek, melyeknek létezéséről a tudományos világot röviden tudósítani kívántam, s midőn ismertetésüket itt befejezem, kötelességemnek tartom egyuttal ft. Orgony Callistus zárda-főnök úrnak, kinek engedélyével a könyvtárban kutathattam, továbbá nt. Elek Theodorik és Besko Dániel uraknak, kik szíves közreműködésükkel két napi munkálkodásomat elősegítették, őszinte köszönetemet kifejezni.

Vegyes közlemények.

A M. Nemzeti Múzeum történeti- és irodalom-történeti kiállításában a folyó évi január-hó folytán a müncheni királyi könyvtár és a bécsi cs. k. udvari könyvtár Vitéz-codexei közszemlére ki voltak téve. Megemlítjük, hogy ezen kiállítás, a folyó évben is, minden kedden és csütörtökön megnyittasik a közönségnek.

A M. N. Múzeum könyvtárának 1877. deczember 10-én kelt felhívására, a következő hazai írók voltak szívesek hiányzó munkáikat (összesen 456 darab) beküldeni:

Bartalus István	Klug Nándor
Bertha Sándor	Koch Antal
Bielz Albert	Kondor Gusztáv
Bodnar Zsigmond	Kőrösi József
Bozóky Alajos	Korponay János
Dadai Jenő	Kruspér István
Entz Géza	Lenhossék József
Fábián János	Lichner Pál
Fabritius Károly	Lindner Gusztáv
Faludi Géza	Margó Tivadar
Ferecny József	Mariska Vilmos
Fésüs György	Maszlaghy Ferencz
Finály Henrik	Meisermann Ignác
Fodor József	Miháلكovics Géza
Fraknói Vilmos	Navratil Imre
Gerlóczy Gyula	Ormós Zsigmond
Goldzieher Igríc	Ortvay Tivadar
Graeffel János	Pauer Imre
Gregüss Ágost	Pauer János
Haller Károly	Rómer Flóris
Hasenfeld Manó	Sárkány János
Hazslinszky Frigyes	Schikray Sámuel
Henszmann Imre	Schuller Alajos
Högyes Endre	Szabó József
Horváth Ignác	Szamosi János
Ipolyi Arnold	Varga János
Kanitz Ágost	Wartha Vincze
Karvasy Ágost	Weisz Béla
Kenessey Albert	Xantus János
Kézmárszky Tivadar	Zádori János
Klein Gyula	

A Corvin-könyvtárhoz tartozó ösnyomtatvány. Habár tudomásunk volt arról, hogy Mátyás király nemcsak kéziratokat hanem nyomtatott könyveket is gyűjtött budai könyvtárába; mind a mellett ekkorig egyetlen ösnyomtatványt sem ismertünk, melyről kétségtelennek tarthattuk volna, hogy a Corvina alkatrészét képezte. A Történelmi Társulat mult évi pozsonyi kirándulása alkalmával Csontos János, a múzeumi könyvtár segédőre a pozsonyi szent ferenczi rendű zárda könyvtárában talált egy ily nyomtatott munkát, mely díszes címlapján Mátyás király címe-

rét viseli. A múzeumi könyvtár megkeresésére a szent ferencz rend pozsonyi tartományának főnöke hazafias késszséggel küldötte meg e becses művet, melyet a nevezett segédőr a Történelmi Társulat legközelebbi ülésén be fog mutatni.

Egy magyar szó az egyik Vitéz-codexben. A bécsi cs. udvari könyvtár 141. sz. codexében, mely Plinius epistolait és Traján előtt tartott panegyricusát tartalmazza, s Vitéz által van emendálva, egy magyar szót találunk, melyre ezennel felhívjuk nyelvbuvaraink figyelmét. A 83. levél első lapján u. i. hol a panegyricusban a következő passus fordul elő: »postquam exercitationibus nostris non veterum aliquis cui decus muralis aut civica sed graeculus magister assistit«, a lapszálen idézett szöveg mellett vörös tintával e tisztán kivethető szót olvassuk: »har-solo« a mi valószínűleg a magister graeculus-nak felel meg. Kifejezi-e ezen magyar szó azt, mit Plinius a latin szóval kifejezni akar, ennek megítélését nyelvbuvarainkra bizzuk. Megjegyezzük azonban, hogy Pliniusnál a »graeculus« szó »progymnastes« és »alipetes«-sel egyértelműnek vétetik, s elsővivót (Vorfechter) úgy szintén sebészt és a fürdőkben alkalmazott testdörzsölet (Frottirer) fejez ki.

A zágrábi délszláv akadémia Giulio Clovio XVI századbéli dalmát miniature-festőnek — kit a miniaturek Rafaeljének szoktak nevezni, s kinek művei az olasz könyvtárak fényes kiállítású codexeiben fordulnak elő — szobrot emel, melynek leleplezése a jelen év april havában ünnepélyesen fog megtörténni.

Martinovics-, Laczkovics- és Hajnóczy-nak az 1790, 91 és 92-iki években névtelenül kiadott munkái. A »Századok« f. évi januári és februári füzeteiben Fraknói Vilmos által közrebocsátott tanulmányok »Martinovics és társainak összeesküvéséről«, — bibliographiai tekintetben is érdekes eredményeket mutatnak fel; amennyiben t. i. constatalják, hogy az 1790—2-ik években megjelent nagyszámú névtelen munkák közül, melyeket tulajdoníthatni az azon korbéli politikai mozgalmak említett három jelentékony tényezőjének. Eszerint:

1. Martinovics művei a következők:

Testament politique de Joseph II. Bécs. 1791. két kötet. 8-adrétü 564 és 580 ll.

Oratio ad Proceres et Nobiles Regni Hungariae 1790 idibus Aprilis conscripta, Vindobonae suppressa, nunc primum in lucem prodit. Typis Parisinis. Germania. (Év nélkül) 4-adrétű 56 lap.

Oratio pro Leopoldo II. ab Hungaris Proceribus et Nobilibus accusato. Germania. 1792. 8-adrétű 99 lap.

Status Regni Hungariae Anno 1792. (Év és hely nélkül) 8-adrétű 32 lap.

2. L a c z k o v i c s J á n o s munkái:

A Matzedoniai vitéz, melyet tizesztendőbéli magdeburgi fogságában Méltóságos Báró Fridrik Trenk ezerhétszáz hatvanadik esztendőben először német nyelven írt, most pedig magyar nyelvre fordította egy magyar lovas regimentben levő főtiszt s hazafi LK TS JOS. Nyomtatott 1790. esztendőben. (Hely nélkül) 8-adrétű 59 l.

A magyar országgyűlésiben egybengyűlt méltóságos és tekintetes nemes rendekhez 1790-ik esztendőben tartattatott beszéd. Mely most deák nyelvből magyarra fordítottatott. 1791. (Hely nélkül) 8-adrétű 182 l.

A magyar történeteknek rövid rajzolatya. Pesten, 1792. Patzkó Ferencz betűivel. 8-adrétű 194 l

Discussio Oratoria, qua in librorum censores invehitur. (Év és hely nélkül) 8-adrétű 24 lap.

3. H a j n ó c z y m u n k á i:

Acta Diaetalia Posoniensia A. 1618. Item electio et coronatio Ferdinandi II Pest. 1790. 8-adrétű 422. lap.

Dissertatio politica publica de Regiae potestatis in Hungaria limitibus. 1791. (Hely nélkül) 8-adrétű 174 l.

De Comitibus Regni Hungariae deque organisatione eorumdem, dissertatio iuris publici hungarici. 1791. (Hely nélkül) 8-adrétű 178 lap.

Extractus legum de Statu Ecclesiastico Catholico in Regno Hungariae latorum 1792. (Hely nélkül) 8-adrétű 213 lap.

De diversis subsidiis publicis dissertatio. 1792. (Hely nélkül) 8-adrétű 224 lap.

Gr. Dessewffy Aurel irodalmi hagyományai. A magy. tud. Akademia kéziratárában kutatván egy iratesomagra lettem figyelmessé, mely a politikai életünkben oly kiváló szerepet viselt gr. Dessewffy Aurel iratait tartalmazza. Nem tartom érdektelennek e csomag tartalmának felemlítését, mint amely néhány érdekes adatot tartalmaz gr. Dessewffy Aurel életrajzához, annál inkább, mert kiváló férfainktól származó legcsekélyebb becsünek látszó adat is megérdemli, hogy annak legalább létezéséről tudomást vegyünk. A kéziratesomag Kazinczy Gábor hagyatékából került rendezetlenül az Akademia birtokába, tartalma:

I. Gr. Dessewffy Józsefnek, Aurel atyjának, több latin levele egykorú főurakhoz.

II. Gr. Dessewffy József levelei fiához, Aurelhoz, melyekben a szerető atya nyájas gyengédsége nyilatkozik, a tekintélyes politikai párt vezérférfaik közé tartozó fiához. Kazinczy Gábor az Uj Magyar Múzeum 1860-iki évfolyamában közölt kettőt e levelekből, a többi kiadatlan.

III. Gr. Dessewffy Aurel eredeti levelei Kazinczy Ferenczhez, melyekben az élénkszellemű ifjú nemes ragaszkodása és tisztelete nyilvánul az irodalmi érdemekben dús Kazinczyhoz.

IV. Kazinczi Ferencz levelei másolatokban gr. Dessewffy Aurelhez, Kazinczy Sallust fordításának másolatával.

V. Végre gr. Dessewffy Aurel irodalmi kísérletei. Többnyire fordítások ezek, melyek úgy látszik kiadásra nem is voltak szánva, fiatalkori erőgyakorlások, de amelyek figyelemre méltók. Így Banilly után egy beszély »Az első kísétálás« valóban érdekes, mely némi simítás, különösen a társalgási nyelvnek a mai nyelvhez alkalmazása mellett, megérdemelné a körzétételt ma is; kár hogy évszám nem mutatja, mikor fordította e művet. Az »Uti Jegyzetek« erdélyi útjának eredménye, sajátkezü toldásaival. Mielőtt Erdélybe utazott volna gr. Dessewffy Aurel, Kazinczytól kért némi utasításokat. Kazinczy örömet közlé vele és kérte az ifjú grófot, hogy készítsen jegyzéseket utazásáról, és majdan engedje át neki, hogy azokkal ő »Erdélyi Leveleit« kiegészítse.

Végül gr. D. A. egy töredékes, csak pár lapra terjedő, életrajzi vázlata, idegen kéz írása, zárja be e kézirat-gyűjteményt.

Nem képezik tehát valami kiváló fontosságú művek ez iratsomag tartalmát, de szellemi nagyjaink aprólékosságait engedjük feledésbe menni.

Ferenczy József.

É R T E S I T É S

a Magyar Tudom. Akadémia könyvkiadó vállalatáról.

A M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatából az első három évfolyam immár be van fejezve. Huszonegy kötet — köztök az európai irodalmak legjelentékenyebb termékei — van a pártoló tagok kezei között.

De, habár az Akadémia a programjában kijelölt ívszámot tetemesen meghaladta, a megindított nagy történeti műveket nem nyújthatta teljesen. Ennélfogva a könyvkiadó vállalat következő három évfolyamában (1878—1880): az Első vagy TÖRTÉNELMI SOROZATBAN

MACAULAY »Anglia története« (IV—VI);

CURTIUS »A görögök története« (III—IV); és

CARLYLE »A francia forradalom története« (III)

befejező kötetei fognak közreboesáttatni.

A Második vagy IRODALMI SOROZATBAN

LEWES »Philosophia története« (a III. kötettel) szintén be fog fejezteni.

E mellett egy tartalmára és irányára nézve egyaránt kitűnő nagy irodalomtörténeti munkának magyar fordításával fog irodalmunk gazdagíttatni. Ez

NISARD »Francia irodalom története«,

melynek lefordítására Szász Károly kéretett fel. Ehez két eredeti munka járul:

ARANY JÁNOS »Próza munkái«; és

GYULAI PALTÓL »Petőfi és munkái«.

A Harmadik vagy JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI SOROZATBAN a nemzetgazdaság és büntető jog újabb irodalmának köréből két nagyfontosságú munka fog magyar fordításban megjelenni, úgymint:

LEROY-BEAULIEU »Traité de la Science des Finances« két kötet; és

CARRARA »Programma del Corso di diritto penale«. Végre e sorozatban lát világot

PAULER TIVADAR »Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez« czimű munkája.

Minden évfolyamban, az I. sorozatból legalább 80 ív, a II. és III. sorozatból legalább 60—60 ív fog a pártoló tagoknak megküldetni. A tagdíj az I. sorozatra *négy*, a II. és III. sorozatra *három-három* forint, a mely (a könyvkötői illetékekkel, kötetenként 40 kr.) minden évfolyam első szállítmányának átvételekor postai utánvétellel fizetendő.

Az eddigi pártoló tagok, kik a következő három évfolyamra nem kívánnak előfizetni, felkéretnek, hogy erről a folyó év végéig, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalát, egyszerű levelezési lapon, értesíteni szíveskedjenek.

Ugyanezen határnapig jelentkezhetnek azok is, kik mint új pártoló tagok kívánnak belépni; s ezek az ekkoráig megjelent s befejezetlen maradt munkákat — míg a készlet tart — azon kedvezményi áron szerezhetik meg, a melyben a korábbi pártoló tagok kapták; és pedig díszes kötésben:

A Z E L S Ő S O R O Z A T B Ő L :

MACAULAY »Anglia története.« I—III kötet 5 frt 70 kron.

CARLYLE »A francia forradalom.« I—II. kötet 3 frt 80 kron.

CURTIUS »A görögök története.« I—II. kötet 3 frt 80 kron.

A M Á S O D I K S O R O Z A T B Ő L :

LEWES »A philosophia története.« I—II. kötet 3 frt 80 kron.

Megrendelések a teljes első három évi (1875—1877-ki) cyclusra szintén folyvást elfogadtatnak.

Az 1878-ik évi tagilletmény második szállítmánya április hóban fog szétküldetni.

Budapesten 1877. október 6-án.

A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Bizottsága.

A M. T. Akadémia könyvkiadó vállalata

az 1875 -1877-iki folyamában megjelent munkák

J E G Y Z É K E :

I-ső vagy történelmi sorozat.

Nyolcz kötet. Diszesen kötve. Ára 15 frt 20 kr.

Macaulay. Anglia története II. Jakab trónralépte óta. Fordította Csengery Antal. Második, átnézett kiadás. I. II. és III. kötet. Angol díszkötésben. A harmadik kötetből kezdve fordítja Zichy Antal.

Carlyle T. A francia forradalom Ford.

Baráth Ferencz. I. és II. kötet. Angol díszkötésben.

Curtius E. A görögök története. Fordította Fröhlich Robert. I. és II. kötet. Angol díszkötésben.

Hunfalvy Pál. Magyarország ethnografiája. Egy köt. Angol díszkötésben. (Teljes.)

II-ik vagy irodalmi sorozat.

Hat kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 40 kr.

* **Göthe** lyrai költeményei. Ford. Szász Károly. Két kötet egybe kötve. Angol díszkötésben. (Teljes.) Elfogyott.

* **Nisard D.** Tanulmányok a renaissance és a reformáció korából. (Erasmus Rotterodamus. — Morus Tamás. — Melancthon.) Ford. Vajda János. Egy kötet. Ang. díszköt. (Teljes.) Elfogyott.

Müller M. Ujabb felolvasásai a nyelvtudományról. Fordította dr. Simonyi Zsigmond. Egy köt. Ang. díszkötésben.

Boissier. Cicero és barátjai. Ford. dr. Csiky K. I kötet. Ang. díszk. (Teljes.)

Lewes. A philosophia története Thalestől Comteig. Fordította dr. Bánóczi J. I. és II. köt. Angol díszkötésben.

* Az elfogyott **Göthe** és **Nisard** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes**: Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler** Wesselényi összeesküvése 2 kötet. — **Kállay**: A szerbek története.

III-ik vagy jog- és államtudományi sorozat.

Hét kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 80 kr.

* **Bluntschli J. C.** Az általános államjog és a politika története a tizenhatodik század óta a jelenkorig. Fordította dr. Acsádi Ignác. Két kötetben. Angol díszköt. (Teljes.) Elfogyott.

Gneist R. A jogi állam. Fordította dr. Takács Lajos. Egy kötet. Angol díszkötésben. (Teljes.)

Maine Sumner H. A jog őskora, összeköttetése a társadalom alakulásának történetével, s viszonya az ujkori eszmékhez. Fordította, bevezette és jegyzetekkel kísérte Pulszky Ágost. Egy kötet. Angol díszkötésben. (Teljes.)

Todd. Az angol parlamenti kormányrendszer fejlődése és állása. Fordította Dapssy László. Három kötetben. Angol díszkötésben. (Teljes.)

* Az elfogyott **Bluntschli** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes**: Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler**: Wesselényi összeesküvése. 2 kötet. — **Kállay**: A szerbek története.

Mind a három sorozat 21 kötetben díszesen kötve 38 frt 40 kr.

A jelen vállalatban megjelent munkák egyenként nem kaphatók, s csak előfizetés útján az aláírók, mint a M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatának pártoló tagjai által szereshetők meg.

— Aláírások még folvást, kívánatra részletfizetésre is elfogadtnak. —

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.

AZ ELSŐ FÜZET TARTALMA:

Csontos János: XV. századi könyvtári viszonyok s egy ismeretlen Corvin-Incunabulum	59—79
Fraknói Vilmos: Vitéz János könyvtára. Második közlemény	
A Vitéz által javított Codexek	79—91
A konstantinápolyi Eszki Szerail könyvtárában őrzött nyugoti Codexek	92—98
Vegyes közlemények	99—102
A magyar irodalom 1878-ban	XIX—XXVIII
Hazai nem magyar irodalom	XXVIII—XXX
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XXX

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket. Ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, vagy a Történelmi társulat pénztárához, vagy végre a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

XV. SZÁZADI KÖNYVTÁRI VISZONYOK, S EGY ISMERETLEN CORVIN-INCUNABULUM.

Közli: **Csontos János.**

(Olvastatott a M. Tört. Társ. f. é. márcz. 7-ki választmányi ülésén.)

Harmadik éve, hogy előjáróim megbizásából a középkori codexek tanulmányozásával foglalkozom, s alkalmam van meggyőződni arról, mennyi hazánkat érdeklő tudományos kincs fekszik nagyobbára ismeretlenül a külföldi könyvtárakban Európaszerte, s mennyi az, mit saját tudományosságunk érdekében még felhasználnunk kellene!

De meggyőződöm arról is, hogy hazánk különböző köz- és magán-könyvtárai hasonló codexekben korántsem oly szegények, mint első pillanatra gondolnók, s hogy a magyar irodalomnak kiváló szolgálatot tenne az, ki azokat egy munkában összegyűjtve a tudományos világgal megismertetné.

Tanulmányaim között még a konstantinápolyi Corvinák behatása alatt állottam, midőn a M. Történelmi Társulat múlt évi pozsonyi kirándulása következett, mely eredményeit tekintve, a történetbuvárookra és bibliographokra nézve egyaránt gyümölcsöző volt.

A sok nagybecsű könyv- és levéltár között, melyek a társulat tagjainak rendelkezésére állottak, megnyilt számunkra az ottani Ferenczrendiek tartományi könyvtára is, melyről az előkészítő bizottság jelentéséből tudomásunk volt, hogy XIV—XV. századi latin codexekkel bir. Tanulmányaim ezek körébe vontak, s bibliographiai leírásukat tűztem ki célommul.

A zárda-főnök lekötelező előzékenysége elősegítette feladatomat, s két buzgó szerzetes szíves közreműködése mellett, két nap alatt a könyvtár 22 középkori codexét irtam szakszertien le.

Ismertetésük a »Magyar Könyv-Szemle« legutóbbi füzetében látott napvilágot.

Ugyanez alkalommal, midőn Ballagi Aladár, Beőthy Zsolt és a két Szinnyi József társaságában a könyvtár általános megtekintésével voltam elfoglalva, figyelmemet különösen egy könyv borítéka ragadta meg, melynek préselt barna bőre a Corvin-codexek egykorú bőrkötésére emlékeztetett. Kezembe vettem a könyvet, felnyitom, s nem kis meglepetésemre egy latin ősnymtatványt ismertem fel benne, melynek gyönyörűen festett címlapját egy pápai három koronás czímer és Mátyás király hollós paizsa diszesíti, s reánk nézve kiváló érdekű azért, mert ez az első kétségtelen incunabulum, melyet Mátyás festett czímerével hazánkban ismerünk.

A Ferenczrendiek tartományi könyvtára hazafias kegyelettel őrizte ezt, de a tudományos világnak tudomása ekkoráig róla nem volt.

A Nemzeti Múzeum könyvtári igazgatósága a hazai bibliographiának vélt szolgálatot tenni az által, midőn újabban a Ferenczrendiek tartományi főnökét ft. Farmady Martinián urat a végből kereste meg, hogy a nevezett könyvet tudományos használat végett a múzeumi könyvtárnak bizonyos időre engedje át. Kérésünk a főnök úr részéről a legnagyobb előzékenységgel találkozott, s én azon szerencsés megbízatásban részesültem, hogy ez incunabulumot a m. t. választmányynak bemutassam.

Időközben a M. Történelmi Társulat választmányi tagjai közé lettem beválasztva, mely megtiszteltetés alkalmából az általam eredetileg tervezett ismertetéshez, a XV. századi könyvtári viszonyokról tanulmányt irtam, melyben hazánk akkori nevezetesebb könyvtáaira, s a Corvin-Incunabulumoknak a bibliographiában elfoglalt álláspontjára is kiterjeszkedem.

E tanulmányt lesz szerencsém székfoglalóképen, az ősnymtatvány bemutatása előtt felolvasni.

* * *

A XV. század a renaissance s a közkönyvtárak alapítási százada. A XIV. század alkonyán, a flórenczi tanács Boccaccio indítványára a görög philológiának tanszéket állít egyetemén, s a Leontiussal tett eredménytelen kísérlet után, tanáruul Emanuel Chryso-

lorast¹⁾ Palaeolog János görög császár követét hívja meg,²⁾ kivel Hellasz classicus nyelve és szelleme, hét száz évi³⁾ szünetelés után első bevonulását tartja Olaszországba. Flórencz, Róma, Velence, Pavia és Milánó vetélkedve versenyeznek a mester birásaért, előadásaira Olaszország minden részéből özönlenek a tanítványok s Homerről tartott magyarázatait az ország legelőkelőbb tudósai hallgatják. Tanítványai közül csak Leonardo és Carlo Aretinot, Guarinot, Ambrogio Traversarit, Poggiot, Francesco Barbarot és Filelfort, Paolo Sforziat, Paolo Vergeriot, Giacomo Angelit és Niccolò Niccolit emeljük ki,⁴⁾ kik a XV-ik században mint kitűnő humanisták Flórencz, Róma, Nápoly, Ferrara, Velence, Mantua és Bononia főiskoláiban, mesterök szellemében folytatják a classici tudományok terjesztését, s megkedveltetik ezeket a fejedelmekkel és a népekkel. Minél jobban terjedt azonban ezen tudományok ismerete, annál élénkebben nyilvánult a vágy magukat a classicus munkákat is birhatni, s ez adta az első impulst a görög és latin kéziratoknak gyűjtésére. Előkelő tudósok és tudós előkelők vetélkedve keresik a classici kéziratokat mindenfelé, s a mit a könyvpiaczkok készleteiből megszerezni nem képesek, azt az ügyes leirók többszörösítő tolla szolgáltatja.

A talaj már ennyire elő volt készítve, mikor Görögország tudósai eleinte egyenként s Byzancz eleste után tömegesen keresik fel Olaszországot, s míg ők magok a classici tudományok meghonosításának legfőbb tényezői lesznek, addig a velök hozott görög kéziratok nagy mennyisége jelentékeny lendületet ad a kéziratforgalomnak.

A jövevényeket mindenütt a classicismus apostolai gyanánt üdvözlők, pápák, fejedelmek és államok barátságukkal tisztelik meg, s ők viszont Hellasz szellemi kincseit tárják fel a közönségnek, s mint humanisták, Aristoteles és Pláto magyarázóí, szerzők, fordítók, leirók és könyvfestők érvényesítik életrevalóságukat. — Az ismeretek köre tágul, az újabb tanok szépségei még inkább sarkalják a tudománybarátokat azok kéziratainak meg-

¹⁾ Tiraboschi G. Storia della letteratura italiana. T. VII. p. 113.

²⁾ Hodus : de graecae linguae instauratoribus pag. 13.

³⁾ Leon. Aretini epistolae apud Hodium p. 28.

⁴⁾ Jac. Phil. Bergomensis apud Hodium p. 27.

szerzésére, a görög irodalom művelése föléleszti a latin classicusok szeretetét, s kedvező körülmények között lázas szenvedélyvel kezdődik a nagyobb arányokban való gyűjtés. Az egyetemek, egyházak s kolostorok szerény könyvtárai mellett, nagyszerű magán s nyilvános könyvtárak keletkeznek, melyeknek birtokosai kölcsönöznek jelentőséget. Flórenczben a Mediciek s különösen Medici Cosimo és Lőrincz, Rómában V. Miklós és IV. Sixtus pápa, Ferrarában és Modenában az Esteiek, Milanóban a Viscontiak és Sforzák, Nápolyban Arragoniai Alfons, Mantuában a Gonzagák és az urbinói hercegek, Cseennában a Malatesták nagy szenvedélyvel kezdik meg a kéziratgyűjtést, s nevezetes könyvtáraknak vetik meg alapját. Megbízásaikból első rendű tudósok járják be Európa és Kis-Ázsia kiválóbb helyeit, s a zárdákban és könyvpiaczkokon megszerezhető kéziratokat gyűjteményeik számára vásárolják össze.¹⁾

Mindent azonban ez uton beszerezni nem lehetett, s a meglevő kéziratkészlet többszörösítéséről kellett gondoskodni. A nyomda csak e század hatvanas éveiben hozott be Olaszországba, sokáig a kezdet nehézségeivel küzdött s a gyors többszörösítést, úgy a mint ezt a gyűjtésben nyilatkozó közszellem megkívánta, nem eszközölte. A leírás általi többszörösítéshez kellett tehát folyamodni, mely e században oly óriási dimenziókat vett, hogy a nyomdászat csak kifejtettebb s virágzóbb korában haladta azt túl. E többszörösítés a kéziratkereskedést a virágzás tetőpontjára emelte, nagy lendületet adott a hártya-finomító iparnak, a könyvkötésnek s az írás technikájának, s a könyvfestészetet kitünő műrecekkel gazdagította. Előkelő tudósok könyvkereskedőkké, leirókká és miniatorokká lettek; s hogy a leirók mily nagy technikai apparatussal és gyorsasággal dolgoztak, ennek megvilágítására elég felhoznom V. Miklós pápát, ki nyolcz évi (1447—1555) uralkodása alatt — mint Vespasiano Bisticci²⁾ írja — 5000 kézirattal vetette meg a vatikáni könyvtár alap-

¹⁾ A. H. L. Heeren: Geschichte der Künste und Wissenschaften seit der Wiederherstellung derselben bis an das Ende des achzehnten Jahrhunderts. Göttingen 1801. II. köt. 13—15. l. és 40, 55—58. l.

²⁾ Muratori: Rerum Italicarum Scriptores etc. Mediolani 1751. fol. Tom. XXV. pag. 282.

ját; továbbá Medici Cosimot, kinek az említett Vespasianus 22 hónap alatt, 200 codexet 45 leiróval lemásolva, kifestve és bekötve szolgáltatott.¹⁾ Így vált divattá, finom hártján szépen írott és ékesen kifestett kéziratokat hozni forgalomba, melyek a fejedelmi gyűjteményeknek főalkatrészeit képezték.

Bármily gazdagok voltak azonban ezen könyvtárak, csak magán jelleggel bírtak, s a nagy közönség igényeit nem érintették. A nyilvános könyvtár első dicsősége egy szerény flórenczi tudóst, Niccolo Niccolit²⁾ illeti meg, ki a XV. század első felében, 400 görög és latin codexből álló gyűjteményét azon kikötéssel hagyta végrendeletében Flórencz városa tanácsának, hogy az egy nyilvános könyvtárnak képezze alapját. A könyvtárt a sz. Márk nevű kolostor egyik termében, melyet Medici Cosimo a maga költségén butoroztatott be, állították fel, s 1444-ben nagy ünnepélyességgel adták át a nyilvánosságnak. Első könyvtárnoka Thomasso di Sarzano lett, ugyanaz, ki később mint V. Miklós pápa a vaticani könyvtár első megalapítója lön.

A római birodalom elpusztulása óta, ez volt az első nyilvános könyvtár Olaszországban, s időfolytán a Laurenciánába olvadt be.

A második nyilvános könyvtár 1448-ban szintén Flórenczben keletkezett, s a »S. Maria del fiore«-ről nevezett káptalani egyházban volt elhelyezve.³⁾

A harmadik nyilvános könyvtárnak Bessarion bibornok vetette meg alapját, midőn 1468-ban, 800 kéziratból álló könyvtárát a velencei köztársaságnak ajándékozta, s első tényezője lett a Marciana létrejöttének.⁴⁾

A negyedik IV. Sixtus pápának (1471—1484) köszöni lételét, ki a könyvgyűjtést V. Miklós pápához hasonló buzgalommal folytatta, de ennél egy lépéssel tovább ment s a

¹⁾ A. Kirchhoff: Die Handschriftenhändler des Mittelalters. II. kiadás. Lipse 1853. 36 l. és Weitere Beiträge zur Geschichte des Handschriftenhandels im Mittelalter. Halle 1855. 6—8. l.

²⁾ A. H. L. Heeren: Geschichte der Künste und Wissenschaften stb. II. köt. 13. l.

³⁾ Blume: Iter Italicum. Halle 1827. 8-r. II. kötet 68 l.

⁴⁾ Blume Friedrich: Iter Italicum. Berlin u. Stettin 1834. 8-r. I. köt. 214 lap.

szenszék használatára berendezett Vaticanát a nagy közönségnek nyitotta meg. Ő lett ezen könyvtárnak nemcsak második megalapítója, de föntartója is, mert a meglevő kéziratkészlet kezelésére, lajstromozására, kellő örökről gondoskodott, állásukat megfelelő alapítványok által biztosította s a könyvtár igazgatásával Bartholomeo Platinát, a kitünő történettudóst bízta meg.¹⁾

Így keletkezett alig 40 év alatt négy nyilvános könyvtár Olaszországban, s közrehatásuk a tudományos szellem emelésére Európaszerte igen nagy volt. S hogy mi, kik ezen classicus ország szomszédságában élünk, s érdekeink által körébe oly sokszor vonatva tudományos haladásának szemtanúi valánk, ezen regeneráló szellem behatása alul magunkat ki nem vonhattuk, az igen természetes. De bizonyos az is, hogy e században aránylag kedvezőtlen viszonyok mellett, sokkal több érzéket tanusítottunk a renaissance befogadására, mint nálunknál előrehaladottabb más nemzetek sokkal kedvezőbb körülmények között.²⁾

Már Zsigmond uralkodása alatt hatott el hozzánk a classicismus nemesítő fuvallata, több előkelő olasz tudós, köztük Ambrogio Traversari, Francesco Filelfo, Paolo Vergerio és mások fordultak meg Magyarországon, s fönmaradt levelezéseikben hazánk akkori tudományos viszonyairól elismeréssel emlékeznek meg.³⁾

Hunyady Jánost Poggio keresi fel leveleivel s könyvekkel kedveskedik neki,⁴⁾ Zrednai Vitéz János már mint nagyváradi püspök jelentékeny könyvtárt alapított székkelyén⁵⁾ s összekötetésben volt az olaszországi humanistákkal; Janus Pannoniust pedig az egykorú írók mint kitünő költőt és humanistát magasztalják.⁶⁾

Ily viszonyok előzték meg a kort, midőn Hunyady Mátyás a trónra lépett, s fiatal nemes lelke egész erejével felkarolva

¹⁾ Bart Platina *De Vitis pontificum Coloniae* 1626. 4-r. 331—332. l.

²⁾ Budik P. A. *Leben und Wirken der vorzüglichsten lateinischen Dichter des XV—XVIII. Jahrhunderts.* Wien 1828. 8-r. I. köt. LXXXI. l.

³⁾ Mehus: *Ambrosii Camaldulensis latinae epistolae.*

⁴⁾ Fraknoi Vilmos: *Vitéz János könyvtára, a »Magyar Könyv-Szemle«* III. évfolyam I. füzet 5. l.

⁵⁾ *Jani Pannonii Poemata. Trajecti ad Renum* 1784 8-r. I. köt. 645. l.

⁶⁾ *Testimonia et iudicia selecta de Jano Pannonio. Jani Pannonii Poemata.* II. köt. 320—333. l.

a humanistikai irányt, melybe nagynevű mestere, a csak most említett Vitéz János még zsenge korában beavatta, a legkedvezőtlenebb viszonyok között, mintegy czáfolatául az ismeretes »inter arma silent musae« közmondásnak, Budán egy nagyszerű könyvtárnak, a Corvinának vetette meg alapját, mely kéziratának fényes voltára, belértékére, sokaságára, szóval egész szervezetére nézve, az ez időben létezett könyvtárakat mind túlszárnyalta.¹⁾ S hogy e könyvtár nem egyedül állt az országban, hanem mellette az akkori főpapok és országnagyok könyvtárai is virágoztak, sokkal inkább ismeretesebb, hogysen ezt ez alkalommal ismételnem kellene.²⁾ De a mi kiváló világtörténeti fontosságot kölcsönöz a könyvtárnak úgy ez azon körülmény, hogy nyilvános könyvtár volt, mely rendes könyvtárnokokkal s a tudósok számára berendezett dolgozó teremmel bírt,³⁾ kiválóbb becsű kéziratait ismerte az akkori tudományos világ, s a Mediciek⁴⁾ és Sforzák⁵⁾ egyesekről másolatokat készítettek saját könyvtáraik számára.

De országos⁶⁾ színezete is volt a könyvtárnak s a nemzet teljes értéke szerint méltányolta azt. Erről tanuskodik azon szerződés, melyet az országnagyok Corvin Jánossal 1490 jun. 17-én kötöttek, hol a többi közt különösen figyelmeztették, hogy az ország díszére alapított könyvtárt kiüríttetni ne engedje, hanem az összes könyveket ott őriztesse, szabadjon neki

¹⁾ Naldus Naldius: Epistola de laudibus augustae Bibliothecae, Bél Mátyásnál: Notitia Hungariae Novae Viennae 1737. fol. 599 l.

²⁾ P. Wallaszky: Tentamen Historiae Litterarum sub rege gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria. Lipcse 1769. 4-r. 78—98 l.

³⁾ Nicol Oláh: Hungaria, Bél Mátyásnál Adparat. ad Hist. Hung. Pozsony 1735, ívrét 9 l. — Naldus Naldius Bélnél, Lib. II. v. I. p. 611. — Bonfin Ant. Hist. Pannon Dec. IV. Lib. VII. p. 459. edit. Colon. 1690. — Alex. Brassicanus in epistola ad Christophorum a Stadion, Madernél De bibliothecis. Helmstadt. 1702 4-r. 145—153. l. — Petr. Jaenichii Dissertatio de meritis Mathiae Corvini in Rem Litterariam Thorun. 1717. 4-r. p. 211.

⁴⁾ Bandini A. M. Catalogus codd. latinor. bibliothecae Mediceae Laurentianae Florentiae 1764. fol. Tom. I. Col. 695—696.

⁵⁾ Pulszky Ferencz: A Corvina maradványai a Magyar Könyv-Szemle II. évfolyam. 150. l.

⁶⁾ U. o.

azonban, a praelatusok és zászlós urak tanácsával és felülvizsgálásával, némelyeket a maga használatára kivenni.

Az ötödik közkönyvtár tehát e században a budai volt, mely Mátyás király jelentékeny magángyűjteményéből nőtte ki magát azzá, s alapítási idejét 1468—1478 közötti időszakra, vagyis a Marciana és a Vaticana nyilvánossá tételével egy időre teszszük.

Boldogemlékű Toldynk, a Corvina alapítási esztendejét Mátyás király uralkodásának első tizedére, Schier 1476-ra teszi. Az első, ha Mátyás magán könyvtárát értjük alatta, helyesen, a másik, akár a magán, akár pedig a nyilvános könyvtárt értsük, helytelenül. Igaz! hogy sem az egyiknek, sem a másiknak határozott megállapítására biztos adataink nincsenek; de föltevésünk valószínűségét a két könyvtárra nézve, az eddig ismert szórványos adatok is igazolják.

Mátyás király történetírói megegyeznek abban, hogy fényes tehetségei mellett, széles tudományos ismereteket hozott a királyi trónra; nagyon valószínű tehát, hogy mindjárt uralkodása kezdetén hozzáfogott a könyvgyűjtéshez, melyre kétségbevonhatlan tudományszeretete, Vitéz példája s a tudósokkal folytonos érintkezései utalták. Adatainkat ez időszakból a következőkben foglaljuk össze:

A legelső adat, mely Mátyásnak a tudósokkal való érintkezését sejteti, 1459-re vezethető vissza, mikor Peuerbach György csillagász Magyarországon tartózkodott, hova a csillagászatot kedvelő nagyváradi püspök barátsága vonzotta. Nagyon valószínű, hogy Vitéz ez alkalommal Peuerbachot Mátyásnak bemutatta, ki szintén kedvelte a csillagászatot.

A legközelebbi adatot, mely magára a könyvtárra vonatkozik, dr. Rómer Flóris Ferencz érdemes tudósunk a Magy. Tud. Akadémia évkönyveiben megjelent értekezése szolgáltatja, hol 1461-ből egy codexet említ, melyet Mátyás megrendelésére Antonius Sinibaldus készített.

Időrendben haladva, a további támpontot Mátyás tudományos érintkezéseinek felderítésére, Janus Pannoniusnak egy 1462-ben Galeottihoz intézett leveléből nyerjük, melyben ezen ifjúkori barátját Magyarországba hívja; s úgy látszik Galeotti meg is fordulhatott ekkor hazánkban, mert némely életírói említik, hogy ez időben Mátyás király udvarában tartózkodott.

Igen fontos adat az is, melyet Philippus Bergomensis egykorú író, az 1463. év történetehez irt Supplementákban jegyzett fel Mátyásról, hol a többi között írja: hogy a király olvasási szenvedélye olyan nagy, miszerint igen gyakran Curtiust, Liviust, vagy más történeti munkát találnak ágyában vánkosai között, s hogy a bibliát kívülről tudja.

1464-ből Janus Pannoniusnak egy elegiája maradt fenn, mely »Mathias Hungarorum Rex Antonio Constantio poete italo Anno MCCCCLXIII« felirattal van jelölve, s 155 versszakból áll. E költemény Janus Pannonius műve, ki ezt Mátyás megbízásából Antonius Constantius olasz költőhez irta, viszonzásul azon dicsőítő költeményért, melyet ez a királyhoz intézett.

Hasonlóképen figyelmet érdemel azon levél, melyet Janus Pannonius Olaszországból, hol a király megbízásából követségben járt, 1465 táján irt Galeottinak, ki már ekkor Mátyás környezetében volt. Szemrehányásokkal illeti itt Galeottit, hogy meg nem elégedve a már ekkoráig küldött könyvekkel, ismét újakat kér tőle, s éles szavakban fakad ki azon szenvedély ellen, mely a könyveknek túlhajtott gyűjtésében nyilatkozik.

1467-re esik Joannes Regiomontanus hazánkba jövelete, hol 1471-ig tartózkodott s Mátyással és Vitézzel folytonos érintkezésben volt.

És ha hozzáteszszük, hogy a II. Abdul Hamid szultán által ajándékozott Corvin-codexek között van egy Tacitus, melyet Vitéz János 1467-ben javított, továbbá hogy a Nemzeti Múzeum Corvináinak Curtius codexét Petrus Cenninius Flórenczben 1467 aug. havában fejezte be, s hogy a Budik lajstromában előforduló Ptolomaeus Corvin-codexnek colophonja »finit 17-a martii 1467« jegyzettel végződik, úgy azon adatok számát, melyek Mátyás király magán könyvtárának alapítási idejére az első uralkodási évtizedből rendelkezésünkre állottak, kimerítettük.

De ezen adatok is eléggé bizonyítják, hogy Mátyás király tudomány szeretete, a tudósokkal való érintkezése és könyvgyűjtési szenvedélye nem, a Beatrixsal kötött házasság után kezdődik, hanem sokkal régibb keletű, s uralkodásának első tizedével esik össze.

Nagyobb arányokat vett e könyvtár az 1468—1478-ki időközben, a mikor nyilvános könyvtárrá nőtte ki magát, s az ak-

kori tudományos világban mint „Bibliotheca Budensis“ vagy „Bibliotheca Corviniana“ volt ismeretes.

Ez időszakból fönmaradt adataink közt, első helyen említjük azon Tertullianus codexet, melyet II. Abdul Hamid szultán tavalyi ajándékából birunk, s mely Mátyás király hollós czímerén kívül, Vitéz Jánosnak Nyitrán 1468 junius 2-án véghezvitt javításait tünteti fel. Ugyanezen év és nap keltét viseli egy másik codex, melyet Budik »Missale« cím alatt a Corvin-codexek között sorol fel, s colophonján a következő jegyzetet olvassuk: »Finit 2 junii 1468.« — Hasonlóképen ez évből származik egy harmadik codex, melyet dr. Rómer Flóris Ferencz fönt idézett munkájában említ, s arról nevezetes, hogy másolását Septimius Florentinus scriptor Nyitrán 1468-ban fejezte be. Ide sorozható még egy 'Aquinoi sz. Tamás, című Corvin-codex, mely a bécsi császári könyvtár tulajdona, s Denis szerint 1468-ban van kiállítva. Ez évről van keltezve Mátyás király alább olvasható levele is, melyben Pozsony városának meghagyja, hogy Galeotti mestert és Ilkus Márton csillagászt haladéktalanul szállíttassa táborába.

Az ezt követő évből a római jezsuita társház könyvtára őriz egy gyönyörű Missalét, mely 1469-ben készült, s a rajta levő jegyzet szerint, Mátyás királytól bizonyos Magyarországi Tamás barát kapta ajándékba. Ez évre esik Mátyásnak esztergomi tartózkodása Vitéz Jánosnál, hol egy vacsora alkalmával, a házi gazda, Thuzy János kincstárnok és Galeotti jelenlétében, az elbizakodott Gatti János olasz tudóst az által szégyeníté meg, hogy Vitéz könyvtárából kihozatta sz. Jeromosnak egyik munkáját, s ebből a szent atya saját szavait olvasta fel feleletképen azon vitás kérdésre, melyet Gatti emberileg megfejtetlennek állítva, az Isten titkai közé sorozott.

1470-ből, a bécsi császári könyvtár hittudományi kéziratai között találunk egy Hieronymust¹⁾, melyet Denis Corvin-codexnek tart, s a colophon tanúsága szerint Vitéz által 1470. jul. 11, 26. és szeptember 1-én volt emendálva. Ugyanez évből való a Bélnél felsorolt Suetonius is, melyet Antonius Sinibaldus 1470-ben Nápolyban fejezett be.

¹⁾ E codex kétségkívül Vitéz a könyvtárából került a Corvinába. Szerk.

Az 1471. évhez, fölötte érdekes adatokat szolgáltat Mátyás királynak alább egész terjedelmében olvasható levele, melyet Pomponius Laetushoz 1471 sept. 13-án azon alkalmából intézett, midőn egy nyomtatott Silius Italicussal kedveskedett neki. Nevezetes e levél azért, mert Mátyás egy Blandius nevű, ekkoráig egészen ismeretlen miniatort említ benne, saját miniatorjának nevezi, s azt írja róla, hogy Rómából codexekkel megrakottan jött haza, magával hozva a fönt említett Siliust is. — Ez időre esik Galeottinak »de vulgo incognitis« czimű munkája, melyet Mátyás királynak ajánlott fel.

1472-ből nincsenek adataink. 1473-ban Hess András budai nyomdája kezdte meg működését, s alig szenved kétséget, hogy az innét kikerült nyomtatványok, a 'Chronicon Budense'-vel együtt, mind helyet foglaltak a Corvinában.

A még hátralevő öt esztendőre, 1474—1478-ig esnek Mátyás érintkezései Naldus Naldiussal, ki Flórenczben a király által megrendelt codexek javításával volt elfoglalva, s Ugolettivel, kire könyvtárának vezetését, s Corvin János fiának neveltetését bizta.

Az első, a Corvináról nagy magasztalásokkal nyilatkozik, olyan könyvtárnak mondja, mely a tudósok számára külön olvasó teremmel bír, s kiváló codexeit hőskölteményekben dicsőíti.

A másik Mátyás megbízásából bejárta Olaszország nevezetesebb piaczeit, s a megszerezhető codexeket a Corvina számára vásárolta össze.

Végre kiemeljük, hogy a budai könyvtárnak 1475-ben már európai híre volt, mert Federigo di Montefeltro urbinói herceg, mint Blume Iter Italicumban¹⁾ írja, Mátyás királylyal, IV-dik Sixtussal és a Mediciekkal versenyezni akarván, ez évben vetette meg 40,000 arannyal nevezetes könyvtárának alapját.

Mindezen adatokból azon következtetést vonhatjuk, hogy a Corvina Mátyás király uralkodásának második tizedében már nyilvános könyvtár volt, s habár legfőbb gyarapodási culminációját csak a későbbi években érte el, de keletkezési ideje ezen időszakra vezethető vissza.

¹⁾ III. köt. Halle 1830, 8, 53, 54. 1.

De nem szándékozom ez úttal a Corvina történetének mélyebb fejtegetésébe bocsátkozni. Kiváló hazai és külföldi tudósok foglalkoztak vele, s a Mátyás király könyvtáráról irt munkáknak külön irodalma van.

Mindazáltal a tárgy koránt sincs kimerítve, a monographusok közül Schier ¹⁾ álláspontját egyik sem haladta túl, s újabb adattal csak gróf Teleky József a Hunyadyak korában, hol három fölötte érdekes okmányt közöl ²⁾ s Pulszky

¹⁾ *Dissertatio de regiae Bibliothecae Budensis M. Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis* Edit. alt. Viennae 1799. 8-r.

²⁾ Ez okmányok Galeotti, Mátyás király könyvtárnokának, magyarországi tartózkodási idejére, egy nyomtatott *Silius Italicus* ra, s Angelus Politianusnak egy codexküldeményére vonatkoznak. Ekkoráig csak kevesek által voltak felhasználva, s a Corvina történetéhez nagyérdékű adalékokat nyújtanak. Átvezesszük azért teljes szöveg szerint:

»*Commissio propria Domini Regis, Mathias Dei gratia Rex Hungarie, Dalmatie, Croatiae etc. Prudentes et Circumspecti fideles nobis dilecti. Committimus Fidelitati Vestre harum serie firmiter, quatenus statim et in continenti visis presentibus, unum curram simul cum equis valentibus disponatis pro Magistris Martino Astronomo et Galeoto, et eosdem absque omni mora huc ad nostram Maiestatem, vel ubi Deo duci constituemur, conduci facere debeatis, et secus nullo modo facere audeatis. Datum in obsidione Civitatis Radijsthye in vigilia festi Jacobi Apostoli, Anno Domini Millessimo quadringentesimo Sexagesimo octavo, Regni nostri anno undecimo Coronationis vero quinto. Kivülről: Prudentibus et Circumspectis Judici, Juratis ceterisque Civibus Civitatis nostre Poseniensis, Fidelibus nobis dilectis.*« (Gr. T. J. Hunyadiak kora Magyarországon. XI. köt. 351. l. Pozsony város levéltárából.)

»*Mathias Dei gratia Rex Hungarie etc. Julio Pomponio Laeto S. P. D. Reddite sunt nobis litere vestre per Blandium Miniatorem nostrum, his diebus Roma cum Codicibus ad nos reversum, que nobis gravissimis Regni nostri rebus intentis, nonnihilque commotis eo fuere magis grate, quod vos, Societatemque vestram nostri memores esse iterum, iterumque experti simus. Res est iam multorum ore trita, musas inter arma silere, Nos tamen ut continuis quasi irrefiti bellis, quidquam superest temporis, literis non sine voluptate et solamine vovemus, hinc est, quod oblatum a vobis donum gratissimo, hilarique exceperimus non vultu solum, sed et animo, Siliumque Italicum vestris conatibus Rome elegantissime nuperrime impressum his diebus sepius iam revolverimus, placuit namque et in juvena nostra Silius, et nunc, dum nos quoque bellis occupamur, placet eo magis, quod bella canat et ipse, eo tamen non obstante diffiteri nequimus, miseram esse Regum sortem quod bella gerere coguntur, ut sepius suos ha-*

Ferencz,¹⁾ ki a konstantinápolyi Corvinákról tartott értekezésében a Festus codex történetével és a Corvin Jánossal kötött országos szerződéssel ismertetett meg, vitték a Corvina történetét előbbre.

Szerencsésebbek vagyunk a Corvina bibliographiájával, melynek a M. Tud. Akadémia konstantinápolyi küldötteinek 1862-ik évi sikerdús működése,²⁾ Abdul Hamid szultán fejedelmi ajándéka³⁾ s ujabban Fraknói Vilmos történészünk a Vitéz könyvtár felfedezését eredményező szerencsés kutatásai,⁴⁾ nagy lendületet adtak.

A Corvina teljes bibliographiájának megírását azon férfútól várjuk, kinek a hazai régészet körül szerzett érdemei országszerte ismeretesekek, s ki éveken át a Corvinák nyomozása körül oly sokat fáradozott. Dr. Rómer Flóris Ferencz apátkanonokot értjük, s azt hisszük, hogy a Konstantinápolyból érkezett és a

bitura triumphos, semper tamen sanguine hominum madentia. Nos sane bella non cupimus, oblata tamen respuere nequimus, hoc gentis honos, hoc lesa jura nostra, hoc denique malevolorum exposcit intentio. Hec vera sunt obviaque et quotidiana jam adeo, ut non pax jam stabiliri valeat, nisi bello prius firma pacis erigantur fundamenta. Vestra, vestrorumque proinde laudanda est sors, quibus non sanguini, non Regnis, sed virtutum, literarumque laureis inhiari unice convenit, quod dum et vos facitis rem gratam Regibus tentatis, non diros armorum strepitus nos oblivisci facitis. Vale. Nostri ut sis memor, volumus cupimusque, et quod presentibus offerimus eo excipias animo, quo vestra nobis grata fuere officia. Bude Idibus septembris Anno Domini Millesimo quadringentissimo Septvagesimo primo.« (Huny. kora XI. köt. 454. l. A Batthyányi kéziratból.)

»Registrum Codicum M. Angeli Politiani Invictissimo Regi Domino Domino Mathie submissum Anno 1489. — Petri Hispani Dialectica. — Aristotelis Poetica. — Servius in Virgilium. — Omilie Johannis Chrisostomi. — Compendium trium Librorum Oribasii. — Tacitus. — Epistole Theodori Lascaris. — Galeni De compositione pharmacorum. — Priscianus. — Historia Zonare. — Pedacii Dioscoride Anazarbis. — Aratus cum expositione. — Georgii Protertisi compendium Philosophie. — Multiloquium. — Xenophontis Historia Grecie. — Tintinabulum eruditorum. — Horatius. — Quintus Curtius cum glossis.« (Huny. kora XII. köt. 479. l. — A Batthyányi-codexből.)

¹⁾ Magyar Könyvsz. III. évf. 149. l.

²⁾ A Magyar Tudományos Akadémia Jegyzőkönyvei 1864. Pest 1864. 89—101. l.

³⁾ Magyar Könyv-Szemle II. évf. 157—218. l.

⁴⁾ U. a. III. évf. 1—20. l.

hazában létező Corvin-codexek sajátosságai nyomán, képesek leszünk a külföldi könyvtárakban ismert Corvináknak számát, legalább még egyszer annyival megtoldani.

De ez a jövő buvárlatok tárgya. Jelen alkalommal ki kell emelnem egy körülményt, mely a bibliographiában még földerítve nincsen, de tárgyammal szorosan összefügg: s ez a Corvin-incunabulumok kérdése.

Már Thaddeo Ugoletti, ki Mátyás megbizásából kéziratok beszerzése végett járt Olaszországban, írja egy alkalommal a királynak, hogy Bonfin által, néhány Rómában nyomtatott könyvet küldött könyvtára számára; ¹⁾ s Bonfin, mikor munkájában a király könyvtáráról megemlékezik, azt mondja, hogy a tágas teremben a nyomtatott könyvek a kéziratoktól elkülönítve állottak, s tudományszakok szerint voltak rendezve. De hogy micsoda ősnymtatványok voltak ott és mit tartalmaztak, birtak-e kifestett címlappal, initialékkal és címerrel, ugy mint a codexek? Minderől kétségben hagynak bennünket az egykorú és közelmúlt írók, s az egy Silius Italicuson kívül, melyet gr. Teleky József fönt idézett munkájából ismerünk, más positiv adatunk a Corvina incunabulumairól nincsen.

Több mint valószínű, hogy mindazon nyomtatványok, melyeknek kiadására Mátyás király akár közvetlenül, akár közvetve befolyt, avagy melyeket a vele összekötetésben volt humanisták és kiadók neki ajánlottak, továbbá a könyvpiaczkok készleteiből összevásárolt könyvek, mind helyet foglaltak a Corvinában; hasonlóképen föltehető, hogy a nyomtatványok nevezetesebbjei a kéziratok mintájára ki voltak festve, mert így hozta ezt magával ez időben a főrangú gyűjtők izlése; de bizonyos az is, hogy a nyomtatványok csak kisebb részét képezték a könyvtárnak, míg a főcontingens a kéziratokból került ki.

S ez az akkori viszonyokból könnyen megmagyarázható.

Mint minden új institutio, úgy a nyomda is nem fogadtatott elejénte azon lelkesedéssel, mely azt megillette; s különösen Olasz-

¹⁾ Dedi Antonio B. (Bonfinio) qui mox Hungariam petit pro tua Bibliotheca libros nonnullos Romae impressos etc. — Budik P. A. Entstehung u. Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek. Wien 1840. 8 l.

országban, nagy ellenkezésre talált a nagyszámú leiróknál, kik az új intézmény által állásukat látták veszélyeztetve. Innét van, hogy Flórenczben, mely a kéziratkereskedésnek főemporiuma volt, alig tudott gyökeret verni; s míg Vespasiano, mint följebb mondók, 22 hónap alatt 45 leiróval 200 kéziratot képes volt Medici Cosimo könyvtára számára kiállítani, addig a XV. században Florenczben nyomtatott munkák összes száma alig haladja meg Panzer ¹⁾ szerint a 300-at. De ha egybeállítjuk az olaszországi nyomdászat összes XV. századi statistikáját, azon eredményre jövünk, hogy Velenczére magára, hol kiválóan a nyomdászat virágzott, 2835, s a többi olaszországi nyomdákra együttvéve 2100 ²⁾ munka esik; annyi nyomtatott munka tehát, ha 5000-re kiegészítjük, mint a mennyi kéziratot V. Miklós pápa nyolcz évi uralkodása alatt tudott gyűjteni. A nyomdák nem voltak képesek kezdetben a leirók gyorsaságával versenyezni, s a kész példányok kelendőségnek nem örvendtek. A nyomdászok maguk is érezték ezt, s Schweinheim és Pannarz, kik egész vagyonukat római nyomdájukba fektették, kétségbeesve az üzlet szerfölötti pangásán, a tönkrejutástól való félelmükben, orvoslásért következőleg folyamodnak IV-dik Sixtus pápához: »Pater sancte adjuvent nos miserationes tuae quia pauperes facti sumus nimis.« ³⁾ Az akkori gyűjtők nemes szenvedélye, inkább kedvelte a szép hártján ékesen irt és festett kéziratokat a rideg nyomtatványoknál; s hogy ez Mátyás királynál sem lehetett máskép, mutatja azon körülmény, hogy még uralkodásának végső éveiben, mikor a nyomda már túl volt a kezdet nehézségein, nem nyomtatványokat, hanem kéziratokat rendelt; s még 1489-ben Angelus Politianustól 18 kéziratot kapott, ⁴⁾ halálakor pedig, Flórenczben igen sok kézirat volt készülőben, melyeket aztán a Mediciek tartottak meg.

De ha kisebb is volt a Corvina nyomtatványainak száma a kéziratokénál, jelentékeny volt az, mint egykorú és közelmúlt írók nyomán föltennünk szabad, magában véve; s minden esetre érdemes arra, hogy nyomát a bibliographiában keressük.

¹⁾ Annales typographici vol. I. p. 40.

²⁾ Panzer Annales typographici III p. 501.

³⁾ Denis M. Einleitung in die Bücherkunde. Wien 1777. I. k. 108 l.

⁴⁾ L. a 71. lapot.

S ha az eddigi vizsgálatok, melyeknek 100-nál több Corvin-codex napfényre hozását köszönjük, incunabulumot Mátyás király festett czímerével még ki nem derítettek, úgy ez onnan van, mert a könyvtárak incunabulumai ekkoráig kellő figyelemre méltatva nem voltak.

Felsorol ugyan Schier ¹⁾ egy »Quintiliani declamationes CXXXVI.« czimű ősnymotványt, mely Parmában Thaddeo Ugoletti gondozása alatt 1494-ben hártján nyomtatott, a címlápon Mátyás király czímerét viseli s a styriai Lavanthalban lévő sz. Pálról nevezett könyvtár tulajdona; de ezt, miután Mátyás király halála után látott napvilágot, s valószínűleg Corvin János számára készült, szorosán véve a Corvinához tartozónak el nem fogadhatjuk.

Ismeretes az is, hogy Budavár 1686-i visszafoglalása alkalmával, még vagy 300 könyvet találtak egy földalatti boltozatban, melyekről Pflug igen rövid jegyzéket közölt. De mivel ebben a nyomtatványok kiadási esztendeje kitéve nincsen, s a többiek között Calepinus, Erasmus Roterodamus, Luther bibliája s egy magyar biblia is fordul elő, a Corvin-ősnymotványok bibliographiájához semmi adalékot nem nyújt.²⁾

Majd ha a külföldi könyvtárakban létező incunabulumok teljes ismeretével fogunk bírni, leszünk képesek a Corvin-ősnymotványok bibliographiáját megállapítani. Addig azonban örvendünk az első zsenének, melyet a Ferenczrendiek hazafias buzgalma a magyar tudományosságnak megőrizett, s hogy azt teljes érdeme szerint méltányolhassuk, áttérünk részletes ismertetésére.

Az ősnymotvány czíme: Nicolai de Ausmo: Supplementum Summae Pisanellae, s ívrétben 341 levélből áll. Nyomtatási helye és éve kitéve nincsen, de Panzer és Hain szerint, Velenczében Speier Vendelnél 1471 táján látott napvilágot. A nyomtatás tömött papíron két hasámban foly, félgóth

¹⁾ Főnt idézett művében.

²⁾ Toldy Fer. A Magyar Nemzeti Irodalom Története. Pest 1862. II. köt. 34. l.

jellemű s hasábonkint 45 sort tesz ki. A levelek sem custosokkal sem más jegyekkel jelölve nincsenek s az Initialek az egész könyven keresztül, a cím lap kivételével, hiányzanak. A szöveg egy része rubricázva van, interpunctiók és rövidítések gyakoriak benne, de javításnak és inscriptionnak sehol semmi nyoma. A papír gyári vizjegyei, körben foglalt horgonyt, mérleget, görög keresztet és egyenes kardot tüntetnek fel.

A könyv, a gyóntatók számára készült casuisticus munka, s szótár alakjában, a gyónásban előfordúlni szokott esetekre, a cánonjog és erkölestan szabványait betűrendben adja elő.

Eredeti szerzője, Bartholomaeus de Sancto Concordio, más néven Bartholomaeus Pisanus, XIV. századi domokosrendi szerzetes, ki »Summa Casuum Conscientiae« másképen »Summa Pisane et Magistrucia« cím alatt, a gyóntatók szükségleteire, cánonjog-erkölestani szótárt állított össze. — De miután idő folytán kiderült, hogy e munka idézetei nem szabatosak, határozatai rövidek s kevésbé megbízhatók, Nicolaus de Ausmo, XV. században élt olasz Ferenczrendi szerzetes, eltökélte magában a szótár hiányait kiegészíteni. Megtartva tehát az első szerző által felállított sorrendet, Supplementákat irt a munkához, s minden tételnél a régi szöveg mellé a maga helyreigazításait csatolva, ezeket megkülönböztetésül *a*, és *b*, betűvel jelölte meg.

Így jött létre a Supplementum, a mint ezt a szerző a munka előszavában, és a 327-ik levélen a Zelus szónál maga elbeszéli.

De nem a tartalom az, mi bennünket ez ősnymtatvánnyal foglalkozni késztet, hanem azon irodalomtörténeti körülmény, hogy ékesen kifestett címlapján olyan jelvényt visel, a minővel eddigi tudomásunk szerint csak a Corvin-codexek dicsekedtek; így az incunabulumok közt az első, mely Mátyás festett¹⁾ címere alapján, nemcsak részét a Corvina dicsőségéből kéri, hanem a bibliographiában is új momentumot jelez.

¹⁾ Midőn azt mondom festett címer, olyat értek alatta, mely közvetlenül a papírra, úgy mint a codexekben, van festve, s nem olyat, mely fa- vagy aczél-metszet után (mint pl. a Thuróczy chrónikában) van kiszínezve.

A könyv kifestett címlapján u. i., melyet aranynégyesögben foglalt színes miniatur, továbbá arany, vörös, kék és zöld lapszéli arabeszkék ékesítenek, két különböző czimer vonja magára figyelmünket, mely dús arany és színes lombozatos festés között, az alsó lapszélben díszlik.

Az egyik, mely az első hasáb alá esik, vörös mezőben fekszik s homorú, kék színű paizsban, 5 gyökerű arany tölgyfát mutat fel, melynek sudarából jobbra és balra két, makkokkal terhelt aranyág nyúlik ki. A paizs fölött van a pápai arany tiara két lecsüngő fehér szalagjával, melyeken két kis kereszt még határozottan látható.

E czimer a de Rovere családé, mely az egyháznak két pápát adott, IV. Sixtust és II. Gyulát; s a jelen esetben minden körülményt összevéve, a Sixtusé.

A másik czimer, mely a második hasáb alá van festve, kék mezőben fekszik, s Mátyás király négyelt paizsát tünteti fel, arany lemez koronával. A paizs első mezejében a 8 ezüst és vörös pólya, a másodikban a kettős farkú esch oroszlán, s a harmadikban, mely félig el van törülve, az arany gyűrűt tartó holló látható; míg a negyedik mező, hol valószínűleg a kettős kereszt lehetett, majdnem egészen elmosódott.

Önkéntelenül azon kérdés merül fel: miként került e két czimer egymás mellé? Mire nézve megjegyezzük a következőket.

A középkori bibliographiából ismeretes, hogy a könyv címlapján levő czimer mindig a tulajdonos czimerét jelenti; ha tehát itten két czimert látunk, azt kell gondolnunk — ha paradoxonnak látszik is — hogy e könyvnek két tulajdonosa volt, t. i. IV. Sixtus pápa és Mátyás király.

Mivel pedig fölnemtehető, hogy Mátyás király valamely könyvet a pápával közösen birt volna, azon combinatio is merülhet fel, hogy a könyv első birtokosa a pápa, a második pedig Mátyás király volt, s így került a Mátyás czimere a pápáé mellé.

De csak egy mélyebb tekintetet kell vetnünk a címlap festésére, arányos kivitelére és összhangjára, hogy azon eredményre jöjjünk, miszerint itten nem közönségesen festett címlappal van dolgunk, hol a tulajdonos czimerének szánt helyet rendesen a könyv közepén üresen hagyták, hanem olyan-

nal, mely megrendelésből egyenesen két címert arányos befogadására készült s egyszerre is töltetett be. Ezt tanúsítja a címlap egész díszítésének összhangja.

Ha már most tovább fűzzük a combinatiót, hogy a két címer tulajdonos közül, melyik rendelte meg a címlap festését, s ki csináltatta abba a jelvényeket, valószínűbbnek tartjuk Sixtust, ki ismerve Mátyás királynak a *Casuistica* iránti előszeretetét, talán épen ezen *casuisticus* munkával, mely akkor először jelent meg kedveskedett neki, s ezért festette a maga címere mellé a Mátyásét is.

Igaz, hogy positiv adatunk arra, miszerint Sixtus valamikor könyveket küldött volna Mátyásnak nincsen, sőt épen az ő uralkodása alatt érintkezéseink a szentszékkal nem voltak mindig a legbarátságosabbak; de Philippus Bergomensis¹⁾ és mások nyomán tudjuk, hogy épen a nevezett pápa nagy tisztelője volt Mátyás király kiváló tulajdonainak, s őt a királyok királyának nevezte. S mivel tudjuk IV. Sixtusról azt is, hogy Medici Lőrincznek, kivel szintén ellenséges viszonyban állott, cameákat és régiségeket ajándékozott,²⁾ s családi címerével díszített incunabulumából egyes példányokat a Laurentiana és Marciana máig is őriz, igen valószínű, hogy a nevezett ősnymtatványt ő küldte Mátyásnak, s mintegy a szentszék és Magyarország közötti egyetértés jelzésére csináltatta a két címet egymás mellé. — De bármi legyen ezen két címernek története, ez reánk nézve másodrendű kérdés; a fődolog az, hogy a címlapon Mátyás király címere van, melynek egykorúsága mellett, legkiválóbb szaktudósaink véleménye szerint, egész kiállítására tanuskodik, s ennek alapján az ősnymtatványt a Corvinának vindicáljuk.

A könyv a következő felírral kezdődik: »In nomine domini nostri ihesu christi amen. Incipit liber qui dicitur supplementum,« mely után Nicolaus de Aus-

¹⁾ Jac. Phil. Bergomensis Erem. Aug. Lib. XV. Supplementum Chron. ad an. MCDLXIII. — Budiknál: Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen. Wien. 1840. 8-r. 4 l.)

²⁾ A. H. L. Heeren. Geschichte der Künste und Wissenschaften etc. II. köt. 61 l.

mo előszava következik, melyben művének indokát adja. A szöveg: »Abbas in suo monasterio conferre potest suis subditis primo tonsuram« etc. szavakkal indul meg, az encyclopediák modorában betűrendben foly, s 328-ik levél első lapján, a Zelus szóval végződik, a hol a szerző megnevezi magát. A szövegben egy XV-ik s két XVII. századi marginalis jegyzet jön elő, melyek közül az első figyelmet érdemel. A 286. levél első lapján u. i., hol az eljegyzés (sponsalia) szó tárgyalatik, midőn a szerző az eljegyzésből származó viszonyokat fejtegetve, a házasság meghiúsultából eredő kártérítésekről szól, azon a helyen hol a szöveg következő szavai állanak: »quin etiam si vellet sponsalia firmiter alligare potest sic facere«, ezen a XV. század végéből származó lapszéli jegyzetet olvassuk: »Non tu qui cupis sponsalia roborare,« a mi Fraknoi Vilmos történészünk véleménye szerint, az Ulászló és Beatrix között vitatott eljegyzési ügygyel állhat összefüggésben.

A 227-ik levél 2-ik lapján »Tabula abbreviatarum« feliratu register veszi kezdetét, melyet aztán: »Rubrice iuris civilis et canonici, Rubrice insortiate, Rubrice novi, Rubrice codicis, Rubrice auctenticorum, Rubrice institutionum és Rubrice Iuris Canonici« című registerek váltanak fel. A 283. levél második lapján: »Decanonibus poenitentialibus« című értekezés zárja be a könyv tartalmát, s 341-dik levél első lapján a nyomtatás a következő colophonnal végződik:

»Iuris habent late haec decerpta volumina sacri
Pisaci artificis nomina parta sui
Queque illis desunt, alter novus addidit auctor
Semine quo caruit accumulavit agrum.
Vendelinus opus pressit spireus utrumque
Labe repurgatum (crede) volumen emis
Impressum est Sixto sacrorum antistite quarto
Et veneto Troni principis imperio.

Innét megtudjuk, hogy a könyvet két szerző írta, s hogy Velenczében Speier Vendel nyomdájában, IV-dik Sixtus pápa, és Trono velencei doge uralkodása alatt, tehát 1471 táján látott napvilágot. Az ősnymomtvány szövegét egy teleirt hártya levél előzi meg és követi, melyeket a könyvkötő valami közjegy-

zói leveles könyvből előleveleknek (maculatur leveleknek) használt fel. Tartalmuk a XIII. századi olasz közjegyzői viszonyokra vonatkozik, de sem a könyv származásával sem Magyarország történetével semmi összefüggésben nincsen.

Eredetileg a szöveg előtt és után még több maculatur levél volt, de ezek most ki vannak tépve.

A könyv kötése egykoru, tábláit préselt barna bőr borítja, s a négy bőrcsapocsból egy még egészen meg van.

Ez azon ősnymtatvány, melyet a tisztelt választmányoknak a XV. századi könyvtári viszonyok világánál bemutatni kívántam, s midőn ismertetését ezennel befejezem, egyuttal azon örvendetés tényét regisztrálok: hogy a M. Történelmi Társulat évi kirándulásai, nemcsak a hazai történetírásnak, hanem a bibliographiának is gyümölcseznek.

VITÉZ JÁNOS KÖNYVTÁRA.

— Második közlemény. —

A Vitéz által javított codexek.

I.

Liber Sermonum s. Leonis Papae.

Hártya-codex a XV. század elejéről. Kis ívrétű; magassága 33, szélessége 23 centimeter.

A hártya anyaga és kidolgozása középszerű, gyakran nem épen ügyesen foltozva; távol áll azon fehér, finom lapoktól, melyeket a fényesebb codexekben találunk. Az írás egyforma, jól olvasható, de dísztelen. A betűk nem egészen kerekdedek, s nem viselik határozottan magukon az olasz jellemet. Magyar scriptortól is származhatnak. A rövidítések szintén más természetűek, mint azok, a melyek az olasz műhelyekből kikerült codexekben fordulnak elő.

Az írás halvány tintával húzott szembetűnő vonalokon, egész hasábian foly, és minden lapon 37 sort tesz ki. A beszédek címeit ugyanazon kéz veres tintával jegyezte be. A beszédek szövegének kezdőbetűje számára üres hely van hagyva, mely több

beszédnél be van töltve, egyszerű, veres tintával készült nagy kezdőbetűkkel.

A codex csonka. Elején egy egész quaternio hiányzik. A második — 8 levélből álló — quaternio első lapján szent Leo első beszédének csak két utolsó sora olvasható; de az első quaternio nem csak az egy beszédet tartalmazta, hanem kétségkívül szent Leo pápának Flavianushoz intézett levelét, mely számos codexben megszokta előzni a beszédeket.

A második quaternióból ki van vágva a negyedik levél, mely a negyedik beszéd végét és az ötödik elejét tartalmazta.

A harmadik, negyedik, ötödik, hatodik quaternio 8—8 levélből áll; a hetedik csak hét levélből, a negyedik ki van vágva, a nélkül, hogy a szövegből valami hiányoznék; a nyolczadik, kilenczedik ismét 8—8 levélből áll; a tizedik 10 levélből állott, de hiányzik az utolsó levél, melyen az 58-ik beszéd vége volt. A tizenegyedik és tizenkettedik quaternio 8—8 levele teljesen meg van. Ellenben a tizenharmadik quaternio nyolczadik levele (a LXXVII—LXXXVII. beszédekkel) teljesen hiányzik. A tizennegyedik quaternióból ismét az 5. és 6-ik levél hiányzik (a XCII. és XCIII. beszédekkel). A tizenötödik quaternio 8 levele teljesen meg van.

E szerint meg van 101 levél. Hiányzik: a codex eleje, és közben 12 levél.

A codex szent Leo pápának 102 beszédét tartalmazza. Ezekből száz ugyanazon sorrendben fordul elő, mint három XII-ik századbéli római codexben, melyeket Schönmann ismertet.¹⁾

Adjuk ezen száz beszédnek sorozatát, megjelölve a számokat is, melyek alatt a beszédek a legújabb, közkézen forgó Migne-féle kiadásban megtalálhatók.

- | | | | |
|------|---------------------------|---------------------------------|---------------------------|
| I. | De ieiunio decimi mensis. | (Csak a két utolsó sor van meg) | XII. |
| II. | ” | ” | XVIII. |
| III. | ” | ” | XIX. |
| IV. | ” | ” | (A vége hiányzik) XVI. |
| V. | ” | ” | (Az eleje hiányzik) XVII. |

¹⁾ Ennek dissertatióit kiadta Migne, kinek nagy Patrologiájában szent Leo munkáinak legteljesebb és minden kritikai apparátussal felszerelt kiadása található. »Sancti Leonis Magni . . . Opera Omnia.« Páris 1865. Három kötet. Az első kötet tartalmazza a beszédeket.

VI.	De ieiunio decimi mensis.	XIII.
VII.	„ „ „ „	XIV.
VIII.	De festo natiuitatis Domini.	XXII.
IX.	„ „ „ „	XXVII.
X.	„ „ „ „	XXIX.
XI.	„ „ „ „	XXVIII.
XII.	„ „ „ „	XXV.
XIII.	„ „ „ „	XXX.
XIV.	Sermo vulgatus de nativitate Domini.	XXI.
XV.	„ „ „ „ „	XXVI.
XVI.	Sermo de casu Absalon et virtutibus Dauid. ¹⁾	
XVII.	De in incarnatione.	XXIV.
XVIII.	De nativitate	XXIII.
XIX.	De Epiphania Domini	XXXI.
XX.	„ „ „	XXXIV.
XXI.	„ „ „	XXXII.
XXII.	„ „ „	XXXIII.
XXIII.	„ „ „	XXXVIII.
XXIV.	„ „ „	XXXVII.
XXV.	„ „ „	XXXV.
XXVI.	„ „ „	XXXVI.
XXVII.	Sermo circa principia Quadragesime	XLI.
XXVIII.	In Quadragesima.	LVII.
XXIX.	„ „	XXXIX.
XXX.	„ „	XLIII.
XXXI.	„ „	XLIV.
XXXII.	„ „	XLV.
XXXIII.	„ „	XLVI.
XXXIV.	„ „	XLVII.
XXXV.	„ „	XL.
XXXVI.	„ „	XLVIII.
XXXVII.	„ „	XLII.
XXXVIII.	„ „	XLIX.
XXXIX.	„ „	²⁾

¹⁾ Ezen beszédről az újabb kritikai vizsgálatok kiderítették, hogy tévesen tulajdonították szent Leónak. Egyébkint számos régi codexben előfordul Leo beszédei között.

²⁾ Ezen beszédet szintén tévesen tulajdonították szent Leónak.

XL.	In Quadragesima. De passione.	LX.
XLI.	” ” ” ”	LXI.
XLII.	De resurrectione et passione Domini.	LXXII.
XLIII.	” ” ” ” ”	XLVI.
XLIV.	De passione Domini.	LXIX.
XLV.	” ” ”	LXII.
XLVI.	” ” ”	LXIII.
XLVII.	” ” ”	LXIV.
XLVIII.	De passione Domini.	LXV.
XLIX.	” ” ”	LVIII.
L.	” ” ”	LIX.
LI.	” ” ”	LXX.
LII.	” ” ”	LXXI.
LIII.	” ” ”	LXVII.
LIV.	” ” ”	LXVIII.
LV.	” ” ”	LII.
LVI.	” ” ”	LIII.
LVII.	” ” ”	LIV.
LVIII.	” ” ”	(Vége hiányzik) LV.
LIX.	In Quadragesima de ieiunio et preparacione ad pascha.	L.
LX.	De passione Domini.	LVI.
LXI.	De ieiunio specialiter. ¹⁾	
LXII.	De resurrectione Domini. ¹⁾	
LXIII.	De resurrectione et ascensioni Domini.	LXXIII.
LXIV.	De ascensione Domini.	LXXIV.
LXV.	De festo Pentecostes.	LXXVIII.
LXVI.	” ” ”	LXXVII.
LXVII.	De ieiunio post Pentecostes.	LXXIX.
LXVIII.	” ” ” ”	LXXXVI.
LXIX.	” ” ” ”	LXXV.
LXX.	” ” ” ”	LXXXI.
LXXI.	” ” ” ”	LXXX.
LXXII.	” ” ” ”	XCI.
LXXIII.	” ” ” ”	LXXXVI.
LXXIV.	” ” ” ”	XCII.
LXXV.	” ” ” ”	LXXXVII.

¹⁾ Ezen beszédek is tévesen tulajdonították szent Leónak.

- LXXVI. De ieiunio Post Pentecotes. (Vége hiányzik) XCIII.
 LXXVII. Hiányzik.
 LXXVIII. " "
 LXXIX. " "
 LXXX. " "
 LXXXI. " "
 LXXXII. " "
 LXXXIII. " "
 LXXXIV. " "
 LXXXV. " "
 LXXXVI. " "
 LXXXVII. " "
 LXXXVIII. De collectis. VIII.
 LXXXIX. De neglecta solemnitate. LXXXIV.
 XC. In festo Apostolorum Petri et Pauli. LXXXII.
 XCI. In natali beati Petri Apostoli. (Vége hiányzik.) IV.
 XCII. Hiányzik.
 XCIII. " "
 XCIV. In natali sancti Laurentii. (Eleje hiányzik.) LXXXV.
 XCV. In festo omnium Sanctorum. XCV.
 XCVI. Sabbato quatuor temporum in ieiunio Transfigurationis. LI.
 XCVII. De septem fratribus.¹⁾
 XCVIII. De ieiunio septimi mensis LXXXVIII.
 XCIX. " " " " LXXXIX.
 C. " " " " XC.
- Ezekhez járul a
- CI. De fide resurrectionis Domini.¹⁾

Ezen beszéd nincs meg azon codexekben, melyek a fennebbi száz beszédet tartalmazzák; ellenben meg van két XII-ik századbéli római és egy XIV-ik századbéli trienti codexben, a melyekben mind az által az előbbi száz beszédnek nagy része hiányzik.

E szerint kétségtelen, hogy codexünk egy ekkorig ismeretlen codex-családhoz tartozik.

Azon codexben, melyből a miénk leíratott, csak a 101 be-

¹⁾ Ezen beszédek is tévesen tulajdonították szent Leónak.

széd volt meg. És ezzel a mi codexünk is be van fejezve. Mikor Vitéz 1458-ban a javítását befejezte, csak ennyit tartalmazott.

Később a codex utolsó tiszta levelére még egy beszéd íratott. Czíme: »Sermo Leonis Pape de Jeiunio potest applicari ad sermones de collectis.« És ez után a következő megjegyzés olvasható: »De nouo repertus.« Vagyis valamely codexben feltalálták ezt a beszédet, és miután Vitéz János meggyőződött, hogy ily kezdetű beszéd az ő codexében nem található, utólag leíratta utolsó levelére, és pedig nem ugyanaz a scriptor által, a ki a többieket írta. A fekete tinta halványabb, a betűk kisebbek. Ez a leíró kétségkívül Vitéznek könyvtárnoka, vagy egyik udvari papja volt.

A mi már ezen beszédet illeti, nem kevésbé meglepő, a mit a pontosabb vizsgálat kiderít, hogy t. i. az benne volt már a codexben, és így másodszor íratott le.

Ugyanis a codexünkben előforduló VII. beszéd magában foglalja ezt is. És számos régi codexben ugyanezen esettel találkozzunk; míg más codexekben ezen egy beszéd két külön beszédre osztva jelenik meg. És az újabb szövegkritika abban állapodott meg, hogy itt két külön beszéddel áll szemben, melyet a régi leírók tévedésből összekötöttek.

E szerint a mi codexünk oly példányból íratott, a melyben a két beszéd össze volt kapcsolva. Később pedig Vitéznek oly példány került kezébe, a melyben a két beszéd külön volt választva. És mivel az összehasonlításnál valószínűleg a beszédeknek czímeit vagy kezdőszavait tekintette meg, jöhetett ama gondolatra, hogy itt egy egészen új, ismeretlen beszéd áll előtte.

A mi a codex eredetét illeti, ezt azon codex-családhoz kell sorolnunk, melynek egyik kiváló példánya a római dominikanusok (Bibliotheca Casanatensis) XII. századbéli codexe. Minthogy oly helyeken, melyeken ezen codex minden más ismert codextól eltér, a mi codexünkkel megegyez.

Ilyen eset fordul elő például a XCVII. beszédben. A mi codexünkben olvassuk: »Nam cum illo ordine morientium.« A nyomtatott kiadásokban áll: »Nam cum illo ordine mortium.« Így áll ez minden codexben. »Solus Codex Casanatensis habet morientium«, olvassuk a Migne-kiadás jegyzetében.

Codexünk, a nyomtatott kiadások szövegével szemben, számos variáns lectiót tüntet fel. És a mi codexünk szövegét gyakran helyesebbnek kell elismernünk.

Vitéznek a jelen codexhez való viszonyát felderíti az általa a CI-ik beszéd után, a lap aljára feljegyzett két sor:

Visa et emendata aequaliter Strigonii 1457.
J o. E. W.

In certa autem parte Waradini completus et signatus 1458.

Az, hogy itt a »J o. E. W.« betűk (Joannes Episcopus Waradiensis) János váradi püspököt jelölik: a más codexekben előforduló, ugyanazon kéztől származó jegyzetek összevetése után, teljesen kétségtelen tény gyanánt tűnik fel.

Vitéz tehát 1457-ben Esztergomban kezdte meg a codexet olvasni és »némileg« vagy »felületesen« javítani, minthogy a tüzetes és alapos javításhoz a szükséges segédeszközökkel nem rendelkezett. Esztergomba pedig 1457-ben márczius végén mint fogoly jutott, mikor V. László által, a Hunyady testvérekkel és ezek barátaival, elfogott és az esztergomi érseknek adatott át, hogy egyházi törvényszék elé állíttassék. Itt Esztergomban tartózkodott május végeig, mikor a király szabadságát visszaadta. Ezen időt használta fel a codex javítására, és egészen a 72. levélig jutott el. Ezt az általa használt tinta színéből következtetjük, mely lényegesen különbözik attól, a mely a 72—87. levelek jegyzetein szemünkbe tűnik. Ez ugyanis sokkal élénkebb carmin, mely színét mai napig teljesen megőrizte, míg az, melyet a megelőző és következő lapokon használt, egészen elhalványult. Valószínű, hogy ezen élénk színű tintát Budán használta, hol a munkát folytatta; míg 1458-ban Nagy-Váradon püspöki székhelyén fejezte be, hol a lapokat is signálta, vagyis számozta.

A mi Vitéz javításait illeti, ezek, mint maga jelezi, csak felületesek, és nem a beható szöveg-kritika eredményei. Arra szorított, hogy a leíró által ejtett feltűnő hibákat kiigazítsa. Csak egy helyen ment ennél tovább; vagyis tüntet fel lectio varianst, mely az ő codexe és a javításnál használt másik codex között mutatkozott. A XCVII. beszédben ugyanis a szövegben e helye áll: »ut utilitatibus institutionum eius etiam in id ipsum fouretur posteritas.« Vitéz ezt nem javította ki, hanem a lapszélre

jegyezte: »aliter in ipso.« És csakugyan így találjuk ezt a nyomtatott kiadások szövegében.

Nagyobb munkát adtak Vitéznek a könyv tartalmát feltűntető jegyzetek, melyek a lapszéleket ellepik; s melyek néha egyes szavakból, de többnyire egész mondatokból állanak. Ezeket figyelemmel kísérve, arra az eredményre jutunk, hogy Vitéz ezen könyvet arra a célra készítette elő, hogy midőn egyházi beszédeit dolgozza ki, könnyen feltalálhassa a helyeket, melyeket idézni vagy tekintetbe venni kívánt. Es ez annál valószínűbb, mert szent Leo homiliáit mindig az egyházi szónoklat mintáinak tekintették.

Ezen szempont mellett még csak a csillagászat művelőjének álláspontja lép előtérbe. A mennyiben nem mulasztja el megjeleníteni a helyeket, a hol szent Leo az astrologia és az e téren uralkodó előítéletek ellen szólal fel.¹⁾

Érdekesek a codexben egykori birtokosainak bejegyzései, melyeket tábláján és első hártyalapján találunk.

A legrégibb:

»Emericus Gemmasius M. V. D.²⁾ in Ecclesia Budensi. 1612.«

Ezt követi chronologiairendben a következő:

»Hic liber ex Bibliotheca Matthiae Corvini Regis Ungariae, quae modo Budae captiva detinetur, eliberatus ad me devenit.

Em. R. Péczeli mpria.«

E sorok a mostani első hártyalapon olvashatók, a miből következik, hogy a könyv most hiányzó levelei már a XVII. század elején sem voltak meg.

Ugyanezen birtokos nevét még egyszer jegyzé be a könyv táblájára:

»Ex libris Emerici Regii Peczelii Concionatoris Uyváriensis 1622.«

Későbbi két birtokosát ismerteti meg az alattta olvasható jegyzet:

¹⁾ Például ily jegyzeteket tett: Nota contra supersticionem communem — ficta somnia — Contra astrologos (ez ötször fordul elő).

²⁾ Minister Verbi Divini.

»Post obitum p. r. Gregorii Rasoris, defuncti Anno D. 1680. d. 21. Decembris Aetatis suae 77. Possidet hunc librum Anno D. 1475 (sic) scriptum, Jacobus Cseh Csuzi, S. T. Doctor et Ecclesiastes p. t. Kocsensis 1681 d. 21 Aprilis. Aetatis suae 42. mense d. dierum 24.

Symbolum

יְהִי רַעִי לְךָ אֲחֵסֶר:
Yá 18 Oğε τῶ Θεῶ.

Úgy látszik, kevéssel utóbb jutott a szent Ferenczrend komáromi zárdájára. Az első lapon álló jegyzet:

»Conventus Comaromiensis« XVII. századbeli kéz írása.

A következő században íratott a könyv táblájára:

»Spectat ad Cellam P. Concionatoris Slavici.«
Ez alatt pedig újabb kézzel:

»Tandem 1809 translatus est ad Bibliothecam Szent-Antalensem in Csalloköz P. Franciscanorum.«

Végre megemlítjük, hogy a könyv tábláján egy XVII. századbeli kéz feljegyzé, hogy a könyv egy forintra becsültetett: »Aestimatus fl. 1«.

A könyv kötése egykorú. Az erős fatáblákat belül íróhártya, kívül barna bőr borítja, préselt, arabeszkos rajzokkal. A csattokból két pléh-töredék maradt fenn.

A kötés durva. Kétségkívül magyarországi műhelyből került ki.

II.

Tacitus.

XV. századbeli hártya-codex, mely olaszországi, hihetőleg fiórenczi műhelyből került ki. Nagy ívrétű 131 írott, egykorú olasz kéz által számozott, levél, melyhez elől két, hátul egy tiszta levél járul. Magassága 36, szélessége 26 centimeter.

Sárgás hártya, melynek első levelein a molyok pusztításának nyomait látjuk. Széles lapszél van hagyva. A gömbölyű betűkkel írott szöveg, egy hasábosan 25 sort foglal el minden lapon.

A cím lapot diszkeret veszi körül, mely az alsó és a jobb-felöli oldalon szélesebb. Ezeken két, a keskenyebb részekben egy aranycsík fut végig. Körülötte fehér indák kúsznak; a közöket fehér pettyes zöld, vörös és kék mezők töltik be. A lombok között egy tárogatót fujó mezítlén gyermek, egy szaladó nyúl és két tarka tollazatú madár fordul elő. Az alsó lapszélen arany félkörökből alakított és két mezítlén géniusz által tartott keretben foglalt zöld mezőn a magyar királyi címér áll, három ágú lapos lemez korona által fűdve. A címér négy mezőre van osztva, melyekben a négy pólya és a cseh oroszlán kétszer fordul elő. Középen apró szív pajzsban a Hunyady-ház hollója. A címert jobb oldalán M. baloldalán A. betű látható. (Mathias Augustust jelölve.)

A szöveg élén arany betűkkel a következő cím olvasható:

CORNELII TACITI HISTORIOGRAPHI PRESTANTISSIMI FRAGMENTORVM LIBER 1) INCIPIT.

A szövegnek nagy aranyozott kezdőbetűje N. arabeszkés diszitményű mezőn áll.

A szöveg megfelel Tacitus »Annalesei« XI. könyvének. A 8. levélen a XII, a 20^a levélen a XIII, a 31^b levélen a XIV, a 43^b levélen a XV, az 56^b levélen a XVI. könyv kezdődik. A könyvek címei veres tintával vannak írva. A szöveg mindig arabeszkés diszitményű nagy aranyozott initalissal kezdődik. Az 59^b levél közepén a szöveg megszakad. A 18. fejezetnek vége, úgy szintén a 19—25. fejezetek és a 26. fejezet eleje hiányzik.

Ott, hol a 18. fejezet megszakad, a leíró kisebb betűkkel megjegyzé »deficit hic«, miből azt következtetjük, hogy a codex, mely a leíró előtt állott, csonka volt. Ezen lap fele üresen hagyott. A 60. levél első lapjának élén kezdődő szöveg a 26. fejezetből való, és a 61. levél első lapján a 35. fejezettel végződik. A következő lap üresen van hagyva.

A 62. levél élén veres tintával a következő inscriptio áll:
CORNELII TACITI LIBER XVII^{ms} INCIPIT FELR.

A 78^b levélen a XVIII, a 97^b levélen a XIX, a 111^a levélen a XX. liber kezdődik; veres tintával írt inscriptiókkal és díszes kezdőbetűkkel. A szöveg Tacitus »Historiae« munkája első négy könyvének felel meg. De a 118^b levél tizedik sorával ismét meg-

1) Itt ki van hagyva az »UNDECIMVS«.

szakad. Hiányzik a IV 16—62. fejezete. A 119^a levélen a szöveg a 62. fejezet utolsó szavaival kezdődik. A 122^b levélen ismét egy részlet ki van hagyva. A 124^b levélen kezdődik a V. könyv, mely a codex beosztása szerint a XXI-nek felel meg. De az inscriptio ki van hagyva. A 130^b levélen újra egy részlet ki van hagyva. A 133.^b lapon a szöveg (IV. könyv 53. fejezetével) véget ér.

Ez után veres tintával a következő befejező-inscriptio áll:
FINISEOR QUE DE CORNELIO TACITO REPERIVNTVR.

Az ezen inscriptio és a szöveg utolsó sora közötti szűk üres téren szintén veres tintával, a leírótól egészen elütő kézírással, olvassuk a következő jegyzetet:

»Jo. Ar. Legi trans currendo. 1467. sed mansit inemendatus.«

Vitéz János, ki e sorokat írta, e szerint 1467-ben átolvasta a codexet, a nélkül azonban, hogy azt kijavította volna. Mind az által kezének nyomait a codexnek minden lapján feltaláljuk. Megjelölve veres vonalokkal, aláhúzva mindazokat a szókat, melyek hibásan voltak leírva. E mellett a lapszéleken sűrűn fordulnak elő általa írt szavak és mondatok, melyekkel a szövegnek figyelemre méltó helyeit kívánta szembetűnően megjelölni.

Minthogy e codexet kétségtelenül Mátyás király rendelte meg, Vitéz valószínűleg csak használat végett bírta azt egy ideig; habár úgy bánt el vele, mintha sajátja volna.

A codex a Corvina-könyvtár maradványaival Konstantinápolyba került, és csak 1877-ben mint a szultán ajándéka jutott a budapesti egyetem könyvtárába. Dethier jegyzeteiből tudjuk, hogy violaszínű bársonyba volt kötve. E helyett a szultán rendeletére veres bőrkötést nyert. Azonban régi vágása megmaradt. Ez arany alapon, lombozatos rajz közepette a következő címet tünteti elő:

CORNELIVS TACITVS.

III.

Tertullianus.

Hártya-codex. XV. századból. Ívrét. 178 számozatlan levél, melyekhez elől két és hátul egy tiszta levél járul. Magassága 28, szélessége 20 centimeter. 18 quaternioból áll; mindegyik 10 levélből, kivéve az utolsót, mely 8 levélből áll.

5 nagy és 10 kisebb, fényes, aranyozott kezdőbetűvel.

A címlap három széle arabeszkés kerettel van díszítve, melyekből felül és alul szemszörös arany golyócskák tollezifrázaton futnak ki. Az egész díszítményen két arany csík vonúl végig, a melyeket fehér kúszó indák fonják körül. A közöket fehérpettyes zöld, rózsaszínű és kék mezők töltik ki. A felső lapszél díszítményében két génius fehér tekereset húz, melyen »L. Primus« olvasható. Az alsó lapszél díszítményében kék köntösbe öltözött két angyal, kettős aranykeretbe foglalt, zöld babérszorút tart, melynek kék mezejében Mátyás király szivpajzsos címere áll: a magyar- és csehországi jelvényekkel. A pajzs jobbjáról M. (Mathias), baljáról A (Augustus) betűk; a pajzs felett lapos lemezkorona.

Az S. kezdőbetű aranyos és többszínű arabeszkés díszítményekben pompáz, melyek között szakáttalan férfi alakja tűnik elő, kék és rózsaszínű öltönyben, jobb kezével az ég felé mutat, baljában nyitott könyvet tart.

Fehér hártván, fekete tintával húzott vonalokon, kerekded minusculákkal, egyhasábosan van írva. Minden lapra 30 sor esik.

A címlap élén veres majuscula betűkkel a következő cím áll:

LIBER PRIMUS. Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULIANI ADVERSUS MARCIONEM INCIPIT FELICITER.

A 23^b levélen a II, a 45^b levélen a III, a 69^b levélen a IV, a 138^b levélen az V. könyv kezdődik. A 146^b levélen kezdődnek az V. könyvhöz tartozó kisebb értekezések. És pedig: De epistola ad Corinthios prima. A 159^b levélen: De epistola secunda ad Corinthios. A 164^a levélen: De epistola ad Romanos. A 167^a levélen: De epistola ad Thessalonicenses prima. A 168^b levélen: De epistola ad Thessalonicenses secunda. A 169^b levélen: De epistola ad Laodiceos. A 174^a levélen: De epistola ad Colosenses. A 176^a levélen: De epistola ad Philipenses. A 178^a levélen: De epistola ad Philemonem. Minden könyv, illetőleg értekezés címe veres majusculákkal van írva. A szöveg fényes arany initialissal, arabeszkés mezőn, kezdődik.

A 178^a levél alján áll a colophon:

LIBER QUINTUS ET VLTIMUS ADVERSUS MARCIONEM EXPLICIT FELICITER.

Ez alatt pedig olvasható Vitéz János jegyzete:

Finiui transcurrendo Nitrie die ij. Junij 1468.
Emendare bene non potui propter inemendatum
exemplar.

E szerint tehát Vitéz ezen codexet javította, és szövegét egy másik codexszel hasonlította össze, mivel azonban ez utóbbi sem volt correct, a javítási műveletet kielégítően nem vihette keresztül.

Pedig az előttünk fekvő codex, mely valamelyik florenczi gyárban készült, botrányos gondatlansággal íratott le, és hibáktól hemzseg; bár, úgy látszik, a műhelyben is némi javításon ment keresztül, mire néhány kihagyott szó a lapszálon utal.

Vitéz mindenekelőtt azt tűzte feladatául, hogy az interpunctiókat, a hol hiányoztak, feltegye; a hibákat a lapszálon vonalakkal és keresztekkel jelölje, a felesleges sorokat, szókat és szótagokat kitörölje. E mellett e codexen is jegyekkel és tartalommutató jegyzetekkel megjelölte a helyeket, melyekre később szüksége lehetett. Ezen helyek részint olyanok, melyek a classica tanulmányokkal foglalkozó humanistát érdekeltek, részint pedig a hittudós által voltak felhasználhatók.

Ezen codex is Mátyás könyvtárából került használat végett Vitézhez.

A Corvina-könyvtár maradványaival Konstantinápolyba, innen pedig 1877. a budapesti egyetemi könyvtárba jutott.

Régi, violaszínű bársonykötését most új bőrkötés pótolja. Vágása a régi aranyalapon, zöld, vörös és kék lombozatos diszítések közt szines majusculákkal olvasható: TERTVLLIANVS.

A KONSTANTINÁPOLYI ESZKI SZERAIL KÖNYVTÁRÁBAN ŐRZÖTT NYUGATI CODEXEK.

I.

Midőn Pulszky Ferencz, a N. Múzeum Igazgatója, a M. T. Akadémia 1877. június 4-ki ülésén, a szultán által a budapesti m. k. egyetemnek ajándékozott codexeket bemutatta, nagyérdekű előadásában felvetette azt a kérdést is: »valjon rejlik-e még Sztambulban több Corvina-kézirat, mint a mennyit eddig ismerünk?« És habár kifejezést adott azon nézetének, hogy »nem igen valószínű, hogy ott nevezetesebb Corvina-könyv találtatnék«; indítványozta: igyekezzenek az Akadémia megszerezni az Eszki Szerailban felállított könyvtár nyugati codexeinek lajstromát.¹⁾

Az Akadémia nem késett ezen indítványt elfogadva, a m. kir. vallás- és közoktatási Ministerium közbenjárását, a lajstrom megszerzésére, kikérni.

És néhány hónap múlva az Akadémia birtokában volt a kívánt lajstromnak. Ezt a m. kir. vallás- és közoktatási Ministerium, a következő leirat kíséretében küldötte meg:

Vallás- és közoktatási magy. kir. Minister. 27,933. sz.

Nagyméltóságú Gróf és Elnök úr! — Az Eszki Szeraili könyvtárban létező nyugati codexekről dr. Dethier által készített, és a cs. és kir. közös külügyministerium útján hozzám érkezett lajstromot, van szerencsém a f. é. október 26-án 26,410. sz. alatt kelt közlemény kapcsán Nagyméltóságodnak megfelelő további intézkedés és használat végett megküldeni. — Ezen lajstrom beküldése alkalmával, gróf Zichy nagykövet azon nézetnek adott kifejezést, hogy a lajstromban kimutatott kéziratok legnagyobb része Corvin Mátyás király korszakából való ugyan, de tartalmuk, valamint külső kiállításuk után ítélve, azok alig ha a Corvin-féle könyvtárból származhatnak. — E munkák inkább byzanti eredetűek, és valószínűleg nagyobb részben II. Mahmud szultán a hódító által létesített magán könyvtárból valók lehet-

¹⁾ Pulszky F. előadása megjelent a »M. Könyv-Szemle« 1877. évi folyamában. 145—152. l.

nek. Kétségtelenül áll ez a lajstrom 19-ik szám tétele alatt előforduló kéziratra nézve, mely munka állítólag a nyugati nyelvek és irodalom ismeretének birtokában volt ama fejedelem különös megbízása következtében, oly czélből készítettett és állíttatott össze, hogy az a császári hercegnek adandó bölcsészeti oktatásnál vezérfonalul szolgáljon.

Végül azt is jelenté gróf Zichy, miszerint már több évvel az előtt arról értesült, hogy Bagdadban is néhány Corvin-féle codex létezik; mind a mellett, hogy a nevezett nagykövetnek ezen tudósítás alaposágára nézve kételyei valának, még sem késett az osztrák-magyar érdekek képviselőjével megbízott francia consult Destrées urat felkérni, hogy az utóbb említett kéziratok esetleges létezéséről magának a helyszínen tudomást szerezzen.

Az e részbeni kutatások eredményét szerencsém lesz Nagyméltósággal annak idején közleni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1876. nov. 9-én. A Minister úr megbízásából: Hegedüs Lajos, ministeri tanácsos.

A leirathoz mellékelt lajstromot, bibliographiai nagy fontosságánál fogva, egész terjedelmében közöljük:

Index des Manuscrits grecs et latins se trouvant dans la Bibliothèque d'Eski Serail.

A) Manuscrits grecs.

XII. Siècle.

1. Géométrie d'Euclide et Heron d'Alexandrie sur les mesures. — Parchemin. 31 : 24 centim.
2. Chaîne des pères sur l'ancien testament. (Avec un grand nombre de miniatures.) — Parchemin. 42 : 25 centim.
3. Les quatre Evangiles. — Parchemin. 30 : 23 centim.

XIII. Siècle.

4. L'Iliade d'Homère et scholies. — Papier. 26 : 19 centimeter.

XIV. Siècle.

5. Huit traités sur l'Astronomie et l'Arithmétique de **Maximos Nicomachos**, **Gerasimos**, **Joannes Philoponos**, **Isac Monachos** et d'un Anonyme. — Papier. 22 : 15 centim.

6. Lexique d'**Eudème le rheteur**. — **Joannes Patricius** : sur le regime des verbes. — Lexique d'un Anonyme. — Grammaire d'un Anonyme. — Papier 22 : 15 centim.

7. Explication des **Psaumes de David**. (Livre de prière des **Paleologues**, avec miniatures et notices interessantes.) — Parchemin. 41 : 30. centim.

8. **Miscellanées** contenant des fragments d'**Aristotèle**, **Proclus**, **Heron**, **Leon Adamantios**, **Ammonios**, **Joannes Philoponos**, et d'Anonymes. — Papier. 14 : 9 centim.

9. Histoire de **Jean Cantacuzène** (3 vol.) — Papier. 40 : 30 centim.

XV. Siècle.

10. **Critobulos**. Histoire des premières 17 années de **Mahomed II**. (1467.) — Papier. 22 : 15 centim.

11. **Synagoy lexeon Antoniou Monachou** (1465). — Papier. 30 : 22 centim.

12. **Michail Aichmalotos** : sur les antiquités de **Constantinople** (1474). — Papier. 22 : 14.

13. Quatorze livres sur l'agriculture tirés de différents auteurs sous le titre : **Georgicae eklogae**. — Papier. 21 : 14 centim.

14. Ouvrage de médecine de **Galenus**, **Hippokrates** et de **Michel Psellus**. — Papier. 22 : 14 centim.

15. Sur les propriétés des pierres et des plantes. — Papier. 21 : 14 centim.

16. Lexique de **Saint Cyrille d'Alexandrie**. — Papier 34 : 23 centim.

17. Grammaire grecque de **Manuel Moschopulos** (1463). — Papier. 21 : 13 centim.

18. Plusieurs morceaux contenant la magie et autres choses. — Papier. 20 : 12 centim.

19. Grammaire d'un Anonyme. — Papier. 21 : 14 centimeter.

20. Pythagoras: Epi chrysa. Avec commentaires. — Phokylides: Gnomai paraineticae. — Katonos Gnomai, traduit du latin par Planudes. — Papier. 20 : 14 centim.
21. Lexique grec-latin. — Papier. 29 : 21 centim.
22. Lexique latin-grec et grec-latin. — Papier. 22 : 14 cent.
23. Lexique d'Eudème. — Papier. 34 : 23 centim.
24. Polybius histoire romaine, les cinq premiers livres, traduit en grec. — Papier. 29 : 21 centim.
25. Géographie de Ptolomée, incomplète. — Périégèse de Dionysius Byzantinus. — Papier. 40 : 28 centim.
26. Cyropédie de Xenophon. — Papier. 21 : 14 centim.
27. Theogonie d'Hésiode. Avec Commentaires. — Papier. 23 : 17 centim.
28. Les Olympiades de Pindare. — Papier. 28 : 21 centim.
29. Halieutica d'Appien. — Papier. 30 : 22.

XVI. Siècle.

30. Vie d'Esopé par Planudes et les fables d'Esopé. — Papier. 21 : 16 centim.
31. Arrien Expédition d'Alexandre le grand, et description de l'Inde. — Papier. 21 : 15 centim.
32. Commentaires de Joannes Philoxenos sur la Métaphysique d'Aristotèle. — Papier. 14 : 10 centim.
33. Description des îles de l'Archipel par Christophoro Bondelmonte (?), traduit en grec. — Papier. 23 : 11 centim.

B) Manuscrit latin.

XVI. Siècle.

34. Inventaires concernant les troupes et les chevaux d'un commandant militaire de Negroponte. (Unique livre latin de la Bibliothèque.) Papier.

Az ezen jegyzékben foglalt codexek nagy részét alkalmuk volt megvizsgálni azon jeles hazánkfiainak (Kubinyi Ferencz, Ipolyi Arnold, Henszlmann Imre), kik 1862-ben a Corvinák fel-

kutatása céljából Konstantinápolyba utaztak. Az ő feljegyzéseik megerősítik a dr. Dethier által kimondott véleményt, hogy az ezen lajstromban felsorolt codexek nem képezték Mátyás könyvtárának alkatrészeit.

II.

Az osztrák-magyar birodalom portai nagykövetének, gróf Zichy Ferencznek, hazafias és tudományos érdeklődését ezen eredmény nem elégítette ki. Tanúskodik erről a m. kir. vallás- és közoktatási Ministeriumnak az Akadémiához intézett második leirata. Ez így hangzik: Nagyméltóságú Gróf és Elnök úr! Gróf Zichy Ferencz, konstantinápolyi nagykövet a cs. és kir. közös külügyministeriumhoz intézett s másolatban idezárt jelentésével, ismét egy újabb és részletesen kidolgozott lajstromát mutatta be a seraili könyvtárban létező nyugati és görög irodalomra vonatkozó műveknek, és egyúttal említést is tesz azon eljárásról, melyet a Corvinák netaláni maradványainak Bagdadban leendő felkeresése iránt követni szükségesnek látott.

A konstantinápolyi Múzeum igazgatója, dr. Dethier által készített s fennebb említett részletes lajstromot, továbbá az ottomán császári közoktatási miniszternek ez érdemben gróf Zichyhez intézett levele, másolatát van szerencsém Nagyméltóságodnak a f. é. november 9-én 27933. sz. a. kelt közlemény kapcsán használat és illetőleg tudomás végett megküldeni. Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Budapest, 1877. decz. 8-án. Trefort Ágoston.¹⁾

¹⁾ Hochgeborner Graf! Abgesehen von dem Eurer Excellenz bereits mit Bericht vom 12. v. Mts. Nr. 69. G. vorgelegten Verzeichnisse, der noch gegenwärtig in der Serail-Bibliothek vorfindlichen corvinischen Codices, ist es mir seither Dank der besonderen Gefälligkeit des Unterrichts-Ministers Munif Effendi gelungen, den hierneben mitfolgenden beschreibenden und erläuternden Katalog über sämtliche der abendländischen oder griechischen Literatur angehörigen Codices der gedachten Bibliothek zu erhalten. Munif Effendi liess diese fleissige, und wie ich hoffe, für unsere heimische Gelehrtenwelt durch manche wissenswerte Aufschlüsse wertvolle Arbeit, durch den Museums-Direktor dr. Dethier eigens auf meinen Wunsch anfertigen, und übersandte sie mir mit den gleichfalls beiliegenden verbindlichen Zeilen. Er lieferte damit in der That einen umso

Dethier ezen második dolgozatában nem szorítkozik azon codexek felsorolására, melyek az Eszki Szerail könyvtárában jelenleg is meg vannak; kiterjeszkedik mindazokra, a melyeket a tudósok, kiknek oda behatolniok sikerült, láttak és jelentéseikben ismertettek.

Az első helyet ezek között az angol Carlyle foglalja el, ki 1820-ban »felületesen« — mint Dethier megjegyzi — tekintette meg a könyvtárt. Alaposabban vizsgálta ezt Mordtmann 1850-ben, és az általa látott kéziratoknak lajstromát ki is adta.¹⁾ 1861-ben jöttek a nevezett magyar tudósok, kiknek eredményei, — mint ismét Dethier nyomán tudtuk — magukra vonták Napoleon figyelmét, és arra birták, hogy Miller tudóst küldje Konstantinápolyba.

Néhány évvel utóbb jelent meg itt az orosz kormány megbízottja Tischendorf, a világhírű tudós; majd a British Museum részéről Newton.

dankenswertern Beweis von Zuvorkommenheit, als die Zusammenstellung dieses Repertoriums augenscheinlich nicht wenig Mühe und Arbeit erheischte. Bei diesem Anlasse will ich den Umstand nicht unerwähnt lassen, dass ich meine Nachforschungen nach etwaigen Überbleibseln der Corviana auch auf Bagdad ausgedehnt habe, wo, wie behauptet wird, nicht nur von dieser, sondern selbst von der alten alexandrinischen Büchersammlung Reste zu finden wären. Ich habe unsern dermaligen dortigen Consulat-Vertreter, den französischen Consul Destrées mit deren Ermittlung betraut, und habe im Falle als seine Schritte zu keinem Ergebnisse führen sollten, noch andere Wege zu Gebote im Interesse der Wissenschaft das Thatsächliche an diesem Gerüchte zu ergründen. Das Resultat dieser Erhebungen werde ich Eurer Excellenz seiner Zeit zu berichten die Ehre haben. Genehmigen Eure Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht: Zichy s. k.

Stamboul le 15/27 Octobre 1877. Ministère de l'instruction publique. Nr. 422. Excellence! Conformement au désir de votre Excellence a bien voulu m'exprimer de posséder un catalogue des manuscrits grecs, latin ou en d'autres langues occidentales de la Bibliothèque du Serail, j'ai fait dresser par Mr. Dethier, Directeur du Musée Imperial ce catalogue que je m'empresse de vous envoyer sous ce pli. Je serais heureux, Excellence, si ce travail serait conforme à la demande de votre Excellence et je profite de cette occasion pour Lui reiterer l'assurance de ma haute consideration. Munif m. p. Son Excellence Monsieur le comte de Zichy, Ambassadeur de sa Majesté Impériale-Royale l'Empereur d'Autriche-Hongrie près la Sublime Porte. Pera.

¹⁾ Ezen lajstromot közöltük a »Magyar Könyv-Szemle« 1877-iki folyamában. 156. l.

Dethier előtt, bár a porta szolgálatában áll — mint a régészeti Múzeum igazgatója — ekkorig, úgy látszik, el volt zárva a könyvtár, mely csak most nyílt meg neki, mikor M u n i f effendi, a török közoktatási minister, a codexek lajstromának elkészítésével bízta meg.

Ismeretes, hogy mikor királyunk ő felsége 1869-ben a szultán vendége volt, a Szerail könyvtárában található Corvin-codexek közül a négy legfényesebb darabot ajándékkul nyerte, melyet a M. N. Múzeumnak engedett át.

A szultánnak mult évi ajándéka 35 codexszel gazdagította a budapesti egyetem könyvtárát.

34 nyugati codex még ott őriztetik az Eszki Szerail könyvtárában.

Ez összesen 73 codex.

Azonban Dethier második lajstroma 104 munkát sorol fel. Igaz ugyan, hogy nem mindegyik munka tekinthető külön codexnek; a mennyiben a lajstrom az egy codexben foglalt több munkát külön sorolja fel. És oly esetek is fordulnak elő, mikor tudós kutatók által készített lajstromok ugyanazon codexet különböző czimekkel jelölik.

Kétségtelen mindazáltal, hogy ezen Dethier-féle lajstromban oly codexek is fordulnak elő, melyeket a Szerailj könyvtárában láttak, és most többé ott feltalálni nem lehet; bár a szultánok ajándékai között sem foglalnak helyet.

Tudjuk ezt két, glagolit-betűkkel írt ó-szláv kézíratról. Az egyik codex a négy evangéliumot, a másik legendákat tartalmaz. Mindkettőt 1850-ben Mordtmann, és 1862-ben a magyar tudósok látták. »Utánok jött Tischendorf tanár«; jegyzi meg röviden Dethier.

Annyi bizonyos, hogy most a két codex nincs többé Konstantinápolyban. Ezek reánk nézve annál fogva lettek volna nagy érdekűek, mert bizonyára Magyarország egykori melléktartományaiból kerültek Konstantinápolyba. Az egyikben Hervója bán címere is volt látható.

A végeredmény, melyet Dethier tudor becses közleményeiből levonunk, az, hogy az Eszki Szerail könyvtárában latin Corvinák többé nem találhatók; de azon lehetőség nincs kizárva, hogy a görög codexek egynémelyike Mátyás király könyvtárából származik.

Vegyes közlemények.

Deák Ferencz könyvtárának árverezése alkalmával, a M. N. Múzeum könyvtára részére megszerezettek mindazon magyar közjogi munkák és országgyűlési kiadványok, melyeket a nagy férfiú irodalmi és államférfiúi munkásságában használt. Ezek, emlékének könyvtárunkban megörökítése végett, külön helyen, együtt fognak őriztetni. E gyűjteménynek becsét és jelentőségét nem kevésbé emeli, hogy abban helyet foglal *Lustkandl* »Das ungarisch-österreichische Staatsrecht« című (Bécs, 1863) munkájának az a példánya, melyet Deák Ferencz olvasott, és történeti fontosságú czáfoló munkájának megírásánál használt. Ezen könyv árverezése, a nagy birtokosa iránti kegyelet és a hazafias áldozatkészség nemes kitüntetésére adott alkalmat. Az árverezők ajánlatai 150 forintig emelkedtek. És dr. *Neuhof er János*, budapesti ügyvéd úr, az általa ekképen megszerzett könyvet a M. N. Múzeum könyvtárának ajánlá fel.

Beythe András »Fives Keonyuev«-éből, mely Német-Ujvártt 1595-ben jelent meg, ekkorig csak egy teljes példányt ismertünk: a budapesti egyetemi könyvtárban. A M. N. Múzeum könyvtára újabban egy csonka példányt szerzett meg, a melylyel az ekkorig bírt csonka példányát teljesen ki lehetett egészíteni. Ekképen most már ezen becses munkából két teljes példány létezik.

Egy névtelen magyar scriptor 1465-ből. A középkori codexek tanulmányozása nem csak a bibliographiának, hanem a hazai irodalom- és művelődéstörténetnek is gyümölcsöz, midőn új meg új ismeretlen scriptort, miniatort vagy szerzőt hoz napfényre. Ez alkalommal egy névtelen magyar scriptorról akarunk megemlékezni, ki Mátyás király idejében élt, s az augsburgi könyvtár egy XV. századi *Ptolomeüs'* codexén van megörökítve. A nevezett könyvtárban u. i. van egy »*Claudii Ptolomei Cosmographia*« című latin hártya-codex, mely ívrétben igen fényesen van kiállítva, czímlapján gyönyörű lombozatos festést s egy ismeretlen czímert tüntet fel, colophonján pedig a következő jegyzetet tartalmazza: »*Claudii ptolemei viri alexandrini cosmographie octavus et ultimus liber explicit per quendam hungarum 1465.*« Ebből megtudjuk, hogy a codexet 1465-ben bizonyosan magyar ember másolta, ki, midőn nevét jónak látta eltitkolni, nemzetiségét mégis

megörökítette, s ez által a Mátyás korabeli scriptorok történetéhez lényeges adalékot nyújt. Dr. Steuchele A. augsburgi nagyprépost úr, kihez a föntemlített codex iránt felvilágosításért fordultunk, szíves volt annak címlapjáról egy színes facsimilét készíttetni s ezzel könyvtárunkat megajándékozni; ugyanekkor a codexről is igen kimerítő leírást küldött be. Mindezekből azon következtetést vonjuk le, hogy a szóban levő codex azok sorába tartozik, melyeket fényes kiállítású codexeknek szoktunk nevezni, s névtelen leírója becsületére válik azon nemzetnek, melynek fiául a colophonban vallotta magát, s bizonyára a Mátyás korabeli magyar scriptoroknak egyik kiválóbbika lehetett.

A M. N. Múzeum könyvtárát Horovitz Fülöp antiquarius egy »Eutropius Breviarium Historiae Romanae. Norinberg 1779. 12-r.« című könyvvel gyarapította, mely arról nevezetes, hogy 1817-ben Kossuth Lajosnak volt tulajdona. Ezt tanúsítja a könyvtábla belső lapján olvasható jegyzet: »Hic libellus meus, testis est Deus, quis illum quaerit, hic nomen erit, Ludovicus natus, Kossuth vocatus die 14. Apr. Anno 1817 Rosnaviae.« Nagyon valószínű, hogy Kossuth e könyvet, mely egy másik hasonló jegyzet szerint, 1784-ben Wukovits Mihály aradi »poeta« (mint akkor nevezték) tulajdona volt, rozsnyói tanuló korában kézikönyvül használta, s ekkor írta a deák világból anynyira ismert cadentiás verset reája.

Adalékok a magyarországi protestáns egyházi irodalom bibliographiájához. I. A »Figyelmező« jelen évi második füzetében Géresi Kálmán »Egyháztörténelmi apróságok« cím alatt, többi közt, azt az érdekes figyelmeztetést közli, hogy Dévai Biró Mátyás »Disputatio de statu in quo sint beatorum animae post hanc vitam« című munkája egész hűséggel le van fordítva német nyelvre és kinyomtatva, Ludovicus Rabus »Historien der Märtyrer« című nagy művének második kötetében. (Straszburg 1572.) »E szintén elég ritka könyv meg van — úgy mond — a bécsi udvari könyvtárban, és a magyar reformáció mozgalmait illetőleg például, sok nem érdektelen dolgot találunk e könyvben feljegyezve, az eddig majdnem csak nevérol ismert Speratus Pál bécsi és magyarországi kalandos működéséről.« — Ezen munkának második kötetét a M. Nemzeti Múzeum könyvtára is bírja, Jankovich Miklós gyűjteményé-

ből; a ki épen Dévai munkájának fordítása miatt — mint a czímlapon álló jegyzet mutatja — szerezte meg.

II. Szintén Jankovich gyűjteményéből bír a Múzeum könyvtára egy ritka röpiratot, mely kétségkívül a magyarországi protestáns irodalom legrégebb terméke. Címe: »Antwort dem Hochgelerten Doctor Johann Bugenhagen ausz Pommern, Hyrt zu Wittenberg, auff die Missiue so er an den Hochgelerten Doctor Hesso, lerer zu Preszlau geschickt, das Sacrament betreffend. Durch **Conradt Reyssen zu Ofen gemacht.**« 4-cdrétű 11 levél. Hely és év nélkül. Mivel azonban Bugenhagen »Ein Sendbrief wieder den newen yrthumb bey dem Sacrament des leybs vnd bluts vnsers Herrn Jesu Cristi« című röpirata 1525-ben jelent meg, valószínű, hogy a válaszirat is ugyanazon évben látott napvilágot. A nyomdai kiállításból következően, biztosan mondhatjuk, hogy a röpirat Wittenbergben nyomtatott. A mi a röpirat szerzőjét illeti, ezen Conradt Reyssen zu Ofen bizonyosan nem más mint *Conradus Cordatus*, kinek 1525-ben Budán tartózkodásáról, és Luther tanainak s iratainak terjesztése érdekében kifejtett tevékenységéről, más emlékek is szólnak.

Die Iacunabeln der Hermannstädter Capellenbibliothek von F. Müller, evang. Stadtpfarrer in Hermannstadt. Ily czím alatt becses bibliographiai közlemények sorozata indult meg az »Archiv für Siebenbürgische Landeskunde« ez évi második füzetében. Az első — 66 lapra terjedő — közlemény a nagy-szebeni egyház könyvtárának legrégebb, 1469-től 1490-ig érő ősnymotványait ismerteti. Ezeknek száma 169-re megy, a melyből 75 az 1469—80 és 93 az 1481—90 időközre esik. Az ismertetés, mely az újabb bibliographia igényeinek teljesen megfelel, főleg az által nyer történeti értéket, mert a könyvek tábláin és lapjain előforduló feljegyzéseket is pontosan közli. Ipolyi, Knauz, Szabó Károly, Fabritius, Teutsch stb. hasonló közléseiből tudjuk, mily érdekes adatokat rejtenek ezen szerény jegyzetek. Kívánatos, hogy könyvtárnokaink minél inkább terjeszszék ki figyelmüket azokra.

Két érdekes bibliographiai ritkaság. Régebb magyar könyveinket, ritkaságok mellett, kétszeresen érdekessé teszik azok a néha korfestői vonással bíró feljegyzések, melyeket birtokosaik az elől s hátul üresen maradt lapokra jegyezték. Ily érdekes

példány van Péchy Jenő orsz. képviselő úr gazdag gyűjteményében.

Prágay András szerencsi prédikátor »A fejedelmeknek serkentő órája« című művét Rákóczy Györgynek, mint a ki a munka megjelenését lehetővé tette, ajánlá. Az 1628-ban Bártfán Klössz Jakabnál megjelent munka táblájának belső lapján Rákóczynak ezen, saját kezeivel bejegyzett parancsa olvasható:

»Ez könyvet adtam mostam szerencsi tisztartóm Tállyay István kezében, hogy gondját viselje, és a várhoz megtartsa, jövődöben ha ő róla leszállana is, ezt akármi módon inventáriumban tartozzék beíratni, és az vártól nem idegeníteni, becsületi oltalmazás alatt, ő utána az többi is ezen pena alatt. Datum Szerencs 28 die Anno 1629. Rakoczý Georg.«

alább: »non est currentis, neque volentis, sed miserentis Deo.«

A könyvnek, sajnos, csak táblái maradtak meg, a préselt bőr lekopott, csak a hátsó táblán látszik még a Rákóczy-czímer néhány élesb körvonala.

A másik érdekes ritkaság, melyről említést teszünk, az erdélyi országgyűlési czikkelyek egy rendszeres gyűjteménye, mely nemrég az országos levéltár »Inutiliak«-nak csúfolt iratai közt találtatott fel. E példány Barcsay Ákos fejedelem tulajdon kézi használatra szánt gyűjteménye volt. Nem tekintjük tartalmát, melynek méltatása más körbe tartozik, röviden csak azt jegyezzük meg, hogy ez ama gyűjtemények egyike, melyeket a fejedelmek s egyes tanácsurak a magok használatára az egyes városi, káptalani s megyei levéltárakból gyűjtöttek össze, a melyenek: a Bánffy-féle, a Rákóczy-féle a Lázár-féle — melyhez azonban még szó fér — gyűjtemények. (Az egyes gyűjteményeket rendszeresen felsorolja: Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek I. XI—XV. l.)

Kötése: szép, sötét-barna préselt bőr, magassága: 31 cm., szélessége 19 cm. Elő-lapján aranyos betűkkel e felírás van:

ACATIVS BARTS AIDE NBA RTSA 1657.

Mindkét lapján, épszögű aranyos vágányú keretekben cizfázott virágalakok nyomatai láthatók. *Thallóczy Lajos.*

ÉRTESÍTÉS

A

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ VÁLLALATÁNAK PÁRTOLO TAGJAIHOZ.

A könyvkiadó vállalat 1878-iki évfolyamában ezennel szétküldetnek:

Az I-ső vagy történelmi sorozatból:

Macaulay: Anglia történetéből, a IV. V. VI. kötet, s ekként ezen nevezetes munka teljesen befejezve lesz a pártoló tagoknak kezei között.

A II-ik vagy irodalmi sorozatból:

Nisard: A francia irodalom története. Fordítja Szász Károly I. kötet.

A III-ik vagy jog- és államtudományi sorozatból:

Pauler Tivadar. »Adalékok a magyar jogtudomány történetéhez« Egy kötet. (Teljes.)

Carrara. »A büntető jog tudományos programja« fordítja Beksic Gusztáv. I-ső kötet.

A II. és III. sorozat előfizetői részére **Lewes** »A philosophia története« III. (befejező) kötete és **Carrara** »a büntető jog tudományos programja« II. (befejező) kötete okvetlenül még a jelen évben szét fog küldetni.

Az 1878-iki illetmények fejében tehát a bekötési díjakkal együtt fizetendő:

Az I-ső sorozatért (3 kötet) 5 frt 20 kr.

A II-ik sorozatért (2 kötet) 3 frt 80 kr.

A III-ik sorozatért (3 kötet) 4 frt 20 kr.

A könyvkiadó vállalat felvirágzása érdekében egyuttal felkéretnek a t. pártoló tagok, hogy ezen általános érdekű irodalmi és tudományos munkák terjesztésére hivatott vállalatot, — tekintve annak irodalmi és közművelődési jelentőségét, — saját körükben ismertetni és pártolására közreműködni sziveskedjenek.

Úgy a jelen folyamra, mint az ekkorig megjelent munkákra — melynek lajstroma a mellékelt lapon látható — megrendelések folyvást elfogadtatnak. Előfizetési díjak, valamint a vállalatra vonatkozó kérdezősködések stb. a M. T. Akadémia könyvkiadó hivatalához (Akadémia épülete, Budapesten) intézendők.

Budapest, 1878. június 1-én.

A M. T. Akadémia Könyvkiadó Bizottsága.

A M. T. Akadémia könyvkiadó vállalata

az 1875–1877-iki folyamában megjelent munkák

JEGYZÉKE:

I-ső vagy történelmi sorozat.

Nyolcz kötet. Diszesen kötve. Ára 15 frt 20 kr.

- Macaulay.** Anglia története II. Jakab trónralépte óta. Fordította Csengery Antal. Második, átnézett kiadás. I. II. és III. kötet. Angol díszkötésben. A harmadik kötetből kezdve fordítja Zichy Antal.
- Baráth Ferenc.** I. és II. kötet. Angol díszkötésben.
- Curtius E.** A görögök története Fordította Fröhlich Robert. I. és II. kötet Angol díszkötésben.
- Hunfalvy P.** Magyarország ethnografiája. Egy köt. Angol díszkötésben. (Teljes).
- Carlyle T.** A francia forradalom. Ford.

II-ik vagy irodalmi sorozat.

Hat kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 40 kr.

- * **Göthe** lyrai költeményei. Ford. Szász Károly. Két kötet egybe kötve. Angol díszkötésben. (Teljes.) Elfogyott.
- * **Nisard D.** Tanulmányok a renaissance és a reformatió korából. (Erasmus Rotterdamus. — Morus Tamás. — Melanchton.) Ford. Vajda János. Egy kötet. Ang. díszköt. (Teljes.) Elfogyott.
- Müller M.** Ujabb felolvasásai a nyelvtudományról. Fordította dr. Simonyi Zsigmond. Egy köt. Ang. díszkötésben.
- Boissier.** Cicero és barátjai. Ford. dr. Csiky K. 1 kötet. Ang. díszk. (Teljes).
- Lewes.** A philosophia története Thalestől Comteig. Fordította dr. Bánóczy J. I. és II. köt. Angol díszkötésben.

* Az elfogyott **Göthe** és **Nisard** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes:** Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler** Wesselényi összeesküvése 2 kötet. — **Kállay:** A szerbek története.

III-ik vagy jog- és államtudományi sorozat.

Hét kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 80 kr.

- Bluntschli J. C.** Az általános államjog és a politika története a tizenhatodik század óta a jelenkorig. Fordította dr. Acsádi Ignác. Két kötetben. Angol díszköt. (Teljes.) Elfogyott.
- Maine Sumner H.** A jog őskora, összeköttetése a társadalom alakulásának történetével, s viszonya az ujkori eszmékhez. Fordította, bevezette és jegyzetekkel kísérte Pulszky Ágost. Egy kötet. Angol díszkötésben. (Teljes.)
- neist R.** A jogi állam. Fordította dr. Takács Lajos. Egy kötet. Angol díszkötésben. (Teljes.)
- Todd.** Az angol parlamenti kormányrendszer fejlődése és állása. Fordította Daptsy László. Három kötetben. Angol díszkötésben. (Teljes.)

* Az elfogyott **Bluntschli** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes:** Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler:** Wesselényi összeesküvése. 2 kötet. — **Kállay:** A szerbek története.

Mind a három sorozat 21 kötetben diszesen kötve 38 frt 40 kr.

A jelen vállalatban megjelent munkák egyenként nem kaphatók, s csak előfizetés útján az ábrók, mint a M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatának pártoló tagjai által szerezhetők meg.

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MŰZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.



A „Magyar Könyv-Szemle“ legközelebbi kettős füzete november elsején fog közreboocsáttatni.



A HARMADIK FÜZET TARTALMA:

Mátyás Király könyvtára maradványainak felfedezése 1862.	
Ipolyi Arnold gróf Prokesch—Osten Antal felett a M. Tud. Akadémia 1878. február 25-én tartott emlékbeszédéből	103—120
Fraknói Vilmos: Két hét Olaszországi könyv és levéltárakban. 1878. májusban.	121—153
A magyar korona területén levő kő- és könyvnyomdák jegyzéke	153—160
Vegyes közlemények	160—167
A magyar irodalom 1878-ban	XXXI—XLII
Hazai nem magyar irodalom	XLII—XLV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XLV—XLVI

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket. Ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába. vagy a Történelmi társulat pénztárához. vagy végre a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRA MARADVÁNYAINAK FELFEDEZÉSE 1862-BEN.

Ipolyi Arnoldnak

gróf Prokesch-Osten Antal felett a M. Tud. Akadémia 1878. február 25-én tartott emlékbeszédéből.¹⁾

Mátyás király Stambulba vitt híres könyvtára maradványainak felfedezése és visszaszerzése a magyar tudomány lelkesebb buvárainak nemzedékről nemzedékre szóló régi hagyományát képezte.

Az oly dicsőnek vélt nemzeti mult, bármily kitűnő lehetett is a vitézségben, annál kevesebbet mutatott a tudomány és művelődés magasabb világából. Mátyás király tudományos- és műköre képezte volna abban az egyedüli fényesebb pontot; míg ujabbán mélyebbre nem szálltunk, hogy multunk művelődésének emlékei eltemetett ismeretét a felszínre hozzuk. De e közt is, a mint középkorunk műemlékei s irodalmi régiségei nem csekély kincsét felfedeztük és fölemeltük már, a renaissance kor vizsgálata is nem kisebb fényt látszott hazánkra vetni; s azért a Corvina maradványai szent örökségének keresése egyre méltán kísérté a nemzet lelkesebb tudósait; ámbár feltalálásuk reménye gyakran már ábrándnak mutatkozott, melyen csak rajongva csüggöttünk és lelkesedve emelkedtünk.

Emléke azonban nemcsak irodalomtörténetünk legszebb lapjai egyikét képezte. Nyomozásának és keresésének is már egész története s irodalma volt. Hogy jártak egymásután a követségek érte Budára: a Brassicanusok és Cuspinianusok, a Busbeckek és Pirckheimerek; hogy irták le a Láziosok és Schier Xistusok;

¹⁾ Megjelent az Akadémia kiadásában. Értekezések a Történelmi Tudományok köréből. VII. kötet. VI. szám. 8-adrétű 67 lap. Ezen töredéket, tekintettel könyvészeti fontosságukra, szükségesnek láttuk e helyen is közölni.

hogy vitte diadalban a nagy Soliman szultán vagy talán Ibrahim nagyvezér Stambulba a seraj palotáiba; hogy kínált érte Pázmány és Bethlen harmincz- vagy százezer aranyat. Mesés hírek jártak kincseről, a hártya-codexek, képek és kötések értékéről és tudományos becséről; sőt, a mi több, magyar könyveiről: Bátor László pálos teljes magyar bibliája fordításáról, Janus Pannonius magyar grammatikájáról és hadi dalairól, Szombat-helyi Tamás híres magyar hitszónoklatairól, Gábor Deáknak Mátyás király által kedvvel olvasott magyar énekeiről, s a Mátyás palotájában énekelt hősdalokról, a Liber regiusok és krónikák példányairól, a magyar egyházi szent hymnariusokról és Csoda Miklósnak munkáiról s annyi más csodadolgokról.¹⁾

Mint az új és nagy idők kezdetén a lelkesedés nagyobb, a kedélyek fogékonyabbak, úgy szülemlett és lépett e kincs fölkeresésének eszméje és terve is az akkori merészebb vállalkozások közt néhányunknál az előtérbe: midőn a nemzet az elnyomás hosszas éve után az új hajnal derengő szürkületébe tekintve, szebb jövőt tervezgetett.

Egyik elhunyt társunk, a politikai közélet terén is szerepelt Kubinyi Ferencz, akadémiánknak tevékeny s áldozatkész tagja, épen azon időben, aggkora daczára, egy keleti tudományos ut tervével élénken foglalkozott. Nemes szándékaival s áldozatkész-ségével ha nem állott is arányban készütsége és tehetsége, de buzgóságával sokakat felülmult. Az új tudományos czéljai mellett inkább a nemzeti kegyeletok eszméi lebegtek a lelkes honfi előtt. Meg akarta látogatni keleten a magyar történet által is megszentelt classicus helyeket, a szabadsághaborúk kibujdosott hősei menhelyeit és sirjait a Pontus partjain, hová a száműzöttek egykor elbujdosnak, és hol az elhunytak porai az idegen földön nyugosznak . . .

Ekkor szűkebb baráti körünkben vetém fel az eszmét, mennyivel czélszerűbb lenne, ha a bizonytalan és kétes hazafiui tervek helyett inkább a Corvina maradványai fölkeresésére egyesülnénk a keleti útra. Ugy vélekedtem, hogy nagyobb szükségünk van egyelőre nemzeti műveltségtörténetünk emlékei felfödözésére, melyek a hazafiui lelkesedésnek is méltó talaját képez-

¹⁾ Toldy: Mátyás király könyvtára. Tud. ért. II. 25.

hetik, mintsem egyszerűn nemzeti hőseink ily — talán kérdésbe fogható — cultusára. — Henszlmann társunkat, mint a tudomány szakférfiát, kit úgysis a műtanulmányok vonzottak a kelet felé, nem kellett e nézetnek megnyerni. De buzgó aggbarátunk is azonnal lelke erős és meleg hevével megragadta a tervet, és szívesen elejté érte úgy is határozatlan kiindulási pontját.

Mire a czéllal tisztában voltunk, áttanulmányoztuk minden oldalról nem kevésbé a kérdést, mint a feladat kivitelére szolgáló eszközöket megfontoltgattuk. És ki hinné ma, hogy akkor arra kellett a legnagyobb gondot fodítanunk, hogy a terv titokban maradjon, nehogy akár nevetségessé tegyük azt és magunkat hazafiui buzgalmunkkal; vagy netalán még akadályokat is gördítsünk szándékunk kivitele elé. Mert senki nálamnál nem érezte jobban e merész vállalkozásnál nem csak azt, mily gúny kísérheti a sikertelen járatot, ha czélt nem értünk; de az ügyet magát is mennyire veszélyeztetné ily merész és eredménytelen vállalkozás, a mi pedig valószínű volt; és még mily szédelgéssel is vádoltathatunk netalán. Ámbár ezek újabb vívmányainak nálunk akkor az irodalom és tudomány terén még nem igen volt divata, sem haszna. Éreztem, hogy nagyobb hazafiui elszántsággal, mintsem józan számítással vállalkoztunk oly feladatra, melyet nálunknál nem csak hasonlíthatlanul nagyobb tekintélyű, tehetségesebb és a körülményekkel ismeretesebb államférfiak és tudósok, sőt a leghatalmasabb uralkodók követségei többszörös sürgetéseik daczára nem voltak képesek elérni. Most pedig az egész már rég feladva, s a feledés leple által egészen elborítva volt. Mindez, ha nem teljes titoktartást, legalább a cél leplezését igényelte. Pártfogást nyernünk egyébként nem sikerülhetett volna. Kormányra, mely ily nemes czélt felkarolni, vagy csak méltányolni is képes lett volna, már épen nem, és nekünk a legkevésbé lehetett akkor gondolni. Az ily kincsekért lelkesedő Pázmányok és Bethlenek, kik százezreket készek értök kedvvel áldozni, századok ritka alakjai, és nem mindennapos jelenségek. Még oly bibliophil könyvszerzőink és műkedvelőink faja is akkor kihalt volt, kik, mint Széchenyi, az atya, és Jankovich Miklós, Fehérváry és Horváth István készek voltak a codexeket és műtárgyakat arannyal felmérni. A közvélemény és közlönyei, a hirlapok nagy hatalma, más actióval voltak elfoglalva a nemzet élete ama küzdelmes napjaiban.

Csak az egyetlen Toldy, kinek itt mindnyájan annyit köszönünk, s a legtöbben baráti karjain léptünk be e helyre, volt az, kinek lelkesedése, a mint értesült szándékunkról, határt nem ismert. »Nem álom ez« kiáltott fel, az előtte is szerényen mentegődő vállalkozásra. »Erős a hitem, hogy ott létezik, hogy még együtt van Mátyás király könyvkincse legnagyobb része. Isten segítsen rá titeket, hogy megtaláljátok, meghozzátok.« A tervezés, a készülődés napjai alatt már alig váltunk el többé egymástól, s alig beszéltünk egymásközt másról, mint erről. Irodalomtörténete harmadik kiadása II. kötetének e részletét, Mátyás király könyvtáráról, épen a sajtó alá volt adandó. Kivette, újra átdolgozta hamarjában, hogy aényt benne teljesebben kifejtse. Átadta nekem, mint maga erről írja, azon »buzgó esengéssel, hogy vegyem az ügyet lelkemre, hogy győződjem meg vázlatos előállításából, hogy nem álom az, amit hírdet, hogy méltó e kérdés felderítéseért fáradozni és áldozni.« S mire átadta, még utánunk kiáltott búcsúzóul: »Az ígélet-földének küszöbén álltok: hódítsátok meg. Ez az égnek utja, s régi magyar dísz, kiált felétek Berzsenyi árnyéka.«¹⁾ De én ez esengést úgy vettem, mint egy követi utasítást, mint parancsot és meghatalmazást; mint a magyar nemzeti tudomány kincstárnokának, sőt fejedelmének utasítását és meghatalmazását követéhez. Éreztem, hogy a nemzeti tudomány ügyében nemesebb küldetést nem egy könnyen nyerhettem volna. Toldy még tovább akart menni. Erővel az akadémia elé akarta hozni az ügyet, azt akarta, hogy egyenesen az akadémia által legyünk a Corvina kinyomozására megkeresendők, s a kezdeményezés dicsősége az akadémianak legyen biztosítva. »Én bízom nemzetem geniusához, lesz pénze erre Magyarországnak!« írta lelkesedve.²⁾ Alig tudtuk őt erről lebeszélni; hogy ennek haszna és sikere nem lesz, dicsősége pedig semmi arányban sem állana a nehézségekkel, melyeket ezáltal fölkelhetne. Megnyugodtunk végre abban, hogy az akadémia ajánló levelet ad gr. Prokesch-Osten internuntiusához, és hasonlót eszközöltünk ki gróf Forgách

¹⁾ Toldy saját szavai, valamint az előbb idézettek. Lásd 1862. »Magyarország« egy cikkében, s ezután újra közölve: Tud. értek. II. 25. és 26.

²⁾ U. o. 25. és 27. lap.

Antal magyar kancellártól; ki akkor a kormány élén állott, s minket szokott szíves figyelmével hathatósan ajánlva, valóban nagy hálaára kötelezett le.

Szerénységünk és csekély tehetségünk öntudatában is éreztük hivatásunk és küldetésünk magas eszméjét, és csak úgy átvoltunk hatva általa és lelkesedtünk érte, mint akár az új világot kereső Columbusok, vagy új égi rendszereket felfedező Copernicusok.

Így léptünk be a Fekete-tengeren átélt viharos éjre következő szép májusi napok egyikén, az Aranyszarv fölött emelkedő Pera velencei palotájába, gr. Prokesch-Osten internuntius-hoz. Beküldött névjegyünk elég volt, hogy bebocsáttassunk, gróf Forgách s az akadémia átnyujtott levele elég, hogy meghittent fogadtassunk. Mindennek daczára a vállalkozásunk merészsége mellett szükséges óvatosság nem engedte, hogy mindjárt nyiltan és őszintén szóljunk.

Áttanulva a Corvina s általában a bizanti könyvtárak nyomozása történetét, ha nem vakmerőségnek, mégis nevetségesnek véltük, hogy magunkat első perczben úgy mutassuk be, mint a kik a Corvinát fölfedezni és visszaszerezni jöttünk. Nem is említve a régibb magyar s osztrák fejedelmi küldöttségeket, kik azt sikeretlenül keresték; tudtuk, hogy az újabb időben is oly tudósok, mint a francia abbé Savin, és az olasz abbate Toderini, az angol főesperes Carlisle és az osztrák követségi tanácsos Hammer-Purgstall, udvaraik által is támogatva, hasztalan fáradoztak ez ügyben. — Sem a bizanti, sem a Corvina-könyvtárak nyomaira nem akadhattak.¹⁾ Féltünk, ha ily tudós férfúnak egyenesen elmondjuk, hogy e könyvtárakba akarunk jutni, melyeket ő maga is bizonyára vágyódott látni, ha azokba bejuthatott volna, még szemünkbe talál nevetni. Megkerültük azért a kérdést, s óvatos diplomaticus modorral igyekeztem elmondani nevünkben, hogy a magyar történet-kútfők vizsgálatával foglalkozván, melyek kiadását akadémiánk monumentáiban már akkor megkezdte, archaeologiai tanulmányaink mellett ezek keresésére utaztunk ide. Nevezetesen arról értesültünk, hogy a szultánok

¹⁾ L. Hammer Konstantinápoly leírásában ezek kutatásait összeállítva.

eskiseraj-palotájában lévő kubbe alti nevű épület könyvtárában a magyar krónikák egy érdekes példánya találatik, mely számos új variánsokat szolgáltathat. Ezt óhajtanók látni. Célunk egyelőre csak az, hogy bebocsáttassunk a nevezett könyvtárba, ott körültekintve, megkereshessék e codexet, és beletekintve tájékozhasssuk magunkat, vajjon annak használata, kijegyzése vagy leírása szükséges-e? A további iránt azután az akadémia rendelkezését fogjuk elvárni.

A dolog lényege t. i. az volt, hogy a követ által nyerjünk a kubbe alti, azaz kúp alatti palota könyvtárába juthatni. Régi hagyományok szóltak a felől, hogy itt a régi seraj kubbe alti kincstára könyvtárába volnának letéve a könyvek, melyeket Budáról a kincscsel, az istenek : Hercules és Apollon szobraival, és nagy érc-candelaberekkel hozott magával diadalban Soliman szultán vagy Ibrahim nagyvezér. A keresztény és török írók, mint Gritti emlékirója Francesco della Padovano, és Gilius Konstantinápoly leírásában, Pecsevi a magyar renegát, Mózes zsidó és Sokolazade török író egyaránt emlékeztek volna ezekről. A portai műveltebb török effendik s a portánál kibejáró görög s örmény ügynökök és segédek meghitten suttozták. A magyar emigratio egyes tanult férfiai, kik a keleti irodalmat elsajátíták, mint Szilágyi Dániel, és Konstantinápolyban régebben tanuló kitűnő orientalistánk Vámbéry figyelmét is fölkelték; nevezetesen az utóbbi Pecsevi és Sokolazade fordításával is újra figyelmeztetett.

Tervünk tehát az volt, hogy oly tudományos férfiú által, ki ily vizsgálat célját teljesen méltányolhatta, és oly befolyásos állású diplomata által, minő akkor gr. Prokesch-Osten internuntius volt, a bebocsátást ily ártatlanabb ürügy alatt könnyebben kieszközöljük, mint ha a bizanti császárok vagy a Corvina codexei keresését hirdetjük.

A mily jóakaró készséggel meghallgatta azonban kérésünket, oly határozottan mentegetődzött, hogy hivatalos állásában nem lehet segélyünkre. Mire, méltányolva igyekezetünket, válaszolt, hogy »példával akarja, — ugymond — annak kényes voltát előadni. Önhöz fordulok, mondá hozzám intézve a szót, mint egyházi férfiúhoz. Ön legjobban megérthet, ha az esetet fölteszem : mit válaszolna a Szent Atya, ha valami berlini protestans tudós,

azzal a kérelemmel állana elő, hogy adja ki neki a vatikáni könyvtárban, tegyük fel, Luthernek ott létező eredeti kézíratait, melyeket munkái kiadásánál használni kíván. Én azt vélem, folytatá, hogy mint egyháza fejének és hitőrének ezt meg kellene tagadnia. Már most tegyen ön hasonlatot a Szent Atya böles, felvilágosodott, tudományos, nagy műveltségű személye, s a tudatlan, oktalan előítéletes török közt, vegyük akár a felségét a szultánt is, ki épen úgy vallásának feje és hitőre; melynek épen egyik hitezikke, hogy mindaz, a mi a koránon kívül áll, s irva van, csak istentelenség. Ha ő maga nem is gondolna talán vele, környezete az ulemák figyelmeztetnék és gátolnák ebben. A követnek ilyesmit magától vagy valakiért kérni, egyenesen a diplomatai illemmel, szokással, sőt a köteles tisztelettel ellenkeznek. De tudják önök mit, én azt vélem, hogy szavaiknál tovább látok és hogy nálamnál jobban vannak tájékozva, nemcsak a tárgy, a mód iránt is, melylyel azt megnyerhetik. Tegyék meg a tudomány érdekében ez úton, a mit tehetnek. Mert ha én ily úton fellépek, ezáltal figyelmet keltve, azzal csak akadályukra lehetnék. De részemről mindent meg fogok egyébkint tenni, hogy az intéző körökben jól fogadtassanak. Szükségük lesz a portánál, a külügyéرنél, a nagy vezérnél, sőt lehet a nagyurnál is bemutatásra, hogy a kívánt helyig juthassanak, és kérelmök meghallgattassék. Ezt ajánlatommal ki fogom eszközölni, mint kiváló személyiségeknél szokás, kik fontos tudományos járatban vannak. Odáig érve egyszer, az önök ügyességétől és szemességétől függ, hogy czélt érjenek, ha az egyáltalában ez ügyben lehetséges.«

De nem fárasztom önöket ezek elbeszélésével, s a minket annyiszor kifárasztott lépések és tárgyalások további részleteivel. Csak röviden említem, hogy az ő ajánlása és követségi személyzetével való elkísértetésünk végre is fényes fogadást szerzett a portánál. Kubinyi társunk gazdag dísz magyar viseletet öltött, melynek paszomántja, állítása szerint, még II. Rákóczy Ferencz díszöltönyét ékesíté. Kavaszok előlovaglása mellett nagy kísérettel vezetettünk be. Előbb a külügyminiszter, majd rá a nagyvezér, akkor Fuad pasa fogadott. Üdvözlésünkben kiemeltük, hogy neki nem csak mint a birodalom legmagasabb méltóságának, hanem; mint a török irodalom első férfának és hirneves költőnek kívántuk, mint távol idegen föld szerény tudósai, hódó-

latunkat kifejezni. Midőn erre nyájasan kezét fogott velünk, nem küzdhettem le az érzést, melyre történelmünk legsötétebb lapjai, konstantinápolyi török követségeink többnyire oly lealázó sorsa és fogadása leírásai emlékeztettek. Eszembe jutottak egyik ősmenek, a XVI-dik századi magyar költő s többször portai követ Rimai Jánosnak jelentései: hogy lehetett szerencsés végre a fényes portánál megjelenve, miután felkaftánoztatott, nagyvezér ő magassága kaftánja szélének csókjára bocsáttatni. Vagy mint még Zrinyi Ilona és Tököly leveleiben is felháborodva olvashatjuk, mikép esedeznek, hogy a Seislam ő nagyságának, a török hit legfőbb oszlopának köntösét csókolhassák.¹⁾ Míg Apafi fejedelem a vezérel szemben, csak oda nyújtott keze csókolása után kaftánoztatik fel.

Mennyire változtak azóta az idők. De változott jobban, mintsem véltük volna, a török szellem is. Prokesch, lehet, már akkor szólt Fuaddal, bár nekünk nem említé. Annyi bizonyos, hogy a nagyvezér kérésünkre legkisebb meglepetést sem mutatott, s mint ilyenre, épen semmi nehézséget sem tett. Ellenkezőleg egyenesen rámondá, hogy maga is ifjkorában gyakran forgatta a könyvtárban az európai codexeket, nevezetesen Plutarchust említé, hogy hosszasabban volt kezében.²⁾ De — ugymond — az oly gyakori tűzvészek Konstantinápolyban, mint ez köztudomású, s itt a követségi személyekre mutatott, hogy ők is tudhatják, mindezt elemészték, s aligha maradt belőlök még egy-kettő. Azonnal ki fogja adni a rendeletet, hogy előkerestessenek s az eredményről értesítettni fogunk. Azután beszédét francziául tovább folytatta a török birodalom két nagy bajáról. Egyik az, hogy nem beszélve népe a művelt nyelveket, elzárva marad a világműveltség lendületétől. Más az, hogy a tűzvész annyiszor pusztít, s általa elvesznek a házakkal a vagyon, a kincsek, az emlékek stb. De mindkettőn igyekszünk segíteni. A jövő nemzedék megtanulja majd a művelt nyelveket, s a fa-házak helyébe szilárd anyagból fog újakat építeni.

A török lassúságot ismerve, el voltunk bár rá készülve, türelmünk mégis nagy próbáknak volt kitéve. Megérkezett végre

¹⁾ Tud. ért. I. 263 stb. S Uj Magy. Muz. X. I. 103.

²⁾ Valóban a felfedezett és visszakerült Corvina-codexek egyikében Plutarchus életrajzainak egyes részletei előfordulnak.

a nagy nap, melyen dobogó szívvvel átléphetünk a kubbe alti csarnokai küszöbét. A fogadás mi kívánni valót sem hagyott fenn. Oly fényes volt, akár a portánál. Megvendégléssel kezdődött, mely a néhány csemege, kávé és csibuk fogás közt is nagyon hosszasanak, sőt végtelennek látszott. Végre miután a keleti illedelem minden udvariassági formáin átestünk, a kincs- és könyvtár főöre: Salih bej fölkelve jelt adott, hogy bevezetésünkre készen áll. A kincstárba lépve, nagy tömegekben állott előttünk a sok drágakő s aranykincs. Felhalmozva áll itt a világ minden részéből összerablott préda-zsákmány, s a követségek által összehordott ajándék-tárgyak össze-vissza állított sora, az indiai drágakövektől és perzsa trónoktól kezdve egész a párisi mult századi barock óraházig. De köztök a drágaságon és curiosumon kívül valódi műbecscsel bíró tárgy mennél kevesebb volt. **Hazánkra** különösen mutató emlék vagy műrégiség általam hamarjában épen nem volt fellelhető. Az egészet máskép is csak futólag néztük, alig várva, hogy a könyvtárba juthassunk. De erről a kincstár megtekintése után szó sem volt. Azt hallók, hogy már ez is oly nagy kegy és kitüntetés, melyben csak a bucsuzó követségi személyek részesíttetnek. Ezzel újra a fogadó teremben a keleti bucsuzási illem udvariasságait folytatva akarták az egészet elvégezni.

Így csalódva és kijátszva, kénytelenek voltunk az illemt félretenni. Figyelmeztettük, hogy nem ezért jöttünk, hogy az engedélyt nem erre kértük és nem erről szól. Nem a kincstárt, de a könyvtárt kívántuk látni, s eziránt nyertünk ígéretet a nagyvezértől. Az ámulás most részükön mutatkozott. A fermán csak a kubbe alti látogatásáról szól. De ha könyvtárt akarunk látni, ezt a szivességet is hajlandók ily előkelő, tudós férfiaknak megtenni.

E közben elvezettek az eski seraj parkjában lévő egyik szultáni kösknek (szerintünk kiosk) nagy könyvtár-termébe. A jól berendezett könyvtárban, mely a szultáni paloták ifjusága iskolájának könyvtárát képezné, azonnal könnyen tájékozhattuk magunkat. Láttuk a polczok felirataiból, hogy a tudományszak szerint rendezett könyvtár a korán, az orvostan, költészet stb. keleti irodalma műveit foglalja csupán magában. A nem háttal, de a nyíló oldallal kifelé fordított könyvek mindegyikének szélmetzetére lévén

irva czime, köztük hasztalan kerestünk volna tovább európai codexeket. Folytattuk azért követelésünket, és mire ez sem fogott, ismét nyájasabb kérés és beszélgetés közt előálltunk értékesebb ajándékkal is, és még nagyobbnak ígérétevel, ha azt, a mit keresünk, előmutatná és feltalálná.

Salih bej követelésünk daczára perczig sem veszté nyugalmat, sőt még nyájasabb lön. Megígérte, hogy utánnézet, keresetni fog, lehet, hogy még valamire akadnak. — Ez nagy időt vett igénybe. Türelmetlenségünket fékezve, igyekeztünk közben a bejt mulattatni és társalgását élvezni.

E beszédek közt egyszerre föllebbent az ajtó függőnye s az előcsarnok távlatában megpillantók, mint hoznak szolgák biborba kötött nagy codexeket. Látásukra szívünk megrebbent, felsikoltottunk volna. — De mint férfiak, a görög bölcs mondatával: *Ευρησα!* kiáltánk meghatottan, hogy végre is célt értünk!

Csupán hat codex volt! Örömünk csakhamar hanyatlott. De e néhány codex is egyelőre megragadta mindjárt figyelmünket. Mindannyi jelenleg már itthon van nálunk a múzeum s egyetem könyvtárában. Mindannyin rögtön szemünkbe ragyogott a kapcsok zománczában a magyar és Hunyadi czimer, mely hasonlóan miniatúr képeiken is mutatkozott. Biztosak voltunk, a codexek egész habitusa tanusította, hogy feltaláltuk a Corvina stambuli maradványait; hogy három század multán első felismertük és köszönthettük a magyar tudomány e kincseit s emlékeit. Csakhamar beteltünk Sz. Ágoston Isten városa és Tacitus Róma története stb. ismeretes szövegei lapozásával. Égtünk a vágtyól a többit is láthatni és birni. De velök csak még néhány nyomtatott nagy könyvet hoztak ki: a versaillesi kert mult századi képes kiadását, Calepinus szótárát stb., melyeket vagy nem tudtak, vagy nem akartak megkülönböztetni a keresett codexektől. Láthatólag örvendettek mégis, hogy valamivel eltalálták kedvünket. Annál is inkább csodálkoztak további kérdésünkre és kéréseinkre, hogy meg nem elégedve, ebből még többet kérünk. Nincs több! mondák és rázták a fejüket. De talán lesz még? kértünk tovább; ígértünk és közbe fenyegetődtünk is, hogy folyamodunk újra a nagyvezérhez; mért nem mutatták meg a többit. Nyugodtan vették. Jól tesszük, mondák. De nekik most nem lehet többel

szolgálni. Erre sem volt határozott engedélyük. Talán majd kereshetnek s addig találnak még ilyes valamit.

Heteken át tartott ez így, a további lépések megtevése s újabb engedély kieszközlése. Jól felhasználtuk ez alatt az időt s alkalmat. A nagyvezérnél a tengerparton levő nyári lakában magán fogadást nyertünk s némileg titkos látogatást tettünk, melyet egyik menekült derék hazánkfia, főkertésze Sipos eszközölt ki számunkra. Ennek eredménye az volt, hogy egy napon mégis sok kétség és aggály közt hozzá juthattunk óhajtásunk tárgyához.

Végre megjött ismét az engedély, s a nap, melyen meghíva beléphettünk az eski serajba. Itt az előbb leirt kösk könyvtárterme közepén megterített asztalon, most a codexek nagy halma felrakva várt reánk. Megindulással nyultunk utánok, hogy mi mindent fogunk bennök találni. Az első fogások meggyőztek felőle, hogy itt egyszerűn számos classicus, egyházi s középkori író munkái codexeivel állunk szemben; és nem valami hazai irodalmi és történelmi különlegességekkel. A mint ez iránt tájékozva voltunk, azonnal hozzá fogtunk névjegyzékek, tartalmuk és külkinézésük rövid leírása elkészítéséhez. Jól kellett sietnünk velők, mert mintegy ötven darab állott előttünk, s alig volt egykét óra áttekintésükre engedve. Köztök ismét több nyomtatott könyv volt elvegyítve, mint Banduriusnak a bizanti régiségekről irt munkája. Legnagyobb részt azonban becses régi XIV. és XV. századi latin, görög, sőt kiril pergamen kézirati codexek voltak. Ezek közül nevezetesen 9 darab ismét Mátyás király codexei előbb leirt jellegét, az akkori florenczi codex-írók kezét és miniatúrjeit, a veres bársony-kötést, ennek kapcsain és a képek festményeiben a magyar birodalom, valamint a Hunyadiak czimerét mutatta. Sőt egy kép Mátyás király alakját is felismerhetőn ábrázolta. Tartalomra mindannyi classicus, mint mondám, egyházatya és későbbi író, nevezetesebbek Tacitus, Plautus, Suetonius, Polybius, Teophrastus, Cornelius Nepos, Cicero Augustinus, Eusebius, Clemens stb., melyek közül kétségtelenül a legtöbb Mátyás király könyvtárából való lehet, habár annak oly kiváló jellegével nem bir, mint azok, melyek különös megrendelésére készültek, míg a legtöbb általa készen volt megszerezhető.

Nem is tartóztatom önöket e könyvek részletes felsorolásával. Jelenleg már, midőn azok nagy és jelentékenyebb része

birtokunkba jutott, részletes bibliographiai leírásaikat, czimeik összehírásai s összehasonlításai ismertetéseit többszörösen is birjuk.¹⁾

Fölfedezésünk mindjárt nagy figyelmet keltett Konstantinápolyban is, az ottani tudósok kis körében. Most már fölléphetünk vele nyiltan. Nem csak Prokesch örült neki; hanem az ott bizanti tanulmányokkal foglalkozó egy-két idegen tudóst is nagy mérvben érdekelte. Nevezetesen dr. Dethier Rajna-környéki származású akkori tanoda-igazgató, most a stambuli múzeumok igazgatója, kérte tőlünk mindjárt e jegyzéket. De különösen érdekelte magát érte dr. Mordtmann, ki mint hamburgi ügyvivő jött oda s régiebb idő óta a török kereskedelmi miniszterium főnöke volt. Most közlésünk után tünt ki először, hogy ő titkon ismételve többet látott már e codexek közül. Első alkalmat adott neki erre a híres Tischendorf, a biblia sinai ősrégi codexe felfedezője. Mint a biblia régi szövegei kutatója, nagy szerencsével járta be ekkor a keletet és kutatta a kolostorokban, nevezetesen Athos hegyén a codexeket. Nagy munkái fényes kiadásai Miklós orosz czár költségén jelentek meg. A czár sajátkezű levélével kérte a szultántól, hogy küldötte Tischendorf a serajban levő bizanti codexeket vizsgálhassa. Ugyanezt tette a porosz király Lepsiusért. Mind a ketten azt vélték, valamint kutató elődeik abbé Savin és Carlisle, hogy feltalálhatják még a bizanti császárok ősrégi könyvtárát. És mindannyian csalódtak ismét. Mind a kétszer különböző helyen, a szultánok dolmabakcsi palotája egyik szobájában láttak néhányat fennebb leirt codexeink közül, melyek tehát oda nyilván az eski-serajból vitettek át az Aranyzarvon megtekintésül. Mind a két hirneves tudós rögtön láthatta, hogy ezek újabb codexek s azért nem érdekelték őket. Mig Mordtmann ezek társaságában kétszer is, majd felületesebben, majd részletesebben vizsgálgatta s feljegyezte azokat, sőt mint egy 12 darabnak rövid czimét is közzétette Lepsius philologiai lapjában. Egyik sem ismerte fel azonban bennök a Corvina

¹⁾ Lásd az általunk fölfedezettek jegyzékét Mordtmann és Dethier későbbi közleményeivel összehasonlítva, kiadva Henszlmann társunk által. M. Akadémia jegyzőkönyvei 1864. II. 89. Pulszky: A Corvina maradványai és Csontos: a stambuli szerailban látott nyugoti codexek. Magyar Könyv-Szemle II. 145. 153. S legujabban az ott visszamaradtak ismeretes codexei-nek leírása is felvéve Dethier által a magyar Akadémia megkeresése folytán.

maradványait, melyeket sem nem kerestek, sem azok jellegét nem voltak képesek felismerni. Most hogy Mordtmann az általunk elért eredmény után erről értesült, kérte, közölnök vele jegyzékünket, és ő viszont közlendi velünk az övét. E jegyzékek összeállításából láttuk, hogy ő a mieink közül többet nem látott, és viszont mi sem láttuk mindazt, a mit ő.

Tisztán állott tehát előttünk, hogy még jóval többnek kell ott lenni, mint a mit mi láttunk s eddig ismertünk. Bizonyos volt az is, hogy egyikünk sem juthatott a helyiségbe, hol e könyvtár áll; és hogy annak csak egyes példányai hordattak ki különféle helyekre, megmutatásul a kubbe-altiban létező könyvtár-szobából. Most azért e helyiségnek kutatására fordítottuk újra figyelmünket. A kubbe-alti egyszerű s magánálló épülete minden felől jól kivehető volt. Látogatásaink által tájékozva voltunk a benne levő kincstár helyiségeiről, a fogadó lakról. Elkészítettük alaprajzát, megszámtottuk ablakait, körülhajóztuk tengerre néző oldalát, és mind ebből világosan kitünt, hogy a kincstár termein túl egy vagy két kisebb teremben vagy szobában nem voltunk és hogy ez valószínűleg a codexek rejtegetett könyvtárhelyiségét képezi, melybe bocsátani nem akarnak senkit, hanem inkább onnét kihordják megmutatásul egyes példányaikat.

Ennek oka kétfélekép is volt magyarázható. Az általunk vizsgált s ismert codexek nehányán feltűnő volt a leszakadt, vagy megsérült kötésűeknél hátlapjaik nedvessége, hiánya, rothadása és penészes volta. Ez arra mutatott, hogy a könyvek a földre hanyva egy halmazban fekszenek, s hogy az alsók a padló nedvességétől szenvednek. Ily állapotban, valószínű, hogy átallották a könyveket mutatni, és inkább kihozták a jobbakat. Azért midőn oly számosat állítottak ki belőlük, mint nekünk, talán lejjebb is kellett a rongáltabb példányok után nyulniok.¹⁾ Mig más állítólag értesültek azt adták okul, hogy a kubbe-alti kincstár azon termén túl, és közben a szegletszoba helyiségével, melyben nagy mennyiségű könyv hever, ez előtt egy szobában Mahommed ereklyéi őriztetnek. Miért a hitetlenek ide be nem léphetnek.

¹⁾ A visszakerült példányokon is ennek nyoma látható. Cicero, Clemens, Aristoteles s egy biblia codexein e rothadás, elmállás és penész romai kisebb-nagyobb mértékben mutatkoznak.

Akárhogy legyen is, nekünk többé sem ide bocsáttatnunk nem sikerült, sem kérésünk, hogy még több codexet láthassunk, ha nem most, egy más alkalommal ismét, nem teljesítettett. Ünnepek következnek, mondák. A padisah ide fog látogatni az eski seraj palotáiba. Elfogadására kell készülnünk, akkor senkit sem lehet fogadnunk, semmi idegennek nem lehet ide belépni.

Annál kevésbé lehetett egyelőre nagyobb eredményt elérnünk. Mert, ha sikerült is a Corvina maradványait fölfedeznünk, nem sikerülhetett azokat visszaszereznünk. A kilátásba helyezett mód és feltételek egyrészt oly természetűek, másrészt nehezebbek voltak, hogysem határozottan abba ereszkednünk s ezeket megbírnunk lehetett volna. Azzal vigasztaltuk, vagy csak hitegettük magunkat, hogy itthon talán sikerülni fog jobb módot és költséget is találnunk.

Visszatérve, az akadémia legközelebbi ülésében most már el lehetett mondanunk utunk célját s annak nevezetes eredményét, hogy fölfedeztük Mátyás király könyvtára maradványait; láttuk s összeirtuk azok nagy számát, s hogy ezek mögött még több is rejlik talán, a mi fölfedezésre és mindannyi megszerzésre vár. A Trattner-Károlyi ház régi egyszerű terme, hol az akadémia egyik bölcsője állt, alig hallott ennél örvedetesebb hirt. Társaink, kik közül sokan ülnek még e fényes teremben, s emlékezhetnek az eseményre, bár 15 éve múlt, élénk érdeklődéssel és melegen fogadták jelentésünket. A további részletek, a megszerzés módja, föltételei, kivitele iránt is hajlandók voltunk nyilatkozni. De erre zártülést kértünk. Az akkori elnökség, a mily tüntető készséggel fogadta s ígérte azt, úgy soha sem hívta össze.

Az általános tájékoztatlansággal és érzéketlenséggel szemben az ügy egyelőre egészen elaludt. Mig az akadémiában időről időre mind erősebben lüktető tudományos élet újra s ismételve is az előtérbe, vagy csak a tanácskozási szőnyegre hozta. Indítvány indítványt ért. Majd az internuntius volt felszólítandó, hogy szerezze meg az ott létező többi codexek jegyzékét is, bármily jelentékteleneknek látszassanak is azok és bármily rossz állapotban legyenek. Mert úgy véltük, hogy csak a világra szóló nagy művek fényesebb codexeit láthattuk, mig talán épen a magyar szövegű vagy történeti codexeink mint jelentéktelenebb papiros

kéziratok félrevetve senyednek a könyvtár alján. Majd midőn a Prokesch által kieszközölt s elkészítettett újabb összeírás sem elégitett ki, Konstantinápolyba küldendő követség jött indítványba. De az örökös költséghiány miatt az sem létesülhetett.

Az alatt Prokesch-Osten, figyelme általunk már annyira fölébresztve, mind erősebben foglalkozott az ügygyel. Sikerült valóban kieszközölnie, hogy a codexek neki újra előmutattattak, és dr. Dethier által azok bővebb jegyzékét elkészítette, különös tekintettel lévén azokra, melyeken a Corvina jellege felismerhető volt.

De ekkor már fölfedezésünk híre fölébresztette az összes európai szaktudósok figyelmét, kik egymás után jöttek, fejedelmek hatalmas ajánló leveleivel, s többen bebocsátást nyertek. Konstantinápolyban levő hazánkfiai leveleiből arról értesültünk, hogy néhányan egyes Codexek másolásához kezdettek, mások közülök egyet-mást eltulajdonítottak, vagy kimetszettek belőlök; a mi nekünk, ha ezt helyesnek véljük, épen úgy sikerülhetett volna.

Az első a francia kamarának könyvtárnoka Miller volt, ki III. Napoleon által küldetett ki fölfedezésünk hírére.¹⁾ Erre a másik az angol Britttish-Muzeum küldötte Newton jött. Mire Pétervárról az orosz küldött Tischendorf is, előbbi eredménytelen kutatásai daczára ismét megjelent; és most oly eredménnyel járt el, hogy az általunk fölfedezett Hervoja-féle Glagolit, s még más hasonló bizanti s ó-szláv codexeket, evangeliárumot, hymnologiai és legendariusokat magával vitte, úgy hogy ma többé ott azóta nyomuk sincs.

A törökök végre restelték már a folytonos zaklatást és kihordották a kubbe-altiból. Felállították az eddig mutogatottakat az eski-seraj említett köskje könyvtárában. Itt azután mindenki könnyen hozzáférhetett, a ki Konstantinápolyba utazott. Itt látták már hazánkfiai, nevezetesen Pulszky Ferencz is, mint

¹⁾ Dr. Dethier az Akadémiának újabban beküldött Catalogue Scientifique et histor. des Codices de la biblioth. imp. du Sérail mondja: L'éveil donné par la députation Hongroise, fit que Napoléon III. envoya M. Miller le bibliothécaire de la Chambre des députés. — Puis vient M. Newton envoyé par le Musée Britannique. M. Tischendorf a trouvé bon de cacher ce qu'il a fait en examinant la collection. L. fennebb Dethiernek a Könyv-Szemlében kiadás alatt levő legújabb kézirati jegyzékét.

értekezésében írja; s eljött még Poroszországból újra Lepsius, a kormánytól küldve, mint Dethier jegyzékéből látni. Tehát minden európai művelt nagyhatalom hivatalos küldetéssel képviselve volt már. Csak mi, kik fölfedeztük, kiknek leginkább érdekében állott, kik legjobban voltunk tájékozva már az ügyben magánvállalkozásunk által is, nem tettünk többé lépést. A szerencse azonban, s adjuk hozzá mindjárt, a szerencsétlenség is, jobban, kedvezőbben gondoskodott rólunk, mint érdemünk s igyekezetünk.

Midőn Magyarország uralkodója visszahelyezve az országot régi jogába, magyar kormányelnöke kíséretében, a nagy világesemény alkalmával, mely a suezai Isthmus átmetszésével a Középtengert az Indiai s Atlanti Óceánnal egyesíté, Konstantinápolyba ment, hozta vissza s ajándékozta a magyar nemzeti múzeumnak Mátyás király könyvtára kitünő négy codexét. Prokesch-Osten, ki azóta, hogy nekünk ígérte, nem veszté szem elől a Corvina ügyét, nemes belátásával hozta ajánlatba a portánál és szultánnál e legnemesebb ajándékot. S Magyarország királya e legszebb ajándékkal szentesíté ez irányban is az új irodalmi és tudományos korszakot, minő nálunk Mátyás király fényes kora óta nem volt, midőn könyvtára e maradványait visszahozta s az országnak visszaadta.

A többit tudják önök, hogy jutott vissza. Az alkalom, mely azt szülte, bár nagyobb eredményhez vezetett, kevésbé volt vigasztaló.

Ott álltunk tavál, egy éve most, a magyar egyetem könyvtárpalotája ama fényes termében, mely lehet, Mátyás könyvtára királyi termein túl is téve, épen elkészült volt, hogy, mint méltó hely, fogadja magába Mátyás király könyveit, a török szultántól és nemzettől ajándékban. — Itt üdvözlöttük ismét a codexeket, melyeket 15 év előtt először fedeztünk fel. Harminczöt küldetett vissza ez alkalommal s így az uralkodó által hozott négy darabbal együtt 39 codex került vissza hazánkba. Az eddig ott fölfedezett összes codexek száma Dethier legújabb összeírása szerint mintegy 103 darabra tehető. Oly apró töredéknek mondható tehát ezek száma is, mely semmi arányban sem áll Mátyás király könyvtárával, mely a mostani alaposabb és mérsékeltbb számítás szerint is legalább nyolcz—tíz ezer kötetre tehető. De ezek közt több oly bizanci és egy-két keleti codex is van, melyről

biztossággal el lehet mondani, hogy nem voltak Mátyás király könyvtárából valók. Az eddig fölfedezetteknek tehát közel fele s a legszebb corvinai codexeknek majdnem teljes száma haza került. Az ott maradtak közt eddig egy sincs, mely minket máskép közelebről érdekelne. Vajjon azonban van-e még több? A kubbe-alti könyvtárban nem maradt-e talán az elrongyolt, el-mállott, összehányt töredékek közt, mely közelebb állana hozzánk? Ez mindenestre még kérdéses marad.

Az itt levők közül is egy sem nyújt egyes mellékes feljegyzésen kívül akár különös magyar történeti kútfőt, akár magyar nyelv-irodalmi emléket. Mi volt tehát sajátlag az eredmény!? Valóban ahhoz képest a mit rendkívülit és nagyot vártunk, csekély! Nem találtuk meg köztük: sem az ős magyar bibliát, sem a nemzet hős dalait, sem Janus Pannonius magyar nyelvtanát és nem magyar verseit; nem Mátyás király udvarában énekelt magyar hősdalokat, nem magyar egyházi szónokainkat és hymnariusainkat. Ezeket majd talán még tovább is mint eddig legendariusi és passionáléi nyelvemlékeinket, kolostoraink- és más könyvtárainkból, vagy épen mint most, elhanyagolt levéltáraink oduiban lappangó töredékes feljegyzésekből, mint a Szabács-viadalát és újabban Balassa Bálint dalait, fogják bűváraink előhozni.

De a mit találtunk és fölfedeztünk, az sem megvetendő kincs. Mert találtunk valamivel talán többet is, mint a mit kerestünk. Ezzel kézben kimutathatjuk azt, hogy egykor az európai classicus műveltség színvonalán álltak nemzetünk kitűnő férfiai. Megismerjük, hogy mi volt nálunk a renaissance. Fehangon szólhatunk, hogy a világműveltség e korszaka épen úgy, mint a keresztény polgárosodás minden mozzanata, nemcsak áthatott minket, nemcsak virágzott hazánkban; hanem hogy annak előkelő tényezői is voltunk. Mondhatjuk már ez emlékekkel kezünkben, hogy nem csupán hódítók, nemcsak szabad és független állam, nemcsak nagy hatalom valánk egyszer; hanem budai királyi lakunk versenye a műveltségben mindannyival s egy egész korszakon át jóval előbbre ment a művelt Európa többi udvarainál. Hogy oly tudományos kincse volt, mely a pápait és mediceit vagy legfelebb még egy-két olasz udvart kivéve, sehol sem volt található; melynek codexeit az olasz fejedelmek is még fél század múltán leírásúl, európai udvarok s tudósok használatúl

kérték. Hogy ennek beszerzésére oly nagy összegek adtak ki akkor nálunk, minők a könyvek vásárlására, festésére és kötésére sehol talán sem ezelőtt, sem azután nem költettek el egyszerre a világon. Ez adta meg azután a budai királyi laknak, midőn teljes fényében ragyogott, a legméltóbb fényt; ez adta meg neki a többiek fölött a fölényt. Ez volt, a mi akkor is még, midőn genialis alkotójának lelke onnét kiköltözött, oda vonzotta Európa tudósait és szellemi életét; s ennek codexei szétszóródva innét, képezték maig a királyok s országok könyvtárai legdrágább kincsét.

De mindez nálunk elenyészett és tőlünk kipusztult volt. Természetes, hogy legalább emlékeit, maradványait óhajtottuk ismerni, vágytunk bírni. Mert ha más nem, legalább az volt ez nekünk, a mi a kipusztultnak és tönkrementnek szebb kora nemes emléke. De más is volt és lesz még. Mert most jön majd a tudományos és bibliographiai vizsgálat. Alig hogy tegnap megkezdték és mi mindent hallunk fölöle már, mi mindent találunk bennök. Megtudjuk, hogy a renaissance, a Corvina nem állott nálunk csupán a légben, hogy nem volt csak luxus tárgy. Halljuk iskoláját és hagyományait egész századon át fűződni; látjuk, hogy annak alapját Vitéz érsek könyvtára képezte. Megismerjük már s megválasztjuk ennek codexeit és bennök fenmaradt kezevonásait és javításait, mint tudományos búvárkodása nyomait. Értesülünk arról, mint hozat és szerez újabbakat őscse és tanítványa Janus Pannonius által; és mikép alkot ez mint pécsi püspök még nevezetesebb gyűjteményt, melynek kincseit az érsek és király és könyvtárnokaik Galeotti sat. egyaránt megkívánják s elkérik. Lépésről lépésre kísérhetjük az egész mozgalmat; hogy járnak tudósaink a renaissance kezdete óta elfordulva párisi sorbonnei studiumtól mindjárt Olaszországba, s hogy jönnek az olasz tudósok hozzánk hozva könyveiket hazánkba; honnét és hol, kik másolják és közvetítik a codexeket, e szak első férfiai Attavante és Bisticci, a pápák könyvtára berendezője, a Medicik Laurentianájából sat.

Majd következik erre az újabb, a ritkább, az ismeretlenebb codex-szövegek összehasonlító ismertetése; eredetök, családai kutatása, mint ezt már is megkezdték akadémiánk ülésein, s a szakfolyóiratokban erre hivatott szaktudósaink.

KÉT HÉT OLASZORSZÁGI KÖNYV- ÉS LEVÉLTÁRAKBAN.

(1878 májusban).

Fraknói Vilmostól.

Olaszországnak, az ó- és új-kori civilisáció szerencsés hazájának, könyv- és levéltárai az európai történetírás kiaknázhatatlan bányáit képezik. Minden nemzet történetnyomozói a könnyű munka és a biztos eredmény kilátásával szállhatnak le azok mélyébe.

Es magamnak is immár kellemes megszokássá lett, minden esztendőben néhány hetet szentelni azoknak. Bármennyiszer térek vissza ugyanazon helyre, mindig kielégítve távozom. Egy nagy könyv- vagy levéltár irattömegéből valamely országnak, például Magyarországnak történetét érdeklő összes anyagot felkutatni: számos éveket igénylő feladat volna, s ekkor is kétesnek tűnnek fel, vajjon az teljesen meg van-e oldva.

Saját tapasztalásom arról győzött meg, hogy minden új dolgozat külön kutatásokat igényel. Csak akkor, mikor valamely korral vagy egyéniséggel behatóan foglalkozunk, ismerjük fel világosan mindazokat a halvány nyomokat, melyek a történetük felvilágosítására vezető utakat jelölik.

Meggyőződtem erről a jelen alkalommal is, mikor figyelmet Vitéz János életének és korának történetére irányoztam első sorban.

Ismervén összeköttetéseit Olaszország leghírvevesebb humanistáival; és azt az érdeklődést, melyet korábban Magyarország küzdelme a törökökkel az olasz államférfiak körében felkeltett; semmi kétségem nem volt az iránt, hogy sok új részlettel gazdagíthatom munkámat.

I.

Levéltári kutatásaimat Milánóban kezdtem meg, hol az állami levéltár, a sokféle csapások daczára, melyek idők folytán érték, főleg a XV. század történetére gazdag forrásokat tartalmaz; minthogy a Viscontik és Sforzák, mint ügyes diplomaták, az európai nagy mozgalmak fontos tényezőivé tudtak lenni.

Hunyady Jánossal mint kormányzóval is összeköttetésben állottak, a mely nem szakadt meg akkor sem, mikor Hunyady az ország kormányát V. László kezeibe tette le. Tanúskodik erről 1453 april 10-én a milánói herceghez intézett levele, melyben értesíti, hogy a Jacobus Delbene nevű követe által küldött levelét vette, és maga viszont titkárát Albert jogtudort (Vetés Albertet) küldi hozzá »cum plena tractandi et concludendi facultatis potestate in factis eidem vestre dominacioni peroptime notis«. Sajnos, nem tudjuk meghatározni, melyek voltak ezen ügyek. Valószínűleg a Fridrik császárral ez időben folytatott alkudozásokkal, vagy a török háborúkkal állottak összeköttetésben.

1456-ban egy másik magyar követ, György pozsonyi prépost, jelent meg Milánóban, V. László részéről; míg ugyanakkor Giovanni de Ulesiis milánói cancellár járt Magyarországon. Fennmaradt egy levele, melyben 1456 december 1-én Németujhelyről jelenti Cillei Ulrik meggyilkoltatását, és kiemeli, hogy ezen esemény híre Ausztriában is általánosan örömmel fogadtatott. »Ognuno se sallegra — úgy mond — della morte del dicto Conte de Cile, et qua communiter si dice che era uno tiranno.«

Ezen véres esemény gyászos következményeiről érdekes jelentéseknek egész sorozata maradt fenn e levéltárban. Azok Thomasius Jánosnak, a velencei köztársaság budai ügyviselőjének levelei, melyeket közérdekű tartalmuk miatt másolatokban megküldöttek a többi olasz udvaroknak. Az eredeti példányok azóta tűzvész áldozataivá lettek, és a milánói másolatok mentették meg tartalmukat a történelemnek.

Ezen levelek Budáról, 1457. márczius 10, 15, april 7 és junius 13-án irattak. Egyik dátum nélküli.

Márczius 10-én, mikor a közeledő catastrofáról még senkinek sem volt sejtelve, mellékesen felemlíti a többi részletek között, hogy tegnap Hunyady László Esztergomba ment, hogy az ott táborozó cseh hadakkal alkura lépjen, s mihelyt ezen ügyet elintézi, birtokaira fog sietni, hogy ott a török hadjáratra felkészüljön, míg öcsese Mátyás, ki e napokban érkezett Budára, a királyi udvarban marad.

Márczius 12-iki levelében jelenti, hogy Hunyady László

Esztergomból Budára visszaérkezett: a nélkül, hogy a csehekkel folytatott alkudozásai eredményre vezettek volna.¹⁾

Három nappal utóbb levele már a szomorú esemény hírét viszi Olaszországba.

Szerinte, márczius 14-én délutáni hat óra tájban, mikor a nádor, Pálóczy László, Giskra és a két Hunyady a királynál együtt voltak, rendelet adatott a vár kapuinak elzárására. A velenzei követnek az alsó városban volt lakása, s így csak azt be-szélheti el, a mi itt történt s tudomására jutott. E szerint a vár elzárása után királyi hírnökök járták be a várost, azzal a pa-rancscsal, hogy mindnyájan, kik a király hívei a vár falai alá gyülekezzenek. A nép megjelent, s miután itt négy óra hosszát várakoztak volna, értésökre adatott, hogy mindenki térjen vissza házához és felfegyverkezve várja be a további parancsokat. Egyúttal tudomásukra hozatott, hogy a király parancsára a Hu-nyady testvérek őrizet alá helyeztettek.

Hunyady László csapata, mely mintegy 1200 emberből állott, s a pesti parton volt elhelyezve, mihelyt urának elfogatá-sáról értesült, azonnal fegyvert fogott és a Duna partjára sietett; de mivel a király parancsára a hajók mind eltávolítottak, nem kelhettek át a folyamon és Temesvár felé vették útjukat.

Másnap, mivel a vár még mindig el volt zárva, semmi más hír nem jött az ügynök tudomására, mint az, hogy e napon a nagyváradi püspököt, a kalocsai érseket, az esztergomi érsek egyik unokaöcsését és több urat szintén elfogtak. E mellett fel-jegyzi, hogy sokan attól félnek, hogy Szilágyi Mihály »egy vesze-delmes ember« bosszúból a törökkel alkura lépend.

A következő levél csak három héttel később, ápril 7-én iratott; valószínűleg azért, mert korábban nem volt alkalma Ve-lenczébe küldeni. Elbeszéli Hunyady László kivégeztetését; ki-emeli, mennyire mély benyomást tett ez esemény az egész nem-zetre. »Kevés magyar ember — úgy mond — tudta visszatartani könnyeit.« Elmondja, hogy a kivégeztetésre következő napon a nagyváradi püspök budai házát feldúlták. És hogy közhiedelem szerint őt is kivégezték vagy örökös börtönre ítélték volna, ha csak Carvajal bibornok a pápai követ erélyesen fel nem lép. Ez

¹⁾ E levél nincs meg. Hivatkozik rá márczius 15-iki levelében.

ugyanis sajátkezű levélben figyelmeztette a királyt; hogy a püspök elfogatása által az egyházi kiközösítést vonta magára; s hogy ő a szent szék és saját személye iránti tekintetből nem tűrheti, hogy szeme láttára egy püspök világi fejedelem által őrizet alatt tartassék. A király két napig nem válaszolt e levélre, s ezen idő alatt úgy tekintették a királyt, mint a ki excommunicálva van, minélfogva a királyi kápolnában nem tartatott az isteni tisztelet. Végre harmadnap a király Esztergomból Budára hívta a primást, és kiszolgáltatta neki Vitéz Jánost, hogy az egyházi törvények szerint járjon el vele. Ugyancsak a legátus közbenjárására történt az is, hogy a király az elfogott világi urakról a bilincseket levétette. Az engesztelékenység szellemét igyekezett uralomra juttatni; hangsúlyozván, hogy erőszakos fellépésével a törökök ellen tervezett hadjárat sikerét kockáztatja.

A Hunyady László kivégeztetését előidéző körülmények titkaiba a velencei ügynök nem volt beavatva. Felemlíti, hogy némelyek szerint Cillei barátjai bosszújának, mások szerint magánylölöletnek volt áldozatja. A király néhány órával lefejeztetése után, egyik bizalmas emberét küldötte a pápai legátushoz, kinek tudomására hozta, hogy Hunyady Lászlót, mint az élete ellen szőtt összeesküvésnek fejét büntette.

Érdekes, a mit a velencei ügyviselő a Hunyady-ház tagjainak és barátainak magatartásáról feljegyez. Ápril 23-án Hunyady János özvegyének követe jelent meg a királynál, levelet hozva, melyben a szerencsétlen anya esedezik, hogy legalább másik fiának életét kimélje; kész oly nagy váltságdíjt fizetni, a milyent csak kívánni fognak tőle, még ha utolsó ruháját is oda kellene adni. Személyesen jött volna — úgy mond — a királyhoz, de bátyja erőszakkal visszatartja

És csakugyan míg a megrémült anya minden áldozatra el volt szánva, hogy életben levő gyermekét megmentse, Szilágyi Mihály égett a vágytól megboszulni az elhúnytat. Fenyegető levelet irt a királynak és a pártján levő főuraknak, kijelentve, hogy a törökkel fog szövetkezni, s ennek segítségével bosszút álland a királyon és mindazokon, kik öcsese haláláért felelősek. A velencei ügyviselő szól Szilágyi készülteiről, mikép sietett Belgrádból Temesvárra, attól tartva, hogy Szilágyi Erzsébet e fontos várat a királynak átadja; mikép gyűjt hadakat, s hogy még

számos cseh zsoldosok is gyűlnek táborába; mikép tesz a király eredménytelen kísérletet a kibékülésre.

Ismeretes, hogy a polgárháború kitörését ekkor csak V. László váratlan halála akadályozta meg.

A Mátyás király uralkodására vonatkozó milánói levelezések fel vannak véve az Akadémia által kiadott »Mátyáskori diplomatiái emlékek« közé.

Köztudomású, hogy Mátyás halála után, midőn Corvin Jánosnak nem sikerült igényeit a magyar trónra érvényesíteni, a milánói udvar megtagadta tőle Bianca hercegnő kezét. De nem volt ismeretes, hogy tervben volt e hercegnő és II. Ulászló között házassági frigyét hozni létre. Ezen tervnek egyik tényezője Bakocs Tamás volt, akkor még csak győri püspök, kinek egyik érdekes leveléből következtetjük, hogy a terv sikerülte esetén a bibornoki főveg volt néki jutalmul kilátásba helyezve.

Ugyanezen korbéli diplomatiái levelezésekhez mellékelve egy fontos állami irat másolata is találtatik. A horvátországi rendek 1494 ápril 10-én tartott bihácsi gyűlésökből a pápához intézett feliratuk, melyben a törökök részéről fenyegető végveszély elhárítására segélyért folyamodnak, előadják szenvedéseiket, és különösen hangsúlyozzák, hogy ők hazájukon kívül sehová sem fordulhatnak »cum preter hoc infelicissimum idioma nostrum aliud quodpiam ignoremus.«

Milánó k ö z k ö n y v t á r a i között leggazdagabb az Ambrosiana, melyet a XVII. század elején Borromeo Frigyes bibornok alapított. Codexei a IV. századig érnek fel. Hazánkat érdeklő kézírata csak kettő van. Az egyik Corvina, melyet Rómer Flóris tagtársunk ismertetett; a másik Janus Pannonius verseit tartalmazza, a melyek azonban, miként meggyőződtem, a Teleki József gróf által rendezett utrechti kiadásba mind fel vannak véve.

Ugyancsak Milánóban a Trivulzio örgrófok családjának a g á n k ö n y v t á r a szintén rendkívül gazdag kéziratokban, és két Corvina birtokával is dicsekszik. Felkerestem a család nagyszerű palotáját, hol a ház ura lekötelező szívésséggel fogadott A legdúsabb magánkönyvtár az, melyet valaha láttam. A múlt században a család több tudománykedvelő tagja — főpapok és államférfiak — fejedelmi bőkezűséggel gyűjték.

Pergamenre nyomtatott princeps-edíciók, miniature-ékítményekkel díszlő codexek nagy száma található itt. Az utóbbiak között legfényesebb egy miscskönyv, mely esztei Hippolyt esztergomi érsek tulajdona volt; a miniature-lapok festőjének Ghirlan-dájót tartják a szakértők.

E könyvtár két Corvináját, Mazuchelli és Budik röviden megemlítették; de leírásuk először e helyen jelenik meg. A budai könyvtár legfényesebben kiállított könyveihez számítandók.

Az első Horatius műveiről irt commentárokat tartalmaz. Ívrétű, XV. századbéli hártya-codex. 301 levélből áll. Magassága 35, szélessége 22 $\frac{1}{2}$ centimeter. Kettős címmlapja van. Az 1^b lap közepén négyszögű keret áll, melynek felső és alsó részéhez félkör alakú tér van toldva. A felsőben olvasható: PORPHIRIONIS IN HORATIVM. A közép keretben: HOC VOLVMEN CONTINET COMMENTARIA PORPHIRIONIS ET ACRONIS IN Q HORATIVM FLACCVM. Az alsó részben címer paizs áll, ezüst alapon négy veres pólyával, felette nyílt korona. Az egészet fényes virágdíszítmények veszik körül.

A 2^a lapot fényes dísz-keret fogja körül: virágokkal, állatok- és géniusokkal. A felső lapszél közepén gyűrűdző arany kigyó; a jobb oldalon 4 ifjú férfi alakja, azután címer: veres mezőben ezüst kettős kereszt; majd egy majom, alatta ismét címer: veres mezőben egy ezüst pólya; végre ifjú nő alakja; a baloldali lapszálen: nő alakja, alatta címer: ezüst alapon három veres pólya; majd egy óz, és ismét címer: veres mezőben ezüst kereszt; végre férfi alakja. Az alsó lapszélben a főcímer van elhelyezve: hatszögletű paizsban sötétbarna mezőn négy kék pólya.

A lap élén a cím:

POMPONII PORPHIRIONIS GRAMATICI ERVDITIS-SIMI COMENTARIA IN ODAE HORATII FLACCI.

A szöveg első (Q) betűjében Horátiusnak koszorúzott alakja látható.

A munka a 134^a lapon végződik.

A 135^a lapon ékes lapszél tűnik elő, és itt kezdődik Acronis Gramatici explanatio in Q. Horatii Flacci Sermones. De a cím nincs kiírva, az üres helyet elfeledték betölteni.

E munka a 301^b lapon végződik.

Az írás hanyag, de közben ékes kezdőbetűk állanak.

A könyv eredeti bőrkötése épen megmaradt; arabeszkes vak és aranyozott nyomatokkal. Középen címer helye. A könyv széle aranyozva van.

A második Corvina miscelláneákat tartalmaz. Ívrétű, 205 levélből álló hártya-codex. Magassága és szélessége mint az előbbié. Czímlapját fényes keret veszi körül mind a négy oldalán: virágok, géniusok, phantasztikus állati alakok. A felső lapszél közepén virágbokréta. A jobbszáron két női alak között, fehér lovon ülő férfiú. A balszáron csak egy nőalak. Az alsó szél tájkép foglalja el, melynek közepén nyílt koronával fedett címer paizs: sötétbarna alapon egy kék pólya. Hogy azonban ezen címer nem az eredeti, hanem e fölé van festve, mutatja a megelőző üres lapon az első címernek benyomott helye, a melyen Mátyás címerét, a magyarországi pólyákkal és a középső szívpaizsot tisztán ki lehet venni.

Ezen körülmény azért bir különös érdekléssel, mert bizonyítja, hogy a Corvin-codexek későbbi birtokosai többször saját címereiket festették a Mátyásé fölé. A mi bűvárainkat arra intheti, hogy az idegen címerekkel ellátott codexek között is találhatni Corvinákat.

Az első és második lapon Medici Cosmohoz intézett ajánló levél áll, melynek szerzője Traversari Ambrosius, ki a codexben foglalt darabok elsejét fordította.

A könyv tartalma a következő:

2^a lap. Laertii Diogenis vite atque sententie eorum qui in Philosophia claruerunt.

173^a lap. In Homeri poete vitam Peregrini Albii prefatio ad Laurentium Medicem.

174^a lap. Herodotus de vita Homeri.

183^a lap. P. Virgilii Maronis vita per Donatum Grammaticum edita.

198^a lap. Vita quorundam latinorum poetarum a P. Candido editae et primo vita P. Virgilii Maronis.

200^b lap. Ex annumerationibus Eusebii de temporibus per Olympiadas poetarum quorundam latinorum vitae, et primo de Q. Ennio poeta.

202^a lap. Verba M. Fabii Quintiliani de institutione oratoria libro decimo cum de poetis latinis tractat.

Az utolsó üresen álló levél előlapjának közepén egykorú kézírásával olvasható:

FRANCISCVS SASSETTVS THOMAE FILIVS FLORENTINVS CIVIS FACIVNDVM CVRAVIT.

MITIA FATA MIHI.

Ugyanezen jegyzetet, mely a könyv első tulajdonosáé, vagy megrendelőjeé, a modenai Eszte-könyvtár egyik Corvina codexében találtam.

A codex hárttyája és írása középszerű. Ékes initialisok gyakoriak. A lapszéleken a scriptor tartalommutató oldaljegyzetei. Más kéztől nincsenek jegyzetek.

Eredeti bőrkötése épen fennmaradt, arabeszkes nyomatokkal. Mindkét táblának közepén szívpaizs látható; az arany ágon ülő, esőrében arany gyűrűt tartó Corvin-holló. A hátulso táblán felül olvasható:

LAERTIVS DIOGENES.

A könyv széle aranyozott.

A Trivulzio-könyvtár egykor összesen négy Corvin-codexet birt; de e század elején kettő végrendeleti hagyomány gyanánt Belgiojoso hercegnőre szállott, és jelenleg leányának Trotti őrgrofnének birtokában vannak. Ohajtottam ezen codexeket is megsemlélni, mivel azonban a főrangú tulajdonosnő távol volt Milánótól, ezt egy jövő alkalomra kellett halasztanom.¹⁾

II.

Flórenczben a Medici Lőrincz által alapított Laurentiana könyvtár hat Corvin-codexet tartalmaz, melyeket Bandini jeles catalogusában leir.

Mindazáltal magam is átvizsgáltam azokat, reméllvén, hogy talán jegyzeteikben felismerendem Vitéz kezének vonásait. És nem csalódtam.

Ugyanis a Macrobius munkáját tartalmazó codex kétségtelenül Vitéz könyvtárából került Mátyás birtokába.

¹⁾ Az egyiket említi Mazuchelli. Tartalmazta Joannes Damasce-nus és Anselmus Cantuasensis néhány munkáját.

Negyedrétű 116 levelet tartalmazó XV. századbeli hártya kézirat; mely a florenczi műintézetek egyikében másolatott. Magassága 35, szélessége 23 centimeter.

Az első levél három oldalát arabeszkcs lapszél környezi, a mint ez az egyszerűbb Corvinákon gyakran előfordúl. Az alsó lapszélen két géniuszt tartja a babér-koszorút (stemma), melynek a czimpaizsot kellett volna befogadni. Itt azonban üresen áll.

A czímlap élén arany betűkkel áll a könyv czíme:

MACROBII THEODOSII ILLVSTRISSIMI SATVRNALIORVM LIBER PRIMVS INCIPIT.

A codex mind az öt könyvet tartalmazza. A kezdőbetűk díszesek. Egyébkint a hártya és az írás középszerű.

Majdnem minden lapon vannak jegyzetek, melyek minden kétséget kizárólag Vitéztől származnak. E jegyzetek legnagyobb részben a szöveg tartalmára, különösen csillagászati és természetrajzi adatokra, emlékeztetnek, és a szövegben előforduló tulajdonnevek is ki vannak írva — részben a szokatlanabb kifejezéseket jelölik meg és magyarázzák.¹⁾

Igen fontos az a jegyzet is, mely a codex utolsó lapján, XVI. századbeli kézírással olvasható: »Questo libro fu del Re Mathia d'Vngheria comprato in Constantinopoli dell' òre Francesco²⁾ e mandato a messer Antonio Braciolo, quale l'ha mandato a me Pier Francesco Riccio addi 29 di febbraio 1544.«

Ezen adat kétségtelenné teszi, hogy a Corvina egy része mindjárt Buda várának 1541-ben történt elfoglalása után, Konstantinápolyba szállítottott, mert három évvel utóbb egyes darabjait vásárolni lehetett.

Kiállításra és nagyságra nézve ezen codexhez teljesen hasonlít egy másik 119 levélre terjedő hártya-codex, mely Galeotti Martius-nak »De Homine« című physiologiai mun-

¹⁾ Például az első lapon Macrobius azt mondja, hogy ne róják meg őt, ha a régi írók mondásait használja. Erre Vitéz feljegyzi: »Nota non esse viciosum autorum veterum verbis uti.« — A nyelvtani jegyzetek ilyenek: »Noctu pro nocte« — »Noc pro noctu« — »Nudius quartus«. — Bandini ezen oldaljegyzeteket szintén megemlíti: »Adsunt in margina brevia quaedam summaria et græca verba, quæ suislocis docta manu reddita sunt« (II. 759. l.)

²⁾ Bandini olvasását »Oratore Franzese« kétségesnek tartom.

káját tartalmazza, mely többször nyomtatásban is megjelent. Galeotti e munkáját Magyarországon írta és Vitéz Jánosnak ajánlotta. Az ajánló-levél a nyomtatott kiadásokba is fel van véve.

Gondosan vizsgáltam ezen codexet, mert nem látszott valószínűtlennek, hogy ez az a példány, melyet Galeotti Vitéznek felajánlott. Ezen feltevésem teljes bizonyossággá nem emelkedett, de több körülmény által megerősítették. A cím lap keretének alsó részében meg van a cím er-paizs, melyet rézsutosan menő pólya két mezőre van osztva. De a két mezőbe festett jelvények erőszakosan ki vannak törölve. Úgy látszik, mintha a felső mezőben a liliumnak az alsóban pedig egy csillagnak nyomait lehetne felfedezni.¹⁾

Hasonlag lehetségesnek tartom, hogy az Aeneas Sylvius leveleit tartalmazó, XV. századbéli fényes hártya-codex szintén Vitéz könyvtárából származik.

Az első lapon, a hol Sbignew krakói bíbornoknak Aeneas Sylviushoz intézett levele áll, az arabeszkos lapszélén kerekded cím er-paizs látható: kék mezőben arany lilium és alatta rézsutosan fekvő arany pólya.

Az ötödik levél első lapján pedig, a hol Aeneas Sylvius levelei kezdődnek, az alsó lapszél közepére hétszegletű cím er-paizs van festve, arany pantallér által két kék mezőre osztva: a felső és alsó mezőben egy-egy arany lilium; a pantalléron három ezüst csillag.

Ismertes, hogy Vitéz János cím erében a lilium és csillag előfordul. Igaz ugyan, hogy ennek fő eleme: az oroslán az Aeneas Sylvius-codex cím ereiben hiányzik; de köztudomású, hogy az olasz műintézetek miniatörjai a cím erok festésében, minden heraldikai szabályok alól emancipálva magukat, igen önkényesen és gondatlanul jártak el. Legvilágosabb tanúsága ennek a jelen codex, melyen egy kéz ugyanazt a címert lényeges eltérésekkel festette.²⁾

Annak a feltevésnek, hogy ezen codex Vitéz számára készült, indokolására még azt is felhozhatnám, hogy abban Aeneas

¹⁾ E codexet ismerteti B a n d i n i.

²⁾ Ezen codex és tartalmának részletes leírását adja B a n d i n i.

Sylviusnak Vitézhez intézett oly levelei találtnak, melyek más codexekben nem fordulnak elő.)

Ugyanis e codex a nagy főpapnak számos még kiadatlan leveleit tartalmazza. És eltekintve attól, hogy e codex Vitéz könyvtárából származik-e vagy nem; ez Vitéz életrajzára és hazánk történetére megbecsülhetetlen kútforrásul szolgál.

Az 1453-dik és azt követő két esztendőnek eseményeiről sehol oly részletes és érdekes közleményeket nem találunk. Hunyady Jánosnak és a magyar rendeknek viszonya V. Lászlóhoz, Cillei Ulrikhoz, Eizingerhez és Podjebrádhhoz; a török hadjárat előkészületei; az ezen hadjárat létesítése érdekében egybehívott frankfurti, regensburgi, német-újhelyi gyűlések, — úgy szólván minden levélben említettnek.

Igaz ugyan, hogy a kitünő humanista korának történetét több munkában feldolgozta; de a levelek számos oly részleteket tartalmaznak, melyeket a feldolgozásnál kisszerűeknek tartott és elmellőzött. E mellett a levelek az események vagy hírek hatása alatt iratván, a közvetlenség jellemével bírnak.

Mind e levelekből meleg érdeklődés szól hazánk sorsa, és őszinte rokonszenv annak vezérlő férfiai, s különösen Hunyadi János és Vitéz János iránt.

Kötelességemnek fogom tartani e leveleket méltó kiadásban közrebocsátani, és ekképen jóvá tenni a mulasztást, mely az európai történetírók részéről, szemben a XV. század egyik legnagyobb írójával, államférfiával és pápájával szemben, majdnem megfoghatatlan.

III.

Bolognában a régi egyetem könyvtára is őriz egy fényesen kiállított Aeneas Sylvius-féle levél-gyűjteményt. A főpapnak e kötetben foglalt levelei mind megjelentek nyomtatásban. De kiadatlan Liscius Miklósnak V-dik László csehországi titkárának hosszú levele, melyet tiz nappal Cillei Ulrik halála

) Ezeket felvettem ily című kiadásomban: »Zrednai Vitéz János politikai beszédei és Aeneas Sylviusnak hozzá intézett levelei.« Buda-pest 1878.)

után, november 21-én Aeneas Sylviushoz irt, és a melyben úgy magáról a catastrófáról, mint a megelőző és követő eseményekről több új részlet foglaltatik.

De Bolognában nem annyira köztörténeti adatokat kerestem, mint inkább a nagy hírű egyetemet látogató magyarok nyomait óhajtottam kutatni.

Mert mikor Szilády Áron 1868-ban, az Akadémia megbízásából ott járt, nyomozásai nem vezettek eredményre. Miként jelentéséből tudjuk, nem talált egyebet, mint a tanároknak 1568-ban és a tanulóknak 1717-ben kezdődő lajstromait; minélfogva arra szorítkozott, hogy az egyetemi épület csarnokaiban elhelyezett czimerekről lejegyezte néhány XVI. századbéli előkelő magyar tanulóknak nevét.¹⁾ Pedig kétségtelen, hogy a XIII. századtól kezdve sűrűn keresték fel hazánkfiain e főiskolát. Én némileg szerencsésebb voltam. Constatálnom kellett ugyan, hogy az egyetem régi anyakönyvei mind elenyésztek. Mindazáltal egy fiatal tudósnek Carlo Malagolanak kalauzolása mellett, az Archivio Municipaleban átvizsgálhattam a kánoni jog tudorainak 1377-ben kezdődő lajstromát; továbbá a natio germanica anyakönyveit, melyek a XIII. századtól kezdve fennmaradtak és legújabbán a Malvezzi grófok magán-levéltárában épen a nevezett tudós által felfedeztettek.

Az első kéziratnak czíme: *Primus liber secretus Juris Pontificii ab anno 1377 ad annum 1528.*

Az első magyarral 1384-ben találkozunk. »Die 24 septembris Andreas de Ungaria suppositus fuit examini privato . . . et fuit ab omnibus approbatus, excepto uno ex ipsis doctoribus.«

A következő (1385) évben két magyar veti magát alá a szigorlatoknak.

»Die 7 augusti suppositus fuit privato examini dominus Johannes de Ungaria archidiaconus de Bocho (?) et Rector Universitatis dominorum Ultramontanorum . . . et fuit votum omnium doctorum in efectum reprobo, preter unum contra dixit approbo.«

»Die 30 augusti doctoratus fuit publice in sancto Petro

¹⁾ L. Akadémiai Értesítő. 1868. 229. l.

dominus Leo de Ungaria. Dominus Bartolomeus de Saliceto fecit sermonem archidiaconi: demum insignitus fuit per dominos doctores suos, videlicet a domino Guasparo habuit librum, a domino Laurentio biretum et annullum. Et induit omnes doctores dicti Collegii panno uno videlicet celestino, quare ipse benedicatur in perpetuum et ultra, namque homo nobilissimus est.«

A XV. századbeli szigorlók között a következő magyarokkal találkozunk:

1401 die 25 julii Lancislaus de Ungaria tunc rector dominorum Ultramontanorum.

1410 die 20 marcii Dominus Nicolaus Johannis de Strigonio.

1433 die 7 junii Dominus Dionisius Nicolai Zeech de Ungaria. ¹⁾

1439 die 10 octobris Dominus Augustinus de regno Ungarie. ²⁾

1451 die 20 februarii Albertus Jacobi de Angach de Ungaria prepositus ecclesie Quinqueecclesiensis.

1455 die 7 novembris Gregorius de Ungaria.

1457 die 17 januarii Petrus Ungarus.

1457 die 8 februarii Michael de Ungaria de Wacia.

1457 die 23 februarii Gregorius de Ungaria.

1457 die 9 aprilis Demetrius de Ungaria.

1457 ineunte mense julii Petrus de Ungaria canonicus ecclesie Strigoniensis.

1458 die 13 marcii Johannes Miler de Ungaria.

1458 die 5 decembris Simon de Ungaria.

1467 die 13 julii Nobilis et doctus vir Dominus Stephanus de Ungaria Serenissimi Regis Ungarie Secretarius. ³⁾

¹⁾ Szécsi Dénes, később esztergomi érsek és bíbornok.

²⁾ Kétségkívül az, ki Mátyás uralkodása alatt győri püspök volt.

³⁾ Ez Mátyás király által a pápához követségbe küldetvén, útközben megállapodott Bolognában, és július 9-én az egyetemenél dispensatiót eszközölt ki »ut non obstante quod non legerit vel receperit nec audierit decretum iuxta formam statutorum nostrorum, nihilominus admitti possit ad examen iuris canonici, quandocunque sibi placeret«. És már négy nappal utóbb olvassuk, hogy »examinatus fuit et unam tantum reprobacionem habuit, verumquia ipse predixerat se habiturum illam ab uno doctorum qui erat sibi inimicus, et etiam quam optime se habuit in recitatione punctorum; de voluntate omnium doctorum et de gracia speciali pronunciatum fuit ipsum approbatum nemine discrepante.«

1468 die 25 junii Benedictus Johannes de Yzpel de Ungaria.

1473 die 21 augusti Dominus Blasius de Ungaria.

1473 die 21 augusti Dominus Clemens de Ungaria canonicus ecclesie Quinqueecclesiensis.

1473 die 21 augusti Dominus Thomas de Ungaria diocesis Quinqueecclesiensis.

A magyarok az egyetemen külön nemzetet, nátiót, képeztek. Mindazáltal többen felvétették magukat a német nemzet körébe, s így annak anyakönyvébe is bejegyeztettek. A legrégibb s legfontosabb adat, melyet abban találunk, a következő feljegyzés 1471-ből:

»Reuerendissimus Dominus Nicolaus Stoltz de Slantz de Silesia ecclesiae Vuaradiensis in Ungaria Episcopus pro se et Domino Joanne Stoltz de Slantz fratre suo, Joanne de Caschovia Decretorum doctore pedagogo suo, Gregorio Nencke canonico Agriensi, Nicolao de Slaboni capellano suo, Gaspare de Augusta, Christophoro de Seydelitz, Joanne de Ratispona, omnibus suis familiaribus, ducatus duos soluit.«

Ezen adat azért oly fontos, mert megismertet minket azon főpapnak, ki 1471-ben a váradi püspöki széket elfoglalta, családi nevével és származásával. Ekkorig ugyanis egy adatot birtunk róla, melyben csak keresztnéve fordul elő.¹⁾ Sziléziai származású volt tehát; és így Mátyás király a nagyváradi püspökségre egymás után két sziléziai és egy morva származású főpapot nevezett Vitéz János utódául: Beckensloer Jánost, Stoltz Miklóst és Pruisz Jánost.

A bolognai magyar tanulóknak emlékét nem csak az egyetem anyakönyvei tartották fenn. Többek annyira bírták tanáraik tiszteletét, hogy ezek munkáikat nekik ajánlva bocsátották közre. Ily munkát a XV. század végéről és a következő elejéről három ekkorig ismeretlent találtam a bolognai egyetem könyvtárában.

1. Commentarii Questionum Tusculanarum editi a Philippo Beroaldo. (Nyomatott Bolognában 1496. ívrétű 129 levél.)

¹⁾ Pray Specimen Hierarchiae II. — 1. idézi a római cúria számadási könyveiből: »1470 die 19 septembris Nicolaus electus Varadiensis provisus quarta augusti obligat florenos 2000.«

Az ajánlólevél czíme: *Philippi Beroaldi Bononiensis ad Nobilem Philippum Gyulanum Pannonium discipulum suum epistola.*¹⁾

2. *Elegidia Joannis Baptiste Pii Bononiensis.* (Nyomatott Bolognában 1509, negyedréti 92 levél.)

Az ajánló levél czíme: *Ad magnificum Dominum Laurentium Bisticium Pannonium, nobilissimum Joannes Baptista Pius Bononiensis.*

Magasztaló kifejezésekkel szól róla és nagybátyjáról Szakmári György pécsi püspökről.

A könyv végén, a 87—92. leveleken, függelékül magyarországi tanulóknak versei vannak kinyomatva. És pedig:

*Valentini Cibelei*²⁾ *Varasdiensis Epigramma ad lectorem librorum Joannis Baptistae Pii.*

Eiusdem. (Más epigramm.)

Eiusdem ad Laurentium de Bisticia.

Ad opus Musaeum Pii Baptistae Bononiensis Sebastiani Maghi Pannonii Hexasticon.

Ad lectorem eiusdem.

3. *In Carum Lucretium poetam Commentarii a Joanne Baptista Pio editi.* (Nyomatott Bolognában, 1511, ívrétű 234 levél.)

Az ajánlólevél czíme: »Reverendissimo ac Augusto Antistiti Domino Georgio Cassouio³⁾ Regis illustrissimi pannonici ac boemici supremo secretario Episcopo Quinqueecclesiensi, Patrono colendo, Joannes Baptista Pius Bononiensis.

Végre megemlítem, hogy két magyar tanulónak, kik a bolognai egyetemet a XVI. század elején látogatták, emlékezetét a florenzi Laurentiana-könyvtár egy XVI. századbéli hártycodex is fenntartotta. Ez az egyetem egyik tanárának verseit tartalmazza. Czíme: »*Achillis Philerotis Bochii bononiensis lussum libellus ad diuum Leonem X. Pont. O. M.*

¹⁾ Kiadta ezen ajánló-levelet Kemény József gróf, de ő csak a későbbi 1499-iki velencei kiadást ismerte. (L. Történelmi és irodalmi kalászatok 51. l.)

²⁾ Ezt az a Valentinus Cibeus, ki később mint pécsi kanonok 1517-ben Hagenauban kiadta »*Opusculum de laudibus et vituperio vini et aquae*« című munkáskáját.

³⁾ A kassai származású Szakmári.

A 22 levélen három distichon áll, melyet tanítványa a fentebb említett Sebastianus Magius Pannonius nevében egy másik magyar tanítványának halálára irt. Czíme: »Tumulus Pauli Pannonii. Pro Seb. Magio Pan. discipulo.«

IV.

A pisai, luccai és ravennai könyvtárakban, bár középkori codexekben gazdagok, a hiányos és felületes catalogusok vezetése mellett, semmit sem találhattam, a mi különösbbe magára vonta volna figyelmemet. Ha valaki elég idővel rendelkeznék, hogy a codexeket sorban átvizsgálja, bizonyára más eredményre jutna.

Mindazáltal a luccai városi könyvtár egyik tizenkettedik századbéli (1413. számú) hártya-codexéből (*Taxae omnium mundi Ecclesiarum*), mely a katolikus főpapok által a római curiának, megerősítésükért fizetendő díjakat sorolja fel, kijegyeztem a magyarországi egyházakat. Úgy gondolom, ezen korból még nem bírjuk azokat összeállítva.

Agriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi fl. VIIIC (800).

Bosnensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIC (200).

Cenadiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. VIIIC.

Colocensis¹⁾ in Vngaria flor. IIM (2000).

Jauriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VIIIC.

Nitriensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi fl. CCLXXV.

Quinqueecclesiensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. IIIMIIIC (3400).

Sirmiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. C.

Strigoniensis in Vngaria flor. IIM.

Transiluana in Vngaria et prouincia Colocensi flor. MVC.

Valciensis vel Vachiensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VC.

Varadiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIM.

Vespriminensis in Vngaria et prouincia Strigoniensi flor. VIIIC.

¹⁾ A bácsi érsekség nem említettik.

Zagrabiensis in Vngaria et prouincia Colocensi flor. IIIIC.

Az előkelőbb monostorok apátai szintén fizették a megerősítési taksákat. A hosszú sorozatban a következő magyarországi kolostorokat találtam:

Andree prope Worsengrad ¹⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. LXVI.

Benedicti ordinis eiusdem sancti diocesis Strigoniensis flor. CC.

Benedicti de Peccauaradino ²⁾ Quinqueelesiensis diocesis flor. —. ³⁾

Georgii de Dumbo ordinis sancti Benedicti diocesis Colocensis flor. LXXXIII.

Ipoliti de Zoborio ordinis sancti Benedicti Nihiensis flor. —.

Ipoliti de Zabadio ordinis sancti Benedicti diocesis Strigoniensis flor. —.

Marie Almasi ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. XXXIII.

Marie de candelis ordinis — diocesis Strigoniensis flor. CLXVI.

Marie de Czikador ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

Marie de Capan ostrari ⁴⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Januensis (sic) flor. —.

Marie Honesteuallis ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

Marie de Olbach diocesis Agriensis ordinis sancti Benedicti flor. —.

Marie de Schepus ordinis Cisterciensis diocesis Strigoniensis flor. CL.

Marie de Seplak ordinis sancti Benedicti diocesis Agriensis flor. —.

Marie Sichador ⁵⁾ ordinis Cisterciensis diocesis Quinqueelesiensis flor. —.

¹⁾ Visegrád.

²⁾ Pécsvárad.

³⁾ Több helyen a díj vagy a rend nincs kitéve.

⁴⁾ Koppánmonostor.

⁵⁾ Czikador.

Marie de Toplica ordinis Cisterciensis diocesis Zagrabiensis flor. IIIC.

Martini de sacris partibus¹⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Jauriensis flor. IIICL.

Mauritii de Beel ordinis sancti Benedicti diocesis Vesprimiensis flor. L.

Michaelis de Bata ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. CXXXIII.

Patwaradiensis²⁾ ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. VIC.

Saluatoris de Saxardia ordinis sancti Benedicti diocesis Quinqueelesiensis flor. LXVIII.

Trinitatis de sancta Trinitate ordinis — diocesis Quinqueelesiensis flor. XXXIII.

V.

A modenai királyi könyvtár és levéltár hazánkra nézve kiváló fontossággal bír. Ez ugyanis a ferrarai hercegek, az Eszterházy-uralkodó ház könyvtára (Bibliotheca Estensis most is a címe).

Az Eszterházy a XV. század tudomány-pártoló fejedelmi családai között kiváló helyet foglaltak el. Magyarországgal szoros összeköttetésben állottak Mátyás neje Beatrix által, kinek nővére Hercules ferrarai hercegnek neje volt; és ennek fia Hippolyt által, kit Mátyás gyermekkorában esztergomi érsekké nevezett ki, s kinek összes levelezései, irományai és könyvei halála után (1520) a családi könyv- és levéltárba kebelezettek.

Báró Nyáry Albert volt hazánkifiai között az első, ki e kincsekre a magyar történetbúvárok figyelmét felhívta, és úgy a levelezések mind az esztergomi érsekség és egri püspökség gazdasági számadásainak egy részét lemásoltatta.³⁾

Azóta azonban a roppant anyag-készlet folyamatban levő rendezése alatt, még sokkal több leveleket és számadási könyveket hoztak napvilágra. Legújabbán került elő a bibornok ingó-

¹⁾ Pannonhalma

²⁾ Úgy látszik, tévedésből másod izben fordul elő Pécsvárad.

³⁾ Első jelentése a »Századok« 1867-iki folyamában jelent meg.

ságainak bő leltára, mely halála után készült. Címe: *Inventarium seu descriptio rerum et bonorum, Ill^{mi} et R^{mi} olim Domini Domini Hippolyti Cardinalis Estensis etc. inceptum de anno Domini 1520 die 3 mensis Septembris.*

Külön fejezetekben sorolja fel arany- és ezüst szereit, szőnyegeit, szőrméit, ruháit, fegyvereit, könyveit stb.; melyek többnyire tüzetesen le vannak írva. És úgy szólván mindenik tárgynál meg van jegyezve, vajjon mely országban és mely országnak izlése szerint készült. Természetes, hogy miután a bíbornok számos éveken át Magyarországon tartózkodott, ingóságainak nagy részét itt szerezte be. Ennek következtében minden lapon fordulnak elő: »coppe alhungaresca« — »cuchiere alhungaresca«, — »pugnale hungaresci«, — »fornimento da cavallo all' hungaresca« — »lana ungarasca«, — »suba alhungaresca«, — »pontege saluadege hungaresche«, — »daga all' ungharesca« — »spada all' ungharesca.« stb.

Műtörténelmünk ezen leltártól, mely az Akadémia részére le fog másoltatni, gazdag gyarapodást vár.

E közlőnyt kiválóan érdekli a leltár azon fejezete, mely a bíbornok könyvkészletét tartalmazza.

Egy harmincz évvel korábban (1490) készült leltár, mely az esztergomi érseki palota ingóságairól szól, szintén tartalmazza az ott találtató könyvek lajstromát, a mely azonban sokkal rövidebb és hiányosabb mint az, melyet az 1520-iki inventárium nyújt. Ez utóbbi száz könyvet sorol fel. Köztök 40 nyomtatvány, a többi kézirat, melyek közül négy Hippolytnak van szerzője által ajánlva. A lajstromban egyébkint csak egy könyv fordul elő, mely címénél fogva érdekel minket. Ez egy nyomtatott magyar krónika. Vagy a Hess András által nyomtatott budai, vagy a Thúróczy-féle krónika.

Mint hogy a középkori könyvtárak jegyzékei a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak, mindkettőt a jelen füzetben közlöm.

Valószínű, hogy az itt felsorolt könyvek és codexek nagy része maig meg van a modenai könyvtárban, és nem egy azok közül Vitéz János vagy Mátyás könyvtárából került Hippolyt kezeibe.

E miatt Csontos János múzeumi könyvtári segédőrral a megbizással küldetett Modenába, hogy a könyvtár középkori kéziratait és ősnymtatványait egyenként vegye vizsgálat alá.

Egyébkint az Eszték könyvtára, később is, a XVI. században gyarapodott fényes Corvinákkal, melyek Buda megvétele után Velenczében vásároltattak a herceg részére. Ezeket először Simonyi Ernő, majd Rómer Flóris írta le. Ismertetni fogja Csontos János úr, a modenai bűvárlatairól szóló jelentésében.

Én e helyen a könyvtárnak csak egy codexét kívánom megismertetni, mely irodalomtörténetünk szempontjából nagy fontosságú, a mennyiben magyar írónak kiadatlan és ekkorig nem méltatott művét tartalmazza.

Ez XV. századbeli hártya-codex, mely 116 nyolczadrétű levélből áll. Magassága 20, szélessége 14 centimeter. Minden lapon 24 sor áll. Az írás szögletes góth betűket tüntet fel, a melyek a XV. század második felében a kolostorokban fenntartták magukat; míg az olasz könyvárusok műhelyeiben a gömbölyű betűk emelkedtek uralomra.

Czímlapja díszes. A baloldalon virág-ghirlande fut végig. A lap alsó szélére is virágok vannak festve.

A nagy kezdőbetűben (P) bíborba öltözött fejedelem alakja ül, ily körirattal: Dominus fortitudo mea.

A lap élén arany betűkkel a következő inscriptió olvasható: Ad Illustrissimum principem Dominum dominum Herculem Ducem preclarissimum floride civitatis ferrariensis Mutine et Regii Marchionem estensem Rodigiique comitem etc. Libellus per fratrem Andream pannonium chartusiensem editus prefatio.

Az első levelet és a második első lapjának egy részét betölti az ajánló levél, mely Hercules herceg dicsőítését tartalmazza.

A 2^a lapon kezdődik az első fejezet. Czíme: De origine clarissime Illustrissimeque domus Estensis Capitulum primum.

A többi fejezetek czímei a következők:

4^b lap. De eodem Capitulum secundum.

5^b l. De promociione domini domini Herculis ducis clarissimi floride ciuitatis Mutine ac Regii etc. Capitulum tertium

8^b l. Exortatio ad virtutes Capitulum quartum.

9^b l. De virtutibus theologicis et primo de fide Capitulum quintum.

11^a l. Deffinicio fidei Capitulum 6.

13^a l. Quod sit unus verus et summus deus Capitulum VII.

14^a l. Quod in mente reperitur imago beatissime trinitatis Capitulum octavum.

17^b l. Quomodo fidem incarnationis verbi divini et nati-
vitatís eiusdem tua excellentia credere debeat Capitulum nonum.

19^b l. De spe Capitulum decimum.

21^b l. De caritate Capitulum undecimum.

24^b l. De virtutibus cardinalibus Capitulum XII.

26^b l. De prudentia Capitulum XIII.

29^a l. De secunda virtute cardinali que est Temperancia
Capitulum XIV.

30^b l. De ebrietate Capitulum XV.

31^a l. De luxuria Capitulum XVI.

32^b l. De uxore Capitulum XVII.

34^a l. De castitate Capitulum XVIII.

36^a l. De liberalitate Capitulum XIX.

37^b l. De veritate.

38^a l. De fortitudine Capitulum XX.

39^a l. De speciebus fortitudinis Capitulum XXI.

40^a l. Quod non oportet fidere propriis viribus principem
Capitulum XXII.

43^a l. De dotibus summi ducis Capitulum XXIII.

44^b l. De prima virtute summi ducis Capitulum XXIV.

46^a l. De Magnanimitate Capitulum XXV.

47^a l. De mansuetudine elementia et magnificentia Capitu-
lum XXVI.

48^b l. De virtutibus bellicis et rebus preclarissime gestis
magnanimi ducis domini domini Herculis Capitulum XXVII.

51^a l. De rebus excelsis secundo ab eodem duce magna-
nimo gestis Capitulum XXVIII.

52^b l. De genere bellorum Capitulum XXIX.

54^b l. De bellicis virtutibus quibus omnis inimicorum forti-
tudo superatur Capitulum XXX.

56^a l. Quare milites boni et christiani nonnunquam in ma-
nibus malorum et infidelium traduntur Capitulum XXXI.

58^a l. Exhortacio ad vindicandam iniuriam christi hiesu ab impurissimis Machumetanis illatam. Capitulum XXXII.

60^a l. De desolacione christianorum Capitulum XXXIII.

62^a l. De coadiutoribus Capitulum XXXIV.

63^b l. De auxilio clarissimi Senatus dominorum inclite urbis Venetiarum Capitulum. XXXV.

65^b l. De laude clarissime domus Estensis Capitulum XXXVI.

67^a l. De Justitia que est quarta virtus theologica Capitulum XXXVII.

68^a l. Quadruplex est Justitia Capitulum XXXVIII.

71^a l. Quod principibus maxime conuenit habere iustitiam Capitulum XXXIX.

72^b l. De Iniustitia et rapina que opponitur huic preclare virtuti Justitie Capitulum XL.

74^a l. De Justitia Judicum Capitulum XLI.

76^a l. De pace Capitulum XLII.

77^a l. Exhortatio ad conterendos infideles et ad felicitatem consequendam. Capitulum XLIII.

79^b l. Exhortatio ultima Capitulum ultimum.

A 80^b lapon a szöveg ezen szavakkal végződik: Explicit liber primus.

A 81^a lap élén arany betűkkel áll a második könyv czíme :

»Ad eundem Illustrissimum et excellentissimum principem dominum dominum Herculem ducem vere clarissimum floridarum Civitatum Ferrarie, Mutine et Regii, Marchionem Esti, Rodigiique Comitem etc. Libellus super discessu Domini Borsii ducis per eundem fratrem Andream pannonium ordinis cartusiensis editus incipit.«

Ezen bevezetés szövegének kezdőbetűje díszesen van kiállítva.

A fejezetek czímei a következők :

81^b lap. Lamentatio lugubris Capitulum primum.

83^a l. De essentia et origine anime Capitulum secundum.

84^b l. De potentia anime Capitulum tertium.

86^a l. De anima rationali Capitulum quartum.

87^b l. De immortalitate anime Capitulum quintum.

89^a l. De secunda morte que est corporis Capitulum sextum.

90^a l. Quid sit mors Capitulum septimum.

92^a l. De genere et ordine mortis Capitulum octavum.

93^a l. De memoria mortis Capitulum novum.

95^a l. De tertia morte que anime et corporis simul Capitulum X.

97^b l. Que anime separate ab igne infernali puniantur Capitulum undecimum.

98^a l. Quomodo corpora dampnatorum ab igne infernali non consumuntur Capitulum duodecimum.

100^b l. Miraculum Capitulum decimum tertium.

102^a l. De virtutibus domini ducis Borsii Capitulum XIV.

104^a l. De ordinibus beatorum Capitulum XV.

105^a l. Secundus ordo beatorum Capitulum XVI.

105^b l. Tertius ordo beatorum.

106^a l. Quartus ordo beatorum Capitulum XVII.

106^b l. Quintus ordo beatorum Capitulum XVIII.

107^a l. Sextus ordo beatorum.

107^a l. Septimus ordo beatorum.

107^a l. Octavus ordo beatorum.

107^b l. Nonus ordo beatorum Capitulum XIX.

109^a l. Quod in purgatorio sola diuina iustitia anima puniantur Capitulum XX.

110^b l. De suffragiis mortuorum Capitulum XXI.

112^a l. De iisdem Capitulum XXII.

113^a l. Capitulum XXIII.

114^b l. De gaudiis beatorum Capitulum XXIV.

Ezen fejezettel a 115^a lapon a könyv be van fejezve.

A könyv tartalmának ezen vázlata is első tekintetre mutatja, hogy egészen sajátzerű irodalmi termékkel állunk szemben, mely historiai és vallási, általános érdekű és alkalmi vonatkozású részeket tartalmaz.

A munka e mellett szembetűnően állítja elének az átmene- tet a scholastikai tudomány és a renaissance között. Dogmatikai fejtegetései és morális oktatásai a kartauzi szerzet régi iskolai tradícióinak hatása alatt állanak. Ellenben historiai elbeszélései és politikai kitérései a humanismus jellemét viselik magukon, melynek irálya által, a classicus nyelv, a Liviust utánzó mondat

alkotás által is kiváló képviselője. E mellett az Eszték dicsőítője, távol hazájától, a ferrarai kolostor magányában sem feledkezik meg szülőföldjéről, Magyarországról, melynek érdekében melegen buzdítja a keresztény uralkodókat a török elleni háborúra.

Arra a kérdésre, mikor írta Andreas Pannonius e munkát? könnyen válaszolhatunk. Kevéssel Borso herczegnek 1473-ban bekövetkezett halála után.

A szerző személyéről, életének viszonyairól semmit sem tudunk. De ismeretes, hogy nem ez volt egyedüli műve. A vatikáni könyvtárban: ily című kézirata találtatik: »De regis virtutibus ad Mathiam Hungariae Regem.«¹⁾

A munka, melyet ismertettem mindenestre megérdemli, tartalmánál fogva is, hogy napvilágot lásson. Miként szerzője életében Olaszország tudományos köreiből díszére vált hazánknak; úgy munkája még ma is dicsőséges emléke lesz XV. századbeli műveltségi állásunknak.

ESZTEI HIPPOLYT ESZTERGOMI ÉRSEK KÖNYVTÁRÁNAK JEGYZÉKEI 1490- ÉS 1520-BÓL.

(A modenai állami levéltárból.)

I.

1490 adi 6. ottobre in buda.

Questo si e lo inventario de tutte quelle cose che sono in doe Casse de maistro sebastiano da lugo preceptore che fu de lo Ill^{mo} et R^{mo} S. arciepiscope le qualle robe funo viste questo di sopraditto de Comisione del R^{do} misser beltrame de Costabili Governatore el qualle mi comesse che dovesse farre questo inventario in presenza di li infrascritti testimonii le qualle robe serano ala volonta et ordinacione del sopraditto Governatori.

¹⁾ Felhozta Montfaucon. Bibliotheca Bibliothecarum. I. 108. l. — Fabricius Bibliotheca latina. I. 95. l. áll ez: »Andreas Nicolai ordinis minorum Carthuniensis circa annum 1464 cuius Commentarii in Genesim a Willoto et aliis memorantur.« Vajjon nem ugyanez-e az, a mi Andreas Pannonius-unkkal? . . .

questi funo li testimonii.

messer Cristofallo episcopo di modrusa.

frate Jacomo da parma Confessore de la Regina.

frate Jeronimo suo compagno.

frate bonaventura Capelano del R^{mo}.

messer agustino benzo fizigo del R^{mo}.

pandolfo da ferrara.

bigo di Caluri suvo famio del Governatore.

Zanzone insaponatore.

Joan piero pincharo.

E prima uno suo libretto di soi ricordo piccolo soperto di bergameno intitolato: liber rationum mei sebastiani: de manu sua.

Omissis etc.

l i b r i

1. Uno plinio in stampa di banbasina
 - Uno omero Greco in banbasina
 - Uno Teodoro latino in banbasina
 - Uno geneblogo del bocacio
5. Uno vocabulista Greco
 - Uno Cicerone de natura dei
 - Uno Expositore sopra martialle
 - Uno Comento sopra vergilio
 - Uno somnia scipionis
10. Uno prisciano.
 - Uno epistole di ovidio con alcune operette
 - Uno Tribraço in versi
 - Uno Chlaudiano
 - Uno Lucano in pena
15. Uno svetonio Greco
 - Uno aulegio (Aulo Gellio)
 - Lo pardose de Juvenalle
 - Uno quinto A. pedialis (?)
 - Uno svetonio in Gramatica
20. Uno dionisio alicaniensis (sic)
 - Uno franciscus nigiera
 - Uno Johane Calfurio

- Uno vocabulista Greco e latino
 Uno verzilio con el Comento
 25. Doe parte de plutarco in stampa
 le fabule de isopo
 Dui ovidii mazori
 Uno ulpiano alesandrino disligato
 Uno laurencio vala disligato
 30. Uno simone Januense disligato
 Uno satiro disligato
 Uno silio italico disligato
 Uno onibone vicentino disligato
 Uno quinto Curcio disligato
 35. Uno Tulio disligato
 Uno anibale Marzelino disligato
 Uno altro onibone sopra lucano disligato
 Uno Juvenale satira disligato (?)
 Uno de divisione literarum disligato
 40. Uno Torrelio in Gramatica ligato
 Uno noni marzalo ligato
 Uno libro de epistole moderne a pena
 Uno P. Candidi ligato
 Uno Quintiliano ligato
 45. Uno Teofrastus de plantis ligato
 Uno Comento de Tibulo ligato
 47. Uno Galioti martii ligato
 Molti altri libri disligati posti su di sopra a stampa
 poteno essere e perfetti serano: circa volumi dezi.
 Omissis etc.

1491.

- Dispensatione di robe di maistro sebastiano a mia
 saputa.
 homerus
 Plinius de naturali istoria
 50. Torrellius
 Cicero de natura deorum
 Simon Genuensis

- Apianus Alesandrinus
 54. Teofratus de plantis
 al preposito di santo Stefano
 Virgilo
 Franciso nigro } per impresto dise el Governatore.
 57. Marzello }

II.

Inventarium sive descriptio rerum et bonorum q.
 Domini Hippolyti Cardinalis Estensis etc. Incep-
 tum de anno Domini Milesimo Quingentesimo Vi-
 gesimo, die tertia mensis Septembris.

— Capitulo de libri. —

Uno libretto in Carta bona picholo volgare che è una Com-
 media in laudem Cesaris coperto de Curame rosso sfogheriato
 cum oro.

Uno libretto in charta bona intitolato allo Illu^{mo} Duca Va-
 lentino coperto de Curame rosso sfogheriato.

Uno libro in lingua Thodesca da fare polvere da Bombarda
 et fochi Artificiati et altre cose coperto de Curame cum quatro
 fibie da zulare.

Uno libro de Recepte de più et diverse cose parte in charta
 bona et parte bambasina alto coperto de curame rosso.

Uno libro volgare disliga in Dialogo de anima composto
 per uno frate Melchiore da Parma del ordine de San Francesco.

Opera de messer Joanne Leone latina in uno libretto co-
 perto di Dalmascho morello intitolato allo Ill^{mo} et R^{mo} hipolyto
 Cardinale estense.

Opera de uno mastro Benedecto frate heremitano in titolato
 al predetto R^{mo} Cardinale coperto de cordovan Morello sfogheria.

Uno libro in charta bona coperto de Curame verde sfoghe-
 ria d'oro da fare machine et ediftii in più et diversi modi scripto
 a penna.

Uno libro simile in Charta Bambasina scripto a penna co-
 perto de cartone cum curame rosso stampito.

Un altro simile in charta de papiro in lingua Franzese Coperto de montanina Biancha vechio cum dui azulli.

Vegetio a Stampa coperto de Curame morello in carta bambasia quasta la Coperta da uno capo.

Valerio Mazimo in Stampa d'aldo Coperto de Curame azurro sfogheria d'oro.

Le opere del pontano in Stampa d'aldo coperto de Curame rosso sfogheria d'oro.

Egloge de più auctori in Stampa d'aldo coperto de curame azurro sfogheria d'oro.

Quintiliano in Stampa d'aldo coperto de Curame morello.

Pomponio de sculptura in Stampa d'aldo in Carta bona coperto de curame morello Cum stringhe de seda da azullare.

Epistole de plinio secondo in stampa d'aldo coperto de curame verde fogheria cum alcune rosette.

Svetonio de vita Cesarum in Stampa d'aldo coperto de curame rosso.

✦ Le chroniche de hungaria a stampa in Carta Bambasina coperto de curame rosso stampito.

Le Ephitome de plutarcho et altre opere a stampa in Charta Bambasina cum albe et fundello de curame rosso.

Opera de Francesco Pasio Parmesano a Stampa in Carta Bambasina coperto in albe et uno fondello rosso.

Uno paro de Regule de Sepontino a Stampa. In Cartone coperto de Curame rosso, cum Azulli de Seda.

Opera de Christophoro Rapallo Dedicata a Pa Sixto pontifice maximo coperto de Curame negro stampito et sfogherato vechio.

Opere de Justino et Lucio Floro in stampa d'aldo Coperte de Curame rosso sfoghera cum due fibie.

Le Deche de Tito livio in stampa d'aldo Coperte de Curame rosso stampi cum due fibie.

Opere de Tito Livio de Bello Macedonico et Asiatico in stampa d'aldo Coperto de Curame rosso stampi cum due fibie.

Opere de Tito livio de secundo Bello punicho in stampa d'aldo coperto come li suprascripti.

Opere de Mario equicolo in stampa et carta Bambasina coperto cum albe et fundello rosso.

Annotatione de Svetonio de Joann Baptista Egnatio Veneto in stampa et charta Bambasia coperto in Cartoni cum Curame rosso sfoghera d'oro cum stringhe de curame a cercho.

El suplemento delle Chroniche in stampa et charta Bambasina coperto de Curame rosso stampito novo.

Li Commentarii de Julio Cesare in stampa d'aldo coperto de Curame morello. Stampi cum dui Azulli.

Deche de livio in stampa d'aldo coperto de curame negro sfoghera.

Libretto de Recepte da Cavallo coperto de Cartoni cum Curame rosso a Torno stampi.

Apophthegmate de Plutarcho in Stampa et Charta Bambasina.

Raphaelle Regio interprete De vita Regum et Imperatorum Coperte de curame morello Stampi et cordeline a cercho.

Epistole de Tulio senza Commento in Stampa et Carta Bambasina coperto de Albo et fondello a tre fibie.

Vita et fabule de Esopo in Grecho cum fondello rosso et albe cum uno Azullo senza fibia.

Libretto cum varii designi coperto de Cartoni et Curame morello et strenghe per Azulli vechio.

Opera d'ulivieri doctore in le arte et Medicina. De Divina Sapiencia in charta bona Minia. Dedicato allo Illumo et Rmo Cardinale Estense Coperto de Curame Turchino cum 18 pezzi de argento per fornimenti computa quattro azulli.

Svetonio in Stampa Daldo Coperto de Curame rosso foghera d'oro. O pare del Platina de Vitis Pontificum De falso et vero bono. De optimo cive ligato in Cartoni in stampa pichola coperta de curame rosso stampito.

Commentarii de Cesare in Stampa de Aldo Revisti per philippo Beroaldo liga in Cartone coperti de curame rosso. Stampi cum la ribaltina.

Uno libreto in Carta Bambasina dove non è scripto cosa alcuna ligati in cartoni coperto de Curame rosso. Stampi cum stringhe.

Svetonio de vita XII. Cesarum in Stampa pichola non d'Aldo correcto per Guidone morlione cum la coperta de curame rosso stampi cum la ribaltina.

Le opere de Plauto Comico in Stampa d'aldo Coperto de Curame Rosso. Sfoghera d'oro.

Opere de Justino Historico in Stampa d'aldo ligato in Cartoni coperto de Curame rosso stampi cum la Ribaltina.

Libro composto per maestro Piermonte ligato in Albe et fondello de curame rosso.

→ Libretto de Joan Francesco lugeri professore de Theologia dedicato allo Illu^{mo} et R^{mo} Cardinale estense scripto a penna coperto de Montanina rossa.

Epistole de Tulio in Stampa grande senza Comento liga in albe cum fondello de Curame rosso et quattro Azulli.

Libretto de Frate Antonio da Ferrara del' ordine de frati predicatori al R^{mo} Cardinale estense coperto de montanina beretina.

Erothimate greche vechie scripte a penna in Carta bona et è uno libreto picholo cum albe coperto straza.

Uno Messale secundo la Corte Romana a Stampa in Carta Bambasina liga in albe coperte de Curame rosso cum li strachantoni et azulo de octone.

Uno Breviario da Camera a Stampa in Charta Bambasina liga in Albe Coperto de curame rosso vechio.

Terentio cum cinque Commenti in charta Bambasina liga in albe cum fondelle rosso.

Uno libro de Canto in charta Bambasina a penna liga in Cartoni coperto de Curame vechio et rotto.

Vite de plutarcho in charta bona a penna ligato in Albe coperto de curame rosso stampato in forma grande.

Chroniche Spagnole a Stampa coperti de Curame vechio et strazza.

Libro intitulado Almadel Salomonis scripto a penna in charta Bambasina coperto de Curame rosso vechio.

Opera de mastro Pier Monte de brevi discursu intellectus et altre cose coperto in Cartoni cum Curame rosso supra laverà.

Tractato latino che insigna de Jugare a schachi scripto a penna liga in Albe cum fondello rosso vechio et straza.

Opera de Baptista fulgoso de Dictis et factis memorabilibus ligato in albo coperto de curame rosso vechio.

Tractato de la via del Stado de perfectione in lingua Spagnola ligato in Albe coperto de Curame negro vechio et straza.

El Panormita sopra la seconda parte dello decretale a Stampa et disliga.

L'opere del Conciliatore a Stampa disliga.

Libro de la praticcha de la musicha a stampa liga in Albe coperto de curame rosso foghera d'oro et Argento.

L'opere del Corsetto Siciliano sopra ragione Canonica a Stampa disliga.

Opere del Pontano in soluta oratione in Stampa daldo disliga.

Uno libro de Ragione Canonica che Comenza de vita et honestate clericorum a stampa disliga.

Opere de plinio secondo De naturali historia. Cum le Castigatione de hermolao Barbaro a Stampa disliga.

Dialogo de Stephano nigro latino a Stampa disliga.

Lectura de Ragione Canonica a Stampa che comenza de Judiciis disliga.

Libro a penna in Carta Bambasina che tracta de la natura deli ucelli et del modo del ucellaro ligato in albe de Curame Jallo foghera d'oro.

Libro in carta bona scripto a penna che tracta de morbi de Cavalli composto per uno mastro Bonifatio coperto de curame verde.

Libro in carta bona scripto a penna che Tracta de varie infirmita de Cavalli ligato in Albe coperto de Curame azzurro sfoghera d'oro.

Un altro libro de mareschalcharia de messer Pier Andrea che fu Mareschalco de la Maesta del Rè Alfonso.

Libro de Geometria in charta bona scripto a penna vechio coperto de una charta de piegora.

Un altro libro de Geometria scripto a penna in charta Bambasina liga in Cartoni coperto de curame rosso.

Libro che insigna de Cazzare composto per Bescompte de Rochalberti M^{mo} cardinale de Valenza, scripto a penna in lingua spagnola in quarto de foglio liga in Cartone coperto de Curame rosso.

Libretto picholino coperto de raso zallo De ortu solis et altre cose.

Opera de Sigismundo de fanti. De Altitudine planetarum allo Illu^{mo} et R^{mo} Cardinale da este scripto a penna cum figure picholino liga in cartoni coperto de raso morello.

Libro in Carta bona scripto a penna che è uno Tractato per Cavalli coperto de curame rosso vechio.

Un altro libro in charta bona che composto per Vegetio Coperto de montanina già rossa dipincto in le albe un cavallo et uno ucello.

Uno Quinterno in Charta Bambasina scripto a penna che uno Tractato per Cavalli coperto in una Carta de piegora.

Un altro libro seu quinterno scripto a penna in Carta bona latino de Curis equorum vechio coperto cum Carta piegora vechio.

Uno libro de Naturis equorum latino in carta bambasina scripto a penna liga in albe cum fundello de Curame.

Uno libro scripto a penna in Charta Bambasina de naturis et malis equorum coperto in Cartone cum Curame rosso sopra.

Quatro Quinterni de charta bambasina scripti a penna De medecinis equorum.

Uno libretto de designi de morsi alla spagnola coperto de curame rosso.

Uno libro de designi de Morsi ala Taliana, coperto de carta piegora.

Uno libro de remedii et medicine da Cavalli scripto a penna in carta bona ligato in Albe cum fundello de Curame già rosso vechio.

Uno Quinterno de Tractati de cavalli scripto a penna in Carta Bambasina coperto cum una charta de piegora.

Uno tractato simile liga in Cartoni coperto de Curame rosso.

Tri diurni: uno in charta bona scripto a penna minia d'oro li principii Coperto de raso Cramisino cum doe broche facte a stella et suo azullo tutti d'argento cum il suo signaculo li altri due a stampa uno coperto de curame rosso foghern d'oro senza signaculi, altro coperto de curame verde foghera d'oro cum li signaculi.

Libro de mastro Sigismundo de Fanti alo Illu^{mo} et R^{mo} S. cardinale da este. De matematica coperto de Curame morello iga in Cartone.

Quatro opere che suno una cosa medesima che mastro Piermonte a stampa e disliga.

Uno officioletto dove li septe psalmi e l officio dela Croce in Carta bona et altre oratione scripte a penna minia coperto de velu Alexandrino cum lo Azullo d'Argento.

Il Metamorphosio d'ovidio in papiro disliga.

Uno libro de Duello scripto a penna coperto de Carta de piegora strazza de sotto manza da aqua forte.

A MAGYAR KORONA TERÜLETÉN LEVŐ KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁK JEGYZÉKE.

A magyarországi nyomdák eddig megjelent összeállításai egyik vagy másik tekintetből nem tekinthetők kielégítőeknek. Így például Ballagi Aladár »A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877« című munkájában csak a városokat, hol nyomdák léteznek, sorolja elő; a budapesti kereskedelmi és iparkamara által 1877-ben a budapesti kamarai kerület kézmű- és gyáripáraról az 1870—1875-iki években kiadott jelentésében csak a budapesti nyomdák nehánya fordul elő; a budapesti könyvnyomdászok és betűöntők önképző-egylete által a magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők 1876-ban közzölt statistikája szintén nagyon hiányos; ennek következtében a múzeumi könyvtár a nm. m. kir. belügyministeriumot kereste meg a magyar nyomdászok teljes jegyzéke végett. A nm. m. kir. belügyministerium által leküldött összeállításban számos oly nyomda fordul elő, mely már rég megszűnt, miről a múzeumi könyvtár egyes felszólításainál győződött meg. Czélszerűnek láttuk tehát a következő sorokban a magyarországi könyv- és könyvnyomdászok, a mennyire lehetséges volt teljes jegyzékét adni, a közönséget a netalán előforduló hibás adatok szives helyreigazítására felkérvén.

Arad. Goldscheider Henrik.

„ Gyulay István.

„ Réthy Lipót.

„ Ungar Samu.

Baja. Jilk Gyula.

- Baja. Medersiczky Ignác.
 „ Paul Károly özvegye.
 „ Schön Samu.
 Balassa-Gyarmat. Kék László.
 Békés-Csaba. Dobay János.
 Békés-Gyula. Dobay János.
 „ Szita Géza.
 Beregszász. Deák György.
 Berettyó-Ujfalu. Goldstein Mór budapesti fióktelepe.
 Besztercze. Filtsch örökösei.
 Besztercebánya. Machold Fülöp.
 „ Pock Rezső.
 Brassó. Gött János és fia.
 „ Pollák Mór és Hermann Antal.
 „ Römer és Kammer.

B u d a p e s t

- | | |
|--|-----------------------------------|
| (Buda). Államnyomda. | Fried B. L. |
| Athenaeum részv. társ. | Goldstein Mór. |
| (Buda.) Bagó Márton s fia. | Goldstein M. |
| Bakos Gábor. | Gossler B. A. |
| Bartalits Alajos. | Grund Vilmos. |
| Beck Nándor (könyomda.) | Guttman Ignác. |
| Bein Gerzson. | Guttman Lajos. |
| Boldini Róbert. | Gutvillig Adél. |
| Burián Mór. | Halász István. |
| Buschmann Ferencz. | Haske N. |
| Chorin Henrik. | Herz János. |
| Danielotti és Politzer. | Heuszler Jarosláv. |
| Deutsch-féle könyv- és könyomda. | Hompertz Mátyás. |
| Egyesületi nyomda. | Horn és Beck. |
| (Buda). Magy. kir. Egyetemi nyomda. | Hornyánszky Victor. |
| Első magyar vonalzó intézet, könyv- és könyomda Posner K. Lajos. | Hungaria. |
| Fanda József. | »Hunyady Mátyás.« |
| Franklin-társulat. | Jeszszky László. |
| | Kellner Ernő. |
| | Khór és Wein. |
| | Kohn Leonora (Anglo-gyorsnyomda). |

B u d a p e s t

Kocsi Sándor.	Rózsa Kálmán és neje. (Előbb Bucsánszky Alajos).
Kunusy Vilmos.	Rudnyánszky A.
Langer Ede.	Schlesinger és Wohlauser.
Laufer és társa.	Schubert Sámuel.
Légrády testvérek.	Stöck Lipót és Kanitz.
Magyar Hírlap nyomdája.	Tóvölgyi Tituszné.
Markus Luiza.	Ullmann József.
»Munkás-Heti-Krónika« nyom- dája.	Vinos József.
Neuer Ignác.	Wagner és Lencső.
Pataky József.	Weismann testv.
Pesti könyvny. részv. társ.	Wilkens Gyula.
Poldini Ede.	Winter Samu.
Rigler József Ede.	Wodianer Fülöp.
	Zeiszler Mór.

Debreczen. Debreczen-városi nyomda.

„ Kleinfeller Károly.

„ Kutasy Imre.

„ Telegdy Lajos.

„ Tiszay Dániel.

Deés. Bánfy és Kováts.

„ Keresztesi Pál.

Eger. Egri érseki lyceumi nyomda.

Eperjes. Ipar- és hitelbank nyomdája.

Esztergom. Beszédes Sándor.

„ Buzárovits Gusztáv.

Felső-Eőr. Schovits Lajos.

Gyöngyös. Cherrier János.

„ Gyöngyös nyomdája.

Győr. Czéh Sándor (ifjabb).

„ Gross Gusztáv.

„ Sauerwein Géza.

Gyulafehérvár. Gyulafehérvári püspöki lyceum.

„ Voltz és Körner.

Hód-Mező-Vásárhely. Vodianer Fülöp.

Igló. Társulati nyomda.

Jászberény. Bakos István.

- Kalocsa. Malatin és Holmayer.
 Kaposvár. Bittermann Ede.
 „ Somogy-kaposv. hiteltárs. nyomdája.
 Káransebes. Trauenfellner.
 Kassa. Ellinger István örökösei.
 „ Pannonia.
 „ Werfer C.
 „ Zabraczky János.
 Kecskemét. Szilády Károly fia.
 „ Tóth László.
 Keszthely. Sógor György.
 Kolozsvár. Gámán János örökösei.
 „ Ev. ref. tanoda könyv- és könyomdája.
 „ Róm. kath. lyceum nyomdája.
 „ Stein János.
 Komárom. Szigler Károly s neje.
 Kőszeg. Bertalanffy Imre.
 Losoncz. Róth Simon.
 Lőcse. Mallik Ágoston.
 „ Pannonia könyvnyomda szepesi fiókja.
 „ Werthmüller János és fia.
 Lugos. Trauenfellner Venczel János.
 „ Wenczelly János.
 Magyar-Óvár. Czéh Sándor (idősb).
 Makó. Gaál és Gömöry.
 „ Ottinger Ede.
 Máramaros-Szigeth. Chaim Káhán s társa.
 „ Davidovits Adolf.
 „ Güntler Ábrahám.
 „ Hollósy István.
 „ Hollósy Simon és Davidovits Adolf.
 „ Kaminczky József.
 „ Máramarosi nyomda s kiadó részv. társ.
 Marosvásárhely. Ev. ref. főtanoda könyvnyomdája.
 „ Róm. kath. leányiskol. könyvnyomdája.
 Medgyes. Reissenberger Hermann.
 Mezőtúr. Gyikó Károly.
 Miskolcz. Rác Ádám.

- Miskolcz. Sártory István.
 Mohács. Lutsek József.
 „ Taisz Mihály.
 Munkács. Weiss.
 Nagy-Bánya. Huzly Károly.
 Nagy-Becskerek. Pleitz Pál.
 Nagy-Enyed. Voltz és Körner.
 Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp.
 „ Tahy Gyuláné.
 „ Wajdits József.
 Nagy-Károly. Gönyei József.
 Nagy-Kikinda. Jokly Lipót.
 „ Wolzinger Izidor és társai.
 Nagy-Szeben. Closius örökösei.
 „ Drotleff József s társa.
 „ Filtsch S.
 „ Steinhausen Tódor.
 Nagyszombat. Winter Zsigmond.
 Nagy-Tapolcsány. Platzko Gyula.
 Nagy-Várad. Hollósy Lajos.
 „ Hügel Ottó.
 „ Laszky Ármin.
 „ Vigand Gyula.
 Nyiregyháza. Dobay Sándor.
 „ Maurer Károly.
 Nyitra. Özv. Neugebauer Anna.
 „ Szigler Mihály özvegye
 Ó-Orsova. Handl József.
 Oravicza. Wunder J.
 Orosháza. Böhm és társai.
 Paks. Freund Gyula és Rózner Dávid.
 Pancsova. Wittigslager.
 Pécs. Hochrein József.
 „ Koller Lipót (püsp. lyceumi bérlő).
 „ Lyceumi könyvnyomda.
 „ Ifj. Madarász Endre.
 „ Schön Jakab.
 „ Taisz Mihály.

- Pozsony. Angermayer Károly.
 „ Koch A.
 „ Kötttritsch és Zimmermann.
 „ Nirschy Ferencz.
 „ Senn Márton.
 „ Wigand C. F.
- Rimaszombat. Özv. Kádár Józsefné.
 „ Rábely Miklós.
 „ Zoch Iván.
- Rozsnyó. Kovács Mihály.
- Sárospatak. Ref. főtanoda.
- Sátor-Alja-Ujhely. A »Zemplén« könyvnyomdája.
- Segesvár. Binder Hermann.
 „ Jürdens.
- Selmeczbánya. Jörgesz Ágoston özvegye.
 „ Mihalik István.
- Sopron. Reichardt Adolf.
 „ Romvalter Károly.
 „ Soproni keresk. s iparbank és a soproni építő- s földhitelbank nyomdája.
- Szabadka. Bittermann Károly.
 „ Schlesinger Sándor.
- Szakolcza. Skarnitzel József örökösei.
- Szamosújvár. Gör. kath. püsp. nyomda.
- Szász-Régen. Wagner Albert.
- Szászváros. Schässer Ferencz.
- Szatmár. »Szabad Sajtó.«
- Szatmár-Németi. Kováts Márton.
 „ Nagy Lajos.
- Szeged. Bába Imre.
 „ Burger Károly özv. Burger Zsigmondné.
 „ Maróczy József és társai.
 „ Traub B. és Sártory I.
- Szegszárd. Ujfalusy Lajos.
- Székely-Udvarhely. Becsek Dániel.
- Székes-Fejérvár. Szammer Imre.
 „ Szammer Kálmán.
- Szentes. Cherrier János.

- Szepsi-Szent-György. Pollák Mór.
 Szolnok. Bodor Frigyes.
 Szombathely. Bertalanfy Imre.
 „ Seiler Henrik.
 Temesvár. Csanádi püspöki nyomda.
 „ Diemer Károly.
 „ Förk Károly.
 „ Magyar testvérek.
 „ Reznicsek Alajos.
 „ Steger Ernő.
 Temesvár. Uhrmann és Blau.
 Trencsén. Gansel Lipót.
 „ Skarnitzel Ferencz.
 Túróc-Szent-Márton. Könyvnyomda részv. társulat.
 Ujvidék. Fuchs Ignác és fia.
 „ Pajevics Arzen.
 „ Szerb nemz. egyl. könyvnyomda.
 Ungvár. Jäger Károlyné.
 „ Özvegyi József.
 „ Pollacsek Miksa és társa.
 Vác. Serédy Géza. Siketnéma egyesületi társulat.
 „ Spitzer Miksa.
 Versecz. Kirchner I. E. özvegye.
 Veszprém. Krausz Ármin.
 „ Ramazetter Károly.
 „ Reform. pápai főgymnasium.
 Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália.
 Zilah. Gámán Ferencz.
 Zombor. Bittermann Nándor.
 „ Vagner Anrdás.
 Zsolna. Horner F. A.

Vegyes közlemények.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára az 1878. év első felében 2740 kötet vagy füzet nyomtatvánnyal szaporodott; és pedig ajándéku kapott 1301, köteles példány gyanánt 974 és vásárolt

465 kötetet. — A kéziratár szaporodott ajándék és vétel után 7 levéltári csomaggal, 8 kézirattal és 92 oklevéllel.

Az ajándékok között következők emelendők ki:

1. Szigethy István kecskeméti ref. főiskolai tanáré, ki 1848—49. évi hírlapok egyes számaiból 79 darabot ajándékozott.

2. Tagányi Alajos nagy-szombati tanáré, ki szintén 1848—49. évi hírlapok egyes számaiból 285 darabot ajándékozott.

3. Barabás Miklós híres festészünk saját rajzaiból 277 darab könyomatot ajándékozott.

4. Az Országos Levéltár pedig 40 kötet nyomtatványt ajándékozott.

5. Dr. Neuhofer János budapesti ügyvéd 88 darab oklevelet ajándékozott.

Könyvvásárlásokra és kötésre fordítatott 1,187 frt 63 kr. — Az olvasók száma 11,590-re ment, kik 26,438 nyomtatványt, 1,028 kéziratot és 1,622 oklevelet használtak.

A M. N. Múzeum könyvtárának 1877. december 10-én kelt felhívására, az első füzetben elősoroltakon kívül, a következő írók voltak szivesek hiányzó munkáikat (összesen 67 darab) beküldeni:

Abt Antal.
 Arnstein József.
 Böckh János.
 Dankó József.
 Hantken Miksa.
 Hirschler Ignác.
 Hoffmann Károly.
 Jedlik Ányos.

Klein Gyula.
 Lunniczter Sándor.
 Molnár János.
 Nagy Nep. János.
 Pauer Imre.
 Vandrak András.
 Vész Ármin.

Azon adományok között, melyekben a N. M. könyvtárának kéziratgyűjteménye a jelen évben részesült, legértékesebb a Neuhofer János budapesti ügyvéd úr által ajándékozott oklevélgűjtemény.

Ennek érdekesb része a Történelmi Társulat f. é. június havi választmányi ülésén is bemutatott; s mivel erről a lapok közlései nagyon hézagosak, nem mulaszthatjuk el az ismertetést a következőkkel e helyt is pótolni.

Az oklevelek leginkább a Ják nemzetségből származott Sitkei vas-vármegyei család birtokviszonyait tárgyzazzák.

Ezek között két érdekes darab van a tatárfutás előtti korszakból, azon túl a XIII. század végéig tizenkilencz darab, s így az évnélkülieket is hozzászámítva az Árpád-korszakból való oklevelek száma húsznál több.

Anjou-kori van 29, a többi Zsigmond, I. Ulászló, I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos királyok korából valók. Egy van a XVII-ik századból 1630-ból, melyben a többek között pater Hajnalról is említés tétetik.

Az oklevelek összes száma meghaladja a 80-at. Ezek között Ilosvai Leustach nádornak 1394-ből oly három darab oklevele is találatott, melyek titkait a még mindig felbontatlan pecsét őrizte; s mivel az oklevél külsejére Temes volt írva, az öt századig felbontatlan leveleknek záraik alól való felszabadítását, alföldünk történetirója Pesty Frigyes tagtársunkra bízta.

E lapok tere nem engedi, hogy ezen oklevelekről többet írjunk, az érdekesebbek amúgy is nem sokára a »Hazai Okmánytár« és a Történelmi Társulat oklevéltárában napvilágot látandának; szolgáljanak mégis e sorok arra, hogy Neuhofer úr szíves és hazafias adománya más ilyenmű gyűjtemények birtokosait hasonló tette buzdítson.

Magyarországi eseményekről szóló XVI. és XVII. századbeli külföldi röpiratokat a N. Múzeum könyvtára nagy gonddal gyűjt. Legújabbán négyet sikerült külföldi antiquáriusoktól megszerezni. Ezek közül egy flamand, a többi francia nyelven van írva. Csak a német nyelven közrebocsátott röpiratokat birják könyvtáraink nagyobb számban, a többi európai nyelven kiadottak a ritkaságokhoz számítandók. A négy röpirat czíme a következő:

Cort Uerhael van de gheluckige victorie die de Christenen hebben ghecreghen teghen den Turck in Hongerpen waer dat eenighe duysenden Turcken verslaghen syn: haerlieder Schepen met gelt ende ammonitie van oozloge hun afghenomen op de Riuere van den Danouwe by de stadt van Tolna. Gheschiet op S. Jans auont lestledem in dit tegenwoozdich Jaer 1599. den XXIII Juny.

Ghepzint Thantwerpen by Anton de Ballo op ons lief Vzuouwen Kerkhof. 1599.

Naer de Copye ghedruckt tot Prague.

16-rét. 8 lap.

Le grand et memorable secours arriué au Comte de Buquoy contre les Heretiques Protestans d'Allemagne.

La destoute merueilleuse des Bohemes.

La honteuse suite du Prince de Transilvanie.

L'arriüée du Roy de Pologne pour le secours de l'Empereur.

L'ambassa de du nouveau Roy de Boheme à Vienne vers l'Archiduc Leopolde.

Les Diettes assemblees de part et d'autre et autree choses remarquables.

A Paris, Chez syluestre Moreau dans la Cour du Palais deuant la chambre des Comptes. 1620.

8-rét. 16 lap.

Le Champ de Bataille presentee aux Protestans de la part de l'Empereur. Le Refus qu'ils ont faiet de venir au combat. L'armée Imperiale enuoyée à Presburg, contre Bethleen Gabor, Princes de Transsylvanie. Les derniers exploict du Marquis de Spinola au Palatinat: Et autres choses memorables, extraictes des nouvelles lettre d'Allemagne.

A Paris, Jouxte l'imprimé de Liege, et selon d'Ordinaire plus dernier arriué. 1620. Auec permission.

8-rét. 12 lap.

Lettre de Betlehem Gabor au Gabriel, au Roy de Tartarie, translatee d'Aleman en François. Item une brieve et veritable Relation de ce qui s'est passé en Poloigni, depuis le premier de Septembre iusqu' au present.

Imprimé le troisieme Decembre, MCDXXI. Auec permission.

4-rét. 16 lap.

Ezekhez járul két nagyobb terjedelmű olasz kiadvány Magyarországról. Úgy mint :

Le Historie di Europa del Sig. Alfonso Villoa, Nuouamente mandate in luce. Nellequali principalmente se contiene la guerra vltimamente fatta in Vngheria tra Massimiliano Imperatore dé Christiani, et Sultan Solimano Re dé Turchi. Et ui s'ha cognitione di molti altri auenimenti occorsi in diuerse parti del mondo fino all' anno MDLXVIII. etc. — In Venetia, apresso Bolognino Zaltieri. MDLXX.

4-rét. 16 és 176 lap.

Compendiose Notitie Dello stato passato, e presente del Regno di Vngheria, Principato di Transilvania, e Regno di Croatia. Trattenimento dato a' Curiosi Da Bidonzo Mepriz Siciliano, E da lui Consecrato al merito Dell' Illustriss. Sig. Sig. e Patron Col. Il Sig. Don Francesco Salvaterra Visconti, Fratello del viuente Feudatario della Signoria di Casale Maggiore, e sue Pertinenze. — In Milano, MDCLXXXV. Nella Stampa di Francesco Vigone, In Pescaria Vecchia. Con licenza de' Superiori.

16-rét. 8, 239 és 5 lap.

Az 1848. és 1849. években számos időhöz nem kötött ügynevezett röpívek jelentek meg, melyeknek mindegyik száma nagyobb részt csak egy cikket tartalmazott. Ilyen röpívek a magyarokon kívül leginkább német nyelven is megjelentek, minthogy pedig minden szám egy önálló egésznet képezett, igen kevesen voltak, kik egy röpív valamennyi számait, melyek között csak igen laza összefüggés volt, összegyűjtötték és ennél fogva az ilyen röpívek azután mai nap oly ritkák.

A magyar nemzeti múzeumi könyvtár újabb időben Ebenhöch Ferencz győri kanonok úr nagybecsű ajándéka folytán következő érdekes röpívek birtokába jutott.

1. »Öreg ABC vén emberek számára. 2. sz.« Irta Vas Gereben. Nyomatott Győrött. Megjelent 1848. márczius és április hónapokban, összesen 4 kis negyedréti számban. Könyvtárunk eddig már az első számot bírta. A második szám tartalma: Törvénycikkely az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről. Szerző népszerű nyelven magyarázza a népnek a fentemlített törvénycikkelyt és különösen inti őt a volt földesurak iránti tiszteletre és hálára.

2. Noisser Richard mint felelős szerkesztő az előttünk fekvő prospectus szerint 1848-ban Győrött Streibig nyomdásznál időhöz nem kötött hetenkint többször német nyelven megjelenő röpívet adott ki, melyeknek mindegyik száma külön címmel kis 4-edréiben jelent meg. Az első szám ápril 20-án következő címmel bocsátatott közre: »Der grosse Pfaffenzwicker.« Satyrisch-oppositionelles Flugblatt. Raab, Dienstag 18. April 1848. Ezt a könyvtár nem bírja.

A 2. szám czíme. »Die Volksversammlung im Re-douten-Saale am 16. April 1848.« Donnerstag 20. April 1848. 6 lap.

A 3. számé: »Der Wahlbürger wie er nie hätte sein sollen.« Samstag 22. April 1848. 4 l.

A 4. számé: »Die zweite Volksversammlung am Ostersonntage.« Mittwoch 26. April 1848. 4 l.

Az 5. számé: »Die Raaber National-Garde.« Samstag 29. April 1848. 4 l.

A 6. számé: »Die Raaber städtische Magistrats Restauration.« Dienstag 2. Mai 1848. 4 l.

A 7. számé: »Die liberale und die conservative Parthei.« Donnerstag 4. Mai 1848. 4 l.

A 8. számé: »Offenes Sendschreiben an meinen hochverehrten Freund dem hochwürdigen Herrn Pfarrer Trichtl.« Samstag 6. Mai 1848. 4 l.

A 9. számé: »Ein Glas Märzenbier für meinen alten Freund und Schulkameraden Josef Nemesovics.« Dienstag 9. Mai 1848. 4 l.

A 10. számé: »Eine Portion Schinken für Herrn J. M. König.« Donnerstag 11. Mai 1848. 4 l.

A 11. számé: »Die Christen und die Juden.« Samstag 13. Mai 1848. 4 l.

A 12. számé: »Die Christen und die Juden.« (Fortsetzung). Dienstag 16. Mai 1848. 4 l.

A 13. szám, ha csakugyan megjelent, hiányzik.

A 14. szám czíme: »Die Offiziers-Wahl der Raaber National-Garde.« Samstag 20. Mai 1848. 4 l.

A május 21. és június 4-dike közt megjelent számokat a könyvtár már nem birja.

Az utolsó szám, mely a múzeumi könyvtár tulajdona: »Ein Blatt ohne Titl.« Montag 5. Juni 1848. 4 l.

Id. Szinnyi József a »Könyv-Szemle« 1877. évi folyamában közölt »Hirlapirodalmunk 1848—49-ben« című nagybecsű cikkének második közleményében ezen röpívekből csak a két első számot mint megjelenteket említi meg ezen cím alatt: »Der grosse Pfaffenzwicker«, holott a második számnak már más czíme

volt és kettőnél több szám jelent meg, mint a fentközöltekből meggyőződni alkalmunk volt.

Csontos János, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának őrsége, a Múzeum igazgatósága által kiküldetve, június elején Olaszországba utazott, hogy a modenai, parmai és bolognai könyvtáraknak hazánkat érdeklő középkori kéziratait átvizsgálja. Miként Modenából küldött jelentéseiből tudjuk, kutatásai már is becses eredményeket mutathatnak fel. Kimerítő jelentését a »Könyv-Szemle« közelebbi füzete fogja hozni.

A M. Tud. Akadémia könyvtáráról, a f. évi nagygyűlés elé terjesztett, akadémiai jelentésben a következőket olvassuk:

»Az Akadémia könyvtára úgy vétel útján, mint a csereajándék és köteles példányok beküldése által is folytonosan jelentékenyen gyarapodik. Az ajándékkul küldött könyvekről havonként az »Értesítő«-ben részletes kimutatás jelenik meg. Az összes szaporodás a járulék-naplóban 1622 számot foglal el. Különös figyelem fordított az Akadémiával csereviszonyban álló intézetek kiadványainak — a mennyiben a megelőző években hiányosan küldettek be — kiegészítésére.

A könyvtár rendezése is gyorsan halad befejezése felé. Ekkorig harminczhét tudomány-szak van rendezve, a melyek összesen 22,165 munkát tartalmaznak. A kéziratárban is több nagy gyűjtemény (a Kazinczy-, Teleky-, Rummy- és Toldy-féle irodalmi hagyatékok) rendezése az irodalomtörténet munkásainak gazdag bányákat nyit meg, a melyeket már is kezdenek búváraink kiaknázni.

A könyvtárban 10,400 olvasó 12,507 munkát használt, ami a megelőző évek eredményéhez képest, tetemes szaporodást mutat.

A budapesti királyi magyar tudomány-egyetem könyvtárának címjegyzékéből megjelent a második kötet, mely 127 nagy 8-adrétű lapon az 1877. évi gyarapodásokat tünteti fel. Szakok szerint csoportosítva közli mindazon munkák czimeit, melyekkel a könyvtár a nevezett évben gyarapodott. Összesen 1318 mű 2298 kötetben. A szakjegyzéket jól szerkesztett betűrendes címjegyzék követi. Mindkettőt megelőzi a vallás- és közoktatási minster úrhoz intézett (általunk már közölt) jelentése a könyvtár

rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1877-ben; Szinnyei Józseftől a könyvtár első őrétől, mint helyettes igazgatótól, kinek a jelen czímjegyzéket is köszönhetjük, a mely a könyvtárt látogatóknak, a szaktudósoknak és a tanuló ifjúságnak egyaránt hasznos szolgálatokat fog tenni.

A budapesti magyar királyi egyetem könyvtárának igazgatói állására, mely Horvát Árpád lemondása által a mult esztendőben megüresedett, a nagym. m. k. vallás- és közoktatási ministerium pályázatot hirdetett. Az állással 2500 frt fizetés és lakás van összekötve. Reméljük, hogy oly férfiú fogja elnyerni, a ki a Schönviesnerek, Prayok és Toldyk méltó utódja leend.

Hunyadi Bánfi János, nagybányai születésű magyar tudós, a XVI. század első felében Londonban a Gresham-College tanára volt, a mennyiségtan- és alchimiával foglalkozott, 1650 táján Angliából Magyarországra visszatérve, útközben Amsterdamban meghalt. Ezen érdekes egyéniség életrajzát szándékozik kidolgozni Gerstl A. hazánkfiá, a londoni University-Collegeben a vegytan tanára. Felkérjük mindazokat, kik e tárgyra vonatkozó adatokkal rendelkeznek, hogy a »Könyv-Szemle« utján említett derék hazánkfiával közölni sziveskedjenek.

Márczius tizenötödike. Pest. 1848. évfolyam, 46—47—48., 50—63.,
71—72—73. sz.

1849. évf. 29. sz.

Népelem. Pest. 1848. évf. 52. sz.

Pester Lloyd. Estilap. 1859. évf. 97. sz.

Pester Zeitung. 1849. évf. 987. sz.

Pesti Lapok. 1849. évf. 56. sz.

Pressburger Zeitung. 1849. évf. 86—87., 96—97. sz.

Prjatel Ludu. Debreczen. 1849. évf. 6., 10. sz.

Republica. Pest. 1849. 2—12., 16—17. sz.

Szegedi Hírlap. 1849. évf. 1. sz.

Tiszavidéki újság. Szeged. 1849. évf. 7., 22. sz.

Wiener Zeitung. 1849. évf. 17. sz.

Ezekon kívül:

Tiz proklamatió 1848—1849. évből.

Ideigl. rendezete a közigazgatásnak Magyarországnak. A német
ered. kézirat fordítása. Pest, 1849.

Szózat a megcsalattott magyar köznéphez. 1849. Pest.

K I M U T A T Á S

a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozott 1848—49-i
hírlapokról.

Szigethy István kecskeméti reform. főisk. tanár ur ajándéka:

Életképek. 1847. évf. 8., 19—20. sz. — 1848. évf. 1., 15., 18—21.,
23—24., 26—27. szám. (Összesen 13 sz.)

Esti Lapok. 1849. évf. 1., 24—29., 33—45., 47—48. sz. (Össze-
sen 21 sz.) Debreczen.

Közlöny. 1849. évf. 80., 149., 165. sz. Debreczen. Szeged. Arad.
Márctius tizenötödike:

Pesti kiadás.

1848. évf. 124., 180., 196—197—198., 226., 228., 231.,
239., 243., 244—245. sz.

1849. évf. 53., 56. sz.

Debreczeni kiadás:

1849. évf. 4—5—6., 27., 38—39., 41—44., 46—52., 54—58.,
60—65. sz. (Összesen 42 sz.)

Tagányi Alajos, nagyszombati tanár ur ajándéka:

Alföldi Hírlap. 1849. évf. 50. sz. Debreczen.

Arad. 1848. évf. 17. sz.

Budapesti Híradó. 1848. évf. 724—728., 730—731., 733—734.,
740., 749—751., 753., 757., 761—765., 767—774., 785—786.,
790., 793., 797—805., 813—819., 821—826., 829—834.,
836—848., 850—851., 854—857., 860—865., 867—871.,
875. sz. (Összesen 90 sz.)

Der Lloyd. 1849. évf. 197—198., 253. sz. Bécs.

Der Leuchtthurm. 1849. évf. 21—22. sz. 1850. évf. 5., 9., 18.,
21., 25., 29., 33. sz. Lipese.

Der Patriot. Arad. 1848. évf. 1., 3—9. sz.

Der vierzehnte April. Pest. 1849. évf. 15. 26. sz.

Közlöny. Budapest. 1848. évf. 191—192. sz.

Debreczen. 1849. évf. 22—27., 36—37—38., 52., 55—56.,
58—59., 62., 64—68., 70—76., 80—83., 85—86., 89—90.,
103., 136., 145. sz. (Összesen 30 sz.)

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MŰZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.

A NEGYEDIK ÉS ÖTÖDIK FÜZET TARTALMA:

Kunze Leo: A pannonhalmi szent Benedekrend könyvtárai	167—190
Fraknoi Vilmos: Vitéz János könyvtára	190—201
Csontos János: Külföldi mozzanatok a Corvina-irodalom terén	201—224
Boynychich Iván: Két ó-szláv kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában	224—228
Dr. Sz. J.: Finn bibliographia	228—230
Szabó Károly: XVII. és XVIII. századbéli magyar nyomtatványok, melyeknek jelenleg egy példány a sem ismeretes	230—237
Fraknoi Vilmos: Könyvészeti mozzanatok hazánkban	238—243
Vegyes közlemények:	243—250
A magyar irodalom 1878-ban	XLVI—LXVI
Hazai nem-magyar irodalom	LXVI—LXXII
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	LXXII—LXXIII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen tέρre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, vagy a Történelmi társulat pénztárához, vagy végre a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb közlemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum

A PANNONHALMI SZENTBENEDEKREND KÖNYVTÁRAINAK TÖRTÉNETE ÉS JELEN ÁLLAPOTA.

Irta: **Kuncze Leo** könyvtárnok.

A nagymélt. vallás és közoktatási m. k. miniszter úrnak 30536/876 alatt kelt s a pannonhalmi főapáthoz 1877-ki jan. 16. intézett felszólítása következtében, alulírt könyvtárnoknak feladatává tétetett, hogy a mgs. főapátság »hatósága alatt álló intézetek könyvtáraitra vonatkozó adatokat lehetőleg pontosan és teljesen összeállítva« beküldje.

E sorok írója megbízatásának a jelen dolgozatban törekszik megfelelni. Irányúl azon hét kérdés szolgált, mely a miniszteri átirat szövegében foglaltatik. E kérdésekre annál gyorsabban és annál biztosabban felelhet, mert azokat annak idején önmagának tette volt fel, és azokra vonatkozó számos közleményei jelentek meg a hazai időszaki sajtóban. S e cikkekre hivatkozván, jelen sorait megrövidítheti anélkül, hogy a feleletek teljességre nézve szenvednének. Könyvtáraink ismertetését, mind történelmi mint pedig könyvszerzési tekintetben itt századról századra vagyis chronologikus rendben adjuk.

X. század.

A pannonhalmi benczések könyvtára kazánkban egyike a legelsőeknek; kezdete a tizedik század végére esik. Sz. Benedek szabálya ugyanis felteszi, hogy ott, a hol benczés szerzet működik, a könyvtár sehohsem hiányzik. Így a pannonhalmi könyvgyűjtemény megalapítása a szerzet megalapításával egy és ugyanazon évré, azaz: 996-ra teendő.

XI. század.

Archivumunkból kitűnik, hogy e könyvkészlet századról századra növekedett. 1001-ben a Szent István által kiadott okmány nyomán indirecte királyi megerősítést nyert. Már a XI. században keletkeztek első fiókkönyvtáraink is; 1037-ben ugyanis a bakonybéli, 1055-ben pedig a tihányi apátság könyvtára, a mennyiben ez apátságok a mondott években alapítottak. E századba esik a deáki, ravazdi és varsányi plébánia kezdete s így az oda szükségesnek tartott egyházi könyveknek is gyűjtése. Azalatt a pannonhalmi központi könyvtár sem maradt el, sőt ellenkezőleg meglepőleg gazdagon volt ellátva. Igen érdekes, könyveinknek 1093-ban összeirt lajstromát szemügyre venni, mely az apátság egyéb kincseivel együtt sz. László által is ujjolag megerősítettik. Miután e lajstrom (monum. hung. hist. I. oszt. k. 39 l.) nem teljes pontossággal van közölve, azt magából az okmányból (levélt. capsá II.) következőleg írom ide:

VI. Missales.

I. Bibliotheca.¹⁾

IV. Nocturnales.

IV. Antiphonaria.

IV. Gradalia.

II. Sequentialis cum trophis

IV. Baptisteria.²⁾

III. Collectarii.

IV. Ymnarii.

II. Regule.

Unus super regulam.

II. Leccionarii.

III. Omelie.

II. libri Sermonum.

Collationes.

¹⁾ »Liber, in quo ritus baptismi et orationes describuntur, vel certe ordo ad baptizandum (Du Cange: Baptisterium 571.). Saepe totum Rituale indicabat (Zaccarice Bibl. rit. I. 157.).

²⁾ E kifejezés alatt a teljes szentírás értendő (L. Denis I. p. II. 9. és Czerny: Bibl. St. Florian. 46. l.).

- II. Passionales.
 Liber Sententiarum.
 Actus Apostolorum.
 Liber Prosperi de actiua et contemplatiua uita, et
 Ysidorii.
 Ordo Amalarius.
 Pastoralis.
 Dialogorum.
 Epistole Pauli.
- II. Moralia Job.
 Scintillarium.
 Interrogacio Petri.
 • Inuestiue Cycceronis.
 Lucanus.
 Duo Donati.
 Seduli.
- III. Canones.
 Paschasius.
 Vita S. Martini. ¹⁾
 Vita Patrum.
 Psalterium Gallicanum,
 Ebraycum,
 Sermo Sancti Augustini.

A gyűjtemény tehát 72 kéziratból állott. Van okunk feltenni, hogy ezek nagy részét maguk a pannonhalmi szerzetesek írták.

XII. század.

Hogy a szerzet tudományos iránya kifelé is ismeretes volt, s hogy így becses ajándékokra is érdemesíté magát, azt a 12-dik század egyik okmánya bizonyítja, melyben Adalbert magyar főúr, Roger sicíliai Királyhoz követséggel megbízva levén, (1150—1154) mielőtt útnak indúlna, végrendeletet tesz. ²⁾ Ez okmánynak eme

¹⁾ »Vitam SS. Andreae et Benedicti S. Maurus ex abbate S. Martini Episcopatum Quioque-Ecclesieutem promotus in senectute (circites 1064) conscripit« (Czinár. Monast. I. 150 et 62.). Ez itt természetesen helyet nem foglalhatott.

²⁾ Monum. hung. List. I. oszt. VI. 63.

szavai: » . . . his testibus adibitis Dominó R[aphaele] Archi-
abbate cum omnibus confratribus . . . omnes libros quos pro-
prios habes, Ecclesiae Beati M[artini] commendo.« — sejtetik
velünk, mily nagy elismerésben részesült e században is a pan-
nonhalmi benzés szerzet tudományos irányú működése, miután
ily magyar főúr is Pannonhalmát találta legilletékesebb helynek
becses könyvtárának számára. Az okmány Caps. VII. B. alatt
őriztetik nálunk. De nem csak ajándékok, hanem a benzések
szorgalma által is gyarapodott gyűjteményünk. Mert a

XIII. század

elején, 1204-ben már biztos adatunk van arra nézve, hogy az
egyházi ének rendszeresen kezeltetett. Farbadinus nevű rend-
társunk »Cantori« hivatalánál fogva említetik fel egyik okmány-
ban (51. R. alatt), a mely hivatal megfelelő kéziratok nélkül nem
gondolható. Mellesleg legyen felemlítve az archivumunkban őrzött
»Liber Ruber seu chartarium archivi monasterii S. Martini de
S. Monte Pannonice Ord. S. Benedicti,« mely 1001—1240. közt
folytonosan iratott. Egyes okmányok Uriás apáttól 1206—1244.
közt keltek. — Továbbá Concilia Emil az »Uj magyar Sion«-
ban közzétett irodalmi felfedezéséről szóló cikkében, melyben
a híres halotti beszédet a pannonthalmi benzésektől származ-
tatja, ezeket mondja: »Úgy hiszszük minden kétségen kívül
helyeztük kimondott nézetünket, hogy a Praycodex 1228 után
következő években Deákiban használtatott, sőt épen az ottani
templom számára készült. . . Azt vagyunk hajlandók következ-
tetni, hogy a codexet Pannonhalmán állították így össze . . .
a készüléfében levő deáki fiókkolostor részére mindennapi hasz-
nálatra.«¹⁾

E században a kisczelli apátság s így ennek fiókkönyvtára
is már létezett.

XIV. század.

Az úgynevezett »Cantores« e században már sokkal élén-
kebben foglalkoznak Pannonhalmán az egyházi énekkel.

¹⁾ Uj magy. Sion. V. év. 1874. 533 és 536 l.

Archivumunkban gyakran említetnek; a gyakorlati zenészet e korban úglátszik virágzott nálunk, s miután egyes könyveink tábláit hangjegyes pergamennal bekötvék, azt következtetem, hogy könyvtárunk egész énekgyűjteményekkel bőven rendelkezett. Névszerint felhozatik: 1340. Hildebrandus cantor (58. Ccc.); 1347. Arnoldus monachus chori S. Martini (64 M. 2.); 1348. ujlag Hildebrandus cantor (52. G.); ugyanaz ismét 1352. ben is (50. Z.); 1358. Jacobus cantor (22. G.); 1259. Dominus Jacobus cantor (48. A.).

E századba esik az aszófői, endrédi, zamánczi és kapolyi plébániának és így az illető fiókkönyvtárak kezdete is.

XV. század.

Mint »Cantores« e században a következők említetnek: 1424. Petrus cantor (52. Fff.); 1426. Laurentius chori clericus (50. T.); 1447. Laurentius literatus chori ecclesiae clericus (57. B.); 1471. Dominus Joannes cantor (6. W.); nem lehet feltenni, hogy ezek semmivel sem szaporították a szerzet könyv- vagyis kéziratárát. Egyébiránt e században nyomtatásban is jelent meg egy munka, tehát incunabulum, azon Breviarium t. i. melyet Tholnay Máté főpát 1496-ban a pannonhalmiak számára nyomtatott. ¹⁾

XVI. század.

E Breviárium második kiadása jelenleg is megvan még gyűjteményünkben. Címe a véglapon következő: »Breuiarium szm ritum ac morem monachorum sancti Benedicti de obseruantia szm rubricam sancti martini sacri monasterii montis pannonie et totius regni vngarie accuratissime reuisum: correctū et emendatum feliciter explicit Noua impressione luculentū. Anno 1519. die 15. july. Venetys in Edibus Petri Liechtenstein. Mandato Luce Alantse Library Wienensis.« — Hogy könyvtárunk nem csak vallásra hanem egyéb tudományokra vonatkozó munkákkal is bírt, azt az eddig felhozottak bebizonyították. E századból új adatunk van arra nézve, hogy a pannonhalmiak a jogtudományi munkákat is bőven forgatták. Czinár M. monaster.

¹⁾ L. Fehér Györm. leir. 1874. 229. l.

I. K. 150. lapján azt olvassuk: »Procuratores quoque monasteriorum praesertim per sanctimonialia ex hoc asceterio fuisse non raro constitutos vidimus: unde ad peritiam juris concludere pronum est.« Példa gyanánt felhozhatok egy és ugyanazon évről két jogképzett egyént: »1528. Michael de Batha, Procurator monialium, conventualis« (Arch. dom. caps. 71. L. 1.) és »1528. Michael de Lázi, Procurator monialium conventualis« (ugyanott). Mint »cantor« 1518-ban említetik »Andreas« (12. C.).

Írott codexeink közül, melyek azonban jelenleg nem Pannonthalmán őriztetnek, kettő ismeretes e századból. Rómer Flóris kutatásainak köszönjük hírét egy: »Evangelia és preces« című latin hártycodexnek, melyről a következőket jegyeztük fel¹⁾ magunknak:

»Egyetemünk könyvtára ritkább kéziratok közt . . . feltűnt egy csinos írású nagyobbbrészt meglehetősen kicsided festményekkel ékesített hártycodex . . . Ezen érdekes íratban a pannonthalmi benzések egyházi szertartási könyvükre ismertem, melynek (hátsó) részét Pannonthalmán iratottnak tanúsítja a végyszó. . . Található e kézirat: »Evangelia et preces« cím VIII. c. alatt arany metszetű vörös fényes bőrkötésben . . . «

A kézirat három részből áll; összesen hatvan levélből. Rómer szerint az első rész a másodikkal egészen egykorú s két külön ügynökségű írótól és festőtől, de Pannonthalmán számozott s valószínűleg Tolnay Máté első főpát tiszteletére vagy talán rendeletére készült. A kicsided festmények mivolta nem csak hogy ezen állítást nem ellenzi, sőt azon időbelinek mutatkozik. Hogy e codex Tolnay Máté idején (1500—1534.) készült, azt a szövegnek következő helyei is igazolják: »Incipiunt benediccionis episcopales . . . Finis per manus fratris Pauli (nati Thome) Forgach de Losonch in die scolastice v̄g anno d. 1516.« és »Forma quando nouicius profiteri debet . . . anno domini 1515. per manus fratris pauli professi huius monasterii S. Martini nati thome Forgach de losoncz«.

A második pedig az úgynevezett: »Tihanyi codex«. Címe: »Betbvchlin« E kézirat 1531-ben benzés kéztől származott má-

¹⁾ Rómer Fl. Gyóri tört. és rég. ff. 18—63. 1. és köv. II.

solat. Az elveszett eredeti sz. Ferencz rendi szerzetesnek tulajdonítatik.

Az írás és leírás a pannonhalmiak folytonos kedvencz foglalkozása volt — ha csak azon adatokat tekintjük is, a melyekről biztos tudomásunk van. Minél több és többféle kézirat készült, annál több munkát tételezhetünk a könyvtárban is. E körülmény tehát könyvtárunk szaporodását bizonyítja.

XVII. század.

A XVII. században kezdeményeztetett ama több című kézirat, mely szerzetünk egyéneiről nem egy érdekes adatot tartalmaz. Az u n. »Antiquarium« 1640-ben, a »Necrologium« 1646-ban, a »liber exhibens jacros sacerdotii ordinis« 1693-tól kezdődik. E kéziratban felemlítették 1664-ben Weszprémi Alex. mint calligraph; hasonlóképen 1657. körül Sárvány Odo rendtársunk, mint a ki: »elegantem scripsit«. Weszprémitől származtak e kéziratok: »Tractatus S. Bernardi de Praecepto et dispensatione, compendium;« »Officia propria sanctorum regni Hungariae 1664« és »Compendium comentariorum Caramuelis in Regulam S. Benedicti«. Sárvány theológiát irt össze. Egyéb kéziratok származtak Miskóczy Bernáttól, (»Thesaurus spiritualis congestus per B. M. O. S. B. 1658-1660. és 1690.) Magyar Placidtól (ki 1647—1665. főapát volt); Zsigmond Istvántól, ki sz. Benedek reguláját 1689-ben magyarra fordította; Bancsics Bonifácztól (1691—1696.); Rummer Mártontól († 1693.); s hihetőleg Hagyászy Aemiliántól is, kiről azt olvassuk: Director chori Aemilianus Hagyászy † 1687. choralista insignis, figurális quoque cantus optime gnarus«. — »Egyáltalán levéltáraink ezer meg ezer okleveleinek fogalmazói és leírói szerzetes társaink voltak« (Ipolyi A. eml. besz. 1876. 8. l.).

E mondat bizonyára a pannonhalmiakra is kiterjeszhető, miután ezek szellemi működése egyébként is igénybe volt véve. Így pl. Czinár mondja: »Canonicus Poseniensis et abbas de Batha Michael Vörösmarty circa annum 1640. opus suum ad confirmandos in fide suos Bathienses subdictos elaboratum, per quemdam Patrem S. Martini religiosorum revideri (orat), antequam typis committatur«. ¹⁾

¹⁾ Czinár Monast. I. 124 és 150.

Összeíratott továbbá: Inventarium totius supellectilis monasterii S. M. P. 2658—1667.« S nyomtatásban jelent meg: Proprium Santorum exempti archicaenobii S. Martini S. M. P.« 1693-ban. De a mi e századból legérdekesebb könyvtárunk történelmében, az a : »Catalogus librorum omnium conventus S. Martini 1658—1667.« Abból tanuljuk meg, hogy az eddig felhozott kéziratok, melyek a könyvtár köteteinek létszámát annak idején szintén szaporították, nem irattak meg kellő források nélkül. Kitűnik abból továbbá, hogy a könyvtár dicséretes szakrendszer szerint volt felállítva. A szakcsoportok természetesen az akkori tudományos felfogáshoz képest alkottattak meg.

Számszerint volt 1658-ban :

76 szertartási munka	142	kötetben.
18 szentírásféle	25	»
21 szentatyák	46	»
29 szentírás magyarázata	47	»
122 hitszónoklati	137	»
42 erkölcstani	67	»
79 hittan és vitászat	83	»
295 erénytani	361	»
55 egyháztörténeti	72	»
102 világtörténet	118	»
48 egyházjog	56	»
52 jogtan	57	»
53 bölcészet és természettud.	66	»
46 menyiségt. és csillagászati	49	»
32 orvostani, vegytani, növt.	33	»
39 politika és gazdászati	42	»
153 nyelvészeti	130	»
31 költészeti	31	»
48 vegyesek	52	»

1341 munka ; összesen : 1614 kötet.

Szaktekintetből e könyvtár teljesnek mondható ; a pannonhalmiak tehát minden tudományosság iránt érdeklődtek ; az egyes szakok közti számszerinti viszony is teljesen kielégítő ; nyelvre nézve legtöbb a latin és német munka ; feltűnően számos az olasz és cseh könyv, valamint francia, spanyol és ó-görög munkák.

A mi igényeinknek a lajstrom ugyan nem felel meg; és sajnáljuk, hogy sem az évszámokat, sem a czimek eredeti nyelvét nem adja vissza. Egyébiránt ebből is látni való, hogy a tisztán lelkészetre hivatott pannonhalmi benczések nem hanyagolták el az akkori tudományok egyik ágát sem. E körülmény folytonosan visszahatott tehát a könyvtár minőségére úgy, hogy állíthatjuk, miszerint a pannonhalmi könyvtár minden időben lehetőleg minden szakmát képviselt. A vallásos irányú munkák túlsúlya magától értetik.

E században, 1686-tól fogva vezetett a tihanyi; 1698-tól a szentmártoni plébánia anyakönyve.

A legközelebbi évtizedekben — az említett könyvjegyzék utójegyzetei nyomán — a szaporodás kitett: 312 munkában 380 kötetet, úgy hogy a

XVIII. század

elején a könyvek létszáma a 2000-et felülhaladta.

A kéziratokra nézve is mondható, hogy nem volt évtized e században, a melyben pannonhalmi benczések dolgozataiból nem gyarapodott volna gyűjteményünk. Az általam éveken keresztül gyűjtött adatokat chronologikus sorban adom. (Hozzá csatolva mindazt, ami a benczések egyéb tudományos irányát is ismer-tetheti).

1706. Szabó Ágoston kézírata: »Commentarius in secundam secundae Divi Thomae aquinatis«. Ugyanez Haas Amand pannonh. tanár előadásai nyomán írta: »Tractatus scholasticus de Justitia et Jure«.

1707. Schleicher Alexander kézírata: »De septem artibus liberalibus scilicet Grammatica, Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia, Rhetorica, Dialectica«. — »Carmina Aegydi Karner Abb«. — Szabó Ágostontól: »Compendium privilegiorum, quae forum poenitentiae concernunt, et exempto Archicaenobio S. Martini S. M. P. a summis Pontificibus concessa fuerunt ob unionem cum Congregatione Cassinensi«.

1709-ben meghalt Szőke Dominik pannonhalmi benczés, ki zeneművek másolása és a könyvkötés körül nagy buzgalmat fejtett ki.

1710. Sigmond István kéziratára e czímet tette: »Thesaurus hungaricus«. — Névtelen, de: benzés szerzőtől való e kézirat: »Auxiliare Marianum, quo pia mens in Suis tum corporis tum animae necessitatibus adminiculum capessere potest a minimo eiusdem cliente conscriptum in S. M. P.«

1713, 1714, 1715, 1717, 1718, 1718, 1719, 1720, 1721 és 1722-ből maradtak fen egyes írott szentbeszédek részint Lancsics Bonifác, részint Sajnovics Ferencztől. — Az előbbi 1718—1721. ily című kéziratot is hagyott: »De directione superiorum«.

1725, 1734, 1739, 1740, 1741, 1745, 1747—1752, 1754, 1755-ről maradtak beszédek Sajgho Ben. főapáttól. pl. Sermo die installationis Ill. D. Adolphi a S Georgio in Supr. Comit. Comitatus Jaurin (1734). — »Sermo coram Imperatore Francisco et Regina Maria Theresia in Campo Comaromiensi«. (1751).

1729. Sajgho Benedek főapát alatt megjelent az 56 lapra terjedő: Supplementum Breviary Monastici Benedictini et propriy sanctorum sive officia in dicto Breviario et Proprio non contenta, ac de Praecepto celebrari jussa. Cum Primis in Usus Archicaenobii. S Martini de S. M. P. eidemque annexorum. Jaurini. Streibig. 4^o.

1733. Exercitium trium dierum pro recens ordinatis praesbyteris a quopiam Benedictino S. M. P. combinatum. 25 lapra terjedő kézirat.

1735. Bercsi Lénárd egyházi beszéde.

1737. Az említett Sigmond István féle kéziratot folytatta Griszl Gábor, (magyar versek gyűjteménye). Ez évben Kuti Dénes hittudori rangját nyerte (»Adserta e disciph. theol.«)

1741-től fogva négy évtizeden keresztül nagyon divatoztak a chronostichák, az üdvözlő képek és alkalmi versezeteken. — 15 rendtárs által aláírt: »funiculus triplex« című kézirat.

1742. Kuti Dénes magyar és latin egyházi beszédei hat kötetben (kézirat) melyek 1742-ben Pápán; 1743-ban Szentmártonban, 1757-ben Tihanyban, 1760-ban Dömölkben 1766-ban felső Eörsön mondattak; egyebek 1758; 1761—1765; 1771. évekből valók.

1745. »Antiquarium Monasticum professionis obitus et ordinationis Religiosorum O. S. B. qui in regio ac exento Archicae-

nobio S. Martini de S. M. P. ab anno Christ. 1640. Christo Militarunt, a P. Valentino Keller collectum«.

1746 körül négy lapra nyomtatott ki: »Synopsis historica de situ, ortu, progressu S. Cellae Marianae in Hungaria.« 2^o.

1751. Sajghó B. beszéde Nádasdy Lipót Kancellárhoz. (Kézirat).

1753-ban jelent meg Győrött a 20 lapra terjedő: »Lojola sz. Ignátnak ditsirete mellyet azon szentnek ünnepé alkalmosságával mondott P. Vajda Sámuel.« 4^o.

1754. Ez évtől e kéziratok »Tractatus Theologicus de Augustissimo incarnati verbi mysterio auth. Dan. Somogy. scripsit Aegydius Hollósy;« és Tractatus Theologicus de Angelis auth. Samuele Vajda Scr. Aegy. Hollósy«. 4^o.

1755. »Tractatus theologicus de Sacramentis in genere et de quibusdam in particulari auth. Samuele Vajda, Scr. Aegy. Hollósy és Adalbertus Szepessy, 4^o.

1756. Tractatus theologicus speculativus de fide, spe et charitate Sam. Vajda, Scr. per Adalb. Szepessy. 4^o. (Kézirat.) Ugyanez évben fejezett be egy kitűnő kéziratot, (foliókötet 284 és XLV. összesen 329 lap egyházi hangjegyekkel, Mákováczy Imrétől kitűnő calligraph és rajzoló e czímen: »Antiphonale diurnum dispositum juxta Breviarium monasticum pro omnibus sub regula S. Patris Benedicti militantibus. In quo positae sunt Antiphonae pro Vesperis, tam de tempore, quam de sanctis; continetur et jam hic hymnus S. P. Ambrosii et Augustini, deinde Lamentationes Jeremiae Prophetae et Antiphonae quatuor de Beata Virgine Maria etc. Exaratum in monte Pannoniae in archicaenobio S. Martini O. S. D. calamo velociter scribentis P. E. M. Anno 1756.« A czímlapra idegen kéz e jegyzetet is hozzátevő: (Canticum Domini mnemonicum . . . penicillo elaboratum sedule, attente et correcte . . . diligentiae patris Emerici Sacrae, ut cantet sanctus in caelis, qui canticum hoc conscripsit in terris«.

1762 és 1763. »Orationes dictae ad prandium et caenam in S. M. P. 4^o. 12 lap.

1763. Epistolae a Chrysostomo Novák (usque 1777.) in juventate scriptae. — »Plurium librorum Concionatoriorum auctor circa 1762—1786. Tallian Josephus« (Czinár hist. I. 464.). —

178 A pannonhalmi szentbenedekrend könyvtárának tört. és jelen állapota.

Zsoldos Xaver szent beszédei 1763; 1768; 1771—1778; 1780—1787; 1790; 1795 évekből valók.

1764. Nyomatásban jelent meg 4-r Nagyszombatban: »Lolja sz. Ignátnak ditsérete, melyet Révkomáromban mondott P. Deső Bern.« 29 l. — Ez évben iratott: »Panis quotidianus monachis O. S. B. ad S. Martinum de S. m. P. propositus et a quodam eiusdem loci Professo pro usu confectus 4^o. (choralis hangjegyekkel irt antiphonale) 128. l.

1765—1783. Vezericz Dávid hittudor. »Hymnale benedictino-monasticum 1765. a quodam professo S. M. P.« 4^o kézirat. — Nyomatásban jelent meg Győrben: »A keresztény oktatás tudománya és a tellyes szent háromság egy Isten ismérte, melly szent-háromság vasárnapján 1765. a győri tekintetes Nemes káptalan templomában éloe nyelvel hirdettetett P. Deső Bernard által.« 4^o. 22 l.

1766. Zsoldos Xaver kéziratai: »Elegia de bello Bavarogallico«. »Veratio dat intellectum« és »Via Vitae«.

1768. Novák Krizosztom hittudor. Thes. univ. theol. 4^o. 38 l. »Dictio dedicatoria exc. illustr. ac Rass. D. Com. etpraes. Franc. Zichy de Vásonkő, ep. Jaurim«.

1768—1873. Ez évben Hollósy Egyed leírta a: »Tractatus theologicus de peccatis, gratia et merito;« s ezáltal jut tudomásunkra, hogy ennek szerzője Somogyi Dániel.

Kinyomatott Directoriumjaink (»Ordo divini officii«) a következő évekből ismeretesek előttem: 1766, 1768, 1769, 1770, 1772, 1773, 1775, 1776, 1777, 1778, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1789, 1791, 1792, 1793, 1795, 1796, 1797, 1798.

1772—1774. »A mi urunk Jezus Krisztusnak, élete, melyet a négy evangéliumból egyet csinálván, rendbe szedett és sok idősséges tanúságokkal megbővített Vajda S. — Három kötet. Pozsony 4^o. 698, 456 és 738. l.

1772. Mélt. Nagys. Szalai gr. Barkóczi Borbálának tsill. kereszt. dámának, néhai Dienes-falvai Mts. gr. Cziráki József özv. szarándoksága stb. melyet végső tisztelete megadásának alkalmatosságával 1772-ben Sopronban magyarázott Hollósy Egyed. Sopron. 2^o. 43 l.

1774. Mutató táblák Vajda Samunak Krisztus életéhez. Egybeszedettek Hollósy Egyed által. k. i. — Mts. gr. Erdődy és Pállfy házoknak nagy érdemi, mellyeket Mts. gr. Erdődy Ján. és Pállfy Ján főispánsági hivat. behelyeztetésekor 1774-ben rövid beszédben foglalt Somogy Dániel. Pozsony 1776. 8^o. 18 l.

1776, Horváth Lénárd de Jubilaeo. Kézirat.

1777. Cervus Adam alkalmi verse: »Haec metra rodentem . . .« (Vindiciae flosculi noli me tangere Jaurinenses, ad-versus anonymi poëtae Sabariensis metra). — Tek. nemz. és vit. Kiss Sándor úrnak Tek. Weszprém várm. nagy. érd. Vitze-Isp. stb. halotti dicsérete, mellyet Weszprémben mondott P. Hollósy Egyed. Győr, 1777. 4^o. 32 l.

Az eddig felhozottak eléggé tanusítják, hogy könyvtárunknak minden szakra kellően kellett kiterjeszkednie, hogy a pannonhalmiak közt ily munkásság fejlődhessék.

Az 1786-iki évi december 4-ikén bekövetkezett szétoszlátása rendtársainknak — nem akadályozta az exbenediktinusok tudományos továbbműködését. Munkáik ezentúl nem szaporíthatták könyvtárunkat, mert az is Pannonhalmáról Budára vitétt át, s megszűnt a szerzet könyvtára lenni.

Ekkor a könyvek újra összeirattak, s ezek létszáma a 4 ezret felülhaladta. E könyvek a m. egyetemi könyvtárba vándoroltak át Budapestre, a honnan a szerzet visszaállíttatásával felsőbb rendelet folytán teljesebben kell visszaérkeznie. Azonban: »márcsak mintegy hétszáz s néhány könyv« (Ipolyi A. 191.) érkezett haza.

Hogy mennyiben estünk el ezáltal holmi kincsektől s minő érdekű részleteket hozhattunk volna itt könyvtárunk történelmét illetőleg — azt az egyetemi könyvtár gondos tanulmányozása deríthetné csak fel.

A bársonyosi, füssi, lázii, nyalkai, szentiványi, tárkányi, tényői, kajári és balatonfüredi plébániák kézikönyvtárai ismeretlen években vették kezdetüket; de anyakönyveik e századból léteznek; a csanaki plébániába tartozó, de 1874-ben nagyobb-részt Pannonhalmára visszaszármazott fiókkönyvtár 1787-ben kezdődött.

XIX. század.

A szerzet 1802-ben állítatott vissza. A könyvtárt ismét újból kellett beszerezni. A kor és igényeinkhez képest fiókkönyvtárakkal együtt. Így keletkezett a pannonhalmi növendékpapok és az ujoncsok külön vált könyvtára. Egy évre rá a győri és sopronyi gymn. 1806-ban; a nagyszombati 1807-ben, az esztergomi 1808-ben, a pozsonyi és komáromi 1811-ben, a kőszegi pedig 1815-ben vette át gyűjteményét meg házi könyvtárát.

A mi a pannonhalmi központi könyvtárt illeti, a nagytudományú Novák Krizosztom volt az, ki saját könyveivel és a felszólított német benedekesek és egyéb szerzetesek könyvtárainak megvásárlásával, annak jelenlegi terjedelmének első alapját veté meg.

»A könyvtár rendezésével már 1811-ben Czinár M. volt megbízva. De ez egyelőre, midőn a könyvek szűk czellákban egymásra halmozva feküdtek, s nagyobb helyiség hiányzott, merő lehetetlen volt«. (Ipolyi A. 20 l. emlékb.).

Novák Krizosztom könyvtárát 1829-ben a következő táblázat ismerteti:

Theologia	1858	munka.
Historia	1813	»
Philosophia	704	»
Philologia	806	»
Juridica	753	»
Polymathia	339	»

összesen: 7273 munka.

Ezeket 1838-ban Klaty Kálmán írta össze szakrendszeres catalogusba.

1835-ben halt meg Berghoffer Mihály győri prépost, kinek 1263 darabból álló könyvtára a pannonhalmiba kebelezetett be; hasonlólag Schober G. pozsonyi nagyprépost, és Dr. Frank Gy. s Paintner M. győri kanonoknak kitűnő könyvgyűjteményei is. Egyéb szaporodások az elhalt egyes rendtársak magánkönyvtárai által gyakran történtek. (L. Fehér J. Győrmegegye egyet. leír. 1874. 228 s köv. l.)

Mindazon munkák, melyek 1817–1837 közt szereztettek meg, 6 erős fólyiókötetben Szeder Fábián alatt lajstromoltattak (1838 és 1840-ben); ezek nyomán kimutatható volt a

Theologia	11,730 darabban.
Physica, Philos.)	
Mathesis, Meaic.)	2,570 »
Philologia	4,586 »
Historia.	5,803 »
Gris	2,801 »
Novák és Berghoffer K.	8,527 »

összesen: 36,017 darab.

A könyvtár régi helyisége, néhány egybefoglalt cella, jelenleg az ujonczok hajléka, e tömeget magába fogadni képtelenné vált; itt rendet hozni és fentartani hasztalan törekvés lett volna. »Egy nagy és már régen tervezett könyvtárepület felállítása lépett tehát azonnal előtérbe. . . E munkálatok kivitelének és különösen befejezésének lelke Czinár M. volt. Fényesen felépült a maga nemében a nagyságára nézve páratlan könyvtár az országban, tágas termeivel, kupjaival, karzataival, muzeumaival, kép-, érem-, régiség- és természettani gyűjteményeivel. Jóniai stílusban alkotott harminczhat¹⁾ oszlop emelte erkélyeit. Íveit Klieber ecsetének freskói díszíték. Bennök kifejezést nyertek már a tudományos és nemzeti irodalmi eszmények, melyek a szerzet tudós tagjait lelkesíték. A classicismus és tudomány symbolumai s antik alakjai mellett, Minerva körül, ott vannak már a magyar tudomány s irodalom nevezetes alakjai medaillonokban csoportosítva; mint Mátyás és Kálmán királyok, Vitéz János és Verbőczy, Pázmány Péter és Zrinyi Miklós, Révay Miklós, Szabó Dávid stb. Míg lent szent István az alapító és a visszaállító I. Ferencz szobra áll«. (Ipolyi eml. besz. 1877. 20 és 21 l.

1827-ben rakatott le a 3 színű márványból összeállított csinos kövezet mozaik; s ez időtől 1839-ig készült a 150 díszes és 12 könyvsort magában foglaló szekrény; melynek valamennyi deszkája mozgékony s polczokon nyugszik. Ide hordatott tehát át a könyvtömeg 1837-ben Filperger Rudolf könyvtárnoksága alatt.

A kellő rendezéshez tehát a kellő helyiség meg volt ugyan; de kellő ideje még nem érkezett volt el. Mert a tömeges könyv-

¹⁾ Nem: »huszonhat«.

szerzés még egyre folyt s e hirtelen szaporodás megghiúsíták a Szeder Fábián féle összeírás könnyű áttekintését. Való, hogy: »nagy kitartással, gondnal és költséggel a hazai és külföldi könyvpiacon rövid idő alatt mintegy 60,000 kötetet gyűjtöttek össze«. (Ipolyi 20. l.)

Miután ez ügyben némi megállapodottság mutatkozott, akkor vált csak lehetségessé egyöntetű catalogust írni, a mit Czinár Mór 1842 és következő években létesített is.

»Teljesen szakszerű könyvészeti ismerettel rendezte el — úgymond Ipolyi ¹⁾ nagyrészt sajátkezüleg és mindjárt lajstromozta is. Nemcsak a több kötetnyi Catalogusokat és repertoriumokat megírta; hanem előszóul még a könyvtárkezelésről, a lajstromozásról egész értekezéseket és instructiókat szerkesztett. S végül még a könyvtár történetét is ²⁾ leírta. Hasonló raisonné modorban lajstromozta még a muzeumok gyűjteményét is. ³⁾

»Kétségtelen hogy mindez bár erőfeszítő s majdnem egy egész életet igénybe vevő munka volt, mégis kérdéses lehet azért annak jelenlegi czélszerűsége és használhatósága. Nemcsak grammatici hanem bibliographi is certant . . . Czinár catalogusa a maga idejében (az igényeknek) nem csak eleget tett, hanem (azokat) tudományos értékben meg is haladta. A jövőt szolgálani az utódok feladata«. (Ipolyi eml. besz. 1877. 21. l.)

Czinár azonfelül a fiókkönyvtárakba átvándorolt pannonhalmi könyveket is catalogusba szedte úgy, hogy annak idején minden csonka munkának is kiegészítés e lehetségessé vált.

Valamint e fiókkönyvtárak annakelőtte könyvek átszolgáltatásával segélyeztettek jobbadán, úgy most a minden irányban terjedő szellemi művelődés pénzsegély által való előmozdítása lépett előtérbe. Mennyire terjed a pannonhalmi szerzet áldozatkészsége e tekintetben, azt a következő táblázatból ítélhetjük meg.

¹⁾ Czinár M. föl. emlékb. 1877. 21. l.

²⁾ De csupán a XIX. századot tárgyalta.

³⁾ Bővebbet mindezekről olvasni: az »Irod. értesítő« 1875. 3. 4. számában valamint a »Jelenkor« (1875.) 169. sz.

	1873	1874	1875	1876
Pannonhalma	9067	5957	5709	3930
Győri gymn.	1617	1693	1512	113
Sopron	1362	534	1663	584
Esztergom	1595	614	589	228
Komárom	719	467	756	190
Kőszeg	637	822	1691	247
Pápa	785	285	196	219
	15,782	10,372	12,116	5511
főösszeg: 43,781 frt 4 év alatt.				

Az évi költségek középszáma tehát: 10,945 frt; tizenegyezer frt évenként valamennyi szellemi szükségletre, melyek alatt nem csak a könyveket, hanem a napilapokat és gyűjteménytárakat is értjük; sőt a muzeumi és könyvtári helyiségre fordított költségeket, valamint a tudományos utaztatási czélokra tett kiadásokat s mindennemű nyomtatási költségeket is.

Ebből látható, hogy a könyvtárak szaporításánál nem annyira bizonyos összeg utalványozása, mint a valódi szellemi szükséglet irányadó.¹⁾ És ámbár a gymnasialis fiókkönyvtárak, a keletkezésük után való két évtized alatt, a pannonhalmi központból nyertek tetemes szaporodást; ez mindazonáltal azóta sem csökkent csak módja változott meg. A szerzési mód t. i. annyiból változott meg, a mennyiben jelenleg a könyvek nagy része az egyes tanárok használatára szereztetik be, s a közkönyvtár számára bevezettetik. A nagyobb szerű munkák közvetlenül a központi könyvtár számára rendeltetnek meg, a honnan az egyesek használhatják. Igen sok könyvet a rendtagok magok szereznek meg, kiktől csak halálozás esetén a könyvtárba kerülnek. A vidéken elhaló rendtagok könyveiről jegyzék küldetik be Pannonhalmára, a hol az illető munkák sorsáról határoznak. A mi Pannonhalmára nem kívántatik, az oda rendeltetik, a hová leszükségesebb; zöme rendszeren az elhalt társ tartózkodási helyén marad meg.²⁾

A táblázatban megnevezett helyeken kívül még a tihanyi, bakonybéli és dömölki apátságokban is léteznek 5—10,000 kötetre menő fiókkönyvtárak. Az egyes plébániákon létező kézi-

¹⁾ L. Petzholdt. Anzeiger für Bibliothekswissenschaft 1872 H. 159.

²⁾ E viszonyokról legjobban tudósít e czikk: »A pápai sz. b. r. al-gymn. könyvtárai« Pápai lapok 1877. ápril 29)

könyvtárak pedig mint a központiból kikölcsönzött részletek tekintetnek. Plébániája van a pannonhalmiaknak 21 helyen; ezek közül a legfiatalabb kézikönyvtárt a péterdi birja (1840 óta; temploma már 1817—1819. épült). A gymnasialis könyvtárak a 4000 kötetet mindenütt felülhaladják. Ezeken kívül 1858 óta 6 ifjúsági könyvtárral is rendelkezünk. A könyveknek létszáma itt 1000 körül szokott változni. A centralis könyvtár 1874-ben a 100,000-et is meghaladta; többszöröseink szétosztása óta néhány ezerrel kevesebbet kell számítanunk. Ezek azonban ugyane mértékben a gymnasialis könyvtárakat szaporítják, s az összes létszám nem szenvedett csorbát.

E számban a (külön gyűjteményt nem képező) földrajzi atlasok, képes munkák s újabb kéziratok, valamint a jelentékeny rajzok is befoglaltatnak. A régiebb kéziratok és okmányok az archivumban őriztetnek.

Az összes fiókkönyvtárak közt legújabb keletkezésű a pannonhalmi zeneiskoláé, melynek első jegyzéke 1837-ben készült ugyan, s 1855-ben Stanke Leander gyűjteményével szaporodott, de még sem tekintetett még különállónak. 1868-ban ujlag rendeztetett s a többféle elem végre 1876-ban alakítottatott át egyöntetű egészszé Öcsényi Anselm tanár buzgó fáradozása folytán, mi által a mondott évben mint fiókkönyvtár e gyűjtemény is különvált.

Miután sem a központi, sem a fiókkönyvtárak nem nyilvánosak, külső olvasói, kivéve a neveltetés végett ránk bizott ifjúságot, nincsenek; rendtársaink által azonban évről évre mintegy 7000 kötet szokott használtatni.

Főbb munkáink a következők:

- a) Magyar munkák ¹⁾ (1574—1600-ig).
1574. Silvester új testamentom. Béczben. 4^o. ¹⁾
1574. Heltai krónikája. 2^o.
1578. Melius Peter Herbarium. Colosuárat. 4^o.
1579. Kolczár Gy. Postilla Bartphan. 4^o.
1580. Telegdi evang. 2. és 3. része. 4^o.
1583. Catechesis. Debrecini 4^o.
1589. Monoszlói de cultu imaginum. Nagyszombat. 4^o.

¹⁾ Vagy legalább magyar szöveget is tartalmazók.

1590. Calepini diction. undecim lingu. Basiliae. 2^o.
 1595. Dictionarium quinque linguarum. Venetiis. 4^o.
 1596. Agendarius, Kutassi et Pecchi. Tirnaviae. 4^o.
 1598. Calepini dictionarium. Basileae. 2^o.

b) Egyéb nyelvű munkák közül említésre méltók:

A Bollandisták (»acta sanctorum«) velencei kiadásának első 44 kötete, mely sorozat a párisi kiadásból a 62-ik kötetig pótoltatott.

A Waltonféle »biblia polyglotta« 1655-iki Londoni ritka kiadása; hat kötet.

Mabillon Annales O. S. B. hat kötete (1739 stb.)

D' Achery és Mabillon acta sanctorum . . . O. S. B. 9 kötet.

Mansi collectio concil. Florentiae 1759. stb. 31 kötete.

Wadding annales minorum ord. 19 kötete.

Corpus bizantinae hist. Venet. 1729. 18.

Pertz monum. Germ. 22.

Muratorii antiqu. ital. Mediolani 1738. 25.

D' Achery Spicileg. vet. Script. 1723. Paris 3.

Mabillon (Adimori) de re diplomatica.

Lexicon heptagl. Castelli (1669.) Londini.

Martene et Durand thesaur. Anecd.

Martii Flora brasil. eddig megjelent kötetei és füzetei.

Ertsch és Gruber Realencycl. eddig megjelent kötetei.

Marsili Danubius pannonico-mysicus (1726.) hat imperial kötet.

Az incunábulák közül említhető: a bécsi világkiállításra is elküldött volt pécsi pergamen missale (1499.); a kéziratok közül Fuxhoffer D. monast. kiadatlan része és a XII. századból való szentírás.

A győri gymnasium házi könyvtárában a Bollandisták régi kiadásából néhány kötettel több van mint Pannonhalmán; a pápai gymn. könyvtárából említésre méltó Cornelius a Lapide 1634—1649. kiadása 10 kötetben 2^o, mely Pannonhalmán hiányzik; a tihanyi könyvtárból pedig az u. n. »tihanyi codex«.

A mi a könyvtár mostani rendezését és lajstromait illeti, hagyva az érvényességen kívül álló régibb adatokat, valamint az újabb rendezés általános elveit, melyeket lehetőleg bőven tár-

1) Bővebbet mindezekről l. Márki Irod. Értes. 1875. 120 és köv. 206 s köv. lapjain.

gyalva közöltünk,¹⁾ itt csak a könyvtárban első pillanatra is szembeötlő és felismerhető tényekre szorítkozunk.

A csoportosítás ténykedéséhez a müncheni rendszer²⁾ alapos tanulmányozása után fogtunk csak. A mármost megalakult rendszer könyvkészletünk s a helyiség kivánalmait tükrözi vissza; minélfogva ez époly sajátlagos mint bármely más önállóan ki'jlett könyvtári rendszer. Arra mindig ügyeltünk, hogy szak szak után bizonyos összefüggő eszmemenetet engedjen meg, s hogy a szekrény homlokán a képviselt szak neve nyilván olvasható is legyen.³⁾ A miért is majd összevonva több szakot, majd ismét részletezve egyet egyet (úgy a mint a rákövetkező szekrények alkata, helye és nagysága engedte vagy megkívánta), a mi helyiségünkben a következő szakrendszer bizonyult be legcélszerűbbnek:

Vallási tudományok (a könyvtár földszinti részében).

1. Szek. Hitelemzés — catechesis.

2. }

3. } erkölcsstan — moralis.

4. }

5. }

6. } erénytan — ascesis.

7. }

8. }

9. } lelkipásztorkodás.

4) 15. }

16. 17. 18. 19. 20. Hitszónoklat.

21. 22. 23. 24. Általános vallástudomány.

¹⁾ Jelenkor 1875. 169 és 165 s köv. sz.

²⁾ Nem azért, hogy azt a mi könyvtárunkban szolgálilag utánozzuk (most minden könyvtár — úgy bizonyítottuk annak idején — saját köréből és köréhez képest alkotja rendszerét; s azonfelül a Brunetféle francia vagy Schleiermacher német rendszere utánzásra könnyebb lett volna) hanem hogy könnyű szerrel minden utánlapozgatás nélkül minden iránt tájékozva lehessünk.

³⁾ Hogy ezt 80 könyvtár közül alig láttam egykettőnél, a le nem küzdött nehézségeknek tulajdonítom.

⁴⁾ A közbeeső mellékszobában (az elkülönített »Magyar könyvtár« I. helyiségében) a 10. 11. 12. 13 és 14 számú szekrények állanak.

- 1) 41. 42. 43. 44. 45. 46. Szentírás és magyarázata.
 47. 48. 49. Szentatyák.
 50. Szentek élete.
 51. 52. Hitágazattan.
 53. Vitászat.
 54. 55. 56. Egyházjog.
 57. 58. Szerartástan.
 59. Római pápák.
 60. 61. 62. Szerzetes rendek.
 63. Egyházi gyülekezetek.
 64. Egyházmegyék.
 55. 66. 67. 68. 69. 70. Egyháztörténet.
 Pro fan tud om á n y o k (a gallerián).
 71. Okmánytan.
 72. Szépművészet.
 73. Széptudomány.
 74. Francia szépirodalom.
 75. Latin szépirodalom.
 2) 76. 77. 80. Német szépirodalom.
 81. 82. Vegyes nyelvek szépirodalma.
 83. Vegyes értekezések.
 84. 85. Könyvészet.
 86. Könyvtártudomány.
 87. 88. Tudománytan. } IV. mellék szoba.
 89. 90. 91. 92. 93. 94. Bölcsészet. }
 95. 96. Tudománytár. }
 97. 98. 99. Római remekírók. }
 100. 101. Latin nyelv. } V. mellék teremben.
 102. Román nyelvek. }
 103. Keleti nyelvek. }
 104. Görög nyelv. }
 105. 106. Görög remekírók }
 107. Vegyes népek nyelvészete. }
 108. Embertan. }
 109. 110. Természetrájz.

1) A közbeeső mellékszoba, mint a Magyar k. II. terme a 25–40. szekrényeket tartalmazza.

2) Közbeeső III. mellékterem a többszörös példányok 78 és 79. szekr.

111. 112. 113. 114. 115. 116. Orvostudom. } VI. mellék szoba.
117. Vegyészet. }
118. Természettan.
119. Mennyiségtan.
120. Csillagászat és légtűnettan.
121. Gazdászat és ipar.
122. Jogtudomány.
123. Római jog.
124. Európai népek joga.
125. 126. Államtudományok.
127. Földirat.

A közbeeső VII. mellékszobában vannak:

128. 129. 130. 131. 132. Ősnyomtatványok és régi munkák.
133. 134. Kéziratok és cimeliák.
135. Egyéb történelmi segéd tudományok.
136. Földirat.
137. 138. Útleírás és helyrajz.
139. Régészet és érmészet.
140. 141. Magyar történelem.
142. 143. Osztrák és német történelem.
144. Életrajzok.
145. Hadtudomány.
146. 147. 148. 149. 150. Vegyes nemzetek története és egyetemes történelem.

Az egyes munkák lapcatalog segítségével keresendők fel. A 150 szekrény számmal jelöltetik; az egyes fokok A, B, C-vel, a mely után a munka folyó száma említettetik fel.

Fiókkönyvtárainkban a meglevő anyag fő csoportokra van felosztva. Rendszeres jegyzékek mindenütt léteznek. Különösen felemlíthető a pápai algymnasium könyvtárának hármias jegyzéke, melyről a helyi lap idei folyamában ¹⁾ bővebben szólottunk.

A szerzet összes könyvgyűjteményei ezek:

Pannonhalmán: a központi

- » a növendékpapok
- » az ujonczok
- » az énekiskola tárjai . . . 4

¹⁾ Pápai lapok 1877. 17. sz. ap. 29.

Az apátságokban (Tihany, Bakonybél és Dömölk)	3
A hat gymnasium házi és ifjúsági könyvtárai (Győr, Sopron, Esztergom, Pápa, Kőszeg, Komárom)	12
A 21 plébánia kézi könyvtára	22
összesen: 41 k. tár.	

A melyekben az összes kötetszám:

150,000-re tehető.

A központi könyvtárt 1818-ig a szerzet főapátja kezelte. A gyűjteménynek nagyobb mérvű szaporodásával azonban a könyvtárnoki gondok 1819 és 1820-ban Maár Bonifácra ruháztattak, kit 1821-ben Barbay Kolumbán váltott fel. 1822-től 1836-ig Klátz Kálmán viselte a hivatalt, de még mindig a 4 szoba és egy folyosóból álló régi helyiségben (a mostani ujoncz lakosztályban), míg 1837-ben Filperger Rudolf vitte át az egész készletet az eddig felépült könyvtári palotába. Bekövetkezvén a rendezés szükséges volta, e tömeges munkához két egyén választatott. Első könyvtárórnek ugyanis Szeder Fábrián, ki 1842-ig még egyedül is könyvtárnok maradt, s mint 2-od ór Czuczor Gergely, ki e minőségben egy évig működött. A 7-ik könyvtárnok Czinár Mór volt (1843—1867.) ki 1868—1874-ig mint »Praeses Bibliothecae« együttesen 1868—1870. Sztachovits Remiggel, 1871—1874-ig pedig Kuncze Leó könyvtárnokokkal, összesen tehát a könyvtár érdekében 32 évig működött. Az utóbbi jelenleg egyedül gondozza ugyan a könyvtárt, de a növendékpapok ügyszerető s minden elismerésre méltó buzgalomban oly hathatós segélyezésben részesült, hogy csak ennek alapján sikerülhetett már 1877 végén a könyvtárt hét évig tartó fáradsalmak után teljesen átrendezett s minden irányban használható alakban a szerzetnek átadhatni.

Az apátsági könyvtárakat először az apátok, később más rendtársak kezelték; a gymnasialis könyvtárak őrei először a főnökök vagy igazgatók voltak, de miután az ifjúsági könyvtárak azokból kiváltak, két-két tanár alkalmaztatik e tisztre mindenütt.

Megemlítendő, hogy a pannonhalmi könyvtár e században tetemesen bővítettett saját birtokosainak irodalmi tevékeny-

190 A pannonhalmi szentbenedekrend könyvtárának tört. és jelen állapota.

sége által is, és pedig gondos bibliographiai kutatásaim alapján annak eredményét a következő számokban állíthatom össze.

Megjelent: 2946 czikk,

880 önálló nyomtatvány,

Ezekhez járúl 893 kéziratban maradt dolgozat.

A mi a vétel által szerzett munkákat az utolsó 6 év alatt illeti, ezek (hozzá számítva a könyvtárt és könyvtárnoki kezelést illető költségeket is) összesen: 18,169 forintnyi kiadást tün-
tetnek fel.

VITÉZ JÁNOS KÖNYVTÁRA.

Fraknói Vilmostól.

— Harmadik közlemény —

A Vitéz által javított codexek.

IV.

Questiones Francisci Maironis.

XV. századbeli, nagy ívrétű papír-codex. Magassága 42, szélessége 28 centim.

Eredetileg 129 levélből állott. Jelenleg csonka. Hiányzik az első levél; továbbá a 102–109, 116, 122, 123, 125, 127 levél. Némelyik erőszakkal van kitépve. Több helyen a kezdőbetűk is ki vannak vágva.

Két hasábosan van írva. Az írás nem olasz, valószínűleg német-alföldi.¹⁾ A szövegben az egyes fejezetek (distinctiók) kezdőbetűi díszesen vannak kiállítva. És pedig kétféleképen: az egyszerűbbek kék vagy veres festéssel; a fényesebbek, négyszegletű arany alapon élénk színű virágdíszítményeket tüntetnek elő.

A könyv Franciscus de Maironis XIV. századbeli scholasztikus írónak munkáját tartalmazza, a melyben Aquinoi Tamás híres vallásbölcészeti munkájának első könyvét magyarázza.

¹⁾ Denis (Codices Theologici Bibl. Pal. Vind. II. 1214 l.) tévesen mondja rövid ismertetésében »Manus certe Codicis italica est «

A czimlap hiányzik. A szöveget megelőző tiszta lap alján olvasható az első tulajdonos következő jegyzése:

Liber fratris michaelis emptus padue novem ducatis questiones francisci maronis super primo sentenciarum.

A 128^b lapon a codex-másolónak zársorai:

Et sic finis tocius est primi etc. Francisci de Maronis. Anno a natiuitate domini M^oCCCC^oXLIX^o Mensis Nouembris die vicesimo octauo etc.

Ez alatt pedig Vitéz írásával, veres tentával, áll:

Deo gracias. finiui repetendo die vltima octobris 1463. Z. Inceperam autem repetere anno eodem anno (sic) in festo beati Gregorij.

Ezen jegyzet szerint tehát a codex tanulmányozását 1463 márczius 12-én¹⁾ kezdette meg és ugyanazon év október 31-én fejezte be. Mit jelentsen a Z-betű a második sor végén, nem határozhatjuk meg biztosan. Talán Zredna kezdőbetűje? Egyébként kétes az is vajjon csakugyan Z. betű áll-e előttünk?

Hogy Vitéz a könyvet szorgalmasan tanulmányozta, arról minden lap tanuskodik. Számos helyeket húzott alá; és a lap-széleket sűrűn lepik el jegyzetei.

Habár több kéz jegyzeteivel találkozunk a könyvben, Vitézét biztosan meg lehet különböztetni, jellemző vonásai és a fel-tűnő veres tinta által is.

Tartalom-mutató feljegyzései igen sűrűn fordulnak elő; egy lapnak szélén gyakran 8—10. A logikai és metaphysikai szabályokat rendszerint egész terjedelmökben kiírta.

Nem ritkán kétségeit és kifogásait fejezi ki. Így p. o. a 23^a lapon a szerző szent Ágostont hozza fel állításának támogatására. Vitéz e lap szélén megjegyzi:

Salua reuerencia, aliter ibi loquitur Augustinus.

A 36^a lap széle a következő jegyzettel találkozunk:

Dubium

Regula superior non tenet in hiis que se habent per modum habitus et quietis, sed solum in hiis que se habent per modum fluxus et fieri.

¹⁾ Kétségekívül nagy szent Gergelyt érti.

E jegyzetekből kitűnik Vitéznek nagy jártassága a scholastikai bölcseszetben; és az is hogy ő a humanista nem hanyagolta el a középkor tudományos irodalmát sem.

Figyelmet érdemelnek a könyv táblái. Ezek barna, préselt bőrbe vannak kötve. A táblák belső fele szokás szerint papírral vagy hártával volt bevonva. De ez idővel levált, és most a táblák belseje látható, mely egykorú kéztől származó jegyzésekkel van borítva.

Ezek egy kódexet irató egyénnek kiadásait tüntetik fel, a másolók, javítók számára. Például:

Item Wilhelmo de Egmonda dedi 3 libras.

Item Gaspar scribenti priorum librorum dedi 4 libras.

Item Gaspar feria 2 post penthecostes tribus horis correxit.

Item Wilhelmo scriptori domini prepositi 4 libras dedi.

Item Anthonio de Francia dedi 2 libras.

Item scriptori Cornelio domini prepositi dedi 1 libram.

Item pro papiro iterum dedi 6 solidos.

Úgy a pénzszemek, mint az irtokok nevei mutatják, hogy a feljegyzések Franciaországban vagy Belgiumban történtek. Innen kerülhetett a codex Olaszországba, hol azt frater Michael vásárolta. Valószínűleg ettől szerezte meg Vitéz.

A kézirat jelenleg a bécsi udvari könyvtárban őriztetik. (Cod. lat. 4792.)

V.

Plinii Epistola e.

XV. századbeli, ívrétű hártya-codex. Áll 10 $\frac{1}{2}$ quaternióból, ezek mindegyike 10, tehát összesen 105 levélből. Magassága 26, szélessége 18 centim.

A florenczi műhelyekben készült, egyszerűbb Corvin-códexek modorában, fehér hártván, kis gömbölyű betűkkel van írva.

A szöveget két tiszta hártya levél előzi meg. Az elsőnek előlapján egykorú olasz cursív írással fel van jegyezve: Epistole és alább Epistole Plinii Junioris.

A 3^a lap a címlap. Felső és bal szélét csinos arabeszk-diszítvány fogja körül. Az alsó lapszélen két géniusz zöld koszorút tart, a melyben arany sugarak által környezett címer-

pajzs van elhelyezve. Ez két részre oszlik. A felső ezüst mezőben lépdelő veres oroslán, az alsó kék mezőben fehér lilium s két oldalán egy-egy arany csillag tűnik elő: Vitéz János czimere.

A lap élén a következő czimfelirat, veres tintával, olvasható:

C. PLINII SECVNDI VERONENSIS ORATORIS EPISTOLARUM LIBER PRIMVS FOELICITER INCIPIT.

A szöveg első P. betűje fényes arabeszk-diszitményekkel, szokatlan nagyságban van kiállítva.

A 10^b lapon kezdődik a második könyv,

» 20 ^a	»	»	» harmadik	»
» 30 ^a	»	»	» negyedik	»
» 39 ^b	»	»	» ötödik	»
» 48 ^b	»	»	» hatodik	»
» 59 ^a	»	»	» hetedik	»
» 68 ^b	»	»	» nyolczadik	»

Végre a 78^a lapon kezdődik: Plinii Panegiricus ad Traianum Imperatorem.

E szerint a codex az ifjabb Pliniusnak leveleit és Traján előtt tartott panegiricus-át tartalmazza. A levelek nyolcz könyve az ismert kiadások I—VII. és IX. könyvének felel meg; mindössze 222 levelet tartalmaz. A levelek VIII. és X. könyve codexünkben hiányzik.

A 104^b lapon, hol a szövegnek vége szakad¹⁾, Vitéz János ostól veres tintával e jegyzet áll:

de hoc panegirico P. mencionem facit supra Libro 3. Epistola 57 et eciam in epistola 62. Bude, 1464. Maij 23.

Ezen dátum kétségkívül azt a napot jelöli, a melyen Vitéz a codexnek javítását befejezte.

A codexnek szövege hemzseg hibáktól, melyeknek kijavításával több kéz foglalkozott.

Az egyik fekete tintát használt a javításnál; azonban csak felületesen járt el, nem vett észre minden hibát. Jegyeit és jegyzeteit szórványosan találjuk a sorok között. Ő eszközölte a levelek legelső számozását.

¹⁾ Itt áll a »Finis«. Alatta közvetlenül új szöveg következik ugyan, mely a 104^b lapnak felét, a 105^a lapot és a 105^a l. felét foglalja el; de ez nem más mint a 104^a lapból kihagyott szöveg utánpótlása.

Ezen javító munkáját pontosan superrevideálta Vitéz, a ki szokása szerint veres tintát használt. A hibákat részint aláhúzta vagy megjelölte, részint kijavította. Kétségkívül egy más példány állott rendelkezésére, a melylyel saját kéziratát összevetette. Erre utal a sok vessző, pont, zárjel, aláhúzás, s egyéb igazítás, melyekkel a sorokban és a lapszéleken találkozunk. Az első corrector javításait sem kímélte, és több helyen tett rajtok igazítást. Gyakran törölt ki egész mondatokat, sőt lapokat. ¹⁾ A levelek másodszeri számozását is neki tulajdonítjuk; az egyes lapokat, a felsőszélen, arabs számokkal jelölte meg. Ezenkívül a leveleket folyó számokkal, a panegiricust felirattal ő látta el.

Tartalommutató jegyzeteket ezen codex lapszéleire nem írt.

Figyelemreméltó mindazáltal egy szó, melyet a 82^a lap szé-
lére jegyzett, Plinius következő helye mellé: »Postquam exerci-
tationibus nostris non veterum aliquis, cui decus muralis aut
ciuica, sed greculus magister assistit«. E Vitéz által ideírt szó
»harsolo,« a mi talán a greculus magisternek (a mely szó
többi között és e helyen is hírnököt jelent, a ki a fegyver-játé-
koknál jelt adott) megfelelő magyar kifejezés.

A kézirat barna préselt bőrbe van kötve. Az előtábla hom-
lokán, hártya czímszalagra egykorú írással a könyv czíme van
feljegyezve: »Epistole plinii iunioris«. A táblákon két kapocs
nyoma látható.

A codex a bécsi udvari könyvtárban őriztetik. (Cod. lat. 141.)

VI.

Szent Jeromos.

XV. századbéli hártya-codex. Alakja feltűnően nagy. Az e
korbéli olasz műhelyekből kikerült kéziratok, névszerint a Cor-
vinák között egyet sem ismerünk, mely mérveit tekintve ezt akár
meg is közelitené. Magassága 55, szélessége 36 centim.

A kézirat kiállítása fényes, a hártya minőségére nézve is
kitűnő; bár több helyen össze van varrva, néhol lyukas. Az egyes

¹⁾ Így p. o. a 46^b és a 87^a lapon.

lapokon nagy lapszél van hagyva. Minden ternio nyolcz levélből áll. Minden lapra 48 vonalozott sor jut.

A kézirat három részből áll. Az első 139, a második 105, a harmadik 161; — tehát az egész összesen 405 levélből áll.

Az 1. levél üres.

A 2. levelet a tartalommutató tölti be. (Vt Ordo In Epistolis Beati Hyeronimi Habeatur Tripartienti Svnt. Primus Continet Epistolas Ad Viros Destinatos. Secvndus Epistolas Ad Feminas. Tercius Epistolas Et Tractatus Investivarum.)

A 3. levél első lapja a címnap, mely fényesen van diszítve. Arabeszkés keret veszi körül, a melyhez hasonlót sok Corvinoxodexen találunk. A felső szélén három medaillonban egy író férfi — egy kezében irat-tekerceset tartó ülő férfi — egy olvasó főpap alakjai láthatók. A három medaillon között két génusz áll. A baloldali lapszálen két madár között, egy medaillon szónokló férfi alakjával. A jobboldali lapszálen: két mezítlén gyermek között, az előbbieknél nagyobb medaillonban szent Jeromos a puszttában van előállítva. Az alsó lapszél két végén két medaillon két olvasó főpap alakját zárja magában; az egyik öregebb, a másik fiatalabb. (Talán Vitéz János és Janus Pannonius.) A középén tájkép, melyben két génusz által tartott kettős aranykeret, ezen belül koszorú, s ezen belül a czimerpajzs, két mezőre osztva; a felsőben vörös alapon arany oroszlán, az alsóban arany lilium két arany csillag között. (Vitéz János címere) A pajzs felett arany kereszt.

A lap első betűje (D) keretül szolgál ismét Jeromos alakjának, a mint bíbornoki ruhába öltözve olvas és mellette az oroszlán fekszik.

A lap élén nagy aranyos capitalis betűkkel:

DAMASI PAPE AD HYERONIMVM SVPER QVINQVE
QVESTIONIBVS LIBRI GENESIS.

A szöveg első hat sora kék, vörös, sárga és zöld színekre festett majuscula betűkből áll.

Még ugyanazon lap szakad vége Damasus levelének, és kezdődnek szent Jeromos levelei. Ezek a 70^a lapon végződnek. Ugyanott veres tintával olvasható a következő munkának címe: Cathalogus Hyeronimi virorum illustrium siue ecclesiasticorum

a passione christi usque ad XIV. Theodosii imperatoris annum ad dextrum consularem prologus incipit.

A 71^a lapon arabeszkés kezdőbetű. A szöveg első négy sora színes uncialis betűkkel van írva.

A 119^b lapon kezdődnek szent Jeromos beszédei, melyek a 138^a lapon végződnek. Ezt három üres lap követi.

A kötet második részében a 140. levelet a tartalommutató foglalja el, ékes kezdőbetűvel és hat színes sossal; (Rubrice Secundi Libri Continentis Epistolas Ad Virgines Et Mulieres Destinatas) 141^a lapon pedig a szöveg ismét díszes kezdőbetűvel és kilencz színes sossal kezdődik. Vége a 243^a lapon van. Másfél lap üres.

A kötet harmadik részében a 245^a levelet a tartalommutató foglalja el. (Seqvuntur Rubrice Tercie Partis Scilicet Invektivaram) Negyvenhárom polemikus művet tartalmaz.

A kéziratot Vitéz 1470-ben javította. Mind a három rész végén, veres tintával, feljegyezte, mikor végezte e műveletet. E jegyzések a következők:

Finiui hanc primam partem huius libri legendo et emendando die XI. iulii 1470.

Finiui hanc secundam partem legendo et emendando die XXVI. iulii 1470.

Finiui legendo et emendando die prima septembris 1470. Emendare ad plenum non potui propter varia exemplaria emendacior tamen est aliis similibus quos viderim Jo.

Vitéz tehát kéziratát több más codexszel vetette össze. A leíró által elkövetett hibákat kiigazította, a kihagyott szavakat és mondatokat utánpótolta. Mivel a leíró a görög nyelvben járatlan volt, s a görög szavakat kihagyta, ezeket Vitéz a szövegbe írta.

Denis, ismertetve e codexet, és nem tudva, kit kelljen »Jo« alatt keresni, megjegyzi: »De quo nomine quod coniectem, non occurrit. Satis vero pro aevo suo praestitisse videtur, quisquis sub illo Jo. latere voluit.«¹⁾

Ezen codexben sem szorítkozott Vitéz a javításra. A lap-széleken sűrűn fordulnak elő tartalommutató és más jegyzetek. Ime néhány példa:

¹⁾ Codices Theologici. II. 619. l.

- 11^a lap. Nota, hic de historia.
 12^a » Nota, que fuit prima lingua.
 82^a » Nota, Amicicia que desinere potest, vera nunquam fuit.
 90^a » Nunquam est sera penitencia.
 98^a » Ganges idem qui phison.
 99^b » Jeiunia moderata sint.
 136^b » Nota, Paulus apostolus virgo fuit, Helias virgo, Heliseus virgo, Jeremias virgo.
 142^a lap. Nunquam est sera conversio.
 174^b » Quantum a consilio distat imperium.
 186^a » Adam ubi putatur sepultus.
 261^a » Nota, paulus sumit testimonium de poetis.
 265^b » XX^{ns} numerus infaustus.
 266^a » Nota, daniel et tres pueri fuerunt eunuchi.
 174^a » Nota, doctissimam greciam.
 179^a » Contra podagram stb.

A codex kötése is nevezetes. A táblák barna bőrrel vannak bevonva. Mindkettőnek közepén Magyarország czimere: négy veres mezőre osztott pajzs; két mezőben négy ezüst pólya, és két mezőben arany oroszlán.

A felső két sarokban balról a lengyel czimer: veres mezőben ezüst sas; jobbról a magyar czimer a négy pólyával. Az alsó sarkokban megfordított rendben ismétlődnek e czímerek.

A lengyel czimernek megjelenése a könyv tábláján csak úgy magyarázható, hogy a kéziratot Ulászló király köttette be.

Valószínű ugyanis, hogy a jelen kézirat a budai könyvtárba, utóbb pedig innen Gritti útján jutott Velenczébe, hol a Zeno család szerezte meg. Ennek egyik tagja VI. Károly császárnak ajándékozta,¹⁾ s így került a bécsi udvari könyvtárba. (Cod. lat. 644.).

¹⁾ A könyv táblájára ragasztott levélen olvasható:

Augusto nostro Carolo VI. Romanorum Imperatori hunc codicem dono dedit Apostolus Zeno Venetus, eiusdem poeta et historicus. A 1723. mense Maio.

VII.

Joannes Scholasticus.

XV. századbeli hártya-codex. Áll 189 levélből, melyekhez elején és végén egy-egy üres levél járúl. A terniók 10 levélből állanak. Magassága 26, szélessége 17 centim. Hártájaja finom minőségű; itt-ott ügyesen van foltozva. Az egyszerűbb Corvinákhoz hasonlóan van kiállítva; valószínűleg florenzi műhelyben készült.

Az első könyvtábla belső részén, egykorú cursív írással fel van jegyezve a codex tartalma.

Hoc volumine complectuntur Vita Johannis Scholastici¹⁾ Abbatis montis Synai.

Liber Johannis Scholastici de spiritualis gradibus scale.

Eiusdem liber unus ad Pastorem.

Commendatio precedentis operis a Johanne Abbate Raitensi.

Az 1^a lap három szélét arabeszkés díszítmény fogja be. Az alsó lapszél közepén zöld koszorú által körülvett kék mezőben, fekete holló vörös csőrrel, vörös lábakkal és kifeszített szárnyakkal látható, csőrében arany gyűrűvel.²⁾

Ugyanezen lapon kezdődik a könyv előszava, mely a 2^b lapon végződik, a hol a Johannes Scholasticus életrajza kezdődik. Címe vörös maiusculákkal van írva: Incipit Vita Sancti Johannis Scholastici a Daniele Monaco Sub Compendio Scripta.

A 6^b lapon: Explicit Vita. Incipit Epistola Johannis Abbatis Raitensis Hortantis Johannem Scolasticvm Ad Describendam Spiritualem Scalam.

7^a l. Responsio Johannes Johanni Salvtem.

8^b l. Incipit Spiritalis Gradatio et Primvm De perfecta Abrenvnciatione Secvli Gradus Primus.

Ezt követi huszonkilencz fejezet, melyek az erkölcsi tökélesbülés lépesőit (gradus) adják elő.

174^a l. Explicit Gradus XXX. Et Vltimus Spiritalis Scale.

¹⁾ A VI. században élt.

²⁾ A Corvin-holló így ritkán fordul elő. A Hunyady Mátyás címerében a holló ülő helyzetben állítatik elő, fekete csőrrel és fekete lábakkal.

174^b l. Eiusdem Ad Pastorem Liber incipit In Qvo Agitur Qvalis Esse Debeat Rationalivm Omnivm Pastor.

186^a l. Explicit Liber Ad Pastorem Feliciter.

Commendatio Precedentis Operis A Johanne Abbate Raitentis Cenobii Scripta In Quo Totvm Fere Opus Brevissime Ac Mystice Exponitvr Lavdatvrque Scriptor Eximie.

189^a l. Explicit Feliciter Deo Gratias Amen 1470.

Minden fejezet czíme és zársorai veres maiusculákkal vannak írva. A szöveg első betűje mindig arabeskes initialis.

A 189^a l. A zársor után, Vitéznek veres tintával írt következő jegyzete áll:

Finiui legendo et signando die 26. Septembris 1470. Jo.

A signando alatt érti, hogy a leveleket veres arabs számokkal jegyezte meg. E mellett a 23—55, 73—96, 104—121. levél felső szélére a fejezett rövid czímét írta, (de obediencia — de penitentia — de detractioe — de loquacitate — de mendacio — de accidia — de gula — de pudicia — de auaricia — de inani gloria — de superbia — de blasfemia — de mansuetudine — de hnmilitate — de discrecione —).

A lap szélekre számos tartalommutató jegyzeteket is írt. És bár nem említi, sok helyen a hibás szöveget kijavította. A teljes javítást valószínűleg azért nem eszközölte, mert nem állott más példány rendelkezésére.

A kézirat préselt, barna bőrbe van kötve. A csattok egyes részei még megvannak.

A codex Farkas Lajos jeles könyv-gyűjtő birtokában volt, s annak gyűjteményével a Nemzeti Múzeum könyvtárába került.

Honnan szerezte Farkas Lajos, nem tudjuk. Hasonlag nem dönthető el positivitással az a kérdés sem, vajjon e codex a Corvina alkatrészét képezte-e?

VIII.

C i c e r o .

Míg az eddig tárgyalt hét codexről, Vitéz sajátkezű feljegyzéseiből tudjuk, hogy azokat ő javította; a két codex, mely itt következik, ily feljegyzéssel nem bir ugyan, de a lapszéleken

előforduló jegyzetek írása kétségtelenné teszi, hogy Vitéz kezétől származnak.

Az első a bécsi udvari könyvtár Cicero-codexe.

XV. századbéli ívrétű hártya-codex, mely 318 levélből áll. Magassága 38 szélessége 25 centim. A hártya igen szép, a margó széles. Az egész kézirat pazar fényvel van kiállítva.

Az 1-ső levelet a könyv tartalommutatója foglalja el.

A 2^b lapon fényesen kiállított virágkoszorú keretet képez Quintilian egyik helyének, a melyben Cicerót magasztalja.

A 3^a lap a címlap. A díszesebb Corvinákhoz hasonlóan van ékítve. A lapot madarak és geniuszok alakjaival tarkázott arabeszk keret veszi körül, a melyen egy női arczkép is fordul elő. Az alsó lapszél közepén zöld koszorúban van a címerpajzs, Vitéz címérével. A felső aranymezőn lépdelő veres oroszlán, az alsó kék mezőben liliom és két csillag. A pajzs felett az arany érseki kereszt, a mi kétségtelenné teszi, hogy Vitéz mint esztergomi érsek (tehát 1464 után) rendelte meg e codexet.

A szöveg első C betűjének öblébe férfi alak van festve, kezében nyitott könyv, háttére tájkép. Minden fejezet, vagyis beszéd szövege arabeszk diszitményű initialissal kezdődik.

A könyv Ciceronak 32 és Sallustiusnak egy beszédét tartalmazza.

A lapszéleken és néha a sorok között is két kéz javította a hibákat, s feljegyezte az eltérő olvasásokat (lectiones variantes.) Az egyik Vitézé.

A kézirat préselt barna bőrbe van kötve. A négy csattból háromnak egyik fele van meg, a hátsó táblán. Mind a három szép ezüst filigrán munka, és két zománcozott címerpajzsot foglal be. Két csattrészen Vitéz címere látható; az egyik felén fekete a másik felén pedig ezüstsínű infula van helyezve. A harmadik csatton Mátyás címere: a négy mezőben három pólya, kettős kereszt, holló és oroszlán. Ez volt kétségkívül a negyedik csatton is.

Az arany vágás diszitményekkel van ellátva.

A kézirat jelenleg a bécsi udvari könyvtárban őriztetik. (Cod. lat. 11.) A salzburgi érsekség könyvtárából került ide. Salzburgba kétségtelenül a Bechensloer-féle zsákmánnyal jutott.

IX.

Macrobius Theodosius.

A florenczi Laurentiana könyvtár kézírata.

(Ismertettem a Könyv-Szemle folyó évi III. füzetében.
128—130. ll.) ¹⁾

KÜLFÖLDI MOZGALMAK A CORVINA-IRODALOM TERÉN.

Közli: Csontos János.

Azon irodalmi mozgalom, melyet a visszaérkezett konstantinápolyi Corvin-codexek tudósaink körében támasztottak, felkelte a Corvina iránti érdeklődést a külföldi tudósokban is, kik kérdéseikkel a Nemzeti Múzeum igazgatóságát gyakrabban felkeresik.

Ez érdeklődés eredménye gyanánt sorolhatjuk fel azon ismertetések, melyek a nevezett codexekről: a »The Athenaeum« »Bibl. l'Ecole des Chartes« és »Bibliographischer Anzeiger« tavalyi folyamaiban megjelentek; s erről tanúskodik a jelen közlemény is.

Meyer Vilmos a müncheni könyvtár titkára s az ottani tudományos Akadémia tagja u. i., f. é. sept. 4 én Pulszky Ferenczhez levelet intézett, melyben tudósította, hogy a müncheni könyvtárban a már három ismerteken kívül, három egészen ismeretlen Corvin-codexet talált, melyeket részletes leírásban mutat be. Felvilágosítást kér továbbá több görög és latin Corvin-codex iránt, melyek részint a müncheni részint más könyvtárakban őriztetnek, végül mellékel néhány boríték másolatot a müncheni traditionalis görög Corvin-codexekről, s arra kéri Pulszky Ferenczet, közölné azokat levelével együtt a M. T. Akadémia tagjaival, hogy az érdeklődő tudósok az új Corvin-codexekről tudomást nyerjenek, s a mellékelt másolatokon lévő czimereket a Corvin-codexekéivel összehasonlíthassák.

¹⁾ A következő, utolsó közleményben ismertetni fogom azon kéziratokat, melyek Vitéz birtokában voltak, de a melyekben sem javításai sem jövezetei nem fordulnak elő.

Pulszky Ferencz e levelet bibliographiai természeténél fogva a múzeumi könyvtárral közölte, mely azután e sorok íróját bízta meg a válaszadással.

S mivel Meyer úr levele a Corvina bibliographiájához jelentékeny adalékokat szolgáltat, a muzeumi könyvtár válasza pedig a Corvina-kérdés jelen álláspontjáról nyújt tájékoztatást, czélszerűnek láttuk mind a kettőt a »Magyar Könyvszemlé«-ben lenyomatni, hogy egyrészt hozzáférhetővé tegyük azoknak kiket az ügy közelebről érdekel, másrészt hogy az olvasó közönséget a magyar bibliographia egyik fontosabb mozzanatáról tájékoztassuk.

Meyer Vilmos úr levele magyar fordításban így hangzik :

I.

Mélyen tisztelt Uram!

A müncheni kir. udvari- és államkönyvtárnak ekkorig három Corvin-codexét ismerte a tudományos világ. Ezek a: Cod. latinus 294. Agathias; Cod. lat. 69. Celsus; és Cod. lat. 175. Beda-Seneca címűek. Engem megvizsgálásukra Fischer Lajos tanár úrnak a télen hozzám intézett levele készített, s különösen a 175. számú iránt biztos felvilágosítást tudtam adni. (Lásd: Fischer értekezését: »König Mathias und seine Bibliothek« 36 l.)¹⁾

Ezáltal figyelmessé téve tovább folytattam a nyomozást, és találtam még két olyan kéziratot, melyek a budai könyvtárban, s hármát olyat, melyek Mátyás király könyvtárában foglaltak helyet.

Közlöm ezt önnel azon kérés mellett, hogy legyen segítségemre a még hátralevő kérdések megfejtésében.

Fischer, munkája 24. lapján említi, hogy »Porphyrii oratio de vita Platonis« Augsburgból 1806-ban jött Münchenbe, de jelenleg a könyvtárban nem található. Arra a gondolatra jöttem, hogy hátha ez görög kézirat lesz? És csakugyan, a görög 449. számú kéziratban, mely »Prophyriusnak: de vita Plotini platonici philosophi« munkáját tartalmazza, találunk egy felragasztott levelet, melyen »ex Budensis bibliothecae direptione ereptum« feljegyzés és az olvasható: hogy a codexet Ferdinánd császár

¹⁾ Ezen munka a mult hónapokban jelent meg, s minthogy a tárggyal szorososan összefügg, ismertetését jelen közlemény kapcsolatában a 216. lapon adjuk.
Szerk.

Schegkius Jakabnak, ez pedig Heschelius Dávidnak ajándékozta, kinek adományából aztán 1595-ben az augsburgi könyvtárba került. E feljegyzést Hardt: *Catalogus codicum graecorum bibl. Monacensis* című munkájában lenyomatta, hol a codex tartalma is fel van sorolva. Diszítések vagy címerek nincsenek a codexben, ilyenek csak a könyvtáblák préselt bőrkötésén vannak. Hasonló címereket (oroszlán és sas) és diszítéseket találtam a 490. számú görög codex borítékán is. Ez a két codex tehát bizonyosan a budai könyvtárból származik; talán ön pontosabban fogja az időt meghatározhatni.

A bajor választófejedelmi könyvtár 226. és 254. számú, és az augsburgi könyvtár 482, 495. és 504. számú görög codexei, kötésükön az előbbiekhöz hasonló diszítéseket és címereket mutatnak fel, miértis futólagos boríték másolataikat ide melléklém.

De ezen dolgok önre nézve csekély érdekűek, áttérek tehát azon szép kéziratokra, melyek Corvin Mátyás birtokában voltak, s nagyobbára az ő megrendelésére irattak.

Egy alkalommal a Buoncompagni herceg római könyvtárában, a Trivulzio örgrófi család milanói könyvtárának egy jegyzékét olvastam, melyben, mint homályosan emlékszem, egy kézirat mellett azon megjegyzés állott, hogy Mátyás királynak volt tulajdona. — Olvastam továbbá, hogy az escuriali könyvtárnak gyöngye, a Codex aureus, szintén Corvin Mátyás tulajdonához tartozott, azután a Habsburg házáé volt, mely azt csak különös szerzetásokkal mutatta, míg végre II. Fülöp alatt az Escuriálba került.

Ha az önök tudományos köreiből erről valami tüzeteset tudnának, igen hálás volnék a tudósításért, mert azon kézirat eredetileg II. Henrik császártól Speyernek az én szülővárosomnak ajándékozott, és ekkoráig a miniatur festészetnek ezen remekéről alig tudunk valamit.

A müncheni könyvtár eddig ismert három Corvin-codexéhez számítandó még tehát: 4) Cod. lat. 310. 5) Cod. lat. 341. és 6) Cod. lat. 627.

A 310-ik és 341-ik számú codexek bőrben vannak kötve, s a borítékot ugyanazon diszítések ékesítik, mint a 175. számú latin codexnél.¹⁾

¹⁾ Préselt vörös bőrkötés; virágos arany diszítésekkel, préselt arabeskekkel s a közepén Magyar- és Csehország címerével. Szerk.

A 627. számú codex kötése kék selyem.

A három kézirat fehér hártján csinosan van kiállítva.

Mind a három a választófejedelmi bajor czímer mellett, a hercegi bajor könyvtár czímere van ráragasztva 1618-i évszám-mal. Ez időben tehát mind a három kézirat már a müncheni könyvtárban volt.

4) Cod. lat. 341. 64 foliorum.

A boríték táblán több sor kékre festett préselt karika volt. A közepén van a czímer korona nélkül. Első és negyedik mező négy pelya, második és harmadik egy oroszlán. A hátsó boríték-tábla hasonló az elsőhez, s csak a felső szélében arany majuscullakkal a kézirat czíme olvasható: HISTORIA BONONIENSIS.

Az 1-ső levél 23 centim. magas és 16 centim. széles, s egyszerű diszítésekkel (fehér, kék, vörös, zöld) van ékesítve. Az alsó részben zöld és vörös koszorú foglalja be az arany koronás címmerpajzsot, mely kék alapon fekszik.

A kék szív-pajzsban arany ágon álló holló csőrében arany gyűrűvel, az első és negyedik vörös mezőben négy négy ezüst pelya, a második és harmadik vörös mezőben ezüst kettős farkú oroszlán arany koronával jön elő.

A szöveg első T. initialéja finom miniaturban két ifjút ábrázol (Magassága és szélessége 0,048).

Az első borítéktábla belsejére egy papirlevél van ragasztva, melyen 33 vers foglaltatik. Tartalmuk a közvetlenül következő költeménnyel:

»Accipe quisquis ad hoc uertis pia lumina uersus.«

áll összefüggésben.

Első levélen vörösben olvasható:

Historia Bononiensis Thome Senece qualiter. d. Galeatius Marscottus eques extraxit Magnificum Hannibalem Bentiuolum de carcere et reliqua praeclara gesta per eos. Incipit. et lege diligentissime:

Feketében: »Thespia iam nimium lenta cessamus in umbra«.

Mindössze négy könyv; a 2. 3. 4-ik könyv kezdetén, valamint az azután következő költemény elején kisebb festett initialisok vannak miniatur nélkül.

58-ik levélen rubrumban: »clarissimo Viro et Insigni Equiti. d. Galeatio Marescotto de Caluis Gaspar Tribachus Mutinentis S.p.d.

Feketében: *Alta Marscote quamquam sit gloria gentis.* 95 vers. A végén: *Tribrachus.*

61-ik levél vörösbén: *Tribrachi Mutinensis ad Magnificum Equestris ordinis virum. d. Galeaç Marscottum oda de vera nobilitate. Incipit feliciter.*

117 vers. Végén: *Finis, Laus deo clementissimo.*

63-ik levélen vörösbén: *Tribrachus Mutinensis ad Magnificum virum. d. Galeaç Marscottum Equitem auratum.*

Feketében: *Si lauros victor meruit quicumque virentis.*

51 vers. Végén: *Finis optatus.*

Ezen versek még kiadatlanok. Igen hasonló kéziratot ehhez Tiraboschi egy barátjának kellett birtania. Lásd Tiraboschi: *Storia della letteratura Italiana* tom. VI. par. III. cap. IV. §. 6. (ed. 1809. Firenze) tom. VI. p. 901.; *Tribrachus*ról ugyanott 911. l.

5) *Cod. latin.* 310. 109 + 1 foliorum.

A 341-ik számúval egyenlő bőrkötés.

Az első levél 0,27 magos és 0,18 széles, s kék, vörös, fehér és zöld lapszéli díszítésekkel ékeskedik; az alsó részben van a czímer kék alapon zöld koszorútól szegélyezve.

Holló mint fönt; négy négy ezüst pólya vörös mezőben, és hasonló mezőben egy egy kettős farku ezüst orozlán arany koronával.

A codex tartalmát azon felírás mutatja mely a második borítéktábla homlokzatán arany majuskulákkal olvasható:

»ORATIONES DEMOSTHENIS«.

Itt vannak Demosthenes és Aeschines beszédei, Leonardus Aretinus fordításában.

1-ső levél: *Praefatio Leonardi Aretini ad Nicolaum Medicen.*

3-ik » *Argumenta.*

7 » » *Oratio prima Contra Philippum.*

11 » » *Secunda in Philippum.*

15 » » *Tertia De Pace.*

18 » » *Tertia in Philippum.*

23 » » *Pro Diopyte (De Chersoneso).*

31 » » *Eschinis contra ctesiphontem.*

65 » » *Demosthenis pro ctesiphonte.*

104 » » *Epistola Eschinis ad Senatum et Populum Atheniensem.*

105-ik levél: Epistola Philippi ad Athenienses.

Ezen fordításokból csak kevés van kiadva.

Az 1—106. levelek egyenlők a Codex Laurentianus plutei 90. cod. 61, 1—86. leveleivel, és igen hasonlóak plutei 82. cod. 8, 78—176. leveleivel. Lásd: Bandini Catalogus Bibl. Mediceo Laur. III. p. 643 és 192.

106—109-ik levelek egyenlők a Laurentiana plut. 90. cod. 85. 55—58. leveleivel.

Más kéziratokat említ Mazzuchelli II. part. IV. p. 2216.

6.) Cod. lat. 627. 80 foliorum, 0,175 magas és 0,125 széles. A borítéktábla belsején áll:

Anno M. DLXIII. XXI. NOV. Accepimus ab Ingolstadt:

A 80-ik levélen pedig az előbbinél újabb írással olvasható: Pro Bibliotheca generosi domini Joannis Jacobi Fuggeri Kirchengae Vianequae (Voigtsbers?) Baronis. (Fugger Jakab János meghalt 1575.)

Az első levél lapszéli diszítései, a 310-ik és 341-ik sz. codexek diszítéseitől eltérnek, s amoretteket, Ptolomeus arczképét, s a szentlélek jelképet (galambot) mutatják fel.

Alul egy angyal és két amorett tartja a tíz szegletű korona nélküli czímert, mely vörös mezőben van festve s zöld koszorú szegélyezi be.

Szívpajzs, pólyák, oroslán mint fűnt.

1-ső levél arany felirattal kezdődik: MATHIAE. PALMIERII. IN ARI | STEAM. DE. INTERPRETATIO | NE. LXX. INTERPRETVM. AD | S. D. PAVLVM. II. P. MAXIM | VM. PRAETATIO.

3-ik levél vörösben: Aristeas ad Philocratem fratrem de septuaginta interpretibus per mathiam palmierum e graeco in latinum versus.

80-ik levél vörösben: »FINIS. ARISTEE. AD PHILOCRA | TEM. FRATREM. DE INTER | PRETATIONE. SEPTVAGINTA. | INTERPRETV. PER MATHIA. PALMIERVM. PISA NVM. EGRE | CO. IN LATINVM. VERSI: | D. G. N. Q; M. | G. H. S. I.

Ezen fordítás már több kiadásban jelent meg. Lásd: Tiraboschi Storia tom. VI. libro III. cap. I. §. 20. (ed. 1809. p. VI. pag. 663.) és Bandini Catalogus etc. II. pag. 657. De az aláírás-

ban úgylátszik máshol a »Pisanum« szó hiányzik¹⁾, különben ezen Palmierust a florenczível fel nem cserelhették volna.

Ezen három codex közül, melyek egytől egyik az olasz humanisták műveit tartalmazzák, a 431-ik számú a legfontosabb, úgy tartalmánál fogva mint költeményeinek ritkasága által.

Kérem Önt mélyen tisztelt uram legyen szíves ezen kéziratokról, az Akadémia tagjait kikre nézve érdeklélve bírnak tudósítani s az ide mellékelt czimerek összehasonlítását eszközölni.

További kérdéseire szolgálatára állok.

Kitünő tisztelettel

München, 1878. sept. 4.

legalázatosabb

Meyer Vilmos

az állami könyvtár titkára és a tudományos Akadémia rendkívüli tagja.

Ezen levélre a következő válaszirat küldetett:

II.

Mélyen tisztelt Uram!

Azon körülménynél fogva, hogy évek óta a középkori s különösen a Corvin-codexek tanulmányozásával foglalkozom, Dr. Fraknoi Vilmos könyvtárunk igazgatója azon megbizatással tisztelt meg, hogy Önnek m. t. titkár úr f. hó 4-én hozzánk intézett nagybecsű soraira válaszoljak.

Mindenekelőtt engedje meg, hogy Önnek szíveimből gratuláljak azon szerencsés felfedezéshez, melylyel a Corvina bibliographiáját oly jelentékenyen gazdagította; szabadjon remélnem, hogy további búvárlatai nem egy ismeretlen Corvin-codexet fognak még napfényre hozni.

A mi mélyen t. titkár úrnak a két müncheni görög, s a Trivulzio- és Escorial-féle latin Corvin-codexek iránti kérdéseit illeti, engedje meg, hogy mielőtt ezekre részletesen válaszolnék, némelyeket a Corvina kérdés jelenlegi álláspontjáról előre bocsássak.

¹⁾ A bási A. II. 21. jegyű Aristeas codexben meg van. Szerk.

Négyszáz esztendeje, hogy Mátyás király könyvtára a történelemben szerepel, s mindenesetre háromszáz, hogy vele a tudományos világ foglalkozik. Ez idő alatt hazai és külföldi tudósok egyaránt fáradoztak e monumentalis könyvtár történelmi és bibliographiai részének felderítésén, s az e téren önállóan és szakfolyóiratokban megjelent munkáknak külön irodalma van. És ha mégis ekkoráig a Corvina pragmaticus és kritikai történetét, úgy mint kívánatos volna nem bírjuk, úgy az onnan van, mert a külföldi tudósok a mi, s a mieink a külföldi irodalmat nem méltatták kellő figyelemre.

Ezért hézagos a Schier (*Dissertatio de Reg. Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu Lapsu interitu et reliquiis. Viennae, 1799.*) munkája, mely különben e téren egyike a legalaposabbaknak s hasonló hibában szenved a Fischer tanár úr legújabb értekezése is ¹⁾, mely, anélkül hogy a kérdést új oldalról világítaná meg, különben nagy szorgalommal, sok ügyességgel, nem kis kritikai érzékkel, de a hazai irodalom majdnem teljes mellőzésével van összeállítva.

A Corvina történetének és bibliographiájának alapos megírását tehát, mely a két rendbeli irodalom felhasználásával, a könyv- és levéltári nyomozásokat is körébe vonja, még a jövőtől várjuk; hisszük nem eredménytelenül.

Az előmunkálatokat ez irányban Dr. Rómer Flóris Ferencz érdemes régészünk kezdte meg, ki 15 év óta az európai könyvtárakban elszórt Corvin-codexek nyomozásával foglalkozik; s mint a M. T. Akenémia 1876-i nagygyűlésen tartott értekezéséből tudjuk, ekkoráig 84 kétségtelen és 13 valószínű Corvin-codexet vizsgált át. Hasonló czélból több európai könyvtárban évekig fáradozott Simonyi Ernő történetbúvár s a magyar képviselőház 10 év óta tagja, ki összes e téren tett jegyzeteit Dr. Rómer Flórisnak rendelkezésére bocsátotta.

Általános tehát tudományos köreinkben a nézet, hogy ha érdemes régészünk, mind a maga mind pedig Simonyi Ernő jegyzeteit közzé fogja tenni, a Corvina bibliographiája egy jelentékeny művel fog gazdagodni.

Reméljük, hogy ez nemsokára fog megtörténni, de bármikor történnék is, mindig nyereség lesz az irodalomra nézve.

¹⁾ Czimét említettük a 209 l. ismertetését lásd a 215. l.

Időközben nagy lendületet nyert a Corvina ügye az által, hogy Dr. Fraknói Vilmos a M. Nemzeti Múzeum könyvtári igazgatója s a M. T. Akadémia titkára, »Magyar Könyv-Szemle« cím alatt egy bibliographiai folyóiratot indított meg, mely a muzeumi könyvtár kiadásában két havi füzetekben jelenik meg, s a magyarországi bibliographiának közlönye óhajt lenni; felölelni igyekszik mindazt a mi e tudomány körébe esik, kiterjeszti figyelmét a Corvin-codexek nyomozására is, és találkozási helyül szolgál azoknak, kiket irodalmi hivatásuk, hivatalos foglalkozásuk vagy ügyszere-tetük e térre vezet.

E folyóirat ez év végével III-ik évi pályafutását tölti be; a Corvináról már ekkoráig is, sok érdekes részint ismeretlen részint fel nem használt adalékokat közölt, azóta pedig, hogy a török szultán ajándékából nyert Corvin-codexeket ismertette, a Corvina-kérdés tisztázására egész kis irodalmi mozgalmat indított meg, mely nyomozásait három irányban folytatja s a Corvina-irodalomban új stádiumot jelez.

Az egyik nyomozási irány követésére, a Tacitus és Tertullianus című konstantinápolyi Corvin-codexek szolgáltatnak alkalmat, melyek Dr. Fraknói Vilmos szerencsés felfedezése szerint, Vitéz János esztergomi érsek és kitünű humanista 1467 és 1468-ból fönmaradt emendációit tüntetik fel, s legnagyobb valószínűséggel az ő könyvtárából kerültek a Corvinába.

E két codex Mátyás király czimerével van diszítve, de a mi különösen jellemző, a Tacituson Mátyás czimere egy másik czímer fölé van festve, melynek paizsát eredetileg egy jobbról rézsutosan húzott, a Corvin-czímer alatt is látható, pólya hasított keresztül, s valószínűleg a Vitéz czimere lehetett.¹⁾

E körülmény Dr. Fraknói Vilmost azon következtetésre bírta, hogy a nagyhirű Vitéz könyvtárnak nyomai a Corvin-codexek között keresendők s megindítá ez irányban a kutatásokat.

Fáradozásait nem várt fényes siker koronázta, mert már ez évi január havában a M. T. Akadémiában (a Vitéz könyvtárról tartott értekezésében) jelenthette, hogy Európa több nevezetes

¹⁾ A Vitéz czímer ilyen alakban rendszeren nem fordul elő, de a XV. században a czímereket nagyon szabálytalanul festették.

könyvtárában részint a Corvin-féle, részint más kéziratok között ekkoráig 16 Vitéz-codexet talált. S nekem különösen örömmre szolgál constatalhatni, hogy e 16 között három igen fényel példány a müncheni királyi állami könyvtárra esik.

A magyar bibliographia immár Dr. Fraknoi kutatásai által egy hazai középkori könyvtárral gazdagabb, Mátyás király könyvtárának nyomozása mellett, a Vitéz könyvtár nyomozása mint külön factor lép fel; a »Magyar Könyv-Szemle« ezt mint művelődéstörténeti vívmányt örömmel regisztrálja, a szerencsés felfedező pedig mint maga által inaugrált irányt követi.

Nyomozásunk két másik irányát Mátyás király könyvtárának történeti és bibliographiai fontossága határozza meg, mely arra késztet, hogy a Corvina történetének és bibliographiájának alapos megírására törekedjünk.

Mindkét irány a Corvina-kérdés végleges megoldásához vezet, melynek érdekében a legszélesebb alapon nyugvó kutatásoktól sem szabad visszajednünk.

Alaposan felhasználni mindazt, a mi ekkoráig a Corvinaról mi nálunk és a külföldön látott napvilágot, tanulmányozni a XV. századi renaissance viszonyokat, e célból átbúvárolni a külföldi könyvtárakat és levéltárakat, s ezen tanulmányok alapján Mátyás király könyvtárának keletkezéséről, virágzásáról és elpusztulásáról egy teljes és pragmaticus képet nyújtani, ez képezi a történeti irány feladatát; átvizsgálni egyenkint Európa könyvtárainak latin, görög s egyéb nyelvű codexeit és incunabulumait, s ismerve a Corvin-codexek karakterét, írását, hártáját, festését, kötését, scriptorait, emendatorait s egyéb sajátosságait, ezeknek egybevetésével a Corvina könyvtár maradványait kritikailag teljesen megállapítani, ez a bibliographiai irány célja.

A »Magyar Könyv-Szemle« mind a két irányt a magáénak vallja, s tehetsége szerint előmozdítani törekszik; és hogy mindeket a maga körében minél intenzívebb tevékenység kifejtésére bírja, s az ügyet mielőbb célhoz vezesse, elválasztotta a kettőt úgy, hogy a történeti nyomozásokkal más, s a bibliographiaival ismét más foglalkozzék.

Az elsőre Dr. Ábel Jenő derék fiatal philologusunk s a konstantinápolyi Corvin-codexek szövegkritikusa, a másodikra e

sorok írója s ugyancsak a konstantinápolyi codexek bibliographiai ismertetője vállalkoztak.

A dolog természete úgy hozza magával, hogy mind a ketten illetőleg hárman egy és ugyanazon kor művelődési viszonyaival foglalkozván, többé kevésbé mindenik iránynyal foglalkozni kénytelenek vagyunk, de ez csak általánosságban történik; tüzetesen kiki csak a maga körében fejt ki erélyes tevékenységet.

Az előmunkálatok mind a három irányban megkezdődtek.

Dr. Fraknoi Vilmos a »Magyar Könyv-Szemlé«-ben a Vitéz könyvtárról ekkoráig három közleményt adott; s hogy az általa napfényre hozott codexek száma a fönt említett tizenhatal kimerítve nincsen, erre a múlt nyáron a milanói, florenczi, bolognai, pisai, luccai, ravennai és modenai könyvtárakban e czélből tett s a jövőben folytatandó bűvárlatai méltán jogosítanak.

Dr. Ábel Jenő a Corvináról megjelent hazai és külföldi irodalom nyomozásával részben elkészült, s a »Literariche Berichte von Ungarn« czimű folyóirat fog hozni legközelebb tőle egy mutatványt, a Corvina történetéről. Azon körülmény, hogy nevezett fiatal tudósunk ez idő szerint kormányosztöndíjjal philologiai tanulmányok czéljából külföldön tartózkodik, remélnünk engedi, hogy a kedvező könyv- és levéltári buvárlatokat fel fogja használni a Corvina történetének felderítésére.

Végre bibliographiai irányban, e sorok írója kezdte meg behatóbb nyomozásait, midőn a már kiderített Corvin-codexek statisticáját véve alapúl, a múlt nyáron a nm. m. kir. vallás- és közoktatási Miniszterium megbízásából, a parmai, modenai, bolognai, ferrarai, és velencei könyvtár codexeit egyenkint vizsgálta át. Kutatásainak eredményéről a »Magyar Könyv-Szemlé« fog hozni kimerítő közléseket.

Ez alkalommal csak constatalni kívánom azt, hogy a modenai 17 Corvin-codex közt egy olyat találtam, melyet maga könyvtár sem ősmert, s hármat olyat, melyeket ugyan a könyvtár Corvin-codexeknek tartott, de az eddigi nyomozók jegyzékeiben nem fordulnak elő.

Hasonlóképen Velenczében, a három ismert Covin-codexen kívül egy olyanra találtam, mely eredetileg Mátyás czímerével két helyen volt diszítve; most azonban az egyik czímert elmá-zolva, a másikat felülfestve szemléljük, de úgy, hogy ez utóbbin a Corvin-codexeken látható arany lemez korona eredeti épségé-

ben megmaradt. Itt találtam egy görög hártya incunabulumot is, mely a Corvinák ízlésében van festve; fényes czímlapját az aragoniai czímer diszíti s provenientiája a modenai Corvin-codexekkel azonos.

Ekkoráig azonban sem a codexet, sem az incunabulumot nem tartották Corvinának.

Mindezeknek bibliographiai leírását a már többször említett folyóiratban fogom közzétenni; nyomozásaimat pedig, a mennyire a körülmények engedik, erélyesen folytatni szándékozom mindaddig, míg Mátyás király könyvtárának bibliographiája teljesen megállapítható nem lesz.

Ezen felsorolt három irányban fejti ki tevékenységét azon irodalmi mozgalom, melyet a »Magyar Könyv-Szemle« a Corvina kérdés végleges tisztázása céljából megindított; és ha hozzáteszem hogy Ponori Thewrewk Emil egyetemi tanár, és a M. T. Akadémia tagja a konstantinápolyi Festus-codexről nagyobb szabásu szövegkritikai tanulmányt írt, kimerítettem egyuttal azon álláspontot is, melyben e kérdés minálunk jelenleg van.

S itt levelemnek azon pontjához értem, hogy m. t. titkár úrnak feleljek azon kérdésekre, melyeket a müncheni 449. és 490. számú görög, s a Trivulzio és Escorial-féle latin Corvin-codexek iránt hozzánk intézni méltóztatott.

Mindenekelőtt szabadjon kijelentenem, hogy a görög Corvin-codexeket illetőleg a bibliographia még igen sok hypothesis előtt áll, melyeket csak a jövő nyomozások fognak kideríteni.

Történeti adatokból tudjuk, hogy a Corvinában a latin s egyéb nyelvű codexeken és incunabulumokon kívül nagyszámú görög codexek is voltak, melyeket Mátyás király részint vásárlás, részint megrendelés útján szerzett he. De hogy milyen volt ezen codexek kiállítása, caractere, festése és kötése, s voltak e Mátyás czímerével diszítve, mindez még ekkoráig csak igen szórványosan van felderítve.

Tudomásom szerint a lipcsei könyvtár Constantinus Porphyrogenitusa az egyetlen görög codex, melyet czímeres préselt bőrkötése alapján a Corvinának vindicálhatunk; a többi általunk ismert görög Corvin-codexeket nem annyira bibliographiai sajátágaik, mint inkább a hozzájuk fűzött történeti traditionalis s egyéb adatok minősítik Corvinákká.

Hogy pedig a traditionalis adatok, és az efféle »ex bibliotheca budensis«, vagy »occasione recuperationis arcis Budensis anno 1686. ereptus« feljegyzések megbírálásában mily nagy óvatossággal kell eljárjunk, elég felhoznom azon körülményt: hogy a török hódoltság idejében Magyarországon, (1541—1686.) Budavárában nemcsak Mátyás könyvtára, mely a nagy király halálát követő 50 év alatt már jó részben elpusztult, de mind azon más könyvek is őriztetek, melyeket a törökök koronkint a meghódított helyekről más zsákmánynyal együtt oda hordtak; továbbá azt, hogy a vár 1686-i visszafoglalása alkalmával, az itt talált körülbelül 300 könyv között alig volt egy néhány Corvin-codex, de annál több másféle kézirat és nyomtatvány, a mint ezt a Pflugnál ¹⁾ olvasható jegyzék tanúsítja.

A mondatokkal legkevésbé sem akarok praejudikálni a 449. és 490. sz. görög codexeknek, melyeket a müncheni könyvtár a Corvinából valóknak tart, de mivel provenienciájokkal tisztában nem vagyok, bocsánatot kérek, ha ítéletemet irántok akkorára függesztem fel, midőn a görög Corvin-codexek provenienciájával tüzetesen foglalkoztam.

Kötésökről azonban már most bátor vagyok megjegyezni, hogy az a Corvincodexek általam eddig ismert kötésétől egészen eltér, s más könyvkötő iskola jellegére vall.

A Corvin-codexek eredetileg bársonyban, selyemben és bőrben vannak kötve s az utóbbi esetben a préselt diszítésnek különféle nuanceait tüntetik fel.

Leggyakoribbak a préselt vörös bőrkötések, virágos arany diszítésekkel, préselt arabeszkekkel s a tábla közepén Magyarország czímerével.

Így vannak kötve, hogy csak a kevésbé ismerteket említsem: a budapesti Curtius a Nemzeti Múzeum, a marosvásárhelyi Tacitus a gróf Teleki-féle, a veronai két Livius a káptalani, a milánói Porphyrius Commentaria in Horatium Flaccum és Diogenes Laertius a Trivulzi őrgrof, és a modenai Dionysius Areopagita latin codexek az Esteiek könyvtárában.

¹⁾ Pflug Jul. Epistola ad perill. atque generosiss. Virum Ludovicum a Seckendorff. Sumptu Io. Bielckii bibliop. Jen. 1687. 8-r. 60—112. l.

Ritkábbak az egyszerűbb préselt bőrkötések aranyozás és címér nélkül, de azért nem kevésbé szép arabeszekkel, körvonalakkal és keretekkel.

Ilyenek: a budapesti Nemzeti Múzeum könyvtárában levő »Salustius« és »Joannes Scholasticus« codexek, melyeknek borítékmásolatát a Curtiuséval együtt van szerencsém mélyen tisztelt titkár úrnak ide mellékelni.

Ezzel kapcsolatban, a velünk közlött könyvtábla másolatokra bátorkodom részemről megjegyezni, hogy én az ott látható vignetteket (oroszlán, kétfejű sas, liliom, mindenik külön, de egymást többszörösen felváltva), nem annyira címereknek, mint inkább boríték-diszítéseknek tartom, melyekkel az illető könyvkötőiskola élt akkor, mikor a könyv borítékát készítette. Az oroszlán, sas és liliom diszítések a középkori könyvkötéseknél igen gyakoriak, ugyanegy időben különböző országok könyvkötői használták, s a jelen esetben az illető könyvkötő iskola nyomára vezethetnek.

De ha emblemáknak is vesszük a könyvtábla vignetteit, s a címér alapján a codex tulajdonosát keressük, combinációim akkor is nem Mátyás király, de valamely francia vagy olasz eredetű fejedelmi család felé fognának irányulni, melyeknek címereiben az említett jelvényeket feltaláljuk.

Egyébkint a kérdés még eldöntve nincsen, s hogy tisztázásához mi is hozzájáruljunk, közölni fogom a nekünk küldött borítékmásolatokat tudósainkkal, s az eredményről annak idejében tudósítani fogom m. t. titkár urat.

Annál inkább örvendek, hogy a Trivulzio-féle corvincodexekről már most adhatok positiv felvilágosítást.

Már Mazzuchelli »Flavii Cresconii Corippi Johannidos Libr. VII. Mediolani 1820.« című munkája előszavában említi: hogy a Trivulzio őrgróf milánói gyűjteményében négy Corvincodex, köztük a ritka Cresconius Corippus, őriztetik; s Edward művei¹⁾ továbbá az »Indagini Storiche artistiche e bibliographice Sulla Libreria Visconteo-Sforzesca del Castello di Pavia. Milano 1875.« című munka (144. lap), a Trivulzio könyvtár még három

¹⁾ Edward E.: *Memoirs of Libraires: including a handbook of library economy.* London 1859. 2. vol. m. 8°. 395. l. és *Libraires of the middle ages etc.* 404. l.

corvincodexét sorolja fel, s nagy magasztalásokkal szól fényes kiállításukról.

A nyáron, Dr. Fraknói Vilmos tudományos kutatásai alkalmával felkereste Milánóban a Trivulzio őrgróf magán könyvtárát, s ott egyéb nagybecsű kéziratok között csakugyan két fényes Corvin-codexet talált.

Ezek: »Porphyronis Commentaria et Acronis in Q. Horatium Flaccum« és »Diogenes Laertius« etc. című codexek, melyeknek részletes ismertetését a »Magyar-Könyv-Szemle« legutóbbi füzeté közölte.

A másik két Corvin-codexre nézve Dr. Fraknói úgy értesült, hogy ezek e század elején végrendeleti hagyomány gyanánt Belgiojoso hercegnőre szállottak, és jelenleg leányának Trotti őrgrófnőnek birtokában vannak; mivel azonban ottléte alatt a főrangu tulajdonosnő távol volt Milánóból, átvizsgálásukat más alkalomra kellett hagynia. Címöket azonban ide jegyezhetem; egyik a már említett: »Cresconius Corippus,« a másik: »Joannis Damasceni sententiae, item Anselmi Archiepiscopi catnariensis monologium etc. de fermento et azimo, de voluntate triplici vel de similitudinibus, de conceptu virginali etc.«

Vége a »Codex aureus quatuor Evangeliarum« escuriali Corvin-codexről csak annyit jelenthetek, hogy róla több tudomásunk annál, a mennyi a »Haenel Catalogus librorum manuscriptorum etc. Lipsiae 1830.« című munkában foglaltatik, nincsen. ¹⁾ Hazánkfiak közül koronkint az escuriali könyvtárban többen fordultak meg, de a codex tüzetes vizsgálásával tudomásom szerint csak Simonyi Ernő foglalkozott, jegyzetei azonban ekkoráig még publikálva nincsenek.

Ezeket bátorkodtam m. t. titkár úr nagybecsű soraira válaszolni, s ha feleletem egyben másban nem volna kimerítő, rajta leszek, hogy azt a jövőben, a mint újabb adat jön tudomásomra pótoljam.

S most fogadja még egyszer köszönetemet nagybecsű soraiért, melyek a Corvina-bibliographiának oly jelentékenyen gyümölcsöztek; de hogy sikeres kutatásainak irodalmunkban nyoma is legyen, engedje meg, hogy levelét, mint irodalomtörténeti adalékot, a »Magyar Könyv-Szemlé«-ben egészen lenyomassuk.

¹⁾ Ezen munkában a kérdéses codex minden részletességgel van leírva.

Így lesz az hozzáférhetővé mindazoknak, kik a Corvin-codexek történeti, bibliographiai és szövegkritikai részével foglalkoznak, egy lépéssel előbbre viszi azon ügyet, melynek megoldására a »Magyar Könyv-Szemle« legjobb erejéből törekszik, s közkincsévé válik hazai irodalmunknak.

Részemről örvideni fogok, ha a jövőben m. t. titkár úrnak valamiben szolgálatára lehetek; ajánlom a Corvina-ügyet nagybecsü figyelmébe s kitünő tiszteletem kifejezése mellett vagyok.

Budapesten, 1878. szeptember 30-án.

Mélyen tisztelt titkár úrnak alázatos szolgálója

Csontos János s. k.

segédőr a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

III.

A konstantinápolyi Corvin-codexek visszaérkezése alkalmából, a bécsi középtanodai tanár egyesület Fischer Lajos hazánkfiát s bécsi középtanodai tanárt arra kérte fel: hogy Mátyás király könyvtáráról az egyesületben előadást tartson.

E megbízatásnak Fischer úr f. é. márcz. 23-án felelt meg, s előadása a főt jelzett cím alatt részben átdolgozva részben megtoldva a múlt hónapokban került az olvasó közönség elé ¹⁾

A füzet nagyobb 8-ad rétből 37 sűrűn nyomtatott lapból áll, melyekből 1—24 a Corvina történetére, 25—37 annak bibliographijára esik.

Szerző feladatát dicsérendő szorgalommal oldotta meg, s felhasználva a Corvinával foglalkozó munkáknak nagy részét, Mátyás király könyvtáráról egy meglehetősen teljes képet állított össze.

Munkája ugyan eredetiségre nem tart igényt, sem új adattal vagy nézponttal a Corvina kérdést előbbre nem viszi, s leginkább a Schier, Wallaszky, Budik, Toldy és Rómer által felállított keretben mozog. Sőt mivel a hazai e tárgyú irodalmat csak kis részben használja fel, s az önálló munkákat és a Szinyey Repertoriumában felsoroltakat éppen úgy mellózi mint a

¹⁾ Teljes címe: König Mathias Corvinus und seine Bibliothek. Vortrag gehalten im Vereine »Mittelschule« in Wien am 23. März 1878 von Ludwig Fischer, k. k. Gymnasial Professor. Wien. 1878. Im Selbstverlage des Vereines »Mittelschule«. Druck von B. Wallishaussen. 8-r. Ára ?

»Magyar-Könyvszemle« hasontárgyú közleményeit, a történeti részben észrevehető hézagokat mutat.

Mindezt azonban leszámítva, szerző a rendelkezésére állt történeti adatokat oly ügyesen csoportosította, s a Corvin-codexek bibliographiai és heraldikai részének annyi figyelmet szentelt, hogy művét, főleg e két szempontból, a német tudományos közönség haszonnal olvashatja.

Tárgyi összefüggésnél fogva ismertetését a következőkben adjuk :

A munka bevezetéssel kezdődik, melyben szerző a magyar mivelődési viszonyokról szt. Istvántól kezdve Mátyásig általános áttekintést nyújt. Ezután a Mátyáskori tudományos viszonyokra tér át, kiemeli Vitéz János és Janus Pannonius tudományosságát, de kifelejtí — hogy csak a főbbeket említsük — György kalocsai érseket, kinek életrajzát Vespasiano Bisticci írta meg, Bátor Miklóst kinek Bandini Ferencz olasz tudós volt könyvtárnoka s Garázda Pétert ki már 1471-ben az olasz humanistákkal levelezett. Mátyás király nyelvismereteit Galeotti és Bonfin szavaival bizonyítja, tudomány és műszeretét ismert adatok alapján tárgyalja. Bonfin, Vasari és Kukuljevics nyomán felsorolja a Mátyás udvarában megfordult művészek, építészek és tudósok neveit, de nem említi Aristoteles Fioravanti építész, ki huzamosabb ideig Mátyás szolgálatában volt, s figyelmen kívül hagyja azon humanistákat, kik munkáikat Mátyásnak ajánlották vagy vele levelezésben voltak.

A Corvina alapítására nézve elfogadja az általános álláspontot, s azt 1476-ra teszi. Ez időre esik Mátyás egybekelése Beatrixsal. Kiemeli azonban, hogy Mátyás tudományszeretete sokkal régibb keletű, s hivatkozva a Teleky Hunyadiak-korában közölt két oklevélre felhossa : hogy Mátyás már 1468-ban Galeottival és Ilkus Mártonnal érintkezésben állott, 1471-ben pedig megköszönte Pomponius Laetonnak a küldött Silius Italicust s azt írta : hogy »Blandius nevű betűfestője a napokban jött Rómából könyvekkel megterhelve«. A könyvtár tehát ekkor már létezett s csak nagyobb dimenziókat öltött, mikor Beatrixet nőül vette. Részünkről megjegyezzük, hogy a könyvtár alapításának idejét csak a jövő könyv- és levéltári buvárlatok fogják tüzetesen felderíteni. Annyit azonban már ma is, Galeottinak »de vulgo incognitis« czimű munkája előszavából tudunk, hogy Federico de

Montefeltro urbinói herceg, egy Mátyás királyhoz intézett levelében, magasztaló szavakkal emlékezik meg ennek tudományszeretetről, műpártolásáról és könyvtáráról s magát Mátyás utánzójának mondja. Mivel pedig Galeotti említett munkáját mindenesetre 1476 előtt írta, mert 1477-ben az e munkában foglalt eretnek tanokért Velenczében elítéltetett, Mátyás könyvtárának ez időben már léteznie kellett. De szerzőnek Aschbach után Regiomontanusról más helyen mondott állításai is ezt igazolják. Azt írja róla ugyanis, hogy Mátyás király Regiomontanust 200 arannyal ajándékozta meg, tekintélyes évi díjt biztosított számára s megbizta őt könyvtára rendezésével, de udvarához csak rövid ideig tudta lekötni. Már most ha tovább fűzzük Aschbach adatait, kiderül, hogy Regiomontanus 1468—1471 közötti időszakban tartózkodott Magyarországon és hogy 1476-ban meghalt. Mátyás könyvtára tehát 1468—1471-ben már létezett.

Ezután Naldus, Bonfin és Oláh szavaival leírja a könyvtárt s fejtegeti, hogy Mátyás Florenczben, Pármában és a görög humanistáktól szerezte be könyveit. Vitatja, hogy Vitéz János és Janus Pannonius könyvei a Corvinába kerültek volna, a mi már túlhaladott álláspont. A Corvin-codexek emendatorait, scriptorait és miniatorait, Fiorillo, Serapeum és Rómer után állítja össze; ez utóbbtól átveszi tévesen Septimis Florentinust is, ki nem volt scriptor hanem auctor. Kihagyja azonban: Petrus de Abbatibust, Alexander Verasanust, Joannes Carpensist és Joannes Marcus Cynicust.

Felhozza, hogy a Mátyás által Florenczben megrendelt könyveket, ennek halála után Medici Lőrincz tartotta meg, és hogy azon 150 kötet haza szállítására, melyeket Mátyás utolsó éveiben Florenczben rendelt meg, Ulászló király tette meg a szükséges intézkedéseket. Hogy a könyvtárban nyomtatott könyvek is voltak, szerző Hess nyomdája és Ugoletti adatai után bizonyosnak tartja, bár számok kisebb volt a kéziratokénál.

A könyvtárnokok közül fölemlíti: Galeottit, Ugolettit, Fontius Bertalant és Ragusai Felixet.

Ezután fölveti a kérdést, állt-e Mátyás könyvtára csakugyan 50 ezer kötetből?

Ennek megfejtésére tárgyalja a Corvina történetét Mátyás halálától kezdve napjainkig, fölöel minden nevezetesebb mozza-

natot, végre azon eredményre jut, hogy Mátyás könyvtára ha a Mediciek gyűjteményét zsinormértékül vesszük legfőbb 3000 kötetből állhatott, a mi az akkori viszonyokhoz képest még mindig tekintélyes szám.

Ezen combinatio se nem új se nem eredeti. Rómer két évvel ezelőtt 5000-re tette. S részünkről azt hisszük, hogy a kötetek számát megközelítőleg is csak akkor fogjuk helyesen meghatározhatni, ha a XV. századi könyvtári viszonyok teljes ismeretével bírunk.

Abból, hogy valamely régi könyvtár ma ennyi vagy annyi kézirrattal bír, nem lehet következtetni azt, hogy a XV. században is ennyivel bírt. Habent sua fata libelli. Ismeretes a történelemből, hogy a könyvtárak mennyit szenvedtek mindenhol a háborúk pusztításaitól.

Legvilágosabb példa rá a Mediciek könyvtára, melyet a francziák 1494-ben egészen elpusztítottak. Nem ismeretlen az sem, hogy midőn a XVI—XVII. században a nyomdászat fejlettsége a kéziratok értékét leszoritotta, ezer és ezer kézirat könyvkötesekre, kardhüvelyekre, orgona foltozásokra s egyéb czélokra használtatott fel.

Igy pusztult el sok könyvtár, s ma az egyik vagy másik hírnemőnek megmaradt kéziratból, bajosan lehet az illető könyvtár egykori nagyságára következtetni.

De ha tekintetbe vesszük, hogy Vespasiano Bisticci V. Miklós pápa könyvtáráról mondja: hogy az 9000 kötetből állott, s hozzá teszi, hogy az urbinói herczeg könyvtára még a pápáénál is nagyobb, bátran következtethetjük, hogy Mátyás király könyvtára, mely már 1476 előtt az urbinói herczegnek mintaképeül szolgált, 3000 kötetnél bizonyára nagyobb volt. Egyébként *lis sub iudice est*.

Téves szerzőnek azon állítása, hogy Mátyás király halálával a magyarországi kultúra összedőlt, épen úgy mint összedől az épület, ha az építész meghal. Ez állítás bebizonyításra vár, hazai kútfőink az ellenkezőt bizonyítják.

Egész sorát nevezhetnők meg azon férfiaknak, kik Mátyás halála után a XVI. században, mint írók, költők, tudósok és pártfogók, a tudományok különböző ágaiban a hazai kulturát szolgálták. Toldy Ferencz irodalomtörténete ezt eléggé igazolja; de utaljuk szerzőt a »Litterarische Berichte« 1878-ik folyamá-

nak II-ik füzetére, melyben az ott tárgyalt XVI. századi magyarországi philologia viszonyok, már magukban véve is, a kultura hanyatlását legkevésbé tüntetik fel. S így volt az a tudományok más ágában is.

A kultura Mátyás király halálával nem dőlt össze, de tovább fejlődött ha zajtalanabbúl is, csak nem tűnt fel annyira mert állt élén a király. —

A Corvina pusztulásának történetét szerző nagy lelkiismeretességgel tárgyalja s igyekszik az előtte ismert Corvin-codexeknek provinentiáját lehetőleg kideríteni.

Egymásután csoportosítja az adatokat arra nézve, kik fordultak meg Budán 1502—1526-ig, és kik vittek innét könyveket. Czáfolja de Pierre Choque francia utazónak állításait, ki 1502-ben a budai könyvtárban tett látogatásáról azt írja, hogy a könyvtár alig áll 300—400 kötetből; továbbá Massario Ferencz velenzei követet, ki 1520-ban jelenti: hogy a budai könyvtárt megnézte, de ott egyetlen egy beceses könyvet sem talált.

Ezeknek ellenében szerző Brassicanus szavait idézi, ki 1525. látta a könyvtárt s 1530-ban nagy magasztalásokkal ír róla. Köteteinek mennyiségét megszámlálhatlannak állítja, »a hány könyv — ugymond — annyi kincs.« Hasonló szellemben nyilatkozik a könyvtárról Coelius Pannonius XVI. századi egykorú író is.

A mohácsi vész után — írja szerző — a Corvina utolsó maradványai a törökök kezébe kerültek. A könyvtár ezáltal nem ment tönkre, de a mi itt volt jelentékenyen szenvedett. A könyvtárnak egy részét — ugymond — a török várórség hurezolta szét, a második részét II. Solyman szultán elvitte Konstantinápolyba.

Az első állítást túlzottnak tartjuk, mely egyes sporadicus esetekre vezethető vissza. A törökök 1526 és 1529-ben csak rövid ideig maradtak Budán, s állandóan csak a hódoltság idejében (1541—1686) birták Budavárát. Az 1526—1541. közötti időközben a budai várórség igen is pusztította a könyvtárt, csakhogy az nem török várórség volt. A mi pedig II. Solymant illeti, valószínű, hogy a könyvtárnak kiválóbb példányait Konstantinápolyba vitette, de hogy 1526, 1529, vagy 1541-ben-e? erről szerző mélyen hallgat. Annyi tény, hogy a Corvinának egy része 1616-ban még Budán volt, mert gróf Althan Antal komáromi várparancsnok megszerzése iránt Ali nagyvezérrel, kedvező ered-

ménnyel kecsgetető, tárgyalásokba bocsátkozott, s még a pápa közbenjárását is vette igénybe.¹⁾ E mellett szól a sz. antali Vitéz-codex egykorú feljegyzése is.²⁾ De ezekről szerzőnek nincs tudomása.

Említetlenül hagyja továbbá azt is, hogy 1560-ban Zeno Miklós előkelő velencei nemesnek 100-nál több Corvin-codex volt birtokában, melyekből Girolamo Faletti a ferrarai herceg számára több példányt szerzett. Pedig Tiraboschi irodalomtörténetében ez mind meg van. Homályban maradunk tehát aziránt is, honnan és mikor kerültek ezen codexek Zeno birtokába, Gritti közvetítésével-e vagy más uton?

Mint már említettük, szerző a Corvina történetének minden nevezetes mozzanatát egész a tavalyi konstantinápolyi ajándékig vezeti le. Munkájának legsikerültebb része azonban az, hol az általa ismert Corvin-codexek provenientiájával és bibliographiájával foglalkozik.

Lelkismeretes pontossággal nyomozza minden codexnek vándorlási történetét és irodalmát, összehasonlítja festését, kötését és czímerét és feltünteti az eltéréseket. Constatálja: hogy három codexen felül festett czímert talált, hogy egyen a kettősfarkú cseh oroszlán nem ezüst hanem vörös színben, s nem vörös hanem ezüst mezőben van festve, hogy egy czímerben nem négy, hanem csak három ezüst pólya van, s hogy egyből a szívpaizs hiányzik. A czímerekben kétféle szívpaizsot különböztet meg, ezüstet és kéket, az elsőben a holló zöld, a másikon arany ágon fordul elő.

Általában a codexek bibliographiai és heraldikai részének nagy figyelmet szentel, s ebben kárpótolja az olvasót a történeti rész hézagosságáért. A mezőket azonban a paizsokban a czímer-tantól eltérőleg számítja, a harmadikat a negyedikkel rendszeren felcseréli.

Végül a Corvina történeti részét azzal zárja be, hogy a különböző jegyzékekben felsorolt Corvin-codexekre megteszi észrevételeit, s indokolja mért nem veszi fel azokat a Corvina jegyzékébe. Ugyanitt kutatásainak eredménye gyanánt kijelenti: hogy eddigelé 62 kétségtelen és 53 valószínű Corvin-codexet ismer. Dr. Romer Flóris Ferenczről azonban tévesen írja, hogy 84 kétség-

1) L. Archeol. Értesítő 1871. 289. l.

2) Magyar Könyv-Szemle 1878. I—II. füzet.

telen és 97 valószínű Corvin-codexet vizsgált át, mert érdemes régészünk 1876-ban tartott akadémiai értekezésében a valószínűk rovatában nem 97 hanem 13-at említ, s az összes állományt teszi 97-re.

A munkának II. része függelékből áll, melyben szerző az általa ismert Corvin-codexek rövid bibliographiai jegyzékét közli. A codexeket kétségtelenekre és valószínűkre csoportosítja s könyvtárak szerint sorolja fel.

Az általa összeállított statisztikai kimutatás a következő:

Bécsben a cs. udvari könyvt. van 25 kétségt. 16 valószínű.)				
Budapesten a N. Múz.	»	»	6	»
Budapesten a kir. egyet.	»	»	10	»
Wolfenbüttelben a herc.	»	»	8	»
Berlinben a királyi	»	»	—	»
Besançonban a városi	»	»	1	»
Brüsszelben a királyi	»	»	1	»
Dresdában a kir. nyilv.	»	»	2	»
Erlangenben a kir. egy.	»	»	1	»
Florenzben a Mediceo-Laurentiá.	—	»	1	»
Göttweigban a benzés.	»	»	1	»
Lipszében a városi	»	»	1	»
Münchenben a kir. u. áll.	»	»	3	»
Thornban a gymnasiumi	»	»	1	»
Velenczében a Marcianaban	»	»	2	»

Corvin-codex.

Összesen: 62 kétségt. 53 valószínű C.c.)

Részemről azon meggyőződésben vagyok, hogy ezen jegyzékben az illető könyvtárak Corvin-codexei még kimerítve nincsenek. Így például a bécsi könyvtár jegyzékében nem találjuk a 13697. számú (Tabulae Codicum szerint), Hyeronimust és a 13698. számú Chrysostomust, pedig ezekről kétségtelen adataink vannak hogy Corvin-codexek. A velencei könyvtárból hiányzik a Benvenuto de Rambaldi: »Caesarum vitae abbreviatae«, pedig Morelli felsorolja s a múlt nyáron a Marcianaban magam is láttam. A müncheniekhez, mint közleményünk első részében olvasható, újabban ismét három járult; s a florenczi Medici-könyvtárból kimaradt: Augustinus Quaestiones super genesin, pedig mint a Colophon mondja »Sinibaldus pro serenissimo rege Ma-

thia« 1489-ben másolta. (Bandini: Plut. XII. Cod. X.) És így lesz az más könyvtárakban is. Az alapos nyomozásnak sikerülni fog időről időre új Corvin-codexeket hozni napfényre, s a szerint fog a jegyzék is előreláthatólag gyarapodni.

Egyelőre azonban hézagot fog pótolni szerző jegyzéke is annyival inkább, mert a felsorolt codexeket szabatos bibliographiai pontossággal írja le. Tudomása szerint még Jenában, Párizs, Modena, Róma, Madrid és Marosvásárhelyen vannak Corvin-codexek. Részünkről kiegészíthetjük, hogy hazánkban a M. T. Akadémia, a győri káptalan és a zágrábi délszláv akadémia hasonlóan dicsekesznek ilyenekkel. A külföldi városok közül pedig: Mőlk, Prága, Kremsier, Pétervár, Verona, Parma, Milano, Nápoly és Turin szerencsések több nevezetes példányt birhatni.

Összefoglalva ismertetésünket készsággel beismerjük, hogy szerző szorgalommal írta meg művét. A történeti rész hézagait annak rójuk fel, hogy huzamosabb ideig külföldön tartózkodván a hazai irodalmat kevésbé ismerheti. De e hézagokat pótolja a bibliographiai rész alapossága, mely a tudomány mai színvonalán áll. A munka tehát ha nem is irodalmi nyereség, de veszteség sem s hézagot fog pótolni irodalmunkban.

Egy dolog azonban, a munka behatóbb áttanulmányozása után, tisztán áll előttünk, hogy a Corvina történetét és bibliographiaját a külföldi könyvtárak és levéltárak átkutatása nélkül alaposan megírni nem lehet, és ha valahol úgy itt érezzük Podhraczký azon szavainak igazságát: »hogy az okmányokból helyesebben merítjük a történetek ismeretét, mint magokból a történetírásokból.« —

IV.

Közleményünket egy munka ismertetésével fejezzük be, mely a Corvina-irodalomban új mozzanatot jelez. Ez a: »Facsimile delle Miniature di Attavante Fiorentino, contenute nel codice Marziano Capella Le nozze die Mercurio colla Filologia. Che si conserva nella Biblioteca Marciana. Fotografie eseguite da Antonio Perini. Venezia 1878 Stabilimento fotografico di A. Perini premiato di Medaglie alle Esposizioni di Parigi-Bruxelles-Vienna« című munka, mely ez év elején Velencében Perini Antal fényképész kiadásában jelent meg, s a velencei sz. Márk könyvtár-

ban lévő »Marcianus Capella de nuptiis Philologie cum Mercurio« című latin Corvin-codexnek, Attavantes által festett, díszlapjait, fényképezett másolatokban tartalmazza. A fényképek 17 címlapot és 7 allegorikus képet eredeti ívrétű nagyságban tüntetnek fel, s becsületére válnak a kiadónak, ki hozzájok egy lapra terjedő előszót és magyarázó szöveget írt. Az első címlap a könyv címét s egy fényes miniaturban Merkur lakodalmát Filológiával ábrázolja, a többi címlapok fényes díszkereteket képviselnek. A hét kép: a nyelvtan, orvostan, jogtudomány, mértan, számtan, csillagászat és zenészetnek allegorikus képét tünteti fel. A 24 kép az előszóval és címlappal együtt egy befejezett egész képez s igen fényes díszkötetet tesz ki. Örvedetes jelenség, hogy külföldi műárús egy corvin-codex díszlapjainak kiadására vállalkozott. Még örvedetesebb volna, ha hazai viszonyaink megengednék, hogy az európai könyvtárakban elszórt kiválóbb corvin-codexeknek díszlapjait ily fényképezett másolatokban birhatnók. A Nemzeti Múzeum könyvtára ezen munkát a mult hónapokban szerezte meg.

KÉT Ó-SZLÁV KÉZIRAT A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: **Boynyehich Iván.**

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának gazdag kéziratgyűjteményében számos érdekes szláv codex találatik; melyeknek magyarországi vonatkozása ismertetésüket kívánatossá teszi. Ez alkalommal a két legrégibb ó-szláv codexet kívánom bemutatni.

I.

Az egyik szláv codex, a könyvtári lajstromban »Cod. Illyr. 2.« szám alatt van bejegyezve s Jankowich Miklós gyűjteményével került a Nemzeti Múzeumba.

A codex ívrétű hártján, ó-szláv nyelven kyrill betűkkel van kiállítva s jelenleg 232 levélből áll. Több helyütt csonka, a 24—31. leveleket egy későbbi kéz papíron pótolta.

Eredetére nézve dél-szláv és valószínűleg a XIV-ik század végén Szerbiában vagy Bulgáriában íratott, a görög-keleti egyház használatára. Írója és egykori tulajdonosai ismeretlenek.

Tartalmazza a négy evangéliumot a következő sorrendben :

a 9 ^a	levélen	kezdődik	Máté	evangéliuma,
a 76 ^a	»	»	Márk	»
a 120 ^b	»	»	Lukács	»
a 182 ^a	»	»	János	»

Az evangéliumok kezdetéről az initiálék ki vannak vágva, csak János evangéliumának (B) kezdőbetűje és a fölötte való csinos arany-, vörös-, zöld- és kékszínű arabeszkos díszítmény maradt meg. Hogy Márk evangéliumának kezdőbetűje csak újabb időben vágatott ki, azt mutatja a codex elején levő, ismeretlen kéztől származó, jegyzet: »Evangeliium Mathei et Lucae initio parum mutilatum, Marci vero et Joannis integrum. Omnia vero quatuor sunt in ordine.«

Minden evangélium előtt van a szokásos tartalomjegyzék és az illető evangélista életrajza.

A szövegben az egyes fejezetek czimei és az egyházi naptárra vonatkozó számos jegyzetek vörös betűkkel vannak írva.

A 232^b levélen végződik a codex János evangéliumának végszavaival. Eredetileg a János evangéliuma után még a synaxarium vagyis egyházi naptár következett, de ezt az újabb kőkorszak a codex elejére kötötték. Így van aztán, hogy a codex 1^a levele kezdetén olvassuk :

»Eže ot ioanna blagovjestvovanje, izdast
sja po ljetje 32 hristova vznesenja.«¹⁾

azaz magyarul: »Ez János evangéliuma, mely a Krisztus menyemenetele utáni 32-ik évben íratott.« Ezen megjegyzés kétségkívül János evangéliumának végén állott, amint a többi három evangélium végén is hasonló jegyzetekkel találkozunk; így a 119^a levélen Márk evangéliuma után ez áll :

»Eže ot marka sveto evangeliie izdast su
po ljetjeh 10-tih hristova vznesenja«

¹⁾ Ezen és hasonló citatiokat horvát transscriptioban adom.

vagyis magyarul: »Ez Márk szent evangéliuma, mely Krisztus menybemenetele utáni 10-ik évben iratott« stb.

A codex kötése egészen új.

II.

A második ó-szláv kézirat, a múzeumi könyvtár kézirat-gyűjteményében »Quart Serb. Illyr. 1.« szám alatt található. XV. századbéli, ivrétű 376 levélből álló papír-codex, mely az apostolok cselekedeteit tartalmazza.

Hasonlóan a Jankowich gyűjteményével került a Múzeum könyvtárába. Jankowich valószínűleg Ribay György czinkotai plébánostól szerezte, ki azt, egy a codex elején olvasható jegyzet szerint, 1787-ben Cornides Danieltől a magyar történelemre vonatkozó kéziratokért cserében kapta, és 1794. június hóban még a codex tulajdonosa volt. Ez időben a tulajdonos szívességéből Dobrowsky József, a hírneves szláv nyelvész használta a codexet, kinek nyelvészeti megjegyzéseit a leveleken még most is látjuk.

A codex jól fönntartott állapotban van. Az írás régi kyrill; 20 sor egy lapon. A fejezetek címei és a naptári jelek vörösek. A kezdeten néhány levél hiányzik, úgy hogy a codex jelenleg az Acta apost. 1. fejezetének 9. versével kezdődik.

Tartalma a következő:

1. 1^a levél: Djeania svetih apostol. (A szent apostolok cselekedetei.)
2. 96^a levél: Sbornoe poslanie jakovle. (Jakab levele.)
3. 107^b » Svetago apostola petra poslanie sbornoe. (Szent Péter apostol levele.)
4. 119^a levél: Togožde apostola petra poslanie. (Ugyanezen Péter apostolnak levele.)
5. 128^a levél: Svetago apostola joanna sbornoe poslanie prvoe. (Szent János apostolnak első levele.)
6. 139^a levél: Svetago apostola joanna sbornoe poslanie vtoroe. (Szent János apostolnak második levele.)
7. 141^a levél: Svetago joanna bogoslova poslanie sbornoe tretie. (Szent János hittudornak harmadik levele.)
8. 143^a levél: Sbornoe poslanie judino. (Judas levele.)
9. 149^a levél: Svetago apostola pavla poslanie k rimljenom. (Szent Pál apostol levele a rómaikhoz.)

10. 190^b levél: K korinthjenom prvoe poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol első levele a korintusiakhoz.)

11. 128^b levél: K korinthiom vtoroe poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol második levele a korintusiakhoz.)

12. 253^a levél: K galatm poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele a galatákhoz.)

13. 265^b levél: K efesom poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele az ephesusiakhoz.)

14. 278^a levél: K filippisiem poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele a philippiekhez.)

15. 287^b levél: K kolasaem poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele a Colossusiakhoz.)

16. 296^b levél: K solunjenom poslanie prvoe svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol első levele a Thessaloniaiakhoz.)

17. 304^b levél: K solunjenom poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele a Thessaloniaiakhoz.)

18. 310^a levél: K timotheu prvoe poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol első levele Timotheushoz.)

19. 321^a levél: K timotheu vtoroe poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol második levele Timotheushoz.)

20. 329^a levél: K titu poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele Titushoz.)

21. 332^b levél: K filimonu poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele Philemonhoz.)

22. 334^a levél: K evreom poslanie svetago apostola pavla. (Szent Pál apostol levele a zsidókhöz), ez végződik a 352^a levelen, hol az egyházi naptár kezdődik, mely a codex végeig, vagyis a 376^b levélig tart.

Minden levél (epistola) előtt a szokásos tartalomjegyzék van.

A 252^b levélen, a Galatákhoz írt levél tartalomjegyzéke után, egy jegyzetben említetik a codex XVI-ik századbeli birtokosa »Joan nazvannii Feti« (Joannes dictus Pheti), a ki ezen könyvet a világ teremtése utáni 7047-ik évben (Kr. u. 1539) megvette és a saját házában levő kápolnának ajándékozta. Melyik országban, vajjon Magyarországon, Szerbiában vagy Bulgáriában történt-e ez? nem tudjuk.

A codex szövege sok helyen a vulgatától eltér; így 2. Cor. c. 3, 7; c. 7, 2; c. 12. 2 és több más fejezetekben is.

A codex kötése egykoru préselt barna bőr.

A horvát tudósok közül e két codex tanulmányozásával, tudtunkkal Dr. Račky János és Kukuljevics Iván foglalkoztak tüzetesebben, ismertetéseik azonban ekkoráig publicálva nincsenek.

FINN BIBLIOGRAPHIA.

Éjszaki rokonaink, a finnek jó példával jártak előttünk: ők már bírják 333 éves irodalmuk lehetőleg teljes bibliographiáját, a mi nálunk még csak pium desiderium. A finn irodalmi társaság kiadványainak 57. részét képezi az érdekes szakmunka, melynek czíme: »Suomalainen kirjallisuus 1544—1877. A akkosellinen ja aineen mukainen luettelo. — La littérature Finnoise 1544—1877. Catalogue alphabétique et systématique. Helsingissä, Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainossa, 1878. 8-r. XIV és 264 l. A munka összeállítója, Vasenius Valfrid az előszóban számot ad forrásairól. Első sorban használta Pipping F. W. nagy munkáját: »Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på finska. — Luettelo suomeksi präntätystä kirjoista«. (Helsingfors 1856—1857. mely magában foglalja a finn nyelven nyomtatva megjelent műveket 1855-ig, s melyről a híres bibliographus Petzholdt úgy nyilatkozott, hogy egy irodalomban sincs ennél teljesebb bibliographia. Az 1855 óta megjelent műveket legnagyobb részt a helsingforszi egyetemi könyvtár szolgáltatva neki, melynek a törvény szerint minden könyvnyomtató köteles minden nyomtatványból egy példányt beküldeni. Ezenkívül azonban egyéb forrásokat is használt a hiányok kipótlására, s ez alkalommal néhány oly munkát is talált, melyek Pipping bibliographiájából kimaradtak. Az anyag összelevén gyűjtve, Vasenius azon volt, hogy kitudja a névtelenül megjelent művek szerzőit; mire nézve Pippingben igen keveset találhatott. Kutatásai sikeresek voltak, úgy hogy a finn nyelven megjelent fordítások szerzőit, vagy legalább eredetijét nagyobb részt kitudta.

A munka két részre oszlik: az elsőben betűrendben, a másodikban pedig szakokszerint vannak a művek felsorolva. Ki

vannak azonban zárva a törvények, törvényjavaslatok, bizottsági jelentések, árszabályok, hírlapok, naptárak, s végre azon művek, melyek kizárólag egy községre, társaságra, vagy egyes személyre vonatkoznak. Ki vannak még zárva az egy levélnél kisebb terjedelmű nyomtatványok is. A munkák a betűrendes részben szerzőjük neve vagy álveve, illetőleg a cím első szava szerint vannak rendezve. Meg van említve: a szerző, a munka címe, nyomtatási helye, ideje, a könyvnyomtató műhely, az alak, és a lapok száma, a kiadó, s a mű ára. — A szakszerű részben az egyes szakokon belül időrendben vannak a munkák felsorolva. A főszakok a következők: 1. Gyűjteményes munkák, folyóiratok. 2. Hittudomány. 3. Jog, politika, nemzetgazdaság. 4. Földrajz, néprajz, statistika. Történelem és régiségtudomány. 6. Nyelvtudomány. 7. Szépirodalom. 8. Irodalomtörténet. Költészettan, szépművészetek. 9. Lélektan, neveléstan, erkölcsstan. 10. Mennyiségtan. 11. Természettudományok. 12. Orvostudomány. 13. Gazdaságtan. Ezen főszakok mindegyike több alszakra oszlik.

Az »Uusi Suometar« című helsingforszi hírlap, mely vezércikkében ismerteti ezen bibliographiát, érdekes statistikai kimutatást közöl a finn irodalomról. Ebből látni, hogy az utóbbi két évtized alatt derék rokonaink mily buzgalommal láttak az irodalom műveléséhez, mert az utóbbi húsz év alatt kétszer annyi finn munka jelent meg, mint 1856. előtt, azaz több mint három század alatt. 1856-ban, mint Pipping munkájából látható, a finn irodalom 625 műből állt; ehhez azóta 1219 mű járult, tehát összesen van 1844. Legnagyobb számmal vannak: az egyházi beszédek és a regények s elbeszélések.

A minket különösebben érdeklő munkák közül megemlíthetjük *Almberg* (Jalava) Antal ismeretes művét hazánkról: »Unkarin maa ja kansa«; továbbá egy kevésbé ismeretes művet *Blomstedt* Oskartól a mi legrégebbi nyelvemlékünkéről: »Halotti Beszéd ynnä sen johdosta vertailevia tutkimuksia Unkarin, Suomen ja Lapin kielissä«. (Helsingissä 1869.) — A fordítások közt ott találjuk *Hevesi Lajos* művét, a »Jelky András kalandjait: »Räätälinkisälli Andreas Jelkym merkilliset elämänvaiheet neljässä maailman-osassa.« — Azután *Jókai* »Carinus«-át, melyet *Päivärinta J.* fordított le; »A bujdosó naplóját«: »Pakolaisen päiväkirja.« — *Tóth Ede* népszínművét, a »Falu

rosszát« (»Kylän heittiö«), Jalava fordításában. — Végre Zsoldos Ignác egy művét (»Siveyden oppi kansan hyödyksi,«) Keldán A. fordításában.

Ismertetésünket azon óhajjal zárjuk be: hogy mi is mennél előbb kövessük finn rokonaink példáját, és készítsük el irodalmunknak lehetőleg teljes bibliographiáját. Dr. Sz. 7.

XVII. ÉS XVIII. SZÁZADBELI (1601—1709.) MAGYAR NYOMTATVÁNYOK, MELYEKNEK JELENLEG EGY PELDÁNYA SEM ISMERETES.

— Szabó Károly magyar bibliographiai munkájából kivonva. —

1. Kalendárium. Bártfa. 1601.
2. Halotti beszéd Rákóczi Zsigmond felett, Ecseden. Nagy-Szombat, 1603. 4-r.
3. Pázmány Péter. Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei. Bécs, 1604. 4-r.
4. Rimai János és Balassa Bálint versei. Lőcse, 1604. 12-r.
5. Szárászi Ferencz. Catechesis. Várad, 1604. 8-r.
6. Hodászi Lukács. Halotti beszéd Báthori István felett. H. n. 1605. 8-r.
7. Bocskai István Apológiája. Bártfa. 1608.
8. Bocskai István Apológiája. Hanau, 1608.
9. Alvinczi Péter. Egy tetetes, neve vesztett Pápista embertoel, S. T. D. P. P. től küldetett színes öt Levelekre rend szerint való Felelet. Debreczen, 1609. 8-r.
10. Szegedi Dániel Magyar prédikációi. Várad, 1609. 4-r.
11. Veresmarti Mihály. Tanácskozás, mellyet kelljen a különböző vallások között választani. Pozsony, 1611.
12. Pázmány Péter. Egy tvdakozo Praedikator nevevel iratot eot level. Pozsony, 1613.
13. Practica Aritmetica. Az az Szám vető Tábla. Debreczen, 1614.
14. (Alvinczi Péter). Lelki orvosság. H. n. 1614.

15. Alvinczi Péter. Tükör. H. n. 1614.
16. Keresztyén Imádságos Könyvecske. Pázmány Péter esztergomi érsek engedelméből. H. n. 1616.
17. Dézsi István. Az igaz Zent Wallasnak az természeti okossággal, az melly Philosophianak is neveztetik, való szep Harmoniaja. Gyula-Fejérvár, 1619. 8-r.
18. II. Ferdinánd császárnak semmisítő Decretuma. Bécs, 1620. 4-r.
19. Kecskeméti C. János. Három sátoros innepre írt praedikáziók. Debreczen, 1621. 8-r.
20. Keresztyén Imádságos Könyvecske. Pázmány Péter esztergomi érsek engedelméből. H. n. 1622.
21. Siderius János. Catechismus. Pápa, 1624.
22. Szakmári Fabricius István. Historia ex Partemii Nicenensis De amatorijs affectionibus collecta. Kolozsvár, 1627. 4-r.
23. Kincstartocska a világos Csesztekői Egy-házának. Lengyelből magyarra fordította Frater Lajos első Remete Pál szerzetén levő Barát. 1627.
24. Kalendarium Christus Vrunk szueletése után 1628. Esztendoere. Debreczen, 1628. 16-r.
25. Alvinczi Péter és Czeglédi János. Az néhai Felséges Báthori Gábornak testének eltakarításakor az Báthori templomban tött intések. Gyula-Fejérvár, 1628. 4-r.
26. Káldi György. Halotti beszédek. Bécs, 1629.
27. Imádságos könyvecske. Csepreg, 1629.
28. Kópcsányi Márton. Szerzetes rendtartó fenyítő tüköre. Bécs, 1630. 8-r.
29. Az egyházi szolgák életének, tisztének, és tisztességes magok tartásának Régulái. Csepreg, 1630.
30. Scholtz Jeremiás. A sopronyi birodalomban lévő Balfi Feredő mértékletes állapotu természetinek munkálódó erejének és használatosságának magyarázó megírása. Csepreg, 1631.
31. Pázmány Péter. Nyolcz okok, a mellyekért egy fő ember a római hitre tért. Bécs, 1632.
32. Kis Catechesis. Az gyermekek és az gyenge értelmű emberek számára. Kolozsvár, 1632. 12-r.

33. Manisai Pálfi János. Arany Temjénező, Thuribulum Aureum. Pápa, 1632.

34. Az Háromságnak oltalmazására gondolt legfővebb okoskodásnak meg vizsgálása. (Kolozsvár), 1634. 12-r.

35. Nyéki Vörös Mátyás. Dialogus, azaz : Egy kárhözatra szakadt gazdag test és léleknek egymással való beszélgetések. Bécs, 1636. 8-r.

36. Evangeliomok és Epistolák. Csepreg, 1636.

37. Kósa János (Várfalvi). A sok egymással ellenkező értelmek koezoett mint kell az egyuegyue embernek felkeresni az igasságot. Kolozsvár, 1636. 12-r.

38. A szent János Evangeliuma kezdetinek rövid Magyarázattya. Kolozsvár, 1636. 12-r.

39. Radetius Bálint. Reggeli és estveli koenyoergések. Kolozsvár, 1638. 8-r.

40. Laskai János. Citò, Longè, Tardè: Azaz: Egy kettős értelmű kérdésnek meg-világosítása. Lőcse, 1638. 8-r.

41. Rákóczi Györgynek a maga fiához való oktató intése. Gy.-Fejérvár, 1640. 4-r.

42. Kecskeméti Miklós. Angyalok Éneke. Nagy-Várad, 1640. 8-r.

43. Nyéki Vörös Mátyás. Dialogvs. Várad, 1642. 8-r.

44. Evangeliomok és Epistolák. Csepreg, 1643.

45. Okulár. Pozsony, 1643.

46. Hajnal Mátyás. Jésus szent szíve képekkel, énekekkel s imádságokkal. Bécs, 1644. 12-r.

47. Kósa János (Várfalvi). Catechesis. Az Üdvössegnek Fundamentomáról rövid kérdezkeedés az Szent Írás szerént. Kolozsvár, 1644. 12-r.

48. (Nyéki Vörös Mátyás). Tintinnabulum Tripudiantium, azaz: A földi részeg szerencsenek ez dichoesegnek alhatatlan lakodalmaban Tombolók jóra intoe Chengettyueje. Pozsony. 1644.

49. Kereszturi Pál. A keresztségről egy predikatzio, mellyet mondott el Gyula-Fejérváron Sz. György havának második napján 1645-dik eszt. sat. Várad, 1645. 4-r.

50. Halotti beszéd Bocskai Ferencz felett. Debreczen, 1647.

51. *Arithmetica (Practica)*. Azaz: Számvető Tábla, Melyben minden féle Adásról és Vételről való bizonyos Számoknak summáját hamar és készen fel találhatni. Lőcse, 1647. 12-r.
52. *Epitome Pietatis Marianaë*. Lőcse, 1647.
53. Szentmártoni Bodó János. Az tékozló fiúnak historiája. Kolozsvár, 1648. 8-r.
54. Szokolyai István. Sérelmes lelkeket gyógyító balsamom. Leyden, 1648. 12-r.
55. Szokolyai István. Az ó testamentomi irásokból egybe szedegettetett könyörgések, Leyden, 1648. 12-r.
56. Medgyesi Pál. Lelki A-Be-Ce. Angolbul másodszor nyomtatott. H. n. 1648. 8-r.
57. Hunyadi Ferencz. Historia az régi és hires neve Troia várossának tiz esztendeig való megszállásáról és rettenetes veszedelméről. Kolozsvár, 1651.
58. Medgyesi Pál. Lelki A-Be-Ce. S-Patak, 1652.
59. Fogarasi Ferencz. Kis Keresztyén. Fejérvár, 1654. 8-r.
60. Király Jakab. Hármasszentirásbeli dolog. Kassa, 1654.
61. Cseh Márton. Lovak orvosságos meg próbált új Könyvetskéje. Lőcse. 1656. 8-r.
62. Hrabovszky. Manuale Latino-Hungarico-Slavonicum. Bártfa, 1657. 12-r.
63. Hornius György. Szent geneológiája. Várad, 1658.
64. Técsi Miklós. Lilium Humilitatis. Az Isten Anya szent-egyháza maga meg aláztatására való keserves Siralma... Franequera. 1659. 12-r.
65. Czeglédi István. Egy Katolikus Embernek egy más igaz Evangyeliom tején felneveltetett Kalvinista Emberrel való beszélgetése. H. n. 1659. 8-r.
66. Sámbar Mátyás. A redikator Pápaszemének Próbaköve. H. n. 1659.
67. Kéri Sámuel. A Boldogságos Szűz Zsoltár-Könyve. Bécs, 1660. 8-r.
68. Megyesi Pál. Hét napi együtt beszélgetés. Debreczen, 1661. 12-r.
69. Püspöki János. Az keresztyénség Véd-ozlopának Meg-Duelése. sat. Debreczen, 1661. 4-r.
70. Tolnai István. A magános tselédek közt levő ahita-

tosságnak megavulo tüzetskének felgerjesztésére való Prédikálló székbéli Szikrák, sat. Lőese, 1661. 16-r.

71. Eleven kútfő. Bécs. 1662.

72. Debreczeni János Szivnek meg-keményedése Debreczen, 1662. 4-r.

73. Komáromi Csipkés György. Angliai Puritanismus. Debreczen, 1662.

74. Szent Erzsébet Aszszonynak példája, avagy halotti beszéd Homonnai Druget Erzsébet, Révai László házas társa felett. H. n. 1662.

75. Aelii Donati viri clarissimi de octo partibus orationis Methodus. sat. Szeben, 1663. 8-r.

76. Beniczky Péter. Magyar Rithmusok. Nagy-Szombat, 1664.

77. Igazságnak áldozatja. Kolozsvár, 1666.

78. Pósa-házi János. Sámhárnak az három kérdésére való felelet. H. n. 1666.

79. Pósa-házi János. Sámhárnak, Kisnek s egyebeknek adott felelet. H. n. 1666. 8-r.

80. Sámhári Mátyás. Az három kérdésre loett summás választételre irott felelet. H. n. 1666.

81. Catonis Disticha moralia, cum germanica et hungarica versione nunc castigatius quam antea edita. Szeben, 1668.

82. Siderius János. Kisdéd gyermekeknek való Catechismus. Debreczen, 1669. 12-r.

83. A Régi Római Keresztyén Hitnek igaz Próba-koeve: melylyel valami Goenczi rosz Próba-koe, meroe porhányu Czigány Palla kinek lenni meg-mutattatik: sat. Kassa, 1669.

84. Némethi Mihály. Igazság próbaköve. S.-Patak, 1669.

85. Letenyey Pál. Az Szent Hitben való igaz oktatásnak szükségeroel és modjáról. Kolozsvár, 1670. 8-r.

86. Váradí Belényesi Ferencz. Isten eleibe fel bocsátandó Lelki Áldozatok. Kolozsvár, 1670. 8-r.

87. Gorup Ferencz. Miséről irt könyvecske. 1670.

88. Szokolyai István. Sérelmes lelkeket gyógyító balsamom. Kolosvár, 1671. 12-r.

89. Némethi Mihály. Igazság próbaköve. Kolozsvár, 1672. 8-r.

melyeknek jelenleg egy példánya sem ismeretes Szabó Károlytól. 235

90. Némethi Mihály. Igazság próbakövének nyert pere. Kolosvár, 1672. 12-r.

91. Énekes könyv. (Szelepcsényi György esztergami érsek rendeletére). Nagy-Szombat, 1672. 4-r.

92. Összerontása annak a Czigány Tükörnek. Rhenopolis, 1672.

93. Tyukodi György. Halotti beszéd Sennyei Erzsébet, Károlyi László hitvese fölött. Kassa, 1673.

94. Kájoni János. Cationale Catholicum. Régi, és Uj Deák, és Magyar aitatoş egyházi Énekek, sat. Csik, 1676.

95. Köleséri Sámuel. Idvesség sarka. Debreczen, 1676. 8-r.

96. Landovics István. Elválasztott juh. Nagy-Szombat, 1676. 4-r.

97. Kabai Bodor Gellért. Lelki flastrom. . . Debreczen, 1677. 8-r.

98. Szili András. A keresztyén igaz vitézeknek generálja Szent István Martir. Nagy-Szombat. 1679. 2-r.

99. Némethi Mihály. Sz. Dávid 150 Soltárinak elosztása és magyarázata. Lőcse, 1680. 12-r.

100. Énekes könyv. N-Szombat, 1680. 4-r.

101. Kis Imre. Halotti beszéd Báthori Zsófia felett. Nagy-Szombat, 1680. 4-r.

102. Balás Ágoston. Cationale Catholicum, avagy régi és uj deák és magyar áhitatos énekek. Csik, 1681. 4-r.

103. Telekesi István. A világ pompás dücsőségének sietsége, azaz: Gróf Erdődi Sándornak keserves dicsérete. Bécs, 1682. 4-r.

104. Paduai Szent Antal Solosmája. Kassa, 1684.

105. Balás Ágoston. Cationale Catholicum, avagy régi és uj deák és magyar áhitatos énekek. Csik, 1685.

106. Szent-Mártoni Bodó János. Dialogismus a Krisztus haláláról és feltámadásáról. Keresd, 1685. 12-r.

107. Gyulafejevárvár dicséretéről való versek. Szeben, 1686. 4-r.

108. Szili András. A keresztyén biráknak tüköre. Nagy-Szombat, 1687.

109. Felvinczi György. Igen szép historia az Jeru-

salemből Jerichóba menő tolvajoktól megsebesítettett embernek állapottyáról. Lőcse, 1689. 8-r.

110. *Fortunatus* historiája. Lőcse, 1689.

111. *Szép ének*, az híres nevezetes nemes nemzetes es vitézlő Tunyogi Sámuelről. Lőcse, 1689.

112. *Énekes könyv* . . . Lőcse, 1690. 12-r.

113. *Szönyi Nagy István*. *Paradicsomi Multság*. H. n. 1690. 8-r.

114. *Kis Iskola*, avagy a Gyónás és Áldozásról való Oktatások. Bécs, 1691. 12-r.

115. *Warmer (Christophorus Cassoviensis)*. *Gazophylacium decem lingvarum Europaerum apertum*. Kassa, 1691.

116. *Jaklin Balázs*. *Halotti beszéd* gr. Czobor Ádám felett. Bécs, 1692. 4-r.

117. *Felvinczi György*. *Comico-Tragoedia*, *Plutónak és Jupiternek egymás között való villongások*. H. n. 1693. 8-r.

118. *Tolvaj Ferencz (Menyő)*. *Az Arithmeticianak mestersége*. Kolozsvár, 1694. 8-r.

119. *Nuptiae Agni*, azaz: *A Bárány menyeközje*, avagy gr. Erdődi Erzsébetnek Sz. Klára Rendébe való felvétele. Nagy-Szombat, 1694. 4-r.

120. *Otrokocsi Fóris Ferencz*. *A tévelygő juhról való Praedikatzió*. Nagy-Szombat, 1694.

121. *Catechismus*, deákúl s magyarul. *Irtá Canisius Péter*. Ford. *Vásárhelyi Gergely*. Nagy-Szombat, 1696.

122. *Siralmas Krónika*, melyben *Tsászári Tésla Mihály* Urnak ő Felsége fő Kapitányjának erőszakos halálát így kesergé valaki. H. n. 1696.

123. *Felvinczi György*. *Procuratoria dícsérete*. Kolozsvár, 1697. 8-r.

124. *(Nyéki Vörös Mátyás)*. *Tsengettyű e világi haszontalanságok ellen*. H. n. 1699. 12-r.

125. *Lelki fegyverház*. Nagy-Szombat, 1700. 4-r.

126. *Ötvös Mihály*. *Lelki szem gyógyító könyvecske*. Kassa. XVII. század. (Kassa é. n.) 8-r.

127. *Kósa János (Várfalvi)*. *Az uedvoességnek fundamentomáról roevíd kérdezkedés a szent-írás szerint a kisdedek*

nek tudománya, és az Urnak szolgáltyában, es félelmében valo felnevelésre. Kolozsvár. (XVII. század). 12-r.

128. Zey András. Olájoknak Toebb másféle nagy hasznú Orvosságokkal egyben, mellyek az Ember egységére mind kívül mind belől igen hasznosan szolgálhatnak. . . . Declarációja. Pozsony. XVII. század. 8-r. (H. és év. n.)

129. Balassa Bálint és Rimai János. Istenes Énekei. Várad. XVII. század.

130. Pyramus és Thisbe historiája (Ovidius után). É. n. (XVII. század).

131. Rövid tudósítás a consequentiakrul, a Pataki jesuita paterek manifestumára való felelettel edgyütt. H. n. (XVII. század). 8-r.

132. Kászoni János. Directio Methodica Processus Judiciarii. Debreczen, 1701. 8-r.

133. Felvinczi György. Természet próbája. Kolozsvár, 1701. 8-r.

134. Arithmetica Practica. Azaz: számvető Tábla, sat. Lőcse, 1701. 16-r.

135. Evangeliumok és Epistolák. Lőcse, 1701.

136. Páriz Ferencz (Pápai). Életnek képe, mellybe bé-iratott példás emlékezetre méltó neve a Nemzetes, Tiszteletes, Tudos M. Totfalusi Kis Miklos Urannak. Kolozsvár, 1702.

137. Paduai szent Antal Szolosmája. Nagy-Szombat, 1703. 12-r.

138. Debreczeni Péter. Tizenkét üdvösséges elmélkedések. Irta Kegelius Filep. Lőcse, 1704.

139. Ács Mihály. Arany Láncz. Lőcse, 1706. 8-r.

140. Conditiones Armistitii inter S. C. Reg. Maies-tatem ab una, nec non Confoederatos Regni Hungariae Status partibus ab altera. Pozsony, 1706. 2-r.

141. Némethi Mihály. Mennyei tárház kulcsa Bártfa, 1708. 12-r.

141. Illyés András. Imádságos könyv. Nagy-Szombat, 1709. 8-r.

143. Regulái az Ur Sz. Teste Congregatiojában lévő Atyafiaknak, sat. Nagy-Szombat, 1709. 8-r.

144. Imádságos könyv. Bártfa, 1709.

KÖNYVÉSZETI MOZZANATOK HAZÁNKBAN.

Azon örvendetes lendületet, melyet a tudományos élet hazánkban, az utolsó évtized alatt nyert, alig teszi valami oly szembetűnővé, mint az az élénk tevékenység, mely néhány év óta a magyar bibliographia terén foly.

Miként a közlekedési eszközök feltalálását és tökélesbitését, vagy a gyáripar kifejlődését: nagy termelés és virágzó ipar előzi meg; úgy az irodalmi munkásság megkönnyítésére hivatott segédtudományok művelése is azon szükségérvet kifolyása, melyet a nagykiterjedésű és intensív szellemi élet hoz kifejezésre.

Ezen segédtudományok között pedig alig van egy is, melynek a tudomány munkásai inkább éreznék szükségét: mint a bibliographiának, mely nemcsak sok időt kimélt meg nekik, de egyedül teszi lehetővé, hogy elődeik tudományos eredményeit teljesen áttekinthessék és felhasználhassák.

Tapasztalták ezt mindazok, kik a »Hazai és külföldi tudományos folyóiratok magyar tudományos Repertoriumának« az Akadémia kiadásában ekkorig megjelent két kötetét felhasználják.

És tapasztalni fogják mindazok, a kik az újabban elkészült két fontos munkát használni fogják.

I.

Az egyik Szabó Károly nagy munkája, melyről e folyóirat hasábjain több ízben szólottunk: »Régi magyar könyvtár, — az 1484—1711 között magyar nyelven megjelent nyomtatványoknak könyvészeti ismertetése.« Az egész munka 703 nagy 8-adrétű lapra terjed, melyhez előszó és tartalommutató járúl. 1793 munkát sorol föl, a melyekből

a XV. századra	1,
a XVI. »	372,
a XVII. »	1252,
1701—1711	168 esik.

Ezek közül 193 olyan, a melyet Szabó Károly egy könyvtárban sem talált és czímeit csak régebbi könyvészeti feljegyzésekből ismeri; a melyekről tehát, sajnosan elmondhatjuk, hogy egy

példányban sem léteznek. A »Könyv-Szemle« 1876-ik évfolyamában közöltük a XVI. századbeli ily munkák czímeit; s felkértük e közlöny olvasóit, hogy azoknak felkutatására saját körükben kísérletet tegyenek, és a mennyiben igyekezeteik eredményre vezetnének, erről tudósítást küldjenek. Azonban egy ily tudósítás sem érkezett. A jelen füzetben közöljük a XVII. századbeli ily munkák czímeit. Reméljük, hogy ezek közül legalább néhánynak mégis nyomára fogunk jönni.

Szabó Károly munkájáról, mely néhány hét múlva fog megjelenni, jövő füzetünkben részletesebben fogunk szólni.

II.

Míg Szabó Károly munkájában az Akadémia, a magyar irodalomnak becses segédkönyvét nyújtja; a királyi magyar természettudományi társulat a saját köréhez tartozó tudományok művelőinek nem csekélyebb szolgálatot tett, mikor 1876. január 19-én tartott közgyűlésén, Toldy Ferencz emlékére, 100 arany jutalmat tűzött ki a következő feladat megoldására: »Előkészítendő a magyar természettudományi és matematikai irodalom történetének megírását, kivántatik ezen irodalom lehetőleg teljes könyvészete 1875 végeig, a magyar nyelven, Magyarországon bármely nyelven, s magyarországi tudósoktól bárhol kiadott munkák, s magyarországiaktól külföldi folyóiratokban közzétett értekezések alapján.«

A beérkezett tervezetek alapján, a pályázók közül, idős Szinnyei József és ifjabb Szinnyei József bizattak meg a munkálat véghezvitelével. Ezek 1877 végén már benyújtották munkájokat, mely a társulat költségén kinyomatott és 504 nagy 8-adrétű, sűrűn nyomatott, két hasábos lapon megjelent.¹⁾

A munka szerkesztői a reájuk bízott fontos feladatot teljes sikerrel oldották meg, a mit annál nagyobb érdemnek tekinthetünk, minthogy e téren teljesen úttörők valának, és a

¹⁾ Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete 1472–1875. Száz arannyal jutalmazott pályamű. Készítették Szinnyei József az egyetemi könyvtár első öre és Dr. Sinnyei József. Kiadja a kir. magy. természettudományi társulat. Ára 4 ft. Budapest, 1878.«

közkönyvtárainkban tapasztalható hiányok ily munkálatok elé gyakran leküzdhetetlen nehézségeket gördítenek.

Tizenegy könyvtárt kutattak át, és felhasználták az összes irodalmi készletet, a melyben munkájukhoz anyagot találhattak.

Felsorolnak 4249 hazai író, kik a matematikai és természettudományi irodalom terén munkálkodtak. Ezekhez járul 720 külföldi író, kiknek munkái Magyarországon megjelentek vagy Magyarországról szólnak.

Ezek irodalmi munkásságának eredménye gyanánt felsorolnak:

3811 magyar nyelven és

5101 idegen nyelveken, tehát

8912 önálló munkát, továbbá

2834 cikket, melyek folyóiratokban jelentek meg.

Ezen számok a szakférfiakat is meglephették. És arról tanuskodnak, hogy a hazai irodalomban a természettudományok mindig fontosságukhoz illő helyet foglaltak el.

Az anyag összeállításánál, a szerkesztők igen helyes eljárást követnek. A szerzők szerint, betűrendben adják. A névtelemnél megjelent műveket és cikkeket időrendben, — valamint a szaklapokat, folyóiratokat, naptárakat és gyűjteményes munkákat betűrendben, — a munka végén közlik. A munkáknak teljes címét példás pontossággal közlik, a hol lehetséges volt még árát is. Hasznos dolgot tettek azzal is, hogy minden munkánál megjegyezték mily könyvtárban található föl; ami nemcsak a szakférfiúra nézve előnyös, aki a munkát felhasználni kívánja, hanem a könyvtárakra nézve, amennyiben a hiányokat szembetűnővé teszi.

A munka becsét nagy mértékben emelik a rövid életrajzi adatok, melyek minden szerző neve mellett található.

Hogy ily munka teljességre és hibátlanságra igényt nem tarthat, az igen természetes; azonban a szerkesztők minden lehető megtettek, hogy kitelhetőleg teljes és pontos könyvet nyújtsanak.

Mi csak egy nagyobb hiányt találunk abban; a melyet mindazáltal a kitűzött feladat vont maga után. Ez ugyanis a hazai folyóiratokban megjelent értekezések címeinek felsorolását kizárta; minthogy azoknak jegyzéke az Akadémia által kiadott Repertorium-ban már megjelent. Kétségtelen, hogy az ebben fog-

lalt értekezések címeit a természettudományi könyvészetbe nem lehetett felvenni. De kívánatos lett volna itt minden szerzőnél utalni a Repertorium azon lapjára, a melyen értekezései fel vannak sorolva; sőt talán megjegyezni azoknak számát is. Ekképen a két munka, mely egymást kiegészíti, szorosabb vonatkozásba hozatott volna egymással, és a természettudományok terén hazánkban kifejtett tevékenység eredményei jobban áttekinthetők lettek volna.

Végül azon óhajásunknak adunk kifejezést, hogy ezen munka érdemes szerkesztőinek mielőbb alkalom nyíljen a tudományok többi szakait is hasonló becses segédmunkákkal előmozdítani.

III.

Befejezéséhez közeledik egy harmadik nagyobb bibliographiai munka is: Kertbeny Károlyé, mely a Magyarországon és Magyarországról, a XV. és XVI. században, német nyelven megjelent nyomtatványok jegyzékét tartalmazza.

A jegyzék 1317 számot sorol fel, és 326 lapot tölt be. Ehhez függelékül közli hét hazánkat illető XV. és XVI. századbeli kortörténeti röpiratnak lenyomatát (327—346 ll.)

Ezt követi a név- és tárgymutató, a mely azonban, sajtószerű módon, valóságos történeti szótárrá szélesedett ki, és terjedelemre a munkát tetemesen meghaladja. A 326 lapra terjedő munkának »Namens- und Sachregister«-je ugyanis 412 lapra terjed.

Egy második függelék a Szabó Károly munkájában közlött XVI. századbeli magyar nyomtatványok címét német fordításban közli.

IV.

A »budapesti könyvkereskedő-segéderek egylete« ez évben is kiadta, Makáry Gerő szerkesztése alatt, a múlt évben magyar nyelven megjelent könyvek jegyzékét ily cím alatt »Bibliographia hungarica 1877. Magyar könyvészet 1877«. Mindazt, mit tavaly ezen jegyzék első évfolyamának előnyeiről mondtunk, a második évfolyamban is feltaláljuk, sőt ez idei folyamban az 1878-ban megjelenő magyar hírlapok és folyó-

iratok jegyzékét is közölte a derék szerkesztő. A magyarországi nem-magyar nyelvű könyvészet ezen évfolyamban is hiányzik, ámbar több szempontból tekintve, kívánatos volna, hogy hazánk nem-magyar ajkú népeinek irodalmi termékeiről közölne a buzgó egylet a lehetőségig teljes évi kimutatást; ily módon a magyar nyelven megjelent munkák jegyzékével összehasonlítva, becses művelődéstörténeti adatokra tennék szert.

V.

Fontossággal bír, a hazai könyvészet szempontjából is, »a magyar könyvkereskedők egyletének« augusztus 21-én történt megalakulása, a melyet élénk örömmel üdvözlünk. Az egylet azonnal »Corvina« cím alatt közlönyt indított, mely havonként 1—4-szer jelenik meg, és minden szám élén az »újonnan megjelent magyar könyvek«-nek, Makáry Gerő úr által összeállított jegyzékét hozza. Ez pontosság tekintetében teljesen megfelel az igényeknek. Mivel azonban csak a kiadók által beküldött könyvek címeit adja, igen hiányos; és az által, hogy a kiadók, üzleti érdekekben, gyakran régebben megjelent kiadványaik címeit is fölvétetik a jegyzékbe, tévedésekre adhat alkalmat.

A Nemzeti Múzeum könyvtára késznek nyilatkozott a hozzá beérkezett könyvek jegyzékét is a »Corvina« rendelkezésére bocsátani.

Ugyancsak az egylet a fővárosi gyakornok és segédek képzésére a magyar és külföldi irodalomnak történetéből előadásokat rendez, a melyekre kitűnő szakférfiakat nyert meg.

VI.

Fővárosi antiquáriusaink is követni kezdik külföldi üzlettársaik példáját, és időnként kinyomatják könyvkészletök értékesebb részének lajstromát; sőt újabb időben rendszeres havi közleményeket bocsátanak közre. Az első kísérletet Petrik Géza tette meg, a kinek »Havi Értesítőjé«-ből a 29-ik szám fekszik előttünk. Minden számban az áruba bocsátott könyveken kívül közli azoknak sorozatát is, melyek megvétel végett keresetnek. E havi értesítő ingyen küldetik szét.

Rosenberg testvérek, pedig kiknek dús tartalmú jegyzékeiről már is alkalmunk volt szólni, október havában »Havi közlemények Rosenberg testvérek ódon munkák tárából« című közlőnyt indítottak meg, mely megjelenik minden hó 15-én, és kívánatra minden irodalombarátnak ingyen és bérmentve megküldetik.

A könyvek-én kívül »apró irodalmi jegyzeteket« is fog közölni, valamint megnyitja hasábjait irodalmi hirdetésekre, »úgy egyes könyvek ajánlását, mind keresését illetőleg.«

Nem hagyhatjuk észrevétel nélkül az első számban közlött »apró hírek« elsejét, mely nagy hazánkfiának Széchenyi Istvának titkárához Tasner Antalhoz intézett leveleit illeti. Ezeket a Rosenberg testvérek Tasner Antal örökösaitől zálog gyanánt lefoglalták, és árverés alá bocsátottak. Ezen árverésen a M. N. Múzeum könyvtárának őre is megjelent, és fel volt hatalmazva a levelekért 800 forintot ajánlani. Azonban a Rosenberg testvérek, mint hitelezők, 1000 o. é. forintnyi ajánlattal kezdték meg az árverést, és így a nagybessü történeti kincsnek birtokába jutottak. melyet most az Akadémiának és a Múzeumnak megvétel végett felajánlottak. Mivel pedig ezen intézetek nincsenek abban a helyzetben, hogy túlzott igényeiket kielégíthessék, most megrojják a »megfoghatatlan közönyösséget«, melylyel a fővárosi közintézetek e megbecsülhetlen hagyaték iránt viseltetnek, és kijelentik, hogy azt angol és német könyvtáraknak fogják megvétel végett fölajánlani.

Miként az előzmények mutatják, »e megfoghatatlan közönyösség vádját« könyvtárunk nem érdemli meg.

Egyébként óhajtjuk, hogy a »Rosenberg testvérek közleményei« tartósabb életnek örvendjenek, mint a hasonló vállalatok, melyeket korábban más üzletek kezdeményeztek.

Vegyes közlemények.

A régi magyar irodalom termékeit lehetőleg teljesen egybegyűjteni, a Nemzeti Múzeum könyvtárának egyik főfeladata, a melyet a magyar tudományosság érdeke tűz ki neki. Minthogy pedig Szabó Károly bibliographiai munkájából kitűnt, hogy

számos oly XVI és XVII. századbéli magyar nyomtatványok, melyek a Múzeum könyvtárában hiányoznak, kolostorok, közép-tanodák és magánosok birtokában vannak, — a hol a tudomány munkásaira nézve nehezen közelíthetők meg — az Igazgatóság lépéseket tett, hogy azokat ajándék vagy leteményképen, csere vagy vétel útján a múzeumi könyvtár számára megszerezze. A kegyes tanító-rend főnöke volt az első, mely a hozzá intézett megkeresésre kijelenté, hogy a rend könyvtáraiban található régi magyar nyomtatványokat ajándékképen átengedi. Nem csekélyebb hállára kötelezte le intézetünket a bécsi Theresianum Igazgatósága, mely késznek nyilatkozott a könyvtárában levő 12 darab XVI. századbéli magyar nyomtatványt¹⁾ — többnyire unicumok — csere útján a múzeumi könyvtár birtokába juttatni.

A M. N. Múzeum Könyvtárában. a régi könyvek tábláiból kieszedett régi magyar nyomtatványokról a napilapokban rövid tudósítás jelent meg. Ezeknek részletes ismertetését, hely szűke miatt, a jövő füzetben fogjuk közölni. Egyelőre csak azt emeljük ki, hogy az említett nyomtatványok között egy eddig csak csekély töredékben, ismert cím nélkül, ismert művet fedeztünk föl. Czíme :

Effectvs Amoris Az Szerelemnek ereie, kit
A cheneosbol Magyar Rith musba szerzettenek,
Atiaknak, Aniaknak tanúsága ra Mense Julio.
Anno Domini 1587. Debrecenbe. Anno Do-
mini, 1588.

Az utolsó két versszak így szól :

Ez historiat ki szerzé versekben,
Deakbol fordíta Magyar enekben,
Egi iffiu Scola Mestersegeben,
Ezeket enekle egi io kedueben,
Az ezer öt szazban es nioezvan hetben,
Niarba az szent Jakabnak hava ban,
Erdelnek hires nemes io földében,
Czegeben az holdas Tonak fekteben,

Finis

A M. N. Múzeum könyvtárának újabb gyarapodásai közül első helyen kiemelendőnek tartjuk Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát úrnak ajándékát: a montecasinói szent-Benedekrendű őrségi apátság nagyszerű publicatióját. Czíme :

¹⁾ Ismertetve a »Könyv-Szemle« 1877-ik évi első füzetében.

»Bibliotheca Casinensis seu Codicum Manuscriptorum qui in tabulario Casinensi asservantur series per paginas singillatim enucleata notis, characterum speciminibus ad unguem exemplatis aucta, cura et studio Manachorum Ordinis S. Benedicti Abbatiae Montis Casini.« Ekkorig három nagy ív-rétű kötet jelent meg: 1873, 1875, 1877-ben Összesen csak 170 codex ismertetését tartalmazza, mely a szent-Benedekrend hagyományos alaposságával készült. A munka értékét nagy számú műmellékletek emelik: a codexek egyes lapjainak és a codexekben előforduló képeknek sikerült hasonmásai. Miként ezek a monte-casinói zárda szerzeteseinek művei; úgy maga a munka is a zárda nyomdájában készült. Megjegyezzük, hogy a monte-casinói zárda az egyetlen Olaszországban, melyet tekintettel tudományos munkásságára, a saecularisatio megkímélt. És nem hallgathatjuk el, hogy ezen monumentalis munka közrebocsátásának nagy költségeihez a magyarországi szent Benedekrend is hozzájárul.

A M. N. Múzeum könyvtárának vásárlás útján tett szerzeményei közül megemlítünk egy hártýára nyomtatott mise könyvet, mely a pécsi egyházmegye használatára Velenczében 1499-ben, Paep János budai könyvárús költségén nyomtatott. Épen és tisztán fentartott teljes példány. Az initialisok és a Canon előtt álló kép egykorú művészi kéz által színezve vannak, mely az 1^a 112^b 113^a lapok szélei ékes díszítményekkel látta el. Ezen mise-könyvnek még csak két hártýára nyomtatott példányát ismerjük: a pannonhalmi főapátság és a pécsi püspökség könyvtárában. Az utóbbi nem teljes. A mi példányunk vételára 40 darab arany volt.

A III. egyetemes tanító-gyűlés alkalmából f. é. augusztus 23-án Csontos János könyvtári őrsegéd a Nemzeti Múzeum könyvtárában Mátyás király könyvtáráról előadást tartott, melyen mintegy 200 tanító és tanítónő vett részt. Miután a tanító-gyűlés tagjait a könyvtár részéről melegen üdvözölte volna, fejtegetni kezdé milyen könyvtári viszonyok voltak általában Európában s milyenek különösen nálunk, mikor Mátyás király a világhírű Corvinát létesítette; mely időre esik alapítása, miként gyarapodott évről évre, és hogy lett Mátyás magángyűjteményéből nyilvános könyvtár; hol szerezték be leginkább a kéziratokat, s mily

gondot fordítottak arra, hogy azok finom hártján, szép írással, arany initialékkal és arabeszkos lapszéli diszitással kiállítva legyenek; hogy az akkori Vaticana, Laurentiana, Marciana és az urbinói herczeg könyvtára mellett mint hirneves könyvtár említették; hány ezer lehetett köteteinek száma, s hogyan pusztult el Mátyás halála után a szélrózsa minden irányában. — A Corvin-codexeket egyenkint mutatta be, a muzeumbelieket úgy, mint az Abdul Hamid szultán által ajándékozottakat, melyeknél kiemelte, hogy visszaérkezésük kiváltképen az egyetemi ifjúságnak köszönhető. Ezután a könyvtár termein keresztül vezette végig a tanítókat, megmagyarázta nekik miként van a 200 ezer kötetet meghaladó könyvkészlet berendezve, lajstromozva és felállítva; hogyan kezeltetnek a kéziratok, oklevelek és levelek-szóval mi a könyvtár berendezési oeconomiája. A könyvtár azon termében, hol Deák Ferencz ingóságai vannak ideiglenesen kiállítva tovább ideig állapodtak meg, s meghatva nézték a nagy hazafi egyes butordarabjait. Legvégül a könyvtári folyosón levő irodalomtörténeti kiállítást tekintették meg, hol Csonotosi az írás történetéről és fejlődéséről, a nevezetesebb oklevelek fontosságáról s a kiválóbb nyomtatványok irodalomtörténeti becséről gyakorlati magyarázatokkal szolgált. A tanítók és tanítónők köszönetnyilvánítások közt vettek bucsút az előadótól, ki végül azon kérést intézte hozzájuk: hogy hazatérve, legyenek apostolai nemzeti művelődésünknek, s ha valahol megtudják, hogy egy régi kézirat, oklevél vagy levél irodalomtörténetünk nem kis kárára pusztulásnak indul, mentsék azt meg az enyészettől s tudósítsák róla a M. Nemzeti Múzeumot.

A budapesti magyar királyi egyetem könyvtárának igazgatói hivatala, mely Horvát Árpádnak lemondása óta, két éven át üresedésben volt, betöltetett. A kihirdetett pályázatra kilencz folyamodó jelentkezett. Az egyetemi tanács ezek közül Szilágyi Sándort hozta javaslatba. A vallás- és közoktatási m. k. miniszter úr őnmégának felterjesztésére, ő cs. és ap. kir. felsége október 7-én kelt elhatározásával, Szilágyi Sándor akadémiai rendes tagot nevezte ki. Azon nagynevű férfiak: Pray, Schönvisner, Fejér, Toldy, kik egy század óta az említett könyvtár élén állottak, méltó utódot nyertek benne.

Magyar tudósok külföldi könyvtárakban. Rómer Flóris jeles tudósunk okt. havában a párisi, brüsseli és müncheni könyvtárakban kutatott, és az azokban őrzött Corvinákat tanulmányozta. A Corvin könyvtárról szóló munkáját, két évtized óta tett tanulmányainak és kutatásainak eredményét, közelebb kényszeríti sajtó alá. — Dr. Abel Jenő, a latin classica philologia avatott művelője, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumtól utazási ösztöndíjt nyert, hogy az olaszországi könyvtárakban tanulmányokat tegyen. Különösen föladataul tűzte ki magának: a magyarországi humanista-irodalom emléket összegyűjteni. Legelőbb Velenczében dolgozott, hol a Marciana könyvtárban a következő kiadatlan irodalmi műveket másolta le. Janus Pannoniusnak, Saguntinus Jánoshoz intézett két költői levelet, Saguntinus feleleteivel. Ugyancsak Janus Pannoniustól két epitaphiumot »in Leonellum Ferrariae Machionem« és »in Lasarum Marchionem Malaspinam«; úgyszintén egy »Tetrastichon in Borsum«; valamint Guarino Baptistának Janus Pannoniushoz intézet két költeményét. Ennek kiadott költeményeit is összevetette a codexek szövegével, és több lényeges eltérést jegyzett föl. — Továbbá lemásolta Ludovicus Carbo egy költeményét, melyből kitűnik, hogy Magyarországra meghívott tanárnak, és jegyesének beleegyezésétől teszi függővé, vajjon a meghívást elfogadja-e. Végre Michael Carrariensis »De choreis musarum« című munkájának Rangoni egri püspökhöz és Dominicus Zavoreus »De rebus dalmaticis libri octo« című munkájának Verancsics Antalhoz intézett dedicatióit. Óhajtjuk, hogy a lelkes ifjú tudóst útjában áldás és szerencse kísérje.

II. Rákóczi Ferenczhez intézett folyamodvány könyv ki nyomtatására kért segély tárgyában. A magyar országos levéltár kincstári osztályának »Inutilia 1708.« feliratu csomagjában, mely 1708 elejéről való folyamodványokat tartalmaz, találtam az itt következő levelet:

Felséges Fejedelem!

Nékem nagy jó Kegyelmes Uram!

Mivel én ez munkácskát Felségednek dedicaltam és a Felséged fejedelmi dicsősséges neve alatt akarom világra is bocsá-

tani: alázatosan kérem Felsőgedet, mint nékem nagy jó kegyelmes Uramat, méltóztassék — ha tovább nem is — avagy csak praefatióját ezen munkácskának kegyelmessen megolvasni. Noha nem ilyen üszögében, hanem jól elkészülve, nyomtatásban kell vala ez munkácskát Felsőgednek bémutatnom, — melynek is eddigvaló kijövetelire nagylelkű emberek vóltanak ösztönim, — de a sok körülem lévő szükség, szegénység, és ennek kinyomattatására való tehetetlenség, a debreczeni typographiának is a németek miatt való elpraedáltatása (1750.) ebbéli szándékomban meggátolt.

Volna ilyen szándékom Kegyelmes Uram, hogy Lócsére avagy Bártfára felküldeném s kinyomattatnám; de sem fizetése Ecclesiámban annyiravaló, kinek végbenvitelében magamat azzal segíthetném, nincs, sem másunnan a szűk időhöz képest nem szerezhetek, ha Felsőged fejedelmi kegyelmessége hozzám nem járúl. Ha Isten módot adna benne, Kegyelmes Uram, magam felvinném Lócsére avagy Bártfára a typographiában, és annakutána egész készületivel — jó Istenem segítségéből — akar-nám Felsőgednek praesentálnom, mellyen teljes tehetséggel igyekezem is.

Felsőgednek nékem nagy jó Kegyelmes Uramnak
együgyű, de igaz és hív szolgája

Herczeg-Szölösi István m. k.

most kemecsei lelki-tanító.

Kivül: Az Felsőges Fejedelem Felső-vadászi II. Rákóczi Ferencz, nékem nagy jó Kegyelmes Uram, kegyelmessen megolvasni méltóztassék.

Közli: *Thaly Kálmán.*

HIRLAPIRODALMI STATISZTIKA.

A földm. ipar- és kereskedelemügyi m. k. ministeriumban, a hírlapok és folyóiratok statistikája az 1877. évre összeállítottván, az eredmény következő:

1. Az összesen megjelent 381 (315) ¹⁾ hírlap és folyóirat közül volt:

¹⁾ A zárjelek közti számok az 1876. évi adatokat mutatják.

a) politikai tartalmú:

magyar nyelven 96 (87)
 magyar-német nyelven 2 (1)
 horvát nyelven 4 (3)
 német nyelven 45 (33)
 tót nyelven 3 (4)
 szerb nyelven 2 (3)
 román nyelven 2 (4)
 olasz nyelven 1 (1)
 héber nyelven 1 (1)
 összesen 156 (137).

b) szépirodalmi tartalmú:

magyar nyelven 28 (20)
 horvát nyelven 3 (6)
 német nyelven 5 (5)
 tót nyelven 2 (0)
 szerb nyelven 1 (2)
 román nyelven 3 (3)
 összesen 42 (36).

c) szaklap:

magyar nyelven 106 (85)
 horvát nyelven 18 (7)
 német nyelven 5 (7)
 szerb nyelven 3 (2)
 orosz nyelven 1 (0)
 román nyelven 6 (5)
 olasz nyelven 2 (2)
 héber nyelven 1 (1)
 összesen 168 (130).

d) éleczlap:

magyar nyelven 5 (7)
 horvát nyelven 1 (0)
 német nyelven 4 (1)
 tót nyelven 3 (1)
 szerb nyelven 0 (1)
 román nyelven 2 (2)
 összesen 15 (12).

2. Ezen hírlapokból és folyóiratokból postán szétküldetett
 összesen: 24.417,895 (19.556,774) példány és pedig: 21*

a) politikai :

magyar nyelven 10.684,329 (7.804,447)
 magyar-német nyelven 78,250 (4800)
 horvát nyelven 729,358 (578,767)
 német nyelven 7.589,804 (6.296,046)
 tót nyelven 222,017 (216,625)
 szerb nyelven 360,700 (417,109)
 román nyelven 129,622 (91,808)
 olasz nyelven 24,864 (25,600)
 héber nyelven 20,800 (20,800)
 összesen 19.839,744 (15.456,002).

b) szépirodalmi :

magyar nyelven 1.815,827 (1.557,179)
 horvát nyelven 71,760 (132,380)
 német nyelven 20,596 (17,366)
 tót nyelven 9181 (0)
 szerb nyelven 20,000 (13,400)
 román nyelven 34,119 (94,072)
 összesen 1.971,483 (1.769,397).

c) szaklap :

magyar nyelven 1.789,533 (1.708,504)
 horvát nyelven 160,659 (42,708)
 német nyelven 296,636 (252,337)
 horvát-német nyelven 0 (5040)
 tót nyelven 51,238 (68,326)
 szerb nyelven 19,206 (14,179)
 orosz nyelven 23,400 (0)
 román nyelven 74,292 (42,964)
 olasz nyelven 1786 (755)
 héber nyelven 4678 (4960)
 összesen 2.421,428 (2.139,773).

d) élelzap :

magyar nyelven 137,574 (151,900)
 horvát nyelven 1600 (0)
 német nyelven 17,210 (13,000)
 tót nyelven 8580 (8596)
 szerb nyelven 0 (1360)
 román nyelven 20,276 (16,746)
 összesen 185,240 (191,602).

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

kiadásában megjelent és saját könyvkiadó hivatalában (Buda-Pest Akadémia épületében) valamint a könyvárusoknál kapható:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR.

Az 1531—1711 megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve.

Irtta

SZABÓ KÁROLY.

Nagy 8-rét, 47 iv. Ára füzve 4 frt.

E monumentalis munka nemzeti irodalmunk történetére nézve rendkívüli fontossággal bír. Csaknem húsz évi kitartó buvárkodás és adatgyűjtés eredménye az. Szerző az ország egyik szélétől a másikig, néhány száz könyvtárban, nem csak a czimtarakat, hanem magukat a könyveket is gondosan átforgatta. Nem egyedül a czimmásokat adja, hanem pontosan közli a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát a lehetőség szerint, kinyomozza névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, kideríteni törekszik a hely és név nélkül megjelent munkák nyomtatási helyét és idejét sat. A hol szükségét látja, leírásaihoz jegyzeteket csatol, sok jellemző és érdekes idézetet közöl, utal a forrásokra, honnan az illető munkáról részletesebb felvilágosítás meríthető, **szóval nem egyszerű czimtart, hanem példás szorgalommal és ritka szakismerettel földolgozott vezéerkönyvet ír az 1531—1711. évek között nyomtatásban megjelent egész magyar irodalomhoz.** Hirdeti, hogy nemzeti életünk leggyászosabb kora is mily erőteljes és virágzó irodalmat tudott teremteni, s szembetűnővé teszi irodalom-történeti ismereteink örvendetes gyarapodását. Mert míg e század elején Sándor István, hasonló irányu munkájában, ugyanazon időszakból csak 990 magyar nyomtatványt sorolt fel, Szabó Károly fáradságtalan és szerencsés kutatásai e számot majdnem megkétszerezték.

E munka nélkülözhetlen minden könyvtárban, akár magányos, akár nyilvános legyen az, s nélkülözhetlen minden oly mivelt vagy szakemberre nézve, ki nemzeti irodalmunk tanulmányozásával komolyan foglalkozik.

Azonkívül megjelent még az Akadémia kiadásában a következő könyvészeti segédkönyv:

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK

magyar tudományos

REP E R T O R I U M A.

Készítette

SZINNYEI JÓZSEF.

I. Osztály. Történelem és annak segédtudományai.

I. kötet. 8-adrét. 47 iv. Ára füzve 5 frt.

II. Osztály. Természettudomány és Matematika.

I. kötet. 8-adrét. 53 iv. Ára füzve 5 frt.

Időszaki sajtónk fölvirágzása és mind jobban növekvő terjedelme, érezhetővé tette egy czimmutató szükségét, melyben koronként megjelent tudományos értékű cikkeink össze legyenek gyűjtve. A M. T. Akadémia ily repertorium kiadását elhatározván, Szinnyei Józsefet bizta meg a munka elkészítésével, ki rövid idő alatt két terjedelmes kötetet adott belőle a közönség kezébe, melyek elseje a történelmet és segédtudományait, másodikika pedig, a természettudományt és matematikát foglalja magában. Az utóbbi nem követ szigorú szakszerű besorolást, mert azt ingatag műnyelvünk laikus emberre nézve egészen lehetetlenné teszi, hanem szótár módjára van szerkesztve. Ezen repertorium kétségkívül igen becses, sőt nélkülözhetetlen kézikönyve lesz a tudósoknak és íróknak.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

kiadásában megjelent és saját könyvkiadó-hivatalában (Buda-Pest, Akadémia épületében) valamint a könyvtáraknál kapható:

RÉVAI MIKLÓS ÉLETE ÉS MUNKÁI.

A M. T. Akadémia által a Fraknoi-Horváth díjjal jutalmazott pályamű.

Irta

BÁNÓCZI JÓZSEF.

Kis 8-rét, 26 ív. Ára 2 frt 60. Diszkrétésben 3 frt.

Az akadémiai könyvkiadó-vállalat pártoló tagjai ezen munkát a szokott kedvezményi áron szerezhetik meg.

Ezen irodalomtörténeti monographia az Akadémia utolsó nagygyűlésén a Horváth Mihály és Fraknoi Vilmos által kitűzött 100 arany pálya-díjjal jutalmaztatott. A hivatalos jelentés így szól:

»Mindén tekintetben jeles mű. Egyaránt biztos kézzel rajzolja Révaiban az embert, költőt és nyelvészt. Sok új adatot hoz napfényre, nem egy elfogadottat megezáfol; fejtegetései alaposak s a tényeket és eszméket gyakran helyezi új világitásba. Különösen sikerült részek Révai nyelvtörténeti és nyelvhasznító irányának jellemzése, viszonya a nyelvújításhoz, Verseghy méltatása sat. A kornak nagy vonásokkal rajzolt politikai, társadalmi, irodalmi és tudományos háttéréből plasztikailag emelkedik ki Révai alakja, s úgy szólva előttünk fejlődik. Szerző ritka tárgyilagossággal leplezi föl hőse erkölcsi és szellemi bensőjét. Oly kevéssé pusztá dicsőítője, mint kritikusa. Nagy mérséklettel és biztos tapintattal vegyíti alakján a fényt és árnyat s elevenen tünteti föl legjellemzőbb sajátságait. Előadása vonzó, compositiója természetes és művészi: egyszóval a tartalom alaposságával a forma művészete egyesül a siker nem közönséges fokán, s így túlzás nélkül elmondhatni: e mű irodalmunknak valóságos diszére válik.«

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.

A HATODIK FÜZET TARTALMA:

Fraknoi Vilmos: Könyvtáblákban fölfedezett XVI. és XVII. századbeli magyar ősnymtatványok	251—302
„ „ Szabó Károly régi magyar könyvtára	303—313
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok	313—319
Csontos János: A páрмаi Corvin-codex	319—328
Dr. Kreszmárik János: Egy csagatáj kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában	328—331
Vegyes közlemények	332—338
A magyar irodalom 1878-ban	LXXV—LXXXII
Hazai nem magyar irodalom	LXXXII—LXXXV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	LXXXV—LXXXVI
Kimutatás a »Magyar Könyv-Szemle« 1878. évi folyamában felsorolt könyvekről	LXXXVII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, vagy a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

KÖNYVTÁBLÁKBAN FÖLFEDEZETT XVI. ÉS XVII. SZÁZADBELI MAGYAR ŐSNYOMTATVÁNYOK.

Frakuói Vilmostól.

I.

B E V E Z E T É S.

— Olvastatott a Történelmi Társulat 1878. december 5-iki ülésén. —

I.

A régibb magyar irodalomtörténet terén, Toldy Ferencz alapvető munkáinak megjelenése óta, oly fontos és hasznos munka, mint Szabó Károly »Régi magyar könyvtára« alig látott napvilágot.

Mindnyájan, a kik, bármely irányban, nemzetünk szellemi életének történeti múltját felderíteni törekszünk, bő anyagot, vagy legalább tanulságos útmutatást fogunk abban találni. Nemzetünk szellemi életének és fejlődésének hű tükörét nyújtja az. E tükör több tekintetben oly képeket állít elénk, melyeknél örömmel és önérzettel időzhetünk. Mert, miként az Akadémia ez évi közülésén, titkári jelentésében, e munkáról szólva, említém, tanúságot tesz az arról, hogy »nemzetünk, életének leggyászosabb korszakában is, képes volt erőteljes és virágzó irodalmat teremteni.«

Azonban másrésről több oly tényt constatál, a mely nemzeti jellemünket nem a legelőnyösebb világitásban tünteti föl. Csak egyet emelek ki. Újabb tanúságot tesz azon gondatlanságról, melylyel nemzeti irodalmunk emlékeit pusztúlni és veszni engedték, és engedjük még mai nap is.

Szabó Károly, miután az összes irodalomtörténeti készletet áttanulmányozta, és néhány száz könyvtárt átkutatott, 1790 munkát ismertet, a melyek 1531-től 1711-ig magyar nyelven, sajtó útján közrebocsáttattak.

Ezen 1789 munka közül 193 olyan, a melyeknek czímeit irodalomtörténeti munkákból ismeri ugyan, de az átbúvárolt

könyvtárakban egyetlen példányát sem találta. Továbbá 620 munka olyan, a melyekből az átbúvárolt néhány száz könyvtárban csak egyetlen egy példányt talált, a melyeket tehát unicumoknak tarthatunk.

Remélljük, hogy azon figyelem és érdeklődés, melyet Szabó Károly munkája a régi magyar irodalom termékeire fog irányozni, ezen statistikai eredményt némileg módosítani fogja. Nincs kétségem az iránt, hogy sok oly munkával fogunk megismerkedni, melyeknek czímeit sem, vagy csak czímeit ismertük; és ki fog derülni, hogy sok unicumnak tartott munka több példányban lappang.

Épen ezen cél elérésére, a szakférfiakat és az érdeklődő közönséget régi irodalmunk maradványainak egy oly lelhelyére kívánom figyelmessé tenni, a mely ekkorig alig volt kizsákmányolva, és így jutalmazó eredményekkel kecsegtet. Értem a XVI. és XVII. századbéli könyvek kötéseinek tábláit.

Igen természetesnek találtam, midőn ezen nyilatkozatom még szakférfiak, érdemes történetbúvárok ajkaira is mosolyt idézett. Épen azért kívántam ezen helyen, illetékes közönség előtt, szólani e tárgyról, és bemutatni e téren a múzeumi könyvtárban, tisztársaim közreműködésével tett kutatásaim eredményeit; a melyeknek jelentőségét már abból is méltóztassanak megítélni, hogy egyebek között, negyvenöt oly XVI. és XVII. századbéli magyar nyomtatvánnyal gazdagítottuk irodalmunkat, a melyek ekkorig egy példányban sem voltak ismeretesek.

A régi kéziratok és könyvek táblái a külföldi búvárok figyelmét már közel félszázad óta magokra vonták. Anglia, Franciaország és Németország terjedelmes és számos műmellékletekkel díszlő munkákban bírják a könyvkötés fejlődésének történetét ismertetve és illusztrálva.

De nemcsak ipar- és műtörténeti szempontból érdekesek a táblák. Ezek a XVI. század közepéig fából készültek, melynek külső és belső borítékára gyakran használtak fel kéziratokat és okleveleket, a melyeket esetleges birtokosaik értéktelennek tartottak; főleg a nyomtatott könyvek nagyobb elterjedése után, melyek a kéziratokat a használatból mindinkább kiszorították.

Az ekképen könyvkötési anyag gyanánt fölhasznált hárttyák nem ritkán nagy irodalmi értékkel bírnak. Így például Pertz

a Schwabenspiegel legrégebbi kéziratát, kitűnő hazánkfia Endlicher pedig a bécsi császári könyvtárnak 1848 előtti öre, Ulpián és Plinius ismeretlen munkáinak töredékeit fedezte föl codexek tábláin.

És mi is oly szerencsések voltunk a minap egy XIV. századbeli glagolita legendárium töredékeit fejteni le, a melyeket a legjelesebb ó-szláv irodalomtörténész Miklosich kiváló érdekűeknek mondott. Mert hazánkban is nagymennyiségű hártya-kéziratokat használtak föl, vagy jobban mondva pusztítottak el a könyvkötők. Fényesen kiállított missalék, gradualek sem kerültek ki e szomorú sorsot. Miként ezt az itt bemutatott példányok tanúsítják. És nem egy fontos oklevelet is fejtettünk már le. Példágyanánt bemutatathatók egy XV. századbeli magyarországi mise-könyvet, melynek borítékján a kalocsai érsekség történetére nagy fontosságú 1495-iki oklevél van ragasztva. Valamint egy könyvtáblát, melynek borítékjául Kolozsvár városának egy 1595-iki oklevele van felhasználva.

Nem időzöm tovább ezen tárgynál, mert kilátásba helyezhetem, hogy egyik tisztársam Csontosy János úr a magyarországi könyvkötés és kereskedés történetét ki fogja dolgozni.

A XVI. század közepe óta a fatáblák helyett használatba jönnek a puha táblák, melyek összeragasztott és azután bőrrel borított papírrétegekből állanak, míg ezeket a XVII. század vége felé a lemezpapír (pappendeckl) teljesen kiszorítja.

Miként előbb a táblák borítására hártya kéziratokat, úgy most a bőrboríték kitöltésére nyomtatványokat, és néha papírkéziratokat használnak. Minthogy pedig a papírnak ára viszonylag igen nagy volt, a könyvkötők szívesen nyúltak a nyomtatott papírkészlethez, a melylyel az akkori viszonyok között bőven rendelkeztek.

Ugyanis a könyvkötők rendszeren könyvárúsok is voltak, a kik az akkori hitelviszonyok következtében a könyveket csak készpénzfizetés mellett, nem pedig mint ma szokás, bizományban szerezték meg. Így tehát az el nem árúsított készletet vissza nem küldhetvén, mint maculaturát értékesítették.

Innen van, hogy némely könyvtáblákban valamely nyomtatványnak ugyanazon egy ívét 10—20 példányban; míg máskor egy táblában ugyanazon munkának összes íveit, vagy többféle

munkának egyes leveleit találjuk, amint ezek véletlenül a könyvkötőnek kezeibe jutottak. Azonban igen gyakran használtattak föl régibb munkák is, p. o. XVII. századbeli munkák kötésénél XV. századbeli latin incunabulák; a melyek különféle módon juthattak a könyvkötő kezére.

Annak nyomára jutni, vajjon a könyvtáblában elvannak-e temetve ily nyomtatványok, igen könnyű. Csak a tábla belső részét borító tiszta lapot kell fölemelni, megkarczolni vagy szivacsos megnedvesíteni.

A külföldön úgy látszik, a táblák átkutatása és tartalmuk kifejtése nem tartozik a bibliographiai feladatok közé. Legalább nincs tudomásunk arról, hogy ily munkásság jelentékeny eredményekre vezetett volna. És ez természetes. A nagy román és germán irodalmak a XVI. század második felében már annyira termékenyek voltak, hogy az ezen korbéli irodalmi termékek teljes bírására nem kell különös súlyt fektetni. E mellett azon nemzetek kevesebb viszontagságoknak voltak kitéve, és számos tudományos gyűpontokkal bírtak; minélfogva alig lehet föltenni, hogy XVI. és XVII. századbeli nyomtatványokat könyvtáraik mind meg ne őrizték volna. A szerencsésebb nemzetek tehát nem szorúltak rá, hogy figyelmöket és idejüket ily bűvárlatokra szenteljék.

Egészen mások a viszonyok nálunk, hol egy XVI. századbeli ismeretlen magyar nyomtatvány felfedezésekor örömmünnepet ül a bűvár.

És így természetes, hogy midőn e század második felében a magyar irodalomtörténeti tanulmányok nagyobb lendületet vettek, egyes kutatóinknak a könyvtáblák sem kerültek el figyelmöket.

Névszerint Toldy Ferenczről tudjuk, hogy néki ily módon fölfedezett töredékekből egész kis gyűjteménye volt, melynek legbecsesebb darabja Sz t á r a i M i h á l y 1550-ben nyomtatott, a kath. papságot gunyoló szatirájának (Az igaz papságnak tikáre), három levélből álló töredéke, melyet egy XVI. századi erdélyi nyomtatvány fedeléből áztatott ki.¹⁾

¹⁾ L. Sz a b ó K á r o l y. Régi magyar könyvtár. 12. 1. 34. szám.

Lugossy József, Szabó Károly és mások követték példáját. Azonban csak egyes esetekben tették ezt, mikor véletlenül a könyvtábla megromlása által annak tartalma szembetűnővé vált.

Rendszeresen a táblák felkutatását először mi indítottuk meg a Nemzeti Múzeum könyvtárában, és kiterjeszkedtünk az Akadémia és az egyetem könyvtárára, sőt a nm. belügyminiszterium felhatalmazásával az országos levéltár kincstári osztályára is; minthogy meggyőződünk, hogy miként a nyomtatott munkák, úgy a számadási könyvek, czéhszabályok, sőt könyvalakban kiállított nemesi címerlevelek táblái is rejtegetnek becses nyomtatványokat.

Közel száz könyvtáblát áztattunk föl; és lehető óvatossággal szétválasztva az összeragasztott lapokat, egybe állítottuk azokat. A hol a címlapok hiányoztak, meghatároztuk a töredékeket, a mennyiben erre magunk képesek nem voltunk, Szabó Károlyhoz fordulva, a ki ismeretes előzékenységével és pontosságával támogatott minket.

Az aratás — miként Szabó Károly egyik levelében megjegyzi — valóban gazdagnak mondható.

Természetes, hogy nagy tömegben találtuk a már ismert és számos példányokban előforduló munkák töredékeit. Azonban miként előbb említém, a XVI. és XVII. századból 45 oly magyar munkát vagy annak töredékét találtuk, a melyet Szabó Károly az általa átbúvárolt néhány száz könyvtár egyikében sem talált.

Lesz szerencsém ezeket bemutatni. Tüzetesen a »Magyar Könyvszemle« legközelebbi füzetében fogom azokat egyenkint leírni. Most rövid ismertetésökre és irodalomtörténeti fontosságuk méltatására szorítkozom.

II.

A napvilágra hozott nyomtatványok az irodalom minden ágából valók; úgymint: hittudományi munkák — énekes könyvek és énekek — latin nyelvtanok — jósló- és álmoskönyvek — naptárak, — végre egy orvosi hirdetés.

A hittudományi munkák sorában a legrégebb »Az Urnak vacsorájáról való közönséges keresztyéni vallás, melyet a keresztyéni

tanítók mind egész Magyar Országból s mind Erdéلبől a Vásárhelyi szent Sinatba tőttek és kiatták«, (Kolozsvár 1559), melynek teljes és ép példánya került ki. Továbbá Kulcsár György Postillájának hat levéلبől álló töredéke. Ezen prédikációs könyvnek három kiadását ismerjük (1574 Alsó-Lindva, 1579 Bártfa, 1597 Bártfa). Azonban a jelen töredék mindegyiktől eltér, és így kétségtelenné teszi, hogy egy negyedik kiadás is jelent meg; a mely tény — annál fogva érdekes, mert a XVI. századbeli magyar homiletikai irodalom egyik terméke sem ért ennyi kiadást. Kulcsár György tehát a XVI. század végső tizedeiben teljesen uralkodott az ágostai hitvallású templomokban.

Ugyanezen hitvallású hívek használatára nyomtatott az a káté, a melynek legnagyobb részét, 15, 4-rétő levelét találtuk föl. Minthogy a fővárosi könyvtárakban őrzött luth. káték példányaitól teljesen eltérő, Szabó Károlyt kértem föl a meghatározásra. Szerinte kétségtelenül keresztűri nyomtatvány a XVII. század elejéről, minthogy betűi tökéletesen találnak Farkas Imre nyomdász egy 1619-iki nyomtatványának betűivel. Azonban szerzőjét meg nem határozhatta, mivel ezen káténak más példánya nem került volt kezei közé. Ezen töredékről még azt kell megjegyezmem, hogy a nyomdai correctúra lapokból áll, a melyekből látjuk, hogy a XVII. századbeli szedők ép úgy tették próbára az írók türelmét, mint a XVII. századbeli írók a szedőkét, minthogy a káté szerzője a kiszedett szövegben nagy változásokat tett, egész sorokat törölt.

Részben az egyházi irodalom és részben a költészet körébe tartoznak az énekes könyvek, a melyeket a magyarországi protestáns egyházak a XVI. században meglepő nagy számban nyomattak, és a melyeket, sajnos, irodalomtörténetünk munkásai még nem részesítettek a megérdemlett méltatásban. Szabó Károly tíz különféle XVI. századbeli protestáns énekes könyvet ismertet. Ezekhez fölfedezéseink által még kettővel járultunk. Az egyik Szabó Károly ítélete szerint debreczeni nyomtatás és régiebb az általa látott 1579-iki debreczeni énekes könyvnél. A zsoltárokat tartalmazza, verses feldolgozásban.

Három ily zsoltár fölébe G. Z. kezdőbetűk vannak helyezve, a melyek kétségtelenül a szerző Zegedi Gergely nevét rejtik, a ki-

nek számos művét tartalmazza a későbbi Bornemissza-féle 1584-iki detrekői énekeskönyv is.

A másik halotti énekeknek gyűjteményét tartalmazza és úgyszólván teljesen van meg. Sem kiadóját, sem nyomatási helyét és évét nem ismerjük. Csak annyit tudunk, hogy a XVI. század második feléből való, minthogy 1599-el signált könyvtáblában találtuk; hogy továbbá lutheranus egyházak számára készült; és hogy abból csak ez az egy példány ismeretes.

A világi költészet köréből hét éneket mutathatok föl.

Az első Sztárai Miklós-tól »Az Viz ezönnec Historiayarol való szép Enec«, melynek 1581. kolozsvári kiadását ismertük, de mi egy ettől eltérő, úgy látszik néhány évvel régibb kiadásnak töredékét fedeztük föl.

A másik a czegei névtelen költőnek műve. Toldy Ferencz szintén egy könyvtáblából szedte ki ennek két (B₁ és B₄) levelét. Czimlapját nem bírván sem címet, sem nyomatási évét nem tudta meghatározni. Szabó Károly munkájában tehát a XVI. századbeli év nélküli nyomtatványok között ily cím alatt fordul elő: »O datis és Zariadres szerelme,« minthogy a verses mű ezzel foglalkozik. Mi ezen műnek czimlapját és szövegének legnagyobb részét hoztuk napvilágra. Címe így hangzik: »Effectus Amoris. Az szerelemnek ereje, kit Acheneusból magyar rithmusba szerzettenek atyáknak anyáknak tanulására, mense Julio Anno Domini 1587 . . . Debrecenbe Anno Domini 1588.« Ekképen Szilády Áronnak lehetővé fog válni, a Corpus Poetarum II. kötetébe ezen művet úgy szólván teljesen fölvenni.

A Bogathi Fazekas Miklós által szerzett és 1591-ben Kolozsvárt kinyomatott »Ez világi nagy sok zúr zavarról való ének,« az országos levéltár egyik számadási könyv táblájából egy új kiadásban került elő.

A XVII. századból Balassa és Rimai »Istenes Énekei« négy (teljesen ismeretlen) váradi kiadásának egyikéből töredéket birunk. Továbbá három egészen ismeretlen énekkel gazdagítottuk a magyar költészet történetét. Ezek: Köröspataki Jánostól »A havasalföldi harcztérről való historia«, 1656-ból. ¹⁾

¹⁾ Ismertetve volt már a Könyv-Szemle I. kötetének 320 lapján.

Továbbá egy Európa elragadtatásáról szóló ének töredéke, mely kétségtelenül lőcsei nyomtatás. Végre egy ének töredéke, mely az anyákat oktatja mikép járjanak el leányaik kiházásításánál.

Ezekhez járúl egy magyar drámának töredéke. Ennek ekkorig legrégibb ismert kiadása az 1683-iki lőcsei volt: most 1646-iki váradi kiadását is ismerjük.

A XVII. századbeli protestáns iskolákban előadott tanodai drámáknak ez az egyetlen nyomtatott maradványa. Sajnos, hogy épen ebből a legcsekélyebb töredéket bírjuk fölmutatni.

Az iskoláink használatára készült régibb tankönyvek — kivéve a magyar nyelvtanokat — ekkorig kevésbé vonták magokra szakférfaik figyelmét. Pedig a hazai tanügy és műveltség történetében érdekes fejezetet képeznének. Örömmel jelenthetem, hogy Szily Kálmán a magyar számtani iskolai kézikönyvek tanulmányozását már megkezdte. Főleg az volna kívánatos, ha philologusaink a magyarországi latin nyelvtanok ismertetésére vállalkoznának. Ezek ugyanis a régibb tanulmányi rendszerben a legfontosabb helyet foglalták el.

A XVI. századból és a XVII. első tizedeiből Magyarországban nyomtatott latin nyelvtant nem ismerünk. Kétségkívül a külföldön nyomtatott munkákat használták. Hazánkban a latin grammatikai irodalom megalapítása azon időre esik, a mikor Bethlen Gábor és Rákóczy György meghívására hírneves külföldi tudósok: Alsted, Bisterfeld és Comenius foglalták el a gyulafehérvári és pataki főiskolák tanszékeit. Ezeknek közreműködésével latin nyelvtanok egész sorozata jelent meg egymás után, a melyek magyar nyelven közbeszótt szavak és mondatok által szintén a magyar bibliographia körébe tartoznak.

Sajnos, hogy a nyelvtanok példányai, természetöknél és használatuknál fogva, leginkább ki voltak téve az elpusztulásnak. Igy történt, hogy eddig tudtomra a legrégibb magyarországi latin nyelvtan gyanánt a Bisterfeld »*Rudimenta linguae latinae in usum scholae Albensis*« című munkájának 1640-iki harmadik kiadását tekintettük, melyből egy példány a Múzeum könyvtárának birtokában van.

A könyvtáblákban sikerült a két régibb kiadásnak, valamint más egykorú, ismeretlen és meg nem határozható nyelvtanok töredékeinek nyomára jutni.

Kétségkívül katolikus tanodák használatára nyomtatott egy másik nyelvtan, a melynek végső leveleit bírjuk. Ezeken az iskolai imádságok is olvashatók, latin és magyar nyelven. Érdekes a »Tanulás előtt való könyörgés«, melyben a tanulók főleg azért könyörögnek: »Engedgy jó értelmet a deáki tudományokban és azokkal igazán való élest.«

Ismeretes, hogy a csillagjóslattal még a XVI. században is előszeretettel foglalkoztak. Különösen Német- és Lengyelországban sűrűn jelentek meg az u. n. Prognosticumok, melyek közül több magyar fordításban is megjelent. A legrégebb az, a mely 1578-ban Kolozsvárt nyomtatott ki, a melynek egyetlen példányából az Akadémia az elejét bírja (A—D₁ leveleket), mi pedig a hiányzó végső leveleket (D—D₄) fedeztük föl. Ez a danczigi *Misocacus Vilmos prognosticon*a »az új cometa felől, mely az elmúlt 1577 esztendőben szent András havában tetszett meg.«

Szabadjon egy helyét kiemelnem, mely úgy tartalmánál, mint sajtászerű fordításánál fogva érdekes. »Mínthogy — úgymond — az nyolczadik kilenczed és tizedik házban főispán a Saturnus, ki e cometának dispositióra kétség nélkül főpapi fejedelemnek halálát jedzi és nagy fejedelemnek veszedelmét jedzi, olyannak ki beteges és vén korában volna. Kit én Moszka Császár felől ítélnék, mert immár vénségnek idejébe vagon, meg a Cometa is Moszkaország felé nyútotta vala a farkát.«

»A babonás kor balvéleményei érdekes emléke ez« — jegyzi meg Toldy. ¹⁾ És hozzá tehetjük a kor babonás véleményeit ügyesen kizsákmányoló élelmes ember műve; minthogy a fentebbi jóslattal bizonyosan Báthory Istvánnak akart kedveskedni, kinek a munkát ajánlotta volt.

A babonás kor emlékeihez sorolhatjuk az álmos könyveket is. Ekkorig a XVI. századból egyáltalán nem, a XVII. századból csak egy álmos könyvet ismertünk, a melynek töredékét, Lugossy ajándékából, a Múzeum könyvtára bírja.

Debreczenben 1635-ben jelent meg, s mint a cím hirdeti új kiadás.

¹⁾ Új Magyar Múzeum. 1853. H. 189. l.

Mi most egy régibb és egy újabb kiadásnak töredékeit mutathatjuk föl.

Számra nézve a magyar naptár-irodalom nyerte kutatásaink által a legnagyobb gyaropodást.

Hogy régi naptáraink a nyelvész és a történetíróra nézve mily becses kútforrások, általánosan ismeretes. Annál inkább kell sajnálnunk, hogy csak kevés maradt ránk. A legrégebb magyar nyelvű naptár, melyből példányt birunk 1572-ben Bécsben nyomtatott. Azóta 19 különféle helyen adtak ki magyar naptárakat. Igen valószínű az a számítás, hogy ezen 19-féle naptárból 1572—1711 között összesen több mint hétszáz évfolyam látott napvilágot. Már pedig Szabó Károly összesen csak 153 évfolyamot ismertet, s ezeknek is egy részét csak irodalomtörténeti feljegyzések alapján, míg a többiből majdnem fele unicum.

Az általunk felfedezett 22 ismeretlen évfolyam nemcsak az ismert naptárak számát szaporítja. Több tekintetben figyelemreméltók.

Mindenekelőtt nevezetes egy 1595-ik évi naptár töredéke, a mely az ó (júliánus) az új Gregorianus naptárt, egymás mellett adja; a melyhez hasonlót könyvtáraink eddig nem birtak. Wespriemi és Sándor említést tesznek ugyan egy 1593-iki debreczeni »Ó és Új Kalendarium«-ról, a melynek azonban ma egy példányát sem ismerjük. ¹⁾

Tudva levő, hogy a XIII. Gergely pápa által 1582 február 24-iki bullájában kihirdetett új naptárt, Rudolf király már a következő évben Magyarországra, rendelet útján behozta. De több megye vonakodott azt elfogadni. És például Szepesmegye 1584. június 15-iki föliratában kijelentette, hogy az új naptár illetén behozatala »jogaikkal és szabadságaikkal ellenkezik.« Az 1588. évi országgyűlés törvény útján rendelte el az új naptár általános használatát. Mindazáltal több megyében, főleg a protestáns rendek, a XVII. század elejéig ragaszkodtak az ó naptárhoz. Ily vidékek számára nyomtatott — mint Szabó Károly véli — valamelyik dunántúli városban a jelen naptár, minthogy ebben első helyen áll az ó naptár, és mindig a második lapon az új naptár.

Mellőzve a többi naptárakat, a legnagyobb fontosságút emelem csak ki. Azt, mely 1658-ban Váradon látott napvilágot. A

¹⁾ Szabó K. 132. I. 268. szám.

magyar naptárak mind a lengyel- és németországi csillagászok naptárai nyomán készültek. Magyarországi naptárkészítő csillagászt a XVII. századból eddig csak kettőt ismertünk: a készmárki Fröhlich Dávidot és a szebeni Schnitzler Jakabot.

Az említett váradi naptár egy harmadik eddig egészen ismeretlen magyar csillagászt mutat be: Rákosi Boldizsárban, ki magát a naptár címlapján »Erdélyi Astronomusnak« nevezi. Személyéről és munkásságáról semmi egyebet nem tudunk, sőt a megelőző és a következő évekből fenntartott naptárak sem viselik az ő nevét; azok már a boroszlói Neubarth-feleket használják föl.

Végre az 1631-iki bártfai naptárt az utolsó lapján látható fametszetű rajz teszi érdekessé, a melylyel más naptárakban nem találkozunk. Ez az »Érvágásról való figura«, a mely egy emberi alakot állít elő, a tizenkét égi jel által oly formán környezve, hogy kitüntessék mely hónapban a test melyik részén kelljen az érvágást alkalmazni. Ismeretes ugyanis, hogy a régi gyógyászati iskolának az érvágás volt egyik legáltalánosabb gyógymódja.

Ezzel összefüggésben emlitem meg az egyetlen gyógyászati magyar nyomtatványt, melyet találtunk. Ez Hoffman Illyés »sebes szemgyógyító« hirdetése, melyet egy 1616-ik évi könyvtáblában 25 példányban találtunk. Egy 8-adrétű lap egyik felén az »Electuariumnak azaz a Terjeknek hasznáru« ír, mint a melyek a méreg, pestis és hurut ellen biztos gyógyszerek. A második oldalán »az vörös Ihrnak hasznáru«, a melyet hurut, fulladás és sebek gyógyítására ajánl.

Miként előbb említém, még nagyobb azon általunk a könyvtáblákból kifejtett nyomtatványoknak száma, a melyeket már ismertünk. Mindazáltal ezek között is nem egy ritka és becses fordul elő. Ilyen, például, Salánki Györgynek a nádudvari diadalról írt, 1581-ben Kolozsvárt nyomtatott éneke, melynek egyetlen példánya volt ekkorig ismeretes, s ezt is múzeumi könyvtárunk bírja.

Ilyen az 1630-iki Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor özvegyének rövid fejedelemsége alatt tartott erdélyi országgyűlés törvényczikkeinek nyomdai correctúrái, a melyekből kitűnik, hogy a szövegben, a sajtó alatt is, tettek sokféle módosításokat. Különös az is, hogy habár három correctúra töredékeivel bírunk,

a forgalomba hozott példányok nyomdai kiállítása elüt mindegyiktől.

Végül nem hagyhatom említetlenül, hogy a táblák szétfejtésének általán igen érdekfeszítő, mondhatnám izgalmas munkájában kíváncsiságunkat a legmagasabb fokra egy XVII. századi latin könyvnek töredékei emelték, a mely könyv a magyar nyelvtan etymologiai és szókötési kérdéseit meglepő elmeéllel és tudományos apparatussal tárgyalja. Minthogy a töredékek között címlapot nem találtunk, napokig eredmény nélkül kutattam a szerzőt és címet. Végre, nem csekély meglepetésemre, a Toldy Ferencz által kiadott »Corpus Gramaticorum« című gyűjteményben találtam föl. Ez t. i. a tudós kolozsvári nyomdász Tótfalusi Kis Miklósnak Kolozsvárt 1697-ben kiadott Apologiája az általa bibliai kiadásában követett helyesírás tárgyában, és az ehhez kapcsolt »Ratiocinatio de Ortographia« című dolgozata. Erről Toldy az előszóban így szól: »Kénytelen lévén a szerző e könyvét . . . az 1698-iki kolozsyári zsinatnak megsemmisítés végett kiadni, ez irodalmunk legritkább darabjaihoz tartozik; s egyedül Ballagi Mórícz akadémiai rendes tag szívességének köszönöm annak a feledéstől megóvatását, ki gazdag könyvtára e becses kincsét, melylyel kezdődik saját képből újabb nyelvésezetünk, készséggel közölte.«¹⁾

III.

Az általunk feláztatott táblák számos latin, német, tót, cseh, lengyel, sőt francia, angol és hollandi nyomtatványt is tartalmaztak. Nem akarom Önöket ezek ismertetésével fárasztani. De nem hallgathatom el azt a nevezetes cultur történeti felfedezést, melyet az egyik latin nyomtatvány töredéknek köszönhetünk.

Ezen nyomtatvány egy rendkívüli nagyságú íven az egyház-történelem első századának legfontosabb eseményeit állítja össze. A lap alján áll: »Cibinii Excudebant Martinus Heufler et Gregorius Frantliger. Anno M. D. L X X VI.«

¹⁾ Előszó XV. lap. — Azóta Ballagi Mór példánya elveszett; de az Erdélyi Múzeum könyvtára két példánynak jutott birtokába, a melyből az egyiket a mi könyvtárunknak volt szives átengedni.

Eszerint szebeni 1576-iki nyomtatvány áll előttünk.

Épen azon napon, a melyen e töredéket kifejtettük, érkezett meg Müller Frigyes, szebeni evang. lelkésztől, a szebeni ősnymtatványokról szóló beces munkájának második füzete, s melyben a szebeni nyomda történetét is megírta. Eszerint, a legrégebb ismert szebeni nyomtatvány 1592-ből való, és a legelső ismert nyomdász neve Crato János Henrik. Mi tehát a szebeni nyomda történetét felfedezésünk által, 16 évvel korábbra vittük fel, és két ismeretlen nyomdász emlékét mentettük meg. Megemlítem, hogy ezen felfedezésünk a szebeni tudományos körökben nem csekély sensatiót keltett, és a Bruckenthal-Múzeum már is fölkért minket e nyomtatványnak autographicus többszörösítésére.

Végül egy ritka csataképet említek meg, mely a szentgothardi ütközetnek épen azt a válságos situációját tünteti föl a stratégiai felállításokban, mikor a győzelem a törökök részére biztosítottnak látszott, és azt csak De la Feuillade francia tábornoknak megjelenése ragadta ki kezeik közül.

A XVII. századi kéziratokról, melyeket a könyvkötők felhasználáltak, szintén csak röviden akarok említést tenni. Kiemelek egy theologiai kézikönyvet, melyet egy 1603-ban bekötött számadási könyv táblájában találtunk. Továbbá a II. Rákóczy György erdélyi fejedelem által Sorban István gyalui tisztárhoz intézett levelek felvagdalt darabjait. És az Erdődy grófok vörösvári kastélyában az udvari tisztartó által 1666-ban magyar nyelven vezetett udvartartási számadások nagy részét, a mely érdekes képét nyújtja azon életnek, mely a magyar főúri házakban folyt.

De sietek immár befejezni úgy is hosszúra nyúlt előadásomat. Csak azon meggyőződésemet akarom kifejezni, hogy a mienkhez hasonló, sőt talán még nagyobb eredmény várakozik az ez irányban egyebütt, főleg hazánk régibb székesegyházainak, kolostorainak és prot. collégiumainak könyvtáraiban megindítandó kutatásokra. Reméllem is, hogy ezen könyvtárak őrei követni fogják példánkat, és fel fogják támasztani nemzeti múltunk eltemetett emlékeit százados sírjuktól.

1) Die Incunabeln der Hermannstädter Capellen-Bibliothek II. f. 7. 1.

II.

A könyvtáblákból kiáztatott, XVI. és XVII. századbeli, ekkorig ismeretlen, magyar nyomtatványok bibliographiai ismertetése.

1.

Kolozsvár 1559.

Az Vrnak Vaczoraiarol Valo közenséges keresztyéni vallás, melyet a keresztyéni Tanítóc mind egész Magyar Országból, s mind Erdelből a Vásárhellyi szent Sinatba töttéc és kiattác.

A Christus Iesus Szentegyházának építéssere.

M.D.LIX. Esztendőbe. Mindszentnapian.

A colophon: Colosvarot Nyomtattot, Heltai Gáspár Műhelyébe 1559.

8-adrétű, számozatlan 8 levél. (Teljes). — L. Melléklet 1. sz.

A kassai kamara 1584-ik évi számadási könyvében találtott: Melius Job könyvének (Debreczen 1565). Telegdi prédikációi 1580-iki II. kötetének, Félegyházi kátéja 1583-iki kiadásának, egy (debreczeni vagy kolozsvári nyomtatású) latin pro-sodia töredékeivel stb.

2.

Kolozsvár 1578.

Misocacus Vilmos. Prognosticon az wy Cometa felől valo Jöuendölés, mely ez el mult 1.5.77. Esztendőben Sz. András hauában tettet meg Jövendöltetöt Dantzka az Vilhelmus Misocakus Mester által. És dedicaltatot az Felseges es hatalmas István királynac, Lengyelország királyánac. Nyomtattot magyar nyelven Colosuarat Heltaj Gasparne Műhelyebe. 1.5.78. Esztendőben. 4-r. (D₁ D₂ D₃ ⁴ D⁴ levelek vannak meg, míg a M. Akadémia könyvtárának egyetlen példányából az A—D, levelek vannak meg. L. Szabó Károly. Régi Magyar Könyvtár. 142. szám). — L. Melléklet 2. sz.

3.

1580. táján.

Sztárai Miklós. Az Viz ezönnec Historiayarol valo szép Enec, Moisesnec első Könyvéneec hatodic, hetedic, nyoltzadic es kilentzedic részéből szerzettet. 4-rét. (B³ B₄ levél correcturája).

A szöveg teljesen megegyez a kolozsvári 1581-iki kiadásával. (L. Szabó Károly. Régi Magyar Könyvtár 182. szám); de a betűk eltérők. A jelen kiadás régibbnek látszik.

4.

Bártfa. 1581.

Jvdicivm Magyar Nyelven, az eghi Czillagoknak forrásokról, és időeknek szám-tartásokról, ez 1581. Eztendőre, mely Embolismalisanak mondatik, 13 vy Hóldual: Petros Slovaciivs M. által irattatot és számláltatot föl horára, és az Cassai Meridianussara. Ez Eztendőben két Hold töltén lészen Ecclipsis, de az Cassai Horizont fölöt egyik tetzik csak meg, vgy mint, Bodog Aszszony hauának 19. napián, 10 ho: m: enel, az Sarkany czillagnak farka mellet, az Orozlány iegynek 9. grad: m: 33. Az másik Ecclipsis Nap nyugat felé tetzik meg. Bartfan, Daudid Guttgesel. 16-r. A—B (8 levelenként) = 16 sztlan levél.

A Prognostikon vége hiányzik.

5.

Debreczen. 1588.

Effectus Amoris. Az Szerelemnek ereie, kit Achenevsbol Magyar Ritmusba szertettenek, Atiaknak, Aniaknak tanuságra, Mense Julio. Anno Domini 1587. Ad Melodiam (Ouidius iria) Parisnak dolgat etc.

Debreczenbe Anno Domini 1588. 4-r.

(Megvan A₁ B₁ B₃ B₄ egészen, A₃ A₄ töredékesen. — Az Akadémia könyvtárába levő egyetlen példányból csak a B₁ és B₄ levelek vannak még. L. Szabó Károly. Régi magyar Könyvtár 397. szám.) — L. Melléklet 3. szám.

6.

H. N. 1591.

Ó és uj kalendárium 8-r. C iv (a többi hij.) = 8 levél. A következő hónapok vannak meg: Kis Asszony hua,

Zent Michaly haua, Mint Zent haua, Zent Andras haua és Karachon haua első fele.

1599. előtt.

Cantiones funebrales. Kis 8-rét.

(Mevannak B₁ — B₈, C₁ — C₈, D₁ — D₈, E₁ — E₈, F₁ — F₈, I₁ — I₈, vagyis 9—48, 65—72 számozzon levelek.)

A 42^a lapon végződnék a temetési énekek.

A 43^b lapon kezdődik ének »De extremo indicio.«

A 65—72. leveleken »De regno Coelorum« című ének áll, melynek utolsó versszaka így szól:

Az ezer oet szaz es az hatvan het eztendő hogy volna,

A Bornemisza Peter ezt ir 'a Zolyomnak varaba,

Megkoronázua az szep városba lakhássat keuannia.

L. Melléklet 4. szám.

8.

Nagy-Szombat, 1599.

Pécsi Lukács. Calendariom. Es Ez Mostani M.D.XCIX. Esztendőben törteneendő dolgokrul: Anac fölötte az időnc naponkent köüetkezendő allapattyarul iratot itilet. Az Craccai Bernard Doctor irasabul Magyarra fordita, Peechi Lvkach. Az holdban fogyatkozás leszen, az oroszlan yielben Böt elő honac 10. napian 3or: reggel, midön eppen meg tellyesedic, eleit lat-hatyuc. közepit es veget nem, az nap föl kelesért neküne nem artalmas, hanem az nap nyugaton lakozocnac: tart az egesz fogyatkozás, es megteres 3or. 38 minut. Nyomtattatot Nagy Szombatba. 8-r. A—D = 4 iv = 32 levél. Vége hiányzik.

9.

Bártfa. XVI. század.

Kulcsár György. Postilla, az az: Evangeliomoknak, melyeket esztendő által a Kereziének gyülekezetibe szoktak oluasnı es hirdetni, Predicatio szerint valo magyarázattia, az Réghi és Mostani szent írásbeli Doctoroknak írásokból: irat-tatot Az Kolczar György, Also Lynduai Predicator által.

A bártfai 1579. és 1597-iki kiadással lapszámra nézve igen, de betűről betűre nem talál, és így kétségtelenül ismeretlen kiadás töredéke. (N₁ N₂ N₃ N₄ I₁ I₂ I₃ levelek.)

10.

Debreczen (?) XVI. sz.

XVI-dik századi prot. Énekes könyv töredéke. B₃, B₁, B₅, B₆ levél = 21–28 szedett lap. 10

Nem egyezik a debreczeni 1579., 1590. és 1592-dik kiadásokkal. Ezeknél régibb debreczeni nyomtatásnak látszik. — L. Melléklet 5. szám.

11.

XVI. század. (H. n.)

Bogáti Fazekas Miklós. Ez Világi Nagi Sokzor Zavarrol való Enek. Az Töldi Miklos éneke notayara. 8-r. D iv. (Azonban D₂, D₃, D₆ leveleknek csak töredékei vannak meg.) 11

Ezen 8-adrétű kiadás is, miként a kolozsvári 1591-iki 4-edrétű kiadás (L. Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár, 242. sz.) nem önállóan, hanem Apollonius királyfi históriája után nyomtatva jelent meg.

12.

Nagy-Szombat. 1603.

Pécsi Lukács. Calendariom Es Ez Mostani M. D. CIII. Estendeben Törteneendő Dolgokrol: Annakföltre, az időnc napontent következendő állapottyarul iratot itilet. Az Craccai Joannicivs Gabriel Doctor irasabol Magyarra fordeta, Peechi Lvkach. Ket fogyatkozás leszen az hold fenyebe, egyic pinkösd honac (24) napian, masic sz: Andraz honac 18. napian, (ereiee) az mas esztendőre neznee, akor emlekezet leszen felölöc, ha Isten eltet. Nyomtattatot Nagy Szombatba. M. D. G. III. 8-r. az A iv egyik fele (4 levél), A iv 3 levele és egy harmadik iv 2 levele = 9 levél. 12

13.

Keresztúr. 1609.

Calendariom, Az az. Az Ezer Hatzaz Kilenczedik Ez-tendő napianak szamlalasa az közenseges practikauul, Aspectusokkal, Planetaknak foliasiuul, es az eghi ielekben valo bele-pesekkel egyetemben, mely első bisextilis vtán. Az Krakai Bernard Doctor Academicianak fő Astrologusnak irasabol Magyarra fordittatot. Nyomtattatot Keresztvrat Farkas Imre által. 8-r. A—B = 10 levél (mert az A iv csak 2 levélből áll). 13

A munka vége, Majustól kezdve, hiányzik.

Németh, Memor. Typogr. 89. l. szerint 1605—1609 évből nem látott keresztúri nyomtatványt: ez a kalendárium pedig már 1608. végén megjelent.

14.

Kassa. 1612.

14. Kalendarium, Az Időnek es az ünnepeknek változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1612. Ezten-dőre, mely Bissextilis. Az Krackai Bernhard, M. az Philosophiá-nak Doctora által az Cassai Meridianusra. Negy Ecclipsis lesz ez Ezentendőben, de mi azokban kettőt latyuk csak, kiről oluashatz az Kalendariumnak végén. Cassan Nyomtatta Fischer János. 16-r. A—D (8 levelenként) = 32 sztlan lev.

Másod czime: Prognosticon Az Időnek es az állapotnak változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1612. Ezten-dőre, mely Bissextilis. Az Krackai Bernhard, M. az Phi-losophiának Doctora által. Mars lesz az Ezentendőnek Wra, Jupiter és Venus közbenjarioia.

Teljes példány.

15.

Kassa. 1613.

Kalendarium, Az Időnek es az ünnepeknek változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után. 1613. Ezten-dőre. Az Krackai Bernhard, M. es az Philosophiának Doctora által irattatot es az Cassai Meridianusra fordítatot Két Ecclipsis lesz az esztendőben az mellyet mi fogunk latni kiről oluashatz az Kalendarium vegeben. Cassan Nyomtatta Fischer Janos. 16-r. A—C (8 levelenként) = 24 sztlan levél.

Másod czime: Prognosticon Az Időnek es az állapotnak változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1613. Ezten-dőre. Az Krackai Bernhard, M. es az Philosophiának Dok-tora által. Jupiter ez eztendőnek Wra Mars segeitőie es neha az kegyes Venvs.

Közben a B iv, és a munka vége hiányzik.

16.

1616 előtt.

10. Az Electuarium, azaz, a Terjeknek hasznáról. 8-r. 1 levél.

Hátlapján: Az Vörös Jhrnak hasznáról.

Kiadta: »Hoffman Jlyés, Sebes Szemgyogyito«.

Ez a hirdetmény így jelent meg egymagára, egy levelen. (1616-ik évi kötésnek táblájában találtatott.) — Lásd Melléklet 5. szám.

17.

Keresztur. 1617.

Kalendariom 8-r.

Ajánlva van: »Az Tekentetes Nemzetes Es Nagysagos Vrnak Nadasdi Palnak, Fogaras Földenek örökös, es Vasuarmegyének Fő Jspanianak etc. Mint kegyelmes Vramnak es Patronusomnak, kiuanok az mindenható Vr Jstentul Z. Lelket, egesseget, iduősseget, es hosszu eletet, es hiatalom szerint szolgálatomat ayanlom.«

»Költ Kerezturat, Szent Andras napian Anno 1616. Nagysagodnak alzatos szolgálai Farkas Jmre Könyunyomtató.«

Elöl és hátul csonka (csak a D iv 4 levele van meg).

18.

Csepreg. 1621.

Kalendáriom. Czimplapja hiányzik. 8-r. A—C = 24 levél.

Másol czime: Prognosticon Az Egi Csillagoknac Forgasabúl, Neninemű Törteneendő Dólgokrúl, Es Bizonyos idő nec állapattyátál. Szerezttetet Es Hüseges Szorgalmatossággal irattatot az Crackai Academiában tanító M. Curzeloviai Hercius Pal Philosophus és Mathematicus Doctor által.

A munka vége hiányzik.

19.

Debreczen. 1626-

Kalendarium, Christus Urunk születese után, az 1626. Esztendőre. Az Baraszlai Kalendariumból Magyarára fordittatot. Debreczenben. 16-r. A—D (8 levelenként) = 32 levél.

Hozzájárul: Prognosticon Astrologicum. Az az: Az Eghi csillagoknak Forgasabol való jövendőles az 1626. Esztendőre neminemű törteneendő dolgokrol, es az időeknek változasirol. Nemből Magyar nyelvre fordittatot. Debreczenben, Rheda Peter által.

Teljes példány.

20.

1630 táján.

Latin nyelvtan töredéke. 8-r. Latin és magyar szöveggel. — Négy számozatlan levele van meg. Az 1630-ik évi gyulafehérvári országgyűlés végzéseinek correctura — lapjaival együtt találtatott.

21.

Bártfa. 1631.

Kalendarium (Vy és O) Christvs Vrvnk születése után 1631. esztendőre. Nagy szorgalmatossággal irattatott D. Herlicius David fő Philosophus és Mathematicus által. Bartfan. Nyomtattatott Klősz Jakab által. A—E = 40 szatlan levél.

Másod czi me: Prognosticon Astrologicum az az: Az Eghnek és Csillagoknak forgásából való Jtilet, némely törtéendő dolgokról, és üdőknek változásiról, ez mostani Esztendőre, mely Christus Vrunk születése után 1631. Figyelmetesen és bölcsen irattatott, és az szomszéd Országokkal és tartományokkal együtt az Magyar Országi Meridianusra alkalmaztatott, D. Herlicius David fő Philosophus és Mathematicus által. Bartfan Nyomtattatott Klősz Jakab által.

Utolsó levelén fametszetben: »Eer-Vagasrol Valo Figura.« Közepén csonka.

22.

Bártfa. 1634.

Kalendarium (Vy és O) Christvs vronk születése után 1634. eszten. Nagy szorgalmatossággal irattatott D. Herlicius David fő Philosophus és Medicus által. Bartfan, Nyomtattatott Klősz Jakab által. 16-r. A—D₅ (a többi hij.) = 29 szatlan levél.

Másod czi me: Prognosticon Astrologicum, az az: Az Eghnek Es Csillagoknak forgásából való jövendőlés, Christus Vrunk születése után 1634 Esztendőre, az melyben Az Esztendőnek négy részeinek állapottya az Napban való fogyatkozások és egyéb törtéendő dolgok az időeknek változásival együtt figyelmetesen megirattanak, és az több szomszéd Országokkal és tartományokkal együtt az Magyar és Erdely Országi Meridianusra is alkalmaztatott. D. Herlicius David Medicus és Mathematicus által. Bartfan, Nyomtattatott Klősz Jakab által.

Közepén és végén csonka.

23.

Bécs. 1634.

Calendarium. (Urunk Christus Születése után Az M.DC.XXXIII. Esztendőre való) Mely az Bissextilis után második a Deák Cisioval egyfűt. Melly Az Crackai Akademiában tanéto M. Bandorkovicz Janos, Philosophus és Mathematicus Doctor és Professor irasából magyarrá fordítottván. Beczben. Nyomtattat Az Gergely Gelbhaar által. 8-r. A₃ (a többi hij.) = 8 levél.

Csonka példány.

24.

1635. előtt.

Alom könyveczke. 8-r. (D₂ D₃ levél.) — L. Melléklet 6. szám.

25.

1640. előtt.

Rudimenta Linguae Latinae in usum Scholae Albensis. 8-r. (Latin és magyar szöveggel.)

Ezen, második kiadásnak B₂, B₃, B₆, B₇ levelei vannak meg. (A harmadik kiadás Gyulafehérvárt 1640. jelent meg.)

26.

1640. előtt.

Rudimenta Linguae Latinae in usum Scholae Albensis. 8-r. (Latin és magyar szöveggel.)

Ezen első kiadásnak B₁ levele van meg.

27.

Kolozsvár. 1646.

Kalendarium 16-r. C₁ — C₅. (a többi hij.) = 4 levél.

Másodczime: Judicium Astrologicum az az: Ez Következendő 1646 esztendőre csillagokból vőtt jövendőles 1. Az esztendőnek 4 részéről. 2. Az Ecclipsisekről. 3. Hadakozásokról. 4. Betegségekről. 5. Földi és fán termésekről. 6. Az Bányákról. Az tudakozo olvasoknak kedvekért irattatot Benedictus Arkosi által. Colosvarban, Nyomtattatott Abrégi György által.

28.

Várad. 1646.

Comico-Tragoedia. Constans Scenis Quatuor. Quorum 1. agit De Virtute et Vicio. 2. agit De divite purpurato et Paupero Lazaro. 3. agit De Praefecto tyranno. Váradon Nyomtatott Szenczi Ambrám által. 1646.

Csak a címlap s az actusok és scénák feliratai vannak latinul, a szöveg maga magyar.

Toldy Ferencz határozottan a XVI. század termékei közé sorozza e színművet. Ekkor 1683-ik évi lőcsei lenyomata volt a legrégebb ismert kiadás.

(Csak a címlap alsó fele, és 3 levél töredékei vannak meg.)

Ki kell emelnem, hogy ezen, valamint a következő szám alatti töredéket id. Szinnyey József úrnak, a budapesti egyetemi könyvtár őrének köszönhetjük.

29.

Várad. 1646.

Balassa Bálint és Rimai János. A néhai tekintetes és Nadságos vitéz Urnak Gyarmati Balasi Balintnak. Es amaz jó emlékezetű Istenben boldogul ki-múlt Rimai Jánosnak igaz hazafiának, és a Magyar nyelv két ékességének Istenes Éneki (Várad 1645 vagy 1646.)

Ezen munkának Pozsonyban 1676-ban megjelent kiadása címlapján az áll hogy »a váradi negyedik editio szerint« bocsáttatott ki.

Toldy (Magyar nyelv és irod. kézikönyv. I. 155. l.) a váradi negyedik kiadást 1666-ra teszi.

Szabó Károly (Régi Magyar könyvtár 499. l.) megjegyzi, hogy az »lehetetlenség; miután 1660-ban Várad török kézre jutván, Szenczi Kertész Ábrahám ottani nyomdája onnan Kolozsvárra költözött, s a XVII. században többé Váradon nyomda nem működött!« E szerint Szabó Károly a váradi négy kiadás nyomtatásának éveit meg nem határozhatta; minthogy egyikből sem volt ismeretes akár egy töredék is.

Sziládi Áron meghatározása után, kétségtelen, hogy Rimai énekeinek azon töredéke, melyet egy könyvtáblából kivettünk, a négy váradi kiadás valamelyikéből való. És mivel ezen töredéket egy más váradi 1646-ik évi (Comico-Tragoedia)

kiadvány töredékeivel, egy 1650-iki váradai nyomtatvány táblájában találtuk, alig lehet az iránt kétség, hogy 1646. táján látott napvilágot.

(Sajnos csak két levél töredékei vannak meg.)

30.

Várad. 1649.

Kalendarioma. (Froehlich David Magyar, és rész szerént Német-orozági Astronomus) Christus Urunk születése után 1649 Esztendőre. Magyar orozágnak, és Erdélynek Egéhez nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott. Varadon. Nyomtatott. Szenci Abraham által. 16-r. A₁, A₁, A₅ és A₈ (a többi hijánz.) = 4 levél. 36

Ajánlva: Generoso ac Strenuo Domino Ambrosio Keczer de Peklen, Aulae Tökôlianae Familiari, Domino ac Fautori suo benevolo gratae memoriae ergo inscripsit David Froelichivs Astronomus Caesareopol.

31.

..... 1653.

Kalendárium 16-r. C és E iv (a többi hij.) = 16 levél. 1

32.

Lőcse. 1656.

Kőrőspataki János. Az Havasalföldi Hartzrol Valo Historia. 3

Ez Havasalföldi Enek,
Mellyet nem régen szerzének,
Magyarok emberkedének,
Ellenséget meg-verének,
Jstentől segittetének.

Prov. 21. v. 31. Az lo el-készittetik az útközetnek napjára, de az Uré a' meg-tartás. Author Joannes B. Kőrőspataki, Minister Mező-Csávásiensis. Nyomtatott M. DC. LVI. esztendőben. 8-r. A₁, A₄, A₅ és A₈ (A₂, A₁, A₆ és A₇ hij.) = 4 levél. L. Melléklet 9. szám.

33.

Várad. 1658.

Kalendarioma Rakosi Boldisarnak Erdélyi Astronomusnak, Christus Urunk születése után 1658 Esztendőre, Mely 33

második a' Bissextilis után. Erdélyre és Magyar-orzágnak né- mely részeire nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott. Varadon. Nyomtattatott Szenci Abraham által. 16-r. A (a többi iv hij.) = 8 levél.

Ajánlva: Generoso Strenuo, variarumque rerum usu peritissimo Domino D. Ladislao Cseffei de Tót Or, Comiti alter Supremo Comitatus Szolnok Interioris, ac Tabulae Judiciariae Protonotariatus Magistro dignissimo, etc. Domino Ac Patrono Suo, Singulari semper observantia colendo, Fastos praesentes in gratae observantiae monumentum, dedicat, consecratque, et cuncta prospera novet, suaque studia humillime commendat Author Balthasar Rakosi.

34.

. 1659.

Kalendárium 16-r. B iv (a többi hij.) = 8 levél.

Másod czime: Astrologiai Visgalas, A' mi Urunk születése után való 1659. Meltyben, az Esztendőnek négy részében eső Hadak vagy Békeségek, Betegségek és Egésségek, Terméketlen és Termősegek állapotiból mit kellyen reménlenünk; Magyar, Erdély, és egyéb külső szomszéd Országokra is nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott, Neubarth Christoph Theol: és Pract: által.

35.

Kassa. 1662.

Kalendarium (Uj és O) Christus Vrunck születése után való 1662. Esztendőre, Mellyet Magyar Országgra Erdélyre és szomszéd Tartományokra alkalmaztatott. Neubarth Christoph, Boleslâ Silesius által. Cassan. Severinus Marcus által. A₈ (a többi hij) = 8 levél

36.

Kassa. 1668.

Kalendarium (Uj és O) Christus Vrunck születése után való melly Bissextilis 1668. Mellyet most — is Magyar és Erdély Országgra, és egyéb szomszéd helyekre alkalmaztatott Nevbarth Christoph Theologus és Astrologus. Cassán, Türsch David által. 16-r. A₁, A₁, A₃ és A₈ (a többi hij.) = 4 levél.

37.

Kolozsvár. 1676.

Kalendariom, (Uj és O) Christus Vrunck születése után való 1676 Bisssextilis Esztendőre. Mellyet most-is Magyar és Erdély Országra és egyéb szomszéd Országokra alkalmaztatott Neubart Christoph. Theologus és Astrologus által. Cum gratia et Privileg. Celsiss. Princip. Kolosvaratt. Veres-egyházi Szentyel Mihály által. 16-r. A—E₁ (a többi hij.) = 36 levél.

Közepén és végén csonka. A levelek nagy része csonka.

38.

Kolozsvár. 1689.

Kalendariom (Uj és O) Christus Urunk születése után való 1689. Esztendőre. Melly Magyar Országra, Erdelyre, és egyéb Tartományokra alkalmaztatott Neubart Janos Theologus és Astrologus által. Kolosvaratt. Némethi Mihály által. 16-r. A—E (8 levelenként) = 40 sztlan levél.

A közepén csonka.

39.

Keresztúr. XVII. század.

Lutheránus catechismus töredéke. 4-r. A₁, A₂ levél correcturája B₁, B₂, C₁, C₂, D₃, D₄, E₁, E₂, F₁, F₂, G₁, G₂, H₁ és H₂.

Kétségtelenül keresztúri nyomtatvány Farkas Imre nyomdájából. Betűi tökéletesen találják a Római Babylon köfalai betűivel (Jrta Rodenborch, ford. Pálházi Göncz Miklós), melyet Keresztúron Farkas Jmre 1619. nyomtatott: de nem egyeznek a Farkas J. által Keresztúron 1614. nyomtatott Pázmán Péter pironási betűivel, melyet Zvonarics Jmre és, Nagy Benedek írt. — L. Melléklet 7. szám.

40.

Lőcse. XVII. század.

Ének töredéke. Európa elragadtatásáról szól. 4-r. B₂, B₃ = 2 levél.

A nyomás kétségtelenül lőcsei. — Betűi egyeznek Köröspataki János havasalföldi historiájának betűivel, mely H. n. (Lőcsén) 1656. volt nyomtatva. — L. Melléklet 9. szám.

41.

XVII. század.

Latin nyelvten töredéke. 8-r. (Latin, magyar, német szöveggel.)

Tíz levélnek töredékei vannak meg.

42.

XVII. század.

Latin prosodia töredéke. 8-rét. (Latin, magyar, német szöveggel.)

H₁ és H₂ levél van meg.

43.

XVII. század.

Ének töredéke, a mely egy király történetét adja elő, a ki leányának házasságát ellenezve, halálát okozta, és oktatásokat ad a szülőknek, mikép járjanak el leányaik kiházásításánál.

4-r. (A C₁ és C₃ levélnek fele van meg.)

44

XVII. század.

Álóm könyveczke. 8-r. (A₄ A₅ levél.)

45.

XVII. század.

Latin nyelvten töredéke. 8-r. (A négy utolsó levél van meg. A kath. iskolákban használt imákat tartalmazza latin és magyar nyelven. Azután kis latin-magyar szótár következik.)—

L. Melléklet 11. szám.

III.

MUTATVÁNYOK.

1.

1559.

Az Vrnac Vaczoraiaiarol Valo közenséges keresztyéni vallás. Mellyet à keresztyéni Tanítóe mind egész Magyar Országból, s' mind Erdelből à Vásárhelyi szent Sinatba töttéc és kiattéc: A Cristus Szētegyházánac épitéssere. M.D.LIX. Esztendőbe Mind Szent Napian.*)

A Christus Jesusnac Testével Es Verével, Valo Igaz Reszesülésről, az Wrnac Vaczoraiaiba.

Miczoda az Wrnac Vaczoraia?

Az Wrnac Vaczoraia (à mint szēt Pál szól) à Christus Jesus Testéuel es Véreuel valo igaz részesülés, Melly részesülés leszen à kennyérnec es à bornac vőüöietől, hitnec általa, Melly hit az ígéletben à Christus Jesust hozzá kaptsollya, es teljes remén-ségel es bizodalommal ragaszkuoduan ez ígérethöz, Az én Véremtű éróttőtec kiontattic, részessül à Christus Jessussal, es minden iauaiual, mellyeket szent halalával, es vére kiontássáual szerzet, Tudni illic az őróc bódogsággal.

Miképpen leszen ez à részesülés.

Leszen igaz hitnec általa. Mert miképpē az ígéletet hittel vészűc, Azzonképpen az ígéletnec álatyát es gyümölczét, melly à Christus Jesusnac éróttűnc meg töretet Teste, es bűnűnc boczá-nattyaért ki őtatot vére, hittel kel vennűnc, Es ez mi módon legyen, rövid beszéddel így magyarázzuc meg.

Az Isten akaruan betelleyssiteni minden ő ígéletit, mellyeket eleitől fogua az emberi nemzetnec tőt vala, adá éróttűnc az ő fiát. Es az emberi testet éróttűnc feluőuen halált szēuede à mi vđvősségűnkért. Mind megtestessülésse, mind halála mi éróttűnc

*) Ezen nevezetes nyomtatványt egész terjedelmében közöljük.

lőn, es en nec minden haszna miénc lőn, ugy annyéra, hogy az ő Testé nec feluétéle lőn oka, hogy a mi testünc mindenestől fogna el ne veszne, Halála es feltamadássa lőn oka, hogy öröké élénc. Testessülése azért, halála es feltamadássa nekünc örök életünc.

De hogy en nec é iótétel nec emlekőzeti a mi elménkből es lelkünk ből ki ne esnéiéc, szerzé a végvaczorát a Christus, mellybe külső iegyec által emlekőztet az ő iótéteményiről, Es etzersmind, hit nec általa, é iókat közli az ő hiueiuel, nem külembé mint közlőtte a végvaczorán az Apastolockal.

Annac okaért, Mikor aszt mondgya a Christus Jesus a végvaczorán a kennyéről, Ez az én Testem: nem egyebet ért rayta, hanem aszt, a mit szent János Euangeliomában mond, En vagyoc az élet nec kennyere. Mert ot nem egyebet ért a Christus Jesus, hanem, hogy az ő Teste minékünc kennyerünc és étkünc, mellyel él es tápláltatic a mi lelkünc, Es a lélec által a test. Mert a test él a Lelektől.

Semmi nem egyeb annac okaért a Christus Jesusnan Testét ennünc, es Véré t innunc, hanem szüwnek tellyes reménségüel es bizodalmaual hinnünc, hogy az ő Teste mi érottünc ontatott ki, bününk nec boczánatyára, Es hogy czac az ő Testé nec es Véré nec áldozattya miat tartatunc meg az örök életre. Eképpen hit nec általa részessülünc a Christus Jesus Testéuel es Véréuel.

A Christus Testé nec étele miért mondatic lelki étel nec:

Touábba, Eszt a részesülést mődgyuc, hogy lelki es nem testi módon leszen, Mert a hit, a melly eszt vészi, a lélecke, nem a testé. En nec vtánna, A iók is, mellyeket é vaczorába vészünc, mennyei es lelki ióc, nem testie c. Touábba, En nec a Christus Jesussal valor észessüléssünk nec czatornáia a szent Lélec, ki által minden iauait is reáne őtli, es velünc közli a Christus Jesus, mint szét János mődgja, Ebből ismeriünc meg, hogy ő mi bennünc lakozic, es mi ő benne, hogy az ő Lelké ből adot mi nekünc.

Hány fele étel légyen az Wrnac vaczoriában.

Jt asztis meg kel érténünc, hogy az Wrnac vaczoriában két fele eledel vagon, Lelki es testi. A Lelki auagy mennyei, Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére. A testi, a kennyér es a bor. Es miképpen két fele az eledel: azzonképpen az étel

is két fele, Testi es lelki. A test vészi à testi eledelt, a kenyere-
ret es à bort, Melly étel mondatic szentség szerént valo ételnek
is. A lélec vészi az ígéletben à Christus Jesusnac szent Testét,
szent Vérét, hit által.

Miképpen legyen ielen a Christus à vaczorában.

Tauábba, Asztis eszünkbe vegyúc, miképpen legyen à mi
Wrunc Christus Jesus à Vaczorába ielen.

Az szentegyháztól soha à Christus Jesus el nem táuozić,
Jsteni természete es hatalamssága szerént, Miképpē ő maga
mondgya: En veletec vagyok mind világ végezetic. En, én
vissellec tûteket még vénségtekben is. Effele ígéleti szerént à
szentegyházban mindenha ielen vagyon à mi Wrunc Christus
Jesus. De è ielen vóltánac felõtte à vaczorában az ő Teste véreis
ielen vagyon à hitnec, az ígéletben. Mert à hitnec olly ereie
vagyon, hogy à táuol valo álatokat is ielen valo képpen vészi
az Jgében. Mert à hitnec mind à táuol valo, s' mind à közel
valo helyly egy.

Eképpen iria szent Pál à Gallaciabelieknec, hogy szõmec
elõt feszitõttet meg à Christus Jesus: Maga nem Galaciában, ha-
nem Jerusálemben, régen annak elõtte, feszitõttet vala à Chris-
tus Jesus.

Abrahámról is aszt mondgya à Christus Jesus, hogy Abra-
ham látta az ő napiát, az az, v̄dõiet, mellybe à Christus Jesus
à testbe è világban élt. Maga à Christus Jesusnac születtésénec
elõtte soc száz esztendõuel hólt vala meg Abraham.

Ezenképpen è mai nap à hiuõknekis ielen vagyõ à mi
Wrunc Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére, az ígé-
retbe, hit által, miképpen à Galaciabelieknec à Christus Jesusnac
feszítésse ielē vólt, Es Abraham Patriarchánac à Christus Jesus-
nac napia. De eszt ertsed hitbe es lélekbe lēni, nē testi képpen.
Mert test szerént à Christus Jesus ül Atyánac iobián, hõnat
az ő ígéletibe mindē iauait közli mi velűnc, éltet, táplál es
óltalmaz.

Es ezenképpen mondgyuc ielen lenni à Christus Jesust az
ő hiueinec à iótéteményirõlis, mellyec az ő Testébõl, az ő ígé-
reti szerént, mi reánc származnac.

Mondgya magát à szentegyháznac feiéne. Mert miképpen à tagoknak à főtől vagyon indulattyoc es életec: azonképpen mi à Christus Jesus testéne érdemből vőt étellel élünk.

Mondgya magát szölyötöne, Mert miképpen à szöllő vesző à szöletötől él, es onnat véssen szirt es erő: azonképpen mi is à Christus Jesus Testéne érdeme miat élünk.

Mondgya touabba è szētegyháznac vōlegényéne magát. Mert miképpē à vōlegény taplállya es óltalmazza az ő hites társát: azonképpen à Christus őrzi es táplállya az ő szentegyházát

De ezekne è iótéteményekne mind feie à Christus Jesusnac megtestessülésse, miért hogy à mi testünket vōtte fel, es testünket közlőtűc ő vele, vgy annyéra, hogy (à mint szent Pál szól) húsunc az ő hussából legyē, Czontunc az ő czontyáiból. Annac okaért lehetetlen, hogy minket elhadgyon, es ne óltalmazzon hatalmáual, miképpē ember az ő tagiaitól, czontyaitól, es testetől el nem táuoszhatic.

Annac okaért è soc iótéteményekért es iauakértis, mellyec miréanc à Christus Jesusnac Testéből áradnac, mondgyuc, hogy à Christus Jesus è Vaczczorába ielen vagyon, es közli mi velűnc minden iauait, az ő igéretibe.

De mondgyuc, hogy è ielen létel nem testi ielenlétel, hanem Lelki. Mert czac à hit fogia es erti eszt meg, Nem à test. Hogy à hitlenec nē vészic Christusnac szent Testét szent Véré.

Olly ielenlétet azért à Christus Jesus Testéne es Véréne nem vallyuc, melly hitne köuüle legyen. Mert à hitne köuüle senkiuel magát à Christus Jesus nem közli. Annac okaért tagadgyuc, hogy à hittlenec Christus Jesus Testét vegyéc.

Mert valakiben à Christus Jesusnac lelke nints, Az Christus Jesusnac Testét nem veheti. A hittetlenekbē ninczē à Christus Jesusnac lelke: Mert aszt mondgya szent Pál, hogy Christusnac Beliállal semmi közli nints: Azért à hittetlenec nem vehetic az ő Testét.

Touabba, à Christus Jesusis aszt mondgya, hogy à ki az ő Testét észiz, es Véréét iszsza, el nem vesz, A hittetlenec el veszne: Azért az ő Testét nem észiz, Véréét nem iszszác.

Annac vtánna szent Pál is szöluán à Vaczorabeli méltatlan ételről es italról, nem eszt mondgya, A ki à Christus Jesusnac

Testét méltatlan észiz: hanem; A ki a kennyérből méltatlan észiz, es à pohárból méltatlan isziz, vétköziz à Christusnac Teste es Vére ellen. Mi legyen ez, azon szent Pál meg magyarázza: Kárhozzatot véssen, vgy mond, magánac. Tudgyuc kedig aszt, hogy à Christus Jesusnac Teste nem kárhozzat, hanem élet.

Azzért à hittetlenec à Christus Jesus Testét nem véssiz, állattya szerént, es lélec szerént: hanem czac à Christus Jesus Testének es Vére nec ieleit, à bort es à kennyeret.

Végezetre, Haszszontalan dolgot à Christus Jesus soholt nem paranczolt, melly minékünc veszedelmünkre vólna. A Christus Jesus Testének vétele, hitnélkül, haszszontalan: Azért aszt nem paranczollya. Hanem paranczollyã. nem is akaria: Tahát erőuel töle el nem vehettyüc, ackar mint adgyuc szóual à hittetleneknek.

Az Wr vaczoráiát mi végre kell gyakorlanunc.

Vtolszor, Esztis mondgyuc es vallyuk, hogy az Wrnac Testének es Vérrének vételére à szent Vaczorába int es kényszerit minket,

Előszer, A mi Wrunc Christus Jesusnak paranczolatya, ki aszt mődgya: Vegyétec, egyétec, Igyatoc ebből minnyáian. Es, Tegyétec eszt az én emléközetemre etc.

Annak vtánna à hasznoc, mellyeket az Wrnac Vaczoraiába vésszunc:

Előszer annac okaért, à Christus Jesus vaczoraiánac hozzanc valo vétele erőssiti à mi hittünket, à Christus Jesusnac igéretiben.

Mert miképpen à külső iegyec meg nem czallyác szaiunknac es szömmünknec érzékenségét: azonképpë à Christus Jesusnac igéretiben igazán adatattic à hiuöknec à Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére, à hit által, kimből mi reánc à meg vyulás es eleuenedés szál, Mint szent Agostõ szól: A ki, vgy mond, akar élni, vagyon honnét élyen: Jarúlyon ide, hidgyen, egyesüllyön Christussal, hogy meg éledgyen. Annak vtánna, Jnt è szent Vaczora hála adásra is, hogy à mi Wrunc Christus Jesusnac velünc valo iótéteményiről es iauairól, mellyeket halaláual es feltamadássáual szerzet, hálát adgyunc, Mellről szól à Christus Jesus, monduán: Eszt tegyétec az én emléközetemre. Szent Pál is: valamenyészter észtec è kennyérből, az Wrnac halalát hirdessétec.

Harmadszor, Jnt az attyafiui szeretetre is. Mert miképpen à kennyér, mellyel à test él, soc búza szõmbõl vagyon, es à bor soc szõllõ szõmbõl: azzonképpen nekünc, kie egy főnec tagiai vagyunc, egyesseké kel lönünc, Mellyről szól szent Pál, monduã: Egy à kennyér, sockan egy test vagyunc.

Negyedszer: Külõmséget teszen mi kõsztünc, es à hittetlen pogánoc kőzet, kie à szentegyháznac nē tagiai. Etszersmind vigasztalis à szentegyháznac meg maradássáról mind világ végezetec, szent Pálnac mondássa szerént, ki aszt mondgya: Valamennyészer à kennyérbõl észtec, es è pohárból isztoc, az Wrnac halálát hirdessétec, Méglen el iõ.

Eszt à hiw es Jstenfélõ Kereszttyénc látuan es megertüen, è szent es vduösséges tanitást meg ne vtállýac, hanem lelküc vigasztalására errõl gyakorta elmélkõdgyenec. Es buzgó szübbõl lélekbõl kériéc velünc egyetèbe à Christus Jesus neuében, à szēt Lelket, ki minket minden igasságra meg taniczõ, es tegyen minket à Jesus Christusban egyessecké, hogy õ neki mi kõsztünc valami kedues dolgai lehessenec: Amen.

Colosvarot Nyomtattot, Heltai Gáspár Mühellyébe 1559.

2.

Az 1578-ik évi Prognosticonból.

7. Hetedszõr miért hogy az nyóltzadic kilentzedic, és tize dic házban fő Jspán à Saturnus ki è Cometánac dispositiora kętségnekül fő Papi feiedelemnec halálát iedzi, és nagy feiedelemnec veszedelmét, ollynac ki beteges és vén korában vólna, Kit én Moszka Czaszár felõl itilhetec mert immár vęségnec ideyèbe vagyon, még à Cométa is Moszka ország felé nyutotta vala à farkát, Annac vtánna soc veszedelmes változássokat, mind Politiába és Religióba ielent, és oly nyauallyát à minęmüket soc üdõtõl fogua nem hallottunc, hollot az Hóld Ecclesiassának (mely azon 1577. esztendõben lön) męgéuel è Cometa ręzesesült, Ezen Saturnus à Véneknec is szánto embereknec szerenczetlen állapotot ielent è Cometából.

8. Nyóltzodszor ielenti hogy à Mars ki à Męrtéc iegybõl, veres iegyel néz è Cometára, soc vér onto hadakat, kegyetlen ségeket, pártolássokat támaszt, kiualtképpen kedig kegyetlen

feiedelemnec más országra mozdulassát ielent, ki nagy felelembeyti à kösséget, mert az mely tartományra igyekezie, abba ege-tésseket, rablássokat, koborlássokat, dulasokat, Varasokba falukba is és mezőkbe ielent, ki miat birodalmokban is változások leszne, Óya magát Lithuánia és Vilna hogy meg ne öklöllye à Bac mert à Bac iegy alat vadnac.

9. Kilentzedic iegyezesse à Nyárnac természeti szerént nehez betegségeket ielent, kie származnac főkeppen à rothat ver-ből és részegségből, kikből ver hasal valo betegségek, ver folyás-soc, vödöten gyermek vesztésec és bolondulasoc köuetkezne. Jelenti annac felette egy Királyne aszszony halalat, és Aszszony-állatoknac soc fele nyauallyakat, gyomor fayássokat, Calculust, hasfayást, és Frantzúc, ezeket mind iedzi.

10. Tizedic à Mars Planeta à Venussal à szeles iegybe è Cometából Nyarba nagy melegségeket, gyakor menydörgésseket, villamássokat, veszedelmes menyütéseket, nagy veszeket mind földén s' vizen iöuendül.

11. Tizenegyedic iegyezesse, miuel hogy Jupiter Venussal és Saturnussal a Mertéc iegy alat è Cométa constitutioba resze-sec à Draconac farkáual eggyüt, ielent ebből soc álnoc szin-nel valo baratságokat, iöteteményért való háladatlanságokat, fő Papoknac Apátwroknc soc szerenczétlenségeket, Nemeseknek, Wraknc, Törvény tudóknac ioszagokba való kárvallássokat, Gutta vtésseket, Köszuény miat faidalmokat, főfáyássokat.

12. Tizenkettedic iegyezesse, à kilentzedic házat az Astro-nomusoc neuezic vtoniaróknac és Religio kazánac à mely házba sokaig egöt è Cométa, mellybe az Hóldban valo Ecclipsis is esöt vala azon 1577. esztendöben, és vgy be keuertéc mergec-kec aszt à Kilentzedic házat hogy abból nyiluan itilhetünc vton iaróknac soc veszedelmeket, leuelhordozóknac vton, és köve-tőkne fogságokat, gyakorta való gyűléseket fő nepec kö-zött, Egyházi embereknec marháioknac el vëtetelét és hitben valo válogatássokat. A Keresztyénekre kedig az Euangeliumnac valassaért iöuendül nagy haboruságot és ver ontást, főkeppen also Német országban, mely Frantziából és Hispaniából indulta-tic mivel hogy e Cométa és Nap nyugot felé Frantzia és Hi-spánia vgyon kez l iöni del felé also Német országra.

3.

Az Effectus Amoris-ból. 1588.

Sok szép Historiat immaron irtak,
Szerelemről Magiara fordítottak,
Bölcs Poetak irasabol kiadtak,
De meg erről tudom hogy nem szoltak.

Regi meg lőt dolgot en elő hozok,
Görög országban lőt dolgot beszellek,
Egi mas szeretőkről eneket mondok,
Kiuel (?) büs sziuőeket en vigasztalok.

. . . . nares Mitylandeus Historicus,
. . . . irasi közt iria egi köniueben,
. . . . Athenaeus be hoz irasaban,
. . . . czek vaczoraiaual kit irt abban.

Kerem az halgatokat meg halgassak,
Szerelemnek nagi ereiet czüdalliak ;
Kihez hasonlot nem sokat hallottak,
. . . immaron rendel en elő hozok.

Ket attiafi nagi Asiaban vala,
Hystaspes, Zariadres neuek vala,
Mind az kettő szép iffiu legeni vala,
Zariadres kisseb masiknal vala.

Kikről az idegen orszagbeliek,
. . . c m modra aszt soknak beszéllettek,
Hogy fiaí ezek Adonidesnek
Venus Isten aszszontul születetek.

Hystaspes Medianak also reszet.
Biria vgi mint feidelem orszagat
Zariadres Caspium tenger felet
Mind az Tanais vizig biria földet.

Az Tanais vizen túl az kik laknak,
 . . . tonusoknak kiket ot hinak.
 . . . on Meszemben kik lakoznak,
 Homartes vala neue kiralioknak.

Ennek szep leania Odatis vala.
 . . . szinten ell ado koraban vala.

.
 Jol eszedbe ket,
 Ne itellied para . . . ezeket,
 Nagi vraknak tarczad vtannam őket.

Ezek közzül leg inkab az kit szerezcz,
 Es sziuedben masnal inkab te keduelsz,
 Annak adlak feleségül tegedet.
 Nem adlak mas orszagban en tegedet.

Ennek bizonisagara ezt az pohart,
 Tar hazambol ki hozot arani kupat,
 Tölcz meg borral niüiczad annak kitszerezcz,
 Es kinek felesége lenni akarsz.

Annak felesége te hiuatatol,
 Es en töllem meg aiandekoztatol,
 Minden ioual kazdagsaggal lattatol,
 Vilagi giöniörüsegeben tartatol.

.
 Vrad ki leszen mond teged tarsanak,
 Te vizontag mongiad ötet vradnak,
 Mint az galamb esedezik tarsanak,
 Nem külömben te is az te vradnak.

Isten meg algia ti hazassagtokat.
 Minden ioual zereti hazatokat,
 Szep fiakkal laniokkal titeket
 Meg ald, es szeret ha felitik ötet.

Azert lassad iari ell abban mit mondok,
Tölcz meg az pohart is borral te annak,
Ezek közül kit szerez aggiad annak,
Mert annak felesegoet teged adlak.

Mikoron rendel azokat szemlelne,
Es nagı gonoz keduel öket el nezne.

Egımas egessegeert az nagı italt,
Jó szerenczezekert az erös italt
Bor buzaert, bekeseget az duskat.

Azon közben az Nap az ő dolgában,
Jarton el iar neki hagiót tisztiben,
Az io estue el iöue nagı uárásban,
Vendeg kezde oszlani az varásban.

Zariadres Odatissal niugouek,
Hütöket volta keppen megtökellek,
Egi masnak adot kezeket be töltek
Fogadasokat ekkeppen meg allak.

Hogi szeretnek egımast ezzel ielentek,
Egyik az masik öleben el aluek.
Venus Isten aszszonnak aldozanak,
Kertbeli szep rosakat szaggatanak,

Odatis kerteben ket feier alma,
Kerte felet esmet ket piros alma,
Dragalatos vala Venus illattia,
Ezeket örzötte megis tartotta.

Mostan Zariadresnek aianlotta,
Söt ő magauál is szabadda hatta,
Mert velle el iötet ezert nem szanta,
Szep voltaert Zariadrest kiuanta.

Zariadres am az kert feier almat,
 Fogdosni keszde neki mint saiattiat,
 Czokolni, es harapni az pirossat
 Illien iokkal tólte el az eczakat.

Ezt az szerelmet egész Asiaban
 Minden paraszt tuggia ot az orszagban
 Ki bizoni melto is elő hozasban,
 Attiaknak aniaknak pelda adasban.

Vgian ezen historiat szent helien,
 Ki szoktak irni. Kirali Palotaian,
 Söt meg köz embernek is haza falan,
 Eszt mindennek emlekezetre aduan.

Touab immar en elő nem mehetek,
 Ez historiaban többet nem irok
 Mert rolla irast touab nem talalok
 Egi nehani verset tanosagul mondok.

Ebből immar minden Ember tanolhat
 Meg löt dolgot peldaiul elő vehet,
 Attiak aniak, Fernek ő leaniokat,
 Kit szeretnek, annak aggiak azokat.

Vagion nekünk erről szantalan peldank
 Hogi valakik egi mast igi meg szereteek,
 Az vtannis egimashoz azok estek.
 Jollehet Attiok anniok nem vegeztek.

Mit czelekedek Cymon Cyplessal
 El ragada leaniat iffigeniat,
 Erő szakkal el vőue szeretőt
 Egi meniegsző nep ellen szep matkaiat.

Mint iara Diomedes Attia miatt,
 Nem hagia elvenni varga leaniat,
 Vizbe vgrek vegre ű az leaniert,
 Mindketten meg halanak igi egi masert.

Istennek is, tőrüenie ellen vagion,
Egi mas szeretöket hogi el valaszszon,
Ember, kiket Isten egiben szerzet,
Aso, kapa, kit egimastul valaszthat.

Töb példakat nem szükség erre hozni,
Kinek nem tők az agia mert jól erti,
Minden napi palelából által lattia,
Keduetlen haszassag mit hozzon tuggia.

Az vtannis mert űk soha bekeuel
Eggiüt nem lakhatnak ezendesz elmeuel,
Egi mast nem szeretik nagi szeretettel,
Cziak iai veszek vagion nekik hazoknal.

Atkozzak magokat, es szüleieket,
Hogi ferhez nem adtak azoknak öket,
Kiknek szerettek szép termetöket,
Es kiknek akartak adni hűtöket.

De hogi immar ezekben veget vessek,
Töb tanusagot en erre nem hozok,
Hanem csak negi verset ez vegre mondok,
Sommaia ez iol rea halgassatok,

Nem tudom Egh alat mi lehet nagiob,
Szerelemmel es mi lehet erőseb,
Dolgok közül ez mindennel nehezeb,
Ezen kívül egiet mondnak ki nagiob.

Ez mi legien nem mondom en senkinek,
Mert pelda beszéd lehet ez mindennek,
Azok tuggiak csak az kik megprobaltak,
Ezek kívül azok is kik el hittek.

Oltalmazszon Isten ettől tegedet,
Ki meg nem kostoltad Venus iatekat,
Nem erzeted Cupido merges nilat,
Addig örizzed magad mig meg nem latt.

Mert ha egizer teged iatekban eithet,
 Es nilaual Cupido meliben lõhet,
 Ketseg leszen ez vtan te eleted,
 Az elõbbi vadra viszsza terted.

Ez historiat ki szerze versekben,
 Deakbol fordita Magiar enekben,
 Egi Iffiu Scolai Mestersegeben,
 Ezeket enekle egi io kedueben.

Az ezer öt szazban es niolezuan hetben,
 Niarba az he szent Iakabnak hauaban,
 Erdelinek hires neues is földében,
 Czegeben az holdos Tonak fekteben.

FINIS.

4.

A XVI. századbeli Cantiones Funebrales-ből.

MASNOTAIA: ADGI

. vduesseges, etc.

CHRISTusnak hű keresztieni, Ilik ezt nektek megtudni. Az
 bűnert, hogy meg kel halni, Halal által dichõulni.

Adamnak õ vetke miat, Halal szala minniaiünkra, Meltok
 valank karhozatra, Örök pokolnak kenniara.

De kik az Christusban hiszünk, Halaltul sem mit ne felünk,
 Sõt il remensegben legünk, Halalról életben megünk.

Nem szüksegh hat bankodnatok, Halotokkon igy sirnotok,
 Pogan modra iaygatnotok, Mint ha hűt nekul volnatok.

Mert az kik hűtben ki mulnak, Azok Christusban niugosz-
 nak, Vtolso napon fel tamadnak, Christussal eggiut vigadnak.

Kik meg ez vilagon eltek, Ez legyen dolgotok nektek, Az
 bűnnek veget vessetek, Es az Christusban higgietek.

Az bűnnek ellent alliatok, Es szüntelen vigiaszatok, Gi-
 korta imatkozzatok, Kesertetben ne iussatok.

El hadgiatok minden gonozt, Iregseget ragalmaszast, Giu-
 löseget haragh tartast, Es nagy Sok baluani imadast.

Reszegsegtül tobzodastul, Vilagi szorgalmatossagtul, Eletnek
 ő nagy gondgiatul, Oya magat minden attul.

Ioszansagot köuessetek, Mertekletessen ellyetek, Iamborsagot
 visellietek, Es irgalmassok legietek.

Ha ti ezekben maradtok, Igaz hűtben, el kymultok, Biszonnial
 el nem karhoztok, De örök életöt niertek.

Variuk mi iduoszilunket, Hidgiunk meghszabadit minket,
 El valtoztattia testunket; Ditsősigre viszen minket.

Ditsiret Attia Istennek, Christusnak iduőssegünknek, Egie-
 temben szent Leleknek, Szent Haromsagh egy Istennek.

De extremo iudicio.

Kerlek es intlek mostan tegedet, Az nagy Jstennek szent
 szemeliere te teremtetet ember, Hog viselli gondot Jduősseged-
 ről örök eletedről, Mert el iő az nap mely nap ez vilag tűz miat
 mind meg egh.

Meli nagy feelem akkoron leszen, Mikor az Christus az
 iteletre el iőüőndő leszen, Hogy mindeneket meg hannion ve-
 szen igazan itelien, El iő bizonnial az Jsten Fia szep fenies
 fölhőben.

Először kedigh az szent Angialok, Az nag szep szaau
 hangas trombitat egben meg fualiak, Kiknek szauara minden
 halottak hamar fel tamadnak: Mert el iő etc.

Nem kelli akkoron senki azan szep ruhaia sem
 gaszdagsaga, Mert föld meg rodhasztia, Czak bodog leszen az
 ki most meg ter Christus Vrunk mondgia: El iő bizonnial etc.

Ezt niluan hidgied hogy ez igy leszen, Mihelt az iget te
 meg ertended es Jstent halgatod szent Daudid által szent Janos
 által Jsten szouat hallod, Mert el iő az etc.

Elő hozatnak szam tarto kőniuek, kikkől az Jsten min-
 dent meg itel mindenek lattara, Az titők dolgok meg ielentet-
 nek bizoni nyiuan El iő bizonnial etc.

Ot mit felelliek en bűnes ember, Kihez foliamiam es ese-
 dezem az en bűneimert, Hol meg az iois retteg es lappang Chris-
 tus Vrunk előtt. Mert el iő az nap etc.

O te felseges hatalmas nagy VR, Ki mindeneknek tsak te
 vag Vra kiraliok kiralia, Kerünk most teged hogy iduőzitsed
 szegin bűnösöket: El iő bizonnial etc.

Emlekezzel meg kegielmes Jsten, Hogy en erettem emberre lettel, Szõrniu kent szenuedtel, Nagy faratsagot keserûseget en ertem fel vttel: Mert el i, etc.

Kerlek en teged ne vessel tled, Az veghetetlen rkke valo nagy keser kenra, Kerlek ne legyen heiaba ertem az te szent halalod: El i bizonnial etc.

Chak fohaszkodom en edes Vram, Mint Jstenemhz kegies Attiamhz edes meg valtomhz; Hogy legy kegielmes szegini iuhod hz, Mert terlt bnshz, Mert el j etc.

Nam meg bocziatal Magdalenanak, Vndok fertelmes gonoz bnsnek te hozzad ternek.

Es meg bochatal bns toluaynak halala ideien: El i bizonnial etc.

Allas engemet az iok kzibe, Es vallasz el ki gonoszok kzl felseges VR Jsten, Hogy las engemet iob kezed fell en edes Jstenem: Mert el i az nap etc.

Siralmas leszen nyluan meg hidgied, Szamlalhatatlan sok embereknek iteletnek napia, De nagy vigassag es rem leszen akkor az hiueknek; El i bizonnial etc.

Ennek okaert intlek tegedet, Jsten kepere ekessitetet  emberi allot, Sies es viselli igen nagy gondot, itilet napiarl: Mert el i az nap, etc

Ne ved cz . . sagra es sketsegre, Az nagy Jstennek fenegeteset aldot szent igeyet, Melliet neked most sok iambor ember bizonsagul hirdet; El i bizonnial az Jsten Fia szep fenies flihben.

5.

A XVI. századbéli énekes könyvbl.

PSALMVS. 34. G. Z.

Nagy banatban Daudid notara. I. Sam. 21. Mikoron Daudid Saul elt futna, Achis kiralyhoz be szaladot volna, Kiral szolgál meg ismertc volna, megh mondac kiralynac hogy Daudid volna.

Ackor Daudid meg ijede sziuben, el valtosztata orczaiat flben. Jsten hatalma nem iuta eszben, giarlosagat mutata ijeteben.

Gyermec modra bolondoskodic vala, kezeuel ű az falra kapdos vala, niala szakalan mind ala fut vala, hog bolondsaggal magat el titkollia.

Oly igen eszt latuan Kirali haraguęę, hogy az bolodot eleiben viuęk, kiraly hagyja hogy elöle el űznek, mert ű bolond nélkül nem szűkölkdönc.

Czudakeppen Jsten meg szabadita, noha egy keuessę maganac hagyja ereieben meg probalni akara, ilyen haladasra űtet indita.

Jrgalmas Jsten öröcke diezirlec, soha eszemböl teget ki nem vetlec, kőniörgessel haladással tisztellec, oltalmazo Jstennec ismerlec.

Giakorta soc gondom volt életembe szűntelen forgottam nagy soc igyekben, de oly igen biztam segítségben, soha te benned nem estem kętségben.

Az en hitemet ackoron probaltad, az fogsagot mikor ream boczattad, az fogatkozast bennem meg mutattad, hogy kőniöręsre lelketem indiczad.

Soha kęségben nem estem magamban, noha feluerettegtem en magamban, el hittem hogy velem vagy fogsagomban, kit most latoc meg szabadulasomban.

Parantsolsz ottan az te Angialidnac, hiueid kőrniűl hogy tabort iarianac, ellensegtűl hogy meg oltalmazzanac, szabadulasra vtat mutassanac.

Az orozlanoc hamaręb ehez nec, soc kegyetlen feiedelmec vesz nec, az mig az hiuec meg szűkölkdőnenec, vag czac mig igenis meg ehez nec.

Remenseęe kinec Jstenben leszen, semmi retteęese annac nem leszen, czac egy czontia heaualis nem leszę Jstennec rea oly nagy gondgia leszen.

Vayha intęsemet meg fogadnatoc, fiaim ha engemet halgatnatoc. fületeket en hozzam haitanatoc, az iduőség vtat meg talalnatoc.

Valaki kiuan Jstentűl io napot, egesseęet auagy hoszu eletöt, hitiről tegyen illien bizonysagot, mindenkor gyűlöllie az gonossagot.

Ne gondollion szíueben alnoksagot, ne beszellyen nyelueuel hazugsagot, ne hordozza szíueben az haragot szeresse mindenkor az bekesseget.

Ne czelekegyec ű kegyetlenseget, meg ne niomorítsa az szegenseget az tőrüeniben ne vegyen aiandekot, hogy el ne fordítsa az igassagot.

Szandeka mindenkoroa iora legyen, aza Jstennec tiztessegere ellien, Jstenehez haladatlan ne legien, hogy nagy hamar veszedelme ne legien.

Az igazakat az Jsten meg aldgia, kőniörgéseket igē meg halgattia, viszont az kegyetlenőket vtallia, mindē hireket neuőket el rontia.

Az Vristen szegeniec mellet vagion, kiknec meg keseredet szíuec vagyon, sereg Angialiuat melletec vagyō meg czac az czontokra is gondgya vagyon.

Az hitetlent haragiaban meg őli, minden ereiet hatalmat el veszti, az neuēt is mind öröcke el veszti, az bűn ellen haragiat igy ielenti.

Szent Daud irta eszt az soltar könyben, harmincz negyedie szép dicziretiben, vigasztalasaert szőrzēc eszt versekben, ezer öt szaz hatuan negy esztendőben.

6.

Az 1616-ik év előtti orvosi hirdetmény.

Az Electuariumnak, az az, a Terjeknek hasznarol. Először Ez Terjek jo minden fele mereg ellen, es ha szinten azt ember sokaig nala hordozta volna is, mely mereg szokott őszve gyűlni az sűrű köddőköl es az sűrű Eghből, avagy mellyet ember vagy etelben vagy italban valamely gonosz akaroja által talalt volna be venni, es hogy mikor immar embernek az teste annira reszket mint ha hideg lelne, vegyen ez Terjeknek egy Bab szemnit, es igya meg azt meleg borban avagy vezetaen, es magat erőssen be takarvan jól izzadgek utanna, hasonlokepen mindenfele hideg lelesben is az szerint élhetni vele, es Jsten utan hasznal. Tovabba Pestisnek idejen minek előtte ember ha-

zabol ki menne, vegyen egy borso szemnit az szajaban, es igy az napon Jsten utan, nem kel Pestistül felni. Annak felette hurut ellen, es az ki nehezen veszen lelegzetet, vegyen naponkent egy egy borso szemnit az szajaban, mely sok fele betegsegek ellen is jo, mert az meg hidegült természetet meg melegiti, az vért is megtisztítja. Végre, a mely barom marha, avagy etelben avagy italban valami merget talalt volna el nyelni. annak egy Bab szemnit adgyanak, tiszta vizben az torkaba töltven, es hasznal.

Az Vörös Jhrnak hasznarol.

Először, Az Vörös Jhr jo hurut es nehez fuladas ellen, avagy ha valaki meg sérült volna, es alut vér volna benne, vegyen ez Jhrban egy mogyoronit, es meleg borban avagy sörben mind estve mind reggel, vegye hozzaja, Tovabba, először főredven, es az testet azzal kenven, az tagokat meg erőssiti, es az nyilalast meg enyhiti: az emberi testen valo fakadekokat es sebetis jo keni vele, avagy Flastrum modgyara reja kötven, hasznal; az kin pedig reghi sebb volna, mossa meg azt az önön maga vizeletevel, es az utan tiszta ruhabol csinalt szözt rakjon a sebbe, fellyül pedig az Jhrbol Flastromot csinialvan, melegen kösse rejaja, es hasznal. Vegre, mindenfele Rüh es varr ellen is jo, az kozsos fejet elsöben jo lugban meg mosvan, es ez Jhral kenven, meg gyógyul.

Ez Jhret es Terjeket, talalni en nalam Hoffman Jlyesnel, Seb es Szemgyogyito.

7.

A XVII. századbeli Álom könyveczké-ből.

Valtozni mas színbe, tiztesegeben az meg valtozik.

Vacka lenni, betegség auagi bantas.

Vagni latni magat, nagj io szerencze.

Variut latni, niereseg.

Variut fogni, iöuendö versenges.

Veröt latni, hatalom czeleködes.

Vermet latni auagi bele esni, nem io.

Vermet nagiot latni, röiv idön minden iot iegiez.

Verettetni vassal, bantas.

Verettetni, niereseg.

Vendeknek gazdalkodni, gyülföseg.

Veres ruhaba öltözni, harag

Veder auag viznek való edeni, vigasztalas.

Veret latni hogy foli, veszel.

Veret az földre hullatni, io.

Vert poekni, gonoz.

Vert innya, io.

Vert gyöiteni, io.

Venne lenni, gonoz.

Vetni, nagy nyereseg.

Vetemeni ki sarga, de nincz feye iokedu.

Vborkat le szedni ki az ütetes utä mindiart termet, es enni
benne, io niereseg.

Vizi madarat latni, veszedelem.

Viz zauaros, gonoz.

Vizet innia, hideg io, meleg gonoz.

Vizet latni hog fel for, ellésegeuel beszel.

Viz ha tetzik hogi egh, öröm.

Vizben förödni, dolgozas.

Vizben hankodni, szomorusag.

Viragot szepet mastol el venni, tisztesség.

Viz szelin iarni szeretöknek io, hazas ember gyanakodik az ö
felesegere.

Vigasztaltatniöes nincz szükségere ia, gonoz.

Vizben ki tizta förödni, egesseg.

Vizet tiztat innya, sok embereknek kedueben leszen.

Vizet ki zugassal foli altal labolni az ö ellensegit meggyözi.

Vitez embert latni, nagi tiztesseg.

Vitez latni bayt vini auagi hartzolni nagi munka.

Vitez auagi vitezlö rendben valo Vrakat meg szolletani, öröm
es tisztesség.

Vilagot latni, titok szerelem.

Vilagod ha vagyon ki mesze fenlik, io.

Vilagot auagy tüzet gyuitani, es meg gyul hamar, szandekaban
batran el mehet.

- Vilaggal valamit gyuitani, nem io.
 Viaz gyertiat latni, io szerencze es bodogsag.
 Viaz ő magaban, betegseget iegyez.
 Villamast latni, nagi niereseg.
 Viaskodast latni tömlőtzbén, veszel.
 Viaskodni almaban, iőuendő bekesseg.
 Viaskodast latni, harag.
 űstőket latni, io hir.
 űstőkőd ha szept vagyón, io mind ferfunak s mind asszsoni embernek.
 füveg pohar, czalardsagot iegiez.
 űdő es harang iegyez artalmot ezt is hoḡ az ember iol vigiazon őmagara.
 űlőt latni, io.
 Vralkodni, veztesseg.
 Vzni gonoz.
 Vzhatni az vizet által, azt az mit kiuan meg nyeri valami nehezen.
 Vzni es hatal el merűlni, büntetes.
 Vton tevelgeni, haszontalan munka.
 Vton ki szorgos iarni, szomorusag.
 Vtat el vezteni, karvalas.
 Vadazni, vadlast iegiez.
 Vert latni, vagi testedből ki folni, kart.
 Veredet ki ereztetni, az alfelednek faydalmat iegyi.
 Verteg űlni, kart iegiez.
 Vaznat latni vagi zőni el hitetést.
 Vydamsagodat lat: szomorusagodat iegzi.
 Vitorlat latni, gonoszt iegiez.
 Vasat verni, erőtlenseget.
 Vasal ha vernek, pusztulast.
 Vyzben tisztaban mosdani, vidamsagot.
 Vyzben zauarosban mosdani vagi bele esni, vadlast.
 Vygiazni almodba, meg vnast.
 Vizet hideget innia, hozzu eletet.
 Vaknak latni magadat, erőtlenség vagy bűnben valo esest iegiez.

Vermet latni vagi bele esni, perpatuart.
 Vizben tisztában esni tisztességet iegiez.
 Valamit masnak kezében adni, niereseget iegiez.
 Viragot szedni, vidansagot iegez.

8.

A XVII. századbéli katekizmusból.

ELSŐ ARTICULUS

A Z S Z E N T I R A S R U L.

1. Micsoda az szent Irás?

ISTENNEC szent igéje, mely az szent LELEKNEC vezérlése által iratot az Prophetaktól és az Apostaloktól, ki minket az ISTENNEC állattya és akarattya felől tanet. Es közönségesen az BIBLIABAN való könyvec mind szent Irásnac hivatatnac: ez nevezettel néminémű méltóság szerint azokat az könyveket hijoc, a kie Canonicussok, (az az, a keresztyéni hitnec és kegyessen élő erkölccseknek meg-csalatkozhatatlan regulajoc:) Honnan az szent irás-is Regula-szerint valonac mondatic. Chemn. in Exam. Conc. Trid.

2. Egyenlő méltóságoc vagyone az Bibliában-valo Könyveknek?

Nem: Mert nemellyec CANONICVS könyvec (nemellyec APOCRYPHVSOC (elő-rytettee): az CANONICVSOKNAC bizonyos és fő méltóságoc vagyon: az APOCRYPHVSOKAT pedig noha az Anya-szent-Egyház az kösségnek éppületire ólvassa: mind az által az Anya-szent-Egyház-béli tudományoknac megerősítő méltóságára nem hozatnac: az mint szent HYEROMIMVS szól. Chemn.

3. Miért mondatnac Canonicus könyveknek?

Mert szintén ollyanoc: mint egy igaz mértéc és regula, mely szerint minden hiveknek avagy hitetleneknek egyéb irások-felől szabadon itéletet tehetnyi: ő néki pedig egyéb irásoktól semmik éppen nem szabad itéltetnyi, Chrisost. Hom. 13 2. ad Corint. Ez nevezetet pedig ő maga az IRAS meg-mutattya.

Psal. 19. v. 5. Rom. 10. v. 18. Gal. 6. v. 16. Phil. 8. v. 16. Chemnit.

4. Honnan vagy on az Könyvnc az ő méltósága?

Hogy ez könyvnc azoc legyenec, kikben az mennyei igasság vagy on, elsőben ő-magátúl az ISTENTUL- ez könyvncnek szerzőjéttül vagy on, 2. Thimot. 3. v. 46. 2: Pet. 1. v. 21.

Másodsor peng őnnön-maga az ISTEN ez Irásoknac méltóságokrúl az Anya-szent-Egyhaz által bizonságot akart tétetni de nem minden Anya-szent-Egyház által; hanem csac az által, mely abban az időben vólt, mikor ez CANONICUS Könyvncnek IRÓI testben éltene: mind-az-által ily . . . al, hogy az, az Anya-Szent-Egyház nem itélő birónac tisztit viselte, hanem csac bizonság helyet vólt. Chemnit.

5. Mely könyvnc mondatnac Apocryphusoknac?

Azoc, kiknc el rőytöt kezdete nem világoskodot azoknál, kiknc bizonság-tételével az igaz irásoknac méltósága mi hozzánc jutot. August. lib. 15. de Civit. DEI. cap. 23. Chemnit.

6. Az Szent Irás osztatike töb részre-is?

Osztatic: Mert az idoene: változása-szerint, és az Anya-szent-Egyháznac külömb fele állapottýára nézve, az Bibliában való könyvnc Ó és Uy Testamentomra osztatnac. Az szerint az mitt magokban befoglalnac, mondatnac Tervénybélieknc, Prophetác irásnac, és Evangeliumbélieknc, etc.

7. Az szent irás világos és nyilván való e?

Igenis az, kiváltképpen mindazokban a melyekben, melyec az hitröl és az mi ISTEN elöt való igazulásunkról, és öröc idvösségünkéről szolnac. Psal. 119. 105. Vram az én lábaimnac szövetneke az te igéd, és az ősvényeimnc világá. 2. Pet. I. 19. Vagyon erős bizonságunc az Prophetáknc beszede, melyre figyelmevén jól cselekeszte, mint á homályos helyen világoskodó szövetneke melyet követte, mint setetségben az lámpást.

9.

Az 1656-iki énekből (Havasalföldi harczról.)

Nota: Várom Uram Isten fejemre etc.

Embernek elméje gondollya meg utát,
Isten igazgattya annak ő járását.
Fejedelmeknek — is sziveknek szándékát,
Vezérli hogy tegyek néki akarattyát.

Valakinek utát az Isten kedvelli,
Annak ő járását boldogul vezérli,
Még ellenségét is barátjává teszi,
Mindeniket szépen egyben békélteti.

Ellenben pediglen ő azt cselekeszi,
Valakinek utát bánnya s' nem kedvelli,
Annak ő járását nem szerencsésíti,
Joakaroját is ellenséggé teszi.

Hadaknak vezére, táborok mestere,
Ki jó moddal állatsz mindeneket helyre,
Szépen rendezel-el őket útközetre
Adsz erőt népednek a' győzelemre.

Hadat hirdettenek, táborban készülnek,
Dob szóval erednek, zászlokat emelnek,
Mely alá vitézek szépen seregelenek,
Majd hírével lészen Havasalföldenek.

Máthe Vajda meg-holt, országunknak nagy kár
A' mi szerencsénkre élne ne bánkok bár,
Mert a meddig éle volt olyan mint vég vár
Nem jöhett reánk könnyen Török Tatár.

Havas alfödeben sem lett volna romlás,
 Nem hallatott volna annyi sirás rivás,
 Sem pedig másoktól sok el-huzás vonás,
 Az miolta meg-holt nem támatt olyan más.

Holta után hamar párttítés támada,

Senki azért magát ezzel el ne hidgye,
 Háta megé penig Istenét se vesse,
 Hanem a' ki tudgya előtte visellye,
 Mert nem tudgya senki mit hoz nap fel-jöte.

Istenünknek neve áldassek érette,
 Hogy Fejedelmünket kedvelte szerette,
 Mert a menyi földön el-terjedet hire,
 Mind annyi nemzetség ismérkedik vele.

Valamig a' nap s hold az égen fenn lesznek,
 Sűrű szép csillagok oda fel félnenek,
 Mind addig békeség adassék földünknek,
 Ne árhasson senki szegény nemzetünknek.

Ezer hatszáz felet irván ötven ötben,
 Nagy háboruság lön Havasalföldében,
 Kérjük a' szent Istent mi könyörgésünkben
 Ne essék ilyen sors soha mi földünkben.

Irtam munkálkodtam sokat gondolkodtam,
 Havasalföldében noha benn nem voltam,
 De kik oda voltak tőlük tudakoztam,
 Mező-Csávás azhol versekben formáltam.

Ez éneket irák egy fő Ur kedvéjért,
 A Fejedelemnek egyik Ur hivéjért,
 Régi jo Urának emlekezetiért,
 Ha mi vétek benne ne vessed meg azért.

10.

A XVII. századbeli énekből (Európa elragadtatásáról)

Bika hátán egy szép léány űl vala
Creta fele Bika léánnyal űsz vala

Sok jóságű virágh az Retűn vala
Közte penigh nagy sok plántalt fa vala
Ezeknek oly szép sűrűsege vala
Egyik agha az mást be földi vala.

Ez mellett fak alat szép arnyek teczik
Napnak fényességhe kőztők tündőklik
Sok fa sűrű leuelekkel szöldellik
Kin Kepiro mestersege meg teczik.

Szép kőfallal az Retöt keritette
Az fak állyat fűuekel be űltette
Rosat, Mirthust Jvoliat helyeztette,
Sok negy szegű táblakban ezt szerzette.

Szinten az közepin szép viz fut vala
Ki magatol az földből fakad uala
Annak penigh im ilyen haszna uala,
Fűvek fak véle őtőztetnek uala,

Táblan az kerteszis megh láczik uala,
Annak kezében egy kis kappa vala,
Kivel kertesz az földet ása uala
Folyo visznek folyasát nyitya uala.

Az Tenger felől az Retnek végében
Irattattak szép léányok egy seregben
Kik láttatnak néha lenni örömben
Néha penigh keserves felelőmben.

Eő feieket koszorokkal megh raktak
 Hajokat is az szelnek boczatottak
 Eővig meztelen testőket haltak
 Kiáltvan az tenger fele fordultak.

Szinten terdigh az tengérben be leptek
 Bika után ők minnyajan erettek
 Tenger melysegetől ők meg ijettek,
 Bellyeb menesben ők veget vetettek.

Nagy sok szép szint az víznek jegyzet uala
 Keket, szöldet, vöröst, sárgat irt uala
 Kőszte kősziklakatis jegyzet uala
 Viz azokra folyvan taytekszik uala.

11.

A XVII. századbéli latin nyelvtenből.

TANULÁS ELŐTT VALÓ KÖNYÖRGÉS.

Mivel hogy ő világosságnak Attya, a te világosításod és Isteni hatalmad nélkül semmi jó nincs az emberekben: világosíts meg kérlek az én elmémet, az te igaz bölcsességednek sugárival és fényességével. Ald meg az én tanulásimat, és munkáimat. Erősítsd és élesítsd az én elmémet, elmélkédésimet, és itéletimet. Engedgy jó értelmet a Deáki tudományokban, és azokkal igazán való élést. Öntözd-meg az én elmémet a te isméretednek harmattáival. Adgyad hogy az Isteni félelelemre tanító igaz tudományokat igazán gyakorollyam, a te nevednek dicsősségére és egyebeknek épűletekre, Amen. Mi Atyánk etc.

Tanulás után való Könyörgés.

Hálákat adok tenéked kegyelmes Isten, hogy az én elmémnek homályos kődeit el-oszlatád. Kérlek tégedet alázatosan, hogy a te kiváltképpen való irgalmasságodert, az én tanulásimat úgy igazgassad, hogy mindenkor szemeim előtt forgassam ama mondást: Az Isten —

SZABÓ KÁROLY „RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRA.“

— Fraknói Vilmostól. —

(Régi Magyar Könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta Szabó Károly. Kiadja a M. T. Akadémia. Budapest 1879. Nagy 8-r. XIV és 751 l. Ára 4 frt.)

Mióta a »Magyar Könyvszemle« fenáll, úgy szólván minden füzetében szólottunk Szabó Károly bibliographiai munkájáról.

Már az első füzetben jelentettük, hogy elkészült és sajtó alá bocsáttatott. »Évek hosszú során át — így szólunk — nagy fáradsággal és ritka lelkiismeretességgel készült munka ez, mely irodalomtörténetünknek lényeges szolgálatokat fog tenni.«¹⁾

Hogy a munka a várakozásnak teljesen megfelelt; hogy továbbá mennyire fontos helyet foglal el irodalmunkban, mily mozgalmat és tevékenységet fog az irodalmi körökben előidézni, fentebbi cikkünkben jeleztük.

Említettük azt is, hogy az újabb nyomozások a Szabó Károly által ismertetett magyar munkák számát bizonyára jelentékenyen fogják gyarapítani; de ez is Szabó Károly érdeme leendő, mert a kutatóknak az ő munkája fog ösztönül és irányadóul szolgálni.

A munka belső szerkezetéről legjobb tájékozést az előszó nyújt, melyet alább közlünk.

E helyen e munka alapján néhány statisztikai kimutatást szándékozom adni, a melyek hazai irodalom- és műveltségtörténetünkre érdekes világot vetnek.

I.

Az 1531—1711 közötti időszakban megjelent 1789²⁾ magyar munka, a felvett időszak egyes évtizedei között így oszlik meg.

1531—40	megjelent	14	munka.
1541—50	»	10	»
1551—60	»	18	»
1561—70	»	41	»

¹⁾ 1876-iki folyam. 54 l.

²⁾ 1793-ot sorol föl, de az előszó szerint 4 munka, melyet tévedésből kétszer sorolt föl, törlendő.

1571—80	megjelent	95	munka
1581—90	»	58	»
1591—1600	»	81	»
1601—1610	»	55	»
1611—20	»	82	»
1621—30	»	88	»
1631—40	»	115	»
1641—50	»	132	»
1651—60	»	130	»
1661—70	»	139	»
1671—80	»	143	»
1681—90	»	149	»
1691—1700	»	172	»
1701—1711	»	178	»

II.

Az 1790 munka az egyes tudománysszakok között a következőképen oszlik meg:

Hittudomány	798	er.	251	ford.	=	1049	munka
Szépirodalom, költészet	297	»	68	»	=	365	»
Naptárak						153	»
Tankönyvek, szótárak	47	»	56	»	=	103	»
Történelem	30	»	13	»	=	52	»
Természetudományok	20	»	12	»	=	32	»
Jogtudomány	1	»	15 ¹⁾	»	=	16	»
Latin remekírók						10	»
Görög						2	»
Bölcselet	3	»	4	»	=	7	»

1343 er. 446 ford. = 1780 munka

Ezen munkák közül:

2 kiadásért 114 munka

3	»	38	»
4	»	19	»
5	»	11	»
6	»	5	»
7	»	3	»
8	»	3	»
9	»	4	»

13 kiadásért	1 munka	(Siderius kis kátéja)
14 »	1 »	(Balassa és Rimai)
15 »	2 »	(Gönczi énekes könyve és a reform. káté)
31 »	1 »	(Molnár Albert Zsoltár-fordítása.)

III.

A nyomdákat véve tekintetbe, az 1789 munkából
 a hazában nyomtatott 1567,
 a külföldön » 222.

És pedig:

I. Hazai nyomdáknál:

Kolozsvár	327.	Szeben	34.
Debreczen	262.	Csepreg	17.
Lőcse	238.	Keresztúr	14.
Nagyszombat	144.	Németújvár	10.
Bártfa	74.	Sempte	9.
Kassa	72.	Pápa	8.
Várad	65.	Monyorókerék	7.
Sárospatak	60.	Sicz	7.
Pozsony	46.	Csík	6.
Gyulafehérvár	43.	Sárvár	6.

Alsó-Lindva, Detrekő, Galgóc, Vizsoly, Zsolna 3—3,

Magyaróvár, Somorja, Keresd Brassó 2—2.

Tejfalva, Komárom, Loretom, Szeged, Abrudbánya, Kom-
 játh 1—1.

Hely nélkül 89.

Összesen 1567.

II. Külföldi nyomdák:

Bécs	111.	Nürnberg	6.
Krakkó	22.	Oppenheim	6.
Utrecht	14.	Frankfurt	5.
Amsterdam	12.	Prága	4.
Hanau	7.	Grác	4.
Leyden	6.		

Bázel, Franekera 3—3,

Heidelberg, Herborn, Kassel 2—2,

Antwerpen, Pottendorf, Rhenopolis, Strassburg, Velence,
 Ulm, Zürich 1—1.

Összesen 206.

IV.

A Szabó Károly által unicumok gyanánt ismertetett munkák közül bír:

Magyar Nemzeti Múzeum	168 munkát.
Magyar Tud. Akadémia	66 »
Erdélyi Múzeum	61 »
Budapesti egyetem	43 »
Sárospataki ref. collegium	26 »
Debreczeni » »	23 »
Budapesti » »	21 »
Kolozsvári » »	18 »
Lugossy József Debreczenben	18 »
Marosvásárhelyi Teleki könyvtár	12 »
» ref. collégium	11 »
Theresianum Bécsben	8 »
British-Múzeum Londonban	8 ¹⁾ »
Gyulafehérvári Batthyányi könyvtár	7 »
Kolozsvári kath. lyceum	7 »
Lőcsei evang. gymnasium	6 »
Máramaros-szigeti ref. gymná- sium	5 »
Székely-keresztúri unit. gymn.	5 »

Keszthelyi Festetich-könyvtár, pápai ref. collégium, készmárki evang. lyceum, soproni evang. lyceum, csornai prépostság, Sclauch L. szatmári püspök, Koncz J. tanár Marosvásárhelyt 4—4.

Bécsi udvari könyvtár, pozsonyi kath. gymnasium, pozsonyi ev. lyceum, nagy-enyedi minoriták, miskolci ref. gymnasium, kassai jogakadémia, gömöri ev. esperesség (Csetneken), b. Mednyánszky (Nehérn) 3—3.

Kolozsvári unit. collégium, szombathelyi papnövelde, pozsonyi prépostság, segesvári evang. gymnasium, körmöczi Ferencz-r. zárda, szombathelyi Ferencz-r. zárda, b. Radvánszki (Radvány) 2—2.

Schvatzi Ferencz-r. zárda (Tirolban) ¹⁾ brassai evang. gymn., kassai püspökség, zágrábi érsekség, rimaszombati ev. gymn.,

¹⁾ Itt őriztetik a negyedik ismert magyar nyomtatvány, Murnelius latin-német-magyar szótára. Krakkó 1533.

szébeni természettud. társulat, háromszéki múzeum, pápai Ferencz-r. zárda, nagykőrösi ref. collégium, pannonhalmi főapátság, szászvárosi ev. gymn., nyitrai piaristák zárdája, halasi ref. gymn., pozsonyi Ferencz-r. zárda, Betléri Nádasdy-könyvtár, Rakovszky István Pozsonyban, gróf Toldalagi Victor, Szilágyi István (Máramaros-Sziget), Szilágyi Sándor (Budapest), gróf Apponyi Sándor 1—1 példány.

V.

S z a b ó K á r o l y m u n k á j á n a k e l ő s z a v a .

A magyar irodalom történetének megírásában Czvittinger Dávid 1711-ben megjelent úttörő kísérlete után, a múlt században több tekintélyes tudósunk, mint Bod Péter, Benkő József, Horányi Elek, Veszprémi István, Haner György Jeremiás, Seivert János, Molnár János, Wallaszky Pál dicséretes buzgósággal s irodalmunk akkori állásához képest nevezetes sikerrel fáradozott.

Az ő munkáikban találtató könyvészeti adatokat, valamint a Cornides Dániel, gr. Teleki Sámuel és gr. Széchenyi Ferencz könyvtárainak egészben vagy részben megjelent s némely más könyvtárak kéziratban lévő czímtárait használva szerkesztette s adta ki Győrött 1803-ban Sándor István »Magyar könyvesház« című munkáját, melyben a magyar nyelvű nyomtatványokat 1533-tól bezárólag 1800-ig időszaki rendben röviden elősorolja. Ez volt első s ez maradt maig egyetlen egy magyar könyvészeti kézikönyvünk, mely az újabb időben annyira megritkult s oly keresetté vált, hogy többszörös áron is nehezen lehetett megszerezni.

Ha méltó elismeréssel tartozunk is Sándor Istvánnak, ki akkori irodalmi viszonyaink közt annyi nehézséggel küzdve megalkotta a magyar könyvészet ez alapmunkáját, mégis, a nélkül, hogy a valódi érdemet kisebbitnők, ki kell mondanunk, hogy e munkában sok a hiány, sok a pontatlanság, föltűnő tévedések is találhatók s ennél fogva az a tudomány mai álláspontjának és követeléseinek nem felel meg. (Vannak ugyanis abban fölhozva oly munkák, melyek nyomtatásban soha sem jelentek meg, néhány latin könyv magyar nyomtatványnak van kiadva, több kivált XVI. századi munkánál az iratás éve hibásan nyom-

tatási évnek van fölvéve, azon egy munka két különböző czím alatt van leírva, a nyomtatási években gyakran találkozunk egy századnyi, több vagy kevesebb évtizednyi, s még inkább évszám-beli vétséggel, még a szerzők neveiben is fordul elő néhány tévedés, a nyomtatási hely néhol mellőzve, néhol hamisan van adva, a hely és év nélkül megjelent könyvek meghatározása meg sincs kísértve stb.

Mind e hiányok s tévedések menthetők ugyan azzal, hogy Sándor Istvánnak akkor még, midőn hazai könyvtáraink legnagyobb részében a buvárkodás oly nehéz és csaknem lehetetlen volt, kivált a ritka régibb nyomtatványokból igen kevés foroghatott kezében, és így ő régibb íróink s különösen a kéziratban használt hibás és pontatlan czímtárak botlásait, ha a példányokat nem láthatta, ki nem kerülhette: de minél inkább gyarapodott irodalomtörténeti ismeretünk, minél több új meg új adat került napfényre, minél több tévedést lehetett kimutatni és helyre igazítani, annál föltünőbbekké válván az előbb észre sem vett hiányok és botlások, annál élénkebbé kellett lenni az óhajtnak, bár valahára mutathatnánk föl a tudomány mai színvonalán álló, nemzeti irodalmunk méltóságának megfelelő magyar könyvészeti kézikönyvet.

A legújabb korban, midőn Toldy Ferencz magyar irodalomtörténeti nagy becsű munkái és tanulmányai, s mások, mint Lugossy József, gr. Kemény József, Révész Imre, Fraknoi Vilmos, Eötvös Lajos többnyire folyóiratokban szétszórt könyvészeti közleményei mind több ismeretlen adattal s számos kétes kérdés eldöntésével gazdagították e szakbeli irodalmunkat, midőn könyvtáraink rendezésére s azok kincseinek használhatókká tételére országsherte oly örvendetes mozgalom indult meg, elérkezettnek mondhatjuk az időt, hogy avatott szakembereink nemzeti irodalmunk egyes ágainak tudományos vizsgálatát, régi nagy íróink munkáinak, szellemi irányának és hatásának bírálati tanulmányozását föladatukká és így nemzeti művelődésünk múltját teljes valóságában s igazi világitásban állítsák a nagy közönség elébe. E cél elérhetésének pedig egyik főfeltétele, egyik legfontosabb segédeszköze a lelkiismeretes pontossággal szerkesztett, lehetőleg teljes és hibátlan magyar könyvészeti kézikönyv,

melynek szüksége úgy a tudományos irodalom művelőire mint a könyvtárak kezelőire nézve ma már igazán égető.

Régen éreztem magam is egy ily megbízható kézikönyv hiányát, midőn az 1859 végén alakult erdélyi múzeum-egyesület könyvtárnokának megválasztatván, a gr. Kemény József nagybecsű hagyatékából és az erdélyi hazafiak tömeges adományai-ból alakult s csakhamar 20.000 kötetre szaporodott s ma már mintegy 40.000 kötetből álló erdélyi múzeumi könyvtár czímtározásával és rendezésével foglalkoztam. Az ezen munka közben szerzett tapasztalatok ébresztették föl bennem a gondolatot, hogy magyar könyvészeti irodalmunk hiányait pótolni, tévedéseit kijavítani igyekezzem, s e végre minden általam megkapható magyar könyvről teljes betűhiv czímmást vegyek, kimerítő könyvészeti leírást szerkeszszek, és azt a szükséges tudományos jegyzetekkel kísérem.

Azonban mindjárt a munka kezdetén be kellett látnom, hogy ily modorban szerkesztett magyar könyvészeti kézikönyv megírása, a legújabb korig lehozva, egyes ember erejét fölülmúló vállalat. Azért csak irodalmunk régibb korszakára szorítkoztam, csak a bezárólag 1711. évig megjelent magyar könyvekre terjesztettem ki kutatásaimat, nehogy, a köz példabeszéd szerint, sokat akarva markolni keveset szorítsak. Elégnek tartottam, ha a magam elébe tűzött föladatot szerencsésen végrehajthatom; különben is megvoltam győződve, hogy ifjabb írói nemzedékünk tehetséges tagjai közül akadni fognak, kik a megkezdett munka folytatására erőt és kedvet éreznek magokban, a kik kitartó szorgalmának sikerülni fog megkezdett munkámat befejezni, s egy teljes magyar könyvészeti kézikönyvvel az európai tudományos világ figyelmét nemzeti szellemünk legigazabb kifejezője a magyar irodalom iránt felkölteni s annak részére a megillető elismerést kivívni.

Már 1860-ban megkezdett czímmás-gyűjteményem szaporítása s illetőleg az erdélyi múzeumi könyvtár számos régi magyar esonka példányának meghatározhatása végett legelső gondomnak tartottam a kolozsvári róm. catholicus, református és unitárius főiskolák, valamint néhai gr. Mikó Imre, néhai b. Radák Istvánné s néhai Mike Sándor régi magyar könyvek ritka példá-

nyaiban gazdag sőt egyetlen példányokkal is dicsekedhető könyvtárait átvizsgálni s czélomra fölhasználni.

A mint ezzel készen voltam, kiterjesztettem kutatásaimat az erdélyi közkönyvtárakra, a maros-vásárhelyi Teleki-, gyulafejevári Batthyány- s a szebeni Bruckenthal-könyvtára; utóbb Erdélyt, a régi magyar könyveknek annyi dulás után is gazdag kincstárát, minden irányban beutazva, átkutattam kevés kivétellel a különböző felekezeti főiskolák és gymnasiumok, a kolostorok és egyes főúri családok könyvtárait. E munka közben, míg czímmásaimat újabb meg újabb fölfedezésekkel reményem fölött szaporodni láttam, egyszersmind a legnagyobb örömmel tapasztaltam, hogy a hazafiak mily előzékenységgel támogatnak fáradozásomban s mily szíves készséggel járulnak legbecsesebb és legritkább darabjaik följajlásával az erdélyi múzeumi könyvtár gyarapításához.

Czímmásaimat, melyek közt nem egy általam fölfedezett egyetlen példány leírása fordult elő, siettem időnként közölni Toldy Ferencz-czel, kinek hatása ébresztette s ápolta lelkemben a nemzeti irodalom iránti lelkesedést és könyvbuvárlati szenvedélyt, óhajtvá, hogy adataimat általa fölhasználva s a tudomány elővitelére munkáiban minél előbb közforgalomba hozva láthassam, közöltem Lugossy Józseffel, a széles ismeretű könyvészzsel s szenvedélyes gyűjtővel, ki ritkaságokban gazdag könyvtár birtokosa, közöltem a legszívesebben az irodalom minden emberével, ki törekvésemről s gyűjteményemről értesülve levén egy vagy más régi magyar könyvet vagy valamely egyes író összes munkáit illetőleg adatokért s fölvilágosításért hozzám fordult.

Toldy, Lugossy s több tekintélyes tudósunk, munkám értékét akkor bizonyosan túlbecsülve, már korán kezdetek búzdítani s ösztönözni, hogy jegyzeteimet sajtó alá rendezzem és közzé tegyem: én azonban, minél inkább nőtt kezem alatt az anyag-halmaz, annál inkább éreztem, mennyire távol vagyok még a végcéltól, s évek során át folytattam kutatásaimat, hivatalos teendőimtől szabad szünidőmet, az erdélyi ref. tanárok évenkénti vidéki értekezleteit, a magyar történelmi társulat kirándulásait, olykor az orvosok és természettudósok közgyűléseit is alkalmúl használva, hogy egy-egy vidék könyvtárait czélom szempontjából átvizsgálhassam. A legközelebbi években pedig, a fővárosban oly-

kor hetekig időzve, teljesen bevégeztem hazánk leggazdagabb három könyvtárának, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudom. Akadémia és a magyar kir. egyetem könyvtárainak, éveken át folytatgatott átbúvárlását. S csak 17 évi fáradozás után, midőn már Kolozsvártól Szebenig, Brassóig, Máramaros-Szigetig, Késmárkig, Pozsonyig, Szombathelyig, Szegedig hazánk néhány száz könyvtárában nem a czímtárakat, hanem magokat a könyveket gondosan átforgattam — mi nélkül több eddig ismeretlen példány tovább is homályban lappangva maradt volna, — határoztam el magamat, hogy az illetékes körökből annyiszor megújított sürgetésnek eleget tegyek, s munkámat a Magyar Tudom. Akadémiának följajánljam.

Az Akadémia a munka kiadását elfogadván annak sajtó alá adásáról rövid időn intézkedett: azonban a terjedelmes könyv nyomtatása, részint a szükséges új betűk öntetése, részint a többszöri gondos javítás miatt, melyet Kolozsvárt magam végeztem, részint közbejött nyomdai munkatorlódás következtében csak lassan haladhatott s két évnél több időbe került. Ezzel azonban a munka csak nyert; a mennyiben annak legbecsesebb adatai épen azon igen ritka vagy egyetlen példányok leírásaiban fordulnak elő, melyeknek ismeretéhez csak a legutóbbi két év alatt jutottam s melyeket különben vagy föl sem vehettem, vagy csak csonka példányokat látva, kellően le nem írhattam volna, így pedig még a magok helyére vagy a toldalékba beigtathattam.

Nagyon jól tudom, hogy majdnem 20 évi lelkiismeretes fáradozás után sem adhattam hiánytalan munkát, mire egyes ember ereje és ideje, kivált ha hivatalos teendőkkel is el van halmozva, nem -elégéses; érzem, mily sajnós rám nézve, hogy hazánk több tekintélyes könyvtárában, — hogy csak az esztergomi, kalocsai s zágrábi könyvtárakat említsem, — buvárkodni érkezésem nem lehetett, és így az említett s néhány más könyvtár legritkább darabjairól csak ügybarátaim szivességéből nyerhettem tudomást. De így is megnyugtat az az öntudat, hogy ha mindent nem tettem s nem tehettem, annyit minden esetre tettem, s e czélért annyi időt, fáradságot s költséget áldoztam, mennyit hazánkban előttem senki sem; így is adtam oly munkát, mely a régi magyar irodalom bármely ágával foglalkozó szaktudósnak, magyar irodalom tanárainak, a könyvtárak kezelőinek, a könyv-

kedvelőknek és gyűjtőknek hasznos szolgálatokat tehet, melynek adataira a jövő kor is biztosan építhet.

Munkám szerkesztésében nem is annyira a teljességre, — mely ilyenmő dolgozatnál a szó szoros értelmében lehetetlenség, — mint a megbízhatóságra fektettem a fősúlyt. Épen ezért jejtöltem ki az egyes könyvek általam látott példányainak lelhelyeit is, hogy leírásom valódiságát ezzel is igazoljam s hogy az egyes könyveket tanulmányozni vágyó szakember tudhassa, hova forduljon érettök; a mi nélkül az irodalom és tudomány emberei, a gyakorlati életre nézve, a legpontosabb könyvészeti leírásnak is vajmi kevés hasznát vehetnék. A lelhelyek följegyzését azért sem tartottam mellőzendőnek, mert csak ezáltal véltem biztosan tájékozhatni az olvasót, mely könyveket tartson egyetlen egy, igen ritka, kevésbbé ritka vagy gyakran előforduló példányoknak.

A cízmásokat egész terjedelmőkben betűhíven adtam, a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát pontosan följegyeztem, a névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, a mennyire lehetett, kinyomoztam, a hely és név nélkül megjelent munkák nyomtatási helyét összehasonlítás útján, nyomtatási évét a rendelkezésemre álló adatok és érvek által meghatározni törekedtem, leírásaimhoz, a hol szükségesnek láttam, jegyzeteket csatoltam; melyekben a művek tartalmának és belbecsének birálatába nem bocsátkozva a könyvészeti birálat korlátai közt tartottam magamat s régibb tekintélyesebb iróink e téren elkövetett föbb tévedéseit kimutattam, végre a munkához kimerítő névmutatót mellékeltem, melyben minden egyes könyv rövid címe a szerző, fordított munkáknál mind a szerző, mind a fordító neve alatt, a névtelen munkák a cím vezérszava alatt, a nyomtatási helylyel és évvel együtt föl vannak véve, s ki van jelölve a folyó szám, mely alatt a leírás olvasható.

Az ügy érdekében bizodalommal kérem föl irodalmunk minden barátját, különösen a könyvtárak birtokosait és tisztviselőit, legyenek szivesek engem a munkámban netalán előforduló más hiányokra és tévedésekre is figyelmeztetni, az általam nem látott vagy csonka példányok után kellően le nem írhatott régi

magyar könyvek példányainak, hol létéről akár magán úton, akár a »Magyar Könyv-Szemle« mint szakközlöny lapjain értesíteni, és így kézikönyvem teljesebbé, hibátlanabbá tételére segédkezet nyújtani. Én ugyanis munkásságomat e téren befejezettnek nem tekintem, sőt folytonosan igyekezni fogok az eddig elért eredményeket gyarapítani. S hogy fáradságom ezután sem lesz sikertelen, igazolni fogja a munkám kinyomtatása után, a legközelebbi szünet alatt, a mikházi kolostor, a szászvárosi ref. gymnasium, az eperjesi ev. lyceum és az alsó-sebesi kolostor könyvtáraiban tett fölfedezéseimről közlendő tudósításom, melyet, valamint ezutáni kutatásaim eredményeit, a »Magyar Könyv-Szemle«-ben fogok közzé tenni.

Bizvást merem reményleni, hogy épen munkám megjelenése következtében fog hazai könyvtáraink gondos átkutatása nagyobb mérveket ölteni, s ha e reményem teljesültével az én munkám túl leend szárnyalva s annak újabb, teljesebb kiadása válandik szükségessé, azon én fogok legőszintebben örvideni: mert meg vagyok győződve, hogy egy-egy XVI. és XVII. századi magyar munka, melylyel őseink az Európát akkor foglalkoztató szellemi küzdelemben tevékeny részt vettek, a magyar név bersületét a mívelt világ előtt nem kevésbbé emeli, mint az általok ugyanakkor a szabadság és nemzetiség érdekében vívott egy-egy ütközet véres dicsősége.

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli Szabó Károly.

»Régi magyar könyvtár« cím alatt legközelebb megjelent könyvészeti kézikönyvem nyomtatása már augusztus elején annyira haladt, hogy nem csak a szöveg teljesen, hanem a névmutató nagy része is ki volt nyomtatva. Ennek következtében legújabb felfedezéseimet, melyeket a legközelebbi szünet alatt, július és augusztusban, Maros-széki és Hunyad-vármegyei útbán, s a történelmi társulat Kassán tartott közgyűlése alkalmával Eperjesen és vidékén tettem, munkámba többé föl nem vehettem.

Ezeket a »Magyar Könyvszemle« lapjain kívánom a közönséggel megismertetni, a hol időnként közleni fogom ezután is folytatandó kutatásaim eredményeit. Közlöm pedig nem csak azon régi magyar könyvek leírását, melyek eddig ismeretlenek voltak, hanem azokét is, a melyekből eddig csak czímlaptalan, csonka példányokat láttam, s a melyek czímmásait e szerint kézikönyvemben nem adhattam.

(45.)¹⁾ 1. Heltai G á s p á r. Vigasztalo könyvetske, keresztyeni intessel es tanitással, miképen kellye az embernek készülni keresztyéni es boldog è Világból valo kimulásához: Külemb külemb keresztyéni Tanítóknac irásokból öszue gyűjtöttet, es egybe szerzetettoót. Heltaj G a s p a r t o l, à Colosuári Plebánostól. Colosvarba. 1553. 8 r. (A-R, = 16³, iv = 131 sztan lev. (ha teljes).

Colophon: Colosvarba nyomtatot, Heltai Gaspar Műhelyébe. 1553.

E könyvnek, mint munkámban 32. sz. alatt leírtam, 4 példányát láttam, melyek egyikében sincs meg a czímlap. — Elül ép példánya, mely után a teljes czímmást adhatom, s melyből csak az utolsó 4 levél (Q₃—R₃) hiányzik, megvan az alsósebesi franc. zárda könyvtárában.

(46.) 2. Az Kereztieni givlekezetben valo Isteni diczéreték egyben szedegettetet vyonnan nyomtattatot, émendáltatot, és sok szép dicziretteckel meg öregbitettet. Psalmo 80. 95. Dicziriük az Wt Istent Enek-szóual és mondgyunk olly diczéretet, kibe hiuek segítségül ő-felségét az mi haboruságinkban, etc. Hely és év n. (Bártfa. 1593.) 4-r.

Hogy ezen hely és év nélkül megjelent lutheránus énekes könyv Bártfán volt nyomtatva, nyomdai kiállítása után kétségtelen, s hogy Bártfán 1593-ban jelent meg, bizonyos a Szilvás-Ujfalvi Imre által Debreczenben 1602-ben kiadott Énekes könyv előbeszédéből, ki tudósítását általa látott ép példányról adta, melyben a colophon (Bártfa. 1593.) nem hiányzott. — Eddig

¹⁾ Azon XVI. és XVII. századbeli magyar nyomtatványok címei mellé, melyeket szerencsénk lesz a »Könyv-Szemlé«-ben először ismertetni, zárjel között, folyó számokat fogunk helyezni. 44-et első cikkünkben ismertettünk. Szerk.

csak egyetlen elül, közben és végül is igen csonka példány volt ismeretes a s.-pataki ref. coll. könyvtárában, melynek leírását adtam 267. sz. a. Elül ép példánya, melyről a czímmást adom, s melyben megvan a címlap (1 sztlan levél), a szövegből 1—16, 21—38, 55—88, 93—164, 167—168, 173—414 lap, itt azonban megszakad, megvan az alsó-sebesi franc. zárda könyvtárában. — A magyar egyházi énekköltészet történelmére nézve igen kívánatosnak tartanám ezen énekeskönyv összehasonlító megismertetését, mert abban futólagos áttekintés után is több oly felföldi énekszerző nevére akadtam, kinek énekei más ismert énekeskönyveinkben nem találhatók.

(47.) 3. Pécsi Lukács. (Az Keresztyen Vitezkesednec Tüköre) 8r.

Ezen eddig ismeretlen munkának egyetlen csonka példánya, melyben megvan $E_1 - Y_7 = 33 - 175$ számozott levél, hiányzik pedig elül $A - D = 4$ ív = 32 levél és végül az utolsó 176-ik levél, megvan a mikházai franc. zárda könyvtárában. — A címet a lapok fölött álló homlokírat szerint adtam. Nyomdai kiállítása után ítélve bizonyosan nagy-szombati nyomtatvány, a hol jelent meg Pécsi Lukácsnak minden más munkája is. A nyomtatás évét bizvást merem 1594-re határozni. Olvashatjuk ugyanis az 59. levél előlapján: »mint most 1594. Esztergam alatt, és Győr körül való szamtalan fő helek szentvettene«, a 96. lev. hátlapján: »Isten bizonyáságom, hog' el vntam vala chak magamis nezni, és hallani sok könyuező sirasokat 1594-be«, a 97. levél hátlapján: »Peldalehet amaz Schimitaknac cselekedetec, kic midõn az hostatban lakozoknac szanto mezeit pustetottac volna, és az szõlõket tõuõkbul ki asuan, az g'uemõlchet meg tipodnac (mint törtent dolga Posoni szõlõmneec 1594, az Moruai vitezec, mint valami kõkén fát le vaguan, g'ümõlchet meg ettec, az faiat az taborban meg égettek, uely volt az Posoni akasztofálnal: hog' nem akattac vr Isten arra az fãra chac fel oraig)« stb. A könyv végig olvasása után, annak szellemét, irányát, prózája sajátságait tekintve nincs legkisebb kétségem, hogy annak széles olvasottságú, jogtudományi ismeretekkel is bíró catholicus világi szerzője más nem lehet, mint Pécsi Lukács, az esztergomi káptalan jószágainak akkori jogigazgatója, »A keresztyén szűzeknek tisztesség koszorúja«, »A

testi hét irgalmasság« írója, Sz Ágoston elmélkedéseinek fordítója.

(48.) 4. V á s á r h e l y i G e r g e l y. Catechismvs Canisivs Petertől irattatot Keresztyéni tudománynac rövid summája, Magyar Kalendariummal: és az egy igaz Hűtnecc bizonyos ismeretuel. Az Anya sz. Egyházba valo Caeremoniaknac rövid értelmeről valo tanusag. Az üduezülendő Leleknecc tüköre. Hetedszaki Imadsagoc és lelki elmelkedesec. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei aspersi corda à conscientia mala. Teneamus fidei notrae confessionem indeclinabilem, Hebr: 10. Cum Priuil. Ser: Princ: Transs: Claudiopoli Anno Domini M.D.XCIX. 12-r, A—Z, a—u (8 és 4 levelenként) = 21 ív és 8 levél = 260 sztlan levél.

Canisius Péter catechismusának V á s á r h e l y i G e r g e l y jésuita által eszközölt fordítását ezen első kiadásban, mely előbb ismeretlen volt, az általam látott két czímlaptalan csonka példány után ismertettem 312. sz. alatt, a nyomtatás helyét és idejét Kolozsvár. 1599-re határozva, mit az általam fölfedezett teljes példány a mikháza i franc. zárda könyvtárában tökéletesen igazol.

(49.) 5. V á s á r h e l y i G e r g e l y. (Keresztyéni tudománynac rövid summaia.) Bécs. 1615. 12-r. 716 lap. — Elül: czíml., ajánlás, calendarium, változó ünnepek táblája 1615—1631-re, pápák, császárok, magyar királyok névsora 40 sztlan levél.

Ajánlja Deregyői Daróczi Ferencznek, Bereg vármege főispánjának »Beczbe 1615. 18. January Vasarhely Gergely.«

Canisius catechismusának ezen 3-dik magyar kiadását (1. Kolozsvár. 1599. — 2. Bécs. 1604.), melyet Sándor István is említ Magyar könyvesház. 246 l., pusztán az ő hitelére munkámba nem mertem fölvenni, minthogy példányát addig nem láttam. Csak munkám kinyomtatása után találtam annak egy példányát, melyből csak a czímlap hiányzik, a mikháza i franc. zárda könyvtárában. Másik, ennél csonkább czímlaptalan példánya megvan a M. Nemz. Múzeumban. = A címet a szöveg első lapján álló fölirat után adtam.

(50.) 6. Á g o s t o n P é t e r. Lelki Patika Melyet Beteg ember foglatosságára s ájélatosságára és Ez életből a' halál-által boldog ki-menetelére készített a' Jesus Társaságában lévő P. A g o

ston Peter. Nyomtattat: Lőchén Brewer Samuel Anno 1669. 12-r. A—Q = 16 iv = 192 sztlan levél. — Elül: címl., ajánlás, kalendarium 19 sztlan lev.

Ajánlja a szerző Szolczán Mártonnak, schiawniki apátúr-nak, a szepesi káptalanbeli Cantor Pap Urnak.

Ágoston Péter jésuitának ezen első magyar munkája, mely eddig ismeretlen maradt, megvan az alsó-sebesi franc. zárda könyvtárában. — Megjegyzem, hogy munkámban elmulasztottam fölvenni Ágoston Péter legutolsó magyar munkáját is (Mennei követek. N. Szombat. 1685.), melyet nem láttam, s csak Ferenczi Jakabnál Magyar írók 1. l. találtam említve.

(51.) 7. Pázmány Péter. Imadsagos Könyv. Mellyet irt, Pazmany Peter, A' boldog emlekezetű Cardinal es Esztergami Ersek. Nyomtattatot Hetedszer. Nagy-Szombatban Az Academiai Bötűkkel. M. DC. LXXXIX. Esz. 8-r. 571 lap. — Elül: címl., ajánlás, naptár 14 sztlan lev., végül: mut. tábla 9 sztlan lap.

Ajánlja »A' Nagyszombati köny-nyomtató« ezen kiadást „A' Meltosagos Rakoczi Juliana Fejedelem Kis Aszszonyhoz,« ki e könyvet »most ujobban ki-nyomtatta.«

A címlapon ezen eddig ismeretlen kiadás 7-dik nyomtatásnak van nevezve, azonban hibásan; mert, mint munkámban kimutatom, Pázmány imádsagos könyvének 1689 előtt már 8 kiadása jelent meg. — Egyetlen teljesen ép példánya a pesti kegyes rendi házkönyvtárában.

(52.) 8. Nánási Gábor. (Praedikatio a részegség ellen.) 4-r.

Nánási V. Gábornak, ki mint Sáros Patakról Gyula-Fejérvárra bujdosott tanuló adta ki Kolozsvártt 1675-ben »Lelki tudakozás« című munkáját, ezen eddig ismeretlen praedikatióját, csonkán (B₁—C₄), elül 1 iv, végül néhány levél hijával, a szászvárosi ref. gymn. könyvtárában találtam, egy colligatumban (Theol. 418. sz. alatt). — E colligatum tartalommutatójában, melyet 1787-ben Bitai Mihály készített, a szerző így van megnevezve: 6. A részegség ellen. »Nánási Gáboré.«

(53.) 9. Manuale Marianum. Az-az A' Bóldogsagos Aszszonyunk Szüz Maria Makula nélkül való Fogantatasának, és Szenteknek tiszteletire rendeltetett Kis Kézi-Könyvecske. Melly

Egy Nemes, és Nemzetes, minden dicseretre méltó Aitatos Matronának kevénságára; több aitatos Lelkeknek Lelkeknek hasznára nyomtattatot ujobban. Nagy Szombatban, az Academiai Böttükkel, Hörmann Janos által, 1700. Esztendőben. 12-r. 142 lap. — Elül czíml. és naptár 12 sztan levél.

Megvan az eperjesi ev. lyceum könyvtárában. Régibb kiadását nem ismerem.

(54.) 10. Liliom Kertecske, az-az: Szép Istenes Virágokkal, öszve szedett külömb-külömb-féle Imádságokkal, Litaniákkal, és a' Szentséges Pápáktúl engedtetett tellyes Bútsúkkal bévettetett. Aitatos Könyvetske Melly mostan szép Imádságokkal, s' Kalendariomal-is meg-bővítettett. Nyomtattatot, Endter Marton, által: 1701 Esztendőban. 8-r. 426 lap. — Elül: czíml., ajánlás, kalendárium 12, végül: lajstrom 3 sztan levél.

Ajánlja a »Nagy-Szombati Könyvnyomtató« Jakusics Katalinnak, Szúnyog Gáspár nejének. — Azt hiszem, hogy ezen ajánlás egy előbbi nagy-szombati eddig ismeretlen kiadásból van utánnomtatva Endter Márton által, kit 1701-ben nagy-szombati nyomdásznak azért nem tarthatok, mert az 1701-ben megjelent nagy-szombati nyomtatványokon Hörmann János van mint nyomdász megnevezve. S minthogy Endter Mártont később 1723-ban löcsei nyomdásznak találjuk, azt hiszem, hogy ő valamint ezen imádságos könyvet, ugy Engedi Györgynek általa hely nélkül 1700-ban kiadott Tancred historiáját is, mint Brewer Sámuel özvegye nyomdájának igazgatója Lőcsén nyomtatta.

Megvan az eperjesi ev. lyc. könyvtárában. — Általam ismert régibb pozsonyi 1675-diki kiadását leirtam 1186. szám alatt.

(55.) 11. Ács Mihály. Arany Lancz, Avagy Olly buzgó Fohászzkodások, és rövid alázatos Imádkozások; kikkek a' győzhetetlen Istent meg-győző. Igaz Hit Ö Felségét magához kapcsolhattya; és az ő el ménetelit jelentő szándékjában, maga szive házában a' keresztyén ember e' nagy Urat meg-maraszthattya. Mellyeket az imádkozó Lelkek könnyebséggekért a' hivek eleibe bocsátott. Ács Mihály. August. Confessiön lévő Lelki Tanító. Lőtsén, Nyomtatt: 1707. Esztend. 12-r. 156 lap. — Elül: czíml., előljáró beszéd, lajstrom 6 sztan levél.

Régibb kiadásait: Lőcse. 1696. és Lőcse. 1701. leirtam 1489 és 1681. sz. alatt. — Ezen harmadik kiadást, melynek addig egy példányát sem láttam, Sándor István hitelére Magyar könyvesház 72. l. tévedve vettem föl 1706-ra az 1714. szám alatt.

Megvan a pesti kegyes rendi ház könyvtárában.

A PÁRMAI CORVIN-CODEX.

Közli: Csonthosi János.

Már Ireneo Affo ¹⁾, Taddeo Ugolettiről (Mátyás király egykori könyvtárnokáról) 1781-ben tartott emlékbeszédében mondja: hogy a páрмаi királyi könyvtárban »Diomedis Carafae De Institutione Vivendi« című latin kézirat őriztetik, mely arról nevezetes, hogy fényes czímlapján az aragoniai és Corvin-féle czímerrel van díszítve, s Beatrix királyné számára írt oktatásokat foglal magában. Említi továbbá, hogy e kézirat valószínűleg azon egyetlen példány, mely magának a királynénak volt tulajdona, s hivatkozik Paciaudira a tudós páрмаi könyvtárnokra, ki e nevezetes kézirat ritka voltát egy latin dissertatióban illusztrálta.

Affo után Tiraboschi ²⁾ mint kiadatlant sorolja fel e kéziratot; Nicolo Morelli pedig, a nápolyi királyokról 1849-ben közrebesátott monographiájában, ³⁾ azonosnak tartja azt azon példánnyal, melyet a szerző Beatrixnak ajánlott fel.

Dr. Vogel E. G., ki az európai könyvtárakban levő Corvin-codexek jegyzékét összeállította, ⁴⁾ e kéziratot nem ismerte. Rövid bibliographiai leírását Odoricci, a páрмаi könyvtár történetéről írt munkájában, a hatvanas évek elején tette közzé. ⁵⁾

¹⁾ Memorie di Taddeo Ugoletto parmigiano bibliotecario di Matia Corvino Re di Ungheria. Parma 1781, 4^o 52—53, 1.

²⁾ Storia delle letteratura Italiana. Firenze 1807 Tom VI. p. I. 431 l.

³⁾ Niccolo Morelli: Vite de Re di Napoli. Napoli 1849 4-r I. 254 l.

⁴⁾ Serapeum. Zeitschrift für Bibliothekenwissenschaft, etc. Leipzig 1849. 8-r. Nr. 18.

⁵⁾ Atti a Memorie dell RR Deputazioni di Storia Patria per le provincie Modenesi e parmensi. Modena 1866. 4-r. 440 l.

Régibb hazai tudósaink közül Horváth István — miként jegyzetei tanúsítják — e kéziratot ismerte; s újabban Pulszky Ferencz hívta fel reá dr. Rómer Flóris Ferencz érdemes régészünk figyelmét, ki azt olaszországi tudományos körútjában tanulmányozva az »Archeologiai Értesítő« 1870-i folyamában közölt róla bibliographiai ismertetést.

A kérdés azonban még kimerítve nincsen.

Az újabb bibliographiai nyomozások új szempontokat és adatokat hoznak napfényre, melyeket a hézagok kiegészítése czéljából, minden Corvin-codexnél figyelembe kell vennünk.

A kézirat technikai kiállításán kívül, most már vizsgáljuk annak provenientiáját, vándorlási történetét és irodalmát is, és igyekezünk egyik-másik körülmény felderítése által a Corvina bibliographiájához legjobb tehetségünk szerint közremunkálni.

Ezen szempontok vezéreltek, midőn a múlt nyáron olaszországi nyomozásaimban a pármái Corvin-codexet újból vettem vizsgálat alá, s ismertetését itt azon szándékkal közlöm, hogy a róla közrebocsátott adatokat egyben-másban kiegészítsem.

E nevezetes codex, melynek: »Diomedis Carafae De Institutione Vivendi« a czíme, a XV. századból származik, kis 8-adrétű, részint viola, részint sötétzöld színű hártján, arany kerekded minusculákkal van írva, s 41 levélből áll.

Magassága 17, szélessége 12 centimeter. Kiállítása pazar fényről tanúskodik; egészben véve két fényes címlapot, egy nagyobb miniatúr, egy miniatúr initalét és 47 aranyba foglalt kisebb színes kezdőt mutat fel.

A levelek eredetileg nem voltak számozva, s jelen számozásukat, melyet mi is, bár nem egészen korrekt, elfogadunk, Odorici 1866-ban eszközölte. Az írás tompa vonalozáson foly, s laponkint átlag 16 sort tesz ki. Jegyzetek, vagy javítások nincsenek benne.

A quaterniók, A, B, C, D, E, arany majusculákkal vannak jelölve, s akképen oszlanak meg, hogy az első quaternióra 5, a másodikra 6, a harmadik, negyedik, ötödikre 8, a hatodikra 4 levél esik. Az 1-ső és 41-ik levelet, melyek inkább a boríték táblákhoz, mint a szöveghez tartoznak, a quaterniók közé nem számítottam.

A hártya színét tekintve, a negyedik quaternió levelei sötétzöld, a többiek violaszínűek.

A codex, egy üres hártya levél után, a 2-ik levélen Colantonius Lentulus fordítónak Diomedes Carafa szerzőhöz intézett dedicatiójával kezdődik, melyben a fordító nagy dicséretetek közt köszönetet mond Carafának, hogy a »De Institutione Vivendi« olasz nyelven írt munkájának latinra való fordítását reá bízta.

A dedicatio »COLANTONIVS Len | tulus Diomedi Carafae | Comiti Magdaloni Viro | clarissimo se commendat« etc. szókkal kezdődik, s a 3-ik levél első lapjáig terjed. Az arany szövegtől eltérőleg, ezüst betűkkel van írva, bekezdéseit 7 arany initiale ékesíti.

A 3-ik levél második oldalán van az első címnap, fényes arany lombozatokkal díszítve.

A festés arany vázát ábrázol, melyből szekfű lombozatok futnak felfelé, s kétfelől szívalakú koszorút képezve, fönt egy szekfűben egyesülnek. A koszorú belseje fényes arany inscriptióban a könyv következő címét mutatja:

DIOME
DIS. CARAFÆ.
COMITIS MAGDALO
NI. DE. INSTITVTIONE.
VIVENDI. AD. BEATRICE
ARAGONIAM. PAN
NONIAE. REGI
NAM. PRAE
FATIO. IN
CIPIT. FE
LICI
TE
R.

A második és voltaképeni címnap, az elsővel szemben a 4-ik levél első oldalán kezdődik, s a codexnek méltó fődísz. Fényes arany díszkeretből áll, mely a lap mind a négy szélét egészen kitölti s felső, alsó, jobb és bal részében, arany lombozatok közt symbolicus miniatur képeket és jelvényeket mutat fel.

Dr. Rómer Flóris Ferencz érdeemes régészünk e díszkeretet következőkép írja le.¹⁾

»A 4-ik levél (címlap) kerete aranylombozatú; felül hölgy-menyét, a tiszta s á g jelképe fut jobbra, mondatszalogban ez áll: DECORVM; jobb oldalon keskeny keretben egy hátúlról tekintett nyitott könyv: baloldalon felül kerek keretben a balra néző igazság áll, jobbjobban karddal, baljobban mérleggel, a középső keretben pedig egy nőalak, mely valami harmonika félét nyom össze, ezek közt felül arany korona alatt arany vár, vagy szikla-forma van, melynek osztályai közt fehér, háromszögű fog-félék átszanak. Ezen symbolumot nem vagyok képes magyarázni. A zenélő nő és egy másik korona alatt arany trónon vagy oltáron égő tűz látszik. A keret alsó részében a czímtől jobbra kerek keretben oszlopot vivő nőt az ál h a t a t o s s á g o t, balra a jobbjobban kígyót, baljobban tükört tartó nőt, az o k o s s á g o t látjuk.«

Részünkről megjegyezzük, hogy e codex címlap-díszítése a Corvin-codexek ismert díszítéseitől egészen eltér; s a díszkereten levő jelvények itten részint az aragoniai és nápolyi királyoknak, részint egyes erényeknek symbolumait képviselik.

A hölgy-menyétet például többnyire ott találjuk az aragoniai királyok érmein, majd »Decorum« majd »Malo mori quam foedari« jeligével.²⁾ A tisztaságnak jelképe.

Az arany könyv symboluma előfordúl II. Ferdinánd³⁾ és II. Frigyes nápolyi királyok érmein »Recedant vetera« felirattal, s a Sibilla-könyvekre emlékeztet.

Az oltáron lángoló tüzet II. Alfons nápolyi király érmei tüntetik fel,⁴⁾ s jelentőségét a sokat mondó: »In dextera tua salus mea« jelige magyarázza meg.

Vége azon jelvény, melyet dr. Rómer Flóris »arany vár vagy szikla-formának tart, s melynek osztályai közt fehér háromszögű fog-félék látszanak,« csakugyan szikla, de jelentősége nem ebben

¹⁾ Arch. Ért. II. köt. Pest, 1870, 285—285 l.

²⁾ Archaeologiai Értesítő II. köt. 1870, 83—84. l.

³⁾ Morelli Niccolo: Vite de' re dí Napoli, — Napoli 1849 4-r. 185 és 191 l. — Symbola varia diuersorum principum. Pragae 1603, fol. I. köt. 60 l.

⁴⁾ Morelli Nic. 206, és Symbola varia etc. 117. l.

hanem azon »fehér háromszögű fog-félékben« van, melyek nem egyebek, mint a gyémántnak jelvényei, s itten ennek természetes tündöklését a sziklában ábrázolják.

A sziklából ragyogó gyémánt I. Ferdinánd aragoniai király symboluma, ki ezt »Naturae non artis opus« jeligével közmondássá vált igazságosságának feltüntetésére használta.¹⁾ Kortársai u. i. elnevezték őt igazságosnak, ő azonban ezen erényt nem annyira nevelésének, mint természetének róttá fel érdemül. Ezért választotta jelvényeül a gyémántot, mely a sziklából előtörő ragyogását nem a művészetnek, hanem a természetnek köszöni.

A díszkeret alsó részében két angyal tartja Mátyás király és Beatrix egyesített czimerét, melynek alapján a codexet a Corvinának vindicáljuk.

A paizs négy mezőre oszlik, s öt ágú arany lemez korona fedi.

Az első mező két almezőből áll, s négy ezüst és három vörös pólyát (négy helyett), és kék alapon kettős arany keresztet mutat fel; a második mezőben vannak az aragoniai, nápolyi és jeruzsálemi királyok jelvényei; a harmadikban, mely ismét két almezőre oszlik, kék alapon fekete holló arany gyűrűvel és vörös alapon kettős farkú ezüst oroszlán, a negyedikben a nápolyi, jeruzsálemi és aragoniai királyok jelvényei jönnek elő.

A czimer alatt még egy kerek paizsocska van, mely négy ezüst és három vörös pólyából áll, s alatta arany majusculákkal »FIDELITAS« olvasható.

Ez a Carafa család czimere²⁾ de az eddigi bűvárok figyelmét úgylátszik kikerülte.

A czímlap fénypontja azon kép, melyet a fönt említett díszkeret foglal be, s Beatrix királynét a könyv szerzőjével együtt ábrázolja. Boltivezett teremben trónon ül a királyné, fején arany sugárkorona; jobbját egy térdelő lovag felé nyújtja, hogy kezeiből egy vörös bársony kötésű, arany kapcsokkal díszített könyvet vegyen át, míg baljával a trón karjára támaszkodik s lábait két,

¹⁾ Morelli: 206 l. — Symbola varia etc. 65 l.

²⁾ Imhof. Jac. Wilh. Historia Italiae et Hispaniae Genealogica etc. Norinbergae 1701 fol 301 lap.

violaszinű arany rojtos, vánkos-zsámolyon nyugtatja. A trón alatt arany majusculákkal olvasható: »BEATRIX REGINA.«

A térdelő lovag újjatlan zubbonyban van öltözve s a háta mögött rézsutosan írt arany inscriptio:

DIOMEDES
PERPETUO
FIDELIS.

kilétét ismerteti meg.

A kép alatt kezdetét veszi Diomedes Carafa előszava, melyben művének indokát adja. A C initiale igen fényes, s arany négyyszögben a babérkoszorus szerzőt álló helyzetben tünteti fel, a mint jobbját zárt könyven nyugtatja, balját pedig magyarázatra emeli. Az előszó: CVM SEMPER iis | parendum mihi statu erim quibus ratio et | cura parendum esse praescribunt etc. szavakkal indul meg, s a 6-ik levél első lapjáig terjed.

Ugyanitt kezdődik a szöveg, mely a következő fejezetekből áll:

De colendo Deo.

De Gratiis prius (?) habendis.

Quae erga germanum Ducem Calabriae servatura sit.

Quae in Reliquos Germanos.

Quid erga omnes proceres et aulicos observandum.

Qualis erga conditionem munerum futura sit.

DE TEMPLORUM VISITATIONE.

Quid in digressu a patre servatura sit.

Quid erga comitivam legatorum Pannoniae Neopoli observandum

Quid erga sibi in itinere obviantes servandum.

Quid erga Consiliarios suos servandum.

Quid in itinere sit observandum.

De custode pedissequarum instituendo.

Quid in urbe Roma sit observandum.

De oratione habenda apud PONTIFICEM MAXIMUM

Quid impetrandum a Pontifice.

Quid in ceteris urbibus observandum.

De ratione itinerandi et pernoctandi.

De donis datis communicandis.

De Cura totius Comitivae.

De Secretario.

Quod erga exteros omnes comis sit.

Quid erga sibi occurrentes.

Quid erga Regem forte sibi obviantem.

Quod in scribendo ad Socrum sit officiosa.

Quid erga maritum et socrum sit observandum.

Quod uxor in omnibus viro suo placere studeat.

Quod in itinere a proceribus mores viri intelligat.

Quid in primo congressu viri observandum sit.

De summa erga maritum veneratione.

De cubiculis pedissequarum.

Quid erga delegatos a marito viros et mulieres.

Quod eos quos maritus amat diligat.

Quod voluntatem suam per SOCRVM virum (?) doceat.

Quod in defectione ignorantiae se marito excuset.

Quod viro gratias agat de ancillis italicis sibi concessis.

Quod ea quae de se apud patrem praestitit apud et maritum
praestet.

De pecuniis a marito constitutis bene locandis.

DE SALARIO FAMILIARIBVS PROSPICIVNDO.

De lingua pannonica edocenda.

Quid a marito exploret de legatis nuptiis intervenientibus.

De muneribus dono datis.

De conjugio gratissimo ostendendo.

Quid erga personam mariti observandum.

De auditis admittendis et reticendis.

Quod patrem et germanos aliosque sibi deditos litteris frequentet.

Quod ad Pontificem Maximum crebras det litteras.

A szöveg a 6-ik levél első lapján, »Omnibus externis humanisque rebus reverentia et cultus in Deum optimum maximum est anteposenda« etc. szavakkal kezdődik, s a 38-ik levél 2-ik lapján a ΤΕΛΟΣ szóval végződik.

Az utolsó sor alatt ezüst betűkkel a leíró oda írta nevét: »Joannes Marcus Cynicus exscripsit.«

A codex vörös bőrkötése ujabbkori, s préselt arany díszítések közt a pármai hercegek jelvényeit mutatja. A könyvtáblák belsejét és az első és utolsó makulatur levelet kék fakó

selyem levél borítja s valószínűleg még az eredeti kötésből származik. Az első tábla belsejére Beatrixnak, fametszetben kis alakban készült mellképe van ragasztva a következő körirattal:

DIVA-BEATRIX-HVNGARIAE-REGINA.

A codex provenientiajáról a pármái könyvtárban bővebb felvilágosítást nem nyerhettem, de valószínű, hogy a Farnese könyvtárból származik, mely a Bourbonok tulajdonában 1735-ig Pármában őriztetett. Ekkor vitette át a könyvtárt III. Bourbon Károly Nápolyba.

A codex könyvtári signaturája: GG. III 170. 1654.

Ennyit a könyv bibliographiájáról.

Szerzőjéről és tartalmáról a következőket jegyezzük meg.

A codex, Carafa Diomèd magdalonai hercegnék, Beatrix számára írt oktatásait tartalmazza, s egész kiállítása után ítelve kétségkívül ugyanazon példány, mely magának a királynénak volt tulajdona. A szerző a Carafák hírneves nemzettségéből származik, s a XV. századi bölcsész-erköleltani írók közt kiváló helyet foglal el. Családjából Carafa Olivier Beatrix királynét koronázta, Carafa Orsini I. Ferdinandot temette, szerzőnk pedig I. Alfons és I. Ferdinand aragoniai királyok alatt a belső titkos tanácsosi méltóságot viselte s mindkettőnek kedves udvari embere volt.

Midőn I. Ferdinánd aragoniai király leánya Eleonora a ferarai herceghez ment nőül, olasz nyelven oktatásokat írt számára, melyekben a jó fejedelem kötelességeit ecsetelte. Munkája Battista Guarino és Pietro Gravina latin fordításában, »De regentis et boni principis officiis« czím alatt ekkoráig több kiadásban jelent meg.

Beatrixnak, a király második leányának Mátyás királyhoz való férjhez menetele alkalmából, hasonló feladat várakozott a szerzőre, ki ezt oly lelkiismeretességgel oldotta meg, a minőre egy királyné felszólítása méltán igényt tart. Oktatásokat írt ennek számára, s mint az előszóban kifejti Beatrix egyenes felszólítására fogott munkájához. Eredetileg olasz nyelven írta; a mostani latin formába Colantoniussal XV. századi humanista öntötte.

Az oktatások Beatrix királyné életmódját vannak hivatva szabályozni. Kiterjeszkednek az élet minden nevezetesebb mozza-

natára, s a magyar specialis viszonyokat is kellő figyelemre méltatják.

Szerző 47 fejezetre osztja be könyvét. Minden fejezet egy oktatást foglal magában s az arany szövegtől eltérőleg ezüst feliratot visel.

Az első oktatás az Isten iránti tiszteletről, a második az édesatyja iránti háláról, a harmadik negyedik a testvérei iránti tiszteletről szól. A további oktatások arra vonatkoznak: miként viselje magát a nápolyi országnagyok előtt a bucsuzáskor, mire figyeljen mikor az édesatyjától elválik, mily figyelemben részesítse a magyarországi küldötteket, mily életmódot kövessen az úton, mit beszéljen Rómában a pápával és mit kérjen tőle. Tanácsolja Beatrixnak, hogy kíséretének gondját viselje és nyájas legyen azok iránt, kikkel az úton találkozik. Ha a király netalán elejébe jönne, tettesse magát, hogy nem ismeri, mikor pedig felismerte, szálljon le a lóról s csak a jobbját nyújtsa neki. Mátyás király édesanyja iránt legyen előzékeny és iparkodjék kedvében járni; azon legyen, hogy a király hajlamát mindenben megnyerje és állandóan magához bilincselje; legyen iránta legnagyobb tisztelettel és gyöngédséggel; köszönje meg neki, hogy udvartartásában meghagyta az olasz szolgálókat. A férje által számára kijelölt pénzt jól helyezze el, stb.

Reánk nézve a legfontosabb fejezet, mely a magyar nyelv megtanulásáról szól. Ebben szerző lelkére köti Beatrixnak, hogy a magyar nyelvet és szokásokat sajátítsa el, tanácsolja neki, hogy már az úton rendeljen valakit maga mellé a magyar kíséretből, ki őtet a magyar nyelv első elemeibe beavassa, ha aztán Magyarországon lesz, a környezetében levő magyar szolgálóktól könnyen tanulhat tovább. Itt tanácsolja neki, hogy azokat, kik az ország minden részéből tiszteletére fognak sietni, ne várokoztassa sokáig, hanem bocsássa azonnal maga elé és fogadja nyájasan. «Minden várokozás — ugymond szerző — a legterhesebb szokott lenni.» A két utolsó oktatásban arra inti, hogy édesatyjával, testvéreivel és a pápával élénk levelezést folytasson s figyelmezteti, mit írjon Magyarországból a pápának.

Ez főbb vonásokban a codex tartalma. Reánk nézve kiváló érdekű azért, mert eddigelé sem kiadva, sem felhasználva nem volt.

A M. Nemzeti Múzeumnak sikerült e codexnek hű másolatát megszerezni, s Dr. Pulszky Károly derék fiatal műtörténé-szünk fogja azt egyik tanulmányában közrebocsátani.

Végre Diomedes Carafáról még megjegyezzük, hogy az »Ammaestramenti militari,« és egyéb verses munkáin kívül, még egy «Trattato de lo optimo cortesano» czimű munkát írt, melyet szintén Beatrixnak ajánlott fel, s másolasát hasonlóan Joannes Marcus Cynicusra bízta. Egy ilyen czimű, hely és évnélküli hártya incunabulumot őriz a Trivulzio örgrófi család milánói könyvtára a következő dedicatióval: «Alla serenissima Regina Beatrice d'Aragonia felicissima Regina de »Hungaria, Boemia« etc.¹⁾

Mínthogy ezen hártya incunabulum fényes diszpéldány, nem lehetetlen, hogy a többi 4 Corvin-codexxel együtt, melyek a Trivulziók könyvtárában jelenleg is őriztetnek, a Corvinából került ezek gyűjteményébe.

Záradékul kedves kötelességemnek ismerem itt lovag Perreau Péter pármái könyvtári igazgató úrnak, azon lekötelező előzékenységeért, melylyel tanulmányaimat előmozdítani s a kérdéses codex lemásoltatását eszközölni sziveskedett, legmelegebb köszönömetet nyilvánítni.

EGY CSAGATÁJ KÉZIRAT A M. NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Ismerteti: **Dr. Kresmárik János.**

Hazánk nyilvános könyvtárai értékes keleti kéziratokban nem igen gazdagok. Annál meglepőbb azért a kutatóra, ha egyszerre oly becses kézirattal találkozik, a milyen az a csagatáj kézirat, melyet 1877-ben a török küldöttség vezetője Szulejmán sheikh ajándékozott a magyar múzeumnak, s a melyet e helyen röviden ismertetni szándékozom. Valóban az öreg sheikh igen jól választott, midőn épen e művet ajándékozta nekünk, a meny nyiben ez nemcsak hogy Magyarországon bizvást mondhatom elő nem fordul egy más példányban, hanem külföldön sem

¹⁾ Tiraboschi Gir. Storia della Letteratura italiana Firenze 1870. VI. Tom I. p. 431 l.

található nagy számmal. E kézirat csagatáj nyelven van írva, a melyen eddigelé nem igen sok írásművünk létezik. A műnek czíme nincs, hanem a sheikh dedicatiójából valamint a műből magából meggyőződünk, hogy az a legnagyobb csagatáj tudós és költő, Mir Alî Sir melléknevén Nevâjî munkáit tartalmazza (meghalt 906-ik évben = Kr. u. 1500). Azonban bármily vastagnak látszik is a kötet, korántsem összes munkái ezek a jeles csagatáj írónak, ki a keleti s nyugati törököknél igen nagy tiszteletnek örvend, a mint azt egy Konstantinápolyban kiadott keleti török szótár, mely az ő művei nyomán készült előszavában is olvassuk, a hol így jellemeztetik: «A szerelem s szenvedély borházának vidám iszogatója, a költészet s ékesszólás palotájában czukrozni szerető, Mir'Ali-Sir Nevâjî, szentelje be isteni fény sírját. Az ő költészeti s más műveinek másolatai el vannak terjedve minden ország szellemes emberei, s a szónak nagy mesterei között.» stb.¹⁾ Mir Ali Sir igen sok mindenfélét irt össze, (költeményeket) románczokat, mysticus s nyelvészeti munkákat, melyeknek azonban egyrészt maguk a keleti törökök sem ismerik, még azok sem, kik az ő művein táplálkoztak, miként a szótárírók. — Kitűnik ez onnan is, hogy az Abuska csagatáj török szógyűjtemény²⁾ szerzője az aga szó alatt felsorolja összes műveit, holott azokon kívül még több jeles műve ismeretes. »Immáron — így ír többi között — én szegény nyomorult és értéktelen, midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevâjînak csak tizenöt művét gyűjtöttem vala, melyekből a szavakat s kifejezéseket kivontam. Ezenfelül meg Choraszân, Szamarkand és Csagatajból való néhány más törökül beszélő férfiak divânjait és met/nevî-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevâjî-nak minden munkájával kedveskedék 29 darab könyvvel. Ugy valék akkor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván. kevés idő alatt a 14 darab könyvet lemáso-

¹⁾ Pavet de Courteille, Dictionnaire turc-oriental, Paris 1870 Préface X.

²⁾ Török kéziratból fordította Vámbéry Armin. Előbesz s jegyz. Budenz József. Pest, 1852. 6 l.

lám s így Nevâjî minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenkint és névszerint: Münâdsât-nâme, Csihl hadit^h, Nazm-ül-Dsevâhir, Szerrâds-ül-müszli-mîn, Neszâim-ül-mu/zabbet, Liszân-ut-tair, M a h b û b - ü l - Q u l û b , Tavârich-i enbijâ, *Hajret*-i ebrâr, Ferhâd ve Sirîn, Medsnûn ve Lejlâ, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderî, (Négy divân t. i.) Garâib-üç-çigâr, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'ül vasza^z, Fevâid-ül-kübr, Mizân-ül-evzân, Münsiât, M u h â k e m e t - ü l - L u g e t e j n , Vaqfijje, Menâqib-i Mir Szeid Haszan, Menâqib-i Pehlevân Mu/zammed, Szâqî nâme, Fârszi divânlar, Fârszi münsiât.) »Ezek en kívül más munkája tudtomra nem volt,» így szölt az Abuska írója, holott a szóban levő kéziratan, hol egyik lapon szintén fel vannak sorolva munkái, több van feljegyezve, habár a fentebb aláhuzottakat elég csodálatos módon itt nem veszi tudomásul. Kéziratunkban tehát Mir. Ali Sir munkájának csak egy része van meg, de meg kell vallani beceses része.

A díszesen irt s keleten szokásos czimfestésekkel ellátott kézirata, nagy ívrétben finom pamut papirosan van írva s körülbelül 600 levelet tartalmaz; a költemenyeknél — mely a kézirata legnagyobb részét képezi — minden lap 4 hasábra van felosztva kék és aranyos vonásokkal, a czimek pedig piros betűkkel írvák.

Az írás maga igen gondos, hibákra nem igen lehet akadni, habár toldások, közbeszúrások a margón többször fordulnak elő, a mi a másoló műveltségére enged következtetni. A kézirata nem régi legfeljebb 60—70 éves, a mint az a másolónak jegyzetéből kitűnik, ki magát csak egyszer nevezi meg, és pedig a Szedd-i Iszkender, vagyis a Nagy-Sándorról irt romantikus költemény végén.

El-zamd ve el-minnet temâm jâft der rûz düsembeh kitâb
pencs gencs-i Emîr Nevâjî stb. stb.

bedeszt-i cha^z Mirzâ Kâmil Szamarqandî
bin Qâdi Malik Serif

1234. (tehát jelen század eleje Kr. u.)

Egyébűtt a másoló nem fordul elő, habár minden darab után nem mulasztja oda írni, hogy »Allahnak dicsőség és hála a munka befejezéséért« s néha a dátumot is, de nevét nem.

1) Az itt követett transcriptionalis módszert dr. Pozder Károly barátom állította össze a Phil. Közöny számára, melyet én is mint eddig legezészerűbbet nálunk — elfogadtam.

A munka tartalma néhány lap nyelvészeti s bölcsészeti dolgozatot kivéve, leginkább költeményekből áll, és pedig a romantikus költeményei közül benne van Ferhád ve Sírîn, Medsnûn ve Lejlâ, a fentebb említett Szedd-i Iszkenderî, Behrâm sâh, továbbá, Négy divánja t. i. Divân Garâib-üç-çagîr; Divân navâdir-üs-sebâb, Divân bedâi' ül-vasz, és Divân favâid-ül-kebir, az úgynevezett száqî-nâme, vagyis bordalai, melyek igen sok érdekes anyagot nyújtanak; benne van továbbá apróbb költeményei közül igen nagy rész, muchammiszât-ok, muszaddiszât-ok, rubâ'ják s a már kiadott¹⁾ történeti munkácska a perzsa királyokról Tarîch-i Mulûk-i 'adsem.

Ezek közül némelyek közkézen forognak, mint pl. Ferhád ve Sírîn, míg ismét egyik másik mint pl. apróbb költeményei ritkábban fordulnak elő. Európában különben több helyütt vannak Mîr-'Ali-Sîrnek úgynevezett Küllijât-jai (összes munkái) kéziratokban így pl. Konstantinápolyban a Fâtih (Hódító II Mu'ammed) könyvtárában van egy, melyről Vámbéry²⁾ azt hiszi, hogy ez ugyanazon tiszteletpéldány, melyet a szerző II. Bajazidnek küldött és melyet ez az atyja tiszteletére alapított könyvtárban letéteményezett. De ez nem teljes, amennyiben csak azon műveit tartalmazza a csagatáj költőnek, melyeket az A b u s k a írója fölemlít, de melyeken kívül, mint láttuk, még több munkája is volt. Ezen kívül van még egy példány Párisban, mely szintén hiányos és az East India Library birtokában Londonban, mely mindenestre tartalmaz olyat, mi ezekben nincs, de lehet, hogy ismét ebből hiányzik az, a mi a többiekben meg van; s így kölcsönösen kiegészítik egymást. Nagyon érdekes lenne tudni, vajjon nem tartalmaz-e a budapesti kézirat olyan részletet, a mi a felsorolt példányokban hiányzik. Ez kétségkívül a jelen kézirat értékét igen emelné, mely már így is magában véve igen becses, habár nem unicum, a minnek a nálunk azóta többször megforduló török vendégek tartották.³⁾ A kézirat kötése zöld kordovánbőr, a tábla közepén látható keleties arabeszekkel.

¹⁾ Chrestomathie en turk oriental de l'Emir Ali Schir par M. Quatre-mère.

²⁾ Nyelvtudományi Közlemények I. 112 l.

³⁾ A nyugati törökök, most úgy mint ezelőtt nem igen foglalkoznak a keleti törökséggel, melyet az ajándékozó seich is, ótörök-nek nevez s többnyire nem is értik az e nyelvben írottakat.

Vegyes közlemények.

Jelentés a Magy. Nemz. Múzeum könyvtáráról.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára az 1878. év második felében 2239 kötet vagy füzet nyomtatvánnyal 5 kézirattal és 39 oklevéllel szaporodott, és pedig ajándékol kapott 554, iskolai Értesítőt 474, köteles példány gyanánt 937 kötet nyomtatványt, 3 kéziratot és 15 oklevelet; vásárolt 274 kötet nyomtatványt, 2 kéziratot és 24 oklevelet.

Az ajándékok között következők kiemelendők:

1. Gróf Erdődy Sándor uré, ki 103 történelmi rézmetsetet illetve arczképet ajándékozott.

2. Beszédes Sándor fényképészé, ki saját készítésű 21 fényvésetet ajándékozott.

3. Rohn könyomdatulajdonosé, ki saját készítésű 197 könyomatu arczképet ajándékozott.

Könyvek, kéziratok, oklevelek vásárlására és kötésre fordítatott 1,500 frt 9 kr.

Az olvasók száma 9,118-ra ment, kik 16,676 nyomtatványt, 691 kéziratot és 3,662 oklevelet használtak.

A M. N. Múzeum könyvtára ujabbán vásárlás útján 15 kiadatlan árpád- és anjoukori oklevéllel gyarapodott, melyek Hont megye történetére vonatkoznak. Ez oklevelek közt kiváló figyelmet érdemel Vancha István esztergomi érseknek egy 1247-ben kelt metalisa azért, mert nevezettnek hártya szalagról függő, ekkoráig kiadatlan, pecsétjét tartalmazza. E nevezetes pecsétet legközelebb ismertetni fogjuk. — Hasonloképen vásárlás útján jutott a könyvtár Kazinczy Ferencz és Gróf Széchenyi István több eredeti levelének birtokába, melyeket Tisztelendő Tatay Jánoshoz 1814, 1815, 1823, 1828, 1841 és 1844-ik években intéztek. E levelek közt van Szemerének 1828. sept. 11-én kelt «Bajviola» című szonettje, mely «Ragyogj felém, éj csillag fátyola» verssel kezdődik, 14 sorból áll és Kazinczy által van másolva.

A M. N. Múzeum könyvtárában őrzött régi metszetek gyűjteményéről, melynek rendezését Bubicz Zsigmond apát úr

volt szíves elvállalni, e folyó irat hasábjain már ismételve tettünk említést. Most örömmel jelenthetjük, hogy ezen gyűjteménynek, a tudomány mai igényei szerint, készült catalogusa fog legközelebb nyilvánosságra jutni. Az első rész a magyarországi városok, várak, csatahelyek ábráit fogja tartalmazni. «Mint hogy — írja jelentésében a gyűjtemény tisztelt őre — hazánkban alig van hely mely a múlt századok hosszú harczi alatt el nem pusztult vagy régi alakjából ki nem vetkőzött: a régi ábrák, távlat- és alaprajzok tanulmányozása kétszeres fontossággal bír. Ilyenekkel nagy számban rendelkezünk. Előlegesen csak azt említem meg, hogy 58 város, vár sat. képét bírjuk, változatos felfogás- és rajzban. Például Budát 67, Belgrádot 57, Esztergomot 30, Érsekújvárt 25 különböző előállításban. Ezekhez a nevezetes illusztrált munkák, röpiratok, hirlapok mellékletei járulnak. Ezekhez nem egyszerű felsorolására fogok szorítkozni. Az ábrák és metszetek történelmi hűségét, művészeti értékét is jellemezni kívánjuk, úgy a mint a külföldi cataloggeraisonné-k szoktak szerkeszteni. Ezzel a hazai történelem és régészet művelőinek hasznos szolgálatot vélünk tenni.»

A Múzeumi Könyvtár Tudományos Érintkezései. A könyvtár ez esztendőben tudományos érintkezésben volt a bécsi cs. udvari, a müncheni kir. állami, a drezdai királyi, a modenai, parmai, bolognai és florenzi királyi könyvtárakkal, melyektől részint eredeti kéziratokat kapott tudományos használatra kölcsön, részint közvetítésök által több, hazánkat érdeklő kiadatlan kéziratot másoltatott le, részint pedig tudományos kérdésben véleményadásra kéretett általok fel. Megemlítjük még, hogy a bécsi cs. kir. Kriegsarchivnak több hadügyi tartalmú kéziratot küldtünk tudományos használatra.

Tudományos kutatások a múzeumi könyvtárban. Könyvesházunk gazdag gyűjteményeit valamint a mult években úgy az idén is, tudósaink közül igen sokan vették igénybe, kik a számokra berendezett teremben dolgoztak. A könyvtár majdnem állandó látogatói voltak: Ipolyi Arnold, Pulszky Ferencz, Dr. Wenzell Gusztáv, Dr. Hajnik Imre, Szilágyi Sándor, Szilágyi Áron, Jakab Elek, Nagy Imre, Fabriczius Károly, Pesty Frigyes, Deák Farkas, Zsilinszky M., Vetter A. altábornagy, Dr. Heinrich

Gusztáv, Wolf György, Bodnár Zsigmond, Beöthy Zsolt, Báró Radvánszky Béla, Szinnyey József és mások. A fiatalabb tudós nemzedékből kik huzamosabb ideig a könyvtárban buvárkodtak kiemeljük: Dr. Abel Jenőt, Dr. Ballagi Aladárt, Dr. Marczali Henriket, Dr. Szalay Józsefet és Dr. Vincze Gábort. Gyakrabban megfordultak a könyvtárban: Jókai Mór, Gyulay Pál, Thaly Kálmán, Dr. Bánóczy József, Nagy Gyula, Dr. Thallóczy Lajos, Dr. Szinnyey József és többen. Vidéki tudósaink közül itt buvárkodtak több napig: Dr. Szvorényi József, Dr. Szabó Károly, Haan Lajos, Véghelyi Dezső, Dr. Géressy Kálmán Dr. Wertheimer Ede és mások.

A magyar tudományos Akadémia könyvtárának állapota, gyarapodása és használata 1878-ban. *) A könyvtár rendezése ez évben is tovább folyt. Némely szakban sok munka leltározatlanul állt csak; ezen évben tehát ezek rendezettek; evvel egyidejűleg a két év óta begyűlt újabb szerzemények is lajstromoztattak. Ezenkívül a már megkezdett szakok rendezése is befejeztetett.

Ama szakok, melyek 1878-ban rendezettek, a következők:

Francia irodalom	566	munka.
Külföldi hírlapok	182	»
Természettudomány	76	»
Természettan	441	»
Természettörténet	43	»

A kéziratárban Jakab E. ak. I. tag jelenleg Toldy és Kazinczy-levelezéseit leltározza.

A könyvkötés ez évben is nagy összeget igényelt. Összesen 222 munka köttetett be.

Az összes gyarapodás 1878 decz. 12-ig következő: 76 társulat beküldött

	360	munkát	250	köt.	223	füz.-ben.
Magán ajándékok útján érkezett	324	munka	366	»	154	»
37 nyomdától köteles péld-képen	436	»	289	»	216	»
Saját kiadásából	55	»	60	»	110	»
Vétel útján	421	»	594	»	187	»

Az összes gyarapodás 2096 munka 1559 köt 900 füz.-ben.

*) A budapesti m. k. egyetemi könyvtár jelentését a jövő első füzetben fogjuk közölni. Szerk.

A könyvtár használata :

A könyvtár nyitva volt ez évben 209 napon, a mely idő alatt			
a könyvtárban használt	8992	egyén	11,593 művet
hazai használatra kivett	205	»	1,243 »
	összesen 10,997	egyén	12,836 művet

használt.

A könyvtár nyitva van vásár- és ünnepnapokat kivéve mindennap délután 3—7-ig. Szünidő jul. 2-tól szept. 15-ig tartott, mely idő alatt a könyvtár tisztogatása történt. H. Á.

A könyvtáblákban fölfedezett magyar ősnymtatványokról szóló czikkünk, úgy hisszük, a hazai könyvtárak őreit, az általunk meglepő eredménnyel megindított kutatások folytatására fogja készíteni. A mennyiben idejök és kedvök, a nyomtatványok kifejtésének munkájára nem volna, azon kérelemmel fordulunk hozzájuk, hogy a könyveket, melyeknek táblaiban régi magyar nyomtatványok nyomaira akadnak, a M. N. Muzeum könyvtárához beküldeni szíveskedjenek.

Két műmellékletet hoz a »Könyv-Szemle« jelen füzeté : a könyvtáblákból kifejtett két magyar ősnymtatvány — unicum — lapjainak hasonmását.

A Szabó Károly által egy példányban sem látott régi magyar nyomtatványok tárgyában, a Könyv-Szemle utolsó füzetében közöltt fölhívásunkra, csak egy közlemény érkezett hozzánk : Pákh Károlytól, az iglói evang. főgymnasium igazgatója- és könyvtárnokától, a ki lajstromunkban 134 és 139 szám alatt felsorolt két munkát a vezetése alatt álló könyvtárban föltalálta. Czímeik a következők :

(56.) Padvai Julius Caesar. Practica Arithmetica. Az-Az : Szamvető Tábla ; Mellyben mindenféle Adásról és Vételről akár minémű kereskedésben is bizonyos számoknak summája készen és könnyen fel-találtathatik. Padvai Julius Caesar által irattatott. Most pedig ujjban é kiseded formában ki-botsáttatott. Lőtsén. Nyom. : 1701. Esztendőben. 12-r. Az utolsó lap hiányzik.

(57.) Áts Mihaly Arany Lántz Avagy Olly buzgó Foháskodások, és rövid alázatos Imádkozások ; mellyekkel a győzhetetlen Istent meggyőző Igaz Hit Ő Felségét magához kaptsolhatja ; és az ő elmenetelit jelentő szándékjában maga szive

házában a keresztyén ember è nagy Urat megmaraszthatja. Mellyeket az imádkozó Lelkek könnyebbségéért a hivek eleibe botsátott Áts Mihaly, August. konfessió Lévő Lelki Tanító. Lötсэн, Nyomtatt: 1706. Eszten. 8-r. 128 lap. Ez a mű más XVIII. századbéli magyar művel van egybekötve. Az első: Dávid Soltári, Sz. Molnár Alberttől. (Lötse. 1720.); a 2-ik: Énekes könyv. (Lötse, 1720.); a 3-ik pedig: Zengedező menyeyi kar. (Lötse, 1706.)

Ezen utóbbi munka, Szabó Károly előtt ismeretlen. Pák h úr szíves volt felhívásunkra, teljes czimét velünk közölni:

(58.) *à m.* Zengedő Menyeyi Kar Az az: Németből Magyarra fordított szép isteni Ditséreteket és hálá-adó Énekeket, más Magyarul szereztetett kegyes Énekekkel együtt magában foglaló Könyvetske. Lötсэн, Nyomtattatott 1706. Esztend. 12. r. 153 számozott lap. Összesen 111 egyházi éneket tartalmaz, melyek közül 34 németből, 4 pedig latinból van fordítva.

Pauer János püspök úr, Székesfehérvárról, szíves volt velünk a gazdag könyvtárában található régi magyar nyomtatványok lajstromát közölni. Mind föltalálhatók Szabó Károly munkájában, egynek kivételével, a melyet régi könyvtárlából szedett ki. Ez a következő:

(59) Az Néhai Tekintetes és Nagyságos Vitéz Urnak Gyarmati Balassa Balintnak Istenes Éneki. Most ujjonnan sok kedves Énekekkel Peczeli Imrénének Istenes Énekivel megbővítettett.

Kassán. Severina özvegyénél 1655-ben. 32 rét.

Ezen munka annál érdekesebb, mert Balassa verseinek kassai kiadását ekkor nem ismertük.

Rómer Flóris külföldi utjáról visszaérkezve, az Akademia II. osztályának november 11-iki ülésében nagyérdéki jelentést olvasott föl a bécsi, müncheni, párisi és brüsseli könyvtárakban tett kutatásainak gazdag eredményeiről. E jelentést egyik közelebbi füzetünkben közölni fogjuk.

Dr. Abel Jenő derék fiatal philologusunk jelenleg a florenczi gazdag könyvtárakban folytatja kutatásait, melyek az eddigi eredmény után ítélve a legszebb kilátásokkal kecsegtetnek. Tanulmányaiiban kiválóan a klaszikai philológiára és a magyarországi

renaissancera fektet sulyt. Ez utóbbira nézve sok érdekes adatot talált, melyekből kiemeljük a következőket: Milánóban lemásolta Thurzó Zsigmondnak Aldus Manutius-hoz 1500-ban intézett azon levelét, melyre Aldus Cicero levelei kiadásának előszavával válaszol, továbbá Brodarichnak Szakmáry György titkárának autograph levelét Aldushoz 1502-ből, melyben ezzel a Janus Pannonius munkáinak kiadása iránt alkudozik, végre Dudith Adrás és Sambucusnak a Manutiusokhoz intézett leveleit. Megtalálta Janus Pannoniusnak egy 108 soros kiadatlan elégiáját, melyet még Ferraraban való tartózkodása alkalmával egy veronai barátjához intézett, s ugyanannak Francesco Barbaróhoz irt költeményét, mely a Koller által kiadott hasonló költeménytől lényegesen eltér. Flórenczben Ugolinus Verinus elégiájának benünket illető részét, s az olasz humanistáknak a magyarországi főpapokhoz és főurakhoz czimzett dedicatióit írta le. Kivánjuk, hogy fáradozásait továbbra is hasonló siker kísérje.

Dudik Béda a M. T. Akadémia kültagja, Morvaország ki-tünő történetirója, közelebb a s z e n t p é t e r v á r i császári könyvtárban tett kutatásokat. Ez alkalommal szíves volt a kéziratok jegyzékéből a következő munkákra hívni föl figyelmünket:

1. *Emerici Hungari monachi Ordinis sancti Pauli eremitae Chronicorum sui temporis fragmentum ab anno 1506 usque ad annum 1530.* (Sig. XVII. fol. chart. Nr. 55)

2. *Regni Hungariae politica descriptio.* (A XVII század végéről. Sign. Mss. hist. 4^o. Nr. 36 chart.)

3. *Forma processus fori spiritualvi in regno Hungariae.* (Saec. XVII. Sign. 4^o. chart. Nr. 397.)

4. *Enchyridion iuris Hungarici consuetudinarii de anno 1720.* (Sign. 11. fol. chart. Nr. 26.)

5. *Novum opus tripartitum Hungariae consuetudinum jurid.* De anno 1719. (Sign. 11 fol. chart. Nr. 125.)

6. *B e d e k o v i c s J o s e p h u s .* *Historia provinciae Croatiae Ord. fratrum Eram. s. Pauli.* 1721—23. (S. I. 4^o. chart. Nr. 1298.)

A budapesti m. k. egyetem nyomdájának házi könyvtára kiváló érdeklél bir, minthogy az egykori nagyszombati egyetem nyomdájának termékeit is őrízi. Örömmel értesülünk tehát arról, hogy a nmélt. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium f.

évi október 30-án kelt rendeletével a könyvtár jegyzékének elkészítését, Balogh István úrra, ama nyomda egyik buzgó és szakképzett tisztviselőjére bízta. Balogh úr, ki a magyar könyvészet és a múzeumi könyvtár iránti érdeklődésének ismételve adta jeleit, szíves volt a jegyzék egy példányát velünk közölni, a melyet alkalmilag fel fogunk használni.

A Pozsonyi Ág. Hitv. Ev. Főiskola 1877—78-ik évi Értesítőjében, Harmath Károly tanár a lyceum könyvtárának nevezetesebb ritkaságait 28 lapra terjedő értekezésben ismerteti. Az ismertetés a könyvtár incunabulumaira, hazánkat érdeklő XVI. XVII-ik századi röpiratokra, és régi magyar nyomtatványokra terjeszkedik ki s összesen 82 könyvnek leírását adja. Öröndetes jelenség, hogy hazánk tanintézetei könyvesházaik kiválóbb ritkaságait iskolai értesítőikben ismertetik. Részünkről a tanár urat, ki feladatát oly dicsérendő szorgalommal oldotta meg, e téren melegen üdvözljük s értekezését a »Könyvszemle« jövő füzetében érdeme szerint fogjuk méltányolni.

**A m. n. MÚZEUM KÖNYVTÁRA következő műveket
keres megvásárlás végett.**

1. **Rozsnyai Dávid** : Philosophus Moralis.
2. **Cherrier Nicol. Joan** : Institutiones Historiae Ecclesiasticae I—III. Pestini 8-r.
3. **Sárvári Pál** : Philosophusi Ethika. 2 köt. Nagyvárad, 1802.
4. **Márton József** : Három nyelvből készült osk. Lexikon, Bécs 1816. 2-ik köt.
5. **Tanárky János** : Plutarchusnak némely görög és római nagy emberek élete. 3-dik kötet. Pest, 1809.
6. **Baranyi László** : A geographiai tudománynak első kezdete. Hale, 1749.
7. **Ugyanaz** : Pest, 1787.
8. **Köteles Sámuel** : Közönséges Logika v. az értelem tudománya. Kolozsvár, 1809.
9. **Kolmár József** : Keresztény Kathedrai Tanítások, 2 köt. Pest, 1830.
10. **Kolmár József** : Ujabb keresztény kathedrai Tanítások, 2 kötet. Szarvas, 1854.
11. **Diószegi Sámuel** : Erkölcsi tanítások, 2 kötet, Pest, 1830.
12. **Eckert József Friedrich** : Hévviz und Balaton. Pest, 1864.
13. **„A Bécsi Magyar Kurir.“**
 - 1793 évfolyam egészen
 1794. » III. és IV. negyede.
 1795. » egészen
 1796. » egészen
 1797. » egészen.
 1798. » I. II. negyede.
 1809. » IV. negyede.

14. **Egyházy és Vallási Tár.**

I. kötet. 1832.

II. kötet. 1832.

V—XI. kötet (füzet)

1834—1837.

15. **Molnár Aladár** : A gépek jelentősége az emberiségre és a mezei gazdaságra nézve. Pápa, 1859.
16. **Andrásy György gróf** : Budapestnek árviz ellen megóvásáról. Pest, 1845.
17. **Andrásy Károly** : Az utak készítéséről. Rozsnyó, 1837.
18. **Erdélyi Prédikátori Tár**. Kolozsvár, 1833—9.
19. **Rozsnyói Egyházi töredékek**. II., V., VI., VII. füzet.
20. **Angyalffy Mátvás**. Juhász káté. Pest, 1830.
21. **Angyalffy Mátvás**. Mezei Gazdák Barátja. 1826—30. évt.
-

MAGYARORSZÁGI
K Ö N Y V É S Z E T
1878.

ÖSSZEÁLLITOTTA

TIPRAY TIVADAR

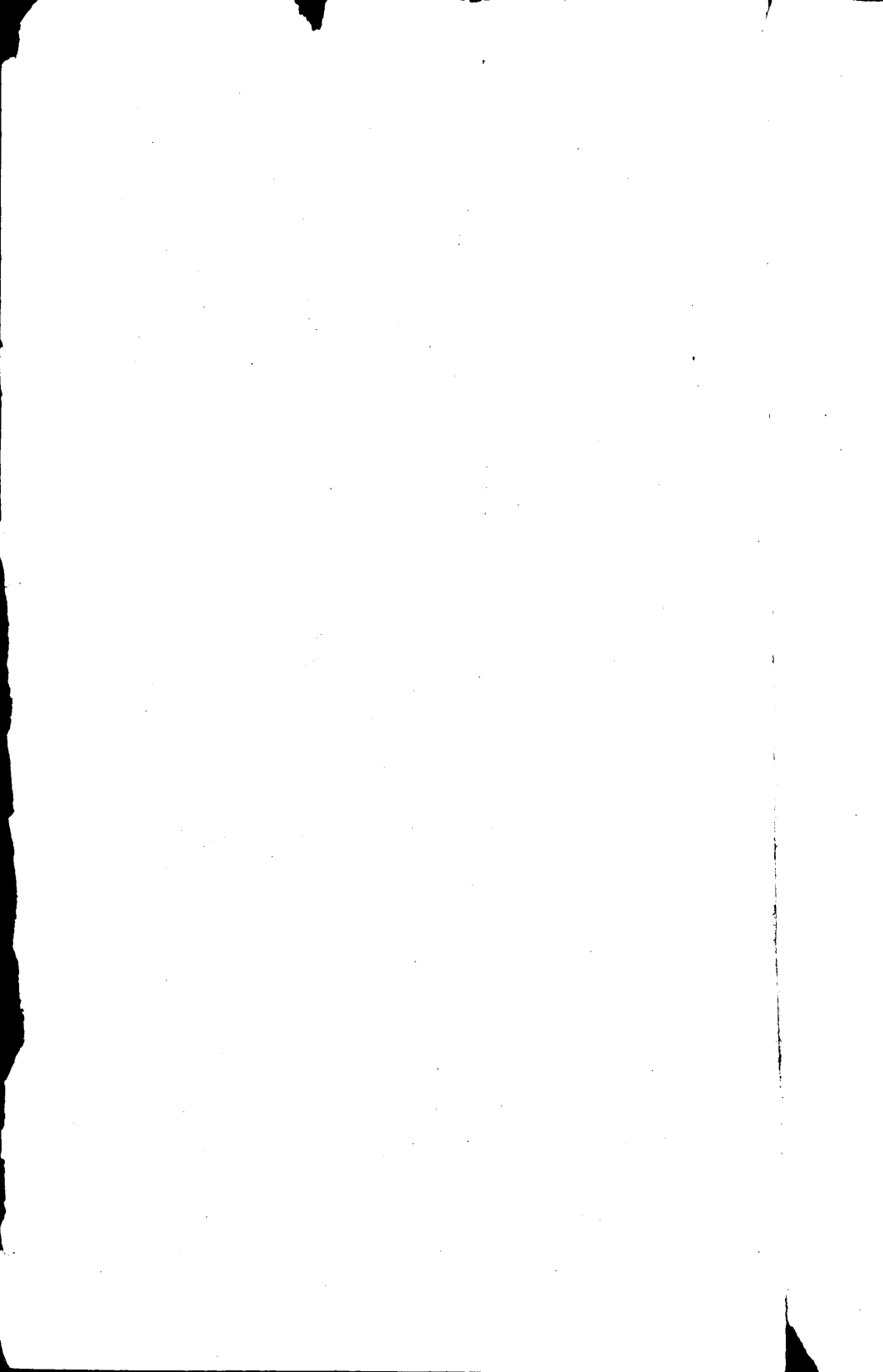
múzeumi könyvtári segédőr.

(MELLÉKLET A »MAGYAR KÖNYV-SZEMLE« HEZ.)



BUDAPEST.

WEISZMANN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.



A magyar irodalom 1878-ban.

Első közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéke lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

- Ahn F.** gyakorlati tanmenete a francia nyelv gyors és könnyű megtanulására melyet magyar nyelvhez alkalmazott, olvasási szabályokkal, nyelvtani alakzatokkal, jegyzetekkel és erkölcsi elbeszélésekkel bővített és újra átdolgozott Mutschenbacher Alajos. 10. kiadás. I. folyam. (Athenaeum. 8-r. 214 l. ára 60 kr.)
- Alkotmány vagy absolutismus?** Irta egy a sok közül. (Athenaeum. n. 8-r. 14 l. ára 30 kr.)
- Apáthy István.** Anyagi és alaki váltójog. I. anyagi váltójog. (Eggenberger. 8-r. XII, 283 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Asbóth János.** Álmodók. (Athenaeum. k. 8-r. IV, 259 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Bálint Gábor.** Kazáni tatár nyelvtanulmányok. III. füz. Kazáni tatár nyelvtan. (Akadémia. n. 8-r. XVI, 160 l. ára 1 frt.)
- Ballagi Aladár.** A magyar királyi testőrség története, különös tekintettel irodalmi működésére. 2-ik kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. X. 446 l. ára 2 frt.)
- Ballagi Aladár.** A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877. (Franklin-társ. k. 8-r. 248 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Ballagi Károly.** Vezérkönyv a földrajz tanításában tanítók számára. (Franklin-társ. 8-r. 55 l. ára 40 kr.)
- Ballagi Károly.** Földrajz a népiskolák számára, I. évf. 2. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Ballagi Károly.** Földrajz a népiskolák számára. II. évf. vagy a népiskola 4. oszt. tananyaga. (Franklin-t. 8-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Ballagi Károly.** Földrajz a népiskolák számára. III. évf. vagy a népiskola 5. oszt. tananyaga. (Franklin-t. 8-r. 55 l. ára 25 kr.)

- Balogh Ferencz és György Endre.** Jelentés az Edinburgban 1877. jul. 3—10. tartott egyet. preszbiteri nagygyűlésről. (Debreczen. Város nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Bánhegyi István és Emericzey Géza.** Népiskolai tankönyv olvasmányokkal a magyarhoni népiskolák mindennapi és ismétlő iskolái számára. 5. jav. és bőv. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 238 l. ára kötetlen 50 kr., kötve 60 kr.)
- Barfalus István.** Ének-tanító, vezérkönyv népiskolai tanítók számára. Harmonium vagy zongora kísérettel. I—VI. folyam. I. évf. (Szerző. 8-r. 13 l.)
- Bátorfi Lajos.** Adatok Zalamegye történetéhez. IV. köt. 5. 6. füz. (Nagy-Kanizsa. Szerző. 8-r. 257—381 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Bauer J. Heinrich.** Don Quixotte und Sancho Panza. Komische Oper in 3 Akten. (Chorin s társa nyomdája. 8-r. 91 l.)
- Beke Antal.** Elméleti és gyakorlati egyházi irálytan. Segédkönyv a lelkészi hivatalok részére. 2. bőv. kiadás. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. XXXII, 595 l. ára 3 frt 50 kr.)
- Bekett G. A.** A dicsőség bajjal jár. Bohózat. Angolból ford. N. N. (Nemz. színház könyvtára. XIX. füzet. Pfeifer. 8-r. 26 l. ára 40 kr.)
- Beller Imre.** Egyházi beszéd a nevelésről. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Beszédek,** Protestans egyházi, gyűjteménye. (Kókai Lajos. n. 8-r. IV, 106 l. ára 80 kr.)
- Borbás Vincze.** Dr. Haynald L. érsek herbariumának harasztféléi. (Akadémia. Mathem. és természettud. közlemények. XIV. köt. 9. sz. 437—458 l. ára 20 kr.)
- Borbás Vincze.** Adatok Arbe és Veglia szigetek nyári flórája közelebbi ismeretéhez. (Akadémia. Mathem. és természettud. közlemények. XIV. köt. 8. szám. 365—436 l. ára 40 kr.)
- Büszörményi Kálmán.** A világ minden államának postaiügye. A legrégebb kortól kezdve a legújabb időkig. I—II. füzet. (Debreczen. Szerző. 8-r. 1—112 l. Az egész mű előfizetési ára 1 frt 60 kr. Egyes füzet ára 40 kr.)
- Braddon M. E.** Lady Cecil. (»Lady's mille.«) Angol regény. Ford. Zichy Camilla. 2 köt. (Athenaeum. k. 8-r. 381 s 358 l. ára 3 frt.)
- Budenz József.** Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelv hasonlítása. (Érték. a nyelv-és széptud. köréből. VII. köt. 2. szám. Akadémia. 8-r. 21 l. ára 10 kr.)
- Cox György.** Görög regék. Az eredeti angol 2. kiadás szerint magyarra ford. s bevezetéssel ellátta Komáromy Lajos. 3. füz. (Ifjusági iratok tára. 3. Franklin-társ. 8-r. 183 l. ára 90 kr.)
- Csengey Gusztáv.** A gavallérok. Regény. I—II. köt. (Emilia. 8-r. 312 l.)
- Csengey Gusztáv.** Bokrétság világ. Költői elbeszélés. (Aigner L. 12-r. IV, 135 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Csokonay V. Mihály.** Lilla. Érzékeny dalok 3 könyvben. (Olesó könyvtár 42. sz. Franklin-t. 8-r. 116 l. ára 30 kr.)
- Czelder Márton.** Legyetek tanítványok. Missziói predikáció Pitesten 1861. január 27-én. (Debreczen. Kutasi nyomdája. 8-r. 14 l. ára 20 kr.)
- Dadai Jenő.** Adalékok a Rotatoriák ismeretéhez. (Erdélyi Múzeumegylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 6. sz. Kolozsvár. Egylet. 8-r. 173—219 l. 1 kömetsz. rajzt. és ném. kiv. ára 40 kr.)

- Dadai Jenő.** A Rotatoriák hímeiről. Tudori értekezés. (Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r. 25 l. egy könyom. rajzlappal.)
- Daudet Alphonz.** A nábob. Ford. Fáy J. Béla. 2 köt. (Légrády testv. k. 8-r. IV, 307 s 246 l. ára 2 frt.)
- Deák Farkas.** Adatok a »Nagy« (Usáky István életéből. (Értekez. a tört. tudom. köréből. VII. köt. 2. sz. Akadémia. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Dezső Béla.** A rovarok hátedényéről. (Az erdélyi Múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 1. sz. Kolozsvár. Egylet. 8-r. 34 l. német kiv. egy könyom. rajzlappal, ára 60 kr.)
- Dienes Lajos.** Tréfaságok az ifjúság számára. 14 képpel. (Lauffer Vilmos. 8-r. 24 l. ára 48 kr.)
- Dilliberger Emil.** Gyógyászati vény-zsebkönyv a bel- és külbetegségekre, valamint a szem-, fül- és bőrbajokra nézve. Magyarra ford. id. Purjesz Zsigmond. (Franklin-t. 8-r. 152 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Dóczy Lajos.** Csók. Vigjáték 4 felvonásban. 2. kiadás. Az Akadémia által a gróf Teleki-jutalommal kitüntetett pályamű. (Ráth Mór. 12-r. XVI, 172 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Döntvénytár.** Magyar kir. Curia semmitőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű határozatai. Gyűjtötték: Dárday, Gallu, Zlinszky. XVII. folyam. (Franklin-társ 8-r. 78, 196 l. ára 2 frt.)
- Döntvénytár, Közigazgatási —.** A kormány és kir. Curia elvi jelentőségű határozatai és szabályrendeletei. Szerk. Dárdai Sándor. II. folyam. (Franklin-társ. 8-r. 268 l. ára 2 frt.)
- Dudits Miklós.** Hasonszenvi házi orvos nemorvosok számára. Különös tekintettel azon határvonalok kijelölésére, melyen túl nemorvosnak gyógyítani nem helyes. 2. jut. kiadás. (Tetty N. 8-r. IV, VII, 376 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Dvihally Emil.** A házi-ipar kézikönyve. (Tetty Nánd. 8-r. 79 l. 68 könyomatú ábrával, ára 1 frt 20 kr.)
- Ebenspanger János.** Hazai történelem jellemrajzokban. A népiskolák V. osztálya számára, a ministeri tanterv alapján. (Lampel R. 8-r. 43 l. ára 26 kr.)
- Edelspacher Antal.** Dentek és magyarok. Magyar őstörténelmi vázlat. (Pfeifer N. n. 8-r. 15 l. ára 30 kr.)
- Egressy Béni.** Bánk-bán. Opera. (Bartalits Imre nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Előadások, Népszerű természettudományi, gyűjteménye.** 7. füzet. (L. Than K.)
- Emmer Korlát.** Büntetőjogi reformunk és a sajtókérdés. (Pfeifer Nándor. 8-r. 39 l. ára 60 kr.)
- Értekezések a matematikai tudományok köréből.** Szerk. Szabó József. VI. kötet. 2. sz. (L. Konkoly M.)
- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.** Szerk. Gyulai Pál. VII. köt. 2. sz. (L. Budenz J.)
- Értekezések a történelmi tudományok köréből.** Szerk. Fraknoi V. VII. kötet. 2. sz. (L. Deák Farkas.)
- Értekezések a természettudományok köréből.** Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 6—8. sz. (L. Hantken Miksa, Fabinyi Rudolf, Krenner József.)

- Erődi Béla.** Gyakorlati török nyelvtan Ahn módszere szerint. 2. jav. és bővített kiadás. (Grimm és Horoviez. 8-r. 155 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Esterházy Kálmánné.** Költészettan és történet nők számára. (Franklin-társ. 8-r. 261 l. ára 2 frt.)
- Fabinyi Rudolf.** Tanulmányok az Aldehydegek vegyületeiről Phenolokkal (Első Értekezés.) Di-Hydroxyphenyl-Aethan és vegyületei. (Értekez. a természettud. köréből. VIII. köt. 6. sz. Akadémia. 8-r. 25 l. ára 10 kr.)
- Falk** beszéde a bankkérdésben. (Athenaeum. 8-r. 66 l.)
- Farkas Bertalan.** Beszélyek. (Tetty Nándor. k. 8-r. 220 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Fekete Lajos.** Az erdővédelem körvonalai. (Selmecz. Joerges Ágost özvegye. 8-r. IV, 57 l.)
- Fenyvessy Adolf.** Az új vámtarifa. Lenyomat a »Pesti Napló«-ból. (Athenaeum. n. 8-r. IV, 66 l. ára 80 kr.)
- Fiáth Ferencz.** Életem és élményeim. 2 kötet. (Magyar kor- és életrajzok cabinet-könyvtára. II. III. kötet. Tetty Nándor és társa. 8-r. 266 s 256 l. ára 4 frt.)
- Fraknoi Vilmos.** II. Lajos és udvara. Történeti rajz. (Olesó könyvtár. 46. szám. Franklin-társ. 8-r. 70 l. ára 20 kr.)
- Fuchs János.** Népiskolai ismerettár. VI. rész. A polgári jogok és kötelességek, vagy: Rövid alkotmánytan. Népiskolák használatára. (Laufer Vilmos. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Greguss Agost** Meséi. Külön kiadás az ifjúság számára. (Athenaeum. 8-r. 152 l. ára 50 kr.)
- Greguss Agost.** Meséi. (Athenaeum. 8-r. 192 l. ára 1 frt.)
- Gruber Lajos.** A közigazgatási bíraskodás eszméje, kellékei és alakzatai Európában, különös tekintettel Magyarországra és e kérdés parlamentáris sorsának történetére hazánkban. A budapesti k. m. tudom. egyetem által jutalmazott pályamunka. (Kókai Lajos. 8-r. XVI, 495 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Gyórfy Iván.** Garabonczás diák, iskolás adomák, diákos ötletek, közel ezeregy élez. (Franklin-társ. 8-r. XVI, 267 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Hantken Miksa.** Adalékok a Kárpátok földtani ismeretéhez. (Értek. a természettudom. köréből. VIII. köt. 6. sz. Akadémia. 8-r. 17 l. ára 10 kr.)
- Harrach József.** Német verstan középiskolai használatra. Az új tanterv szerint. (Franklin-társ. 8-r. 96 l. ára 50 kr.)
- Haselmeyer Pál.** Énektüzér. Alkalmos iskolai énekek kettős hangra az elemi népiskolák használatára. (Kókai Lajos. 16-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Hauke-Környei.** Egyetemes földirati tankönyv. I. rész. Mennyiségtani, természet-tani s politikai földirat általános átnézete. 9. javított s bővített kiadás. (Lampel R. n. 8-r. II. 110 l. ára 70 kr.)
- Henszlmann Imre.** Dürer Albrecht. (8-r. 48 l.)
- Hercegh Mihály.** Magánjogi codificatiókn hajdan és most. Különnyomat a »Jogtudományi Közöny«-ből. (Zilahy Sámuel. 8-r. 40 l. ára 50 kr.)
- Herzli Márk.** Forgalmi számtan keresk., polgári- s gazd. tanintézetek használatára. II—III. füzet. Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 49—144 l. ára füzetenként 50 kr.)

- Hoffmann Ferencz.** Száz kis történet jó kis gyermekek számára. H. F. után közli Mesélő bácsi. 4. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. II, 160 l. 6 színes képpel, ára 1 frt 20 kr.)
- Horváth Mihály.** A kereszténység első százada Magyarországon. (Ráth M. 8-r. VIII, 476 l. ára 4frt, díszkötésben 5 frt, antik félbőr-kötésben 6 frt, hártya-kötésben 7 frt.)
- Hugo Victor.** Egy bűn története. Tanúvallomás. I. rész. (Tetty Nándor. k. 8-r. IV, 460 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Imre Sándor.** Rövid magyar nyelvtan középisk. alsóbb osztályok számára. 2. jav. kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. 160 l. ára 80 kr.)
- Intézet,** A m. kir. földtani, évkönyve. V. köt. I. füzet. VI. köt. I. füz. (L. Heer. Böckh.)
- Ipartanoda.** A közép, szervezete. Kiadatott a vallás- és közokt. minister 1877. sept. 10. kelt rendeletéből. (Egyetemi nyomda. 8-r. 191 l. ára 12 kr.)
- Íratok,** Ifjúsági. 8. sz. (L. Hoffmann E. T. A.)
- Íratok,** Ifjúsági, tára. 3. Szerk. Kármán Mór. (L. Cox György.)
- Jausz György.** Történelmi-földrajzi iskolai atlasz. III. k. (2-r. ára 1 frt 60 kr. mindhárom rész 4 frt 60 kr.)
- Jelentés** a budapesti és kolozsvári m. k. középtanodai tanárképezdékek állapotáról és működéséről. Kiadja a vallás- és közokt. m. k. minister. (Egyetemi nyomda. 8-r. 46 l.)
- Jelentése,** A vallás- és közokt. m. k. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett hatodik 1875—6. évi állapotokat előtűntető —. (Egyetemi nyomda. 4-r. VIII, 852 l.)
- Jelentése,** A budapesti kereskedelmi és iparkamarának, a kamarai keresk. és forgalmi viszonyairól az 1876. évben. (Pesti könyvnyomda-részvénytárság. 8-r. 219 l.)
- Jókai Mór.** A névtelen vár. Regény 3. kötetben. (Pfeifer N. 8-r. 1—240, 241—560 s 561—811 l. ára 5 frt.)
- Jónás.** A rab asszony. Regény. (Kolozsvár. Szerző. k. 8-r. 208 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Jost M.** Az égben és a földön. Egy kis elbeszélés jó gyermekek számára. Magyarította Fuchs J. 5 színezett képpel. (Laufer V. 8-r. 16 l. ára 40 kr.)
- Kákay Aranyos.** Újabb országgyűlési fény- és árnyképek. 2. bőv. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 176 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Kálmány Lajos.** Koszorúk az alföld vad virágaiból. I. Pécskáról való. (Aigner L. n. 8-r. VIII, 250 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Kassay Adolf.** A gyámsági és gondnoksági ügyek irománypéldákkal. 4. kiadás. (Rautmann Fr. 8-r. 248 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kassay Adolf.** A kisebb polgári peres ügyekbeni eljárás a törvény eredeti szövegével, magyarázattal és irománypéldákkal. (Rautmann Fr. 8-r. 131 l. ára 1 frt.)
- Katalogus** azon találmányokról, melyek a magyar korona országainak területén az 1876. évi december 31-iki ügyállás szerint szabadalmi oltalom alatt állanak. (L. Közlemények stb. ministeriumi. Franklin-t. 8-r. 326 l. 1 frt.)
- Kemény Zsigmond.** Férj és nő. Regény. Kiadja a Kisfaludy-társaság. (Ráth M. k. 8-r. IV, 403 l. ára 2 frt 40 kr.)

- Képviselőházi Irományok.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Schlesinger és Wohlaier nyomdája. 4-r. XX—XXI. köt. 377, 415 l.)
- Képviselőházi Napló.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Schlesinger és Wohlaier nyomdája. 4-r. XII—XIII. kötet. 407, 409 l.)
- Kimutatása, A tiszántúli reformált egyházkerület statisztikai állapotának, 1877-re.** (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8-r. 45 l.)
- Klenke Ármin.** Gyakorlati szépítéset. Az egészség és szépség természetszerű ápolása. K. A. után K. Beniczky Irma. (Közhasznú családi könyvtár. 20. 8-r. 117 l. ár 40 kr.)
- Koch Antal és Dezső Béla.** Jelentés az Onesása csontbarlang megvizsgálásáról és összehasonlító tanulmány az ottan gyűjtött Ursus spelaeus Blumb. csontvázáról. (Erdélyi Múzeum egyesület évkönyvei. Új folyam. II. köt. 4. sz. Kolozsvár. Egyesület. 8-r. 95—144. l. ném. kiv. és 1 könyom. rajzlap s 2 fénykép. ára 1 frt 10 kr.)
- Koch Antal.** A kösziklák virágairól. (Értesítő a kolozsvári orvos-természettudományi társulat 1877. márcz. 10-én tartott estélyéről. K. Papp Miklós nyomdája. 4-r. 11—17 l.)
- Koch Antal.** Megjegyzések Rochlitzer József földtani térképe. (Fruska Gora) felett és néhány adat ezen hegység földtani ismertetéséhez. Külön lenyomat a »Földtani Közlöny« 1877. évi jun. számából. (Légrády testv. nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Kohn Gyula.** A kísérleti természettan tankönyve. A középtanodák felsőbb osztályai számára, részben Jamin »Petit traité de physique« cz. munkája nyomán. V. rész: A villanyosságról. 220 a szövegbe nyomtatott ábrával. II. köt. 2. füzet. (Kilián Frigyes. n. 8-r. 153—264 l. ára 2 frt.)
- Konek Sándor.** Magyar birodalom statisztikai kézikönyve folytonos tekintettel Ausztriára. 2-ik átdolg. kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. XVI, 743 l. ára 6 frt.)
- Konkoly Miklós.** Hulló csillagok, megfigyelése a magyar korona területén. II. rész. 1874—1876. (Értek. a mathemat. tudom. köréből. VI. köt. 2. sz. Akadémia. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Kor- és életrajzok, Magyar, cabinet-könyvtára.** (L. Nedeczky Ist. s B. Fiáth Ferencz.)
- Kovács Ödön.** A vallásbölcsezet kézikönyve. I—II. kötet. (Franklin-társ. 8-r. XX, 388 és IV, 312 l. ára az I. kötetnek 3 frt, a II. kötetnek 2 frt 40 kr.)
- Kovács Lajos.** Bibliai Történetek. Elemi I—II. osztályok számára. 3. kiadás. (Debreczen. Telegdi. 8-r. 77 l.)
- Kovács Pál.** Farsangi kalandok. Beszély. (Olcso könyvtár. 41. sz. Franklin-társ. 8-r. 86 l. ára 20 kr.)
- Könyvtár, Olcsó.** 41—46 sz. (L. Kovács, Csokonai, Mérimée, Nagy, Murray, Fraknoi.)
- Könyvtár, Falusi.** V. füzet. (L. Reischer E.)
- Könyvtár, Családi, közhasznú,** 20. (L. Klenke Ármin.)
- Könyvtára, Magyar orv. könyvkiadó társulat.** XXXII. (L. Szenger E.)

- Könyvtára**, A nemzeti színház. 19, 113 füzet. (Bekett, Sardou.)
- Könyvtára**, Magyar hölgyek. 115—119 füzet. (L. Werner, Csengey.)
- Könyvtára**, A magy. nemzet, családi. (L. Tóth Kálmán.)
- Közlemények**, Math. és természettudományi. XIV. köt. 1876—77 8. sz. (L. Borbás Vinceze.)
- Közlemények**, Nyelvtudományi. Kiadja a m. t. akadémia nyelvtudományi bizottsága. Szerk. Hunfalvy Pál. XIII. köt. 3. füzet. (Akadémia. n. 8-r. IV, 321—483 l. ára 1 frt.)
- Közlemények** a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar kir. miniszterium köréből. (L. Katalogus.)
- Krenner József Sándor**. Magyarhoni Anglesíték. (Értekezések a Természettudományok köréből. VIII. köt. 8. sz. Akadémia. 8-r. 30 l. 9 táblával, ára 20 kr.)
- Kruspér István**. A mérlegrúd meghajlása a teher alatt. Külön lenyomat a »Műegyetemi Lapok« 1877. 14-dik füzetéből. (8-r. 106—113 l.)
- Lang Heurik**. Keresztyén Dogmatika. A II. német k. u. ford. Kereszturi Sándor (Franklin-társ. 8-r. 236 l. ára 2 frt.)
- Lankmayr Nándor**. Fegyvertan. Német művének a m. k. honvédelmi minister által elrendelt hivatalos fordítása. I. füzet. (Grill. 8-r. 80 l. ára 60 kr.)
- Lenhossék József**. Újabb kutatások eredményei a vesének szerkezete és vizsérrendszere felett. (Külön lenyomat az »Orvosi Hetilap« 1877. 12. számából. Khór és Wein nyomdája. 8-r. 10 l.)
- Lenhossék József**. Polymikroskop. (Külön lenyomat az »Orvosi Hetilap 1877. évfolyamából. Khór és Wein nyomdája. 8-r. 17 l.)
- Lenkey Ferencz**. Satírák és Elegiák. Kiadja Sz. M. (Aigner L. 8-r. 62 l. ára 40 kr.)
- Libertiny Gusztáv**. Az iskolai büntetések és a Neveléstan. (Nyitra. Neugebauerne nyomdája. 8-r. 34 l. ára 30 kr.)
- Liszkay József**, **Szeberényi Gusztáv**, **Győry Vilmos**, **Makkai Domokos**, **Bartók György**. — Nagy papok életrajza. (Protestans theol. könyvtár IX. kötet. Magyarorsz. prot. egyeslet. Franklin-t. 8-r. VIII, 298 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Malot Hector**. A világ szállodája. III. Ida és Carmelita. IV. Teréz. Regény. Ford. Sasváry Armin. (Athenaeum. k. 8-r. 394, 372 l. ára 1 frt 60 kr. s 1 frt 50 kr.)
- Mangold Lajos**. Világtörténelem. Müller Dávid kézikönyve nyomán. I. kötet. (Franklin-társ. 8-r. 397 l. ára 3 frt.)
- Margócsy József**. Protestans alkalmi Beszédtár, a polgári házasságról tervezet törvény tekintetben tartásával. III. kötet, (Kecskemét. Szerkesztő. 8-r. 189 l.)
- Márki Sándor**. Az oroszok hazánk történetében. (Nagyvárad Hügel Ottó. 8-r. 94 l.)
- Márkus József**. Omphale asszony lábainál. Regény. (Nagyvárad. Pauker D. 12-r. IV, 164 l. ára 1 frt.)
- Martus H. C. E.** Matematikai feladatok, a középiskolák felső osztályai számára. Ford. Császár Károly. (Franklin-társ. n. 8-r. XV, 160 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Mayer Miksa**. Rövid alkotmánytan, osztatlan népiskolák számára. 2-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 24 l. ára 16 kr.)
- Mayer Miksa**. Onogeses. Tört. elbeszélés. Attila korából. A serdültebb ifjuság számára. 5 színezett képpel. (Laufer Vilmos. 8-r. 84 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Menyhárt László.** Kalocsa vidékének növénytenyésztete. (»Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 198, 25 l.)
- Mérímée Prosper.** Carmen. Beszély. Francziából ford. B. P. (Olesó könyvtár 43. sz. Franklin-társ. 8-r. 77 l. ára 20 kr.)
- Molnár László.** A nevelés tankönyve. Férfi és nőtanítójelöltek és a neveléssel foglalkozók számára. I. köt. Embertan. (Lauffer Vilmos. 8-r. 96 l. ára 60 kr.)
- Mudrony Soma.** Iparpolitikai tanulmányok a hazai ipar emelése tárgyában. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. XI, 302 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Murray E. C. Grenville.** Rajzok a francia politikai életből. Angolból fordították Belényesi Gábor és Huszár Imre. (Olesó könyvtár 45. sz. Franklin-társ. 8-r. 295 l. ára 60 kr.)
- Muzeum-egylet,** Az erdélyi, évkönyvei. Új folyam. II. kötet. 1—6 sz. (Tóth, Dezső, Koch, Török, Dadai.)
- Müller Ernő.** Katholikus Erkölestan. A II. eredeti kiadás után ford. a veszprémi növendék-papság Pázmányköre. II. köt. (Rudnyánszky nyomdája. XIV. 645 l. ára 3 frt.)
- Nagy Ignáz.** Tisztujítás. Vígj. 4 felv. (Olesó könyvtár 44. sz. Franklin-társ. 8-r. 150 l. ára 40 kr.)
- Nedeczky István.** Deák. A képviselői alkotmány megalapítása. 2. jutányos kiadás. (Magyar kor- és életrajzok cabinet-könyvtára. Tetty Nánd. s társa. 8-r. XII, 454 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Neményi Ambrus.** Rabelais és kora. Tanulmány. (Zilahy Sámuel. 4-r. IV, 162 l. ára 2 frt.)
- Neumann Armin.** A kereskedelmi törvény magyarázata. I. kötet 1. füzet. (Zilahy Sámuel. 8-r. 188 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Névkönyv az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára.** 1877. XX. évfolyam. (Kolozsvártt. Stein János nyomdája 8-r. 137 l.)
- Névkönyve,** A magyar kir. honvédelmi ministerium és honvédség, 1878. évre. Hivat. kiadás. (Légrády testvérek. 197 l.)
- Névtár a Zirc-, Pilis-, Pásztói egyesült apátságokba keblezett Cisterci kiváltságos sz. rend személyzete s történeteivel.** Az 1877-ik évre. (Eger. Érsek-lyceumi nyomda 8-r. 66 l.)
- Névtára,** A Dunamelléki h. h. egyházkerület, az 1877-ik évre. (Hornyánszky Victor nyomdája. 4-r. 17 l.)
- Névtára,** A szatmári püspöki megye papságának 1877. (Szathmártt. Nagy Lajos nyomdája. 8-r. 204 l.)
- Olasz Lajos.** Részvétkönyvek. Temetési alkalmakra. II. f. (Kalocsa. Szerző. 8-r. 132 l. ára 1 frt.)
- Olványi Pál.** Tájékoztató útmutatás a különféle egyenes adók bevallása, tárgyalása és föllebbezése iránt Magyarországon. 3-ik bőv. kiad. (Szeged. Tetty Nándor és társa. 8-r. XVI, 276 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Ördög? Hol az —.** (Tetty. 8-r. 39 l. ára 25 kr.)
- Pap Ferencz:** Tankönyv a népiskolák felsőbb osztályai számára. A dunántúli ágost. h. evang. egyházker. által népisk. tankönyvül elfogadva. (Pápa. Szerző. 8-r. 98 l.)

- Papp Károly.** Bibliai Történetek az Ó- és Új-Testamentomból. Vezérkönyvül néptanítók számára. (Kecskemét. Dunam. reform. egyházkerület. 8-r. 114 l. ára 60 kr.)
- Parragh Gábor.** Borászatunk bajai a közéletben és közforgalomban. Kivonat a »Közvélemény« 180. számából. (Vodianer nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Pauer Imre.** Logika vagy gondolkodásban. 2. átdolg. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 175. l. ára 1 frt.)
- Pazar József.** Jézus példázatai homilákban. II. füzet. (Kókai Lajos. n. 8-r. 197 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Poe Edgár.** Csodálatos történetek. Ford. Haug Ferencz. (Zilahy Sámuel. 12-r. 161 l. ára 1 frt.)
- Poe Edgár.** Roget Mari titokteljes kimulása. (Zilahy Sámuel. 12-r. 155 l. ára 1 frt.)
- Rablófonók** Afrikai, megtérítésének története. Németből ford. Czékus István. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Ransbourgh Zsigmond.** Englisch reading-book. (angol olvasókönyv) isk. és magán használatra. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 200 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Reischer Endre.** A juhtenyésztés és gyapjúisme a juhbetegségek ismertetésével és gyógyításával. 2-ik jav. kiad. (Falusi könyvtár. V. füzet. Franklin-társ. 8-r. 103 l. ára 50 kr.)
- Reuan Ernő.** Spinoza. Szerző jóváhagyásával ford. Edelspacher Antal. (Pfeifer Nándor. n. 8-r. 49 l. ára 60 kr.)
- Rozek Ján.** S. kis Chrestomathiája latin költőkből. Rövid magyar jegyzetekkel a 4. ném. kiadás után, bevezetéssel és szótárral ellátta Simon Péter, (Nagy-Szeben. Schmiedicke. 8-r. XX, 156 l.)
- Rund Bernát.** Orvosi jegyzőkönyvek boncz- és látletek figyelemmel a legújabb orvosrendési és orvostörvényszéki eljárás módra. (Franklin-társ. k. 8-r. 72 l. ára 50 kr.)
- Sardon V. és Nwitter K.** Piccolino. vég dalmű 3 felvonásban. Ford. Böhm. Zenéjét szerzé Guiraud Ernő. (A nemzeti színház könyvtára. 113. füzet. Pfeifer. 8-r. 60 l. ára 40 kr.)
- Schnierer Gyula.** A magyar váltójog kérdésekben és feleletekben. (Lafite E. k. 8-r. II, 73 l. ára 80 kr.)
- Seidel Pál.** Képes Természetrájk különös tekintettel a gazdaszatra és az egészségtanra népiskolák számára. VI. jav. és bőv. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 55 l. számos fametszévennyel. ára 25 kr.)
- Simonyi Lajos, Lukács Béla, Mudrony Soma.** Különvélemények a vámszerződés, a vámtariffa s a Lloydszerződés tárgyában. (Wodianer nyomdája. 8-r. 24 lap.)
- Smiles.** Takarékoság. A hazai viszonyokhoz alkalmazta Könyves Tóth Kálmán. (Légrády testv. 8-r. IV, 388 l. ára 3 frt.)
- Somogyi Ede.** Olasz társalgási Nyelvtan isk. és magán használatra. A Gaspey-Sauer-taunmód szerint. (Franklin-társ. 8-r. IV, 288 l. ára 2 frt.)
- Stolze-Fenyvessy-féle** egyszerűsített gyorsírás. A magyar gyorsírás tankönyve. 12 könyvomatú gyorsírási táblával. (Kókai Lajos. 8-r. IV, 24 l. és 12 tábla. ára 80 kr.)

- Szász Kár.** Salamon. Történeti költemény. Kiadja a Kisfaludy-társaság. (Ráth Mór. k. 8-r. XIII, 848 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Szathmári Károly.** Boros Mari emlékezete. Temetési Beszéd. (Debreczen, Kutasi nyomdája. 4-r. 8 l.)
- P. Szátmáry Károly.** Csak többen volnánk! Beszélgetések a jó magyar nép számára. (Orsz. kisededovó egyesület. 8-r. 32 l.)
- Szenger Ede.** Mexikó felvidéke élet- és kórtani tekintetben. (M. Orv. könyvkiadó-társ. könyvtára XXXII. kötet. Társulat X, 220 l.)
- Szmida Lajos.** Merengés a természet halálos ágyánál. (Külön lenyomat a »Nyitrai Közlönyből.« Mutatvány szerzőnek »Rajzok« cz. művéből. Nyitra. Neugebauerne nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Sztoczek Károly.** Konstantinápolyi levelek. (Szerző. 8-r. 50 l. ára 50 kr.)
- Szulik József.** Elbeszélések a magyar ifjuság részére. 5 színezett képpel. (Lauffer Vilmos. 8-r. 97 l. ára 1 frt.)
- Tankó János.** A forradalmak kora és az újabb állami alakulások. (Franklin-társ. 8-r. XI, 256 l. ára 2 frt.)
- Tanulók.** Az iparos, iskolai szervezete. Kiadatott a vallás- és közokt.-miniszter 1877. évi sept. 10. kelt rendeletéből. (Egyetemi nyomda. 8-r. 19 l. ára 12 kr.)
- Thackeray W. M.** Pendennis története, jó és balszerencséje, barátjai s legnagyobb ellensége. Ford. Fáy J. Béla. 4 köt. (Légrády testv. 8-r. IV, 258; IV, 302; IV, 335 és IV, 280 l. ára 4 frt 80 kr.)
- Than Károly.** A Grammeféle dynamoelektrikus gépről. Két előadás. (Népsz. természettudományi előadások gyűjteménye. 7 füzet. Magyar természettudományi társulat. 8-r. 43 l. ára 25 kr.)
- Theuriot André.** A marquis keresztfia. Regény. Ford. Leővey Gyula. (Athenaeum. k. 8-r. 284 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Thirza,** vagy a kereszt vonzó ereje. (Hornyánszky V. 8-r. 49 l.)
- Till Antal.** A községi közigazgatás, vagyonkezelés és számadások kézikönyve. Tekintettel a jegyzői szigorlatokra. 4-ik kiadás. (Kőkai Lajos. n. 8-r. 230 l. ára 2 frt.)
- Tóth Kálmán.** Összegyűjtött költeményei. Első teljes kiadás. (Ráth Mór. 12-r. X, 479 l. ára 2 frt 40 kr. díszkötésben 3 frt 80 kr.)
- Ugyanaz. »Családi könyvtár« kiadás. (Ráth Mór. k. 8-r. IX, 312 l. ára 1 frt 40 kr. kötve 2 frt 20 kr.)
- Tóth Mihály.** Kolozsvár környékének kőzetei és ásványai, tekintettel ipari alkalmazhatóságukra. (Az erdélyi Múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 2. sz. Kolozsvár. Egylet. 8-r. 35—66. l. ném. kiv. ára 36 kr.)
- Torkos László.** Magyar nyelv és irodalmi kézikönyv a felsőbb leányiskolák középiskolái tanfolyama számára. I. rész. (Egyetemi nyomda. n. 8-r. 112 l. ára 45 kr.)
- Török Aurel.** Dolgozatok a kolozsvári tud. egyetem éleztövéttani intézetéből. II. Szövetalakulások a Siredon pisciformis sejtjeiben. Adat az állattani szervezet szövetfejlődéséhez. (Erdélyi Múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 5. sz. Kolozsvár. Egylet. 8-r. 145—172 l. ném. kiv. és 1 rézmetsz. rajzt. ára 35 kr.)

T ö r v é n y e k.

- Törvényezikk**, 1877. évi XXII, a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról (Lampel R. 16-r. 55 l. ára 30 kr.)
- Ugyanaz. Hivatalos kiadás. (Zilahy Sámuel. 16-r. 63 l. ára 30 kr.)
- Törvényezikkek**, 1877. évi országgyűlési —. II. füzet. (Pfeifer. 8-r. 181—252 l.)
- Törvényezikkek**, 1877. évi országgyűlési —. (Pfeifer Nándor. 16-r. VI, 252 l. ára 1 frt, vászonba kötve 1 frt 60 kr.)
- Törvényezikkek**, 1877-ik évi országgyűlési —. III. (utolsó füzet.) XXI—XXX. (Ráth Mór. n. 8-r. VII, 101—138 l. ára 40 kr. teljes példány 1 frt 10 kr., kötve 1 frt 80 kr.)
- Ugyanaz. Olcsó kiadás. (Ráth Mór. n. 8-r. VII, 101—138 l. ára 34 kr., teljes példány 90 kr.)
- Ugyanaz. Zsebkadás. III. füzet. XXI—XXX. (Ráth Mór. 16-r. VIII, 201—280 l. ára 40 kr., teljes példány 1 frt 10 kr., kötve 1 frt 80 kr.)
- Törvények**, Az 1877-ik évi, gyűjteménye. Hivatalos kiadás. III. füzet. XXI—XXX. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. 121—167. l. ára 30 kr., teljes példány 1 frt., vászonba kötve 1 frt 80 kr.)
- Ugyanaz. Zsebkadás. III. füzet. XXI—XXX. (Zilahy Sámuel. 16-r. 197—276 l. ára 30 kr., teljes példány 1 frt, vászonba kötve 1 frt 80 kr.)
- Törvények és rendeletek**, A váltóügyekben követendő eljárást szabályozó — rendszerinti összeállítása. (Elsner. 8-r. 164 l.)
- Újváry Elek** Rózsák, tövisek. Kiadja Saáry József. (Pápa. Reform. főtanoda betűi. 8-r. 117, IV l. ára 1 frt 20 kr.)
- Ügyrend**, A m. kir. belügyminiszter által kiadott, az árvaszékek részére. (Ráth Mór. n. 8-r. 48 l. ára 90 kr.)
- Ugyanaz. A gyámsági és gondnoksági törvénynyel egy füzetben. (Ráth Mór. n. 8-r. 75 és 48 l. ára 90 kr.)
- Ügyrend** az árvaszékek részére. (Franklin-t. 52 l. ára 25 kr.)
- Vajda János**. Találkozások. Budapesti életkép, versekben. (Szerző. 8-r. 172 l.)
- Vargyas Endre**. Népiskolai tankönyvek. II. Magyarok története. (Győr. Henricke Rudolf. 8-r. IV, 80 l. ára 25 kr.)
- Vécsey Benedek**. Kebelhangok. (Komárom. Siegler Károly nyom. 8-r. 152 l.)
- Virágnyelv**, Magyar. Keleti kifejtés után. Német és deák növénytani magyarázattal gazdagítva, 5-ik kiadás. (Lampel R. 64-r. 64 l. ára 20 kr.)
- Visontay János**. A magyar állam földirata. XII. kiadás. (Tetty. 8-r. 112 l. ára 68 kr.)
- Wajdits József és Bátorfi Lajos** Halljuk a szép szót! Magyar telköszöntő- (toaszt) könyv. 3-ik jav. és tetemesen bőv. kiadás. (Nagy-Kanizsa, Wajdits József. 16-r. VII, 471 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Werner**. Vinetta. Ford. Dominkovich Maria. I—III. kötet, (Emilia. 8-r. 502 l.)
- White-Mellville G. J.** Rózsika. Történet a veres forradalomból. Angolból ford. Mudrony Pál. (Athenaeum. k. 8-r. 328 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Wilson A. E.** Regina. Amerikai regény. I—II. kötet. (Bartalits nyomdája. 8-r. 152, 155 l.)

- Wohl Janka és Stephanie.** Beszélyek és tárczák. (Athenaeum. 8-r. 309 lap ára 2 frt.)
- Wühl Jákó.** Téli estékre. Beszélyek és rajzok. (»Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 126 l.)
- Zákány József.** Szent Biblia ismertetés helvét vallástétel szerint. VII. kiadás. (Debreczen. Telegdi. 8-r. 31 l.)
- Zákány József.** A keresztyén egyház története helv. hitv. népiskolák használata. V. kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 56 l.)
- Zárszámadása,** A magyar korona országainak állami, az 1876. évre 12 füzet. (Államnyomda. 4-r. 151, 114, 52, 23, 267, 37, 63, 24, 35, 29, 40, 22 l.)

1878-ra szóló naptárak.

- Almanach,** Magyar tud. akadémiai, csillagászati és közönséges naptárral 1878-ra. (Akadémia. 8-r. 356, 89 l. ára 1 frt.)
- Az Athenaeum nagy képes naptára** az 1878. évre. Szerk. Concha K. XIX. évf. (Athenaeum. 8-r. 211, XXXVIII, XVI l. számos fametszettel, ára 1 frt.)
- Borászati naptár** az 1878. évre. Szerk. Nyáry Ferencz. V. évf. (Franklin-társ. 8-r. 80, 16 l. ára 80 kr.)
- Deák Ferencz naptár** az 1878. évre. II. évfolyam. (Franklin-társ. 8-r. 80, 16 l. ára 50 kr.)
- Eötvös-naptár** az 1878. évre. Szerk. György Aladár s Komjáthy György. I. évf. (Franklin-t. 8-r. 80, 16 l. ára 60 kr.)
- Falusi gazda naptára** 1878-ra. Szerk. Máday Izidor. XIV. évf. (Franklin-társ. 8-r. 88, 16 l. ára 80 kr.)
- Hölgyek naptára** 1878-ra. Szerk. Huszár Imre. VI. évf. (Légrády testv. 8-r. 127 l. ára vászonkötésben 1 frt 80 kr.)
- Iparos-naptár** az 1878. évre. Szerk. Gelléri Mór. III. évf. (Franklin-társ. 8-r. 80. 16 l. ára 50 kr.)
- István bácsi naptára,** vagyis családos házi gazdáknak és gazdaszanyoknak, népnevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium az 1878. közönséges évre. Alapító Majer István Szerk. Kőhalmi (Klinstein) József. XXIII. évf. (Franklin-társ. 8-r. 88, 16 l. ára 50 kr.)
- Jegyzék-napló** gazdáknak számára. 1878-ra. Szerk. Máday Izidor. VI. évf. (Légrády testv. 16-r. 237 l. ára vászonba kötve 1 frt 20 kr.)
- Jegyzék-napló** mindenki számára. 1878-ra. VI. évf. (Légrády testv. 8-r. 74 l. ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Jegyzék-napló** ügyvédek, közjegyzők, bírák és bírósági végrehajtók számára 1878. Szerk. Siegmund V. XIV. évf. (Légrády testv. 8-r. 308 l. ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Jogász-naptár** az 1878. évre. Szerk. Szántó József. II. évfolyam. (Tettey és társa. 8-r. 240 l.)
- Közhasznú erdélyi képes naptár** az 1878. évre. XIX. évf. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 74 l. ára 26 kr.)

- Közhasznú és közeczelú nagy-enyedi naptár** az 1878. évre. Összeszedte Lőcsey Sp. Lajos. XVIII. évf. (Nagy-Enyed. Wokál János. 8-r. 59 l. ára 28 kr.)
- Közhasznú zsebnaptár** 1878-ra. V. évf. (Légrády testv. 8-r. 16 l.)
- Lidércz naptár** 1878-ra. XVII. évf. (Franklin-társ. 8-r. 88, 16 l. ára 60 kr.)
- A magyar nép naptára** 1878-ra. Képes kalendárium sokféle hasznos és mulattató olyasmánnyal ellátva. Szerk. Tatár Péter. (Franklin-társ. 8-r. 40, 16 l. ára 25 kr.)
- Magyar nők házi naptára** az 1878. évre. Szerk. Beniczky Irma. X. évf. (Franklin-társ. 8-r. 88, 16 l. ára 60 kr.)
- Magyar- s erdélyországi új- és ó-kalendárium** Kr. u. szül. utáni 1878. közöns. esztendőre. Szervezé dr. montedegói Albert Ferencz. (Komárom. Siegler Károly. 8-r. 64 l. ára 16 kr.)
- Magyar távirda naptár** 1878-ra. Szerk. és kiadja Székely István. (Kolozsvár. Székely. 8-r. 135 l.)
- Megbővített közhasznú nemzeti kalendárium** az 1878. évre. LXI. évf. (Bucsaánszky A. 8-r. XVI, 168, 16 l. ára 80 kr.)
- Nemzeti nagy képes naptár** az 1878. évre. Szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalommal, számos képpel. Szerk. Áldor Imre. X. évf. (Franklin-társ. 8-r. 144, 16 l. ára 1 frt)
- A »Nép zászlója« naptára** 1878-ra. Szerk. Áldor Imre. X. évf. (Franklin-társ. 8-r. 64, 16 l. ára 40 kr.)
- Orvosi zsebnaptár** az 1878. évre. IX. évf. Szerk. Hochhalt Károly. (Légrády testv. 8-r 113 l. ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Politikai évkönyv** 1878 ra. Szerk. Huszár Imre. I. évf. (Naptári részszel. Légrády testv. 8-r. XVI, 370 l. ára vászonkötésben 2 frt 40 kr.)
- Protestáns árvaházi képes naptár** az 1878. évre. Szerk. Farkas József. (Hornyánszky. 8 r. 79 l. ára 30 kr.)
- Protestáns új képes naptár** az 1878. évre. Szerk. Dúzs Sándor. XXIV. évf. (Franklin-társ. 8-r. 80, 16 l. ára 50 kr.)
- Szegedi kis képes naptár** az 1878. évre. (Szeged. Traub s társa. 8-r. 48 l. ára 18 kr.)
- Szent-István-társulat naptára** az 1878. évre. XVII. évf. (Társ. 8-r. 80, XVI l. ára 80 kr.)
- Tanítók zsebnaptára** az 1878. évre. Szerk. György Aladár. III. évf. (Légrády testv. 8-r. 154 l. ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Új honvéd naptár** 1878-ra. Szerk. Áldor I. XI. évf. (Franklin-társ. 8-r. 80, 16 l. ára 60 kr.)
- Új nemzeti népnaptár** az 1878. évre. Képekkel, mulattató és közhasznú tartalommal. II. évf. (N.-Kanizsa. Fischei Fülöp. 8-r. XIV, 47 l. ára 25 kr.)

(A naptárak folytatólagos kimutatása a jövő füzetben.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Bericht** der Handels- und Gewerbe-Kammer in Budapest über die Handels- und Verkehrsverhältnisse des Kammerbezirkes Im Jahre 1876. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 210 l.)
- Bošković Stanoje.** Theoretisch-praktisches Lehrbuch der serbischen Sprache. III. Auflage. Durchgesehen und verbessert von Johann Bošković. (Lauffer V. 8-r. XII, 263 l.)
- Ebenspanger Johann.** Vaterländische Geschichte in Charakterbildern. Für die V. Kl. der ung. Volksschulen, auf Grundlage des ministeriellen Lehrplans verfasst. (Lampel R. 8-r. 43 l. ára 26 kr.)
- Fuchs Johann.** Grundzüge der Gesch. von Ungarn. (Magazin für Volksschulunterricht. II. Th. Lauffer V. 8-r. 31 l. ára 10 kr.)
- Fuchs Johann** Kurzgefasste Übersicht der Länder der ungarischen Krone, der Kronländer von Österreich, von Europa u. der übrigen Erdtheilen u. der allgem. Geografie. (Magazin für Volksschulunterricht. I. Th. Lauffer V. 8-r. 36 l. ára 10 kr.)
- Fuchs Johann.** Grundzüge der Naturgeschichte. (Magazin für Volksschulunterricht. III. Th. 1878. Lauffer V. 8-r. 36 l. ára 10 kr.)
- Fuchs Johann.** Grundzüge der Naturlehre. (Magazin für Volksschulunterricht. IV. Th. Lauffer V. 8-r. 36 l. ára 10 kr.)
- Kállay Benjamin.** Geschichte der Serben von den ältesten Zeiten bis 1815. Aus dem Ung. in's Deutsche übertragen von Schwicker. I. Bd. 4—8. (Budapest, Bécs és Lipese. Lauffer Vilmos. 8-r. 241—601 l. ára füzetenkint 60 kr.)
- Karner.** Lehrbuch der einfachen und doppelten Buchführung für Detailhandel, Fabrikanten und Gewerbsleute. Vollständig umgearbeitet von Alexander Novák. II. Th. (Franklin-társ. 8-r. IV, 204 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Kollerffy Michael.** Ortslexikon der Länder der ung. Krone. Nebst einem Verzeichniss derjenigen Ortschaften, welche bis 31. Juli 1877. auf Grundlage der bezügl. Gesetze Veränderungen erlitten haben von E Findura. (Franklin-társ. 8-r. LXXXVIII l. ára 4 frt)
- Körösi József.** Die Sterblichkeit der Stadt Budapest in den Jahren 1874 und 1875 u. deren Ursachen. Uebersetzung aus dem Ungarischen. (Közlemények Budapest főváros stat. hivatalától. XIV. Város. 8-r. 155 l. ára 2 frt.)
- Körösi József.** Untersuchungen über die Einkommen und Hauszinssteuer für Budapest. Uebersetzung aus dem Ungarischen (Közlemények Budapest főváros stat. hivatalától. XIII. Város. 8-r. XXXII, 57 l. 80 kr.)
- Lóczy L.** Die Liskovaer Höhle in Baráthegy (Liptauer Comitát). Eine vorgeschichtliche Höhlenwohnung und deren Ueberreste. (Kilián Fr. bizom. 8-r. 55 l. 19 fametszettel, ára 80 kr.)
- Magazin** für Volksschulunterricht I—IV. Theil. (L. Fuchs.)
- Motivenbericht** zu dem der ungarischen Legeslative vorgelegten Gesetzentwurf über den allgemeinen Zolltarif. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 60 lap.)

- Navratil Emerich.** Bericht über die chirurgische Abtheilung des hauptst. Baraken-Spitals vom 1. Dezember 1874. bis 1. Dezember 1876. (Különnyomat a »Pester mediz. chirurgischen Presse«-ből. Wilckens és fia nyomdája. 8-r. 61 l.)
- Pacor W. Taktik.** (Grill bizom. 8-r. III, 265 l. ára 3 frt.)
- Petőfi, Held János.** In deutscher Nachdichtung von F. Schnitzer. Mit einem Vorwort v. M. Jókai. Das Bildniss des Dichters v. Bavalas, die Illustr. v. Jankó. (Grill. 8-r. 150 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Samarjai Carl.** Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache nach Ahn's Lehrmethode. I. Cursus. 100. Auflage. (Lauffer V. 8-r. 120 l. ára 35 kr.)
- Schulgesetze,** Die ungarischen, und Verordnungen. Herausg. v. Schwiekel I. Supplementheft. (Lauffer V. 8-r. 192 l. ára 54 kr.)
- Vay Adelma.** Betrachtungen für Alle. 2. Aufl. (»Spiriter Forscher« egyesület. 8-r. 190 l.)
- Directorium divini officii in usum Fratrum Minorum Francisci strictioris observantiae provinciae ss. Salvatoris in Hungaria editum pro anno 1877.** (Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 95 l.)
- Directorium romano Rosnaviense seu ordo Missas celebrandi et Horas canonicas recitandi juxta ritum Missalis et Breviarii romani pro anno 1877.** (Rozsnyó Kovács Mih. 8-r. 57 l.)
- Directorium officii divini in dioecesi M. Varadinensi Latinorum, peragendi pro anno 1877.** (Nagyvárad. Hügel Ottó nyomdája 8-r. 179 l.)
- Directorium ad ritum Breviarii et Missalis Praemonstratensis redactum pro anno 1877.** In usum canonicorum regularium Praemonstratensium regiae Canoniae et Ecclesiae s. Joannis Baptistae de castro Jászo, item s. crucis de Lelesz, et s. Stephani protomartyris de Promontorio Magnovaradinensi deo et patriae famulantium. (Rozsnyó. Kovács Mih. 8-r. 67 l.)
- Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. VIII. Commissiones et relationes Venetae. Tomus II. Collegit et digessit S. Ljubic.** (Zágráb. Akadémia. 8-r. 302 l. ára 2 frt.)
- Ordo officii divini juxta ritum Breviarii Cisterciensis auctoritate Antonii Rezutssek abbatiarum unitarum b. Mariae virginis de Zircz, Pilis et Pásztó abbatibus infulati collectus pro anno 1877.** (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8-r. 174 l.)
- Ordo Divinorum ad usum Fratrum Minorum s. Francisci Capucinatorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1877.** (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 115 l.)
- Ordo peragendi officii divini in usum dioecesis Neosoliensis pro anno 1877 editus.** (Besztercebánya. Machold Fülöp. 8-r. 107 l.)
- Ordo officii divini peragendi ad annum 1878. in usum archidioecesis Colocensis editus.** (Kaloesa. Holmeyer és Malatin nyomdája. 8-r. 176 l.)
- Pauer Joannes.** Historia dioecesis Alba-Regalensis ab erecta sede episcopali 1777—1877. Cum introductione de vicissitudinibus civitatis et capituli olim collegiati. In memoriam anni saecularis. (Székesfehérvár. »Vörösmarty nyomda. 8-r. XII, 527 l. 12 tábla.)
- Schematismus Cleri dioecesis Magno-Varadinensis Latinorum pro anno 1877.** (N.-Várad. Hügel Ottó. 8-r. 118, 32 l.)

- Schematismus** provincie ss. Salvatoris in Hungaria, ordinis Minorum s. p. Francisci, strictioris observantiae, pro anno 1877. («Hunyadi Mátyás» nyomda. 8-r. 67 l.)
- Schematismus** cleri archidioecesis Strigoniensis pro anno 1877. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. XXXII, 255, 39 l.)
- Schematismus** cleri dioecesis Vaciensis in annum 1877. (Vác. Serédy nyomása. 8-r. 182 l.)
- Schematismus** cleri dioecesis Weszprimiensis ad annum 1877. (Veszprém. Krausz Ármin nyomása. 8-r. 188 l.)
- Schematismus** ordinis Minorum Francisci Capucinorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1877. (Bagó Márton és fia. 8-r. 18, XIV l.)
- Schematismus** Cleri archidioecesis Colocensis et Baeciensis ad annum 1877. (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. XVI, 124, 67 l.)
- Schematismus** Cleri graeci ritus, Catholicorum dioecesis Szamosujvariensis pro anno 1877. (Szamosujvár. Egyházmegyei nyomda. 8-r. 240 l.)
- Schematismus** provinciae Hungariae reformatae nunc sanctae Mariae nuncupatae ordinis Minorum S. Francisci ad annum 1877. (Pozsony. Angermayer Károly nyom. 8-r. 61 l.)
- Schematismus** Cleri dioecesis Jaurinensis pro 1877. (Győr. Sauervein Géza nyom. 8-r. 248, 21 l.)
- Schematismus** Cleri archidioecesis Agriensis ad annum 1877. (Eger. Érseki ny. 8-r. 204, 26 l.)
- Schematismus** Cleri dioecesis Alba-Regalensis ad annum 1877. (Székesfejérvár. Szánmer K. nyom. 8-r. 134 l.)
- Hurban M. I. L.** Nitra. r. VII. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 464 l. ára 2 frt.)
- Hurban M. I. L.** Viliam Fauliny-Tóth a jeho doba. (Különnyomat a »Nitra« című almanach VII. évfolyamából. Turócz-Szent-Mártou. Részvénynyomda. 8-r. 82 l.)
- Katechismusa.** Z krest.-katolického — krátky výtách pre ditky oboecného ľudu. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 31 l.)
- Laskomerski G. K.** Sosbierané Zarty a rozmary. Sošit I. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 103 l. ára 25 kr.)
- Lesska Jan.** Katechismus k krestanských sskolskému, jakožto výklad Katechismu Luterowa. III. vydání. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. VIII, 184 l. kötve 40 kr., füzve 30 kr.)
- Petri Vasile.** Nou Abe dar românesc. (N.-Szeben. Szerző. 8-r. 96 l. ára 25 kr.)
- Rad jugoslavenske Akademje Znanosti i umjetnosti.** Knjiga 41. (Zágráb. Hartmann. 8-r. 244 l. egy kötet ára 1 frt 50 kr.)
- Starine.** Knjiga IX. (Zágráb. Akadémia. 8-r. 256 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Szeberiny Andrej.** Reč, pri pohrebni počestnosti Marie Fábri rozené Ambrús w Nadlakom 26 julia r. 1877. (Turócz-Szt.-Márton. Részv.-nyom. 8-r. 7 l.)
- Ceontea Teodoru.** Creatiunea si desvoltarea spirituala primitiva a omenimei. Prelucrata dupa A. Arneth. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8-r. 72 l. ára 40 kr.)

- Nestoru Silvestru.** Manualu de Grammatica germana pentru scólele medie (Balázsfalva. G. K. papnöveldei nyomda. 8-r. 145 l. ára kötve 1 frt 20 kr.)
- Henszlmann Émérie.** L'age du fer. Étude sur l'art gothique. (Franklin-társ. 8-r. 43 l.)
- Kőrösi József.** Statistique internationale des grandes villes. Section. Statistique des Finances. Tome I. (Város. 8-r. 16, 352 l.)
- Lenhossék József** Description d'un crâne macrocéphale déformé et d'un crâne de l'époque barbare trouvés en Hongrie. (Franklin-társ. 8-r. 21 l. két tábl.)
- Vámbéry Arminius.** La Turquie est elle susceptible de Réformes? (Kilián Frigyes. 8-r. 59 l. ára 60 kr.)
- Amicul poporului. Calendar** pe anul comun 1878. Compus de Visarion Roman. Anul XVIII. (Nagy-Szeben. Szerző 8-r. 128 l. ára 50 kr.)
- Gr.-Beeskereker Hauskalender** für das Jahr 1878. 28. Jahrgang. Verfasst von Dr. Franz Albert von Montedego. (Nagy-Beeskerek. Pleitz. 4-r. 32 l.)
- Bolgár naptár.** Bálgarsái Denévníć (Kalindár) za 1878-a godina. Ureden i izdádn ud Leopold Kossilkow II. godina. (Temesvár. Steger Ernő nyomdája. 8-r. 39 l.)
- Illustrirter evangelischer Hauskalender** für das Jahr 1878. (Hornýánszky V. 8 r. 72 l. ára 30 kr.)
- Kalendár,** Slov. obrázkový, na rok 1878. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 77 l.)
- Kalendariu** pe anul 1878. XXV. évf. (N-Szeben. Érseki nyomda. 8-r. 96 l.)
- Katolićki Kolendar** za god. 1878. XIX. évf. (Bucsánszky. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Kossuthovsky Kalendár** 1878. VIII. évf. (Bucsánszky. 8-r. 31, 9 l. ára 20 kr.)
- Krestánský obrázkový Kalendár** na rok 1878. XXIV. évf. (Bucsánszky. 8-r. 32, 8. l.)
- Malý obrázkový Kalendár** na rok 1878. XXV. évf. (Bucsánszky. 8-r. 32, 8 l.)
- Pesst'budínský malý obrázkový Kalendár** na rok 1878. I. évf. (Hornýánszky. 8-r. 40 l.)
- Pressburger Wegweiser** auf das Jahr 1878. XXVII. Jahrgang. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 167 l.)
- Obrázkový Kalendár** ewanjelického sirotinca na rok 1878. (Hornýánszky 8-r. 52 l. ára 25 kr.)
- Slowenský Kalendár** na rok obyčajný 1878. Wydáva D. G. Liehard. (Szakoleza. Liehard. 8-r. 88 l. ára 30 kr.)
- Srpsko-narodni Veliko-Beeskereki Kalendár** za godinu 1878. XXI. godina. (Nagy-Beeskerek. Pleitz. 8-r. 63 l.)
- Werschetzer Hauskalender** auf das Gemeinjahr 1878. XIV. Jahrgang. (Versecz. Özv. Kirchnerné. 8-r. 32 l. ára 30 kr.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Braun-Wiesbaden Karl.** Reise-Eindrücke aus dem Südosten, Ungarn, Istrien, Dalmatien, Montenegro, Griechenland, Türkei. I—II. Bd. (Stuttgart. Auerbach 8-r. VIII. 211, VII. 246 l.)
- Dóczi Ludwig.** Der Kuss. Lustspiel in 4 Aufzügen. Aus dem Ungarischen. Von der ung. Akademie der Wissenschaften mit dem Graf Teleki-Preise gekrönt. (Bécs. Rosner. 8-r. 111 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Eugen von Savoyen,** Feldzüge des Prinzen. Herausg. von der Abtheilung für Kriegsgesch. des k. k. Kriegs-Archives. I. Serie IV. Bd. (Bécs. Tábornagyí kar. 8-r. X, 302 l. tíz térképpel.)
- Hof- und Staats-Handbuch** der österr.-ung. Monarchie für 1873. (Bécs. Cs. kir. udvari- és államnyomda. 8-r. XX, 1168 l.)
- Jarz Konrad.** König Ladislaus Posthumus. (Bécs. Hölder. 157 l.)
- Krones Franz.** Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte. 19. 20. Lfg. (Berlin. Grieben. 8-r. 385 -576 l. Egy füzet ára 90 kr.)
- Landtagsverhandlungen,** Die böhmischen, und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit. I. B. (Prága. Csehország levéltár. 4-r. IV, 646 l. ára 6 frt.)
- Lenhossék József.** Ein Polymikroskop. (Separatabdruck aus Virchows Archiv für pathol. Anatomie u. Physiologie u. f. klinische Medizin. LXX. Bd. (Berlin. Virchow. 8-r. 25 l. két táblával és egy fényképpel.)
- Montanus Jacobus.** Vita divae Elisabeth Hungarorum regis filiae. Neu herausg. v. H. Müller. (Heilbronn. Henninger testv. XX, 74 l.)
- Petőfi Alexander.** Gedichte. Aus dem ungarischen von Ladislaus Neugebauer. (Lipese. Wigand. 8-r. XVI, 240 l. ára 1 frt 95 kr.)
- Poems,** Hungarian, and fables for english readers. Selected and translated by E. D. Butler. (London. Trübner és társa. 8-r. VI, 88 l.)
- Reclus Élisée.** Nouvelle géographie universelle la terre et les hommes. (Páris. 4-r. 982 l. ára füzve 30 frt, kötve 37 frt.)
- Ruthner Anton.** Das Kaiserthum Oesterreich und Königreich Ungarn im malerischen Originalansichten seiner reizendsten Landschaften und grossartigsten Naturschönheiten seiner bedeutendsten Städte und ausgezeichnetsten Bauwerke in Stahlstichen. Mit beschreibendem Text seiner Geschichte, seines Culturlebens u. seiner Topographie. Lfg. 68—69. (Bécs. Perles. 4-r. 449—480 l. 6 aczélm. Egy füzetnek ára 1 frt 70 kr.)
- Schikray Sam.** Rathgeber für körperliche und geistige Erziehung der Kinder. (Szerző. 8-r. 64 l. ára 1 frt.)
- Smets Moritz.** Geschichte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie. Ein Volksbuch mit 12 Illustrationen. Vollständig in 16—17 Lieferungen. à 30 kr. 16, 17, 18. Liferg. (Bécs, Pest s Lipese. Hartleben. 8-r. 721—864 l.)
- Wartha Vincenz.** Précis d'analyse qualitative voie humiale et réactions de la flamme selon Bunsen. Traduit der Ch. Baye. (Páris. Delahaye és társa. 8-r. 72 l.)



A magyar irodalom 1878-ban.

Második közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

Album, Hunyadi. (L. Szabó Endre és Szathmáry György.)

Áldor Imre. A francia forradalom története. (Tört. könyvtár. 45. füz. Franklin-társ. 8-r. 112 l. Egy füzet ára 40 kr.)

Áldor Imre. A rémuralom története. (Tört. könyvtár. 46. füzet. Franklin-t. 8-r. 112 l. Egy füzet ára 40 kr.)

Álmoskönyv, Legújabb és legbiztosabb. (N.-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8-r. 156 l. ára 40 kr.)

Apáthy István. Anyagi és alaki váltójog. II. váltóeljárás irománypéldákkal. (Eggenberger. 8-r. VIII, 208 l. ára 2 frt.)

Apponyi Albert, gróf. beszéde a képviselőház 1878. január 29-diki ülésében. (Athenaem. 8-r. 24 l.)

Balázs Sándor. Vig elbeszélések. Kiadta a Petőfi-társaság. (Aigner. k. 8-r. 202 l. ára 1 frt 50 kr.)

Balog Imre. Pelbárt Julesa. Népszinmű 4 felvonásban. (Debreczen. Kutasi Imre nyomdája. 8-r. 87 l. ára 50 kr.)

Bartal Antal és Malmosi Károly. Latin olvasókönyv Livius és Ovidiusból, a középiskolák III. s IV. osztálya számára. (Eggenberger. n. 8-r. 88, II l. ára 60 kr.)

Bartha Gyula. Az egyenes vonalú háromszög legnevezetesebb sajátságainak analitikai tárgyalása. (Tudori értekezés.) (Kolozsvar. Stein nyomdája. 8-r. 24 l. egy könyomatú táblával.)

Barthal József. Hitelviszonyaink és az uzsora-törvényjavaslat. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 31 l. Külön lenyomat a »Hon« 1877-iki 18–21. számaiból.)

- Bátorfi Lajos.** Adatok Zalamegye történetéhez. V. köt. 1. füzet. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József nyomdája. 8-r. 1—64 l. Egy-egy füzet ára 50 kr.)
- Bednár Ágoston.** Népszerű beszédek a ker. házi nevelésről. Königsdorfer német beszédei s több jeles neveléstan után. (Kaloesa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. 125 l. ára 80 kr.)
- Berczik Árpád.** A kék szoba. Vígjáték 1 felv. (Nemz. színház könyvtára 114. füzet. Pfeifer. 8-r. 24 l. ára 40 kr.)
- Bitá Dezső.** A keresztény vallás isteni eredete és szükséges volta korunk tévelyével szemben. A budapesti m. kir. tudom. egyetem hittani kara által Hörváth-féle jutalommal koszorúzott pályamű. 2. kiadás. (»Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 568, IV l. ára 2 frt.)
- Bizonfy Ferencz.** English hungarian dictionary. Angol-magyar szótár. (Franklin-társ. n. 8-r. 469 l. ára 4 frt.)
- Braddon M. E.** Haggard Józsuá leánya. Regény. Ford. Hentaller Elma. I, II, III. köt. (Milassin Vilmos. 8-r. 206, 249, 282 l. a 3 kötet ára 3 frt.)
- Casino.** A nemzeti, alapszabályai. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 37 l.)
- Casino-könyv,** Nemzeti. 1877. A nemz. Casino szabályai és tagjainak névsora. 51. év. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 87, 4 l.)
- W. Csath Soma.** A »Jött-ment«. Ered. népszinmű dalokkal. (Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r. 63 l.)
- Csiky Gergely.** A mágusz. Tragédia egy felvonásban. (Temesvár. Csanád-egyházm. könyvnyomda. 8-r. 39 l. ára 40 kr.)
- Czobor Béla.** Magyarország középkori várai. (A »Századok« 1877. évi folyamából. Athenaeum. 8-r. 40 l. 4 ábrával.)
- Dengi János.** Köttemények. (Aigner. 16-r. VIII, 87 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Dillnberger Emil.** Gyógyászati vény-zsebkönyv a nő- és gyermekbetegségekre nézve, a bécsi iskola szerint. Magyarra ford. id. Purjesz Zsigmond. 2-dik, a gramm-súlyrendszer szerint átdolg. kiadás. (Franklin-társ. 16-r. VI. 196 l. ára 1 frt.)
- Dobozi István.** A községi közigazgatás kézikönyve. Községi- és körjegyzők, községi elöljárók, szolgabírák stb., de különösen községjegyzői vizsgára készülnők részére. (Rautmann Frigyes. n. 8-r. 384, VIII l. ára 2 frt 50 kr.)
- Dolesko Teréz.** Rézi néni. Szegedi szakácskönyv. 2-ik kiadás. (Szeged. Burger Zsigmond özvegye. 8-r. XXXII, 401 l. ára kötve 2 frt.)
- Domanovszky Endre.** A bölcsészet története. III. kötet. (Egyetemi nyomda. 8-r. XVI, 532 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Dongó Gy. Géza.** A boszorkányokról. (Művelődéstörténelmi vázlat. S.-A.-Ujhely. Kállay Lajos. 8-r. 38 l. ára 60 kr.)
- Dömötör János.** munkái. (Franklin-t. 8-r. 207 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Döntvénytár.** A magy. kir. Curia semmítőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű határozatai. Gyűjtötték: Dárday, Gallu, Zlinszky. XVIII. folyam. (Franklin-társ. 8-r. 79, 216 l. ára 2 frt.)
- Edelspacher Antal.** Ibn Dustah. A magyar történelemre vonatkozó legrégebb följegyzés szerzője. (Külön bőv. és jav. lenyomat a Történelmi-Társulat közlönyéből. Pfeifer 8-r. VIII, 22 l. ára 30 kr.)

- Egressy Béni.** Hunyadi László. Opera. (Bartalits Imre nyomdája. 8-r. 24 l.)
- Eldadások,** Népszerű természettudományi, gyűjteménye. 8–9. füzet. (L. Thanoffer Lajos, Lengyel Béla.)
- Emericzy Géza.** Természet- és vegytan a mindennapi és ismétlő népiskolák számára. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 87 l. 58 fametszettel, ára 40 kr.)
- Emlékek,** Magyar Történelmi. Monumenta Hungariae Historica. Kiadja a m. tud. Akadémia történelmi bizottsága. III. osztály. Magyar Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Hungariae. Történeti bevezetésekkel szerk. Fraknói Vilmos. 5. köt. 1564—1572. (Akadémia. 8-r. IV, 600, IV l. ára 3 frt.)
- Erdélyi Indali Péter.** Képes ABC, vagyis vezérkönyv az olvasás-tanításra és tanulásra. 4. képes kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 126 l. 50 kr.)
- Értekezések** a történelmi tudományok köréből. Szerk. Fraknói V. VII. köt. 3. sz. (L. Jakab Elek.)
- Évkönyv,** Természettudományi. A délmagyarországi természettudom. társulat közlönye. II. évf. 1875—1876. Naturw. Ib. etc. (Temesvár. Társulat. 8-r. 131 l.)
- Farkas Gyula.** Matematikai tanulmányok. I. közlemény. A derivatio elmélete. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 79 l.)
- Fehér Ipoly.** A vegytan rövid vázlatja. Az újabb elméletek alapján szerkesztett kézikönyv algyémásiumok számára. 3. jav. kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. IV, 111 l. ára 80 kr.)
- Fehér Ipoly.** Kísérleti Természettan. Az újabb elméletek alapján szerkesztett kézikönyv középiskolák felsőbb oszt. számára. 3. jav. kiadás. I. köt. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. XIV, 327 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Fejérpataky László.** Irodalmunk az Árpádok korában. (889—1301). (Rudnyánszky A. 8-r. IV, 124 l.)
- Feladatunk** a trieszti Lloydal szemben. (A Lloydal kötendő szerződés indoklásának megvilágítása.) (Athenaeum. 8-r. 30 l.)
- Fényes Kálmán.** Méhészeti mozaik. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Ferencz József.** Egyházszertartási dolgozatok. (Agenda). (Franklin-t. 8-r. 184 l. ára 1 frt 70 kr.)
- Flegler Sándor.** Kölesey Ferencz. Németből ford. ifj. Szinnyi József. (Olesó könyvtár. 49. sz. Franklin-t. 8-r. 46 l. ára 50 kr.)
- Fraknói Vilmos.** Magyar országgyűlési emlékek. V. kötet. (L. Magyar történelmi Emlékek. 3. oszt. 5. köt.)
- Fraknói Vilmos.** Zrednai Vitéz János nagyváradai püspök politikai beszédei és Aeneas Sylvius Piccolomini Vitéz Jánoshoz intézett levelei 1453—1457. — A bécsi, florenzei, mólki és műncheni könyvtárak codexéből összegyűjté és közrebocsátja —. (Szerző. n. 4-r. 41 l.)
- Freckay János.** Találmányok könyve. 21—22. füzet. (3. kötet.) (Franklin-társ. 8-r. 1—64 l. egy-egy füzet ára 40 kr.)
- Gaal Jenő.** Az aradi gazdasági egylet évkönyve 1877-ről. (Arad. Egylet. 8-r. 88 l.)
- Goldsmith Olivér.** A vékfildei lelkész. Elbesz. angolból. 1—2. kötet. 3. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. 3. évfolyam. 6—7. sz. Franklin-társ. 8-r. 111 l. 38 képvel, 108 l. 27 képpel, ára 40 kr.)
- Grünwald Béla.** A felvidék. Politikai tanulmány, (Ráth M. 8-r. 162 l. ára 1 frt.)

- Halász Ignác.** Kármán József. Irodalomtörténeti tanulmány. (Eggenberger. 8-r. 64 l. ára 50 kr.)
- Haller Károly.** Iparunk föllendülésének tényezőiről s akadályairól. (Kolozsvár. Kolozsvári iparos egyesület. 8-r. 24 l.)
- Hasenfeld Manó.** Szliács fürdő-gyógyhely Zólyom mellett. Tájképi, tört. földtani, természettani s vegyi tekintetben, élet- és gyógyhatásairól. (Athenaeum. 8-r. 135 l. ára 1 frt.)
- Hatala Péter.** Mohammad élete és tana. (Lampel. 8-r. 207 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Hegedüs Sándor.** Az önkormányzat és pénzügye. (Athenaeum. n. 8-r. 200 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Héya Mihály.** A keleti kérdés leálezásva és Lengyelország. (Szerző. 8-r. 81 l. ára 70 kr.)
- Hoffmann Ferencz.** Ötven kis mese. 4. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 95 l. 6 képpel, ára kötve 80 kr.)
- Horváth Ignác.** Közlemények a m. kir. József-műegyetem műszaki mechanikai laboratoriumából. I. füzet. (Kilián. 8-r. 31 l.)
- Huszár-humor** az utcán, kaszárnyában és háborúban. Összegegyíté a rokkant huszár. (Franklin-t. 8-r. 206 l. ára 1 frt.)
- Ipolyi Arnold.** Gr. Prokesch-Osten Antal m. t. akad. kültag emlékezete és Mátyás király könyvtára maradványainak fölfedezése. (Akadémia. 8-r. 67 l.)
- Jakab Elek.** Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből. (Értekez. a történelmi tudományok köréből. VII. kötet 3. szám. Akadémia. 8-r. 84 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór.** Mondjuk ki az igazat. (Szerző. n. 8-r. VIII, 22 l. ára 30 kr.)
- Jókai Mór** munkái. 4. Népszerű kiadás. Sonkolyi Gergely. A drága kövek. Márcze Zsre. 4. kiadás. (Franklin-társ. k. 8-r. 111 l. ára füzetenkint 40 kr.)
- Jósika Miklós** regényei. 3. új olosó kiadás. Zólyomi. Egy kötetben. 6. kiadás. (Franklin-t. k. 8-r. 160 l. ára füzetenkint 50 kr.)
- Kállay Béni.** Oroszország keleti törekvései. Tört. vázlat (Ráth. M. n. 8-r. IV, 124 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kámánházy Béla.** A Cilleyek sírja Cilliben. (Külön lenyomat a Történelmi Tár 2. füzetéből. Athenaeum nyomdája. 8-r. 5 l.)
- Kazaly Imre.** A katolikus egyházjogtan kézikönyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira. 2. jav. s bőv. kiadás. 2 köt. (Váczy, Serédy. Budapest, Tettey N. s társa bizománya. n. 8-r. XII, 383 s X, 385—831 l. ára 3 frt 20 kr.)
- Képviselőházi Napló.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. XIV. kötet. 4-r. Szerk. Nagy Iván. Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 400 l.)
- Kisfaludy Sándor.** Regék a magyar előidőből. 1—2. kötet. 3. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. I. évf. 1, II. évf. 9. szám. Franklin-társ. 8-r. 144 l. 21 képpel, 111 l. 12 képpel, ára 40 kr.)
- Kiss Kálmán.** A botpaládi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« című műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 11 l. ára 10 kr.)

- Knorr Alajos.** A gyámsági és gondnoksági ügyek kézikönyve. Tekintettel az elmélet és gyakorlat igényeire. 85 iromány-példával. (Pfeifer 8-r. XVI, 312 l. ára 3 frt.)
- Kóbi Kohn.** Kóser élezek, adomák és fain gondolatok. (Franklin-társ. 8-r. 159 l. ára 1 frt.)
- Könyvtár,** Falusi. 25—26. füzet. (L. Sporzon Pál, Ébner Sándor, Nyáry Fer.)
- Könyvtár,** Olesó. 47, 48, 49. szám. (L. Sand György, Michelet Gyula s Flegler Sándor.)
- Könyvtár,** Történelmi. 40—46. füzet. (L. Lázár Gyula, Sebestyén Gyula, Áldor Imre.)
- Könyvtár,** Vasárnapi. I. évf. 1., II. évf. 9., III. évf. 6, 7, 8. sz. (L. Kisfaludy Sándor, Goldsmith Olivér, Pálffy Albert.)
- Kőrösi József.** A magyar vámkérdéshez. (Ráth Mór. n. 8-r. 24 l. ára 40 kr.)
- I. Közmunkák,** A fővárosi, tanácsának ügyrende. II. Ideigl. utasítás Buda és Pest városok középítészeti bizottmányai számára az építkezés ügyében. III. A fővárossal kötött egyezmény a terjedékek kártalanítása iránt. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 23 l.)
- Lange Henrik.** Új iskolai atlasz 22 színezett lapban. Az 56. legújabbán átdolgozott kiadás szerint magyar nyelvre fordította és a hazai iskolák használatára alkalmazta Cherven F. 2. jav. kiadás. (Rautmann Fr. 4-r. 12 lapon 22 térkép, ára 70 kr.)
- Laveleye Emil.** A polgárosult népek vallási jövője. Ford. Feleky József. (Tettye Nándor s társa. 8-r. 35 l. ára 32 kr.)
- Lázár Gyula.** A Normannok. Tört. rajz. (Tört. könyvtár. 42. füz. Franklin-társ. 8-r. 117 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Velence alapítása és fénykora. (Tört. könyvt. 44. füz. Franklin-társ. 8-r. 117 l. ára 40 kr.)
- Lengyel Béla.** A robbanó anyagokról. (Népsz. természettudom. előadások gyűjtem. 9. füz. K. M. természettud. társ. 8-r. 23 l. ára 15 kr.)
- Liber József.** Jelentés Szolnok-Dobokamegye népoktatási tanügyének 1876—7-ki állapotáról. (Deés. Bánffy s Kovács nyomdája. 8-r. 26 l.)
- Libertiny Gusztáv.** Jelentés a nyitramegyei tankerület népoktatásának 1877. évi állapotáról. (Nyitra. Neugebauer özvegyének nyomdája. 8-r. 36 l.)
- Lloyd-szerződés,** A, elvetése. Függelékben az osztrák birodalmi tanács III. oszt. jelentése az 1864-diki költségvetésben foglalt osztrák Lloyd subventiójáról. (Athenaeum. 8-r. 37 l.)
- Lovesányi Alajos Gyula.** Természettani földrajz tanodái s magán használatra. (Lauffer V. 8-r. 144 l. 18 fametszettel, ára 80 kr.)
- Lőrinczi Ferencz.** Orvosi tanácsok mellbetegek számára. (Zilahy Sámuel. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Lutter Nándor.** Módszeres vezérkönyv a népiskola számtanához. 2. a méterrendszer szerint átdolg. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. XIV, 315 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Máriagyülekezet.** Az Istenben bold. nagy pápának, Róma püspökének IX. Piusnak ragaszkodása emlékére a kalocsai —. (Kalocsa. Malatin s Holmeyer nyomdája 8-r. 13 l.)

- Márki József.** Szak- és betűrendes kalauz az összes magyar irodalom története s könyvészetében (Lauffer Vilmos. 8-r. VIII, 168 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Márki József és Zimmermann Jakab.** Népiskolák könyve. III. rész. 6. javított kiadás. (Franklin-t. nyomdája. 8-r. 176 l. ára 40 kr.)
- Márton Nep János.** Képek az egyháztörténeiből. (Temesvár. Csanád-egyházm. nyomda. 8-r. 372 l.)
- Mende Bódog.** A kieneses föld. Nemzetgazdaságtan mindenki számára. (Grimm s Horoviez. k. 8-r. 84 l. ára 50 kr.)
- Mészáros Caesar.** Gyakorlati utmutató az adó-, bélyeg- és illeték-szabályok köréből. 3. jav., ujonnan átdolg. s bőv. kiadás. (Rautmann Frigyes. 8-r. 180 l. ára 1 frt.)
- Mezey István.** Kis általános földleírás, az elemi népiskolák számára, különös tekintettel a magyar birodalomra, egyuttal utmutató a Lange-Cherven-féle »Uj iskolai atlaszhoz«. (Rautmann Fr. 8-r. 39 l. ára 12 kr.)
- Michelet Gyula.** Lengyel- és Oroszország. Kosciusko Legendája. Franziából ford. De Gerando Antonina. (Olesó könyvtár. 48. szám. Franklin-társ. 8-r. 128 l. ára 50 kr.)
- Molnár Aladárnak** a képviselőház 1878. febr. 14. s 18-iki ülésén tartott beszédei az Austriával való gazdasági kiegyezés tárgyában. (Fanda nyomdája. 8-r. 31 l.)
- Monumenta Hungariae Historica.** (L. Magyar tört. Emlékek.)
- Museum,** Kis nemzeti. 39, 40, 41. (L. Pestalozzi Henrik.)
- Müller Frigyes.** A népvándorlások a nyelvészet világánál. Ford. Edelspacher Antal. (Pfeifer Ferd. n. 8-r. 43 l. ára 50 kr.)
- Müller Miksa.** A nyelvtudomány eredményei. Szerző jóváhagyásával fordította Edelspacher Antal. (Pfeifer. n. 8-r. 46 l. ára 50 kr.)
- Nemes Nándor** gróf beszéde. Tartatott a képvh. 1878. febr. 1-én tartott ülésében a vám- és kereskedelmi szerződésről szóló törv.-javaslatok tárgyalása alkalmával. (Athenaeum. 2-r. 3 l.)
- Német Károly.** A keresztény egyház rövid története és függelékül a Magyarhonban törvényesen bevett ker. felekezetek közti különbségek. A népiskola felsős a középiskola alsó osztályabeli prot. növendékek számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 82 l. ára 30 kr.)
- Neumann Samu.** Dr. Werner Siemensnek Universal-galvanometere. Az e műszerrel végrehajtható villantani mérések elmélete s gyakorlati végrehajtása. Távirtdatsztek számára. (Hornyánszky nyomdája. 4-r. 60 l.)
- Nyáry Ferencz.** Gazdasági trágyaisme, vagyis a trágyázás alapelvei. (Falusi könyvtár. 26. Franklin-t. 8-r. 103 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Pálffy Albert.** Attila Isten ostroma. Regény a magyar nép számára. (Vasárn. könyvtár. III. évf. 8. sz. Franklin-társ. 8-r. 111 l. ára 20 kr.)
- Papanek Nep. János.** Gazdasági eszközök és részeinek rajza és elnevezése magyar, német s tót nyelven. (Kilián Fr. 4-r. 35, VII l. ára 1 frt 50 kr.)
- Parodi.** A legyőzött Róma. Tragédia. Ford. Paulay. (A nemz. színház könyvtára. 115. füzet. Pfeifer. 8-r. 71 l. ára 40 kr.)

- Pásztor Lipót.** Kis dalnok. Ovodai és iskolai versek s dalok. 2. kiadás. (Franklin-t. 8 r. 144 l. ára 30 kr.)
- Pestallozi Henrik.** Lénárd és Gertrud. Könyv a nép számára. Magyarította Zsengeri Samu. 1, 2, 3. k. (Kis Nemzeti Muzeuun. 39, 40, 41. Franklin-társ. nyomdája. 8 r. Szerző életrajza. 1—34, 35—304, 280, 389 l. Egy-egy füzet ára 50 kr.)
- Petrovich Ferencz.** A középiskolai rendtartás és tanáregyleti emlékirat. (Nagel Bernát. n. 8-r. 24 l. ára 30 kr.)
- Poirson Pál és Gallet Lajos.** Cinq-Mars. Nagy opera. Ford. id. Ábrányi Korn. (A nemz. szinh. könyvtára. 116. füz. Pfeifer. 8-r. 39 l. ára 40 kr.)
- Pósa Lajos.** Költemények. (Szerző. 8-r. 156 l.)
- Quintus.** Hitágozatok. (Athenaeum. 8-r. 47 l. ára 50 kr.)
- Racot Adolf.** A titokteljes nő. Regény. Ford. Hortense. 1, 2. köt. (Milassin Vilmos. 8-r. 247, 460 l.)
- Ragályi Aladár** országgy. képviselő beszéde 1878. jan. 31. (Wodianer nyomdája. 8-r. XIV l.)
- Rendelet,** Bel- és igazságügyministeri, a kisebb polgári peres ügyekben követendő ügyvitel tárgyában. A járásbíróságok, szolgabírák s békebírák számára. Hiv. kiadás. (M. kir. belügyministerium. Légrády bizománya. 8-r. 12, 6 l. ára 10 kr.)
- Rendelet,** Bel- és igazságügyministeri, a kisebb polgári peres ügyekben követendő ügyvitel tárgyában. A községi bíróságok számára. Hiv. kiadás. (M. kir. belügyministerium. Légrády bizom. 8-r. 9, 6 l. ára 10 kr.)
- Rendeleteinek,** A m. kir. ministerium, gyűjteménye. 1877. évi foly. 6. (utolsó) füzet. (Ráth M. n. 8-r. XVI, 337—375 l. ára 40 kr.)
- Rendeletek** a kisebb polgári peres ügyekben (1877. XXII. t. cz.) követendő eljárás iránt. (Zilahy S. n. 8-r. 22 l. ára 30 kr.)
- Rendeletek,** Ministeri, az 1877. XXII. törvényczikk életbeléptetése, végrehajtása a kisebb polgári ügyekben követendő ügyvitel és az erre vonatkozó bélyegilletékek tárgyában. (Ráth M. n. 8-r. 32 l. ára 40 kr.)
- Rendeletek Tára,** Magyarországi. XI. foly. 1877. Hiv. kiadás. (Zilahy S. n. 8-r. 900 l. ára 5 frt.)
- Requinyi Géza.** Általános összehasonlító földrajz. A középtanodák VII. osztálya számára. (Franklin-t. 8-r. 136 l. ára 1 frt 10 kr.)
- Reynaud Lajos.** Clarisse. Regény. Francziából ford. Nyáry László. (Tettey Nánd. és társa. 8-r. 115 l. ára 80 kr.)
- Rónay István.** A szikla és a hullámok. Egyházi beszédek. (Grill. 8-r. 91 l. ára 1 frt.)
- Sand György.** Leoni Leó. Beszély. Francziából ford. Visi Imre. (Olesó könyvtár. 47. sz. Franklin-t. 8-r. 203 l. ára 50 kr.)
- Schick Sándor.** Esmék a büntetés végrehajtásának reformjához. (Külön lenyomat a »Magyar Themis«-ből. Athenaeum nyomdája. Aigner bizom. 8-r. 56 l. ára 60 kr.)
- Schilling Lajos.** A morvamezei ütközet 1278. Bölcsészettudori értekezés. (Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r. 50 l.)

- Schleicher Ágost.** A nyelvészet és a természettudományok. Ford. Edelspacher Antal. (Pfeifer. n. 8-r. 23 l. ára 30 kr.)
- Schleicher Ágost.** Darwin és a nyelvtudomány. Ford. Edelspacher Antal. (Pfeifer. n. 8-r. 44 l. s egy tábla, ára 50 kr.)
- Schwartzter Géza.** Oszmanli ve madsar tekellüm riszaleszi. Török-magyar társalgó. (Tettyey N. s társa. 8-r. VIII, 90 l. ára 80 kr.)
- Sebestyén Gyula.** Zrinyi Miklós a szigetvári hős életének története. (Tört. könyvtár. 43. füzet. 8-r. 124 l. ára 40 kr.)
- Sporzon Pál és Ébner Sándor.** A gazda, kertész és erdész leghasznosabb barátai az állatok között. Gloger L. W. C. hasonczimű német munkájának 7. kiadása nyomán. (Falusi könyvtár. 25. Franklin-társ. 8-r. 80 l. ára 50 kr.)
- Szabó Endre és Szathmáry György.** Hunyadi Album. (Athenaeum. 8-r. 200, VIII l. ára 3 frt.)
- Szabó Ignác.** Szemléltető alaktan a középiskolák alsó osztályai számára. II. rész. 2. kiad. (Franklin-t. 8-r. VIII, 79 l. ára 50 kr.)
- Szász Domokos.** Isten szolgája. Emlékbeszéd id. Elekes Károly felett. A gyulafehérvári ev. ref. templomban 1878. febr. 17. (Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r 15 l.)
- Székely József.** Büntető eljárás a jövedéki kihágások tárgyában. Ügyvédek, bírák s pénzügyi tisztviselők számára. (Pfeifer. 8-r. V, 44 l. ára 60 kr.)
- Széli Kálmán** pénzügyminister zárbeszède a vámügyben a képviselőház 1878. febr. 15-iki üléséből. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Színház,** A nemz., könyvtára, 114, 115. füzet. (L. Berczik Árpád, Poirson Pál és Gallet Lajos.)
- Szombathy Ignác.** A Duna- és Donvidék világtörténelme a római latin császárok korában (Kr. e. 30—476. Kr. u.) Az uralkodók különféle táblázataival s egy palaeographiai függeléssel. (Győr. Klenka Ferenc. 8-r. 160 l. ára 1 frt.)
- Szövetség.** Lenni, vagy nem lenni. (Grimm s Horovicz. n. 8-r. 28 l. ára 30 kr.)
- Tersánczky József.** Útvezető a szőlőszetben és borászatban. A m. kir. földmiv., ipar- s keresk.-ügyi ministerium megbízásából. (N.-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8-r. 49 l. ára 30 kr.)
- Thanhoffer Lajos.** A táplálkozásról. Három előadás. (Népsz. természettudományi előadások gyűjteménye. 8. füz. M. k. természettud. társ. 8-r. 117 l. 21 fametsz. táblával, ára 75 kr.)
- Tisza Kálmán** beszède a képvh. 1878. febr. 15-ki üléséből. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 29 l.)
- Törvényezikk** a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról. (Eggenberger. 8-r. 42 l. ára 30 kr.)
- Törvényezikk,** 1877-iki XXII. A kisebb polgári peres ügyekben követendő eljárás és az ügyviteli szabályok I. községi bíróságok számára. II. járásbíróságok, szolgabírák és békebírák számára. (Külön melléklet a »Közigazgatási Lapok«-hoz. Franklin-társulat. 8-r. 46 l.)
- Törvényezikk,** 1877-iki XXII., a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról. 2-ik, a ministeri szabályrendeletekkel bőv. kiadás. (Ráth Mór. n. 8-r. 32 l. ára 50 kr.)

- Törvények**, Az 1877. évi, gyűjteménye. (Lampel R. n. 8-r. 139, III l. ára 80 kr., kötve 1 frt 60 kr.)
- Ugyanaz, zsebkiadásban. (Lampel Róbert. 16-r. 248, IV l. ára 80 kr. kötve 1 frt 60 kr.)
- Törvénykönyv**, A katonai büntető, fordítása. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. VII, 395 l.)
- Türr**. A keleti kérdés. (Fanda nyomdája. Aigner bizom. 8 r. 17 l. ára 20 kr.)
- Várady János és Rich József**. Név- és lakjegyzéke a nagym. m. kir. Curia semmitőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályai, valamint a tekintetes budapesti ítélőszék és kir. ítélőtábla tanácsai beosztásának kimutatásával megbővítve. Hit. kiadás. (Tetty Nándor s társa. 16-r. 59 l. ára 50 kr.)
- Vértesi Arnold**. A nyomortúság iskolája. Regény. Kiadta a Petőfi-társ. (Aigner L. k. 8-r. 216 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Vértesi Arnold**. A rótszakálú Frigyes császár története. (Tört. könyvtár. 41. f. Franklin-t. 8-r. 112 l. ára 50 kr.)
- Villási Pál**. A gyümölestenyésztés tana, 105 a szöveg közé nyomott fametszettel. (Rautmann Fr. 8-r. IV, 292 l. ára 2 frt.)
- Weiss Sándor és Walthier Ádám**. Kimutatás az aradi magánkórház 1877. évi betegforgalmáról s működéséről. (Arad. Réthy Lipót nyomdája. 8-r. 72 l.)
- Zollner János**. Egyházi beszédek a kath. vallás összes szertartásairól. Ford. Talabér János. I. évfolyam. 6. füzet. (Tetty Nándor s társa. 8-r. 289—448 l. ára 1 frt.)
- Zsilinszky Mihály**. A békésvármegyei régészeti és művelődéstörténelmi társulat évkönyve 1876—77. III. köt. (B.-Gyula. Társulat. 8-r. 222 l.)

1878-ra szóló naptárak.

(F o l y t a t á s.)

- Bucsánszky Alajos keresztény képes naptára** az 1878. közöns. évre. XXX-ik évf. képekkel. (Rózsa K. s neje. 8-r. XVI, 32 l. ára 20 kr.)
- Bucsánszky Alajos kis képes naptára** az 1878. közöns. évre. XXX. évf. képekkel. (Rózsa K. s neje. 8-r. XVI, 32 l. ára 20 kr.)
- Bucsánszky Alajos nagy képes naptára** az 1878. közöns. évre. XXXI. évf. (Rózsa K. s neje. 8-r. XVI, 142 l. ára 40 kr.)
- Családi képes naptár**, Magyar- és erdélyországi, az 1878. közöns. évre XXI évf. (Rózsa K. s neje. n. 8-r. XVI, 205 s XVI l. ára 80 kr.)
- Czettel előjegyzési naptára** az 1878. évre. VIII. évf. (Posner K. L. 52 l. hetenkénti leszakításra, ára 75 kr.)
- Czettel szabad. jegyzék-naptára** az 1878. évre. VIII. évf. (Posner K. L. 365 l. naponkénti leszakításra, ára 75 kr.)
- Fromme tárcza-naptára** 1878-ra. XI. évf. (Bécs. Fromme K. 64-r. 32 l. ára füzve 20 kr., kötve 40 kr.)

- Gazdasági könyvviteli naptár.** II. évf. az 1878. évre. Szerkesztő-tulajdonos Kodolányi Antal. (Posner K. L. 4-r. XVI, VII s 91 l. ára kötve 1 frt 50 kr.)
- Gazdasági zseb-naptár** 1878-ra. XVIII. évi folyam. Szerkesztő-tulajdonos Kodolányi Antal. Melléklete: Magyar gazdák évkönyve. I. évf. (Eggenberger. 16-r. XX, 116 s IV, 327 l. ára 2 frt.)
- Magyar ember naptára** Kr. u. sz. u. 1878. köz. évre. (Bartalits Imre. k. 8-r. 48, XVI l. ára 18 kr.)
- Mátyás király naptára** az 1878. közöns. évre. III. évf. (Rózsa K. s neje. 8-r. 30, X l. ára 20 kr.)
- Naptári jegyzék-könyvecske** gazdák számára. 1878. Szerk. Jurenák Aurél. (Franklin-t. 16-r. XXIV, 272 l. ára vászonkötésben 1 frt.)
- Neveünk!** Mulattató naptár a gyönyörűséges 1878-iki esztendőre. Megesinálta vala egy asztromókus. (Franklin-t. 8-r. IV, 80 l. ára 40 kr.)
- Ország-világ naptár** az 1878. közöns. évre. VI. évf. Számos fametszvényvel. (Bartalits Imre. 4-r. 137, IX. l. ára 50 kr.)
- Orvosok zseb-naptára** az 1878. évre. V. évf. Szerk. id. Purjesz Zs. (Eggenberger. 16-r. 142 l. és jegyzék-napló, ára vászonköt. 1 frt 50 kr.)
- Paprika Janesi naptára** az 1878. közöns. évre. VI. évf. számos fametszvényvel. (Bartalits Imre. 4-r. 41 l. ára 25 kr.)
- Pénztárca-naptár** 1878-ra. (Légrády. 64-r. 31 l. ára fényképezett borítékban 20 kr.)
- Tárca-naptár** az 1878. évre. V. évf. (Bécs. Perles. 64-r. ára füzve 20 kr., különféle kötésekben 30–40 kr.)
- (**Uj naptár** az 1878. évre.) Magyar- és erdélyországi legújabb képes naptár az 1878 közöns. évre. XXIII. évf. (Rózsa K. s neje. 16-r. 72 számozatlan lap, ára 20 kr.)
- Ügyvédek, közjegyzők és bírák zseb-naptára** az 1878. évre. VI. évf. Szerk. Kovács Ferencz. (Eggenberger. 16-r. XVI, 170 l. és jegyzeteknek szánt üres lapok, ára vászonkötésben 1 frt 50 kr.)
- Wajdits József kis képes magyar nép naptára** az 1878. évre. VII. évfolyam. (N.-Kanizsa. Wajdits. n. 8-r. XVI, 32 l. ára 20 kr.)
- Wajdits József nagy képes magyar nép naptára** az 1878. évre. VII. évf. (N.-Kanizsa. Wajdits. n. 8-r. XVI, 96 l. ára 40 kr.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Adressenbuch** von Budapest. Mit einem vollständigen Handels- und Gewerbe-Adressenbuche, Häuserschema und neu aufgenommen Wohnungsanzeiger von Budapest. Herausg. von Gebr. Légrády. (Légrády testv. 8-r. 535, LXXXII l. ára 4 frt.)
- Doleschall Eduard Alexander.** Evangelischer Confirmanden-Unterricht. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 26 l.)
- Féval Paul.** Der Sohn des Teufels und die drei rothen Männer. Grosser dramt.

- Roman. Aus dem französischen übersetzt von H. Schwarz. I. Band. (Mehner Vilmos. 8-r. 632 l. 32 ered. rajzzal.)
- Firmenbuch** aller Handels- und Gewerbetreibenden des Königreiches Ungarn. Sämtliche protocollirte Firmen von Ungarn, Siebenbürgen, Kroatien, Slavonien und der Militärgrenze. Herausg. von Gebr. Légrády. (Légrády testv. 8-r. XVII, 327 l. ára 2 frt.)
- Heinrich Gustav.** Deutsche Verslehre zunächst für höhere Lehranstalten. 2. verm. u. verb. Auflage. (Franklin-társ. 8-r. IV, 144 l. ára 80 kr.)
- Ponger F.** Instradirungs-Vorschriften für den internen Eisenbahndienst. (Buschmann nyomdája. 8-r. 15, 9 l.)
- Staatbahnen,** Kön. ung. Referate über die Beantwortung technischer Fragen etc. (Athenaeum nyomdája. 2-r. 43 l.)
- Sziglavy Paul.** Eine Tigerhöhle. Roman. I, II, III B. (Tetty s társa. 8-r. 242, 242, 276 l. ára 5 frt.)
- Abel Eugenius.** De Infinitivi graeci forma. Ad summos in philosophia honores ab amplissimo philosophorum ordine Budapestinensi rite impetrandos. (Szerző. 8-r. 41 l.)
- König R.** Birmanská rodina. (Nábožné spisy w českoslow. reči 36. Hornyánszky nyomdája. 8-r. 18 l. ára 2 kr.)
- König R.** Cesly božie medzi Indiáni. (Nábožné spisy w českoslow. reči 32. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 15 l. ára 2 kr.)
- König R.** Krestanská Cirkew na Nilagiri. (Nábožné spisy w českoslow. reči. 34. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 18 l. ára 2 kr.)
- König R.** Paulo Mohenu obrátený knaz Fetischow. (Nábožné spisy w českoslow. reči 31. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 12 l. ára 2 kr.)
- König R.** Pitcairn a Norfolk. (Nábožné spisy w českoslow. reči 33. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 15 l. ára 2 kr.)
- König R.** Počiatky missie w Labradore. (Nábožné spisy w českoslow. reči. 35. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 20 l. ára 2 kr.)
- König R.** Pramene wod na pústi. (Nábožné spisy w česko-slowenské reči. 37. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 18 l. ára 2 kr.)
- König R.** Tssin, chudobný čínský chlapec. (Nábožné spisy w českoslow. reči. 30. — Hornyánszky nyomdája. 8-r. 18 l. ára 2 kr.)
- Jurašić Ivan.** Narodni hrvatski odvjetnik etc. I. füzet. (Fiume. Karletzky nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Knjiznica pouena »Matice Hrvatske«** knjiga I. Prirodni zemljopis Hrvatske, Sastavio Vjekoslav Klaić, kr. gimnaz. profesor. Nagradjeno iz zaklade Draškovićeve za g. 1876. (Zágráb. Horvát Matica. 8-r. XV, 406 l. ára 3 frt.)
- Pregled** političkoga i sudbenoga razdieljenja kraljevinah Hrvatske i Slavonije i uredjenja upravnih oboinah. (Zágráb. Kir. horvát-slavon-dalmát tartományi kormány. n. 8-r. XIII, 169 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Schlosser J.** Fauna kornjašah trojedne kraljevine. Svezak prvi. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8-r. II, 342 l. ára 3 frt.)

- Szathmáry Dragutin.** Poviest ugarske (s oobitim obzirom na spojene dielove). A na hrvatski preveo. I. Lerman. I—II. svezak. (Légrady testv. nyomdája. 8-r. 96 l.)
- Popu Stefanu.** Legendariu pentru scóelele poporali romane. Aprobatu de comisiunea scolasteca archi-dieceesana. Edit. II. indreptata sí inavutita. (Balázsfalva. Papnöveldei nyomda. 8-r. 136 l.)
- Usi di piazza in Fiume.** (Fiume. Mohovich nyomdája. 8-r. 66 l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Actenstücke,** aus den Correspondenzen des kais. und kön. gemeinsamen Ministeriums des Aeussern über orientalische Angelegenheiten. (Bécs. Cs. kir. államnyomda. 4-r. 765 l. ára 6 frt.)
- Annuario,** marittimo per l'anno 1878 compilato per cura del J. R. Governo marittimo in Trieste e del R. Governo marittimo in Fiume, XXVIII. Annata. (Triest. Ohswaldt Gyula. 8-r. 36, CXXXI, 241 l. s 10 tábla, ára 3 frt.)
- Answeise** über den auswärtigen Handel der österr.-ung. Monarchie im Sonnen-Jahre 1876. 37. Jahrg. (Bécs. Cs. k. udvari s államnyomda. 4-r. CXXXIV. 221 l.)
- Eötvös Josef.** Gesammelte Werke. Aus dem ungarischen übersetzt. 1. u. 2. Bd Der Karthäuser. Roman in 2 Bänden. 7. Aufl. (Bécs. Hartleben A. 8-r. X, 693 l. ára 3 frt 60 kr.)
- Jahrbuch,** Militär-statistisches, für das Jahr 1874. 2. Theil. Ueber Anordnung des k. k. Reichs-Kriegs-Ministeriums bearbeitet und herausgegeben von der 3. Section des technischen u. Administrativen Militär-Comité. (Bécs. Cs. kir. államnyomda. 4-r. IV, 299 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Juraschek Franz.** Personal- und Realunion. Mit einem Anhang: Das rechtliche Verhältniss zwischen Oesterreich und Ungarn. (Berlin. Heymann. 8-r. 124 l.)
- Kerner Ant.** Die Vegetations-Verhältnisse des mittl. und östl. Ungarns und Siebenbürgens. 1. und 2. Lief. (Innsbruck. Wagner-féle könyvkeresk. 8-r. 408 l. ára 6 frt.)
- Krones Franz.** Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte. 21. Liefg. (Bibliothek für Wissenschaft und Literatur. 7. B. Hist. Abth. 4. B. Berlin. Grieben. 8-r. 577—688 l. Egy füzet ára 1 m. 50 fillér.)
- Mirce J.** Venedig und Ungarn. Rückblicke auf Dalmatien und Croatien in den Zeiten der Árpáden bis zum Tode des Königs Ludwig von Anjou. Nach Forschungen in den Archiven der Republik Venedig. (Bécs. Cs. kir. udvari s államnyomda. 4-r. 41 l.)
- Movimento** della navigazione in Trieste nel 1877. (Triest. Keresked.- s iparkamara. 4-r. 112 l.)

A magyar irodalom 1878-ban.

Harmadik közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkérhetnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

- Abafi Lajos.** Mikes Kelemen. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 208 l. ára 40 kr.)
- Abt Antal.** A földdelejeesség elemeinek megközelítő meghatározása. (H. n. 8-r. 4 l.)
- Akadémia,** A kereskedelmi, tankönyvei. VI. (L. Schnierer Gyula.)
- Akadémia,** A m. t. évkönyvei. XVI. köt. 2. darab. (L. Lenhossék József.)
- Apponyi Albert, gr.** Jelentése választóihoz az ellenzéki árnyalatok egyesülése tárgyában. (Athenaeum. 2-r. 3 l.)
- Árvaegylet,** A budapesti protestáns országos, választmányának 1877-ik évi tudósítványa. (Hornvánszky nyomdája. 8-r. 38 l.)
- Bakahumor** az utczán, kaszárnyában és háborúban. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 237 l. ára 1 frt.)
- Balássy Ferencz.** Ludányi Tamás egri püspök. (Értek. a tört. tudományok köréből. VII. köt. 4. sz. Akadémia. 8-r. 34 l. ára 20 kr.)
- Balázsovich Kálmán és Petrovics László.** Az 1877. évi XXII. törvénycikk magyarázata. A kisebb polg. peres ügyekbeni eljárás magyarázata. Számos irománypéldával. Községi bíróságok, békebírák, kir. járásbíróságok és szolgabírák számára. (Szerzők. 8-r. 96, VII. l. ára 1 frt.)
- Ballagi Károly és Király Pál.** Egyetemes Földrajz tekintettel az országok természeti, politikai és társadalmi, ipari, kereskedelmi, közlekedési és közművelődési viszonyaira. Szótárszerű tárgymutatóval. III. kötet. (Athenaeum. 8-r. 616 l. ára 4 frt.)
- Balogh (Vasadi) Lajos.** Honpolgártan. Polgári jogok és kötelességek rövid ismeretése a törvényekkel megegyezőleg. 7-ik telj. átdolg. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8-r. 47 l. ára 30 kr.)

- Bardon József.** A terményrajz dióhéjban. Népiskolák számára. 4-ik jav. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Bátorfi Lajos.** Adatok Zalamegye történetéhez. V. köt. 2—3. füzet. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József nyomdája. 8-r. 65—192 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Boniczky Bajza Lenke.** Itt és a jövő életben. Regény két kötetben. (Athenaeum. 8-r. 178, 148 l. ára a két kötetnek 2 frt.)
- Berchtoldt László, Tomcsányi László.** Elvbarátainkhoz. (Athenaeum. 2-r. 4 l.)
- Bierbauer Lipót.** Physika a középtanodák felsőbb oszt. használatára. I. rész. (Győr. Gross Gusztáv. 8-r. 275 l. 162 ábrával.)
- Björnson Björnstjerne.** Magnhild. Norvég elbeszélés. (Athenaeum. 8-r. 187 l. ára 1 frt.)
- Bodnár Zsigmond,** Irálytan és olvasókönyv. I. kötet. (Horovicz és Grimm. n. 8-r. IV, 184 l. ára 1 frt.)
- Bogyó Pál.** Emlékezésed IX. Pius pápa halálára. Febr. 20. 1878. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 4-r. 7 l.)
- Boleman István.** Vihnye vastartalmu hévíz Bars megyében. Egy helyrajzi térképpel. (Tettey Nándor és társa. k. 8-r. II, 45 l. ára 60 kr.)
- Borostyáni Nándor.** Riadó. (Buschmann nyomdája. 8-r. 47 l. ára 50 kr.)
- Bozóky Alajos.** Római perjog. (Nagyvárad. Szerző. 8-r. 278 l. ára 2 frt.)
- Böszörményi Kálmán.** A világ minden államainak postaügye. A legrégebb kortól kezdve a legújabb időkig. III—IV. füzet. (Debreczen. Szerző. 8-r. 113—224 l. Egyes füzet ára 40 kr.)
- Brück Henrik.** A keresztény egyháztörténelem kézikönyve. Többek közreműködésével ford. Zimándy Ignác. III. időszak. (Tettey Nándor és társa. 8-r. VII, 447 l. ára 2 frt.)
- Bulwer.** Spartai Pausanias. Angolból fordította Gyene Gusztáv. (Buschmann nyomdája. 8-r. 301 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Büntetőtörvénykönyv,** A magyar büntettekről és vétségekről. Kimerítő betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger. 8-r. 128, XX l. ára 80 kr.)
- Carrara Ferencz.** A büntető jogtudomány programja. A m. t. Akad. megbízásából ford. Beksics Gusztáv. I. kötet. (Akadémia. 8-r. XX, 389 l.)
- Corpus scriptorum ecclesiae hungaricorum.** II. (L. Régi magyar egyházi írók.)
- Detlef Károly.** A titokteljes énekesnő. Regény. (Lampel. 8-r. 96 l.)
- Deutsch Henrik.** Életforrás vagyis mózesi vallástan tanítóképezdek és középtanodák felsőbb osztály számára. III. füzet. (Burián Mór nyomdája. 8-r. 174 l. ára 40 kr.)
- Diaz Bernát,** Castilloi. Mexico felfedezése és meghódítása. Átdolg. Brózik Károly. (Ifjúsági Iratok Tára. IV. Franklin-társ. 8-r. 194 l. egy térképpel ára 1 frt 20.)
- Dózsa Endre, Szilágyi Lajos, Barabás Béla és Brix Iván.** 1848. márczius 15-dikének 30-ik évfordulója alkalmával a budapesti testvéregyetemek ifjúsága által rendezett emlékünnepelelyen tartott Beszédék. (Koesi Sándor nyomdája. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Ifj. Dumas Sándor.** Két apa. Szinmű 4 felv. Ford. Halmy Ferencz. (A nemz. színház könyvtára. 117. füz. Pfeifer. 8-r. 65 l. ára 40 kr.)

- Duncker Miksa.** Az ó-kor története. A 4. kiadás alapján a m. t. Akadémia megbízásából fordította Jónás János. IV. és utolsó kötet. (Franklin-társulat. 8-r. 794 l. ára 4 frt.)
- Ebers György.** Homo sum. Regény. Ford. Törs Kálmán. (Ráth Mór. k. 8-r. VIII, 406 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Ebers György.** Uarda. Regény. A szerző engedélyével ford. Jónás János. Kiadja a Kisfaludy-társaság. I. köt. (Ráth Mór. k. 8-r. XII, 408 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Egyházkerület,** A dunántuli evang. reformált. Névtára 1878. évre. (Pápa. Ref. főtanoda nyomdája. 8-r. 52 l.)
- Eisenstädter Lukács.** A jelenkori Socialismusról. (Külön lenyomat a Budapesti Szemle 32. és 33. füzetéből. Ráth Mór. 8-r. 68 l. ára 80 kr.)
- Ellenzék,** Az egyesült. (Athenaeum. 2-r. 4 l.)
- Ellenzék,** Az egyesült, programja. (Vodianer nyomdája. 2-r. 8 l.)
- Előadások,** Népszerű természettudományi, gyűjteménye. II. k. 10–11. f. (L. Klug Nándor, Paszlavszky Ferencz.)
- Előterjesztése** Tréfort Ágoston a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium vezetésével megbízott vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszternek a gazd. tanintézetek fejlődése és állásáról. (Rudnyánszky nyomdája. 4-r. 47 l.)
- Emlékek,** Magyar történelmi. Monumenta Hungariae historica. III. osztály. Erdélyi országgyűlési emlékek. Monum. comitialia regni Transylvaniae. Történeti bevezetésekkel szerkeszti Szilágyi Sándor. III. köt. (1576—1596. Akadémia. 8-r. 509 l.)
- Endrődi Sándor.** Költemények. (Aigner. 8-r. VIII, 214 l.)
- Enyiczkei Gábor.** Örökösödési jogunk áttekintése a jogfejlődés szempontjából. (Szerző. 8-r. 80 l. ára 80 kr.)
- Értekezések** a társadalmi tudományok köréből. Szerk. Fraknoi Vilmos. V. köt. 1—2. sz. (L. Wenzel Gusztáv, Keleti Károly.)
- Értekezések** a természettudományok köréből. Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 9—10. sz. (L. Kerpely Antal, Koch Antai.)
- Értekezések** a történelmi tudományok köréből. Szerk. Fraknoi Vilmos. VII. köt. 4. 5. 6. sz. (L. Balássy Ferencz, Szilágyi Sándor, Ipolyi Arnold.)
- Évkönyv,** Magyar statisztikai, szerk. és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. V. évf. 1875. 1—2. füzet. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 55, 80 l.)
- Évkönyv,** Magyar statisztikai, szerk. és kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. V. évf. 1875. 1—2. füzet. Statist. Jahrbuch etc. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 55, 80 l.)
- Farkas Gyula.** Vegyes m-ed fokú egyenlet egyik gyökének meghatározása sorbafejtés által (Athenaeum. 8-r. 16 l.)
- Fejér Bertalan.** Mármarosmegye kir. tanfelügyelőségének évkönyve. I. évkönyv (az 1876. évi oktobertől 1877. év végeig terjedő időről). 1. füzet. (M.-Sziget. Mármarosi r.-társaság könyvnyomdája. 8-r. 147 l.)
- Felsmann József.** A magyar királlyági fő- és középtanodák névkönyve. IV. évf. 1878. (Szerző. 8-r. 188 l.)
- Feczik Eugen.** Liturgika. (Egyetemi nyomda. 8-r. 346, IV l.)

- Ferenczy József.** Rövid vázlatok a gyakorlati lélektan terén. (Lampel R. 8-r. IV, 84 l. ára 60 kr.)
- Földváry István.** Köttemények. (Szerző. 8-r. 128 l.)
- Földendház Irományai.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. V. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. X, 237—407 l.)
- Friedmann Bernát.** A felebbvitel bűnügyekben tekintettel a közvetlen szóbeliségre. A magyar jogászyűlés bizottságának megbízásából. (Weismann testv. nyomdája. 8-r. 91 l.)
- Függelék az 1877. XX. törvényezikkhez,** a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. (Ráth M. n. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Gaal.** Peru fölfedezése és elfoglalása. 3. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. III. évf. 10. sz. Szerk. Hajnik Károly. Franklin-társ. 8-r. 112 l. ára 20 kr.)
- Gebaur Izor.** Német nyelvtan és olvasókönyv középtanodák használatára. 6. telj. átdolg. kiad. I. rész. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. n. 8-r. IV. 179 l. ára 1 frt.)
- Grimm** testvérek után Halász Ignác. Gyermekekmesék. (Eggenberger. 8-r. 287 l. számos fametsz. ábrával.)
- Gullner Gyula** orsz. képviselőnek a képviselőház 1878. január 30-iki ülésében a vámszerződés fölötti tárgyalásban tartott Beszéde. (Vodianer nyomdája. 2-r. 4 l.)
- Haan Lajos.** Dürer Albert családi nevével s családjának származási helyéről. (Tettyey N. s társa. n. 8-r. 55 l. ára 50 kr.)
- Halasi Aladár.** Petőfi-reliquiák. 1841—1849. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. VIII, 128 l. ára 80 kr.)
- Hantken Miksa.** A magyar korona országainak széntelepei és szénbányászata. (Légrády testv. nyomdája. 8-r. 331 l. 4 térképpel és 68 cinkotypiai rajzzal.)
- Hegedűs István.** A hellen eszmék és a keresztényiség. (Az erd. muz.-egylet évk. új tolyam. II. köt. 7. sz. Stein nyomdája. 8-r. 221—270 l. ára 35 kr.)
- Herbich Ferencz.** A Székelyföld földtani és őslénytani leírása. (A m. kir. földt. intézet évkönyve. V. kötet 2. füzet. Légrády testv. nyomdája. 8-r. 302, VI l. egy földt. térképpel és 32 könyomatú táblával.)
- Herczl Márk.** Forgalmi számtan, kereskedelmi, polgári, s gazd. tanint. használatára. IV—V. füzet. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 145—240 l.)
- Herman Ottó.** Magyarország pók-faunája. A kir. magy. természettudományi társulat megbízásából. II. köt. A rendszer. (Kilián Frigyes. 4-r. VII. 100 l. és 1 tábla, ára 2 frt 80 kr.)
- Sz. Hilaire Jozefa,** Kovács Irma, Dorn Anna, Gombos Erzs és többen. Képes pesti szakácskönyv. A 3-ik jav. és bőv. kiadást az új mértékre átdolgozta, kijavította és Marosy Emilia után bővítette Moesz Gézáné. (Lampel R. 8-r. VIII, 516, XXVII l. ára 1 frt 40 kr.)
- Hoffmann Mór.** Német nyelvtan. Fordítási gyakorlatokkal, gazdag feladattárral és olvasmányokkal. A közép- és polgári tanodai 3. és 4. oszt. használatára. A minist. tantervhez alkalmazva. II. rész. (Franklin-társulat. 8-r. 173 l. ára 80 kr.)
- Homér Iliása.** Magyarazta és bevezetéssel ellátta Veress Ignác. II. füzet. IV—VI. ének. (Görög és latin remekírók gyűjteménye magyar jegyzetekkel, iskolai használatra. 28. Lampel R. 8-r. II, 123—256 l. ára 90 kr.)

- Horácz** néhány költeménye magyarul. Fordította Kolosy Lajos. (Jászberény. Bakos István nyomdája. 8-r. 84 l. ára 50 kr.)
- Hugo Viktor.** Egy bűn története. Tanuvallomás. II. köt. (Tettyey Nándor és társa. 8-r. IV, 364 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Imre Sándor.** A magyar irodalom és nyelv rövid története. 4. javított kiadás (Debreczen. Ifj. Csáthy Kár. 310 l. ára 2 frt.)
- Intézet,** A m. kir. földtani, évkönyve. V. köt. 2. füzet. (L. Herbiech Ferencz.)
- Ipolyi Arnold.** A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása. (Franklin-társ. nyomdája. n. 4-r. 151 l. hét szín- és könyom. képtábla és 54 fametsz. ára 8 frt.)
- Ipolyi Arnold.** (L. Veresmarti Mihály.)
- Iratok,** Ifjusági. Tára. 4. Szerk. Kármán Mór. (L. Diaz Bernát.)
- Irók,** Régi magyar egyházi. II. (Lásd Veresmarti Mihály.)
- Ismertetése,** Népszerű, a »Magyar kisbirtokosok orsz. földhitelegyesületé«-nek s az ezzel szövetséges »Mezőgazdasági előlegegyletek«-nek. (Hornvánszky nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Jakubowits Ferencz.** A roncsoló toroklob és óvmódja népszerűen fejtegetve. (Nagy-Károly. Thanhoffer Pál. 8-r. 23 l. ára 30 kr.)
- Javaslat** a középiskolai rendtartás módosításához. A magyar határőrvidéki főigazgatóságtól. (Szeged. Várnai L. n. 8 r. IV, 39 l.)
- Jókai Mór.** Carinus. Historiái Novella. A nagyenyedi két füzfa. Beszély. 3. kiadás. Népszerű kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 127 l. ára 40 kr.)
- II. Kákay Aranyos.** Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz 1878. 2. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 192 l. ára 1 frt 80 kr.)
- II. Kákay Aranyos.** Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz 1878. 3. kiadás. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 186 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kákay Aranyos.** Nr. 3. Még újabb fény- és árnyképek. (Grimm. és Horovicz n. 8-r. IV, 147 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Ifjabb Kákay Aranyos.** A politika svindlerei. Fény- és árnyképek. Válaszul II. Kákay Aranyosnak »Tisza Kálmán« című könyvére. (Grimm és Horovicz. 8-r. 157 l.)
- Károli Gáspár.** Új Testamentum. Magyar nyelvre fordította K. G. (Brit. bibl.-társ. 8-r. 512 l.)
- Kassay Adolf.** A kisebb polg. peres ügyekbeni eljárás a törvény eredeti szövegével, a végrehajtásra és bélyegszabásra vonatkozó rendeletekkel, magyarázattal és irománypéldákkal. 2-ik jav. és bőv. kiadás. (Rautmann Frigyes. 8-r. 129, XXII l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kassay Adolf.** Az új községi törvény és községi előljárók, képviselők és községi közgyűlés hatásköre és teendői közigazgatási és törvénykezési tekintetben. 3-ik kiad. I. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 1—240 l. Egész mű ára 3 frt.)
- Kassay Adolf.** Az új magyar büntető törvény magyarzata példákkal felvilágosítva. (Rautmann. 8-r. 339 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kaszap Antal.** Összehasonlító politikai földrajz a középiskolák VIII. osztálya használatára. (Lauffer V. IV, 126 l. ára 70 kr.)

- Katekizmus, Elemi, kath. gyermekek számára.** 23. kiad. (Sz.-István-t. 8-r. 31 l. ára kötetlen 6 kr., kötve 9 kr.)
- Kazinczy Ferenc** költeményei. (Nemzeti könyvtár. I. füzet. Abafi Lajos. 8-r. 96 l. ára 30 kr.)
- Keleti Károly.** Fényes Elek emlékezete. (Értek. a társad. tudom. köréből. V. köt. 2. sz. Akadémia. 8-r. 37 l. ára 20 kr.)
- Képviselőház Irományai.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) XXII. köt. Szerk. Nagy Iván. (Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. VI, 398 l.)
- Képviselőház Naplója.** (Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) XV. kötet. Szerk. Nagy Iván. (Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. 418 l.)
- Kereskedelmi- és iparkamara,** Az aradi, jelentése a kerületét képező Arad-, Békés-, Csanád- és Hunyadmegyének ált. gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól 1877-ben. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8-r. 276 l.)
- Kern Henrik.** A lipiki jodfürdő és hőforrása. (Tetty s társa. 8-r. 30 l.)
- Kerpely Antal.** A vas kémiai alkata és keménysége közötti vonatkozások. (Ért. a természettudom. köréből. VIII. köt. 9. sz. Akadémia. 8-r. 20 l. két táblával és több rajzzal a szöveg között, ára 20 kr.)
- Kerpely Antal.** A vaspálya-sinek főbb tulajdonságaira vonatkozó kísérletek s tanulmányok. 17 rajztáblával és számos fametszettel a szövegben. — Külön lenyomat a bányászati és kohászati lapokból. (Kilián Frigyes. 4-r. 40 l. s 17 tábla, ára 4 frt 50 kr.)
- Kiss Kálmán.** A f.-gyarmati ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« czimű műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 20 l.)
- Kiss Kálmán.** A m.-csengeri ref. egyház története. (Lenyomat a »Sathmári ref. egyházmegye története« czimű műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Kiss Ottó.** Lelkészi irattár. Az egyházi irály elméleti és gyakorlati kézikönyve. 2. bőv. kiad. (Tetty s társa. n. 8-r. VII, 416 l. ára 3 frt.)
- Klamarik János.** Mértan a gymn. és reáltanodák felső oszt. használatára. Az új tanterv tekintetbevételével. Močnik Ferenc után. 2. kiadás. (Lauffer Vilmos 8-r. 329 l.)
- Klein Gyula.** Az alsó-rendű gombákról. (Különlenyomat a Természettudományi Közlöny 104. füzetéből. 8-r. 16 l.)
- Klein Gyula.** Az alsó-rendű gombák tekintettel a ragályos betegségekre és a közegészségügyre. (Különlenyomat a Természettudományi Közlöny 105. füzetéből. 8-r. 31 l.)
- Klug Nándor.** A látásról. Három előadás. (Népsz. természettudom. előadások gyűjtem. II. köt. 10. füz. K. m. természettudom. társ. 8-r. 72 l. 13 fametsz. ábrával. ára 50 kr.)
- Knoll Ferenc.** Sturm tétele és a Sturm-féle függvények. A böles. tudorság elnyerése végett a budapesti tud. egyetem böles. karához benyújtotta. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 31 l.)

- Koch Antal.** Ásvány- és közettani közlemények Erdélyből. (Értek. a természet-tudom. köréből. VIII. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 30 l. 1 tábla rajzzal, ára 20 kr.)
- Koch Antal és Kürthy Sándor.** A Vlegyásza és a szomszéd területek Trachyt-jainak közettani és hegyszerkezeti viszonyai. (Az erdélyi múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. köt. 8. sz. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 271—398 l. ára 1 frt.)
- Kodolányi Antal.** Gazdasági számvitel kisebb birtokosok számára. Egy toldalékkal: a kiscgazdai körök és társulatokról. (Falusi könyvtár. 27. Franklin-társ. 8-r. 105 l. ára 50 kr.)
- Kolossy Miklós.** Sárosmegye közigazgatási szervezete az 1870: 42. t. cz. és későbbi törvények alapján. (Eperjes. Bankegylet nyomdája. 8-r. 151 l.)
- Kont Gyula.** A kísérleti természettan tankönyve, a középtanodák felsőbb osztályai számára. Jamin »Petit traité de physique« című munkája nyomán. 2 köt. 322 s 378, a szövegbe nyomtatott ábrával. (Kilián Fr. n. 8-r. XVI, 364 s XI, 348 l. ára kötetenkint 4 frt.)
- Kovács Lajos.** Számtani gyakorlókönyv. 1. füzet. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 1—33 l. ára 15 kr.)
- Könyvtár,** Falusi. 27. füzet. (L. Kodolányi Antal.)
- Könyvtár,** Közhasznú családi. 21—22. füz. (L. Sikor József.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerk. Abafi Lajos. I. füzet. (L. Kazinczy Ferencz.)
- Könyvtár,** Vasárnapi. III. évf. 10. (L. Gaal.)
- Kőrösi Sándor.** Az amerikai párbajról. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 36 l. ára 30 kr.)
- Kóváry Béla.** Utazásom Törökországban, a görög szigeteken és Szerbiában. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp. 8-r. 211 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Közmunkák,** A fővárosi, tanácsának hivat. jelentése 1877. évi működéséről. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Kriegler Mór.** Lázbeteggek, azoknak veszélyei s gyógymódja, különös tekintettel a vizgyógyászatra. Németből átdolgozta K. M. (Szeged. Traub s társa. 8-r. 23 l. ára 50 kr.)
- Krisz Ferencz.** Szerkesztő síkmértan, kapcsolatban a földmérés egyszerűbb tételével, a középiskolák számára. I. rész. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. VIII, 134 l. 39 ábrával s XIV táblával, ára 2 frt 40 kr.)
- Krón Klára.** Az élet iskolájában. Elbeszélés levelekben. Németből ford. Kozma Józsefné — Gesztessy Etelka. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. VIII, 199 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kürucz Antal.** Történeti képek és elbeszélések az ifjuság számára. (L. Szombati Menyhért.)
- Lankmayr Nándor.** Fegyvertan. A m. k. honvédelmi minister által elrendelt hivat. fordítás. II. füz. (Grill. 8-r. 92, III—VI l.)
- Leitner Ferencz.** Jog- és államtudományi szakoktatás. A törvények és vonatkozó szabályrendeletek alapján összeállította L. F. (Rosenberg testvérek. 8-r. 173 l. ára 1 frt.)

- Lenhossék József.** A mesterségesen eltorzított koponyákról általában, különösen pedig egy Csongrádon és Székelyudvarhelyen talált ilyenmő makrocephal és egy Alesúthon talált barbár korból származó koponyáról. (A m. t. Akadémia évk. XVI. k. 2. darab. 4-r. X, 137 l. 3 fénynyom. táblával és a szövegben 11 fametsz. s 5 önlemez-nyomatú táblával.)
- Lermína Jules.** Tricoche és Cacolet hagyatéka. Francziából. 1—4 köt. (Lampel. 8-r. 228, 204, 186, 172 l. ára 2 frt.)
- Lucas Ede és Medicus Frigyes.** A gyümölestenyésztés tana. Magyarra fordította, illetőleg átdolgozta Villási Pál. (Rautmann Frigyes. 8-r. III, 292 l. 105 fametsz. ára 2 frt.)
- Lumniczer Sándor.** Sebészeti tapasztalatok a budapesti Sz. Rókus kórház II. sebészi osztályán 1875—1876-ban. (Khór és Wein nyomdája. 8-r. 160 l. 4 kömetsz. táblával.)
- Madarász Imre.** Jézus virágvasárnapj könyei. Virágv. egyházi Beszéd. (Karczag. Spitzer nyomdája. 8-r. 11 l. ára 20 kr.)
- Makáry Gerő.** Magyar könyvészet. 1877. II. évf. Függelékül: A magyar hírlapok és folyóiratok 1878-ban. (Budapesti könyvkereskedő segédek egylete. 8-r. XIX. 80 l.)
- Mangold Lajos.** Világtörténelem. Középtanodai használatra. I. köt. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 224 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Manning bibornok.** A szent szék függetlensége. Az angol eredetiből ford. Molnár János. (Esztergom. Buzárovits nyomdája. 8-r. 129 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Manning.** Jézus szeretete a bűnbánók iránt. A szerző megbízásából a 4. angol kiadás nyomán ford. Molnár János. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 83 l.)
- Mészáros Caesar.** A népiskolai közigazgatás Magyarországon. (Rautmann Frigyes. 8-r. IV, 192 l. ára 1 frt.)
- Mey György.** Hitelemző tanítások, a kath. népiskolák alsó osztályai számára. Magyarítá Farkas Sándor. 2-ik kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. VI. XXVIII, 199 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Močnik Ferencz.** Mértan, a gymnásiumok és reáltanodák felső osztályainak használatára. 2-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. 334 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Molnár György.** Lear király. Tanulmány a színművészet köréből. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 43 l.)
- Molnár István.** Kis-Kun-Halás város helyrajza, természetrajzi s orvosi tekintetben. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Monumenta Hungariae Historica.** (L. Magyar történelmi Emlékek.)
- Moze Ben Maimun.** A tévelygők útmutatója. Fordította és magyarozó s irodalmi jegyzetekkel ellátta Klein Mór. I. kötet 1. füzet. (Pápa. Ref. főtanoda nyomdája. 8-r. 124 l. ára 1 frt.)
- Mudron Mihály.** A felvidék. Felelet Grünwald Béla hasonlónevű politikai tanulmányára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. IV, 130 l. ára 1 frt.)
- Muzeumegylet,** Az erd., évkönyvei. Új folyam. Szerk. Finály Henrik. II. kötet. 7-8. sz. (L. Hegedüs István, Koch Antal és Kürthy Sándor.)
- Nagy Antal.** Nagybőjti szent beszédek. Külön lenyomat az »Isten ígéje.« III. évfolyamából. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. 58 l. ára 60 kr.)

- Nagy János.** Magyar nyelvtan, felső nép- és polgári iskolák valamint tanítóképezdek számára. 2-ik jav. és bőv. kiadás. (Szeged. Várnai L. n. 8-r. VII, 122 l. ára 80 kr.)
- Nagy Lajos.** A jászkun birtokviszonyok fejlődése és jogi alapja. (Karczag. Szerző. 8-r. 287 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Németh Károly.** Keresztyén Hit- és Erkölcstan. Algymnasiumi, polgári és reáliskolai evang. ifjúság számára. II. jav. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 88 l. ára kötve 40 kr.)
- Németh Péter.** A gyámság és gondnokság. Az 1877. XX. t. cz. magyarázata az erre vonatkozó bel- és igazságügyministeri rendeletekkel és írománypéldákkal. (Athenaeum. 8-r. 250 l. ára 3 frt.)
- Névy László.** Rhetorika. A prózai műfajok elmélete. Középkorok és magánosok használatára. (Közép iskolai tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. VIII, 148 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Ompolyi M. Ernő.** A Bölcsészet Magyarországon, a Scholastica korában. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 106 l. ára 1 frt.)
- Orvosok.** A magyar, és természetvizsgálók 1876. augusztus 22–28. Mármaros-Szigeten tartott XIX. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Gerlóczy Gyula és Dulácska Géza. (Egyetemi nyomda. 4-r. 169 l. két arczkép és több fametszettel.)
- Papp Károly.** Esti harang vagy újabb ker. tanítások prot. családok számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 240 l.)
- Paszlavszyk József.** Az állatok rokonságáról. Három előadás. (Népsz. természet-tudományi előadások gyűjteménye. II. kötet. 11. füzet. Természettudományi társulat. 8-r. 88 l. 28 fametsz. ábrával, ára 60 kr.)
- Pauler Tivadar.** Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. (Akadémia. 8-r. 311 l.)
- Pelech E. János.** A Sztraczenai völgy és a Dobsinai jégbarlang. Külön lenyomat a Magyarországi Kárpátgyűlés V. évkönyvéből. (Ráth Mór. 8-r. 29 l. ára 50 kr.)
- Pereszlényi János.** Kovács Pál 50 éves írói jubileumára 1877. évi december 8-án. (Győr. Czéh Sándor nyomdája. 4-r. 8 l.)
- Pesty Frigyes.** A szörényi bánóság és Szörényvármegye története. I., III. kötet. (Akadémia. 8-r. 482, 426 l. ára e két kötetnek 4 frt.)
- Petrovics Lázár.** A gyermekszerepet. A Bölcsészettudományi fok elnyerése végett a budapesti m. kir. tud. egyetem böles. karához benyújtotta —. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 19 l.)
- Pocsy Félix.** Beszélei. Egy anya emlékkönyve. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 201 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Politikánk, Keleti. Irta A. S.** (Athenaeum. n. 8-r. 60 l. ára 60 kr.)
- Pongrácz Dániel.** A kisebb polgári peres ügyekre vonatkozó törvények eljárási szabályok és bélyegilletékek betűsorozatos útmutatója bírák és magánfelek használatára. (Veszprém. Krausz Armin. 8-r. 42 l. ára 50 kr.)
- Ragályi Aladár.** Nyilatkozat Borsodmegye dédesi kerületének választó polgáraihoz. (Vodianer nyomdája. 2-r. 2 l.)

- Remekírók**, Görög és latin, gyűjteménye magyar jegyzetekkel, iskolai használatra 28. (L. Homér Iliása.)
- Rendeleteinek**, A m. kir. ministerium gyűjteménye, 1878. évi folyam. I. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 64 l. ára 40 kr.)
- Roth Samu.** Összehasonlító természettani földrajz. Reáliskolák s gymnasiumok VII. oszt. számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 154 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Ságh József.** Magyar zenészeti Lexikon. II. füz. (Buschmann nyomdája. 8-r. 73—124 l. ára 70 kr.)
- Sasváry Ármin.** I. Napoleon kiáltványa a magyarokhoz. A bölcsészeti tudorság elnyerése végett a budapesti tud. egyetem böles. karához benyujtva. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 33 l.)
- Schenzl Guido, Kurländer Ignác és Gruber Lajos.** A meteorologiai és föld-delejjességi m. k. közp. intézet évkönyvei. Jahrbücher etc. VI. köt. 1876. évf. (Egyet. nyomda. 4-r. 128 l.)
- Schmitt Jakab.** Elemi katekizmus magyarázata. 2. kiad. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. 207 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Schnierer Gyula.** A magyar váltójog kérdésekben és feleletekben. (A keresk. Akadémia tankönyvei. VI. Lafite Emil. 8-r. 73 l. ára 80 kr.)
- Schultz Ferdinánd.** Gyakorlókönyv — kisebb latin nyelvtanához. Ford. Kiss Lajos. 6. jav. kiad. (Kilián Fr. 8-r. 239 l. ára 1 frt.)
- Schuschny Henrik.** Az orvostan története és az egyetemek. (Különlenyomat a »Tanszabadság« 1878. évi 6—7. számából. Neuer I. nyomdája. 8-r. 8 l.)
- Schwicker János Henrik.** Magyarország s a bajor örökösödési háború. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Seidel Pál.** Földrajz népiskolák számára. 11. jav. bőv. kiad. (Sz. Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Seidel Pál.** Természettan. 8. kiadás. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Seidel Pál.** Természettan. 6. kiadás. (Sz.-Fehérvár. Klökner Péter. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Sikor József.** A feleség. (Közhasznú családi könyvtár. 21. Franklin-társ. 8-r. 112 l. ára 40 kr.)
- Sikor József.** A nők előnye. (Közhasznú családi könyvtár. 22. Franklin-társ. 8-r. 99 l. ára 40 kr.)
- Simonyi Zsigmond.** Magyar nyelvtan mondattani alapon. II. rész. A középiskolák II. oszt. számára. (Középiskolai tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. 69 l. ára 50 kr.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 1—3. füzet. (Rautmann Fr. 8-r. 1—192 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Stern Albert.** Védbeszéd a zsidó rituális elválás ügyében. Vertheidigungsrede etc. (Ottó testv. nyomdája. 8-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Szabó Ignác.** Szemléltető alaktan a középiskolák alsó osztályai számára. I. rész. Sík alakok és távlatlan. 3. telj. átdolg. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 176 l. ára 1 frt.)

- Szabó József és Horváth Ignác.** A belföldi bányákban termelt burkolatkövek közettani és erömütani vizsgálata. (Pesti könyvnyomda-r.-társ. 8-r. 50 l.)
- Szántay Aladár.** Az őskori bronzgyártás hazánk területén. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8-r. 22 l.)
- Szapáry János.** Magyarország meddő gazdaságának hogy lehetne hasznát venni. Magyar nyelven kiadja Székely József. (Grimm és Horovicz. n. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- P. Szathmáry Károly.** Emlékirat a magyarországi kisednevelés nevezetesebb mozzanatairól. (Egyetemi nyomda. 8-r. 16 l.)
- Szilágyi Sándor.** Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt. (L. Magyar történelmi Emlékek. 3. oszt. 3. köt.)
- Szilágyi Sándor.** I. Rákóczy György és a diplomácia. (Érték. a tört. tudom. köréből. VII. köt. 5. sz. Akadémia. 8-r. 92 l. ára 50 kr.)
- Színház,** A nemzeti könyvtára. 72, 117, 118. füzet. (L. Tóth Ede, ifj. Dumas Sándor.)
- Ifj. Szinnyei József.** A magyar irodalomtörténetírás ismertetése. 2. jav. s bőv. kiad. (Eggenberger. 8-r. 71 l.)
- Szombathy Ignác.** A görög és gót helyesolvasás a régi görög, latin és gót kéziratok alapján. Palaeographiai tanulmány. Gót és görög mutatóványokkal. (Győr. Klenka Ferencz. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Szombati Menyhért** (Kürcz Antal). Történeti képek és elbeszélések az ifjuság számára. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 164 l. ára 1 frt.)
- Szóllósy Károly.** Az osztrák-magyar monarchia összes szerzetes rendjeinek történeti és statisztikai rajza, különös tekintettel azok irodalmi és tanügyi működésére. I—II. köt. (Arad. Szerző. 8-r. 14, 191, 128, 2 l.)
- Szulik József.** A magyar nemzeti irodalomtörténet rövid ismertetése. Tanítóképző intézetek és polgári iskolák használatára. (Kaloosa. Malatin s Holmeyer nyomdája. 8-r. 100 l. ára 40 kr.)
- Tárkányi Béla.** Új rózsáskert. imádságos és énekes könyv. 4. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 671 l.)
- Távirada-intézet,** A m. kir., cím- és névtára 1878. január 1-én. Hivatal. kiadás. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. XXIII, 121 l.)
- Ponori Thewrewk Emil.** Codex Festi Breviati Corvinianus. (Külön lenyomat a »Nyelvtudományi közlemények« XIV. kötetéből. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 56 l.)
- Toldy Ferencz.** A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időkől a jelenkorig rövid előadásban. 4. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 404 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Tóth Ede.** A falu rossza. Népszínmű. (A nemzeti színház könyvtára. 72. füzet. Pfeifer. 8-r. 79 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede.** A toloncz. Népszínmű. (A nemz. színház könyvtára. 118. füz. Pfeifer. 8-r. 71 l. ára 40 kr.)
- Tóth Mike.** Mária-havi virány. Olvasmányok a kath. hívek számára. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 330 l.)

- Tóth Sándor.** A lírai álláspont és Arany János. Esztetikai tanulmány. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 86 l. ára 1 frt.)
- Törvénczikk,** 1877. évi XX., a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 2., a m. k. belügyminister által az árvászekék részére kiadott ügyrenddel bőv. kiadás. (Ráth M. 16-r. 148 s 94 l. ára 80 kr.)
- Törvénykönyv,** A magyar büntető, a büntettekről és vétségekről. (Ráth M. n. 8-r. IV, 107 l. ára 60 kr.)
- Ugyanaz, zsebkiadásban. (Ráth M. 16-r. VIII, 207 l. ára 60 kr.)
- Uhrin Pavel.** Magyar nyelvtan tót gyermekek számára. Mluvnica jazyka madarského pre slov. deti. II. vyd. (Hornvánszky nyomdája 8-r. 100 i.)
- Unghváry László.** A gyümölcskertészet alapisméretei. I. rész. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. 44 l. ára kemény kötésben 25 kr.)
- Ügyrend,** A m. k. belügyminister által kiadott, az árvászekék részére. (Ráth M. 16-r. 94 l. ára 40 kr.)
- Városi Mihály.** Köszöntő költemények. (Arad. Szerző. 8-r. 230, VII l. ára 1 frt 20 kr.)
- Veresmarti Mihály** munkái. II. köt. Kiadja Ipolyi Arnold. (Corpus scriptorum Ecclesiae Hungaricorum. Régi magyar egyházi írók. II. Szent-István-társulat. 8-r. 419 l.)
- Vetró Lőrincz.** Alföldi vőfenykönyv. Nyélbe ütötte Tatár Péter. (Szeged. Traub B. nyomdája. 8-r. 48 l.)
- Vonal- és üzletrend,** Kijavított, az osztrák-magyar távirtda-hálózat számára. Revirdirte ect. (Hornvánszky nyomdája 4-r. 144 l.)
- Wagner Lajos.** A pozsonyvármegyei régészeti egyesület. 1876 7. évi Értesítője. (Pozsony. Egyesület. 8-r. 39 l.)
- Weisz D.** A prostitutio kérdése Budapesten. (Burián M. nyomdája. 8-r. 22 l. ára 20 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** A XV. századi tárnoki jog. (Értek. a társad. tudom. köréből. V. köt. 1. sz. Akadémia. 8-r. 52 l. ára 30 kr.)
- Zichy Géza.** Költemények. (Aigner. 8-r. 106 l.)
- Zlinszky Imre.** A kisebb polg. peres ügyekben való eljárás rendszere, tekintettel a községi bíraskodásra. Irománypéldákkal. (Athenaeum. 8-r. 314 l. ára 3 frt.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Apponyi Albert, Graf.** Bericht an seine Wähler in Angelegenheit der Vereinigung der gemässigten oppositionellen Parteien. (Athenaeum 2-r. 4 l.)
- Archiv** des Vereines für siebenb. Landeskunde. Neue Folge. XIV. B. 2. Heft. (Nagy-Szében. Egyesület. 8-r. 249—474 l.)
- Bauer L. M.** Deutsche Elementar-Grammatik. 24. verbesserte und stark vermehrte Aufl. (Laufer Vilmos. 8-r. 137 l. ára 34 kr.)

- Bierbrunner Gustav.** Christlicher Hausaltar. Ein Andachtsbuch für alle Lebens-Verhältnisse evang. Glaubensgenossen. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. VIII, 199 l.)
- Féval Paul.** Der Sohn des Teufels und die drei rothen Männer. Grosser dramatischer Roman. Aus dem Französischen übersetzt von H. Schwarz. II. B. (Mehner Vilmos. 8-r. 444 l.)
- Führer Ignátz.** Kurzgefasste Weltgeschichte in Charakterbildern für höhere Volks- und Bürgerschulen. (Laufer Vilmos. 8-r. 165 l. ára 50 kr.)
- Hermann Otto.** Ungarns Spinnen-Fauna. 2. Bd. Das System. (Kilián Frigy. 4-r. 100 l. Három könyomatú táblával, ára 3 frt.)
- Horváth Josef.** Deutsch-Ungarische Schreib-Lese-Fibel für die Unterclasse der Volksschulen. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 104 l. ára 30 kr.)
- Horváth Karl Vinzenz.** Die orientalische Frage und ihre Folgen. (Tetty Nándor s társa 8-r. 55 l. ára 40 kr.)
- Ipolyi Arnold.** Geschichte und Restauration der kirchlichen Kunstdenkmale in Neusohl. (Franklin-társ. nyomdája. n. 4-r. 177. l. 7 szín- és köny. képtábla, és 54 fametszet, ára 8 frt.)
- Jahresbericht,** Achter, an die ev. Gemeinde A. B. in Hermannstadt erstattet vom Presbyterium. (Nagy-Szeben. Filtch S. nyomdája. 8-r. VI, 184 l.)
- Jahresbericht** des Comités des evang. Landes-Waisenvereins augsb. und helvet. Confession. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 34 l.)
- Kállay Benjamin.** Die Orientpolitik Russlands. Aus dem Ungarischen von I. H. Schwicker. (Laufer Vilmos. 8-r. 124 l. ára 1 frt.)
- Kállay Benjamin.** Geschichte der Serben von den ältesten Zeiten bis 1815. Aus dem Ungarischen von I. H. Schwicker. II. B. 1. Heft. (Laufer V. 8-r. 80 l. Egy füz. ára 60 kr.)
- Kalonymos ben Kalonymos.** Der Prüfstein. Sittenspiegel. Metrisch übersetzt von Meisel. (Meiselegylet. 8-r. XI, 292 l.)
- Kastner Wilhelm.** Deutsche Sprachlehre nebst Uebungsaufgaben für Volksschulen. I. II. Theil. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 77 l. ára 28 kr. 200 l. ára 40 kr.)
- Klingenberg J.** Deutsches Sprachbuch. Für die Volksschulklassen. I. II. Theil. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 54 l. ára 30 kr. 100 l. ára 50 kr.)
- Müller Josef.** Vaterländische Soldatenbilder zur Illustration des k. k. Dienstreglements. Mit deutschem, ung. und slav. Text. I. Theil. 2. Ausgab. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 62 l.)
- Regelung,** die, der Vormundschafts- und Curatel Angelegenheiten. 2. Aufl. (Ráth M. 8-r. 48 l. ára 10 kr.)
- Schwarz Julius.** Die Demokratie. I. B. II. Hälfte. 1. Abth. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. 113—364 l.)
- Seidel Paul.** Illustrierte Naturgeschichte für Volksschulen. 2. vermehrte und verb. Auflage. (Eggenberger. 8-r. 56 l. számos fametszettel.)
- Vargyas Andreas.** Geschichte von Ungarn in Verbindung mit den namhafteren Begebenheiten der Weltgeschichte in Zeitbildern dargestellt. Nach ministeriel-

- lem Lehrplane für Volksschulen. Uebersetzt aus dem Ungarischen. (Győr. Hennicke Rudolf. 81 l. ára 28 kr.)
- Verfahren** in geringeren Civilprocess-Angelegenheiten. (Bagatell-Verfahren.) 2. Aufl. (Ráth Mór. 8-r. 30 l. ára 70 kr.)
- Wort**, Ein ernstes, an die Nation. Populärer Vortrag über den zu gründenden »Landes-Volksbodenkredit-Verband« und über die damit verbundenen »landwirthschaftlichen Vorschussvereine« (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 34 l.)
- Boros Gabriellis**. De arte oratoria Isocratea. (Egyetemi nyomda. 8-r. 47 l.)
- Knihovne**, Pastorálnej. Sv. 3. (Schmitt Jakub.)
- Lutter Ferdinand**. Sbierka počtovedných príkladov pre národné školy. Preložil Fr. Laeko. III. vydanie. Sv. V. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 79 l. ára 25 kr.)
- Oboznámenie**, Prostonárodné, krajinskej pozemkoúverkovkej jednoty malostatkárov uhorských a s nou spojených »Rovníkohospodárskych požičkových jednôt.« (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 29 l.)
- Schmitt Jakub**. Priprava k prvému Svätému Prijímaniu. Preložila cirk. lit. slov škola na arcibiskupskom semeníšti v Ostrihome. (»Pastorálnej knihovne« Sv. 3. Szakoleza. Skarniel József nyomdája. 8-r. 267 l. ára 1 frt.)
- Zora**, prwa pouka male decze u weri. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 155 l. 26 fametsz. képpel.)
- Glasnik** srpskog učenog društva. Knjiga XLVI s 11 lista litogr. nacerta (Pančsova. Jovanovics testvérek. 8-r. 328 l. ára 1 frt.)
- Jokaj Mavro**. Saren svet, pripovetke napisao s magjarskog preveo A. Hácié. (Za ženski svet. Ujvidék. Popovits M. testv. 8-r. X, 200 l. ára füzve 70 kr.)
- Tamnesar** u Filibu. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Filipović Ivan**. Besjedovnica hrvatsko-njemačka. Drugo popravljeno i pomnoženo izdanje. (Zágráb. Hartman Lipót. 8-r. 448 l. ára füzve 1 frt 40 kr.)
- Filipović Ivan**. Zepni rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika za porabu u školi i na putu. I. Njemačko-hrvátski dio. (Zágráb. Hartmann Lipót 8-r. 452 l. ára füzve 1 frt 20 kr.)
- Jurašić Ivan**. Narodni hrvatski odvjjetnik. Svezak III. V. (Fiume. Karletzky Ferencz nyomdája. 8-r. 65—96, 129—160 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Rad** jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XLII. (Zágráb. Hartman Lipót. 8-r. 224 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih skupnih. Godina. 1877. (Broj 1—16.) (Magy. K. Horvát-slavon-dalmát Ministerium. 4-r. XI. l.)
- Ardeleanu Josifu I**. Cuventari bisericesei si funebrali. Tom. I. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 105 l. ára 1 frt.)
- Catechismu** pentru scólele poporale greco-catolice. (Balázsfalva. Érseki nyomda. 8-r. 130 l. 35 kr.)
- Cuventu** seriosu natiunii. Instructiune poporale despre »Associatiunea generale de crédito fondáriu a proprietariloru miei d'in Ungari'a«. si despre »Reuniunile agricole de antecipatiuni.« confederate cu aceea. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Popa Giorgiu**. Fisic'a in scóla poporala. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 93, III l. ára 40 kr.)

- Protocolulu** Sinodului archidiecesei greco-orientali romane din Transilvani'a, an. 1877. (Nagyszében. Érseki nyomda. 8-r. 207 l.)
- Puscariu Ilarion.** Isagogiã adecã introducere in cunoscinta cãrtilor Sãntei Scripturi. (Nagyszében. 8-r. Érseki nyomda. 238 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Tuducescu Joann.** Socó'a manualu didacticu pentru scóelele poporale romane. Par-tea II. (Arad. Réthy nyomdája. 8-r. 34 l. ára 20 kr.)
- Voce, O.** Seriose in Or'a suprema, in caus'a instructiunei populare. (Kocsi S. nyomdája. 8-r. 46 l.)
- Description de l'établissement ichthyogénique de Baron Simon Révay a Kis-Sel-mecz (Stiavnicska.)** (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 4 l.)
- Exposé sur le développement (1867—1877.) et sur l'état actuel de l'instruction publique des Sciences et des arts en Hongrie par le ministère des Cultes et de l'instruction publique.** (Egyetemi nyomda. 8-r. 47 l.)
- Hasenfeld Emmanuel.** Eaux ferrugineuses thermales de Szliács. (Athenaeum nyom-dája. 8-r. 35 l.)
- Keleti Charles.** Rapport sur l'état de l'agriculture en Hongrie. Présenté au Cong-rès international de l'agriculture convoqué a Paris en 1878. (Pesti könyv-nyomda-részvénytársaság. 8-r. VIII, 240 l.)
- Körösi Joseph.** Influence des Habitations sur les Causes des Décès et sur la Du-rée de la Vie. (Ráth Mór. 8-r. 13 l. ára 40 kr.)
- P. Szathmáry Charles.** Mémoire sur le mouvement de l'éducation dans les Sal-les d'asile en Hongrie. (Egyetemi nyomda. 8-r. 19 l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Brandes H.** Neueste Reisekarte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie und der angrenzenden Länder. Mit Angabe sämtlicher Eisenbahn- und Dampfschiff-Stationen. (Bécs. Perlesz Mór, ára színynyomatban 60 kr.)
- Cipció Giovanni.** L'Agricoltura in Dalmazia e le sovvenzioni dello stato. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 8-r. 107 l. ára 1 frt.)
- Cobenzl Giuseppe.** Corso completo (teorico-pratico) della lingua serbo-eroata. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 8-r. IV, 211 l. ára 2 frt.)
- Diario storico del viaggio di S. M. J. e R. Apostolica Francesco Giuseppe I. Imperatore d'Austria. Re d'Ungheria.** Puntate X. e XI. (Zára. Nemzetközi könyvkereskedés. 4-r. 281—343 l. ára füzetenként 25 kr.)
- Dlugosz Joannis, senioris Opera omnia.** Cura et impensis Alexandri Przewdziecki edita. Tom. V. (Krakó. Przewdziecki. 4-r. 702 l. ára mind az 5 kötetnek összesen 47 frt.)
- Dnevnik** prosvjetni o putovanju Nj. c. i kr. Ap. Veličanstva Franja Josipa I. Cara Austrije, kralja Ugarske, Hrvatske i. t. d. pro Kraljevini Dalmaciji u mjesecima Travnja i Svibuja 1875. 1. (Zára. Schmidt W. n. 8-r. 32 l. ára 25 kr.)
- Eötvös Josef.** Gesammelte Werke. Aus dem ungarischen übersetzt. 6. Bd. Ge-danken. 3. Aufl. (Bécs. Hartleben A. 8-r. 333 l. ára 2 frt 50 kr.)

- Haide Adolf von der.** Pannoniens Dichterheim. Eine Auswahl der schönsten magyarischen Gedichte in deutscher Uebersetzung. (Stuttgart. Richter és Kappler. 8-r X, 347 l. egy czínekpél, ára 3 frt 60 kr.)
- Hauer Franz.** Geologische Karte von Oesterreich-Ungarn. Auf Grundlage der Aufnahmen der k. k. geolog. Reichsanstalt. III. ver. Auflage. (Bécs. Hölder. 8-rétbe kötve, ára 6 frt.)
- Helfert.** Königin Karolina von Neapel und Sicilien, im Kampfe gegen die franz. Weltherrschaft. (Bécs. Braumüller. 8-r. XIII, 641 l. ára 7 frt 50 kr.)
- Hurmuzaki Eudoxius.** Documente privitoare la istoria Romanilor. vol. VII. (Bukarest. Vallás- és közokt. ministerium. 4-r. XXII, 584 l. ára 25 frt 35 kr.)
- Hurmuzaki Eudoxius.** Fragmente zur Geschichte der Rumänen. I. Band. (Bukarest. Vallás- és közokt. ministerium. 8-r. XIV, 302 l. a szerző arczképével, ára 7 frt 80 kr.)
- Josch Christof.** Die Pferdezucht in Oesterreich-Ungarn nach ihren Haupttypen dargestellt. (Klagenfurt. Kleinmayr Ferd. 8-r. 82 l.)
- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom XVIII-ten Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 1. Lfg. (Berlin. Grieben. 8-r. 80 l. ára 60 kr.)
- Krones Franz.** Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte. 22, 23. Liefg. (Berlin. Grieben. 8-r. 1 -192 l. Egy füz. ára 90 kr.)
- Neumann Léopold et de Plason Adolphe.** Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances étrangères depuis 1763 jusqu'à nos jours. Nouvelle suite. Tome VI. (Bécs. Udvari- és államnyomda. 8-r. VI, 890 l. egy térképével, ára 6 frt.)
- Ruthner Anton.** Das Kaiserthum Oesterreich und Königreich Ungarn in malerischen Originalansichten seiner reizendsten Landschaften und Städte in Stahlstichen. Mit beschreibendem Text seiner Geschichte, seines Culturlebens u. seiner Topographie. 70, 71, 72. Lfg. (Bécs. Perles. 4-r. 481—624 l. 3 aczél. kép. Egy füzet ára 1 frt 70 kr.)
- Smets Moritz.** Geschichte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie. Ein Volksbuch mit 12 Illustrationen. 21, 22, 23, 24. Lfg. (Bécs. Pest s Lipse. Hartleben. 8-r. 961—1152, XV l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Uebersicht der Waaren-Ein- und Ausfuhr des allgemeinen oesterreichisch-ungarischen Zollgebietes und Dalmatiens im Jahre 1877.** Zusammengestellt vom Rechnungs-Departement des k. k. Finanz-Ministeriums. (Bécs. Cs. kir. udvari- s államnyomda. 4-r. 35 l. ára 50 kr.)
- Verdiet.** Das, der Thatsachen. Studie über die Orientpolitik des Grafen Andrassy. (Lipse. Duncker s Humblot. 8-r. 135 l. ára 1 frt 95 kr.)
- Wagner Adalbert.** Die Heilquellen von Pystján in Ungarn. IV. Auflage. (Bécs. Braumüller. 8-r. 42 l.)
- Wimpffen Alphons.** Erinnerungen aus der Wallachei während der Besetzung durch die österreichischen Truppen in den Jahren 1854—1856. (Bécs. Gerold K. s fia. 8-r. 262 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Zwiedineck-Sudenhorst H.** Ueber den Versuch einer Translation des deutschen Ordens an die ungarische Grenze. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8-r. 43 l. ára 30 kr.)

A magyar irodalom 1878-ban.

Negyedik közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

- Abafi Lajos.** Mikes Kelemen. (Magyar Könyvesház. 48—50. sz. Aigner Lajos. 16-r. 208 l. ára 40 kr.)
- Abonyi Lajos.** Itt a szép alföldön. Népies elbeszélések. Kiadta a Petőfi-társaság. (Aigner Lajos. k. 8-r. 229 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Acta reg. scient. unversitatis vng. anni 1877—78.** Fasc. II. A budapesti kir. magy. tudomány-egyetem újjáalakíttatása 98-ik évének 1878. május 13-án tartott ünnepe. (Egyetemi nyomda. 8-r. 47 l.)
- Adler C. W.** A tanító mint orvos. Ford. Losonezy László és Mikler Sámuel. (Nagy-Körös. Ottinger Ede. 8-r. 78 l. s 40 fametszetű ábrával. ára 60 kr.)
- Albert Pál.** Kézikönyv az 1877. évi XX. t. cikkben foglalt gyámsági gondnoksági ügyekről; a telekkönyvi, mezei rendőrségi, bélyeghasználati, illeték-kiszabási esetekről és kisebb polgári ügyekbeni eljárás rövid vázlatáról. Iromány-példákkal kiegészítve. 1. füzet. (Sárospatak. Steinfeld Béla nyomdája. 8-r. 95 l. ára 1 frt.)
- Áldor Imre.** Az 1848/49-ki szabadságharc története. (Történelmi könyvtár. 59. sz. Franklin-társ. 8-r. 108 l. ára 40 kr.)
- Áldor Imre.** Deák Ferencz élete. (Tört. könyvtár. 58. sz. Franklin-társulat. 8-r. 120 l. ára 40 kr.)
- Áldor Imre.** Görögország története Nagy Sándorig. (Tört. könyvtár 48. szám. Franlin-társ. 8-r. 120 l. ára 40 kr.)
- Áldor Imre.** Kossuth Lajos élete és pályája. (Tört. könyvtár. 52. sz. Franklin-társulat. 8-r. 158 l. ára 40 kr.)
- Államtan.** II. rész. (Debreczen. 8-r. 64 l.)

- Álmoskönyv**, legújabb egyiptomi. (Szeged. Traub B. s társa. 8-r. 48 l. ára 10 kr.)
- Apáthy István**. Tétéles európai nemzetközi jog. (Franklin-társ. 8-r. XVI, 416 l. ára 3 frt 60 kr.)
- Aradi József**. Mariska emléke. (Tetty N. s társa. 12-r. IV, 68 l. ára 1 frt.)
- Archivum Rákócianum**. VI. kötet. (L. Bercsényi Miklós.)
- Asbóth János**. Udvarias levelek gróf Andrássy Gyulához. (Athenaeum nyomd. 8-r. 37 l. ára 25 kr.)
- Babos Kálmán**. Közhasznú magyarázó szótár a magyar irodalmi művekben előforduló idegen szavak megértésére és helyes kiejtésére. 2-ik kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. VIII, 328 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Bacher Vilmos**. A babyloniai amórák agádája. Adalék az agáda történetéhez és a babyloniai talmudban való bevezetéshez. (Aigner Lajos. n. 8-r. XVI, 142 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Bacsák Pál**. Évi jelentés Pozsonyvármegye állapotáról 1877. Hivatalos kiadás. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8-r. 179 l.)
- Baczur Gazsi**. Jogász-humor! Adomák és jellemző vonások a jurátus és patvarista, a jogász- és ügyvédbojtár életéből. (Laufer Vilmos. k. 8-r. 164 lap. ára 80 kr.)
- Bakos Gábor**. A közigazgatásjog tudománya. Elméleti és gyakorlati kézikönyv tisztviselők, ügyvédek, bizottsági tagok számára. I. kötet. 1. rész. (Szerző. 8-r. 92 l. Egy kötet ára 5 frt.)
- Ballagi Károly**. Német nyelvtan. XI. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 328 l. ára 1 frt.)
- Balogh Ferencz**. Hitnézetek történelme. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 144 l.)
- Bánhegyi István**. ABC. Az irva-olvasztató tanmód szerint. »Haesters Fibel«-jének 240-ik stereotyp kiadása szerint. 4-ik tetemesen jav. és bőv. kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. k. 8-r. 96 l. ára 16 kr.)
- Barach Benedek**. A templariusok titkos statutumai. (Aigner Lajos. n. 8-r. 48 l. ára 60 kr.)
- Baráth Ferencz**. Magyar olvasókönyv a hozzácsatolt tanszöveggel. A gymnasiumok III. és IV., a reáliskolák és egyéb tanintézetek megfelelő osztályai számára. 2-ik jav. kiad. 1. rész. (Eggenberger. n. 8-r. 207 l. ára 1 frt.)
- Barcza Kálmán**. Az ellenzék. (Zilahy Sámuel. 8-r. 42 l. ára 30 kr.)
- Barna Ferdinánd**. Kapsolat a magyar és szuomi irodalom között. (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. VII. kötet. 4. szám. Akadémia. 8-r. 17 l. ára 10 kr.)
- Barna Ferdinánd**. Néhány ős műveltségi tárgy neve. (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. VII. köt. 5. szám. Akadémia. 8-r. 54 l. ára 30 kr.)
- Bartal Antal és Malmosi Károly**. Latin mondattan. (Eggenberger. 8-r. 256 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Bartalus István és Gyertyánffy István**. Négyesdalok zsebkönyve, férfi énekkarok anthologiai gyűjteménye. (Kókai Lajos. k. 8-r. II, 311 könyom. l. ára 2 frt.)
- Batizfalvy István**. Az egytetemes történelem kézikönyve. A középiskolák felsőbb osztályai számára. III. rész. (Lampel. 8-r. 285 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Bátorfi Lajos**. Adatok Zalamegye történetéhez. V. kötet. 4—6 füzet. (Nagykanizsa. Szerző. 8-r. 193—382 l. Egy-egy füzet ára 50 kr.)

- Bedő Albert.** A magyar királyi államerdők gazdasági és kereskedelmi leírása. A m. kir. pénzügyminister megbízásából. (M. kir. pénzügyministerium. n. 8-r. 204 l. egy térkép.)
- Benedek Lajos.** Az erdélyi részek és Szilágy megye helységnévtára. A kolozsvári kereskedelmi- és iparkamara statisztikai osztályának felügyelete alatt összeállította —. (Függelékkel.) (Kolozsvár. Stein János. n. 8-r. II, 183 l. ára 2 frt.)
- Benjamin S. G. W.** A modern képzőművészet külföldön. Ford. György Aladár. (Zilahy Sámuel. 8-r. IV, 70 l. ára 60 kr.)
- Beöthy Leo.** A társadalom keletkezéséről. (Értekezések a társad. tudományok köréből. V. köt. 3. sz. Akadémia. 8-r. 98 l. ára 60 kr.)
- Bercsényi Miklós,** székesi gróf. Főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczy fejedelemhez. 1704—1712. Az eredeti kéziratokból a titkos jegyek felfejtésével közli Thaly Kálmán. III. kötet. (1708—1711.) (Archivum Rákóczi-anim. I. oszt. VI. köt. Akadémia. 8-r. 724 l.)
- Bertalanffy Teodóz.** A mennyiség-tani földrajz elemei. A közép-tanodák felsőbb osztályai számára. (Szombathely. Szerző. 8-r. 98 l. 38 ábrával. ára 1 frt.)
- Boesor Lajos.** Biblia-ismertetés, a Szent Föld rajzával. A gymnasium I. és II. osztálya számára. (Kecskemét. Dunam. ref. egyházkerület. 8-r. 87 l. ára kötte 60 kr.)
- Boesor Lajos.** Egyháztörténelem a népiskolák IV. oszt. számára. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. 56 l. ára kötte 20 kr.)
- Bodnár Zsigmond.** Irály- és szerkezet-tan olvasókönyvvel. II. köt. (Grimm és Horovicz. n. 8-r. II, 231 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Bodnár Zsigmond.** Magyar nyelvtan közép-tanodák számára. 5-ik jav. kiad. I. füz. (Aigner Lajos 8-r. 1—3 ív. A teljes mű ára 80 kr.)
- Bodnár Zsigmond és Iványi István.** Magyar olvasókönyv a középiskolák III. és IV. osztálya számára. 4-dik jav. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. XXIV, 292 lap. ára 1 frt 20 kr.)
- Bodon József.** Elbeszélések. (Szerző. 8-r. 331 l. ára 2 frt.)
- Bodon József.** A magyar nemzet története. A nép számára számos képpel. I. füzet. (Weismann testvérek. k. 4-r. 40 l. 1 czím-képpel. Egyes füzet ára 30 kr.)
- Borsos.** Aradi czelebritások. Vázlatos fényképek. I. füzet. (Arad. Ungerleider és Hatos nyomdája. 8-r. 1—18 l. Egy füzet ára 25 kr.)
- Brózik Károly.** Rendszeres természettani Földrajz. A középiskolák VII. osztálya számára. (Középis. tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. 103 l. Néhány fametszet és 4 kinyomatú táblával. ára 1 frt 10 kr.)
- Buckle H. Tamás.** Anglia művelődésének története. VI. köt. (Aigner Lajos. 8-r. 196 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Buzogány Áron.** A föld egyes népeinek és országainak ismertetése. Brassai Sámuel természeti Földíratának második v. polg. része. 3-dik jav. kiadás. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 204 l. ára füzve 60 kr. kötte 70 kr.)
- Buzogány Áron.** A székely művelődési és közgazdasági egyesület második évkönyve 1877-re. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 207 l.)
- Büntető-törvénykönyv,** A magyar, a büntettekről és vétségekről. 1878: V. törv.-cikk. (Pfeifer Náudor. 16-r. IV, 205 l. ára 60 kr. kötte 1 frt.)

- Büntetőtörvénykönyv**, A magyar, a büntettekről és vétségekről. 1878-iki V. törvényezikk, betűrendes tárgymutatóval. Jegyzetszerű kiadás. (Tettyey Nándor s társa. 16-r. IV. 127 l. ára kötve 96 kr.)
- Chernel Kálmán**. Kőszeg sz. kir. város jelene és multja. II. rész. (Seiler Henrik nyomdaja. Szombathely. 8-r. 274 l.)
- Ciotta Natalie**. Metamorphosen. Roman in zwei Bänden. I. és II. Bd. (Zilahy Sámuel. 8-r. I. köt. 224 l. II. köt. 192 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Codex diplom. hungaricus andegavensis**. (L. Magyar történelmi Emlékek.)
- Cseh Károly**. Egészségügyi levelek egy anyához. (Buschmann F. nyomdaja. 8-r. XII. 564 l.)
- Csepreghy Ferencz** színművei. I. köt. 1. füzet. A sárga csikó. (Aigner Lajos. 4-r. 54 hasáb. ára 40 kr.)
- Csúthy Zsigmond**. Magyar protestans egyház-történet a szathmári békekötéstől a türelmi rendelet kiadásaig 1712—1782. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 320 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Curtius görög nyelvtana**. I. rész. Alaktan. Ford. Kiss Lajos. Kiegészítette Habernern Jonathán. 6-ik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. VIII. 264 l.)
- Dante Alighieri** Divina comediája. (Isteni színjátéka.) A pokol. Olaszból ford. és jegyzetekkel kísérté Angyal János. (Aigner Lajos. n. 8-r. XLIV. 283 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Dayka Gábor** költeményei. 1. füzet. (Nemzeti könyvtár 3. Aigner. 8-r. 80 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Deák Farkas**. A Wesselényi család őseiről. (Értekezések a tört. tudományok köréből. VII. köt. 8. sz. Akadémia. 8-r. 50, 6 l. ára 30 kr.)
- Deil Jenő**. Az italméresi jog gyakorlatát és a szesz- és szeszese italok árulását szabályozó miniszteri rendeletek. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. 17 l. ára 40 kr.)
- Demezky Mihály**. A tetraeder mértana. (Athenaeum nyomdaja. 8-r. 36 l.)
- Dezso Gyula**. A két kamara rendszer kérdése, különös tekintettel a felsőház hivatalára és szervezésére. (Nagy-Körös. Ottinger Ede nyomdaja. 8-r. 45 l.)
- Dlhányi Zsigmond**. Olvasókönyv közép- és reáltanodai I. és II. osztályok számára. 4-ik átnézett kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. VIII, 208 l. ára 80 kr.)
- Dobozi István**. Gödöllő és vidéke történelmi és régészeti múzeum-egyletének második évi jelentése. (Wilckens F. C. és fia. 8-r. 58 l.)
- Döntvények gyűjteménye**. A magy. kir. curia semmitőszéki és legf. ítélőszéki osztályainak az 1878. évben hozott elvi jelentőségű határozatai. Szerk. Fayer László. Uj folyam. 5-ik köt. (Athenaeum. 8-r. XVIII, 224 l. ára 1 frt)
- Döntvénytár**, Közigazgatási. A kormány és kir. Curia elvi jelentőségű határozatai és szabályrendeletei. Szerk. Dárdai Sándor. III. folyam. (Franklin-társulat nyomdaja. 8-r. 256 l. ára 2 frt.)
- Döntvénytár**. Magyar kir. Curia semmitőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű határozatai. Gyűjtötték Dárdai. Gallu, Zlinszky. XIX. folyam. (Franklin-társulat nyomdaja. 8-r. 112, 162 l. ára 2 frt.)
- Egner Adolf**. Módszertani s gyakorlati vezérkönyv a népiskolai fi- és leány-tornászához tornatanárok, tanítók s képezdei növendékek számára. (Aigner Lajos. 8-r. 183 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Egyed Mózes.** Képmásolás a villamos árammal. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8 r. 32 l.)
- Éhen Gyula.** Hová jutunk?! (Szombathely. Seiler Henrik nyomdája. 8-r. 22 l.)
- Előadások.** Népszerű természettudományi, gyűjteménye II. k. 12. f. (L. Pethő Gyula.)
- Emlékek.** Magyar történelmi. Monumenta Hungariae Historica. Kiadja a magyar tudományos Akadémia történelmi bizottsága. I. osztály. Okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis. Anjoukori Okmánytár. A magyar tud. akadémia történelmi bizottsága megbízásából szerkesztette Nagy Imre. I. kötet. (1301—1321.) (Akadémia. 8-r. 4, IV, 678 l.)
- Emléklapok.** Kutserik Sándornak, ötvenéves tanári jubileuma alkalmából szerettek s hálájok zálogául kiadták rendtársai és tanítványai. (»Hunyadi Mátyás« intézet. 4-r. 145 l.)
- Erdődi János.** Vezérkönyv a népiskolai számolástanításhoz. Gyakorlati rész. I. osztály. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. IV. 139 l. ára 90 kr.)
- Erődi Béla.** Költészettan. Iskolai és magán használatra. (Grimm és Horovitz. n. 8-r. VIII, 224 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Értekezések a matematikai tudományok köréből.** Szerk. Szabó József. VI. köt. 3—7. szám. (L. Gruber Lajos, Kurländer Ignác, Schenzl Guido, Kruspér István, Hunyady Jenő.)
- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.** Szerk. Gyulai Pál. VII. köt. 3—5. szám. (L. Zichy Antal, Barna Ferdinánd.)
- Értekezések a társadalmi tudományok köréből.** Szerk. Fraknói Vilmos. V. köt. 3—4. szám. (L. Beöthy Leo, Wenzel Gusztáv.)
- Értekezések a természettudományok köréből.** Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 11—12. szám. (L. Galgóczy Károly, Schuller Alajos és Wartha Vince.)
- Értekezések a történelmi tudományok köréből.** Szerk. Fraknói Vilmos. VII. köt. 7—10. sz., VIII. köt. 1. szám. (L. Fabritius Károly, Deák Farkas, Wenzel Gusztáv. Szabó Károly, Pesthy Frigyes.)
- Fábián Dániel.** Ünnepi, közönséges, vasárnapi és alkalmi imák. Egyházi használatra. 2-ik kiadás. (Kókai Lajos. n. 8-r. XII, 176 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Fabritius Károly.** Erdélynek Hontér János által készített térképe 1532-ből. (Értekezések a tört. tudományok köréből. VII. kötet. 7. szám. Akadémia. 8-r. 28 l. egy térképpel. ára 20 kr.)
- Falk Miksa** volt orsz. képviselő beszéde a keszthelyi kerület választóihoz. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8-r. 42 l.)
- Farkas Elek.** Inárcsi. Nagy-Körös városa országgyűlési képviselőjének beszámoló nyilatkozata választóihoz! (Nagy-Körös. Ottinger Ede nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Farkas Gyula.** A háromtagu algebrai egyenlet hatványai és még valami. (Győr. Czéh Sándor. 8-r. 6 l.)
- Fehér Ipoly.** Kísérleti természettan. Az újabb elméletek alapján szerkesztett kézikönyv. Középsiskolák felsőbb osztályai számára. 3-ik jav. kiadás. II. kötet. (Franklin-társ. n. 8-r. 328—584 l. ára az egész műnek 4 frt 80 kr.)
- Fejérpataky László.** A Pannonhalmi apátság alapító oklevele. (Athenaeum nyomdája. 8-r. VII, 221 l.)
- Fekete Lajos.** Erdészeti rovartan. I—III. rész. (Selmecz. Joerges Á. özvegyének nyomdája. 8-r. X, 344, 47 l. ára mindhárom résznek 4 frt.)

- Feré Octave és Moret Jenő.** A párisi milliomosok. Regény két kötetben. Fran-
 cziából ford. V. K. (Lampel, 8-r. 252, 291 l.)
- Feuillet Octáv.** Trécoeur Julia. Elbeszélés. Franzeziából ford. Csukássy József.
 (Olesó könyvtár. 52. sz. Franklin-társ. 8-r. 104 l. ára 30 kr.)
- Fillinger Károly.** Az állatok természetrajza. A polgári iskolák számára. I. (Ge-
 rincezes állatok.) (Eggenberger. 8-r. 88 l. ára 60 kr.)
- Flegler Sándor.** Szalay László és munkái. Ford. ifj. Szinnyei József. (Olesó
 könyvtár. 56. szám. Franklin-társulat. 8-r. 280 l. ára 50 kr.)
- Főrendiház Irományai.** (Az 1875. évi augusztus 28-ra kihirdetett országgyűlés
 nyomtatványai. VI—X. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. VIII,
 580, 403, VII, 621, 408. IX, 478 l.)
- Főrendiház Jegyzőkönyve.** (Az 1875. évi augusztus 28-ra kihirdetett ország-
 gyűlés nyomtatványai. Pesti könyvnyomda-részvénytárs. 4-r. 305—460 l.)
- Főrendiház Naplója.** (Az 1875. évi augusztus 28-ra kihirdetett országgyűlés
 nyomtatványai. Szerk. Maszák Hugó. II. kötet. Pesti könyvnyomda-részvényt-
 ársaság. 4-r. 233—573 l.)
- Förster R.** Az általános betegségeknek és az egyes szervek bajainak viszonya a
 látó szerv változásaihoz és betegségeihez. Ford. Imre József. (A magy. orvosi
 könyvkiadó-társulat könyvtára. XXXII. köt. Franklin-társ. 8-r. VIII, 216 l.)
- Frecskay János.** Találmányok könyve. Ismeretek a kézmű és műipar mezejéről.
 III. köt. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 320 l. ára 4 frt.)
- Futó Mihály.** A Determinansokról. (Mennyiségtani tanulmány.) (Debreczen.
 Város könyvnyomdája. 8-r. 42 l.)
- Führer Ignác.** A hazai és általános földrajz elemei. 7-ik jav. kiad. (Grill Ká-
 roly. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Galgóczy Károly.** Emlékszem Entz Ferencz fölött. (Értekezések a természeti-
 tudományok köréből. VIII. köt. 11. sz. Akadémia. 8-r. 2) l. ára 10 kr.)
- Gáspár Ignác.** Első oktatás a földrajzban a népiskolák középosztályai számára.
 7. kiadás. (Tettyey és társa. 8-r. 78 l. ára 36 kr.)
- Geikie Archibald.** Geologia. Angolból ford. Mendlik Alajos. (Eggenberger. 8-r.
 IV, 96 l. és 48 ábrával. ára 80 kr.)
- Geréb Márton.** Észrevételek a latin nyelv elemi tanítása körül. (Kolozsvár. Stein
 János nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Gonzales Emmanuel.** Az ördög szolgálója. Regény. Franzeziából fordította Nyáry
 László. 2 köt. (Zilahy Sámuel. 8-r. 194 és 188 l. ára 2 frt)
- Göndöcs Benedek.** Népszerű beszélgetések a dohány okszerű kezeléséről. 3-ik
 bőv. kiad. (Tettyey Nándor s társa. n. 8-r. 48 l. ára 36 kr.)
- Grillparzer Ferencz.** Sappho. Szomorújáték. Ford. Garay Alajos. (A nemzeti
 színház könyvtára. 119. füzet. Pfeifer. 8-r. 76 l. ára 40 kr.)
- Gruber Lajos.** A novemberhavi hullócsillagokról. (Értekezések a mathemat. tuda-
 ományok köréből. VI. köt. 5. sz. Akadémia. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Gruber Lajos és Kurländer Ignác.** Az 1874. v. (Borelly-féle) üstökös definitív
 pályaszámítása. (Értekezések a mathemat. tudományok köréből. VI. köt. 3 sz.
 Akadémia. 21 l. ára 10 kr.)
- Gvadányi József.** Egy falusi nótáriusnak budai utazása. 4. kiadás. (Olesó könyv-
 tár. 50. sz. Franklin-társulat. 8-r. 160 l. ára 40 kr.)

- Győrffy Iván.** Földrajzi könyvecske népiskolai növendékek használatára. A legújabb megyerendezés alapján, s a nmlgu magyar püspöki kar által megállapított tantervhez alkalmazva. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 44. II l. ára 10 kr.)
- Győrffy Iván.** Magyarország történelme rövid kivonatban. Kézikönyvül népiskolai növendékek számára. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 38 l. ára 10 kr.)
- Győrffy Iván.** Természetrajz kézikönyvül népiskolai növendékek számára. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 40 l. ára 10 kr.)
- Hajgató Sándor.** Kiért emeljük a pohárt? Magyar felköszöntő könyv. (N.-Kanzsa. Wajdits József. 16-r. IV, 159 l. Szinnyomatu borítékba kötve 1 frt.)
- Hamary Béla.** A magyar lapdajátékok kézikönyve. (Székesfehérvár. 8-r. Szammer Imre nyomdája. 16 l. ára 20 kr.)
- Haraszti Gyula.** Költészetünk új népies iránya. Körrajz. (Aigner Lajos. k. 8-r. IV, 96 l. ára 60 kr.)
- Haynald Lajos.** Parlatore. Emlékbeszéd, melyet a m. t. Akadémia 1878. június 16-ki közülésén kivonatossan fölolvastott. (Különlenyomat a Magyar Növénytani Lapok II. évfolyamából. Kolozsvár. K. Papp Miklós nyomdája. 8-r. 46 l.)
- Haynald Lajos.** Parlatore. Emlékbeszéd az Akadémia június 16-ki közülésén. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 36 l.)
- Heinrich Gusztáv.** Német Balladák és Románzok. I. rész. (Jeles Irók Iskolai Tára III. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 144 l. 70 kr.)
- Heller Ágost.** A természettan elemei. Középtanodák alsó osztályai számára. II. rész. (Középiszkolai tankönyvek tára. Eggenberger. 8-r. 111 l. ára 1 frt.)
- Hep J.** A keresztény egyház története. Tanítóképezdek és polgári iskolák számára. Németből ford. a pesti növendékpapság magyar egyház-irodalmi iskolája. 6. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 124 l. ára 70 kr.)
- Herczegh Mihály.** Függetlek, magyar es aládi és öröklési jogához. (Eggenberger. 8-r. 86 l.)
- Herczl Márk.** Forgalmi számtan kereskedelmi, polgári s gazdasági tanintézetek használatára. VI—VIII. füzet. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 241—384 l.)
- Héya Mihály.** Kít válaszszunk országos képviselőnek? Szózat a magyar birodalom választóihoz. (Szerző. 8-r. 91 l.)
- Honvédség,** A m. kir., ló-ügyeire vonatkozó szabályok. I—II. rész. Hivat. kiadás. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. 259, XI, 34 l.)
- Hunfalvy János.** Kis földleírás polgári, reál-, ipar- és felső népiskolák számára. 3. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 124 l. ára 50 kr.)
- Hunfalvy Pál.** A rumun nyelv. (Különlenyomat a Nyelvtudom. Közlem. XIV. kötetéből. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 132 l.)
- Hunyady Jenő.** Poncelet Jean Viktor emléke. (Értekezések a mathemat. tudományok köréből. VI. köt. 7. szám. Akadémia. 8-r. 15 l. ára 10 kr.)
- Husztly Redivivus.** A magyar büntetőtörvény a büntettekrol és vétségekröl. Kérdésekben és feleletekben. (Jogi ismétlő könyvek gyűjteménye VI. Eggenberger. 8-r. 84 l. ára 80 kr.)
- Illyés Bálint.** Egyházi beszédek. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. VII, 156 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Illyés Bálint.** Gyász koszorú. Halotti beszédek és ima kiváló egyének felett. (Különlenyomat szerzőnek »Egyházi beszédek«-című művéből. Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. 16 l.)
- Ipolyi Arnold.** A magyar műtörténeti emlékek tanulmánya. Elnöki megnyitó előadása a magyar történelmi társulatnak Kassán 1878. augusztus 25. tartott vidéki nagygyűlésén. (Különlenyomat a »Századok« m. tört. társ. közlönyéből. Athenaeum. 8-r. 84 l.)
- Irók, Jeies, Iskolai Tára 3.** (L. Heinrich Gusztáv.)
- Itt az igazság!** Válasz »Hol az Igazság?« című röpiratra. (Bartalits Imre. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Iványi István.** Magyar irány-gyakorlatok. Polgári iskolák, tanítóképezdek s közép-tanodák számára. 2-ik kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 113 l. ára 60 kr.)
- Jancsó Benedek.** Szenczi Molnár Albert. Nyelv- és irodalomtörténeti tanulmány. (Kolozsvár. Stein János. n. 8-r. 56 l. ára 50 kr.)
- Jánosi Ferencz.** Magyarország alkotmánya. Felső nép- és polgári iskolák és képezdek számára. valamint vezérkönyvül tanítók részére. 2-ik jav. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 96 l. ára 50 kr.)
- Jelentése,** A m. k. vasuti és hajózási főfelügyelőségnek közmunka- és közlekedési miniszter úrhoz intézett — az 1877. évi működéséről. (Kilián Frigyes. n. 8-r. 67 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Jókai Mór.** Az életből elvesve. Beszélyek. (Athenaeum. 8-r. 185, 196, 185 l. ára a három kötetnek 3 frt.)
- Jókai Mór.** Észak honából. Muszka rajzok. Kiadta a Petőfi-társaság. (Aigner Lajos. k. 8-r. 179 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Jókai Mór.** Fekete gyémántok. Regény 3 kötetben. 2-ik kiadás. (Népszerű kiadás 6—11. Pfeifer. 8-r. 243, 254, 238 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Jókai Mór** Programmbeszéde. Tartattott a józsefvárosi választók előtt július 21-én. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 31 l.)
- Jósika Miklós** regényei. Új olesó kiadás. Jó a tatár. I—III. köt. II. kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 167, 180, 188 l. Egy-egy kötet ára 50 kr.)
- Kalauz,** Budapesti. Az 1878. aug. 20—22. Budapesten tartandó 3-ik egyetemes tanító-gyűlésen résztvevő magyarországi tanítók számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 48 l.)
- Kárpátégylet,** Magyarországi, évkönyve. Szerk. Róth Márton. Jahrbuch etc. V. évf. 1878. (Késmárk. Egylet. 8-r. 480 l.)
- Kassay Adolf.** Az új községi törvény és közs. eljárók, képviselők s közs. közgyűlés hatásköre és teendői közigazgatási és törvénykezési tekintetben. A törvények magyarázatával, 500-nál több irománypéldákkal. 3. kiadás. (Rautmann Frigyes. 8-r. 593, XI l.)
- Kassay Adolf.** Kiegészítő része a gyámsági és gondnoksági ügyek című műnek. A gyámsági és gondnoksági ügyekre vonatkozó 1878. évi apr. 20-iki igazságügyministeri rendelet magyarázattal és irománypéldákkal. (Dobrowszky és Franke. 8-r. VI, 73 l. ára 60 kr.)
- Kazinezy Ferencz** költeményei. 3—4. füzet. (Nemzeti könyvtár 5., 7. füzet. Aigner. 8-r. 97—208, 1—48 l. ára egy füzetnek 30 kr.)

- Kazinezy Ferencz.** Magyarországi utak. (Olesó Könyvtár. 53. sz. Franklin-társ. 8-r. 90 l. ára 20 kr.)
- Kazinezy Ferencz.** Pályám emlékezete. 1—2. füzet. (Nemzeti könyvtár 4., 8. füz. Aigner. 8-r. 1—160 lap. ára 30 kr.)
- Kemény Endre, Báró.** Az áldozat. Eszményi szerelem. Költői elbeszélések. (Tetty Nándor s társa. 8-r. 94 l. ára 1 frt.)
- Kemény Endre, Báró.** A tenger fiai. Tragoedia 5 felv. (Tetty Nándor s társa. 8-r. 98 l. ára 1 frt.)
- Képvisei Lóházi Irományok.** (Az 1875. évi augusztus 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. XXIII—XXIX. kötet. 368, 386, 388, 371, 405, 460, 199 l.)
- Képvisei Lóházi Jegyzőkönyv.** (Az 1875. évi augusztus 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. III. kötet. 61—452 l.)
- Képvisei Lóházi Napló.** (Az 1875. évi aug. 28-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. XVI—XVIII. kötet. 395, 407, 446 l.)
- Kerékgyártó Árpád.** A műveltség fejlődése Magyarországon 889—1849. I. rész. Középkor 889—1526. 2. füzet. (Kilián Frigyes. 8-r. 161—256 l. az egész mű ára 5 frt.)
- Kertbeny Károly.** A magyar nemz. és nemzetközi irodalom könyvészete. 1441—1878. (M. K. Egyetemi nyomda. 8-r. 32—39 ív. 497—624 l.)
- Kertbeny Károly.** Magyarország legrégebb drámairódalma 1550—1575. Nyílt levelek. Az eredeti kéziratból ford. s kiadja a szerző egy barátja. Függelékül Komédia Balassi Menyhért árultatásáról. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 98 l.)
- Kimutatás, Statistikai, a hosszújártú magyar hajókkal 1877. január 1-jétől 1878. december végeig tett utazásokról. Statistica etc. (Fiume. M. kir. tengerészeti hatóság. 4-r. 40 l.)**
- Kisfaludy Károly, Tihámér.** Beszély. (Olesó könyvtár. 55. sz. Franklin-társulat. 8-r. 90 l. ára 30 kr.)
- Kisfaludy-társaság, A, Évlapjai. Új folyam. XIII. kötet. (1877/78.) (Athenaeum. 8-r. 255 l.)**
- Kiss Áron és Öreg János.** Nevelés- és oktatástan. 2-ik kiadás. (Dobrowszky és Franke. 8-r. 188 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Kiss Kálmán.** A mándi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« című műből. Kecskemét. Tóth László nyomd. 8-r. 16 l.)
- Kiss Kálmán.** A nagyszekeresi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« című műből. Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 11 l.)
- Kiss Kálmán.** A porosalmi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« című műből. Kecskemét. Tóth László. 8-r. 16 l.)
- Knöpfler Gyula.** Utasítások és táblázatok a közönségesebb ásványok meghatározására. (Selmecz. Joerges Á. özvegyének nyomdája. 8-r. 53 l.)
- Koós Gábor.** Általános áruisme. Középtanodai s magánhasználatra, valamint kereskedők, iparosok, gazdák számára. A legújabb külföldi s hazai kútfők nyo-

- mán, számos statisztikai adat feldolgozásával. (Debreczen. 8-r. VII, 403 lap. ára 2 frt 50 kr.)
- Korizmiés László.** Választóihoz. Budapest. 1878. július 8-án. (Herz János nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Korn F. A.** A magyarok legújabb története. Az 1849-ki orosz inváziótól napjainkig. IV. rész. A török rokonszenv s az orosz-ellenes érzület Magyarországnban. Kossuth Lajosnak erre vonatkozó nevezetes leveleivel. I. füz. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. 48 l. ára 50 kr.)
- Korona.** A magyar, területén lévő állami és vasuti távirdák statistikája az 1877-ik évről. (A Földmiv. ipar- és keresk. m. kir. ministerium. 4-r. 86 l.)
- Kótai Lajos.** Alkalmi imák 8—14 éves h. hitv. növendékek számára. 2. kiad. (Szatmár. Rosenberg S. 16-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Kótai Lajos.** Általános földrajz rövid kivonatban az V. és VI. elemi osztály használatára. (Szatmár. Rosenberg S. k. 8-r. 56 l. ára félkemény köt. 30 kr.)
- Kótai Lajos.** A magyar-királyság és osztr.-császárság rövid földirata elemi és népiskolák használatára, tekintettel a tiszántuli ref. egyházkerület által kiadott tantervre és a magyar-királyság újabb területi beosztására. 2-ik jav. kiadás. (Szatmár. Rosenberg S. 8-r. 62 l. ára 30 kr.)
- Kovács Albert.** A dunamelléki ref. egyházkerület népiskoláinak tanterve. (Franklin-társulat. 8-r. 24 l.)
- Kovács Albert.** A dunamelléki ref. középiskolák igazgatására vonatkozó szabályok. (Franklin-társ. 8-r. 23 l. ára 10 kr.)
- Kovács Albert.** Iskolai törvény a budapesti ref. theol. tanintézetben. (Franklin-társulat. 8-r. 11 l.)
- Kovács József.** (Vasvári.) A budapesti kerepes-úti temető térképe. (Ifj. Nagel Ottó. ára 30 kr., összehajtv. zsebalakban kötve 50 kr.)
- Kovács Lajos.** Számtani gyakorlókönyv. 2—5. füz. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 40, 32, 32, 45 l. ára füzetenkint 15 kr.)
- Kozma Gyula.** Magyarország összehasonlító statistikája. Polgári iskolák és képezdek számára. (Tetty N. és társa. n. 8-r. VIII, 114 l. ára 96 kr.)
- Könyvesház,** Magyar. 44—52. szám. (V. foly. 4—10. VI. foly. 1—2. szám. L. Tóth Ede, Abafi Lajos.)
- Könyvkiadó-társulat,** A magyar orvosi, könyvtára. XXXII. kötet. (L. Förster R.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerkeszti Abafi Lajos, 2—8. szám. (L. Kazinczy Ferencz, Dayka Gábor, Mikes Kelemen.)
- Könyvtár,** Olesó. 50—58. szám. (L. Flegler Sándor, Gvadányi József, Plouvier Ede, Feuillet Oktáv, Kazinczy Ferencz, Tolstoj L. N., Kisfaludy Károly, Sziglieti Ede, Vasiliadis Sz. N.)
- Könyvtár,** Történelmi. 47—59. füzet. (L. Lázár Gyula, Áldor Imre, Vértesi Arn.)
- Közlemények,** Mathemat. és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Szerk. Szabó József. XV. köt. 3. szám. (L. Ortway Tivadar.)
- Közlemények,** Nyelvtudományi. Szerk. Hunfalvy Pál. XIV. kötet. 1—2. füzet. (Akadémia. 8-r. 1—320 l.)
- Krátky János.** Szózat. Népszerű politikai röpirat arcképekkel. (Aigner Lajos. 8-r. 69 l. ára 50 kr.)

- Kresméry Ath. Szilveszter.** A világtörténelem legújabb kora 1770—1871. (Zilahy Sámuel. 8-r. 299 l. ára 2 frt.)
- Kristóffy József.** A falu bolondja. Regény a népeletből. (Arad. Szerző. 8-r. 260 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Krisz Ferencz.** Szerkesztő sikkértan a középiskolák számára. II. rész. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 76 l. XII. táblával. ára 1 frt 60 kr.)
- Kruspér István.** Egy új mérlegrendszer. (Értekezések a mathemat. tudományok köréből. VI. köt. 6. szám. Akadémia. 8-r. 20 l. egy táblával, ára 20 kr.)
- Kurz Sámuel.** Budapest és környékének helyrajza, népiskolai használatra. (Kókai Lajos. Szinnyomatban 1 lapon ára 20 kr.)
- Kuttner Sándor.** Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 22-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 56 l. és 1 térkép. ára 30 kr.)
- Ugyanaz.** Magyar-német kiadás. 18-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 104 l. és 1 térkép. ára 40 kr.)
- Kuttner Sándor.** Első oktatás a természetrajzban ismétlési kérdésekkel. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 5-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 76 l. 55 ábrával. ára 36 kr.)
- Kuttner Sándor.** Kis természettan nép- és leányiskolák számára. Átdolg. és sajtó alá készítette Mayer Miksa. 3-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 50 l. 33 ábrával. ára 30 kr.)
- Kürez Antal.** Alighieri Dante és kora. (Mutatvány »A ker. költészet története« cz. munkából. Külön lenyomat a budapesti kir. kath. főgymn. 1876/7. és 1877/8. évi értesítőiből.) (Ifj. Nagel Ottó. n. 8-r. II, 69 l. ára 60 kr.)
- Lakits Vendel és Neiger Sándor.** Földrajz a fővárosi elemi népiskolák III—VI. oszt. számára. Budapest környéke és Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye. A ministeri tanterv alapján s a főváros viszonyaira való tekintettel. (Zilahy Sámuel. 8-r. 47, 56, 95, 55 l. ára 20, 24, 30, 24 kr.)
- Lakits Vendel és Neiger Sándor.** Földrajz a népiskolák III. és IV. oszt. számára. A ministeri tanterv alapján s a nagyobb városok viszonyaira való tekintettel. 3-ik jav. s átdolg. kiad. (Zilahy Sámuel, 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Laky Dániel.** Népiskolai Földrajz. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 96 l. ára 30 kr.)
- Laky Demeter.** Irály- és verstan. Gymnasiumi használatra. (Eggenberger. 8-r. 157 l. ára 90 kr.)
- Lázár Gyula.** A régi Egyiptom története. (Tört. könyvtár. 47. szám. Franklin-társulat. 8-r. 135 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Gusztáv Adolf egy hős a trónon. (Tört. könyvtár. 54. sz. Franklin-társulat. 8-r. 120 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** India története. (Tört. könyvtár. 49. szám. Franklin-társulat. 8-r. 123 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Jeanne D'Are az orleansi szűz története. (Tört. könyvtár. 57. sz. Franklin-társ. 8-r. 111 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** II. Katalin czárnő élete. (Tört. könyvtár. 56. sz. Franklin-társulat, 8-r. 123 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Kyros és a régi persák története. (Tört. könyvtár. 50. sz. Franklin-társulat. 8-r. 120 l. ára 40 kr.)

- Lázár Gyula.** Lykurgos és Solon. (Tört. könyvtár. 56. szám. Franklin-társulat. 8-r. 125 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Phoenikia története. (Tört. könyvtár. 51. sz. Franklin-társulat. 8-r. 116 l. ára 40 kr.)
- Legouvé Ernest.** Atya és fiu a 19-ik században. Ford. Feleki József. I—II. köt. (Kis nemzeti Muzeum. 42—43. sz. Franklin-társ. 8-r. 279, 285 l. Egy-egy kötet füzve ára 50 kr.)
- Lévay István.** A magy. nemzeti irodalom kézikönyve műfajok szerint csoportosítva. A középiskolák felső osztályai számára. I. rész. Irodalmi szemelvények. II. rész. Irodalomtörténet. (Eperjes. Rosenberg S. n. 8-r. VIII, 357, VIII, 80 l.)
- Lipp Vilmos.** A vas megyei régészeti egyesület évi jelentése. 1878. VI. évfolyam. (Szombathely. Bertalanffy nyomdája. 8-r. 82 l.)
- Liszky Gusztáv.** Bányatan. K. bányásziskolák számára. (Selmecz. M. k. Pénzügyministerium. 8-r. 367 l. 21 nyomatu külön füzött táblával. ára 3 frt 30 kr.)
- Losoncy József.** A lélek keletkezése és működése. (Wodianer nyomdája. 8-r. 114 l. ára 25 kr.)
- Lovesányi Alajos Gyula.** Európa összehasonlító földrajza különös tekintettel Magyarországra. I. rész. Európa általában és Magyarország. (Lauffer Vilmos. 8-r. IV, 140 l. ára 75 kr.)
- Lubrich Ágost.** Neveléstudomány. Műveltebb közönség számára. 3-dik kiadás. 4 köt. (Tetty Nándor s társa. 8-r. 404, 622, 512 s 500 l. ára 10 frt.)
- Lutter Nándor.** Közönséges számtan az új tanterv szerint a középtanodák használatára. 6-ik kiadás. I. füzet. Az első oszt. számára. II. füzet. A második oszt. számára. III. füzet. A harmadik oszt. számára. (Franklin-társ. n. 8-r. 136, 80 és 100 l. ára 80, 55 és 65 kr.)
- Lutter Nándor.** Számtani példatár a népiskolák számára. 4. kiad. II—III. oszt. számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 52, 47 l. ára 15. 20 kr.)
- Lükken Henrik.** Az emberi nem származási okmánya vagyis a mózesi teremtéstörténet. Ford. a budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. (Tetty Nándor s társa. n. 8-r. XII, 153 l. ára 1 frt.)
- Mackenzie Wallace.** Russia. Az orosz birodalom ismertetése. Angolból ford. Szentkirályi Mórész. I—II. kötet. (Franklin-társ. 8-r. 395, 392 l. A két kötet ára 4 frt.)
- Madárház, A, és lakói a budapesti állatkertben.** (Fanda József nyomdája. 8-r. 15 l. ára 4 kr.)
- Maislis Mór.** Igazságügyi útmutató vagyis az 1848—1877. év végeig hozott összes magyar törvények és az 1867, —1877. év végeig kibocsátott igazságügyi rendeletek betűsoros tárgymutatója. (Aigner L. 12-r. VII, 128 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Major Endre.** A Methyamin és Aethylaminnak phosphorsavas és arzénsavas magnesiumnal képezett kettős sóiról. Értekezés, melyet a budapesti kir. m. tudom. egyetem böles. karához a bölesészettudori fokozat elnyerése végett benyújtott. (Egyetemi nyomda. 8-r. 16 l.)
- Major Pál.** Mosonmegye monographiája. I. füzet. (M.-Óvár. Mosonmegye közönsége. 8-r. IV, 196 l.)
- Mangold Lajos.** Világtörténelem. II. kötet. (Franklin-társulat. 8-r. 253 l. ára 1 frt 50 kr.)

- Márgai Károly.** Német gyakorló-könyv a min. új tantervhez alkalmazva. A középiskolák alsó osztályai számára. (Franklin-társ. 8-r. IV, 127 l. ára 60 kr.)
- Marino Sanuto** Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai. Közli Wenzel Gusztáv. III. kötet. (Magy. Tört. Tár. XXV. kötet. Akadémia. 8-r. 325 l. ára 80 kr.)
- Mauritz Rezső.** Közönséges számtan. I. füzet. A középtanodák I. osztálya, valamint a polg. és felsőbb népiskolák számára. 3. kiadás. (Aigner L. 8-r. 90 l.)
- Mayer Miksa.** A magyarok történelme nép- és polg. isk. tanulók számára. 4-ik jav. kiadás. (Zilahy S. 8-r. 95 l. ára kötve 30 kr.)
- Meltzl Oszkár.** Az erdélyi szászok állása Magyarországon. (Nagyszében. Schmiedicke Ágoston. 8-r. 67 l.)
- Merle D'Aubigné.** Emlékbeszéd Kálvin felett. Tartotta Genfben. Francziából ford. s történeti bevezetéssel ellátta Balogh Ferencz. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. n. 8-r. 63 l. ára 40 kr.)
- Mészáros Károly.** Nemzeti kürt VI énekben. (»Magyar Hírlap« nyomdája. 8-r. 15 l. ára 10 kr.)
- Mihók Sándor.** Magyar Compass. 1878. Pénzügyi és közgazdászati évkönyv. VI. évf. Magyar-, horvát- és tótországi részvénytársulatok és szövetkezetek számára. (Tetty Nándor s társa. n. 8-r. XXXII, 411 l. ára kemény kötésben 3 frt 60 kr.)
- Mikes Kelemen.** Mulatságos napok. 1—2. füzet. (Nemzeti könyvtár. 2., 6. füzet. Aigner L. 8-r. 1—176 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Močnik Ferencz.** Betűszámtan (algebra) felső gymnásiumok és reáliskolák számára. Ford. Arenstein József. 7-ik kiadás, a 8-ik eredeti kiadás után fordítva. I. füzet. (Lampel R. n. 8-r. 1—8 iv. ára a teljes műnek 1 frt 40 kr.)
- Močnik Ferencz.** Mértani nézlettan. Algymnásiumi és reáliskolai használatra M. F. után Szabóky Adolf. 15-ik, német tantételekkel bővített a szerző által egyedül jogosított magy. kiadás. I. füz. 1. és 2. osztályra. (Lampel Róbert. n. 8-r. IV, 104 l. 126, a szöveg közé nyomott fametszettel. ára 80 kr.)
- Močnik Ferencz.** Számítástan. (Arithmetika.) Alsó gymnásiumok és reáltanodák számára. Ford. Szász Károly. 7-ik, a hazai viszonyokhoz alkalmazott magyar kiad. 2-ik rész. A harmadik és negyedik osztály számára. (Franklin-társulat. 8-r. 158 l. ára 50 kr.)
- Močnik Ferencz.** Számtan és algebra a gymnásiumok és reáltanodák felső oszt. használatára. Az új tanterv tekintetbevételével M. F. után Klamarik János. 3-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. 324 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Močnik Ferencz.** Számtan középtanodák számára. A 23-ik átdolg. eredeti kiadás után kül. tekintettel a méterrendszerre Szabóky Adolf által. 10-ik kiad. I. rész. 1. és II. osztály számára. 1. füzet. (Lampel R. n. 8-r. 1—7 iv. ára a teljes I. résznek 90 kr.)
- Moller Ede.** Ilosvai Péter és Arany János. I. füzet. (Grimm és Horoviez. 8-r. II, 26 l. ára 50 kr.)
- Monumenta Hungariae historiae.** (L. Magyar Történelmi Emlékek.)
- Múzeum,** Kis nemzeti. 42 - 43. sz. (L. Legouvé Ernest.)
- Múzeum-egylet,** Az Erdélyi, Évkönyvei. Új foly. Szerk. Finály Henrik. II. köt. 9—10. sz. (L. Török Aurél, Unger Géza.)

- Nagy Ferencz.** A kereskedelmi társaságok jogi természete különös tekintettel a főbb európai törvényhozásokra. Különlenyomat a »Magyar Igazságügy« IX. kötetéből. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. IV, 155 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Nagy Imre.** Anjoukori Okmánytár. 1. kötet. (L. Magyar Történelmi Emlékek.)
- Nagy József.** Legújabb szegedi népdalok. (Szeged. Traub és társa. 8-r. 244, X. 1.)
- Nagy Lajos.** Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors ésk önnü megtanulására Ahn Ferencz tanmódszere nyomán. I. folyam. (Tetty Nándor és társa. 8-r. 90 l. ára 40 kr.)
- Nedeczky János.** Vezérfonal a mezei gazdasági jogisméhez. (M.-Óvár. Czéh Sándor nyomdája. 8-r. IX, 117 l.)
- Német Károly.** A keresztény vallás elemi tankönyve, prot. iskolák számára. Elméleti rész. 2. kiadás. Gyakorlati rész. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 30, 142 l. ára 20, 60 kr.)
- Némethy Lajos.** Török mecsetek Budán. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 107 l. ára 1 frt.)
- Okmánytár.** Anjoukori. (L. Magyar Történelmi Emlékek.)
- Olvasókör.** A tudomány- és műgyetemi, évkönyve. VI. évfolyam. 1877/8. Összeállította Szokolay Kornél. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 50 l.)
- Ortvay Tivadar.** A magyarországi dunaszigetek alakja és iránya, területnagysága és partmagassági viszonyai. (Mathemat. és természettudományi közlemények. XV. kötet. 3. szám. Akadémia. 8-r. 129 l. hat táblával. ára 60 kr.)
- Ottó Emil.** Magyar-francia nyelvtan. Javítva fordította Rayé Lajos. I. rész. 4-ik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. IV, 200 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Pacor A.** A védtörvény revisiója. (Grill Károly. n. 8-r. II, 62 l. ára 80 kr.)
- Pacor Vilmos.** Harozászat. 1—2. füzet (Grill Károly. n. 8-r. 1—200 l. Teljes mű ára 3 frt.)
- Palásthy Sándor.** Mi az igazság? (Légrády testv. 8-r. 39 l. ára 10 kr.)
- Parragh Gábor.** A borkészítésről és borkezelésről. 3-ik olesó kiad. (Aigner Lajos. 8-r. VII, 304 l. ára 1 frt.)
- Parragh Gábor.** A szőlőművelésről és borkezelésről. 2-ik olesó kiad. (Aigner Lajos. 8-r. IV, 121 l. és 1 tábla. ára 60 kr.)
- Péchy Jenőnek Máté-Szalkán 1878. július 18-án tartott beszámoló beszéde.** (Athenaeum nyomdája. 8-r. 19 l.)
- Perthes Hermann.** Nyelvtani és szószármaztatási szókönyv Kosztká-Perthes latin olvasókönyvéhez a középtanodák II. osztálya számára. Magyaritá Kosztká V. Victor. A hosszú magánhangzókat megjelölte Lövi Gusztáv. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. VIII, 76 l. ára 50 kr.)
- Pesty Frigyes.** A helynevek és a történelem. (Érték. a tört. tudom. köréből. VIII. k. 1. sz. Akadémia. 8-r. 62 l. ára 40 kr.)
- Péterffy István.** Szerelem a hullámokon. Elbeszélés a tengerészéletből. (Tetty Nándor s társa. k. 8-r. 125 l. ára 1 frt)
- Petheő Gyula.** A kagylókról és a gyöngyökről. 42 fametsz. ábrával. (Népszerű természettudom. előadások gyűjteménye. 12. füzet. Kilián Frigyes. 8-r. 208 l. ára 1 frt.)
- Pisko F. J.** Természettan alreáltanodák és algymnasiumok számára. V. kiadása után magyaritva. Franklin-társulat. 8-r. 240 l. ára 1 frt 40 kr.)

- Plouvier Eduárd.** Beszélyek. Francziából ford. Milesz Béla. (Olesó könyvtár 51. sz. Franklin-társulat. 8-r. 124 l. ára 30 kr.)
- Propper N. János.** Phoebos Apollo. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 22 l.)
- Rákóczy II. Ferencz** levéltára. VI. (L. Archivum Rákóczianum. VI.)
- Rakovszky István.** A rászkevei választókerület választóihoz. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 20 l.)
- Rendeletheinek,** A m. k. ministerium. gyűjteménye. 1878. évi folyam. 2. füzet. (Ráth Mór n. 8-r. 65–123 l. ára 40 kr.)
- Rendeletek,** Az italméresi jog gyakorlatáról szóló belügyministeri. (Eggenberger. 8-r. 13 l. ára 20 kr.)
- Rendeletek,** Igazságügyi 1877. (Franklin-társ. n. 8-r. 96 l. ára 50 kr.)
- Révész Imre.** Zsinati teendőink mivolta, rendszere és egymásutánja. (Debreczen. 8-r. 48 l.)
- Ribáry Ferencz.** Magyarország története rövid előadásban, 2-ik jav. kiad. (Franklin-társ. 8-r. 63 l. ára 25 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Magyarország története tekintettel a világtörténelmi főbb eseményekre, a középtanodák alsóbb osztályai számára. II. füz. 3. kiad. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 107 l. ára 50 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Világtörténelem középtanodai és magán használatra. I. rész. 4. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 279 l. ára 1 frt)
- Roder Adolf.** Hazai és általános földleírás kapcsolatban a hazai történelem és alkotmánytannal. 2-ik átdolg. bőv. kiad. (Grimm és Horovitz. 8-r. IV, 146 l. ára 50 kr.)
- Rónay Ferencz.** Nemzeti nevelésünk reformja a szabadelvűség szempontjából. (Münster. Károly nyomdája. 8-r. VIII, 132 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Rónay István.** Hamis ideálok. Egyházi Beszéd 1878. évi augusztus 20-án szent István király ünnepén Budán. (Grill Károly. 8-r. 19 l.)
- Roth Samu.** A gymnasium és reáliskola viszonya egymáshoz és a tervezett középiskolához. (Grill Károly. n. 8-r. 22 l. ára 20 kr.)
- Rózsaági Antal.** Franczia olvasókönyv a középtanodák alsó- és felső osztályai számára. I. és II. rész. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. VII, 183, IV l. ára 1 frt.)
- Ruzsicska Kálmán.** A XIX. századbeli franczia spiritualismus aesthetikai munkássága. (Tettye Nándor s társa. n. 8-r. 64 l. ára 1 frt.)
- Ságh József.** Magyar zenészeti Lexikon. III. füzet. (Buschmann nyomdája. 8-r. 125–197 l. ára 70 kr.)
- Schenzl Guido.** Lehajlás meghatározások Budapesten és Magyarország délkeleti részében. (Értekezések a mathemat. tudományok köréből. VI. köt. 4. szám. Akadémia. 8-r. 25 l. ára 20 kr.)
- Schick Sándor.** A büntetőjog őskora. Adalék a népek lélektanához. (Aigner Lajos. n. 8-r. 264 l. ára 2 frt.)
- Schlatter M. Alfréd.** Zrinyiász a tanulóifjuság részére (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. II, 148 l. ára 70 kr.)
- Schnierer Aladár.** A magyar büntető-törvény magyarázata I. füzet. (Franklin-társulat. 8-r. 96 l. ára 60 kr.)
- Schröder Károly.** Mértani szerkesztéstan. Függetlenül: a Földmérés-tan és hely-

- szinrajzolás elemei. A reáltanodák 4. és 5. osztálya számára. (Lampel. 8-r. 152 l. XII könyomatú táblával ára 2 frt.)
- Schuller Alajos és Wartha Vinceze.** Hőmennyiség-mérések. (Értekezések a természettudományok köréből. VIII. köt. 12. sz. Akadémia. 8-r. 26 l. egy táblával. ára 20 kr.)
- Szegédkönyv,** Irányítási, a magy. kir. postahivatalok használatára. Összeállította a földművelés, ipar- és keresk. m. kir. ministerium postajáratí irodája 1878. aug. 1-én. Instradirungs-Behelf etc. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 258 l.)
- Serák Károly.** Állatkerti kalauz. (Állat- és növényhonosító társaság. 8-r. 39 l. ára 10 kr.)
- Serli Sándor.** Akarjuk nemzetünk bajait gyökeresen gyógyítani? úgy: le a czimzésekkel! (Mohács. Szerző. 8-r. IV, 89 l. ára 55 kr.)
- Simonyi Zsigmond.** A hangátvetésről. Adalék a magyar nyelv hangtanához. (Külön lenyomat a Magyar Nyelvőről. Akadémia. 8-r. 23 l.)
- Sólyom Jenő.** Az irodalom svindlerei. Fény- és árnyképek. (Lenyomat a »Déliaból.« Debreczen. »Déliaból« szerkesztősége. 8-r. 38 l. ára 40 kr.)
- Somhegyi Ferencz.** Egyetemes világtörténet a középtanodák felsőbb osztályai használatára. III. köt. újkor. 6-ik jav. kiad. (Kilián Frigyes. 8-r. 260 l.)
- Somló Sándor.** Költemények. (Szerző. 8-r. 87 l.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 4—10. füzet. (Rautmann. 8-r. 193—640 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Somogyi K.** A magyar korona országaihoz tartozó r. k. papság és szerzetesrendek egyetemes névtára. (Lampel R. 4-r. 576 l.)
- Szabályok,** Távirási, és díjtáblák. Érvényes 1878. augusztus hó 1-jétől. 2. kiadás. (A földművelés, ipar- és keresk. m. kir. ministerium. 8-r. 89 l.)
- Szabó Endre.** A kézimunka tanítása a népiskolában. 2-ik jav. kiad. (Tetty N. s társa. 8-r. 78 l. ára 72 kr.)
- Szabó Ignác.** A Vitkovics ünnep Egerben. A költő születésnapja százados fordulóján augusztus 25-én 1878. Szerk. Sz. J. (Eger. Érsek-lyceumi nyomda. 8-r. 48 l.)
- Szabó János.** (Vári.) A budai Sárosfürdő. 3-ik bőv. kiad. (Kocsi Sánd. 8-r. 33 l.)
- Szabó Jenő.** Nyílt levél Gubodi Sándor úrhoz a nagykőrösi »Közjogi ellenzék« képviselőjelöltjéhez. (Nagy-Körös. Ottinger Ede nyomdája. 8-r. 22 l.)
- Szabó József.** Asványtan a szemléleti s gyakorlati módszer alapján középtanodai alosztályok számára. 2-ik újból átnézett kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 80 l. ára 40 kr.)
- Szabó Károly.** Szilágyi Ferencz emlékezete. (Értekezések a tört. tudományok köréből. VII. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 25 l. ára 20 kr.)
- Szabó Lajos.** 1878. Párisi útmutató. Emléklül a magyarok számára. Kiadja Bátorfi Lajos. (N. Kanizsa. Wajdits József. k. 8-r. 64 l. ára 60 kr.)
- Szalay József.** Városaink a XIII-ik században. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 168 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Szántó Károly.** A szigetek keletkezése és az emberi nem fejlődése rajtok. (Vodjaner nyomdája. 8-r. 74 l.)
- P. Szathmáry Károly.** Utasítás a városi kisednevelő-óvó-intézetek (gyermek-

- vagy Fröbel-féle kertek) és a falusi óvódák (menhelyek) felállítására és szervezése ügyében. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 8 l.)
- Szécskay István.** A növények természetrajza. A polgári iskolák számára. I. rész. (Eggenberger. 8-r. VIII, 103 l. A szöveg közé nyomott több mint 80 képpel. ára 70 kr.)
- Szemák István.** Elméleti s gyakorlati német nyelvtan tanodai és magánhasználatra. II. évf. 3. kiad. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. IV, 242 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Szénássy Sándor.** Latin olvasókönyve. A gymnasium I., II. oszt. számára. IV. kiadás. Átdolg. Elischer József. (Lampel. 8-r. 184 l.)
- Szente József.** Számvetési gyakorlókönyv a népiskolák III–IV. oszt. számára. II–III. rész. (Rosenberg testv. k. 8-r. 50, 47 l. ára mindegyik résznek 20 kr.)
- Szent-István-társulat** évkönyve. 1878. (Házi könyvtár. XXVII. Társul. 8-r. 230 l.)
- Szentkereszty György.** Szőlőépítés, művelés és pinczekezelés. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 168 l. 21 könyom. ábrával. ára 1 frt 50 kr.)
- Szentmiklósi Sámuel Gáborjányi.** Verskoszorú, azaz: legújabb és legszebb válogatott dalok. I. füzet. (Kecskemét. Sziládi Lajos nyomdája. 8-r. VI, 127 l.)
- Szepesi Imre** görög nyelvtana. 7-ik kiad. Teljesen átdolg. Szamosi János. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. 1–12. iv. ára a teljes műnek 1 frt 80 kr.)
- Szepesi Imre** latin alakana. I. rész: Szótan. 13 ik kiad. Átdolg. Budavári József. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. 1–8. iv. A teljes I. rész ára 80 kr.)
- Szigligeti Ede.** Magyar színészek életrajzai. (Olcso könyvtár. 57. sz. Franklin-társulat. n. 8-r. 159 l. ára 40 kr.)
- Szilágyi Gyula.** Pénzügyi törvények és szabályok kézikönyve, a községi jegyzők, különösen községi jegyzői szigorlatra készülők számára, kérdések- és feleletekben. (Arad. Szerző. 8-r. IV, 195 l. ára 1 frt.)
- Szilágyi Sándor.** Egyetemes történet középtanodák. reáliskolák számára. I. füzet. 3. kiadás. (Pfeifer. 8 r. 176 l. ára 80 kr.)
- Szinház,** A nemzeti, könyvtára. 119. füzet. (L. Grillparzer Ferencz.)
- Szinnyei József és Dr. Szinnyei József.** Bibliotheca hungarica historiae naturalis et Matheseos. Magyarország természettudományi és matematikai könyvszete 1472–1875. Száz arannyal jutalm. pályamű. (K. m. természettudom. társulat. n. 8-r. VIII, 1008 l. kéthasábon. ára 4 frt.)
- Szombathy Ignác.** Dacia meghódítása és a traján-oszlop képei. Az 1874-ben bevégzett photo-typographiai képgyűjtemény szerint. Egy palaeographiai függelékkel és egy gót kézirat hű másának melléklésével. (Győr. Czéh Sándor nyomdája. 8-r. 64 l. ára 60 kr.)
- Szózat** a népbolondítókhöz és a néphez. (Anti-Syllabus.) Közli K. . . . B. G. (»Munkás-Heti-Krónika« nyomdája, 8-r. 7 l.)
- Szulik József.** Rövid világtörténelem. Tanítóképző intézetek, polgári és felsőbb népiskolák használatára. 2-ik kiadás. (Tettyey N. s társa. k. 8-r. 160 l. ára kötve 88 kr.)
- Takács István.** Hazai váltójog az új váltótörvény (1876. XXVII. törvényezikk) alapján számos váltó-mintával kísérve. 2-ik kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. VIII, 236 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Tár,** Magyar történelmi. XXV. kötet. (L. Marino Sanuto.)

- Tátra-Füred.** (Schmecks.) Éghajlati gyógyhely és vizgyógyintézet. („Magyar Hirlap” nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Thaine H.** A művészet philosophiája. A 2-ik kiad. után ford. Szana Tamás. (Grimm és Horovitz. 8-r. IV, 119 l. ára 1 frt.)
- Thaly Kálmán.** (Archivum Rákócziánium. I. osztály. VI. kötet)
- Tisza Debreczenben.** Iria egy a régi Deákpártból. (Wodianer F. 8-r. 8 l. ára 10 kr.)
- Tisza Kálmán.** Válaszul a habarekkorszak Kákay-jának egy elfogulatlantól. (athenaeum nyomdája. 8-r. 71 l. ára 60 kr.)
- Tollin Henrik.** Servét Mihály jellemrajza. Ford., előszavával s itt-ott jegyzetekkel kísérte Simén Domonkos. (Kolozsvár. Stein János. n. 8-r. VI, 34 l. ára 50 kr.)
- Tolstoj L. N.** Családi boldogság. Beszély. Oroszból ford. Szentkirályi Albert. (Olesó könyvtár. 54. sz. Franklin-társ. 8-r. 142 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede.** A falu rossza. (Magyar Könyvesház. 44–45. sz. Aigner Lajos. 16-r. II, 102 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede.** A kintornás család. (Magyar Könyvesház. 51–52. sz. Aigner Lajos. 16-r. II, 92 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede.** A tolonc. (Magyar Könyvesház. 46–47. sz. Aigner Lajos. 16-r. II, 89 l. ára 40 kr.)
- Tóth Ede** művei. II. kötet. A kintornás család. A költő szerelme. Zrinyi Péter. (Aigner Lajos. k. 8-r. IV, 210 l.)
- Tóth Mike J.** A magyar síkság jövője. (Aigner Lajos. n. 8-r. 23 l. ára 30 kr.)
- Tóth Sámuel.** A magyarországi reformált egyház 1877. november 15–17. napjain Budapesten tartott egyetemes konventjében a zsinati előmunkálatok elkészítése végett megválasztott nagy bizottság munkálatai. (Debreczen. Város nyomdája. 8-r. 36 l.)
- Tóth Sámuel.** A magyar ref. egyház szervezetére és megállapítandó rendszabályokra vonatkozó tervjavaslat. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 191 l. ára 60 kr.)
- Török Aurél.** Az élő állomány. (Bioplasma) I. rész. Az élő állomány eszméjének fejlődéstörténete. Biológiai tanulmány. (Az Erd. Múzeum-egylet évkönyvei. Új folyam. II. kötet. 9. szám. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 399–432 l. ára 35 kr.)
- Törvénycikkek,** 1878. évi országgyűlési. I. füzet. (Pfeifer Nándor. 16-r. II, 216 l. ára 80 kr.)
- Törvénycikkek,** 1878. évi országgyűlési. I–II. füzet. I–XXIX. (Ráth Mór. n. 8-r. 120 l. ára 80 kr.; 121–368 l. ára 1 frt 50 kr.) Ugyanez, zsebkiadásban. 232 l. ára 80 kr.)
- Törvények gyűjteménye.** Az 1878-ik évi. I. füzet. I–XIV. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. vagy 16-r. 140 vagy 216 l. ára 80 kr.)
- Törvényezikk,** 1878-ik évi XXV. Az osztrák-magyar bank létesítéséről és szabaldalmáról. (Ráth Mór. n. 8-r. IV, 51 l. ára 50 kr.)
- Törvényezikk,** Az 1878. évi V. A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről. Betűrendes tárgymutatóval. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. vagy 16-r. II, 131 l. vagy II, 212 l. ára 80 kr., kötve 1 frt.)
- Törvényezikk** a cukoradóról, 1878. évi XXIII. — 1878. évi XXIV. törvényeikk a szeszadóról. (Ráth Mór. n. 8-r. IV, 68 l. ára 50 kr.)

- Törvényczikk** a szeszadóról (1878. évi XXIV. t. cz.) és az 1878. évi XXIII. t. cz. a cukoradóról. (Eggenberger. 8-r. 88 l. ára 0 kr.)
- Törvényczikk**, 1878. évi XX. A magyar korona országai és ő Felsőége többi királyságai és országai között kötött vám- és kereskedelmi szövetségről. 1878. évi XXI. törvényczikk az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról. (Ráth Mór. n. 8-r. II, 70 l. ára 60 kr.)
- Tretau F. V.** Elemi rajziskola. Rövid utmutatás a népiskolai szabadkézi rajz oktatásához. Az eredeti 6-ik kiad. után. (Tetty N. s társa. n. 8-r. XX, 66 l. ára 1 frt.)
- Tudomány-egyetem.** A budapesti kir. magyar, könyvtárának czimjegyzéke. II. 1877-dik évi gyarapodás. (Egyetemi nyomda. 8-r. 127 l.)
- Udvarhelyi Gyula.** A magyar írásmód. Az írásmű szerkesztésének és előadásának általános szabályai. Polgári iskolák számára és magánhasználatra. I. füzet. (Tetty N. és társa. n. 8-r. VI, 80 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Unger Géza.** Jelentéstétel a m. kir. tudomány-egyetem bőr- és bújasenyvi kórodájának 1877. tanév alatti működéséről. (Az Erd. Múzeumegylet évkönyvei. Új folyam. II. kötet 10. szám. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 433—519 l. ára 90 kr.)
- Vadnai Károly.** A rossz szomszéd. Regény. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 136 l. ára 1 frt.)
- Váraday Gábor** beszéde Técsőn 1878. aug. 8. napján választóihoz. (Pesti könyvnyomda-részvénytárs. 8-r. 17 l.)
- Váró Ferencz.** Humán tárgyak tanítása a reáliskola I. osztályában. (Székelyudvarhely. Becek Dániel nyomdája. 8-r. XXVIII l. ára 20 kr.)
- Vasiliadis Sz. N.** Galatea. Dráma. Új görögből ford. Kállay Béni. (Olesó könyvtár. 58. sz. Franklin-társ. 8-r. 69 l. ára 20 kr.)
- Vass Mátyás.** Népiskolai olvasókönyv a leányiskolák I. osztálya számára. (Szeged. Várnai L. k. 8-r. 144 l. ára 30 kr.)
- Vellentszény Mór.** A bölesészet jelentősége a jelenkorban és a jövőben. (Kókay Lajos. 8-r. 32 l. ára 30 kr.)
- Verne Gyula.** Servadac Hector kalandos utazása a naprendszeren át. Átdolgozta Szász Károly. (Franklin-társ. 8-r. 264 l. ára 2 frt.)
- Vértesi Arnold.** Fényes házasság. Regény a magyar társadalmi életből. (Athen. k. 8-r. 298 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Vértesi Arnold.** III. Napoleon élete. (Tört. könyvtár. 55. sz. Franklin-társ. 8-r. 110 l. ára 40 kr.)
- Vida Aladár és Lévy István.** Görög-magyar szótár. Etymologiai csoportok szerint rendezve. Főgymnásiumok használatára. (Lampel Róbert. 8-r. V, 242 l. ára 1 frt 80 kr. köve 2 frt.)
- Viola.** Visszaemlékezések. Korrajz az 1860—61. időszakról. (Tetty Nándor s társa. 8-r. VIII, 183 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Virchow Rudolf.** A tudomány szabadsága a modern államban. Ford. Bakody Árpád. (Grill Károly. 8-r. 28 l. ára 50 kr.)
- Virter Károly.** Az Alpsek között. Utirajzok. A szerző tulajdona. (Aigner Lajos k. 8-r. 248 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Vitkovics ünnep**, A, Egerben. (L. Szabó Ign.)

- Volgai Uznu.** Miért mentünk Boszniába és Herezegovinába? (Aigner Lajos. n. 8-r. ára 80 kr.)
- Vörös Sándor.** A mezői gazdaságtan rövid foglalata. (Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8-r. IV, 122 l. ára 1 frt.)
- Wagner Lajos.** Safarik élete s művei. Külön lenyomat az »Egyetemes philologiai közlöny« 1878. évi VI. számából. (Weismann testvérek. 8-r. 48 l.)
- Walla Ferencz.** Az általánosított Fermát-féle congruentiának $X^{\varphi}(M) = 1 \pmod{M}$ algebraikus megoldása. (Kilián Frigyes. n. 8-r. 44 l. ára 60 kr.)
- Weiss J.** Kivonata »az elgyengült férfierő, annak soknemű okai és gyógyítása« cz. műnek. (Szerző. 8-r. 16 l. 17 fametszvényvel.)
- Weisz Béla.** Bevezetés a gazdaságtörténetbe. (Ráth M. n. 8-r. 70 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** A »Servitus fumi immittendi« hazai jogunk rendszerében. Tanulmány az összehasonlító jog szempontjából. (Érték. a társad. tudom. köréből. V. köt. 4. sz. Akadémia. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz. Négy egykoru püspök a bethlenfalvi Thurzó családból 1497—1540. (Értekezések a tört. tudományok köréből. VII. köt. 9. sz. Akadémia. 8-r. 63 l. ára 40 kr.)
- Wirth Keresztély.** A nyelv eredetének kérdése, összefüggésben az emberi és állati lélek közötti különbség kérdésével. Ford. Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8-r. VI, 72 l. ára 1 frt.)
- Zádori Ev. János.** A Jézus szíve ájtatosságának története, mivolta, hittani alapja. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. nyomdája. 8-r. 532 l.)
- Zelizy Dániel.** Megemlékezés Kátai Gábor felett. (Debreczen. A debr. orvostgyógyyszerész egyesület. 8-r. 41 l.)
- Zichy Antal.** Lessing. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VII. köt. 3. szám. Akadémia. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Zlinszky Imre.** A magyar magánjog mai érvényében, különös tekintettel a gyakorlati igényekre. I. füzet. A magy. magánjog általános része. (Franklin-társ. n. 8-r. 144 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Zollner-Talabér.** A kath. kereszténység az ő szent cselekményeiben, időiben és helyiségekben. I. egyházi évfolyam. 7. füzet. II. évfolyam. 1—2. füzet. (Tettye Nándor és társa. n. 8-r. 449—527 l. és 1—240 l. ára a füzetnek 1 frt.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Bedő Albert.** Die wirthschaftliche und commercielle Beschreibung der kgl. ungarischen Staatsforste. Im Auftrage des kgl. ung. Finanzministers. (Magy. kir. pénzügyministerium. n. 8-r. 211 l. egy térképpel.)
- Berger I.** Lehrbuch der einfachen und doppelten Buchhaltung. Für Handelsschulen sowie für angehende Geschäftsleute. (Pozsony és Lipcse. Heckenast Gusztáv. 8-r. VIII, 260 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Dallos I.** Practischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der ung. Sprache. Nach F. Ahn's Lehrmethode. I. Th. 52. verm. Aufl. (Lampel Róbert. 8-r. 144 l. ára 36 kr. kötve 44 kr.)
- Deil Eugen.** Novellenkranz. I. Mira. Erinnerungen einer Verlassenen. (Kassa. Maurer Adolf. k. 8-r. IV, 34 l. ára 40 kr.)
- Deutsch Emanuel.** Rede am Geburtstage Sr. Maj. des Königs Franz Josef des I. am 18. August 1878. im hies. isr. Cultustempel. (Grünhut és Ottó testv. nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Felsmann Josef.** Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ung. Anmerkungen. II. Th. 4-te verm. Aufl. (Lampel R. 8-r. 182 l. ára 80 kr.)
- Felsmann Josef.** Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. III. Th. 3. Aufl. (Lampel Róbert. 8-r. 1—9. iv. A teljes mű ára 90 kr.)
- Gesetzartikel, XXIII.** vom Jahre 1878. Ueber die Zuckersteuer. XXIV. Gesetzartikel vom Jahre 1878. Ueber die Brantweinsteuer. (Ráth Mór. 8-r. 72 l. ára 80 kr.)
- Hahnenkampf Josef.** Praktisches deutsches Sprachbuch mit sehr vielen Beispielen und Übungsaufgaben zur Wort- und Satzlehre für die oberen Klassen der Volksschule und die unteren Klassen höherer Lehranstalten, wie auch für den Selbstunterricht. (Sopron. Schwarz Károly. 8-r. XIV és 192 l. ára füzve 60 kr. felkeménykötésben 70 kr.)
- Hantken Max.** Die Kohlenflöze und der Kohlenbergbau in den Ländern der ungarischen Krone. (Kilián Frigyes. 8-r. 354 l. ára 5 frt.)
- Herbich Franz.** Das Széklerland mit Berücksichtigung der angrenzenden Landestheile. (Mittheilungen aus dem Jahrbuche der k. ung. geologischen Anstalt. V. Band. 2. Heft. Kilián Frigyes. 8-r. 363 l. ára 8 frt.)
- Hunfalvy Paul.** Rumänische Geschichtschreibung und Sprachwissenschaft. (Sep.-Abdruck aus den »Literarischen Berichten aus Ungarn.« Herausg. v. P. Hunfalvy. II. Bd. 3. Heft. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 52 l.)
- Istóczy, Hat,** der Judenfresser Recht oder Unrecht? (Bartalisz nyom. 8-r. 16 l.)
- Jónás János.** Deutsches Sprach- und Lesebuch. Német nyelvi tan- és olvasókönyv. II. rész. A középiskolák alsó oszt. számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 140 l. ára 70 kr.)

- Korn P. A.** Die Sympathien für die Türken und die Antipathien gegen die Russen in Ungarn. Nebst den hierauf bezüglichen denkwürdigen Briefen von Ludwig Kossuth. 1—4. Heft. (Magyar-Ovár. Czéh Sándor. 8-r. 1—186 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Landesgesetze** des Jahres 1878. II. Heft. XV—XXIX. (Ráth Mór. n. 8-r. 137—392 l. ára 2 frt.)
- Lenhossék Joseph.** Die künstlichen Schädelverbildungen im Allgemeinen und zwei künstlich verbildete Makrocephale Schädel aus Ungarn. Sowie ein Schädel aus der Barbarenzeit Ungarns. (Egyetemi nyomda. 4-r. VIII, 138 l. 3 táblával és a szövegben 16 ábr.)
- Masch A.** Ueber Züchtung und Ernährung der landwirthschaftlichen Nutzhierse in Allgemeinen. (Pozsony. Wigand C. F. 8-r. 55 l.)
- Mayerberger Carl.** Lehrbuch der musikalischen Harmonik, in gemeinverständlich Darstellung für höhere Musikschulen und Lehrerseminarien, sowie zum Selbstunterrichte I. Th. Die diatonische Harmonik in Dur. (Pozsony. Heckenast Gusztáv. 8-r. VIII, 385 l. ára 3 frt.)
- Meltzl Oszkár.** Die Stellung der Siebenbürger Sachsen in Ungarn. (Nagyszében. Schmiediecke A. 8-r. 72 l.)
- Nancsits Lazar.** Kampf und Sieg. Socialpolitischer Roman in zwei Theilen. Aus dem serbischen Manuskripte übersetzt von Radenko Zagorčić. I. Theil. (Temesvár. Szerző. 8 r. 72 l.)
- Nendtvich Karl Max.** Die Thermen v. Stuben in geschichtlicher chemischer und therapeutischer Beziehung. (Egyetemi nyomda. 4-r. 14 l.)
- Ney Franz.** Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache. Nach Ollendorff's neuer Methode. 20-te durchges. Aufl. (Lampel Róbert. 8-r. 1—12. iv. Az egész mű ára 1 frt 80 kr.)
- Paláthy Alexander.** Wer hat Recht. (Légrády testvérek nyomdája 8-r. 40 l.)
- Pelech Johann E.** Das Stracenaer Thal und die Dobschauer Eishöhle. Aus dem Ungarischen des Samuel Klein. Separat-Abdruck aus dem V. Jahrbuche des ung. Karpathen-Vereines. Mit 6 Abbildungen. (Ráth M. 8-r. 35 l. ára 50 kr.)
- Rakovszky Stefan.** An die Wähler des Ráczeveer Wahl-Bezirktes. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 22 l.)
- Rozsnyay Mathias.** Studien über die qualitative und quantitative chemische Analyse der China-Alcaloide mit Hilfe des Mikroskops und Polarisators. Uebers. aus dem Ungarischen Originale. (Arad. Ungerleider és Hatos nyomdája. 8-r. 45 l. ára 60 kr.)
- Rösch Friedrich.** Die Feuerwehr in kleineren Städten, Dörfern und Puszten. (Sopron. Schwarz Károly. 8-r. 40 l. és 2 képpel. ára 60 kr.)
- Schwicker J. H.** Die ungarischen Schulgesetze und Verordnungen. II. Supplement. (Lauffer V. 12-r. VI, 81 l. ára 30 kr.)
- Seidel Paul.** Die bürgerlichen Rechte und Pflichten. In kurzgefasster Darstellung für Volksschulen. 3-te Aufl. (Aigner Lajos. 8-r. 32 l. ára 24 kr.)
- Stekler S.** Die Mosaide. Ein biblisches Epos in 14 Gesängen. (Baja. Szerző. 8-r. 64 l.)

- Stettner Julius.** Uebungsbuch zur Erlernung der ungarischen Sprache. Für Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache. I. Theil. (Szombathely. k. 8-r. 43 l. ára 25 kr.)
- Strafgesetzbuch,** Das ungarische, über Verbrechen und Vergehen. (G. A. V. vom Jahre 1878) Aus dem Ungarischen übersetzt von G. Steinbach. (Magy. kir. Igazságügyministerium. 8-r. VII, 119 l.)
- Strafgesetzbuch,** Das ungarische, über Verbrechen und Vergehen. (Ráth Mór. 8-r. 122 l. ára 90 kr., kötve 1 frt 20 kr.)
- Székely Barth.** Der Unterricht im figuralen Zeichnen an der kön. ung. Landes-Zeichenschule und Zeichenlehrer-Präparandie in Budapest. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Tátra-Füred.** (Schmecks.) Klimatischer Kurort und Wasserheilstalt (Magyar Hirlap nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Telegraphen-Ordnung** und Tarife. Giltig vom 1. August 1878. 2. Auflage. (A földmívelés, ipar és keresk. m. kir. ministerium. 8-r. 92 l.)
- Trauschenfels Emil.** Rechenschafts-Bericht im Juli 1878. (Brassó. Gött János nyomdája. 32 l.)
- Troll-Borostyáni Irma.** Die Mission unseres Jahrhunderts. Eine Studie über die Frauenfrage. (Pozsony és Lipse. Heckenast Gusztáv. 8-r. 168 l.)
- Volksbibliothek,** Jüdische. Redigirt von Julius Spitz. I. Heft. (Burián Mór nyomdája. 8-r. 30 l. ára 10 kr.)
- Weber Rudolf.** Deutsche Dichtungen. Für Schule und Haus gesammelt. (Kókai Lajos. 8-r. X, 322 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Weisz.** Die Prostitutionsfrage in Budapest (Burián Mór. 8-r. 23 l. ára 20 kr.)
- Weisz B.** Einleitung in die Wirthschaftsgeschichte. (Ráth Mór. n. 8-r. 77 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Zimmermann Ferencz.** Über die Herausgabe von Urkunden. (N.-Szeben. Closius örökösei nyomdája. 8-r. 21 l.)
- Budaváry Jos.** Ad jubilaem Cyrilli Horváth, quum die 6. mensis Augusti 1878. exacto quinquagesimo sacerdotii anno sacris secundo primis felix operaretur. (Nyitra. Özv. Neugebauer Anna nyomdája. 2-r. 6 l.)
- Fraknói Guilelmus.** Joannis Vitéz de Zredna Orationes in causa expeditionis contra Tureas habitae item Aeneae Sylvii Epistolae ad eundem exartatae. 1453–1457. E Bibliothecis dresdensi, florentina, mellicensi, monacensi et vindobonensi collegit et edidit. (Szerző. 2-r. 47 l.)
- Kunn Géza comes.** Laenigmatu eumanica. Ex codice eumanico bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum. Versione et notis criticis illustravit. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 16 l.)
- Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium.** Pars. I. vol. 2. (Zágráb. Hartman Lipót. 8-r. XVIII, 336 l. ára 3 frt.)
- Cert ho vzal.** S uhorskej reči preložil Ján Janda. (Spisy pre lud. 1. Nyitra. 8-r. Nyitram. néptanítói egyeslet. 8 l.)
- Historie Biblicke pro skoly ewanjelické.** 3. wydáni. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 164 l. ára 20 kr.)

- Jesika, Jak se, po nejprv modlila aneb kavárna na ulici.** Z němčiny přeložil V. H. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 41 l.)
- Rád cirkevní v dištriktu ev. a. v. preddunajském.** (Szakoleza. Egyházkerület. 8-r. 104 l.)
- Spisy pre lud. 1.** (Cert ho vzal.)
- Bibliotheka, Mala. IV.** (L. Turgenew Ivan S.)
- Bolmanac St.** Sematizam istočno-pravoslavne mitropolije srpske u Austro-Ugarskoj god. 1878. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. IV és 183 l. ára 1 frt.)
- Breta Hârta šest kalifornijskih priča.** (Temesvár. »Narodni Glasnik« nyomdája. 8-r. VI és 125 l. ára 50 kr.)
- Čika Steve.** Biblioteka za mali svet. Sveska IV. Dani odmora. Urešen sa 7 slika. (Ujvidék. Popovits M. testv. 16-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Daničić Dj.** Pripovetke iz starog i novog zaveta. Jedanaesto izdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 140 l. ára 50 kr.)
- Kraljević Marko,** srpska narodna pevanija u 25 pesama, sa istumačenim rečima turskim i gdekojim srpskim, u tima. (Ujvidék. Popovits M. testv. 8-r. 168 l. ára 50 kr.)
- Milaš N.** Pravila svetih apostola. Serbski prevod s tumačenjima. Drugo popravljeno i popunjeno izdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 102 l. ára 1 frt.)
- Miletić Sv.** Nastava u srpskom jeziku za II. razred osnov. škola. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 24 l. ára 20 kr.)
- Miletić Sv.** Postupak pri nastavi u običnim razlomcima za 4. razred osnov. škola. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 61 l. ára 40 kr.)
- Miletić Sv.** Praktičan postupak pri nastavi u računu za II. razred osnov. škola. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 128 l. ára 70 kr.)
- Novaković St.** Pripovetka o Aleksandru velikom u staroj srpskoj književnosti. Kritički tekst i rasprava. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. LVIII és 150 l. ára 50 kr.)
- Popović I.** Kratak nauk mađjarskog jezika. III. dto. Citanka s malim rečnikom, Po Samarjayju. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 122 l. ára 50 kr.)
- Popović Joann.** Mala katavaszia. (Ujvidék. Pajevics nyom. 8-r. 100 l. ára 20 kr.)
- Popović Mita.** Biblioteka za narod. Sveska V. »Svetli dani srpski.« Junaci i Ju-naštva najnovijeg rata za osloboćenje srbsko. 1875—1877. (Ujvidék. Popovits M. 8-r. IV és 90 l. ára 40 kr.)
- Radonić Novak.** Molska mudrovanja. (Ujvidék. Pajevics Arzén. 8-r. XI, 266 l. ára 80 kr.)
- Reclam Carl.** Nauka o čuvanju zdravlja za škole, Preveo na srpski Josić. Drugo popravljeno izdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 33 l. ára 20 kr.)
- Recnik.** Stranih reči koje se upotrebljuju u nas u poosru, u novinama, povrem-nim spisima i u knjigama objesnjen onima, koji te reči ne razumu. (Pan-csova Jovanovics testv. 8-r. 140 l. ára 50 kr.)
- Sanovnik,** najnoviji od godine 1231. Sa tumačenjem snova. Izdao K. T. (Ujvi-dék. Popovits M. testv. 8-r. 47 l. ára 20 kr.)
- Savič, Milan.** Istorija bugarskoga naroda do propasti države mu. (Ujvidék. Szerb nemzeti könyvnyomda. 8-r. VIII és 128 l. ára 50 kr.)

- Slike**, iz istorije srpske za učenike osnov. škola u kratko izvedene (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 46 l. ára 20 kr.)
- Straža**. Knjiga za nauku, književnost i društveni život. Godina I. Sveska za Septembar 1878-me godine. Urednik L. Paču. (Ujvidék. Pajevics A. 8-r. 172 lap. ára 1 frt.)
- Turgenew I. S. Nowina**. Roman. S ruskoga preweo Pera Todorowits. Sweska II. (Mala Bibliotheca IV. Ujvidék. Pajevics. 8-r. 324 i. ára 80 kr.)
- Vujjić VI.** Srpska gramatika za srednie škole. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 116 l. ára 50 kr.)
- Ivčević Mate**. O svetoj Stošiji mučenici svetom Dunatu biskupu i svetom Simunu proroku štenje po Vieku Ivčeviću. (Fiume. Karletzky Ferencz nyom. 8-r. 50 l.)
- Izvjšeće** trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu sa statističkimi podatei o trgovini, obrtu i prometnih sredstvih za god. 1876. (Zágráb. Keresked.- és iparkamara. n. 8-r. 233 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Jurašić Ivan**. Narodni hrvatski odvjetnik. Svezak. 7—11. (Fiume. Karletzky Ferencz nyomdája. 8-r. 193—352 l.)
- Magdic Mile**, život i djela Senjanina Mateše Ant. pl. Kubačevića, hrvatskoga pjesnika XVIII. vieka. (Zengg. Luster H. 8-r. 176 l. ára 60 kr.)
- Mantegazza Pavao**. Dobro i zlo. Knjiga za svakoga. Hrvatski priredio Fiamin Ivan. Drugo popravljeno izdanje. (Fiume. Grünhut G. 8-r. 150 l. ára 35 kr.)
- Pechan Antun**. poviest hrvatske književnosti za učiteljske pripravnike. (Zágráb. Hartmann L. 8-r. 96 l. ára 60 kr.)
- Petrović, Lj.** Krvavi dani u Bosni, istiniti dogodjaj iz srpskoturskog rata. (Zimony. Grabovački M. 16-r. 32 l. ára 15 kr.)
- Rad** jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Knjiga XLIII—XLIV. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8-r. 219, 228 l. ára kötetenkint 1 frt 50 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih skupnih zakonah. Godina 1878. Broj. 1—12. (M. k. Horvát-szlavon-dalmát ministerium. 4-r. 24 l.)
- Schlosser I.** Fauna kornjašah trojedne kraljevine. Svezak drugi. Na sviet izdala jugoslav. akad. znanosti i umjetnosti. (Zágráb. Hartmann L. 8-r. 343—726 l. ára 3 frt.)
- Sematizam** kraljevinah Hrvatske i Slavonije. Izdan za autonomno jim područje po službenih podateih. (Zágráb. Horvát-szlavon-dalmát ország-kormány. n. 8-r. 266 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Slavulj**. Niz hrvatskih pjesama za zabavu, nasladu i razkoš. (Fiume. Grünhut G. 32-r. 109 l. ára 15 kr.)
- Alexi Theochar**. Ai Carte ai parte. Roman umoristic. (Nagyszeben. Szerző. 8-r. 132 l.)
- Eroté Petru**. Libera comuna regescă resinariu. Schitiă istorică. (Nagyszeben Érseki nyomda. 8-r. 32 l.)
- Gram'a Alesandru**. Introduețiunea Santei Scripturi. (Balázsfalva. Érseki papnövelde nyomdája. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Gram'a Alesandru**. Principiele Morali seau Etice ale religiunei crestine pentru gimnasiile superioare gr.-catolice. (Balázsfalva. Érseki papnövelde nyomdája. 8-r. 74 l. ára 70 kr.)

- Gruber Alois.** Amórea amicabile séu detorintiele amiciloru între sine. Tradusa de P. N. Sintionu. (Nagyszeben. Krafft. 8-r. 67 l.)
- Istori'a Ungariei** pentru scolele poporali. (Balázsfalva. G.-kath. papnövelde nyomdája. 8-r. 49 l. ára 20 kr.)
- Palásthy Alesandru.** Ce e dreptatea? (Légrády testv. nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Bedő Albert.** Description economique et commercial des forêts de l'état de Hongrie. Par ordre de m. Kol. Széll minister des Finances. (M. kir. pénzügyministerium. n. 8-r. 208 l. egy térkép.)
- Compte-rendu des Conférences de Budapest en 1876.** (Commission permanente du Congrès international de Statistique. Athenaeum-nyomda. 4-r 65 l.)
- Dékány.** Associations de Dessèchement en Hongrie. Rapport imprimé par ordre du ministre des travaux publics. (Weiszmann testv. nyomdája. 4-r. 51 l.)
- Keleti Ch.** Exposé d'un plan de Bibliographie statistique internationale. (Commission permanente du Congrès international de Statistique. Athenaeum nyomdája. 4-r. 32 l.)
- Keleti Ch.** Rapport et Programme pour la Session de Paris en 1878. (Commission permanente du Congrès international de Statistique. Athenaeum nyomdája 4-r. 54 l.)
- Lenhossék Joseph.** Des déformations artificielles du Crâne en général de celles de deux Crânes macrocéphales trouvés en Hongrie et d'un Crâne provenant des temps barbares du même pays. (Egyetemi nyomda 4-r. VIII, 134 lap. 3 tábla és 16 ábra.)
- Neumann-Spallart M. F. H.** Mémoire sur la réforme de la Statistique des métaux précieux. (Soumis a la Commission permanente du Congrès international de Statistique. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 28 l.)
- Notice** sur les forêts appartenant aux fondations d'utilité publique administrées par le ministère des Cultes et de l'instruction publique de Hongrie. (Egyetemi nyomda. 8-r. 30 l. VII. tábla és 4 fénykép)
- Poznanski I.** Exposé relatif a la statistique des operations de Bourse. (Commission permanente du Congrès international de Statistique. Athenaeum nyomdája. 4-r. 39 l.)
- Zimmermann Frédéric.** Ateliers de constructions chemins de fer de l'état de Hongrie a Budapest. (Franklin-társ. 2-r. 19 l. s 2 tábla.)
- Nani Angelo.** Zara ei suoi contorni. (Zara. Artale Spiridione. 8-r. 97 l. ára 50 kr.)
- Prospetto** cronologico della storia della Dalmazia con riguardo alle provincie slave contermini. II. edizione. (Zara. Artale Sp. 8-r. 428 l. ára 2 frt.)
-

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Adressbuch** für den Buch-, Kunst-, Musikalienhandel und verwandte Geschäftszweige der österr.-ung. Monarchie nebst einem Anhang: Oesterr.-ungarisches Zeitungs-Adressbuch. XIII. Jahrg. (Bécs. Perles Mór. 8-r. 162, XII lap. ára füzve arezkép nélkül 1 frt 80 kr.; kötve arezképpel 2 frt 10 kr.)
- Bernáth Josef.** Die Mineralwässer Ungarns. (Sep. Abdruck aus den Nummern 9–19. des »Cursalon.« Bécs. Szerző. 8-r. 67 l.)
- Bernáth Josef.** Mittheilungen über den neuen artesischen Brunnen in Budapest. (Separat-Abdruck aus den Nummern 7–8. des »Cursalon.« Bécs. Szerző. 8-r. 16 lap.)
- Crosse Andrew F.** Round about the Carpathians. (London és Edinburgh. Blackwood és fia. 8-r. VIII, 375 l. egy térképpel. ára 9 frt.)
- Fessler Ignaz Aurelius.** Geschichte von Ungarn. II verm. u. verb. Auflage, bearbeitet von Ernst Klein. 20 Lfrg. (Lipese. Brockhaus. 8-r. 33–160 l. Egy füzet ára 2 márka.)
- Fischer Ludwig.** König Mathias Corvinus und seine Bibliothek. Vortrag gehalten im Vereine »Mittelschule« in Wien, am 23 März 1878. (Bécs. Hölder Alfred. 8-r. 37 l. ára 80 kr.)
- Hock Carl.** Der österreichische Staatsrath. Eine geschichtliche Studie. 4. Lfg. (Bécs. Braumüller. 8-r. 335–518 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Janko Wilhelm.** Rudolf von Habsburg und die Schlacht bei Dürnkrot am Marchfelde. Zur 600-jährigen Gedenkfeier des 26. August 1278. (Bécs. Braumüller. 8-r. 69 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom XVIII-ten Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 2–6. Lfg. (Berlin. Grieben. 8-r. 81–400 lap. Egy füzetnek ára 65 kr.)
- Mayer S.** Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen. In seinen leitenden Grundsätzen dargestellt. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8-r. VIII, 313 l.)
- Novaković Stojan,** Gjuró Daničić ili filologija i književni jezik srpski 1847–1877. Prilikom proslave tridesete godine književnoga rada Daničićeva. Na pose štampano iz »Srpske zore« 1878 svezak 1–3. (Bécs. »Srpska zora« szerkesztősége. 4-r. 19 l. ára 20 kr.)
- Perini Antonio:** Fac-Simile delle miniature di Attavante Fiorentino conute nel codice Marciano Capella le nozze di Mercurio colla Filologia che si conserva nella biblioteca Marciana Fotografie eseguite. (Velence. Perini. 2-r. II l. szöveg és 24 fénykép. ára 50 frt.) Tartalmazza egy velencei Corvin-codexnek hasonmásait.
- Peyer Franz und Franz Brindl.** Die Melioration der Save-Niederungen, speciell der Gebiete der Lonja und Ordra. Mit 1 Uebersichts-Karte und 3 Tafeln. (Bécs. Szerzők. 8-r. VI és 171 l. ára 3 frt.)
- Peyer François et Fr. Brindl.** La melioration de la Vallée de la Save spécialement des Bassins de la Lonja et de l'Ordra. Avec une Carte synoptique et trois Planches. (Bécs. Szerzők 8-r. VIII, 166 l. ára 3 frt.)

- Ruthner Anton.** Das Kaiserthum Oesterreich und Königreich Ungarn in malerischen Originalansichten seiner reizendsten Landschaften in Stahlstichen. Mit beschreibendem Text seiner Geschichte, seines Culturlebens und seiner Topographie. Lfg. 73—74. (Bécs. Perles. 4-r. 625—752 l. Egy füz. ára 1 frt 70 kr.)
- Schulthess H.** Europäischer Geschichtskalender. XVIII. Jahrgang. 1877. (Nördlingen. Beck-féle könyvkereskedés. 8-r. 522 l. ára 6 frt.)
- Smolka Stanislaus.** Ferdinand des Ersten Bemühungen um die Krone von Ungarn. (Bécs. Gerold Károly s fia. 8-r. 72 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Vesely I. Z.** Karadžić a Nikolić, Srbské národní pohádky. (Prága. Mikulás és Knapp. 12-r. 286 l. ára 1 frt.)
- Wintersperger Anton.** Hand- und Nachschlagebuch zum allgemeinen Zolltarif des öst.-ung. Zollgebietes. (Bécs. Steckler és Erben. 8-r. 79 l. ára 70 kr.)
- Wurzbach Constant.** Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den öst. Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben. 37. Th. Stadion bis Stegmayer. (Bécs. Cs. kir. udvari s államnyomda. 8-r. 346 l. ára 3 frt.)
-

A magyar irodalom 1878-ban.

Ötödik közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek. *)

- Akadémia**, A m. t., évkönyvei. XIII. kötet. III. darab. A magyar tudom. Akadémia 1878. évi június 16-án tartott 38-dik közülésének tárgyai. (Akadémia. 4-r. 66, 16 l.)
- Alexander Bernát**. A philosophia történetének eszméje. Tekintettel a történetre általában. (Eggenberger. n. 8-r. 111 l. ára 80 kr.)
- Aradmegye szervezési szabályzata**. Hivatalos kiadás. (Arad. Gyulai nyomdája. 8-r. 109 l.)
- Ballagi Károly és Király Pál**. A magyar birodalom leírása különös tekintettel az 1876. XXXIII. törv. ezikkre. (Külön lenyomat »Egyetemes Földrajz«-uk III. kötetéből. Athenaeum. 8-r. 370, 48 l. ára 3 frt.)
- Balogh Kálmán**. Lázás bántalmak egyik okbeli tényezőjéről. (Érték. a természetud. köréből. VIII. k. 15. sz. Akadémia. 8-r. 33 l. ára 20 kr.)
- Balogh Lajos**. (Vasadi). Hasznos olvasmányok. (Kókai Lajos. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Belus Ferencz**. Ájtatossági szent füzér a róm. kath. gymn. ifjúság használatára. (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. IX, 359 l.)
- Bendtner József**. Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállításáról. Gedenkbuch etc. (Budapesti könyvnyomdászok egylete. 8 r. 79 l.)
- Biky Károly**. Ifjúkorom emlékei. (Nagybánya. Szerző. 8-r. 159 l.)
- Boesor Lajos**. Egyház-történelem a gymnasium IV. oszt. számára. (Kecskemét. Dunamelléki reform. egyházkerület. 8-r. 93 l. ára 60 kr.)

*) Ezen észrevételek értelmében tehát a jelen kimutatásból mindazon könyvek kimaradtak, melyeknek czímlapjai az 1879. évszámmal vannak megjelölve.

- Bodon József.** A magyar nemzet története a nép számára. Számos képpel. 2—1. füzet. (Weismann testvérek. 4-r. 41—140. l. Egyes füzet ára 30 kr.)
- Bogisich Mihály.** Melyik a valódi egyházi zene? (Szerző. 8-r. 2, 40 l. ára 30 kr.)
- Boleszny Antal.** Széchenyi munkálatai az Al-Dunán. Tekintettel a dunagőzhajózás és a Széchenyi-út történetére. (Temesvár. Szerző. 8-r. 25 l. Sz. egy ered. levelének másolatával. ára 60 kr.)
- Boncz Ferencz.** A kath. főpapi hagyatékok körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek. A vallás- és közoktatási magyar kir. minister megbízásából. (Egyetemi nyomda. 8-r. 112 l.)
- Borbás Vincze.** Floristikai közlemények a m. tud. Akadémia által támogatott botanikai kutatásaimból. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 9. sz. Akadémia. 8-r. 265—372 l. ára 60 kr.)
- Borbély Kálmán Kornél.** Egyházi Beszéd. A Bakonybéli apátsági templomnak Kruesz Krizosztom pannonhalmi főpát által végzett fölszentelése alkalmával 1878. évi szeptember 22. (Révkomárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 11 l.)
- Bucsi Sándor.** E nemes város műpártoló közönségének. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8-r. 8 l.)
- Carlyle Tamás.** A francia forradalom. A m. tud. Akadémia megbízásából ford. Baráth Ferencz. III. köt. (Akadémia. 8-r. 489 l.)
- Codex Diplomaticus Comitum Zichy.** A Zichi és Vásonkeői gróf Zichy-család id. ágának Okmánytára. Néhai gróf Zichy Károly áldozatkészségéből közli a Magyar Történelmi Társulat. 4. kötet. Szerkesztik Nagy Imre, Nagy Iván és Véghely Dező. (Kocsi Sándor. n. 8-r. 645 l. ára 4 frt.)
- Csengery Antal.** Az Akadémiák különösen a magyar tud. Akadémia. (Akadémia. 8-r. 33 l. ára 30 kr.)
- Csepreghy Ferencz** színművei. I. k. 2. füzet. A piros bugyelláris. (Rudnyánszky nyomdája. 4-r. 60 hasáb. ára 40 kr.)
- Csiky Gergely.** Az ellenállhatatlan. Vigjáték 3 felv. A magyar tudom. Akadémia 1877. Karácsonyi — pályázatán négyszáz arany jutalmat nyert. (Temesvár. Tettey Nándor és társa. 16-r. 156 l. ára 1 frt.)
- Dengi János.** A csók könyve. (Tettey Nándor és társa. k. 8-r. 256 l. ára 1 frt 20 kr., díszkötésben 2 frt 20 kr.)
- Drahotuszký Rezső.** Egyenes adók kézikönyve. A fennálló egyenes adók és az azok kezelését tárgyazó közigazgatási törvényeknek alkalmazásával. (Rautmann. 8-r. 283 l. ára 2 frt.)
- Egyház,** A magyarországi református, énekes könyve. (Egyetemi nyomda. 8-r. 20 l.)
- Egyházkerület,** A dunáninneni, ágost. hitvall. evang., névtára 1878. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8-r. 76 l. ára 40 kr.)
- Értekezések** a matematikai tudományok köréből. Szerk. Szabó József. VI. köt. 8—9. sz. (L. Konkoly Miklós.)
- Értekezések** a természettudományok köréből. Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 13—15. sz. (L. Kerpely Antal, Jendrássik Jenő, Balogh Kálmán.)
- Fábián Dániel.** Népszerű halotti beszédek. II. köt. (Kókai Lajos. 8-r. 200 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Fraknói Vilmos.** A magyar országgyűlések története. V. köt. (1565—1576.) (Akadémia. 8-r. 144. l.)
- Fraknói Vilmos.** Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban. 1878. májusban. (Szerző. 8-r. 35 l.)
- Fuchs János.** Kereskedelmi levelező könyv. Gyakorlati útmutatás mindenemű üzleti fogalmazványok szerkesztésére. Új olcsó kiadás. (Eggenberger. 8-r. 208 l. ára 1 frt.)
- Galgóczy Károly.** Az alföldi aszálosság legvalószínűbb okai és hatásának természetszerű mérséklése. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 373—391 l. ára 10 kr.)
- Gesell Sándor.** A vörös-vágás dubniki m. kir. opálbányák földtani viszonyai Sáros megyében. 4 táblával. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 7. sz. Akadémia. 8-r. 213—222 l. ára 30 kr.)
- Goll János.** Magyar nemzeti lant. 200 magyar népdal, férfinegyesekben. (Kókai Lajos. k. 8-r. VIII, 180 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Grósz Lajos.** Jelentés a párizsi 1878. évi nemzetközi egészségügyi és orvostörténelemszékeli congressusokról tekintettel saját viszonyainkra. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. VIII, 20 l. ára 30 kr.)
- Hajnik Béla.** Költemények. (Grünhut és Ottó testvérek nyomdája. 8-r. 85 lap. ára 1 frt.)
- Helmár Ágost.** A magyar birodalom 888-tól 1848-ig. Történelmi iskolai fali abrosz. (Pozsony. Stampfel Károly. 9 levél s magyarázat. ára 3 frt 80 kr., vászonra vonva 5 frt.)
- Helmár Ágost.** A magyar birodalom 888-tól 1849-ig. Történelmi kézi térkép (Pozsony. Stampfel Károly. 4-r. 1 l. ára 30 kr.)
- Herczegh Mihály.** Magyar családi és öröklési jog. 2-ik, a munka első kiadása óta keletkezett idevonatkozó törvényekkel s a m. k. Curia, illetőleg a hétszemélyes tábla és legfőbb ítélőszék családi és örökjogi döntvényeivel bőv. kiad. (Eggenberger. k. 8-r. IV, 320 és 87 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Homonnay József.** Protestáns halotti bucsúztatók. (Kókai Lajos. n. 8-r. 77 l. ára 60 kr.)
- Jelentése,** A budapesti kereskedelmi és iparkamarának, a kamarai kerület keresk. és forgalmi viszonyairól az 1877-dik évben. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8-r. 228 l.)
- Jendrássik Jenő.** Dolgozatok a k. m. tud. egyetem élettani intézetéből. (Értek a természettud. köréből. VIII. köt. 14. sz. Akadémia. 8-r. 80 l. ára 50 kr.)
- Joób Lajos.** A vasuti politika alapelve. (Weizmann testv. nyomdája. 8-r. 95 l.)
- II-ik Kákai Aranyos.** Gróf Andrassy Gyula. Politikai élet- és jellemrajz. (Athenaeum. 8-r. 223 l. ára 2 frt.)
- Kardos Pál.** Tündérregék a gyermekparadicsomból 75 fametszvényvel és négy színnymatú képpel. (Tetty Nándor s társa. 8-r. VI, 255 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kármán József Művei.** (Nemzeti könyvtár, 9. füzet. Abafi. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Katalogus** azon találmányokról, melyek az 1877. évi decz. 31. ügyállás szerint a magyar korona országainak területén szabadalmi oltalom alatt állanak. Közli a m. kir. szabadalmi levéltár. (Közlemények a földmívelés-, ipar- és keresked. m. kir. miniszterium köréből. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 331 l.)

- Keeskemét város polgármesterének évi jelentése 1877-ik évről.** (Keeskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 73 l.)
- Képeskönyv,** Legszébb, jó gyermekek számára. Küldi Pali bácsi. (Hornyánszky nyomdája. 4-r. 12 l. 18 színes képpel.)
- Képviselőházi Jegyzőkönyv.** (Az 1875—78-dik évben tartott országgyűlés képviselőháza Jegyzőkönyvének Tartalom-mutatoja. Szerk. Regele János. Hiteles kiadás. — Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. I—III. kötet. 526, 649, 651 l.)
- Kerpely Antal.** Folyékony Cyánsó vas-nagyolvasztóból. (Ertek. a természettudományok köréből. VIII. kötet. 13. sz. Akadémia. 8-r. 8 l. ára 10 kr.)
- Kiss Kálmán.** A bibliai könyvek története és Szimbolika. Függetlenül a magyar ref. templomi énekeskönyv ismertetésével. Kézikönyv a VI. gimn. osztály számára. (Keeskemét. Dunamelléki reform. egyházkerület. 8-r. 215 l. ára 80 kr.)
- Kiss Kálmán.** A szamos-dobi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« czimű műből. Keeskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 13 l.)
- Kiss Kálmán.** A szatmári reform. egyházmegye története. (Keeskemét. Szerző 8-r. 904 l. ára 5 frt.)
- Klaczko Julián.** Két kancellár. (Bismarck és Goresakov.) Franzeziából ford. V. J. Athenaeum. k. 8-r. 384 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Kohányi Sámuel.** Dalkönyv óvó-képezdek, ovodák, gyermekkertek, népiskolák alsóbb osztályai, valamint családi körök használatára. (Rózsa és neje. 8-r. 104 l. ára 50 kr.)
- Koldus,** A pesti néma. Regény. Németből. I—II. kötet. (A »Budapest« kiadóhivatala.) 8-r. 1—336, 337—674 l. ára mind a két kötetnek 1 frt 30 kr.)
- Konkoly Miklós.** A napfoltok és a napfelületének kinézése 1877-ben. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VI. kötet. 9. sz. Akadémia. n. 8-r. 35 l. ára 20 kr.)
- Konkoly Miklós.** Hulló csillagok megfigyelése a magyar korona területén 1877-ik évben. III. rész. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VI. kötet. 8. sz. Akadémia. n. 8-r. 9 l. ára 10 kr.)
- Korbuly Imre.** Magyarország közjoga. Pótfüzet. (Athenaeum. 8-r. 537—575 l.)
- Kótai Lajos.** Természetrész elemi iskolák használatára a tiszántuli ref. egyházkerület által kiadott tantervhez alkalmazva Kriesch, Pokorny és Schubert után. (Szatmár. Rosenberg S. 8-r. 58 l. ára kötve 30 kr.)
- Kovács Albert.** Egyházjogtan, különös tekintettel a magyar prot. egyház jogi viszonyaira. 1. füzet. (Prot. theol. könyvtár X. kötet. 1. füzet. »Magyarországi Protestáns-egylet«. 8-r. XII, 340 l.)
- Kozák György.** Az állandó gőzkazán és gőzgép-üzem kézikönyve. Ford. Fritz Pál. (M.-Sziget. Hollósy nyomdája. 8-r. 57 l.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerk. Abafi Lajos. 9—10. füzet. (L. Kármán József, Mikes Kelemen.)
- Könyvtár,** Protestáns theologiai. X. köt. 1. füzet. (L. Kovács Albert.)
- Közlemények** a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium köréből. (L. Katalógus.)

- Közlemények**, Matematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Szerk. Szabó József. XV. kötet. 7—11. sz. (L. Gesell Sándor, Mocsáry Sándor, Borbás Vinceze, Galgóczy Károly és Nendtvich Károly.)
- Közlemények**, Nyelvtudományi. Szerk. Hunfalvy Pál. XIV. kötet. 3. füzet. (Akadémia. 8-r. 320—511 l.)
- Landau Gusztáv és Walther Ágost.** Az európai fontosabb helyi érdekű rendes és keskeny-nyomú vasutak leírása, egy javaslattal a magyarországi helyi érdekű vasutak építésénél és üzleténél követendő elvekre nézve. (A közlek.- és közmunka m. kir. Miniszterium kiadmányai. 13. füz. Miniszterium. 8-r. 262 l.)
- Léczfalvi László.** Élő halott. Beszély. (Kolozsvár. Stein János. k. 8-r. 152 l. ára 60 kr.)
- Libertini József.** A keleti kérdés és Magyarország. Nyílt levél egy barátomhoz. (Vodiáner nyomdája. 8-r. 9 l.)
- Liebleitner János.** Rövid oktatás a kertészet- és földművelésben a népiskola felsőbb osztályai és az ismétlő iskola számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. IV, 39 l. 9 ábrával, ára 36 kr.)
- Losonczy László.** Dalok és Szavalmányok. (Czegléd. Lesska nyomdája. 8-r. 234, VI l. ára 1 frt 30 kr.)
- Luga László.** Olvasmányok a magyar nép számára. (Egri Népkönyvtár. I. Eger. Szolcsányi Gyula. 8-r. 112 l. ára 35 kr.)
- Luga László.** Róma. Ismeretterjesztő olvasmány az »Örök városról.« (Egri Népkönyvtár. II. Eger. Szolcsányi Gyula. 88 l. ára 30 kr.)
- Mader Rezső.** Az enekoktatás a nép- és polgári iskolában. 3-ik jav. és átdolg. kiadás. I. rész. Az alsóbb osztályok számára. II. rész. A felsőbb oszt. számára. (Pozsony. Stampfel Károly. k. 8-r. 51 és 51 l. ára 28 és 30 kr.)
- Malot Hector.** Család nélkül. Regény. Francziából. I—II. kötet. (Athenaeum, 8-r. 316, 379 l.)
- Mamelukok albuma.** 1—3. füzet. (Weismann testv. nyomdája. 4-r. 1—96 l. Egy füzet ára 25 kr.)
- Manning H. E.** Bizzál Istenben. Ford. Molnár János. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 83 l. ára 40 kr.)
- Meilhac Henri és Halevy Ludovic.** A kis herceg. Operette. Ford. Rákosi. Zenéjét Ch. Lecocq. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 41 l.)
- Mikes Kelemen.** Mulatságos napok. 3. füzet. (Nemzeti könyvtár 10. füzet. Abafi. 8-r. 177—256 l. ára 30 kr.)
- Mindszenty Gedeon.** A boldogságos szűz Mária hava. Imakönyv a májusi ajtatokodók számára. Görres Guido-Mária dalaival. 2-ik kiadás, (Eger. Szolcsányi Gyula. 16-r. 224 l. ára papirkötésben 60 kr., bőrkötésben 1 frt.)
- Miniszterium,** A közmunka és közlekedési m. kir., kiadmányai. 13. füzet. (L. Landau Gusztáv és Walther Ágost.)
- Mitrovits Gyula.** Egyházi Szónoklat tan tekintettel a magyar egyházi B szépirodalomra. (Sárospatak. Sárosp. vallás-és egyháztudom. szak hallgatói. 8-r. 252 l. ára 2 frt.)
- Mocsáry Sándor.** Adatok Zólyom és Liptó megyék faunájához. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. köt. 8. sz. Akadémia. 8-r. 223 63 l. ára 30 kr.)

- Molnár Béla.** Indítvány a magyar protestáns egyetem felállítása tárgyában. (Komárom. Ziegler nyomdája. 2-r. 4 l.)
- Mützelburg Adolf.** A világ ura. Gróf Monte-Christo folytatása. Ford. Mártonffy Frigyes. I. kötet. (Mehner. 8-r. 571 l.)
- Nagy Imre.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Nagy Iván.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Nendtvich Károly.** A stubnai hévvizek. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 11. sz. Akadémia. 8-r. 393—487 l. ára 10 kr.)
- Népkönyvtár, Egri. I. II.** (L. Luga László.)
- Neumann Ármin.** A keresk. törvény magyarázata. I. kötet 2-ik fele. (Zilahy. 8-r. 189—666 l. ára 3 frt 20 kr.)
- Névkönyv az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára 1878. XXI. évf.** (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 153 l.)
- Névtár a Zircz-, Pilis-, Pásztói egyesült apátságokba keblezett Cisterci sz. rend személyzete-s történeteivel az 1878. évre.** (Eger. Érsek-lyceumi nyomda. 8-r. 69 l.)
- Nisard D.** A francia irodalom története. Az ötödik kiadás után fordította Szász Károly. 1. kötet. (Akadémia. 8-r. XV, 3, 463 l.)
- Oláh Károly.** Egyházi énektár, mely magában foglalja a magyar reform, egyház templomi és temetési énekeinek dallamait egy, két és három szöllaúra alkalmazva. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 140 l. ára 1 frt.)
- Pap Gábor.** Emlébeszéd a Komárom körül vívott csatákban elesett 1848—49-diki honvédek porrészei fölé emelt emlékszobor körül összesereglett gyülekezet előtt Herkálypusztán 1878. november 1-én. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 7 l.)
- Pap Gábor.** Érdemkoszorú, melyet Nagy Mihály superintendens életének érdemvirágaiból egybefűzött s a dunántúli h. h. ev. egyházker. által rendezett emlékünnepen 1878. évi okt. 20-án a revkomáromi h. h. gyülekezet templomában felmutatott. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 25 l. ára 20 kr.)
- Pozder Károly.** »A tudomány rózsaviránya.« — Egy párszi vallástan. — (Bővített különnyomat az »Egyetemes Philologiai Közlöny« II. évfolyama 5. 6. 7. fuzetéből. Weiszmann testv. nyomdája. 8-r. 71 l.)
- Prúnyi Andor.** Szent István a magyar állam alapját a ker. vallás és ker. nevelés által vetette meg. Hirdette a székesfehérvári főtemplomban 1878. augusztus 20-án. (Rózsa és neje nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Pulszky Károly.** Az orsz. képtár kiválóbb művei. I. (Eggenberger. 4-r. 64 l.)
- Rendtartás, Egyházi, a Dunáninenni ágost. hitv. evang. kerület számára.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 160 l.)
- Réthy Lajos.** Szavalmányok növendék leányok számára. (Kolozsvár. Stein János k. 8-r. IV, 187 l. színyom. borítékba kötve ára 80 kr.)
- Ribáry-féle földrajzi atlasz. Középtanodai használatra szerkesztve, 10 térképpel. 4-ik kiadás.** (Eggenberger. 4-r. 20 t. 8-ad alakban hajtva. ára 1 frt 60 kr.)
- Ribáry-féle földrajzi kis atlasz. Nép-, ipar- és vasárnapi iskolák használatára. 10 térképpel. 4-ik kiadás.** (Eggenberger. 4-r. 20 t. ketté hajtva. ára 80 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Egyetemes földirat. II. rész. Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. 4-ik jav. kiad. (Eggenberger. 8-r. 156 l. ára 80 kr.)

- Riunione.** A trieszti cs. kir. szab., Adriatica di Sicurtà (Adriai Biztosító-társaság) keletkezése és fejlődése 1838. július 1. — 1878. június 30. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8-r. 40, XV l.)
- Rózsahegy Pál.** Üdvözlet Samassa József egri érseknek 1878. sept. 30-án ünnependő 50-ik születésnapja tiszteletére. (Egyetemi nyomda. 2-r. 2 l.)
- Schiff Tivadar.** I. Ferencz József király és kora. Történelmi regény. 1—2. füzet. (Bécs és Prága. Bensinger. 8-r. 1—96 l. ára egy füzetnek 30 kr.)
- Schwarz Gyula.** Államintézményeink és a kor igényei. V. füzet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. n. 8-r. 389—503 l.)
- Schwarzel Sándor.** A vasúti üzlet befolyásáról a nyomjelzésre. (Különlenyomat »A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye« XII. kötetéből. Fanda József nyomdája. 8-r. 82 l.)
- Sissoviés Károly.** Mezőgazdasági talajisme. Vezérfonal. (Kassa. Tettey Nándor s társa. 8-r. IV, 112 l. ára 80 kr.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 11—14. füzet. (Rautmann. 8-r. 1—256 l. Egy füz. ára 30 kr.)
- Szekerényessy Kálmán.** Magyarország és a délszláv tartományok. (Aigner Lajos. n. 8-r. 159 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Szeless József.** A Statistika tört. fejlődése és jelen állása. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 123 l.)
- Szereacs János.** 1839. évi Országgyűlési Jegyzetek. III. füzet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 2-r. V, 131—222, 2 l.)
- Tauterv,** utasítás és rendszabályok az erdélyrészi helyvéthitű elemi népiskolák számára az 1868. XXXVIII. t. cz. alapján. Az 1868—1877. év végeig közrebocsátott ministeri rendeletek, valamint az erdélyrészi hely. hitv. egyházkerület idevonatkozó szabványainak tekintetbe vételével kiadta az erdélyrészi hely. hitűek 1878. évben tartott egyházkerületi közgyűlésének 67. sz. határozata következtében az állandóigazgató tanács. (Kolozsvár. Stein János. n. 8-r. 93 l. ára 50 kr.)
- Tassy Pál.** Egy tárcza miatt. Bohózat. (Kecskemét. Szerző. 8-r. 39 l.)
- Tatár Péter.** Dalbokréta 60 válogatott dalból. (Bartalits Imre. 8-r. 47 l.)
- Titkaiból,** A közelmúlt. (A muszka intervencziótól a Dunai konfoederációig) 1. füzet. (Légrédy testvérek nyomdája. 8-r. 103 l. ára 40 kr.)
- Fürvényczikk,** 1877. évi XXII., a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról. 2-ik kiadás. (Eggenberger. k. 8-r. 43 l. ára 30 kr.)
- Fürvényczikkek,** 1878. évi országgyűlési. II. füzet. (Pfeifer. 8-r. 217—696 l.)
- Fürr.** A keleti kérdés. (Fanda József. 8-r. 31 l.)
- Utasítás** a táborban való főzésre. Hivatalos kiadás. (Légrédy testvérek nyomdája. 8-r. 14 l. két táblával.)
- Üdvözet** Kutszerik Sándor kegyesrendi áldozár, főgymn. tanárnak félszázados jubilauma alkalmával 1878. évi június 30-án a kecskeméti m. kir. állami főreáltanoda tanárkara részéről. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Várad Antal.** Az én világom. Költemények. Kiadja a Petőfi-társaság. (Aigner Lajos. k. 8-r. 136 l. ára 1 frt.)
- Vasutak- és távirtdáknak,** A, a m. kir. honvéd-lovas-ezredek utász szakaszai által való szétrombolására vonatkozó utasítás. Hivat. kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 62 l.)

- Vasvári Ferencz.** Két rab. (Szerző. 8-r. 31 l.)
- Véghely Dezső.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Vörös László.** Magyar vasúti évkönyv. 1878. I. évfolyam. (Mihók Sándor. 8-r. XXXII, 548 l. ára 4 frt.)
- Weisz Bernát Ferencz.** Az iskolai takarékpénztárak Magyarországon. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 23 l.)
- Wodianer Béla.** Nyílt szó Szepsi Szent-György város választóíhoz. Az 1875—78. országgyűlési működéséről. (Grünhut és Ottó testv. nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Wohlrab Flóris.** A tizedes törtek feltalálásának története. (Külön lenyomat a Tanáregyl. Közl. 1878—79. 3. füzetéből. Szerző. 8-r. 7 l.)
- Wohlrab Flóris.** A tizedes törtek feltalálásának története. (Külön lenyomat a »Műgyetemi Lapok« III. köt. 27. füzetéből. Szerző. 8-r. 23 l.)
- Zsaskovszky Ferencz és Endre.** Énekkönyv. Magyar és latin egyházi énekek és imák gyűjteménye. A kath. tanuló ifjúság számára. Négyes hangjegyekre téve. 8-ik bővített kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 12-r. VIII, 352 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Zsaskovszky Ferencz és Endre.** Kis lantos. Vig, komoly, üdvözlő s egyéb alkalmi dalok gyűjteménye, az elemi tanodák és nő-növeldek számára. 2, 3 és 4 gyermekhangra. I. füz. 40 dal tartalommal. 2. változatlan kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 12-r. 48 l. ára 20 kr.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Betrachtungsbuch für Alle.** (Lichtnecker Mária. 8-r. 160 l.)
- Emericzy G. und Kárpáti A.** Anleitung zur methodischen Behandlung der Geographie in der Volksschule. Für Lehrer und Zöglinge der Lehrerbildungs-Anstalten. Aus dem Ungarischen übersetzt von M. Mayer. (A kir. magyar vallás- és közokt. miniszterium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 440 l. ára 60 kr.)
- Emericzy Géza und Kárpáti Andreas.** Ergebnisse des geografischen Unterrichtes. Für die V—VI. Klasse der Volksschule, sowie für Wiederholungsschulen. Ins Deutsche übersetzt von M. Mayer. (A kir. magyar vallás- és közoktatási miniszterium által jutalmazott mű. M. kir. állam. 8-r. 31 l. ára kötve 8 kr.)
- Fraknoi Wilhelm.** Thomas Bakocs als Patriarch von Constantinopel. (Separat-Abdruck aus den »Literarischen Berichten aus Ungarn.« II. Bd. 4. Heft. Akadémia. 8-r. 8 l.)
- Klaić Franz.** Kroatischer Dolmetscher. Ein praktisches Handbuch zur schnellen und leichten Erlernung der kroatischen Sprache, wie selbe in Kroatien, Slavonien, Dalmatien, Bosnien und der Herzegovina gesprochen wird. (Zágráb. Hartman Lipót. k. 8-r. 112 l. ára füzve 60 kr.)
- Libieczek Ad.** Der Holzknechtsepl und seine Genossen. Episoden aus dem Leben der Räuber, genannt die »Strada Füssler.« 1. Heft. (Felsőőr. Schodisch. 8-r. 1—32 l.)

- Libieczek Ad.** Die Kraft des Kreuzes oder: Vater und Sohn von Serajevo. (Felsőőr. Schodisch. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Mützelburg Adolf.** Der Herr der Welt. Fortsetzung des Grafen von Monte-Christo. I. B. (Mehner. 8-r. 609. l.)
- Pulszky Franz.** Die Krise. (Rautmann. 8-r. 71 l. ára 50 kr.)
- Reissenberger L.** Die siebenbürgischen Münzen des Bruckenthal'schen Museums in Hermannstadt. I. (Nagy-Szeben. Szerző. 4-r. 39 l.)
- Szalay Paul Maria.** Gedichte. (Münster Károly nyomdája. 8-r. 87 l.)
- Tell Wilhelm.** Schauspiel. (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. 112 l.)
- Walter Anton.** Carl und Julie oder: Gefunden und Verloren. Trauerspiel in 5 Aufzügen. (Pécs. Grimm és Horoviez. 12-r. 84 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Weiss Bernhard Franz.** Die Schul-Sparcassen in Ungarn. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 16 l.)
- Directorium officii divini pro anno 1878.** ad usum Fratrum Minorum s. Francisci observantium provinciae s. Joannis a Capistrano. (Bagó Márton és fia nyomdája. 8-r. 106 l.)
- Directorium liturgicum ad usum F. F. Minorum s. Francisci Capucinatorum provinciae Croatiae pro anno 1878.** (Fiume. Karletzky Károly nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Directorium pro divino officio persolvendo ad usum Fratrum Minorum strictioris observantiae in provincia s. Crucis croatico-carniolica pro anno 1878.** (Laibach. Klein és Kovács nyomdája. 8-r. 84 l.)
- Directorium officii divini in usum Fratrum Minor. reformat. Ord. s. Francisci Seraphici provinciae Hungariae s. Mariae pro a. 1878.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 108 l.)
- Directorium divini officii in usum Fratrum Minorum s. Francisci strictioris observantiae s. Salvatoris in Hungaria pro anno 1878.** (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 92 l.)
- Directorium officii divini redactum pro anno 1878.** in usum Canonicorum regularium Praemonstratensium de Csorna. (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 58 l.)
- Directorium redactum pro anno 1878.** In usum Canonicorum regularium Praemonstratensium regiae Canonicae s. Joannis Baptistae de Castro Jászó item s. Crucis de Lelesz et s. Stephani protomartyris de promontorio Magnovaradinensi. (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 63 l.)
- Directorium romano Rosnaviense pro anno 1878.** (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 58 l.)
- Ordo Divinorum ad usum Fratrum Minorum s. Francisci Capucinatorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1878.** (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 119 l.)
- Ordo divini officii pro anno 1878.** editus in usum Cleri dioecesis Jaurinensis. (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 140 l.)
- Ordo peragendi officii divini in usum dioecesis Neosoliensis pro anno 1878** editus (Beszterce. Machold nyomdája. 8-r. 108 l.)
- Schematismus Cleri archidioecesis Agriensis ad annum 1878.** (Eger. Érseki Lyceum nyomdája. 8-r. 206, 26 l.)
- Schematismus Cleri archidioecesis Colocensis et Baeciensis ad annum 1878.** (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. 127, 71 l.)

- Schematismus provinciae s. Joannis a Capistrano Ordinis Minorum s. Francisci regularis observantiae ad annum 1878.** (Bágo Márton és fia nyomdája. 8-r. 52, XX, 8 l.)
- Schematismus Ordinis Minorum s. Francisci Capucinorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1878.** (Bécs. Mayer nyomdája. 8-r. 18, XIV l.)
- Schematismus provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae Ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae anno 1878.** (Görz. Szerzetrend. 8-r. 34 l.)
- Schematismus provinciae Hungariae reformatae nunc sanctae Mariae nuncupatae Ordinis Minorum s. Francisci ad annum 1878.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 61 l.)
- Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaria, Ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae, pro anno 1878.** (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 67 l.)
- Schematismus Cleri dioecesis Jaurinensis pro anno 1878.** (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 215, 20 l.)
- Schematismus dioecesis Neosoliensis pro anno 1878.** (Besztercebánya. Machold nyomdája. 8-r. 64 l.)
- Schematismus Cleri archi-dioecesis Strigeniensis pro anno 1878.** (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8-r. XXII, 243 l.)
- Rosty Kálmán.** Enthusiasmus quum Ludovicus Jacobini Nuntius apost. Ludovicum Haynald archiepiscopum Colocensem adventu suo coonestaret IV. Novas Octobr. 1878. (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 2-r. 12 l.)
- Solemnitas academica honoribus Ludovici Jacobini nuntii apostolice celebrata in Collegio archiepiscopali Colocensi S. J. III. Idus 8-ris 1878.** (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 2-r. 13 l.)
- Emericzy G. a Kárpáti A.** Návodnia kniha ku vyučovaniu Zemepisu v ludových školách pre učiteľov a čakateľov učiteľstva. Preložil Ján Nemessányi. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 396 l. ára 60 kr.)
- Emericzy G. a Kárpáti A.** Sklad zemepisných výsledkov. Pre V—VI triedu ludových škola opak ovauci školu. Preložil Ján. Nemessányi. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 28 l. ára kötve 8 kr.)
- Sasinek Franko V.** Dejiny drevnych národov na území terajského uhorska. II. vydanie. (Túróc-Szt.-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 252, 8 l. ára 1 frt.)
- Apostoli i Evangjelja.** U praznike i nedeljne dane preko cele godine s predvodom srpskim i sa 5 slika; od Episkopa Platona, za školsky i domaču potrebu. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. n. 8-r. 289 l. ára füzve 80 kr.)
- Emericzy G. i Kárpáti A.** Skup Zemljopisnich rezultata. Za narodnich sskola V—VI. razred, i za powtorawajutyu sskolu. Preveo A. Popovits. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalmazott mű. M. kir. állam. 8-r. 31 l. ára kötve 8 kr.)
- Emericzy G. i Kárpáti A.** Uputstvo u Zemljopis za ucsitelje i ucsiteljske kandidate narodnich skola. Preveo A. Popovits. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 424 l. ára 60 kr.)

- Nauke** iz svetog pisma za pisanje i na izust učenje u osnovnoj školi. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 32-r. 70 l. ára 20 kr.)
- Popović Katarina.** Kuvar veliki srpski ilustrovani, sa 194 slike. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. n. 8-r. 505 l. ára 2 frt 20 kr.)
- Strajić Gyuro.** Cilindar. Saljiva igra u jednoj radnji. Preštampano iz »Javora« za god 1878. (Ujvidék. Szerző. 16-r. 83 l. ára füzve 30 kr.)
- Zivanović Ivan.** Izvod iz srpske gramatike, svojim učenicima sastavio. Drugo izdanje. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Gaj Velimir,** Balkan divan. Viesti, misli i prouke o zemlji i narodu, na vlastu Bosni i Hercegovini. (Zágráb. Szerző. 8-r. 251 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Jurašić Ivan,** Narodni hrvatski odvjetnik ili savjetni priručnik za sastavljanje pogodbah, i. t. d. Svezak VIII—XIII. (Fiume. Karletzki F. 8-r. 225—416 l. ára füzetenkint 30 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih s kupnih zakona godina 1878. 13—25 t. ez. (Egyetemi nyomda. 4-r. 25—258 l.)
- Chirila Elia.** Fisica pentru scolele poporale. (Balázsfalva. G. kath. papnövelde nyomdája. 8-r. 86 l. ára kötve 30 kr.)
- Filipescu Julian.** Chemia anorganică. Lucrată pe basa teoriilor mai nuoș si intogmită pentru scoalele medie. Cu figuri in text. (Brassó. Zeidner H. 8-r. IV, 160 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Petri Vasile.** Legendar séu Carte de cetire pentru scolele poporale. Partea I. (Nagyszeben. Erseki-nyomda. 8-r. 176 l. ára kötve 45 kr.)
- Rómer François Florian.** Resultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie avant la VIII-e session du congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques à Budapest 1876. (Tirage de la I, Partie du II. vol. du Compte Rendu du même Congrès. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 187 l. 1 térkép, 2 tervrajz s 119 ábra.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Comnena Anna.** Alexiadis libri X—XV. vol. II. Recensuit Reifferscheid. (Corpus scriptorum historiae byzantinae. Bonn. Weber. 8-r. XII, 328 l. négy tábla. ára 10 frt 80 kr.)
- Handbuch,** Statistisches, der österreichisch-ungarischen Monarchie für den Zeitraum 1867—1876. Az osztrák-magyar birodalom statist. kézikönyve az 1867—1876. korszakról. (Bécs. Az osztrák cs. k. s a m. kir. statist. irodák főnökei. 8-r. XV. 249 l.)
- Jahrbuch,** Militär statistisches, für das J. 1875. II. Theil. (Bécs. Cs. kir. Birodalmi-hadügyministerium 4-r. IV, 301 l.)
- Kohn Sámuel.** Mardochai ben Hillel. Sein Leben und seine Schriften. (Separat-Abdruck von Frankel-Graetz's Monatschrift, Jahrg. 1877. u. 1878. Boroszló. Koebner. 8-r. 159, XXXII l.)

- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom XVIII. Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 7—8. Lfrg. (Berlin. Grieben. 8-r. 401—528 l. Egy füzetnek ára 60 kr.)
- Krones Franz.** Handbuch der Gesch. Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte bearbeitet. 25—26. Liefrg. (Berlin. Grieben. 8-r. 289—480 l. Egy füzet ára 90 kr.)
- Navigazione austro-ungarica all'estero nel 1877.** (Triest. Keresk.- és ipar-kamara. 4-r. 111 l.)
- Navigazione e commercio in Porti austriaci nel 1877.** (Triest. Keresk. és ipar-kamara. 4-r. 152 l.)
- Neumann Léopold et De Plason Adolphe.** Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances étrangères depuis 1763 jusqu'à nos jours. Nouvelle suite. Tome. VII—XI. (Bécs. Cs. kir. udvari és állami nyomda. 8-r. 813, VII, 509 és 349 l. ára a 7—8. kötetnek 10 frt 50 kr., a 9-iknek 3 frt.)
- Riehl.** Historisches Taschenbuch. V. Folge, VIII. Jahrgang. (Lipese. Brockhaus. 8-r. X, 400 l.)
- Umlauf Fr.** Wanderungen durch die österreichisch-ungarische Monarchie. Land schaftliche Charakterbilder in ihrer geographischen und geschichtlichen Bedeutung. 1. und 2. Lief. (Bécs. Graeser Károly. 8-r. 1—64 l. 4 fametszvénynyel. ára egy füzetnek 30 kr.)
- Winkelmann Eduard.** Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig. II. B. 1208—1218. (Lipese. Duncker és Humblot. 8-r. XII, 563 l. ára 1 frt 20 kr.)

259 darab magyar nyelvű és 25 darab hazai nem magyar nyelvű iskolai értesítvény az 1877—78 iskolai évről küldetett a múzeumi könyvtárba; ezeknek részletesebb könyvészeti kimutatását a »Könyv-Szemle« 1879. folyam 1. füzete fogja hozni.

KIMUTATÁS A „MAGYAR KÖNYV-SZEMLE“ 1878. ÉVI FOLYAMÁBAN FELSOROLT KÖNYVEKRŐL.

A) A magyar nyelven megjelent művek, szakok szerint: 1. Hittudomány 70. — 2. Bölcsészet és szépészet 16. — 3. Neveléstudomány 38. — 4. Nyelvészet 52. — 5. Ókori remekírók kiadásai 4. — 6. Történelem. a) Vegyes 52. b) Magyarországi 55. — 7. Földrajz és statistika. a) Vegyes 16. b) Magyarországi 27. — 8. a) Atlaszok 4. b) Térképek (vegyes) 2. c) Magyarországi 2. — 9. Jog- és államtudomány, nemzetgazdaságtan. a) Vegyes 21. b) Magyarországi 82. c) Országgyűlési Törvények és Törvényczikkek 23. — 10. Természettudományok 67. — 11. Orvostudomány 28. — 12. Mennyiségtan 32. — 13. Gazdaságtan 26. — 14. Hadászat 7. — 15. Ipar- kereskedelem, forgalom 31. — 16. Szépirodalom. a) Eredeti 103. b) Fordítások 42. — 17. Irodalomtörténet. a) Vegyes 4. — b) Magyarországi 18. — 18. Könyvjegyzékek 2. — 19. Életrajzok 20. — 20. Iskolakönyvek és értesítők 312. — 21. Ifjúsági iratok 17. — 22. Különbféle beszédek 19. — 23. Egyleti Dolgok 14. — 24. Naptárak 55. — 25. Művészetek 13. — 26. Vegyesek 38. — Összesen 1312.

B) Német nyelven: Mű 109. Iskolai Értesítvény 13. Naptár 4. Összesen 126.

C) Latin nyelven: Mű 10. Directorium, Ordo és Schematismus 41. Összesen 51.

D) Tót nyelven: Mű 25. Naptár 8. Összesen 33.

E) Szerb nyelven: Mű 31. Iskolai Értesítvény 2. Naptár 1. Összesen 34.

F) Horvát nyelven: Mű 25. Iskolai Értesítvény 4. Összesen 29.

G) Bolgár nyelven: Naptár 1.

H) Oláh nyelven: Mű 15. Iskolai Értesítvény 2. Naptár 2. Összesen 19.

I) Olasz nyelven: Mű 1. Iskolai Értesítvény 2. Összesen 3.

K) Francia nyelven: Mű 21.

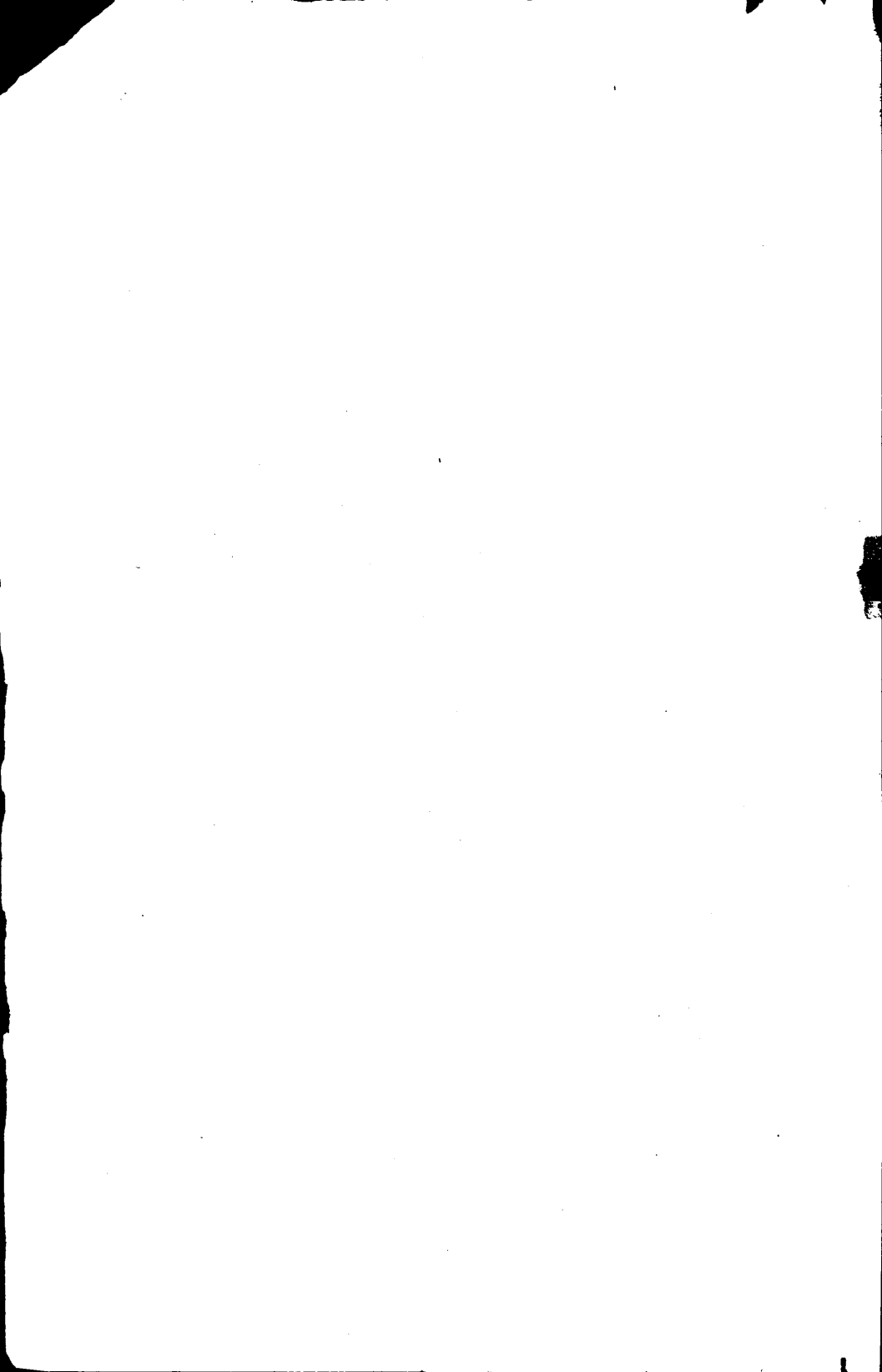
L) Hazánkat érdeklő külföldi munka, nyelvek szerint: Latin mű 2. Görög mű 1. Német mű 52. Olasz mű 9. Francia mű 3. Angol mű 2. Cseh mű 1. Szerb mű 3. Oláh mű 1. Összesen 74.

A) Magyar nyelvű mű 1312

B) Hazai nem magyar nyelvű mű 317

C) Hazánkat érdeklő külföldi mű 74

Összesen 1703



Regi Calendarium.

Mind Zent hua. Nap. 31.

1	a Remigius	♄ 18 ♀♂. II. P.
2	b Leodegati	II 1 tizta *
<i>Euangel. be mene egy zörzetös si. Lu. 14</i>		
3	D 17. Vas. Har:	II 14 tizta *
4	d Ferenz	II 28 esös * ♄
5	e Placidus	♄ 12 □ ♄ 5 P. esös
6	f Fides	♄ 26 C 6. 13. A.
7	g Iustina	♃ 10
8	a Demetrius	♃ 25 esös
9	b Dýenös	♃ 10 ♄
<i>Eu: Mikor hallottak volna az Pha: Ma. 14</i>		
10	C 18. Vas. Har:	♃ 24 ♄
11	d Burkhart.	♃ 9 ♄ ♄ 9. P.
12	e Maximili.	♃ 23 ● 10. 13. P.
13	f Calman	♃ 7
14	g Calix. in m	♃ 21 ♄ * *
15	a Hedvvig	♄ 5 ♄ 1. P.
16	b Gallus	♄ 18 ♄ ♄ tizta

Vy Calend: Z. Michaly ha.

11	d Burkhart	♄ 18 ♄ ♄. 11. P.
12	e Maximilian	II 1
<i>Euan. Be mene egy zörzetös si Luc. 14.</i>		
13	F 17. Zimpert.	II 14 tizta *
14	g Calixtus	II 28 esös * ♄
15	a Hedvvig	♄ 12 □ ♄ 5. P.
16	b Z. Gal.	♄ 26 C 9. 13. A.
17	c Euty chius	♃ 10
18	Lucach	♃ 25 □ ♄ ♄ esös
19	e Ptolemeus	♃ 10 ♄
<i>Eu. Mikor hallottak volna az Pha: Ma. 22.</i>		
20	F 18. VVende.	♃ ♄ váltoslag
21	g Z. Orsela	♃ 9 ♄ ♄ 9. p. esös
22	a Cordula	♃ 23 ● 30. 13. P.
23	b Seuerinus	♃ 7
24	c Vita. in m	♃ 21 * ♄ *
25	d Crispinus	♄ 5 ♄ 1. P.
26	e Amandus	♄ 18 ♄ ♄ tizta

